

L'estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2007

*MARIA JESÚS LARIOS
I MÒNICA NADAL
(DIRECTORES)*

L'estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2007

MARIA JESÚS LARIOS I MÒNICA NADAL
(DIRECTORES)

L'estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2007

*DIRECTORA DELS CONTINGUTS JURÍDICS:
MARIA JESÚS LARIOS, INSTITUT DE DRET PÚBLIC*

*DIRECTORA DELS CONTINGUTS SOCIODEMOGRÀFICS:
MÒNICA NADAL, FUNDACIÓ JAUME BOFILL*

Editorial
Mediterrània

FUNDACIÓ
JAUME
BOFILL

polítiques | 67

La col·lecció *Polítiques* és la principal col·lecció de la Fundació Jaume Bofill. S'hi publiquen aquelles investigacions que han estat encarregades i que es consideren més rellevants pel seu interès social i polític. Les opinions que s'hi expressen corresponen als autors.

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: novembre de 2008

© Fundació Jaume Bofill, 2008

Provença, 324

08037 Barcelona

fbofill@fbofill.cat

<http://www.fbofill.cat>

© d'aquesta edició: Editorial Mediterrània, S. L.

Guillem Tell, 15, entl. 1a

08006 Barcelona

Tel. 93 218 34 58 – Fax 93 237 22 10

editorial@editorialmediterrania.cat

www.editorialmediterrania.cat

Disseny de la col·lecció: Martí Abril

Disseny de la coberta: Amador Garrell

Fotografia de la coberta: Lluís Salvadó

Maquetació: Jordi Vives

ISBN: 978-84-8334-957-1

DL: B-51.384-2008

Impressió: Romanyà Valls, Capellades (Anoia)

Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Índex

VALORACIÓ GENERAL DE L'ANY 15

Maria Jesús Larios Paterna i Mònica Nadal Anmella

1. TENDÈNCIES RECENTS DE L'EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA A CATALUNYA: CAP A UN CANVI DE CICLE?

Andreu Domingo i Valls i Fernando Gil Alonso 23

La població estrangera resident a Catalunya segons el padró a 1 de gener de 2007: indicis de canvi 25

- Introducció: unes dades qüestionades per la modificació de la normativa de reempadronament 25
- Espanyols i estrangers empadronats: evolució recent 27
- Evolució de la població estrangera amb residència legal 37
- Un altre contrast: les dades de la Seguretat Social 41
- Sobre l'evolució recent dels estocs: massa aviat per parlar de canvi de cicle 45

Els fluxos d'immigració i emigració: les dades de la Encuesta de Variaciones Residenciales (EVR) de l'any 2006 47

- Incertesa en el recompte dels fluxos 47
- Entrades i sortides d'estrangers i saldos migratoris a Catalunya l'any 2006 51

El moviment natural de la població de nacionalitat estrangera: les novetats de l'any 2006 54

- La nupcialitat: els matrimonis amb estrangers augmenten, la resta disminueixen 54
- La fecunditat: continua el creixement dels naixements de pares estrangers 57
- Defuncions d'estrangers: estabilització en nivells molt baixos 61

En resum i conclusió 61

Referències bibliogràfiques 64

2. LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A LES COMARQUES CATALANES 65

Andreu Domingo i Valls i Fernando Gil Alonso

3. ELS REAGRUPAMENTS FAMILIARS A CATALUNYA: EVOLUCIÓ I CARACTERÍSTIQUES DELS FLUXOS DE REAGRUPAMENT FAMILIAR	113
<i>Rosalina Alcalde Campos</i>	
Evolució dels permisos de reagrupament concedits (CO) i concedits pendants d'entrada (CP) a Catalunya	118
Qui reagrupa qui? El parentiu de les persones reagrupades	124
Els reagrupaments familiars: qüestió de sexe?	129
Les edats dels membres familiars reagrupats	130
Consideracions finals	133
Referències bibliogràfiques	134
 4. LA DISCRIMINACIÓ EN EL REAGRUPAMENT DELS ASCENDENTS D'ESpanyOL RESPECTE A LA SITUACIÓ DE LA RESTA DE CIUTADANS COMUNITARIS. PREVISIÓ DEL REIAL DECRET 240/2007	137
<i>Imma Mata i Burgarolas</i>	
Marc normatiu	139
Diferències entre el règim aplicable al reagrupament dels ascendents de ciutadà espanyol i el dels ascendents de ciutadà de la Unió Europea i d'altres estats part en l'Acord sobre l'EEE	141
· A) Impossibilitat que un ciutadà espanyol pugui reagrupar els ascendents de la seva parella registrada.	141
· B) Aplicació d'un procediment administratiu amb més tràmits i amb l'exigència de molts més requisits. Obtenció d'una autorització de residència de ciutadà estranger i no de familiar de ciutadà de la Unió Europea.	
Impossibilitat de regularitzar-se a Espanya	142
Valoracions i accions davant d'aquesta discriminació	149
 5. LA GESTIÓ MUNICIPAL DE L'EMPADRONAMENT DELS IMMIGRANTS A CATALUNYA	153
<i>Laura Díez Bueso</i>	
La importància del padró municipal en l'estatut jurídic de l'immigrant	155
Els avantatges del padró municipal com a registre de la població del municipi	157

La unitat de criteris en la gestió del padró com a garantia de la seguretat jurídica de l'immigrant	160
El coneixement de la normativa i de l'ús de les dades del padró com a eines imprescindibles per a la gestió adequada	162
El principi de publicitat i de coordinació administrativa com a garantia dels drets de l'immigrant	165
 6. MIGRACIONS CONSCIENTS. L'EXPERIÈNCIA DE CONTRACTACIÓ EN ORIGEN D'UNIO DE PAGESOS	169
<i>Joan Josep Verge Oms</i>	
Contractacions en origen, migracions circulars i paper de l'empresariat	172
Els antecedents	175
El Programa Integral de Fluxos de Treballadors de Temporada	178
· Actuacions abans de campanya	179
· Selecció i contractació	181
· Durant la campanya agrària	183
· Després de la campanya	189
Conclusió i missió del programa	190
 7. EL PONT ESTÀ TRENCAT: REFLEXIONS SOBRE LES CAUSES I CONSEQÜÈNCIES DE LA STC 236/2000	193
<i>Andrée Viana Garcés i Itziar Gómez Fernández</i>	
Panoràmica i zoom sobre la STC 236/2007	199
· Primera panoràmica: La fractura d'una expectativa. L'escenari malgastat	200
· Zoom: Els detalls d'una peça complicada	212
Una altra ruptura per al pont. Dels efectes de l'última generació de sentències o d'una mutació perversa a l'avenir	222
· Les decisions desestimàtories	222
· La declaració d'inconstitucionalitat (amb nul·litat) i les declaracions de pèrdua sobrevinguda de l'objecte del recurs	223
· Les sentències estimatòries d'inconstitucionalitat sense nul·litat	224
Annex. Guia de lectura de les Sentències sobre la LO 8/2000	228

8. LA INSERCIÓ LABORAL DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA	233
<i>Miguel Pajares Alonso</i>	
Evolució de la població immigrada ocupada a Catalunya	236
Evolució de la població immigrada ocupada segons la nacionalitat d'origen	240
Dones immigrades afiliades a la Seguretat Social segons la nacionalitat	243
Sectors laborals d'inserció de la població immigrada	246
La inserció laboral de les dones immigrades per règims de la Seguretat Social	250
Distribució per categories laborals	252
Distribució per categories laborals de les dones immigrades	255
Taxes d'activitat i d'ocupació de la població immigrada	257
Atur de la població immigrada	259
Conclusions	261
 9. L'AUTOOCUPACIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA A CATALUNYA.	
UNA APROXIMACIÓ QUANTITATIVA	265
<i>Marc Sabadí Brugués i Sònia Parella Rubio</i>	
L'autoocupació de la població estrangera a partir de les dades que proporciona l'estadística d'afiliats a la Seguretat Social	270
· L'autoocupació de la població estrangera a partir de les dades sobre treballadors afiliats al Règim Especial de Treballadors Autònoms (RETA) de la Seguretat Social	271
· L'autoocupació de la població estrangera a partir de la dependència laboral dels treballadors afiliats a la Seguretat Social	281
Aproximació quantitativa a les característiques de les empreses de titularitat estrangera a Catalunya	285
Conclusions	293
Referències bibliogràfiques	295
Taules annexes	297
 10. LA SALUT DE LA POBLACIÓ A CATALUNYA. EL PAPER DE LA IMMIGRACIÓ	305
<i>Carme Borrell i Thió, Maica Rodríguez Sanz, Rodrigo Villegas Ríos i Rosa Puigpinós i Riera</i>	
L'estat de salut i la immigració	307

Objectius i metodologia	310
Les característiques sociodemogràfiques de la població	312
Els estils de vida	314
La salut percebuda, els trastorns crònics, la limitació de l'activitat i les lesions	316
La salut mental	319
La utilització de serveis sanitaris i les pràctiques preventives	321
Conclusions	325
Referències bibliogràfiques	327
Annex	332

11. LA PRESÈNCIA DE L'ALUMNAT ESTRANGER EN EL SISTEMA EDUCATIU DE CATALUNYA ELS CURSOS 2006-2007 I 2007-2008 335

Mònica Nadal Anmella

Evolució de l'alumnat estranger	338
L'alumnat estranger en els cicles educatius	344
Centres públics i centres privats concertats	347
L'alumnat estranger al territori: províncies i comarques	350

12. LES MENORS MIGRANTS NO ACOMPANYADES MARROQUINES: UNA NOVA TENDÈNCIA? 367

Violeta Quiroga Raimúndez

Metodologia	371
Dades sociodemogràfiques	373
· La dimensió del fenomen	373
· Les edats	377
· Les zones d'origen	378
Les famílies	380
· La composició familiar	380
· La relació familiar	381
· L'economia i la feina	383
· El nivell d'instrucció de la família i de la menor	384
El projecte migratori	385
· Els antecedents migratoris a Europa	385

· Les causes principals i els detonants de l'emigració	386
Estratègies migratòries	388
· Principals fronteres de pas i mitjans de transport	388
· La implicació de la família	390
· Intermediaris per passar la frontera	391
L'arribada a Catalunya	393
· Els primers dies	393
· La xarxa social de suport informal	394
· La xarxa laboral	397
La xarxa institucional: la sortida de la invisibilitat	400
· La detecció	400
· La xarxa de protecció a la infància i a l'adolescència	401
Expectatives de futur	405
Principals conclusions	407
· Les seves famílies	407
· El projecte migratori	407
· L'arribada i l'atenció a Catalunya	408
· Les seves expectatives	408
Referències bibliogràfiques	409

13. EL TRACTAMENT DELS MENORS SENSE REFERENTS FAMILIARS A CATALUNYA: RÈGIM NORMATIU, JURISPRUDÈNCIA DESTACADA I NOVES TENDÈNCIES

411

David Moya Malapeira

Contextualització del fenomen dels MEINA i breu descripció del sistema d'intervenció protectora

413

- En quin moment ens trobem? Antecedents de la situació actual 413
- Breu recordatori del procediment general d'intervenció sobre els MEINA 416

Novetats en el tractament dels MEINA al llarg del 2007

418

- Novetats normatives en el tractament dels menors sense referents familiars al llarg del 2007 418
- Convenis internacionals de repatriació assistida de menors immigrants no acompanyats 422

La intervenció correctora dels tribunals en la interpretació de la normativa sobre menors desemparats	424
· La presumpció de la minoria d'edat	425
· Les condicions de repatriació del menor	426
· El dret d'audiència del menor	430
· La participació preceptiva del ministeri fiscal	432
· Les condicions de suspensió judicial de la repatriació	433
· L'entrada de menors subsaharians desemparats a Catalunya: un fenomen nou per a problemes ja tradicionals del nostre sistema de protecció de menors	434
· Dades estadístiques i contextualització del fenomen dins els fluxos migratoris actuals	434
· Els nous problemes que plantegen els menors subsaharians als sistemes de protecció de menors autonòmics	438
Conclusions	441
Referències bibliogràfiques	443
 14. NORMATIVA I JURISPRUDÈNCIA DESTACADA DE L'ANY 2007	445
<i>Natalia Caicedo Camacho</i>	
Disposicions adoptades per la Unió Europea	447
Disposicions estatals	450
· Tractats internacionals	450
· Legislació i disposicions reglamentàries	450
Disposicions catalanes	453
Jurisprudència destacada	454
· Jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans	454
· Jurisprudència del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees	455
· Jurisprudència del Tribunal Constitucional	458
· Jurisprudència del Tribunal Suprem	459
· Jurisprudència del Tribunal de Justícia de Catalunya	462

Valoració general de l'any

Maria Jesús Larios Paterna
Mònica Nadal Anmella

L'any 2007 no ha estat gaire intens pel que fa a l'activitat legislativa en matèria d'immigració, ja que més enllà dels rumors sobre una possible modificació de la llei estatal d'estrangeria i els treballs preparatoris sobre la futura llei d'acollida a Catalunya no s'ha aprovat cap norma legal ni reglamentària d'abast general sobre la matèria. En canvi, pel que fa a la jurisprudència hi ha hagut una important decisió, la sentència del Tribunal Constitucional que anul·la alguns preceptes de la Llei d'estrangeria i reconeix als immigrants en situació irregular drets negats en aquesta llei. Tampoc s'han enllestit altres propostes de lleis, sectorials però amb un fort impacte en la gestió de la diversitat i la convivència vinculada a l'arribada de persones immigrades; pensem en el projecte de llei de regulació dels llocs de culte i en la llei d'educació.

Sí que s'han produït, però, alguns fets que han marcat el debat sobre la presència de la immigració al nostre país i les transformacions de la societat catalana. Badalona ha atret una part de l'atenció durant la primera meitat de l'any. La campanya veïnal contra la construcció d'un espai de culte musulmà i el fet que l'Ajuntament ajornés aquest projecte, les protestes al barri de La Salut per la presència dels anomenats *pisos pastera* o la utilització de la immigració de manera partidista en la política local són un bon recull dels temes que concentren algunes tensions en la convivència.

El març del 2007, la Generalitat de Catalunya va presentar un informe en què es constata el fort increment de nous centres de culte no catòlics. En tres anys s'han obert

més de cent nous centres evangèlics, trenta de musulmans i deu esglésies ortodoxes; la comunitat evangèlica tenia quatre-cents cinquanta-tres centres, per davant dels cent seixanta-nou dels musulmans, molt més importants tanmateix en nombre de fidels. Mentre els col·lectius musulmans, llargament instal·lats al nostre país, han de fer front a fortes dificultats en la satisfacció de les seves demandes, altres cultes s'estenen arreu del territori amb menys resistències de la societat. L'aprovació d'una llei de centres de culte ha de permetre regular-ne les condicions d'establiment i limitar, en la mesura del possible, les discriminacions que poden derivar-se d'una regulació només en l'àmbit municipal.

Pel que fa a la sobreocupació d'habitatges, alguns municipis han mirat de posar-hi fre per la via de restringir l'empadronament (la qual cosa presenta problemes, perquè la llei no estableix criteris clars sobre les condicions requerides) o de portar a terme controls sobre casos sospitosos i mediar en els conflictes que se'n poden derivar. Cal, però, no confondre la sobreocupació (menys metres d'habitatge per persona del que es considera raonable) amb la realitat, marginal tot i que punyent, dels pisos pastera o llits calents. El fort increment dels preus de l'habitatge, tant de compra com de lloguer, les dificultats d'accés a l'habitatge que tenen alguns col·lectius com ara els sense papers, quan no la discriminació, s'afegeixen a les dinàmiques pròpies de la fase d'assentament de tota migració i condueixen a situacions de sobreocupació i degradació de les condicions de vida. Més enllà de l'abast concret del fenomen dels pisos pastera, es tracta d'un problema no negligible per l'impacte que té en la convivència i en la vida quotidiana de moltes persones. Sobre aquesta perspectiva cal destacar com la Llei d'habitatge, aprovada a finals del 2007 regula el que s'ha d'entendre per sobreocupació i infrahabitatge, i contempla mesures que van des de l'impuls de les polítiques públiques adreçades a eradicar les situacions de sobreocupació així com la inspecció i la persecució dels responsables d'aquestes situacions. Aquestes mesures, previstes de forma molt genèrica, han de ser objecte del corresponent desenvolupament per tal que puguin ser aplicades de manera efectiva.

La presència de la immigració com a tema en la lluita partidista és un fet recurrent, tot i que menor que en altres països del nostre entorn, i el 2007 també va generar polèmica. Les eleccions generals de la primavera del 2008 van ser el context per a

l'aparició, a les acaballes del 2007, d'alguns vídeos i lemes electorals que vinculaven la immigració a l'increment de la inseguretat o que atribuïen a d'islam el trencament de la convivència.

El cas d'una agressió a una noia equatoriana en els Ferrocarrils de la Generalitat va generar un debat intens, tant per la motivació racista de l'agressió com per la resposta judicial inicial (el fiscal no va assistir a la declaració del jove, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya no va adoptar mesures cautelars i, en un primer moment, va deixar el noi en llibertat) i per l'espectacle mediàtic sorgit al voltant del cas. El vídeo de l'agressió va ser retransmès en nombroses ocasions i va tenir un fort impacte també en molts dels països d'Amèrica Llatina emissors d'immigrants al nostre país. El president de l'Equador, de visita a Europa, va fer escala a Madrid per seguir el cas i la ministra d'Assumptes Exteriors va viatjar fins a Barcelona per posar-se en contacte amb la família de la noia agredida; el cas també posava de manifest la importància creixent de les poblacions immigrades a l'estranger en la vida social i les dinàmiques polítiques dels països d'origen. Pel que fa a la societat catalana, el vídeo va fer palès el que entitats com SOS Racisme i associacions d'immigrants denunciaven des de fa temps: l'existència de casos de violència racista.

D'altra banda, també a l'abril de 2007 va entrar en vigor, a tota la Unió Europea, l'exigència de visat per als bolivians, la qual cosa ha suposat un descens clar del nombre de ciutadans d'aquest país que han entrat a Espanya. Com ja havia succeït amb l'Equador, l'anunci previ d'aquest requisit va provocar un increment considerable de bolivians delerosos de sortir abans de l'entrada en vigor del visat obligatori.

L'any 2007 fou el primer d'aplicació del Pacte Nacional d'Educació, en què es recollia la necessitat de reduir els efectes segregadors de la doble xarxa educativa i avançar cap a la gratuïtat de l'ensenyament obligatori. Els ajuts de la Conselleria d'Educació als centres concertats que acullen estudiants amb necessitats educatives especials, així com les mesures previstes en els successius decrets de matriculació —reserva de places o increments de ràtio entre els que inclouen l'alumnat immigrant—, sembla que no són suficients per modificar de manera substantiva el desequilibri entre les escoles públiques i les privades. Com constatem any rere any, el percentatge d'alumnat estranger que

s'escolaritza en centres públics i concertats es manté estable. Ja ben entrat l'any 2008, l'informe extraordinari presentat al Parlament pel síndic de greuges de Catalunya, el mes de maig, informava que en molts municipis de Catalunya hi havia un índex elevat de segregació escolar entre centres de titularitat pública i privada, però també entre centres públics, i que aquesta situació comporta un perill per a la igualtat d'oportunitats educatives i per a la cohesió social. Poc després va ser aprovat el projecte de Llei d'educació de Catalunya en què es preveuen mesures per combatre la segregació, com ara la possibilitat d'establir percentatges màxims d'alumnes estrangers per centre escolar. Es tracta d'un projecte de llei que ha de passar encara per la tramitació parlamentària i de ben segur que serà objecte de modificacions al llarg d'aquest procés. Sens dubte aquesta qüestió haurà de ser objecte d'anàlisi en l'Anuari 2008.

El febrer del 2006 tots els grups parlamentaris del Congrés van aprovar una proposició no de llei d'Izquierda Unida que instava el Govern a impulsar la firma dels acords de reciprocitat que permetrien a alguns col·lectius d'immigrants el dret a sufragi en les eleccions locals. Durant el 2007 no s'ha avançat en cap direcció, tot i que el govern sorgit de les eleccions generals de març del 2008 podria fer alguns passos. L'estiu del 2008 el Congrés del PSOE va aprovar una Resolució per la qual es comprometia a abordar el reconeixement del dret de sufragi en eleccions municipals als estrangers no comunitaris amb residència a Espanya, si bé limitat a aquells estrangers originaris de països amb els quals el Govern pugui firmar convenis de reciprocitat. Per tant, aquesta mesura, en cas de ser aprovada seguirà deixant fora molts immigrants, com han posat de manifest estudis que han examinat les condicions polítiques dels Estats dels quals prové la majoria de la immigració resident a Espanya. L'exigència de reciprocitat de l'article 13.2 de la Constitució no deixa de reflectir un desfasament entre la norma aprovada el 1978 i la realitat social de l'Espanya del 2008, desfasament que només pot ser superat amb una reforma constitucional que no sembla estar entre les prioritats de les forces polítiques majoritàries.

El 2007 s'han perllongat els efectes positius del procés de normalització de l'any 2005. Un informe d'AMIC de principis d'any anunciava la reducció del treball submergit entre la població immigrada, a partir dels registres d'assessorament legal recollits en les seves oficines. Paral·lelament, s'ha constatat un increment considerable de les

entrades regulars, per la via del reagrupament familiar. Tot i així, alguns informes assenyalen que el nombre de sense papiers torna a créixer i que afecta desigualment els diversos col·lectius.

Tant si és a causa d'una entrada il·legal, o bé per una residència irregular o per una irregularitat sobrevinguda, les xifres mostren que som lluny d'eradicar aquesta situació. Precisament el Tribunal constitucional s'ha pronunciat sobre l'estatut jurídic dels immigrants aquest 2007, en la que, sense cap dubte, ha estat la decisió jurídica de més transcendència d'enguany. De les sentències del Tribunal Constitucional recaigudes sobre la Llei Orgànica 8/2008, de modificació de la Llei 4/2000, de drets i llibertats dels estrangers i de la seva integració social, pronunciades a partir dels recursos presentats pel grup parlamentari majoritari d'oposició i per diversos executius i Parlaments autonòmics, la més transcendent és la 236/2007.

La decisió del Tribunal Constitucional, que arriba vuit anys després de la impugnació de la Llei 8/2000, afecta un gruix important de la població, molt superior ara al nombre que hi havia en el moment de promulgar-se la llei, atès el creixement exponencial d'aquesta població. El Tribunal Constitucional declara inconstitucionals les normes que limiten, als estrangers irregulars, l'exercici dels drets de reunió, associació, lliure sindicació, educació no obligatòria i assistència jurídica gratuïta, fet fonamentalment derivat de la connexió d'aquests drets a la dignitat de la persona, reconeguda en l'article 10.1 de la Constitució. Independentment de l'anàlisi jurídica, com la que es fa en l'article corresponent en aquest Anuari, la Sentència estableix un innegable pas endavant en la situació jurídica dels estrangers que es troben a Espanya, independentment de la seva situació administrativa.

Aquesta bona notícia contrasta amb la directiva aprovada, ja l'any 2008, pel Parlament Europeu: la Directiva de retorn, que estableix una sèrie de mesures per lluitar contra la immigració il·legal. Aquesta directiva, que haurà de ser transposada en dos anys en els països membres, implica, entre altres qüestions, la possibilitat de detenció només amb una ordre administrativa i l'establiment d'un període màxim de detenció previ a la expulsió de fins a vuit mesos i la possibilitat de repatriar menors de divuit anys no acompanyats a tercers països, sempre que hi hagin estructures de protecció adequades.

Malgrat que Espanya té un sistema de protecció més favorable, i no ha d'adaptar-se, per exemple, al termini màxim de detenció, la Directiva no deixa de ser un punt d'inflexió que pot marcar la política d'immigració dels pròxims anys. La previsió d'un període de divuit mesos de detenció, malgrat que suposa introduir límits en els països on no n'hi ha, no pot amagar el fet que aquest límit, i les altres garanties establertes, podien haver estat molt més respectuoses i garantistes amb els drets de les persones que se'n van dels seus països fugint de la pobresa i cercant una vida millor. Sens dubte la directiva de retorn haurà de ser analitzada amb profunditat en l'Anuari 2008.

Entre el 2007, objecte d'aquest anuari, i el moment actual, han succeït moltes coses que ben segur alteraran el futur immediat. Amb les eleccions de març del 2008 i la validació de la gestió del PSOE, sorgeix un nou govern que sembla que hagi endurit el seu discurs sobre la immigració. Algunes de les mesures anunciades són polèmiques i resta per veure'n el desenvolupament futur. El context econòmic també s'ha modificat força, ja que si l'optimisme era la tònica dominant durant el 2007 (amb índexs de creixement forts i taxes d'atur en mínims històrics), el 2008 és l'any de la fi de la bonança i de pronòstics obscurs per al futur més immediat. Sembla que els immigrants es troben a l'ull de l'huracà. Més afectats per la crisi econòmica vinculada a l'aturada de la construcció i de les restriccions en els crèdits bancaris, a més són presentats com a "sobrers" en un context de creixement de l'atur. Si la convivència, fins ara ha estat, en termes generals, poc problemàtica, s'obren ara nous reptes en la voluntat i la capacitat de la societat catalana de garantir la cohesió social.

1 Tendències recents de l'evolució de la població estrangera a Catalunya: cap a un canvi de cicle?

Fernando Gil Alonso
Andreu Domingo i Valls

RESUM

Els últims anys s'han fet esforços per millorar el registre estadístic de les migracions internacionals. Paradoxalment, els canvis legislatius introduïts en la regulació de l'estrangeria (reempadronament obligatori dels estrangers sense permís de residència permanent), l'adaptació dels aparells estadístics a aquestes i altres millores (que afecten a les altes per omissió i a les baixes per caducitat), les pràctiques polítiques referides als registres i que impliquen una negociació entre l'INE i els ajuntaments per fixar les poblacions oficials, entre altres factors, han fet augmentar la incertesa sobre les dades corresponents als fluxos i estocs de població estrangera. La comparació de les diferents sèries estadístiques disponibles (padró continu, registre del Ministeri de l'Interior, registre d'estrangers afiliats i en alta laboral a la Seguretat Social, estadística de variacions residencials, moviment natural de la població) es presenta per tant com un exercici útil per reduir tal incertesa i analitzar amb arguments més sòlids les tendències més recents de les migracions internacionals a Catalunya, i les seves característiques demogràfiques, tal com han fet els autors en aquest capítol. Els resultats mostren que l'any 2006 hi va haver una forta moderació en el ritme de creixement de la població de nacionalitat estrangera resident a Catalunya, en comparació amb els dos anys precedents. Aquesta moderació del ritme de creixement podria ser deguda principalment a un augment de les sortides d'estrangers. En tot cas, la inflexió de l'any 2006 no sembla indicar un canvi de cicle migratori, sinó que seria un fet puntual, del qual en gran part hem de considerar responsable el reflux que va seguir a l'onada immigratòria associada al procés extraordinari de normalització de l'any 2005, com ho demostraria el fet que les dades parcials de què disposem per a l'any 2007 semblen indicar un nou creixement de la immigració internacional a Catalunya amb nivells similars als del 2005.

LA POBLACIÓ ESTRANGERA RESIDENT A CATALUNYA SEGONS EL PADRÓ A 1 DE GENER DE 2007: INDICIS DE CANVI

Introducció: unes dades qüestionades per la modificació de la normativa de reempadronament

Les dades més recents respecte a l'evolució de la població de nacionalitat estrangera a Catalunya presenten novetats i dubtes. Novetats perquè per primera vegada sembla consolidar-se la tendència cap a la disminució del fort creixement d'entrada d'estrangers que Catalunya ha experimentat des de mitjan anys noranta del segle passat. Dubtes perquè aquestes dades, i la nova tendència que apunten, estan condicionades pels canvis legislatius que afecten l'empadronament (Llei Orgànica 14/2003, de 20 de novembre, de reforma de la Llei Orgànica 8/2000 d'estrangeria) i que comporten que els ciutadans estrangers residents a Espanya sense permís de residència permanent han de renovar el seu empadronament cada dos anys a partir del moment de promulgació de la nova llei per evitar ser esborrats del padró, obligació que va entrar en vigor el novembre del 2005.

El motiu d'aquest canvi legal va ser eliminar del padró continu tots aquells estrangers que havien marxat del país però no s'havien donat de baixa, fet que segons molts investigadors ocasionava una sobreestimació del nombre d'estrangers —i per tant

de la població total— inscrits en els padrons municipals (Arango, 2004; De Castro, 2004; Fernández Córdón, 2004; Garrido, 2004; Leguina, 2005; Devolder, Gil Alonso i Forte, 2006). La conseqüència d'aquest canvi legal pot haver estat crear un biaix de sentit contrari: moltes persones que haurien d'haver renovat l'empadronament no ho han fet, ja sigui perquè no han estat informades de l'obligatorietat d'aquest tràmit o perquè no tenen necessitat de fer-ho, i, en conseqüència, es podria donar el fet que ara el nombre de persones estrangeres registrades pel padró continu sigui menor que el nombre real d'estrangers que viuen al nostre país, tornant a la situació anterior a 1996, quan per primer cop es va establir el dret i el deure d'empadronar-se de totes les persones que resideixen en un municipi, també els estrangers independentment de la seva situació legal (Llei 4/1996, de 10 de gener, de reforma de la Llei de bases de règim local de 1985). A més, sembla creixent el nombre d'ajuntaments que posen traves a l'empadronament, emparant-se en l'arbitrarietat dels requisits demanats per empadronar-se a cada municipi, circumstància que podria revertir un cop més en la subestimació estadística.

Una altra font de dubtes respecte a la validesa de les sèries padronals com a mitjà de seguiment fidedigne de l'evolució del nombre d'estrangers s'origina en el fet que les dades recents es troben encara sota l'influx del procés de normalització o regularització extraordinària de l'any 2005. Aquest va comportar que sorgissin a la superfície estadística milers de persones —117.583 persones regularitzades, en el cas de Catalunya (Bedoya Muriel i Solé Alamarja, 2006)— que, dotze mesos després de normalitzar la seva estada, ja poden començar a reagrupar familiars, que, en alguns casos, ja residien al país però de manera irregular.

En definitiva, una situació doblement complexa —per la complexitat del fenomen mateix i pel seu reflex a les fonts estadístiques— que tindrem en compte a les pàgines següents, on s'analitzaran les diverses sèries de dades que recullen els estocs d'estrangers (padró continu, permisos de residència, estadístiques de la Seguretat Social) i els fluxos generats per aquesta població, com són l'estadística de variacions residencials (EVR) i el moviment nacional de la població (MNP). I és que el fil conductor d'aquest capítol, més enllà de presentar les dades més recents disponibles sobre la immigració a Catalunya, tal com els autors han fet els anys precedents, serà respondre a les preguntes

següents: la disminució del creixement de la població estrangera, i fins i tot la disminució dels contingents d'algunes nacionalitats, és un fet real o un efecte estadístic? I si és real, disminueix el ritme de creixement perquè estan arribant menys immigrants o perquè alguns se'n tornen? I en definitiva, estem davant d'un canvi de cicle migratori o simplement d'un esdeveniment puntual que no modificarà la tendència futura cap a una continuació dels fluxos d'arribada d'estrangers a Catalunya?

Espanyols i estrangers empadronats: evolució recent

La taula 1 mostra l'evolució dels estocs de població empadronada a Catalunya per nacionalitat des de l'1 de gener de 1998, inici del padró continu, fins a l'1 de gener de 2007, darrera dada oficial disponible.

Taula 1.
Població empadronada, segons la nacionalitat, i variació anual absoluta i relativa. Catalunya, 1998-2007

	Població			Variació interanual		% població estrangera
	Població total	Nac. espanyola	Nac. estrangera	Absoluta	Relativa (%)	
1998	6.147.610	6.026.249	121.361	23.564	19,4	1,97
1999	6.207.533	6.062.608	144.925	36.673	25,3	2,33
2000	6.261.999	6.080.401	181.598	75.756	41,7	2,90
2001	6.361.365	6.104.011	257.354	124.713	48,5	4,05
2002	6.506.440	6.124.373	382.067	160.941	42,1	5,87
2003	6.704.146	6.161.138	543.008	99.838	18,4	8,10
2004	6.813.319	6.170.473	642.846	156.058	24,3	9,44
2005	6.995.206	6.196.302	798.904	114.853	14,4	11,42
2006	7.134.697	6.220.940	913.757	58.750	6,4	12,81
2007	7.210.508	6.238.001	972.507	—	—	13,49

Font: Padró continu (INE), dades oficials (a 1 de gener).

Aquest període es caracteritza per un creixement molt important de la població de nacionalitat estrangera, que passa de poc més de 120.000 individus (1,97% de la població total) el 1998 a gairebé un milió nou anys després (13,5%, a comparar amb el

10% d'estrangers al conjunt de l'Estat), amb màxims de variació interanual durant els primers anys del segle XXI. A partir del 2003 el creixement comença a disminuir, però augmenta de nou el 2004, potser a causa de l'efecte retardat del reagrupament familiar derivat dels processos de regularització del 2000 i del 2002. A partir del 2005 es reprèn la tendència cap a una desacceleració progressiva del creixement del nombre d'immigrants estrangers, però és el 2006 quan es dona una caiguda sobtada: a 1 de gener de 2007 a Catalunya hi ha 972.507 residents estrangers, que comparats amb els 913.757 empadronats un any abans, significa un creixement de només 58.750 persones, el més petit del que portem de segle, o en termes relatius del 6,4%, que és el més minso, amb diferència, des de l'any 1998, data d'inici del padró continu.

Aquesta disminució important del ritme de creixement de l'estoc d'estrangers l'any 2006 podria ser pròpia de Catalunya o és un tret compartit amb el conjunt d'Espanya? La taula 2 mostra l'evolució de la població de nacionalitat estrangera en ambdues unitats territorials i permet comparar-ne les tendències. En realitat el ritme de creixement de la població estrangera és molt similar entre Catalunya i Espanya, amb variacions interanuals semblants. Sí que es pot dir que entre els anys 1998 i 2006 el creixement relatiu interanual és sempre una mica superior a Catalunya (amb l'excepció de l'any 2000), de manera que el percentatge de població estrangera resident a Espanya que està empadronada a Catalunya passa del 19% el 1998 al 22% a 1 de gener de 2006. El darrer any analitzat, però, la situació s'inverteix, i el nombre d'estrangers creix més al conjunt de l'Estat (el 9,1%) que a Catalunya (el 6,4%), de manera que es redueix la proporció d'estrangers empadronats aquí al 21,5%.

Per tant, les dades padronals ens diuen que alguna cosa ha passat l'any 2006, l'últim que es pot estudiar amb dades oficials. Si aquesta frenada del creixement d'estrangers és un fet real o un producte del canvi normatiu abans esmentat, és discutible. En tot cas, el retrat que es dedueix d'aquesta font sobre les característiques per sexe i edat de la població de nacionalitat estrangera resident a Catalunya és molt similar a l'observat l'any passat (Gil Alonso i Domingo, 2007) i de fet la piràmide de població corresponent a l'1 de gener de 2007 (figura 1) és pràcticament igual que la realitzada amb les dades del 2006. Com llavors, quan vam dir que els trets principals de l'evolució d'aquesta població eren el rejuveniment i la masculinització, es pot veure com

Taula 2.
Comparació entre l'evolució de la població estrangera empadronada a Catalunya i a Espanya. 1998-2007

	Població			Variació interanual		% població estrangera cat./esp.
	Població total	Nacionalitat espanyola	Nacionalitat estrangera	Absoluta	Relativa (%)	
1998	39.852.651	39.215.566	637.085	111.869	17,6	19,0
1999	40.202.160	39.453.206	748.954	174.925	23,4	19,4
2000	40.499.791	39.575.912	923.879	446.778	48,4	19,7
2001	41.116.842	39.746.185	1.370.657	607.289	44,3	18,8
2002	41.837.894	39.859.948	1.977.946	686.222	34,7	19,3
2003	42.717.064	40.052.896	2.664.168	370.158	13,9	20,4
2004	43.197.684	40.163.358	3.034.326	696.284	22,9	21,2
2005	44.108.530	40.377.920	3.730.610	413.556	11,1	21,4
2006	44.708.964	40.564.798	4.144.166	375.388	9,1	22,0
2007	45.200.737	40.681.183	4.519.554	—	—	21,5

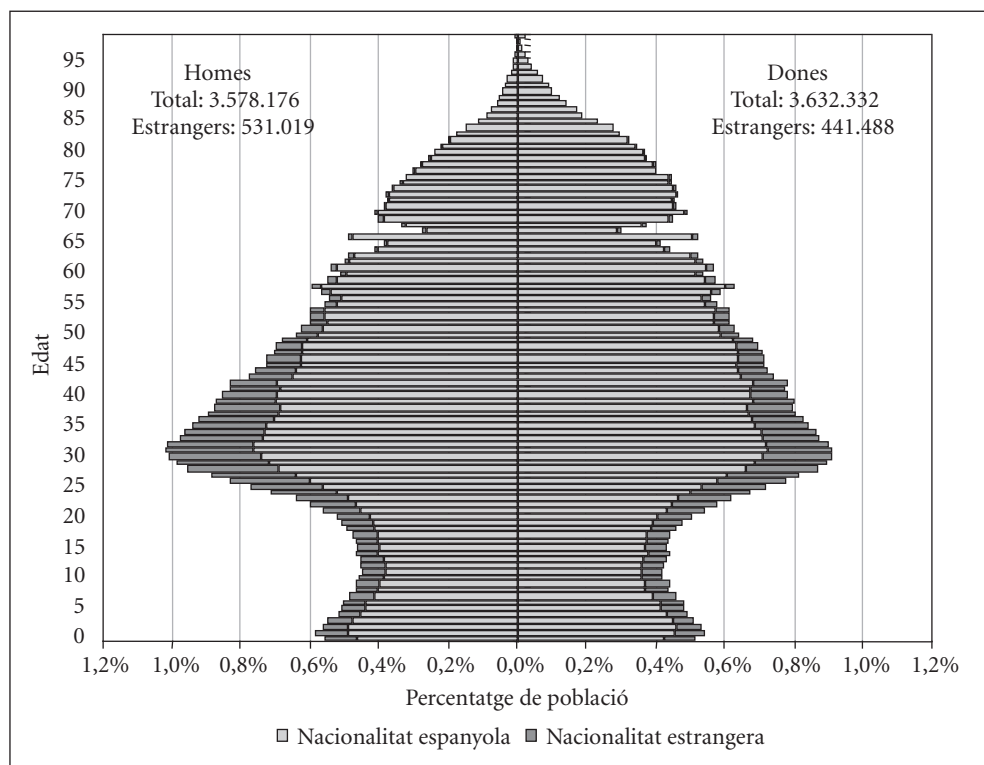
Font: Padró continu (INE), dades oficials.

la població estrangera es concentra en edats relativament joves, d'elevada activitat (entre els vint-i-cinc i els quaranta-cinc anys) i és majoritàriament masculina, amb uns 90.000 homes més que dones.

No obstant això, també en aquest fet l'últim any ha suposat un trencament de tendències precedents, ja que per primera vegada des de la instauració del padró continu a Catalunya ha augmentat més el nombre de dones estrangeres (32.589 més, o un creixement anual del 8%) que el d'homes (26.161 més, és a dir, un augment del 5,2%). I el mateix es pot dir del conjunt d'Espanya: 195.172 dones més (un 10,1% més) comparat amb 180.216 homes més (un 8,1% més). L'impacte diferit del començament del reagrupament familiar dels immigrants regularitzats en el procés de normalització de l'any 2005 podria estar darrere d'aquesta nova tendència —això és particularment cert en el cas dels marroquins i dels pakistanesos— juntament amb el creixement de nous fluxos de comunitats fortament feminitzades, com és el cas de la boliviana o la brasilera, en què pràcticament dos terços dels residents a Catalunya són dones.

Figura 1.

Estructura de la població per sexe i edat, distingint la població de nacionalitat espanyola i estrangera. Catalunya, 2007

Font: Padró continu (INE), dades oficials (a 1 de gener).

S'ha produït, per tant, una disminució del creixement de la població estrangera empadronada durant l'any 2006 que ha afectat més els homes que les dones. Però aquests canvis tan significatius del 2006 no han tingut un impacte similar en totes les nacionalitats, com mostra la taula 3, que ordena de major a menor segons la seva població a 1 de gener de 2007 les vint nacionalitats estrangeres més presents a Catalunya i les agregacions continentals. Així, mentre que s'ha produït un creixement molt significatiu dels nacionals de països de la Unió Europea (un 19,6%, destacant sobretot els

romanesos, que en representen el 23,7%; els italians, el 18,3%; els francesos, el 16,4%; els britànics, el 13,5%; i els alemanys, l'11,4%), s'han reduït els nacionals de països asiàtics, trencant la tendència anterior de fort creixement (amb una baixada de l'1,8%,

Taula 3.

Evolució de la població estrangera empadronada, per agregacions continentals i principals nacionalitats. Catalunya, 2006-2007

	Total			Homes			Dones		
	2006	2007	Var. (%)	2006	2007	Var. (%)	2006	2007	Var. (%)
Total estrangers	913.757	972.507	6,4	504.858	531.019	5,2	408.899	441.488	8,0
Amèrica Llatina	334.937	352.328	5,2	152.514	159.172	4,4	182.423	193.156	5,9
Àfrica	248.753	253.016	1,7	164.580	164.533	0,0	84.173	88.483	5,1
Unió Europea (27)	192.946	230.705	19,6	104.692	125.218	19,6	88.254	105.487	19,5
Àsia	88.617	87.028	-1,8	59.400	58.213	-2,0	29.217	28.815	-1,4
Europa no comunitària	41.562	43.547	4,8	20.144	20.914	3,8	21.418	22.633	5,7
Amèrica del Nord	6.305	5.379	-14,7	3.176	2.686	-15,4	3.129	2.693	-13,9
Oceania	571	456	-20,1	310	252	-18,7	261	204	-21,8
Marroc	188.604	191.652	1,6	119.067	118.246	-0,7	69.537	73.406	5,6
Equador	86.710	81.831	-5,6	40.293	38.165	-5,3	46.417	43.666	-5,9
Romania	51.353	63.534	23,7	27.417	33.361	21,7	23.936	30.173	26,1
Bolívia	35.387	51.584	45,8	14.843	21.782	46,7	20.544	29.802	45,1
Colòmbia	43.228	42.797	-1,0	19.459	19.342	-0,6	23.769	23.455	-1,3
Itàlia	31.914	37.750	18,3	18.788	22.173	18,0	13.126	15.577	18,7
Argentina	37.976	34.528	-9,1	19.313	17.392	-9,9	18.663	17.136	-8,2
Xina	34.791	33.689	-3,2	18.790	18.303	-2,6	16.001	15.386	-3,8
Perú	29.544	30.144	2,0	13.556	13.989	3,2	15.988	16.155	1,0
França	25.402	29.561	16,4	12.933	15.189	17,4	12.469	14.372	15,3
Pakistan	25.728	25.362	-1,4	22.843	22.119	-3,2	2.885	3.243	12,4
Alemanya	18.790	20.937	11,4	9.772	10.834	10,9	9.018	10.103	12,0
Brasil	16.328	20.194	23,7	6.623	8.488	28,2	9.705	11.706	20,6
Regne Unit	16.458	18.673	13,5	8.916	10.141	13,7	7.542	8.532	13,1
República Dominicana	16.710	17.063	2,1	6.577	6.855	4,2	10.133	10.208	0,7
Xile	14.850	15.078	1,5	7.762	7.824	0,8	7.088	7.254	2,3
Uruguai	15.035	15.053	0,1	7.633	7.588	-0,6	7.402	7.465	0,9
Gàmbia	14.329	14.099	-1,6	10.435	10.322	-1,1	3.894	3.777	-3,0
Senegal	12.563	13.281	5,7	10.224	10.777	5,4	2.339	2.504	7,1
Ucraïna	12.842	13.125	2,2	6.695	6.704	0,1	6.147	6.421	4,5

Font: Padró continu (INE), dades oficials (a 1 de gener). Nota: l'agregat Unió Europea (27) inclou Bulgària i Romania.

amb disminucions tant de xinesos, -3,2%, com de pakistanesos, -1,4%) i també els ciutadans nord-americans (-14,7%) i d'Oceania (-20,1%), encara que aquests darrers tinguin una presència molt menor.

Nacionalitats molt més presents, com és el cas de les dels països d'Amèrica del Sud, l'Europa no comunitària i Àfrica, han augmentat entre l'1 de gener de 2006 i 2007, però per sota del creixement mitjà (5,2%, 4,8% i 1,7%, respectivament). Entre els primers, destaca el creixement dels bolivians (45,8%) i dels brasilers (23,7%) i la disminució dels argentins (-9,1%), dels equatorians (-5,6%) —la més important en nombres absoluts (gairebé cinc mil ciutadans menys)— i dels colombians (-1%). Entre els africans, hi ha un augment dels senegalesos (5,7%), una estabilització dels marroquins (1,6%) i una petita disminució dels gambians (-1,6%).

Si s'analitzen els dos sexes separatament, no s'observen grans diferències en línies generals: ja s'ha dit que el nombre de dones estrangeres ha augmentat més que el d'homes i, per tant, en aquells agregats continentals que han experimentat un creixement de població, les dones han augmentat més que els homes (sent la Unió Europea 27 la sola excepció, i per poc), mentre que en aquells que han sofert una baixada d'efectius, els homes han disminuït més, amb l'excepció gens significativa d'Oceania.

Aquestes pautes es repeteixen en la majoria dels països, encara que les excepcions són lògicament més nombroses. Així, entre les nacionalitats que perden efectius, hi ha més pèrdua relativa de dones que d'homes entre els equatorians, els colombians, els xinesos i els gambians. Entre les que guanyen població, hi ha un augment relatiu masculí més important entre els bolivians, els peruans, els francesos, els brasilers, els britànics i els dominicans. En el cas de les nacionalitats llatinoamericanes, es tracta de poblacions que són predominantment femenines, potser per això s'estan masculinitzant en termes relatius.

El cas contrari s'observa en nacionalitats molt masculinitzades, com ara la marroquina i la pakistanesa, que s'estan feminitzant en termes relatius o, millor dit, en què s'estan escurçant les distàncies entre homes i dones: entre els marroquins, les dones han augmentat un 5,6%, mentre que els homes han disminuït un 0,7%; entre els

pakistanesos, el contingent masculí ha patit un descens del 3,2%, mentre que el femení ha augmentat un 12,4%.

Veiem per tant que a mesura que els fluxos es redueixen i les poblacions estrangeres s'estabilitzen i maduren, la relació entre sexes tendeix a equilibrar-se, probablement pels efectes del reagrupament familiar, que ha estat potenciat pel procés extraordinari de regularització del 2005.

En definitiva, les darreres dades padronals oficials semblen anunciar un canvi de tendència, amb una reducció del ritme de creixement dels estocs d'estrangers (amb disminució de determinades nacionalitats) i amb una tendència a l'europèïtzació, a més d'una tornada cap a una feminització dels contingents, després d'anys de masculinització per les regularitzacions del 2000 i el 2002.

Aquestes tendències no són exclusives de Catalunya. Les dades per al conjunt de l'Estat mostren una situació similar, encara que amb un creixement més petit dels centre-americans i els sud-americans (amb una reducció més important dels equatorians i dels colombians, mentre que els argentins també han disminuït, però menys que a Catalunya) i dels europeus extracomunitaris; una disminució menys forta dels ciutadans nord-americans i d'Oceania, i un creixement més important dels africans i dels asiàtics. En realitat aquests últims estan pràcticament estabilitzats (els xinesos creixen un xic i els pakistanesos disminueixen molt poc), però és que a Catalunya, com hem vist, han començat a minvar. Finalment, els ciutadans de països de la Unió Europea augmenten al conjunt d'Espanya pràcticament al mateix nivell que a Catalunya, però amb diferències per nacionalitats: els romanesos i els britànics creixen més, mentre que francesos, italians i alemanys augmenten menys.

Podria al·legar-se, tanmateix, que aquestes tendències cap a una disminució de l'increment d'estrangers estan en realitat emmascarades pel creixent nombre d'immigrants que adquireixen la nacionalitat espanyola, tendència que seria especialment nombrosa entre els iberoamericans, car només necessiten dos anys de residència legal continuada a Espanya per demanar-la, davant dels deu anys que es demana a la resta d'extracomunitaris. Per aquesta raó hem analitzat a la taula 4 les dades per continent

i país de naixement creuades amb la nacionalitat (espanyola/estrangera) en el mateix ordre que la taula anterior, per facilitar la comparació.

Taula 4.

Evolució de la població empadronada, per país de naixement i nacionalitat espanyola o estrangera. Catalunya, 2006-2007

País de naixement	Total			Nacionalitat espanyola			Nacionalitat no espanyola		
	2006	2007	Var. (%)	2006	2007	Var. (%)	2006	2007	Var. (%)
Total	7.134.697	7.210.508	1,1	6.220.940	6.238.001	0,3	913.757	972.507	6,4
Espanya	6.136.055	6.144.512	0,1	6.080.656	6.083.174	0,0	55.399	61.338	10,7
Fora d'Espanya	998.642	1.065.996	6,7	140.284	154.827	10,4	858.358	911.169	6,2
Amèrica Llatina	408.739	440.080	7,7	62.765	73.172	16,6	345.974	366.908	6,1
Àfrica	241.261	243.983	1,1	19.621	21.594	10,1	221.640	222.389	0,3
Unió Europea (27)	198.329	230.178	16,1	38.372	38.369	0,0	159.957	191.809	19,9
Àsia	92.080	91.534	-0,6	8.144	9.427	15,8	83.936	82.107	-2,2
Europa no comunitària	49.630	52.258	5,3	9.145	9.898	8,2	40.485	42.360	4,6
Amèrica del Nord	7.649	7.066	-7,6	1.909	2.026	6,1	5.740	5.040	-12,2
Oceania	954	897	-6,0	328	341	4,0	626	556	-11,2
Marroc	182.489	183.791	0,7	15.497	17.057	10,1	166.992	166.734	-0,2
Equador	85.581	83.164	-2,8	1.658	3.631	119,0	83.923	79.533	-5,2
Romania	50.191	61.799	23,1	510	519	1,8	49.681	61.280	23,3
Bolívia	35.518	51.515	45,0	826	989	19,7	34.692	50.526	45,6
Colòmbia	47.481	48.766	2,7	4.473	5.912	32,2	43.008	42.854	-0,4
Itàlia	15.633	18.607	19,0	1.201	1.234	2,7	14.432	17.373	20,4
Argentina	65.456	64.836	-0,9	16.301	17.559	7,7	49.155	47.277	-3,8
Xina	34.168	33.434	-2,1	2.554	3.043	19,1	31.614	30.391	-3,9
Perú	36.501	39.187	7,4	7.043	8.853	25,7	29.458	30.334	3,0
França	41.298	44.668	8,2	20.181	20.041	-0,7	21.117	24.627	16,6
Pakistan	25.796	25.396	-1,6	490	590	20,4	25.306	24.806	-2,0
Alemanya	24.001	25.769	7,4	8.324	8.358	0,4	15.677	17.411	11,1
Brasil	20.695	25.290	22,2	3.709	4.092	10,3	16.986	21.198	24,8
Regne Unit	16.904	18.875	11,7	2.312	2.341	1,3	14.592	16.534	13,3
República Dominicana	21.175	22.903	8,2	5.011	6.347	26,7	16.164	16.556	2,4
Xile	19.949	20.668	3,6	4.590	4.882	6,4	15.359	15.786	2,8
Uruguai	23.146	23.953	3,5	5.628	5.999	6,6	17.518	17.954	2,5
Gàmbia	11.001	11.019	0,2	403	573	42,2	10.598	10.446	-1,4
Senegal	11.720	12.346	5,3	174	212	21,8	11.546	12.134	5,1
Ucraïna	13.008	13.279	2,1	523	596	14,0	12.485	12.683	1,6

Font: Padró continu (INE), dades oficials (a 1 de gener). Nota: l'agregat Unió Europea (27) inclou Bulgària i Romania.

Els resultats demostren que no, que aquesta baixa es dona també pel conjunt dels nascuts a l'estranger i que, amb tot, el fet de tenir en compte els immigrants estrangers nacionalitzats espanyols el que fa és reduir en certa mesura la magnitud de la frenada, però no difuminar aquest canvi de tendència global, ni els principals trets per origen geogràfic. Així, mentre els empadronats a Catalunya nascuts fora d'Espanya i amb nacionalitat no espanyola han augmentat un 6,2% entre l'1 de gener de 2006 i l'1 de gener de 2007, els nascuts a l'estranger amb nacionalitat espanyola —sigui perquè ja la tenien quan van immigrar o sigui perquè la van adquirir aquí— han crescut força més, el 10,4%. En conjunt, el nombre d'immigrants ha augmentat un 6,7%, és a dir, més que el de ciutadans estrangers (6,4%) però no gaire més.

El mateix es pot dir respecte dels agregats continentals i de les principals nacionalitats, en què el creixement del nombre d'immigrants amb nacionalitat espanyola, especialment significatiu entre els originaris de l'Amèrica Llatina (pels volts d'un 17%, amb màxims pels equatorians, 119%, els colombians, 32%, els dominicans, 27%, i els peruans, 26%) però també entre els procedents de països asiàtics (16%) i africans (10%), compensa només una mica les tendències marcades pels immigrants de nacionalitat no espanyola. Únicament entre els immigrants procedents dels països llatinoamericans, els més afectats per les nacionalitzacions, hi ha certes diferències remarcables: els nascuts a Colòmbia no disminueixen sinó que creixen un 2,7% —és a dir, molt poc—, mentre que, per exemple, els nascuts a l'Argentina decreixen només un 0,9% i els oriünds de l'Equador un 2,8%.

En conclusió, encara que si tenim en compte els immigrants nacionalitzats espanyols, especialment els d'origen llatinoamericà, s'atenueix tímidament l'impacte de la forta baixada del creixement immigratori, es pot assegurar raonablement que les dades padronals reflecteixen que l'any 2006 es caracteritza per una situació nova de forta moderació de la immigració estrangera, refeminització relativa de l'estoc i major protagonisme dels europeus, especialment comunitaris, en bona part perquè Bulgària, i sobretot Romania, amb fluxos molt importants cap a Espanya, ja formen part de la Unió Europea.

Això ens torna a una de les nostres preguntes inicials: estem davant d'un canvi de cicle migratori o d'un esdeveniment puntual? Les dades provisionals d'empadronament

als municipis catalans a 1 de gener de 2008 proporcionades per la Secretaria per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya semblen apuntar cap a la segona resposta. En efecte, aquestes dades senyalen un població estrangera que, per primera vegada, sobrepassa el milió d'habitants, concretament 1.138.427 (el 16,4% d'una població total de 7.390.083 milions d'habitants), xifra que significa un increment del nombre d'estrangers, durant l'any 2007, del 17,1%¹, és a dir, similar als dels anys 2003 i 2005 i gairebé el triple de l'augment de l'any 2006. No obstant això, com els autors ja van explicar en l'anuari de l'any passat (Gil Alonso i Domingo, 2007), aquestes dades provisionals no han estat depurades per l'INE i, per tant, sobreestimen les xifres oficials d'habitants estrangers, publicades després, que els darrers anys han estat pels volts d'un 2,7% inferiors (-2,72% l'any 2006 i -2,69% el 2007). Si estimem que les dades padronals oficials a 1 de gener de 2008 seran un 2,7% menors que les provisionals, això dóna una població estrangera de 1.107.689 habitants i un creixement l'any 2007 del 13,9%, inferior al dels anys 2003 i 2005 però més del doble que el del 2006, i que podria ser causat en part per l'efecte diferit del reagrupament familiar de les persones regularitzades en el procés extraordinari de normalització de l'any 2005.

Aquesta dada provisional de creixement per al 2007 ens remet a una altra de les nostres preguntes inicials: el baix increment de la població estrangera el 2006 es deu a un canvi real o és un producte de la modificació legislativa que, des de final del 2005, hauria eliminat del padró continu un gran nombre d'immigrants extracomunitaris sense permís de residència permanent que no haurien renovat el seu registre? Per respondre aquesta pregunta i verificar la informació donada pel padró, compararem les dades padronals amb les subministrades per altres registres independents —per tant no afectades pels canvis normatius esmentats— que també proporcionen xifres anuals per nacionalitat.

1. Amb un creixement una mica superior per als homes, 17,6%, que per a les dones, 16,4%, a diferència de l'any 2006. Per les deu nacionalitats més presents a Catalunya, aquest creixement seria especialment notable en el cas del romanèsos (34%), bolivians (19%) i xinesos (15%), seguits per nacionalitats de la Unió Europea com italians (13%) i francesos (10%), a continuació els marroquins (10%) i, per últim, altres col·lectius llatinoamericans: peruans i colombians (10%), argentins (5%) i equatorians (1%, pràcticament estabilitzats).

Evolució de la població estrangera amb residència legal

La més evident d'aquestes fonts alternatives és el registre del Ministeri de l'Interior dels estrangers amb —utilitzant la terminologia més actualitzada— certificat de registre o targeta de residència en vigor,² és a dir, dels estrangers amb residència legal al nostre país. S'han pres les dades a 31 de desembre de 2004, 2005, 2006 i 2007, que permeten analitzar l'evolució pel període 2005-2007.

La taula 5 mostra les dades absolutes i la variació interanual pels mateixos agregats continentals i països que en les taules anteriors, i en el mateix ordre, per facilitar les comparacions, encara que l'ordenació de nacionalitats seria diferent si s'hagués utilitzat el criteri de nombre major de ciutadans amb permís de residència (i fins i tot sortirien alguns països de la llista i n'entrarien d'altres com Polònia, amb 9.967 ciutadans residents a Catalunya amb permís de residència, o l'Índia, amb 9.910 ciutadans).

Aquestes diferències ja posen en evidència que aquests dos registres mesuren fenòmens diferents, car el padró continu registra tots els residents empadronats independentment del seu estatus legal, i per tant proporciona xifres més altes que el registre de permisos de residència, especialment en aquelles nacionalitats amb una presència més recent al nostre territori, els ciutadans de les quals en bona part encara no han tingut temps de regularitzar la seva situació legal. A més, les dades d'Interior no contemplen ni els visats d'estudiants ni aquells permisos que es troben en procés de renovació, tot i que els integrants de tots dos col·lectius es troben en situació legal. Tanmateix, deixant de banda les diferents magnituds, és interessant comparar l'evolució d'aquests dos registres per nacionalitats i blocs continentals, com ho demostren els resultats.

El primer d'ells, esperat, és que el nombre d'estrangers amb permís de residència va augmentar a Catalunya l'any 2005 molt més que el d'empadronats (un 30,6% comparat amb un 10,4%), dada lògica car aquest any va tenir lloc el darrer gran procés de normalització o regularització extraordinària d'immigrants estrangers, que només a

2. Fins fa uns mesos, amb targeta o autorització de residència en vigor.

Taula 5.

Evolució absoluta i relativa de la població estrangera amb residència legal a Catalunya, per agregacions continentals i principals nacionalitats. Catalunya, 2004-2007

	Estrangers amb permís de residència				Variació interanual (%)		
	31/12/2004	31/12/2005	31/12/2006	31/12/2007	2005	2006	2007
Total estrangers	462.046	603.636	642.829	860.575	30,6	6,5	33,9
Amèrica Llatina	133.096	197.844	212.615	266.436	48,6	7,5	25,3
Àfrica	169.502	209.049	216.852	266.542	23,3	3,7	22,9
Unió Europea (27)	89.456	106.707	117.356	204.055	19,3	10,0	73,9
Àsia	52.660	66.190	71.027	91.408	25,7	7,3	28,7
Europa no comunitària	14.049	20.484	21.404	28.104	45,8	4,5	31,3
Amèrica del Nord	2.882	2.908	3.054	3.431	0,9	5,0	12,3
Oceania	255	270	294	319	5,9	8,9	8,5
Marroc	135.976	163.589	170.880	211.475	20,3	4,5	23,8
Equador	35.522	61.814	64.786	80.055	74,0	4,8	23,6
Romania	14.388	24.618	28.087	74.659	71,1	14,1	165,8
Bolívia	2.796	11.944	12.656	17.900	327,2	6,0	41,4
Colòmbia	21.513	30.593	32.817	41.682	42,2	7,3	27,0
Itàlia	17.708	20.687	23.282	32.703	16,8	12,5	40,5
Argentina	13.286	18.983	19.842	22.896	42,9	4,5	15,4
Xina	22.960	26.183	29.372	38.301	14,0	12,2	30,4
Perú	22.886	24.248	27.133	33.682	6,0	11,9	24,1
França	12.642	12.389	12.624	17.728	-2,0	1,9	40,4
Pakistan	11.096	17.330	17.243	21.786	56,2	-0,5	26,3
Alemanya	10.910	10.928	10.861	13.438	0,2	-0,6	23,7
Brasil	3.685	5.544	6.128	8.259	50,4	10,5	34,8
Regne Unit	8.639	8.877	9.288	11.746	2,8	4,6	26,5
República Dominicana	12.286	13.987	15.738	19.466	13,8	12,5	23,7
Xile	4.746	6.088	6.719	8.600	28,3	10,4	28,0
Uruguai	4.156	7.278	7.874	9.648	75,1	8,2	22,5
Gàmbia	10.872	13.235	13.355	15.316	21,7	0,9	14,7
Senegal	6.590	9.576	9.579	11.582	45,3	0,0	20,9
Ucraïna	6.506	9.428	9.857	12.966	44,9	4,6	31,5

Font: Observatorio Permanente de la Inmigración del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales amb dades del Ministerio del Interior (dades a 31 de desembre de 2007). Nota: l'agregat Unió Europea (27) inclou Bulgària i Romania.

Catalunya va suposar la concessió de 117.583 permisos de residència, dels 573.267 que es van concedir al conjunt d'Espanya (Bedoya Muriel i Solé Alamarja, 2006, p. 71). Aquest gran increment va ser seguit, l'any 2006, per una forta disminució del ritme de creixement, amb només un 6,5%, és a dir, pràcticament coincident amb l'augment del 6,4% registrat pel padró continu (taula 3).

Aquesta coincidència és en principi una bona notícia sobre la qualitat d'ambdues fonts i especialment de la que generava més dubtes, el padró, a més de reafirmar la credibilitat de les noves pautes descrites per aquella font el 2006. Significa això que es confirma que aquest any suposa un punt de ruptura o canvi de ritme del creixement de la població de nacionalitat estrangera a Catalunya? Això ja és molt més dubtós, almenys si ens refiem del registre de permisos de residència, car l'any següent, 2007, es caracteritza per un fort increment (33,9%), fins i tot superior al de l'any 2005 i en tot cas molt superior al que mostren les dades provisionals del padró.

L'anàlisi de l'evolució dels agregats continentals mostra punts en comú amb les dades padronals, com l'increment més fort de la població comunitària el 2006 (i encara més el 2007, seguit per l'europea no comunitària) i el creixement més petit de la població africana, llatinoamericana i asiàtica. No obstant això, ni l'augment d'aquests tres agregats el 2006 és tan feble com indica el padró (que, per exemple, assenyalava un decreixement dels asiàtics, així com dels nord-americans i els d'Oceania, que no és tal en el registre de permisos de residència), ni el creixement dels comunitaris tan fort com mostrava la taula 3. En realitat, aquestes tendències tan aparentment contradictòries entre les dues fonts no tenen per què ser-ho, ja que és teòricament possible que, per exemple, la població asiàtica en situació regular hagi augmentat i, simultàniament, una part de la població d'aquest origen s'hagi vist afectada per la depuració estadística, s'empadroni menys o hagi marxat del país. El problema, ja es veu, és l'increment de la incertesa sobre les causes reals de l'evolució del registre.

També hi ha similitud entre ambdues fonts en l'evolució de les principals nacionalitats l'any 2006, amb fort increment de romanesos, italians i brasilers, i una petita disminució dels pakistanesos, però no en l'evolució de bolivians (que augmenten molt en el padró, però poc en els permisos, probablement perquè es tracta d'una immigració recent)

Taula 6.

Evolució absoluta i relativa de la població estrangera amb residència legal a Espanya per agregacions continentals i principals nacionalitats. Espanya, 2004-2007

	Estrangers amb permís de residència				Variació interanual (%)		
	31/12/2004	31/12/2005	31/12/2006	31/12/2007	2005	2006	2007
Total estrangers	1.977.291	2.738.932	3.021.808	3.979.014	38,5	10,3	31,7
Amèrica Llatina	649.122	986.178	1.064.916	1.215.351	51,9	8,0	14,1
Àfrica	498.507	649.251	709.174	841.211	30,2	9,2	18,6
Unió Europea(27)	614.491	817.747	932.503	1.546.309	33,1	14,0	65,8
Àsia	142.762	177.423	197.965	238.770	24,3	11,6	20,6
Europa no comunitària	53.284	88.714	96.175	114.936	66,5	8,4	19,5
Amèrica del Nord	16.964	17.052	18.109	19.256	0,5	6,2	6,3
Oceania	1.112	1.466	1.819	2.051	31,8	24,1	12,8
Marroc	386.958	493.114	543.721	648.735	27,4	10,3	19,3
Equador	221.549	357.065	376.233	395.808	61,2	5,4	5,2
Romania	83.372	192.134	211.325	603.889	130,5	10,0	185,8
Bolívia	11.467	50.738	52.587	69.109	342,5	3,6	31,4
Colòmbia	137.369	204.348	225.504	254.301	48,8	10,4	12,8
Itàlia	72.032	84.853	98.481	124.936	17,8	16,1	26,9
Argentina	56.193	82.412	86.921	96.055	46,7	5,5	10,5
Xina	71.881	85.745	99.526	119.859	19,3	16,1	20,4
Perú	71.245	82.533	90.906	116.202	15,8	10,1	27,8
França	49.918	52.255	56.170	68.377	4,7	7,5	21,7
Pakistan	18.072	28.707	29.668	36.384	58,8	3,3	22,6
Alemanya	69.719	71.513	77.390	91.670	2,6	8,2	18,5
Brasil	17.524	26.866	30.242	39.170	53,3	12,6	29,5
Regne Unit	128.283	149.071	175.870	198.638	16,2	18,0	12,9
República Dominicana	42.928	50.765	58.126	70.775	18,3	14,5	21,8
Xile	14.477	18.748	20.397	24.841	29,5	8,8	21,8
Uruguai	13.055	24.272	26.581	31.092	85,9	9,5	17,0
Gàmbia	12.834	15.830	16.177	18.538	23,3	2,2	14,6
Senegal	19.343	27.678	28.560	33.217	43,1	3,2	16,3
Ucraïna	27.461	49.812	52.760	62.409	81,4	5,9	18,3

Font: Observatorio Permanente de la Inmigración del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales amb dades del Ministerio del Interior (dades a 31 de desembre de 2007). Nota: l'agregat Unió Europea (27) inclou Bulgària i Romania.

ni tampoc dels equatorians, colombians i xinesos, que segons el padró disminueixen i segons l'altre registre augmenten (els xinesos, fins i tot de manera significativa). Per últim, l'any 2007 totes les nacionalitats augmenten de forma notable, especialment els bolivians (41,4%) i els comunitaris: italians, 40,5%; francesos, 40,4%, però sobretot búlgars (95%) i romanesos (166%), a conseqüència de la incorporació d'aquests dos països a la Unió Europea a partir de l'1 de gener de 2007, cosa que comporta més facilitats per regularitzar la seva estada a Espanya.

La taula 6 és l'equivalent a la taula 5 però amb dades per al conjunt de l'Estat, a efectes comparatius. Amb relació a l'evolució catalana, mostra un creixement més gran els anys 2005 i 2006 (similar, també a la dada padronal de increment interanual, un 11,1%), però un xic més petit l'any 2007, en què l'augment a Catalunya sembla ser de nou més important, reprenent l'evolució que havíem vist fins l'any 2005. Tendències molt similars es perfilen per orígens geogràfics, en què la major part de les nacionalitats augmenten més a Espanya que a Catalunya els anys 2005 i 2006 i menys el 2007, amb la gran excepció, pel seu volum demogràfic i el seu ritme de creixement, dels romanesos, que al conjunt de l'Estat fins i tot creixen més que a Catalunya.

En definitiva, les dades del Ministeri de l'Interior confirmen la moderació de l'increment del nombre d'estrangers de l'any 2006 mostrada pel padró continu, però indiquen que aquest ritme de creixement es va reprendre amb força l'any 2007, tendència que sembla desmentir *a priori* la hipòtesi del canvi de cicle migratori.

Un altre contrast: les dades de la Seguretat Social

El creixement recent que mostren les estadístiques dels permisos de residència també està corroborat per una altra font: la dels treballadors estrangers afiliats i en alta laboral a la Seguretat Social. Les dades més recents de què disposem a l'hora d'escriure aquesta anàlisi corresponen al 10 d'octubre de 2007 i ens diuen que a Catalunya hi havia 488.954 treballadors estrangers inscrits a la Seguretat Social (2.150.204 al conjunt d'Espanya), que significava un increment del 12,5% respecte al gener del mateix any (+11,4% a nivell estatal). És a dir, un creixement menor que el que mostren les

dades dels permisos de residència però molt similar al que hem estimat a partir de les dades provisionals del padró a 1 de gener de 2008 (13,9%). En tot cas, un creixement

Taula 7.

Evolució absoluta i relativa dels treballadors estrangers afiliats i en alta laboral a la Seguretat Social, per agregacions continentals i principals nacionalitats. Catalunya, 2004-2007

	Treballadors estrangers en alta Seguretat Social				Variació interanual (%)		
	14/01/2004	14/01/2005	12/01/2006	11/01/2007	2004	2005	2006
Total estrangers	215.607	261.449	396.860	434.518	21,3	51,8	9,5
Amèrica Llatina	64.411	82.378	150.554	157.390	27,9	82,8	4,5
Àfrica	66.726	75.721	102.062	109.789	13,5	34,8	7,6
Unió Europea (27)	51.437	62.764	84.427	101.991	22,0	34,5	20,8
Àsia	24.391	29.832	42.855	46.432	22,3	43,7	8,3
Europa no comunitària	7.083	8.541	14.602	15.554	20,6	71,0	6,5
Amèrica del Nord	1.179	1.240	1.426	1.489	5,2	15,0	4,4
Oceania	170	180	214	247	5,9	18,9	15,4
Marroc	49.343	55.484	73.626	78.840	12,4	32,7	7,1
Equador	20.057	24.351	51.807	51.865	21,4	112,8	0,1
Romania	6.093	9.971	20.881	23.537	63,6	109,4	12,7
Bolívia	1.119	1.995	11.038	11.693	78,3	453,3	5,9
Colòmbia	9.961	13.206	21.996	23.346	32,6	66,6	6,1
Itàlia	10.801	13.253	15.801	18.988	22,7	19,2	20,2
Argentina	5.821	8.245	13.970	14.533	41,6	69,4	4,0
Xina	8.747	11.699	17.229	18.370	33,7	47,3	6,6
Perú	11.687	14.570	17.521	18.862	24,7	20,3	7,7
França	9.610	10.682	12.152	13.790	11,2	13,8	13,5
Pakistan	6.525	7.752	11.603	12.589	18,8	49,7	8,5
Alemanya	6.105	6.651	7.331	8.071	8,9	10,2	10,1
Brasil	1.573	2.035	4.053	4.389	29,4	99,2	8,3
Regne Unit	5.409	5.822	6.234	6.903	7,6	7,1	10,7
República Dominicana	4.657	5.420	7.129	7.795	16,4	31,5	9,3
Xile	2.142	3.010	4.781	5.040	40,5	58,8	5,4
Uruguai	1.652	2.570	5.706	6.005	55,6	122,0	5,2
Gàmbia	3.991	4.448	5.962	6.168	11,5	34,0	3,5
Senegal	2.922	3.520	5.553	6.670	20,5	57,8	20,1
Ucraïna	3.341	4.165	6.785	7.128	24,7	62,9	5,1

Font: Observatorio Permanente de la Inmigración del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales amb dades de la Tesorería General de la Seguridad Social. Nota: l'agregat Unió Europea (27) inclou Bulgària i Romania.

superior al que es va produir l'any 2006 (9,5%), l'últim per al qual disposem de dades d'afiliació a la Seguretat Social desagregades per nacionalitat, com es pot veure a la taula 7. Aquesta taula mostra els estocs corresponents a quatre talls temporals que van des de principis de 2004 a principis de 2007 i ens permet, per tant, analitzar l'evolució d'aquest indicador els anys 2004, 2005 i 2006.

L'any 2005 suposa un fort creixement respecte a l'any precedent, ja ben positiu, perquè el darrer procés de normalització que es va dur a terme aquell any obligava els empresaris a inscriure a la Seguretat Social els estrangers regularitzats (vegeu el capítol 10, de Miguel Pajares). Així, el 2005 es van produir més de 135.000 noves afiliacions d'estrangers amb un creixement de gairebé el 52% i un increment molt notable dels llatinoamericans (83%) i els europeus no comunitaris (71%), seguits pels asiàtics (44%). L'any 2006, com ja s'ha dit, aquest creixement es va moderar força, però en cap cas d'una manera tan sobtada com mostraven les dades padronals. Així, cap agregat continental ni nacionalitat mostra una evolució negativa, encara que és cert que el nombre d'equatorians afiliats a la Seguretat Social està estabilitzat, mentre que d'altres nacionalitats llatinoamericanes, així com el de gambians, mostren creixements molt febles. El cas contrari, amb increments relativament forts, l'exemplifiquen els senegalesos (20,1%) i les nacionalitats de la Unió Europea: italians (20,2%), francesos (13,5%), romanesos (12,7%) i britànics i alemanys, per sobre del 10%. És a dir, que les dades de la Seguretat Social pel 2006 confirmen les tendències ja mostrades per les padronals i les del Ministeri de l'Interior: que s'ha produït una europeïtzació dels estocs d'estrangers a Catalunya, amb protagonisme del comunitaris, i especialment dels romanesos i dels nacionals de països de l'Europa occidental. Per contra, els llatinoamericans, africans i asiàtics, que havien protagonitzat els majors increments en anys precedents, haurien perdut força, amb una moderació del seu creixement.

Aquestes tendències de l'afiliació a la Seguretat Social a Catalunya es repeteixen a grans trets per al conjunt de l'Estat (taula 8), on en tot cas el nombre de treballadors en alta hauria augmentat una mica menys que a Catalunya l'any 2004 però un xic més el 2005 i 2006, amb un major protagonisme relatiu durant aquest darrer any dels xinesos, dominicans, peruans, brasilers i gambians, i amb un creixement relatiu més

Taula 8.

Evolució absoluta i relativa dels treballadors estrangers afiliats i en alta laboral a la Seguretat Social a Espanya, per agregacions continentals i principals nacionalitats. Espanya, 2004-2007

	Treballadors estrangers en alta Seguretat Social				Variació interanual (%)		
	14/01/2004	14/01/2005	12/01/2006	11/01/2007	2004	2005	2006
Total estrangers	982.365	1.140.426	1.757.081	1.930.266	16,1	54,1	9,9
Amèrica Llatina	337.956	405.410	705.969	741.216	20,0	74,1	5,0
Àfrica	238.754	259.484	356.480	384.891	8,7	37,4	8,0
Unió Europea (27)	299.001	350.699	505.931	596.961	17,3	44,3	18,0
Àsia	66.940	79.059	112.046	123.097	18,1	41,7	9,9
Europa no comunitària	32.872	37.499	67.595	71.273	14,1	80,3	5,4
Amèrica del Nord	5.492	5.810	6.539	6.801	5,8	12,5	4,0
Oceania	552	625	879	1.036	13,2	40,6	17,9
Marroc	173.837	186.785	253.331	273.497	7,4	35,6	8,0
Equador	139.317	154.547	277.666	277.675	10,9	79,7	0,0
Romania	46.251	63.926	159.649	175.817	38,2	149,7	10,1
Bolívia	5.706	8.529	43.946	46.089	49,5	415,3	4,9
Colòmbia	66.382	82.192	135.170	143.311	23,8	64,5	6,0
Itàlia	38.135	45.213	52.913	62.164	18,6	17,0	17,5
Argentina	24.138	32.423	55.371	57.804	34,3	70,8	4,4
Xina	29.439	37.049	53.636	59.143	25,9	44,8	10,3
Perú	37.941	48.885	62.291	71.386	28,8	27,4	14,6
França	30.737	33.334	36.470	40.804	8,4	9,4	11,9
Pakistan	10.921	12.827	19.337	20.941	17,5	50,8	8,3
Alemanya	34.716	37.145	40.098	43.600	7,0	7,9	8,7
Brasil	6.881	8.422	16.952	19.075	22,4	101,3	12,5
Regne Unit	45.147	50.464	54.988	58.520	11,8	9,0	6,4
República Dominicana	16.982	19.848	26.539	30.505	16,9	33,7	14,9
Xile	6.513	8.815	13.653	14.491	35,3	54,9	6,1
Uruguai	5.311	7.909	17.774	18.836	48,9	124,7	6,0
Gàmbia	5.027	5.638	7.560	8.028	12,2	34,1	6,2
Senegal	9.928	10.880	16.512	18.870	9,6	51,8	14,3
Ucraïna	16.942	19.701	38.146	39.604	16,3	93,6	3,8

Font: Observatorio Permanente de la Inmigración del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales amb dades de la Tesorería General de la Seguridad Social. Nota: l'agregat Unió Europea (27) inclou Bulgària i Romania.

feble que a Catalunya dels europeus, tant els comunitaris com els extracomunitaris. Per grans agregats continentals, també al conjunt d'Espanya es produeix el 2006 una disminució del creixement dels americans, tant nord-americans com llatinoamericans. A títol d'anècdota destaca l'estabilització pràcticament absoluta dels equatorians, que en un any haurien augmentat el nombre d'afiliats a la Seguretat Social tan sols nou individus.

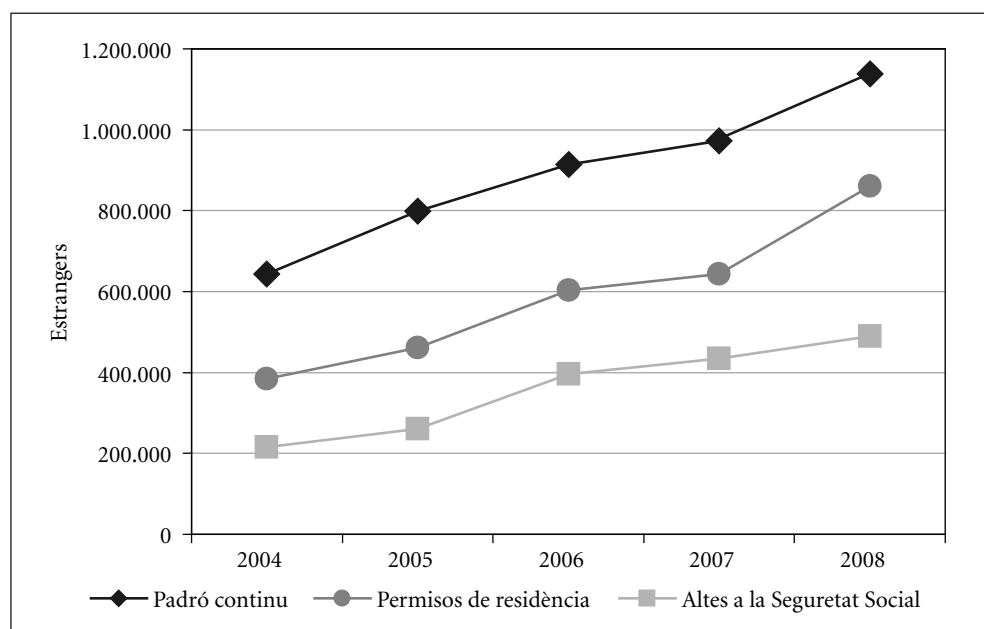
Sobre l'evolució recent dels estocs: massa aviat per parlar de canvi de cicle

En definitiva, i per resumir l'evolució de l'estoc de població estrangera els darrers anys, les tres fonts consultades semblen confirmar que el descens del ritme de creixement que es van encetar a partir de l'any 2002 va donar pas a un nou increment a partir de 2004 (com mostra la figura 2 en nombres absoluts) vinculat, en primer lloc, als processos de reagrupament associats a anteriors regularitzacions i, en segon lloc, a l'aflorament que va representar el procés extraordinari de normalització del 2005, que es va reflectir a 1 de gener de 2006 en les estadístiques de permisos de residència i d'afiliacions a la Seguretat Social, amb importants creixements interanuals, però molt menys en les xifres padronals (figura 3).

Aquesta punta causada pel procés de regularització va ser seguida, l'any 2006, per una aparent baixada força sobtada del ritme de creixement dels estocs d'estrangers —que mostren les tres sèries de dades, i amb una magnitud força coincident—, fins a un nivell desconegut en els últims deu anys, especialment rellevant en determinades nacionalitats (equatorians, colombians, argentins, pakistanesos), compensada parcialment per un fort creixement dels ciutadans europeus, especialment comunitaris (incloent, i de manera molt destacada, els romanesos). Que aquesta davallada no seria pròpiament un canvi de ritme o entrada en una nova fase d'immigració feble, sinó més aviat un reflux que hauria seguit a la punta de l'onada provocada per la normalització del 2005 semblen demostrar-ho les dades parcials de què disposem pel 2007, que dibuixen un nou creixement —més important segons els permisos de residència, més moderat segons les dades padronals i de la Seguretat Social— de l'estoc d'estrangers

Figura 2.

Evolució dels estocs d'estrangers segons diferents sèries estadístiques. Catalunya, 2004-2008

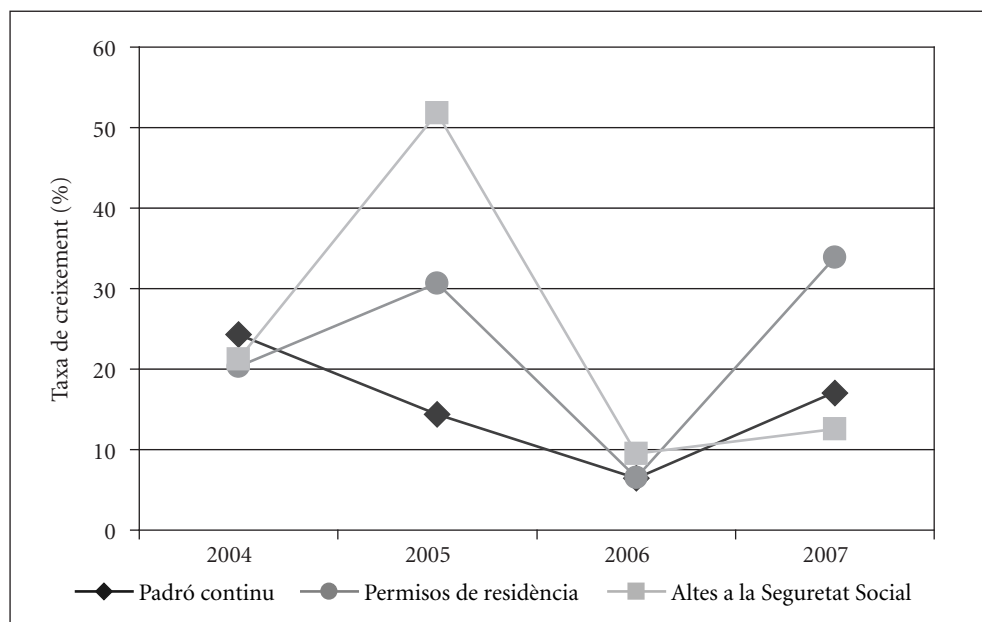

Font: Padró continu: 2004-2007, INE; 2008: dades no oficials de la Secretaria per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya; permisos de residència: Observatorio Permanente de la Inmigración del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales amb dades del Ministerio del Interior; altes a la Seguretat Social: Observatorio Permanente de la Inmigración del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales amb dades de la Tesorería General de la Seguridad Social. Nota: les xifres padronals corresponen a l'1 de gener de cada any, les corresponents als permisos de residència són a 31 de desembre de l'any precedent, i les altes a la Seguretat Social a 14/1/2004, 14/1/2005, 12/1/2006, 11/1/2007 i 10/10/2007.

a Catalunya i al conjunt d'Espanya. Creixement protagonitzat pels europeus, especialment comunitaris, i amb pèrdua de pes relatiu d'origens fins fa poc predominants, com els africans i llatinoamericans.

Figura 3.

Taxa de creixement interanual dels estocs d'estrangers segons diferents sèries estadístiques. Catalunya, 2004-2007

Font: Padró continu: 2004-2007, INE; permisos de residència: Observatorio Permanente de la Inmigración del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales amb dades del Ministerio del Interior; altes a la Seguretat Social: Observatorio Permanente de la Inmigración del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales amb dades de la Tesorería General de la Seguridad Social.

ELS FLUXOS D'IMMIGRACIÓ I EMIGRACIÓ: LES DADES DE LA ENCUESTA DE VARIACIONES RESIDENCIALES (EVR) DE L'ANY 2006

Incertesa en el recompte dels fluxos

La població oficial a 1 de gener de cada any, que el Govern central publica al BOE a partir de la renovació anual del padró continu amb les altes i les baixes declarades als

padrons municipals, hauria de fer possible, en un estat ideal de coses, casar la informació sobre els estocs i les dades sobre fluxos, de manera que la població oficial a 1 de gener de l'any $X+1$ seria el resultat de sumar i de restar, a la població existent l'1 de gener de l'any X , les altes (immigracions i naixements) i les baixes (emigracions i defuncions) registrades durant aquest any. Desgraciadament això no es compleix i no hi ha coherència entre les dades d'estocs i de fluxos.

Aquesta incoherència és deguda a raons de tipus administratiu —dèficit de coordinació entre els ajuntaments, encarregats de mantenir el padró municipal, i l'INE, responsable de depurar la informació, centralitzar-la i publicar-la tant per als estocs (padró continu) com per als fluxos (Estadística de Variacions Residencials o EVR)—, de tipus polític —que fan que la població oficial sigui, en la pràctica, el resultat d'una negociació política entre l'ens central i les autoritats locals més que un veritable acte de recompte estadístic— i d'altres que podríem atribuir als mateixos procediments d'explotació estadística de l'INE. Ho exemplificarem amb dos casos: les altes per omissió i les baixes per caducitat.

Les altes per omissió corresponen normalment a persones que s'empadronen l'any X , però que resideixen en el municipi des d'un any de calendari anterior a aquest any X (i per tant no són altes de l'any en curs). Fins l'any 2003, l'INE no comptabilitzava aquestes altes per omissió, en considerar que corresponien a anys anteriors, i que, com que no es podien modificar de forma retrospectiva les dades de flux (publicades en la EVR) o d'estoc (les xifres del padró continu a 1 de gener d'anys anteriors), el més prudent era ignorar-les totalment. Però a causa del fet que aquestes altes per omissió representen un percentatge elevat del total, des de l'any 2004 l'INE prefereix agregar-les a les altes de l'any, però solament per a les persones estrangeres, no per a les de nacionalitat espanyola. És un procediment que introdueix errades, i que té com a única justificació poder millorar la coherència comptable entre les diferents fonts estadístiques. Però el fet d'excloure les altes per omissió de les persones de nacionalitat espanyola, a part de ser difícil d'entendre, acaba creant una situació estranya, de coherència de les fonts per a la població estrangera, i d'incoherència per a l'espanyola.

Un problema similar al de les altes per omissió és el de les baixes per caducitat, que resulten dels procediments administratius de baixes que no quadren amb una alta efec-

tuada en un altre municipi o a l'estranger. En la pràctica aquestes baixes per caducitat són eliminacions del padró municipal, sense que ho hagin sol·licitat els interessats.

Les baixes administratives ordinàries s'inclouen en l'EVR, però curiosament les baixes per caducitat que es deriven del canvi legislatiu que obliga al reempadronament dels estrangers residents des de fa més de dos anys, sense permís de residència permanent, no es van incloure en l'EVR de l'any 2005 però sí, per primera vegada, en les de l'any 2006 (INE, 2008, p. 5)³, cosa que significa una millora en la qualitat de la informació però una ruptura de la coherència de les sèries estadístiques anuals. Amb tots aquests inconvenients, no es pot esperar cap coincidència entre les estadístiques d'estocs anuals d'estrangers que acabem d'analitzar i els fluxos migratoris recollits per l'EVR corresponents a l'any 2006, l'últim disponible, que resumirem a continuació.

Taula 9.
Fluxos migratoris a Catalunya, per origen/destí (resta d'Espanya i l'estranger) i nacionalitat (espanyols i estrangers). Catalunya, 2006

	2006			Variació (%) respecte al 2005		
	Total	Espanyols	Estrangers	Total	Espanyols	Estrangers
Immigracions	240.477	37.065	203.412	12,2	0,8	14,5
Emigracions	117.142	47.826	69.316	33,4	14,2	50,9
Saldo migratori	123.335	-10.761	134.096	-2,5	109,5	1,8
Immigracions resta d'Espanya	53.907	30.816	23.091	4,8	-1,2	14,1
Emigracions resta d'Espanya	65.669	43.794	21.875	7,3	13,6	-3,5
Saldo amb resta d'Espanya	-11.762	-12.978	1.216	20,3	76,8	-149,9
Immigracions de l'estranger	186.570	6.249	180.321	14,5	12,4	14,6
Emigracions a l'estranger	51.473	4.032	47.441	93,3	20,1	103,9
Saldo amb l'estranger	135.097	2.217	132.880	-0,9	0,6	-0,9

Font: Estadística de Variacions Residencials, (INE). Nota: l'agregat UE (27) inclou Bulgària i Romania.

3. Nota de l'INE: "Estadística de Variaciones Residenciales. Año 2006. Resumen de resultados", accessible a la seva pàgina web (<http://www.ine.es/daco/daco42/migracion/evr2006.pdf>). Aquesta nota explica que "Las bajas por caducidad incluidas en la estadística se refieren a inscripciones que caducaban durante 2006 y que fueron dadas de baja durante 2006. Es decir, no se han incluido las bajas por caducidad correspondientes a inscripciones con fecha de caducidad anterior al 2006 dadas de baja durante 2006, por considerarse un 'ajuste del registro' para las que no hay constancia de la fecha real de salida". No obstant

Així, si el nombre de ciutadans estrangers residents a Catalunya va incrementar-se segons el padró continu 58.750 individus entre l'1 de gener de 2006 i de 2007, el saldo migratori recollit per l'EVR mostra un creixement positiu molt superior, de 134.096 estrangers per l'any 2006 (taula 9), que significa un creixement del 1,8% respecte a l'any precedent. És a dir, que segons les dades de fluxos, l'increment demogràfic per migració no tan sols seria molt més del doble del que mostra el padró, sinó que fins i tot s'hauria incrementat respecte al 2005, quan hem vist, per exemple a la taula 1, que el registre padronal mostrava una caiguda molt forta del creixement de la població de nacionalitat estrangera el 2006 (gairebé la meitat d'increment que el 2005). I això tenint en compte que l'EVR del 2006 és, com hem dit, la primera que inclou dintre les baixes per caducitat els estrangers no comunitaris sense autorització de residència permanent que no han renovat el seu empadronament cada dos anys. Segons l'INE, de les 56.602 baixes per caducitat al conjunt d'Espanya (que representarien gairebé la meitat, el 47%, de totes les emigracions d'estrangers a l'estranger), 16.508 s'haurien produït a Catalunya, que signifiquen un 35% dels 47.441 estrangers emigrats segons l'EVR. En altres paraules, que sense aquestes baixes per caducitat, el saldo migratori català amb l'estranger encara hauria estat més alt l'any 2006, pels volts d'unes cent cinquanta mil persones.

L'anàlisi de l'evolució de la població per nacionalitats, comparant el padró continu i l'EVR ens dona més pistes de l'origen de les discrepàncies. Així, les dades padronals mostren un creixement el 2006 de 37.759 ciutadans de països membres de la Unió Europea que és gairebé la mateixa xifra que el saldo positiu de 38.016 que mostra l'EVR (taula 12). Però aquí acaben les similituds, car els increments padronals de 1.985 ciutadans de la resta d'Europa, 16.465 nacionals de països americans i 4.263 d'africans, és pels volts d'un 70%-80% inferior a les xifres corresponents de l'EVR. I el padró mostra una disminució de 1.704 ciutadans de països asiàtics i d'Oceania, mentre que les variacions residencials donen un saldo positiu d'aquest contingent de 6.666 persones.

això, la correspondència exacta entre les baixes reals i les registrades per l'INE resta en dubte quan es diu en una nota al peu de pàgina que: "Hasta que la baja por caducidad no es declarada por el Ayuntamiento no surte efectos administrativos. Es decir, aunque la inscripción padronal no haya sido renovada en el plazo de dos años, no es baja por caducidad mientras no sea declarada por el Ayuntamiento" (INE, 2008, p. 5).

Per nacionalitats, la taula 3 mostrava creixements negatius pels equatorians (-4.879), argentins (-3.448), xinesos (-1.102), colombians (-431), pakistanesos (-366) i gambians (-230), així com un increment petit dels marroquins en relació amb el pes del seu contingent (+3.048). Per contra, l'EVR mostra saldos positius per a totes aquestes nacionalitats, respectivament: +3.069 equatorians, +4.131 argentins, +1.682 xinesos, +5.258 colombians, +1.293 pakistanesos, +1.053 gambians i +15.406 marroquins. Totes aquestes nacionalitats són, per exemple, les més presents a les baixes per inscripció indeguda de l'estadística de l'Ajuntament de Barcelona (2007, p. 45), fet que sembla confirmar que les grans discrepàncies existents entre padró i EVR respecte a l'evolució dels contingents d'estrangers l'any 2006 serien perquè aquestes baixes per caducitat per no renovació de l'empadronament s'haurien aplicat en major mesura en una font (el padró) que en l'altre (l'EVR).

Entrades i sortides d'estrangers i saldos migratoris a Catalunya l'any 2006

Amb les degudes precaucions, tornem a l'anàlisi dels saldos de l'EVR tant en conjunt (taula 9) com per agregacions continentals de nacionalitats. Catalunya va tenir l'any 2006 un saldo positiu d'estrangers tant amb la resta d'Espanya (+1.216 persones, a comparar amb un saldo negatiu de 2.436 persones l'any precedent) com amb l'exterior (+132.880, encara que suposa una petita reducció de gairebé l'1% respecte a l'any anterior), parcialment compensat per un saldo negatiu d'espanyols amb la resta de l'Estat (que es va incrementar un 77% respecte a l'any 2005). D'aquesta manera, si al saldo positiu d'estrangers, 134.096, li restem un saldo negatiu de 10.761 ciutadans de nacionalitat espanyola s'obté un saldo migratori total per Catalunya de 123.335 persones l'any 2006, que significa una disminució del 2,5% respecte al 2005.

Per grups de nacionalitats (taula 10), tots tenen saldos positius, sent els americans els qui més augmenten el creixement positiu respecte a l'any precedent (+22%), mentre que africans, asiàtics i oceànics redueixen els seus guanys en comparació amb el 2005 i a més són els únics grups que tenen un saldo negatiu amb la resta d'Espanya, encara que de petita magnitud: una pèrdua de dos-cents individus en el cas dels africans, i de 579 persones en el cas dels ciutadans de països d'Àsia i Oceania.

El decreixement del saldo positiu que afecta a aquestes nacionalitats l'any 2006 comparat amb el del 2005 és degut a un decreixement del nombre absolut d'entrades (taula 11) combinat amb un fort creixement de les sortides (taula 12), encara que, com hem vist, aquestes darreres estan afectades per la comptabilització, per primera vegada, de les baixes per caducitat. Aquesta darrera és la causa de que hagin augmentat les sortides a l'estranger de tots els grups de nacionalitats: així, els estrangers emigrats fora d'Espanya han passat de 23.272 el 2005 a 47.441 el 2006, és a dir, s'han doblat (+104%). Però en el cas dels americans i europeus aquest increment de les sortides ha estat compensat per un creixement superior, en nombres absoluts, de les entrades. Així, la taula 11 mostra com els (llatino)americans, seguits pels europeus —comunitaris i no comunitaris— han estat els que més han augmentat les entrades a Catalunya l'any 2006, fins a suposar pràcticament el 70% de tots els immigrants des de l'estranger. Per contra, africans, asiàtics i altres, que representen el 27% de les entrades, signifiquen el 40% de les sortides.

Aquests resultats, encara que els hem de prendre amb precaució, ens ajuden a respondre una altra de les nostres preguntes inicials, aquella de si la disminució del ritme de creixement a l'any 2006 és deguda a una menor arribada d'immigrants o a una major sortida d'emigrants. Doncs bé, les dades de l'EVR apuntarien a la segona hipòtesi, ja que l'increment d'entrades (+12,2%), tant d'espanyols (+0,8%) com d'estrangers (+14,5%) seria més que compensat per una pujada superior de les sortides (+33,4%) tant dels espanyols (+14,2%) com dels estrangers (+51%).

Resumint, tant el padró continu com l'EVR coincideixen a assenyalar que els europeus han estat els que han mostrat una evolució numèrica més positiva a Catalunya durant l'any 2006 mentre que els africans, asiàtics i la resta l'han tinguda menys positiva. La gran discrepància entre ambdues fonts recau en l'evolució dels ciutadans de països americans. Com que aquest col·lectiu sembla el més afectat per les ja esmentades baixes per caducitat —de les 16.508 baixes per caducitat reconegudes per l'INE a Catalunya el 2006, més del 40% (6.807 exactament) correspon a persones d'aquest grup—, sembla confirmar-se que la diferent manera com les fonts d'estoc i de fluxos han tingut en compte aquestes baixes en el període anterior al 2006 estaria en la base de l'explicació de les discrepàncies existents entre les dues fonts. Això, però, és una suposició, i només la disposició dels fluxos migratoris de 2007 permetrà confirmar-la, així com

Taula 10.

Saldos migratoris a Catalunya, per origen/destí (resta d'Espanya i l'estranger) i nacionalitat (espanyols i estrangers, agrupats per continents). Catalunya, 2006

	2006						Variació (%) respecte al 2005		
	Saldo amb l'estranger	%	Saldo resta d'Espanya	%	Total	%	Saldo amb l'estranger	Saldo resta d'Espanya	Total
Unió Europea (27)	37.350	27,6	666	-5,7	38.016	9,9	10,8	45,1	11,2
Resta d'Europa	6.756	5,0	98	-0,8	6.854	13,0	1,8	415,8	2,9
Amèrica	58.624	43,4	1.231	-10,5	59.855	29,9	21,3	74,9	22,1
Àfrica	22.905	17,0	-200	1,7	22.705	18,3	-22,0	-84,5	-19,2
Àsia, Oceania i altres	7.245	5,4	-579	4,9	6.666	11,7	-54,9	-75,1	-51,4
Total estrangers	132.880	98,4	1.216	-10,3	134.096	108,7	-0,9	-149,9	1,8
Espanyols	2.217	1,6	-12.978	110,3	-10.761	17,1	0,6	76,8	109,5
Total	135.097	100,0	-11.762	100,0	123.335	100,0	-0,9	20,3	-2,5

Font: Estadística de Variacions Residencials, (INE). Nota: l'agregat UE (27) inclou Bulgària i Romania.

Taula 11.

Immigrants arribats a Catalunya, per origen/destí (resta d'Espanya i l'estranger) i nacionalitat (espanyols i estrangers, agrupats per continents). Catalunya, 2006.

	2006						Variació (%) respecte al 2005		
	Arribats estranger	%	Arribats resta d'Espanya	%	Total	%	Arribats estranger	Arribats resta d'Espanya	Total
Unió Europea (27)	45.008	24,1	4.352	8,1	49.360	9,9	19,6	21,9	19,8
Resta d'Europa	8.757	4,7	672	1,2	9.429	13,0	17,6	18,7	17,7
Amèrica	76.103	40,8	8.293	15,4	84.396	29,9	33,5	15,6	31,5
Àfrica	32.233	17,3	6.641	12,3	38.874	18,3	-3,2	10,2	-1,1
Àsia, Oceania i altres	18.220	9,8	3.133	5,8	21.353	11,7	-17,2	8,0	-14,3
Total estrangers	180.321	96,7	23.091	42,8	203.412	84,6	14,6	14,1	14,5
Espanyols	6.249	3,3	30.816	57,2	37.065	17,1	12,4	-1,2	0,8
Total	186.570	100,0	53.907	100,0	240.477	100,0	14,5	4,8	12,2

Font: Estadística de Variacions Residencials, (INE). Nota: l'agregat UE (27) inclou Bulgària i Romania.

Taula 12.

Emigrants sortits de Catalunya, per origen/destí (resta d'Espanya i l'estranger) i nacionalitat (espanyols i estrangers, agrupats per continents). Catalunya, 2006

	2006						Variació (%) respecte al 2005		
	Emigrats estranger	%	Emigrats resta d'Espanya	%	Total	%	Emigrats estranger	Emigrats resta d'Espanya	Total
Unió Europea (27)	7.658	14,9	3.686	5,6	11.344	9,9	94,9	18,5	61,1
Resta d'Europa	2.001	3,9	574	0,9	2.575	13,0	147,6	4,9	90,0
Amèrica	17.479	34,0	7.062	10,8	24.541	29,9	101,3	9,2	62,0
Àfrica	9.328	18,1	6.841	10,4	16.169	18,3	138,7	-6,5	44,0
Àsia, Oceania i altres	10.975	21,3	3.712	5,7	14.687	11,7	84,6	-29,0	31,4
Total estrangers	47.441	92,2	21.875	33,3	69.316	59,2	103,9	-3,5	50,9
Espanyols	4.032	7,8	43.794	66,7	47.826	17,1	20,1	13,6	14,2
Total	51.473	100,0	65.669	100,0	117.142	100,0	93,3	7,3	33,4

Font: Estadística de Variacions Residencials, (INE). Nota: l'agregat UE (27) inclou Bulgària i Romania.

donar més llum als diversos biaixos existents a cadascuna de les fonts. Permetrà, en definitiva, rebaixar la incertesa actual existent i clarificar quina ha estat l'evolució real de la població de nacionalitat estrangera a Catalunya aquests darrers anys.

EL MOVIMENT NATURAL DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA: LES NOVETATS DE L'ANY 2006

La nupcialitat: els matrimonis amb estrangers augmenten, la resta disminueixen

Durant l'any 2006 (darreres dades disponibles) es van produir a Catalunya 29.732 matrimonis entre persones de diferent sexe, una xifra inferior als 30.864 enllaços de l'any 2005 (-3,7%) i que representen el 14,3% del total de matrimonis celebrats al conjunt de l'Estat. En un de cada cinc dels celebrats a Catalunya (el 21,3% exactament) almenys un del contraents era estranger: són 6.332 matrimonis d'aquest tipus, que

representen el 19% del total de matrimonis amb estrangers a Espanya —a causa del pes superior dels estrangers a Catalunya respecte a la mitjana estatal— i que signifiquen un creixement del 4% respecte als 6.091 de l'any anterior. Gairebé la meitat (48%) van ser matrimonis entre homes espanyols i dones estrangeres (3.018 núpcies), seguits per les noces entre dones espanyoles i homes estrangers (1.786, un 28%) i finalment les núpcies entre estrangers, 1.528 o un 24% de les noces amb participació d'estrangers. Aquestes no només són les menys nombroses, sinó també les que menys van augmentar respecte al 2005, tan sols un 1,6%, mentre que els matrimonis en què només un dels cònjuges era de nacionalitat estrangera van créixer entre un 4,4% (les bodes amb dones estrangeres) i un 5,1% (amb homes estrangers).

Els matrimonis amb dones sud-americanes van representar gairebé la meitat (46,7%) de les noces d'homes espanyols amb dones estrangeres, seguides a molta distància pels matrimonis amb dones de l'Europa no comunitària (18,3%) i d'Amèrica Central i del Nord (14,6%). També els homes sud-americans van ser els més nombrosos en les núpcies amb dones espanyoles, però en aquest cas representen poc més d'un terç (34,7%), seguits pels homes africans (19,8%) i de la Unió Europea (18,3%). Es veu

Taula 13.
Matrimonis amb participació de ciutadans estrangers. Catalunya, 1996-2006

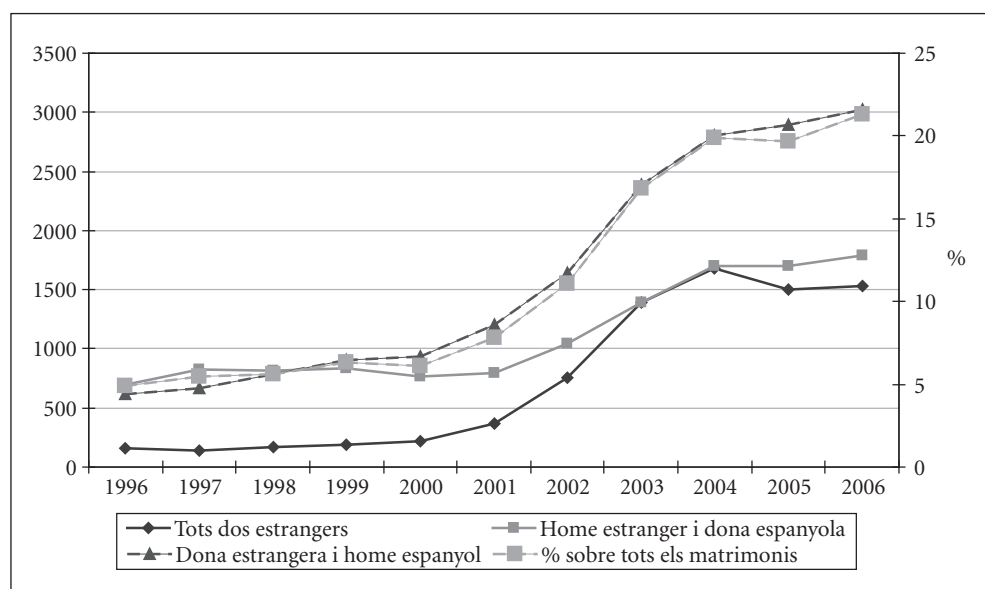
	Tots dos estrangers	Home estranger i dona espanyola	Dona estrangera i home espanyol	Total	% sobre tots els matrimonis	1996 = 100
1996	157	699	619	1.475	4,9	100
1997	143	822	668	1.633	5,5	111
1998	173	811	790	1.774	5,6	120
1999	188	839	904	1.931	6,3	131
2000	223	767	939	1.929	6,1	131
2001	369	797	1.207	2.373	7,8	161
2002	754	1.040	1.643	3.437	11,1	233
2003	1.396	1.390	2.382	5.168	16,8	350
2004	1.680	1.700	2.808	6.188	19,9	420
2005	1.504	1.697	2.890	6.091	19,7	413
2006	1.528	1.786	3.018	6.332	21,3	429

Font: Moviment natural de la població, Idescat.

per tant que els matrimonis mixtos quant a la nacionalitat tenen unes característiques molt diferents segons el sexe, fet que en part està relacionat amb els efectius per sexe en situació de casar-se de cada nacionalitat.

Figura 4.

Matrimonis amb participació de ciutadans estrangers i percentatge sobre el total de matrimonis. Catalunya, 1996-2005

Font: Moviment natural de la població, Idescat.

Respecte als matrimonis entre homes i dones de nacionalitat estrangera, més de dos terços van ser entre contraents del mateix origen continental, amb molt pocs casos de diferents tipus de noces intercontinentals; només semblen significatius els cent vint-i-dos matrimonis entre homes amb nacionalitat d'un país de la Unió Europea (excepte Espanya) i dones sud-americanes. Dels matrimonis entre persones estrangeres del mateix continent, dos terços (63,7%) van ser entre sud-americans, seguits a molta distància pels matrimonis entre europeus (21,3%), tant comunitaris (7,5%) com extracomunitaris (13,8%), i després pels matrimonis entre africans (8,6%).

Aquest predomini sud-americà és encara més visible en els matrimonis entre ciutadans estrangers de la mateixa nacionalitat: representen pràcticament dos terços del total (65,4%), a comparar amb el 14,2% dels segons a la llista, que corresponen a europeus extracomunitaris.

La dada del 2006 representa, per tant, un nou rècord en el nombre de matrimonis amb algun dels cònjuges de nacionalitat estrangera, però si es mira amb una mica més de perspectiva, tal com s'ha fet a la taula 13 i a la figura 4, que recullen l'evolució del període 1996-2006, es pot veure que, després d'uns anys de forta acceleració d'aquests tipus de matrimoni entre el 2000 i el 2003, el creixement ha disminuït força des de l'any 2004, especialment en els matrimonis entre estrangers i entre homes estrangers i dones espanyoles. En conjunt, els matrimonis amb participació estrangera semblen estabilitzar-se pels volts del 20% del total.

Les dades sobre nupcialitat dels estrangers també semblaria que confirmessin, per tant, la tendència cap a una estabilització de la immigració internacional a Catalunya o, almenys, cap a un creixement molt més moderat.

La fecunditat: continua el creixement dels naixements de pares estrangers

És diferent la tendència que marca el nombre de naixements amb pare i/o mare estrangers: el 2006 s'ha produït un increment significatiu del 12% respecte l'any precedent. Així, dels 82.077 nascuts a Catalunya —que representen el 17% del total espanyol— més d'un de cada quatre (un 25,3% exactament) tenien com a mínim un progenitor estranger: en concret 20.752, que es dividien en 14.319 amb dos progenitors estrangers, 2.827 de pare estranger i mare espanyola, i 3.606 de mare estrangera i pare espanyol (taula 14).

Totes aquestes categories representen pels volts del 20-24% del total d'Espanya, com ja s'ha dit, a causa del pes superior a Catalunya de la població de nacionalitat estrangera. I totes les categories han augmentat respecte al 2005: més els naixements amb

Taula 14.

Naixements amb participació de ciutadans estrangers. Catalunya, 1996-2006

	Mare i pare espanyol	Mare estrangera i pare espanyol	Pare estranger i mare espanyola	Total	% sobre tots els naixements	1996 = 100
1996	1.826	871	939	3.636	6,7	100
1997	2.354	968	1.049	4.371	7,7	120
1998	2.566	1.018	1.101	4.685	8,3	129
1999	3.078	1.196	1.280	5.554	9,4	153
2000	4.090	1.443	1.457	6.990	11	192
2001	5.261	1.662	1.504	8.427	13	232
2002	6.998	2.054	1.809	10.861	15,9	299
2003	9.101	2.431	1.880	13.412	18,4	369
2004	11.336	2.717	2.318	16.371	21,3	450
2005	12.872	3.155	2.475	18.502	23,3	509
2006	14.319	3.606	2.827	20.752	26,1	571

Font: Moviment natural de la població, Idescat.

Nota: el total no inclou els naixements de mare estrangera i pare del que no consta la nacionalitat.

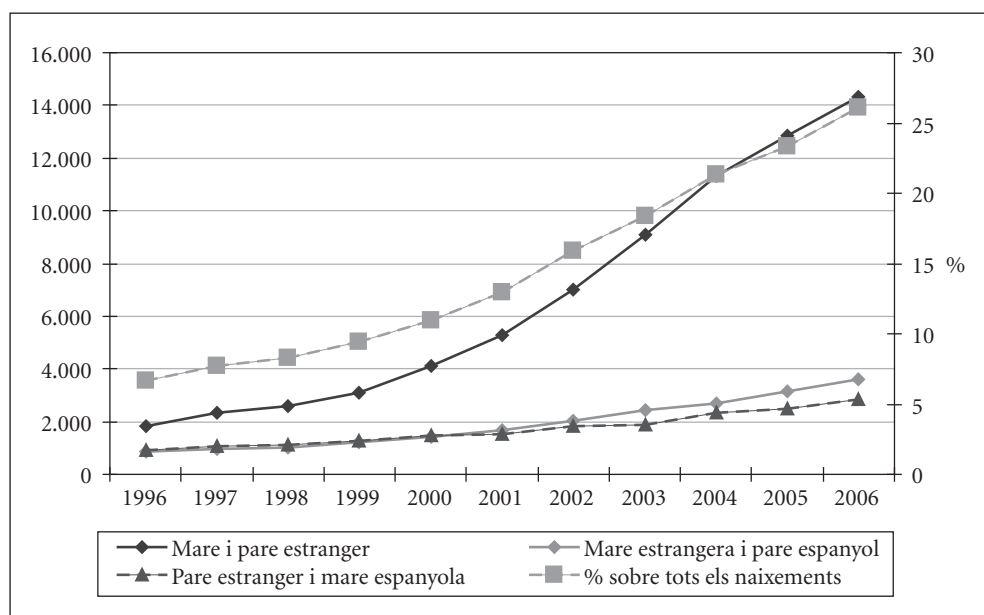
un progenitor espanyol i un altre estranger, que han crescut pels volts d'un 14%, i una mica menys els de pare i mare estrangers, amb un 11%. Aquestes taxes de creixement interanual són molt similars, només una mica més baixes que les existents els anys anteriors, que es poden observar en la figura 5.

Comparant aquesta figura amb l'anterior referida a les nupcies, es pot veure com els naixements de progenitors estrangers han augmentat de manera més progressiva i suau que els matrimonis amb participació estrangera, força estabilitzats als anys noranta, que van créixer ràpidament des del 2000 fins al 2003 i que s'estan estabilitzant una altra vegada des del 2004. Per contra, els naixements, si bé és cert que ja no s'incrementen tan ràpidament com al període 2000-2003 (amb increments interanuals d'entre el 20% i el 30%), continuen creixent a bon ritme i ja suposen, com s'ha dit, una quarta part dels naixements totals a Catalunya.

Aquesta diferència en el ritme de creixement dels matrimonis i dels naixements amb participació estrangera —i respecte al ritme d'increment del volum de la població

Figura 5.

Naixements amb participació de ciutadans estrangers i percentatge sobre el total de matrimonis. Catalunya, 1996-2005

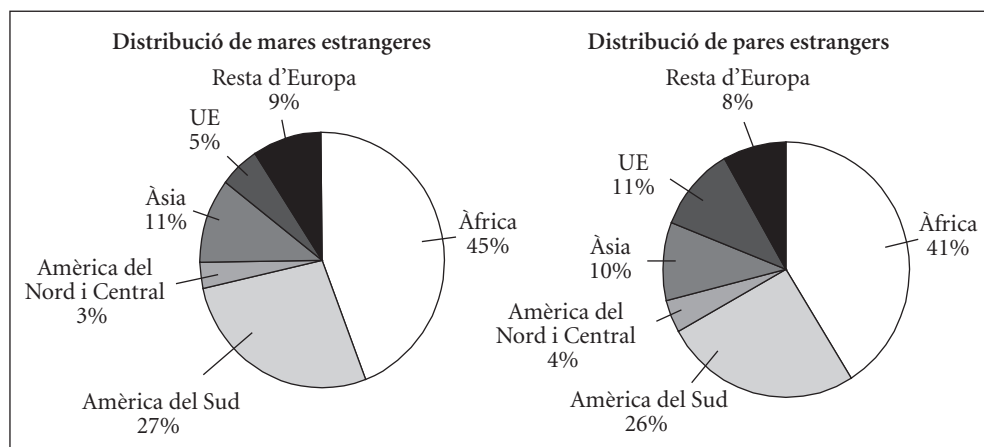
Font: Moviment natural de la població, Idescat.

estrangera— es deu a diferents factors, propis del procés migratori, que de manera combinada expliquen l'evolució diferida de la natalitat: des del pes que tenen les persones immigrades que ja formen parella, sigui aquí o al seu país d'origen —i llavors s'ha de tenir en compte el temps de materialització del reagrupament familiar—, fins a la possibilitat d'aplaçament de la decisió de tenir un fill fins al moment de tenir una situació més segura des del punt de vista legal, laboral o d'habitatge.

Per nacionalitat dels progenitors (figura 6), la majoria relativa dels fills de dones estrangeres tenen una mare amb nacionalitat africana (45%, sent les marroquines, amb 5.349, la primera nacionalitat per nombre de naixements), seguits per les de mares

Figura 6.

Distribució per continent de nacionalitat dels naixements de mare (esquerra) i pare (dreta) estrangers. Catalunya, 2006

Font: Moviment natural de la població, Idescat.

sud-americanes (27%, en què destaquen les equatorianes amb 1.295 nadons, uns dos-cents menys que l'any precedent) i, a certa distància, els de les asiàtiques (11%, sent les xineses la tercera nacionalitat, amb nou-cents set naixements). Després vénen les mares europees extracomunitàries (9%, sobresortint les romaneses, que encara no eren ciutadanes de la Unió Europea, amb vuit-cents vint naixements), les comunitàries (5%) i per últim les nord-americanes i centreamericanes, amb només el 3%. La distribució dels fills de pares estrangers és similar, amb menor pes relatiu dels pares africans (41%), i major dels europeus comunitaris (11%) mentre que els altres grups continentals de nacionalitats no difereixen molt.

En comparació amb la distribució existent al conjunt d'Espanya, Catalunya destaca per un pes relatiu més important dels pares i mares africans i asiàtics, i per una proporció més petita de progenitors americans i europeus, en consonància amb la distribució nacional dels respectius estocs d'estrangers.

Defuncions d'estrangers: estabilització en nivells molt baixos

L'any 2006 van morir a Catalunya exactament mil estrangers (1,7% del total de morts), amb una sobrerepresentació masculina molt important: 626 homes per només 374 dones. Aquest miler de defuncions representa poc més del 10% de les 9.856 morts d'estrangers que hi va haver al conjunt de l'Estat, és a dir, menys del que teòricament correspondria segons la proporció d'estrangers que viuen a Catalunya. Això és degut al fet que el flux migratori a Catalunya està protagonitzat, en una mesura més significativa que al conjunt d'Espanya, per joves immigrants en edat de treballar, mentre que en altres províncies com Màlaga, Alacant, Balears o les Canàries, és relativament més important la presència de jubilats europeus que tenen, per edat, unes probabilitats més elevades de morir.

Les dades de 2006 suposen una estabilització respecte a les 997 morts de l'any anterior, però contrasta amb el fet que els morts amb nacionalitat espanyola van experimentar una disminució del 6%, passant de 60.121 defuncions el 2005 a 56.247 el 2006.

Per nacionalitats, destaquen els 389 difunts amb nacionalitat d'un país membre de la Unió Europea, seguits per dos-cents setze sud-americans, cent vuitanta-tres africans, cent quinze europeus extracomunitaris, cinquanta-un procedents de països d'Àsia i Oceania i quaranta-sis d'Amèrica del Nord i Amèrica Central. La distribució segueix aproximadament el pes de cada contingent continental, amb l'evident excepció dels europeus comunitaris, amb un nombre de defuncions relativament més alt a causa del nombre significatiu de jubilats d'aquestes nacionalitats que viuen al nostre país. Les morts dels altres contingents són poc nombroses, per la seva joventut, i afecten majoritàriament els homes, sobretot en les poblacions més masculinitzades, com és el cas dels africans: cent quaranta defuncions masculines per només quaranta de femenines.

EN RESUM I CONCLUSIÓ

El període recent ha estat marcat per l'increment de les pertorbacions en el registre dels fluxos i estocs de la població estrangera a Catalunya per la combinació d'una

sèrie de factors: els canvis legislatius introduïts els últims anys en la regulació de l'estrangeria (modificacions de les lleis d'estrangeria; normalització extraordinària del 2005 i els seus efectes sobre el reagrupament; introducció de la renovació padronal obligatòria); els canvis en els aparells estadístics a conseqüència dels anteriors (modificació del criteri de recompte de les altes per omissió i baixes per caducitat); i els canvis en les pràctiques polítiques que afecten el registre, com les facilitats o entrebancs que cada ajuntament posa a l'empadronament, o la pròpia "cuina" en el procés de renovació padronal i fixació de la població oficial, producte d'una negociació política entre l'INE i els ajuntaments. No és el primer cop que ens trobem amb la situació paradoxal en què els esforços esmerçats per millorar el registre de la població estrangera, com a mínim durant un primer temps, incrementen la seva borrositat estadística. Pitjor és el resultat en el terreny de les pràctiques d'empadronament, en què clarament ens trobem amb una regressió a la situació anterior al 1996: la invisibilització de la població estrangera no és la solució a l'increment de la despesa que puguin representar per al municipi. Ans al contrari, pot tenir uns efectes nefastos en el futur immediat.

A aquest soroll estadístic, hi hem de sumar, a més, la singular complexitat dels moviments migratoris internacionals en els anys més recents, en què es barregen onades migratòries encavalcades, amb una creixent presència del reagrupament familiar per aquells corrents ja més assentats (que fan variar substancialment l'estructura per sexe i edat de la població), i un increment de nous corrents migratoris que prenen el relleu de la desacceleració d'alguns dels més antics. Aquests processos expliquen la inèrcia del creixement en general, al qual haurem d'afegir el ritme pautat per les iniciatives legislatives abans esmentades, més d'altres com la demanda de visat per a determinades nacionalitats. Aquesta mena de trenat causal ha afectat la visibilitat dels fluxos migratoris i dels contingents de residents estrangers al país, i explica l'accidentada evolució recent del fenomen immigratori a Catalunya.

En tot cas, les diferents fonts estadístiques consultades semblen confirmar que l'any 2006 va representar una forta moderació en el ritme de creixement de la població de nacionalitat estrangera resident a Catalunya, en comparació amb els dos anys precedents. Per tant, a la pregunta de si aquesta moderació del 2006 es tracta d'un fenomen

real o és un pur artefacte estadístic causat per l'aplicació de la normativa que exigeix el reempadronament cada dos anys dels estrangers no comunitaris sense permís de residència permanent, hauríem d'acceptar la primera resposta: l'evolució similar dels permisos de residència i, sobretot, l'alentiment de l'augment dels estrangers inscrits a la Seguretat Social l'any 2006, un fenomen ja documentat pel conjunt de l'Estat (Pajares, 2007) en un context de creixement econòmic, sembla donar arguments a aquesta hipòtesi.

Aquesta moderació del ritme de creixement seria deguda principalment a un augment de les sortides d'estrangers, encara que els fluxos registrats per l'Estadística de Variacions Residencials també plantegen força interrogants per la manera com s'han comptabilitzat les altes per omissió i les baixes per caducitat l'any 2006 en comparació amb els anys precedents.

En tot cas, la inflexió de l'any 2006 no sembla indicar un canvi de cicle migratori, sinó que seria un fet puntual, potser el reflux que va seguir a l'onada immigratòria associada al procés extraordinari de normalització de l'any 2005, com demostraria el fet que les dades parcials de què disposem per l'any 2007 semblen indicar un nou creixement de la immigració internacional a Catalunya a nivells similars als del 2005 —però de totes maneres, molt allunyats dels grans increments experimentats en els primers anys del segle XXI.

Tanmateix, aquesta evolució està molt condicionada per la credibilitat que podem donar a unes sèries estadístiques —principalment el padró continu i l'Estadística de Variacions Residencials— molt afectades pels canvis legislatius ja mencionats, que ens fan més difícil esbrinar la futura tendència de la immigració a Catalunya, i en general a Espanya. Tot això ens porta a concloure que el principal resultat de l'exercici comparatiu dut a terme en les pàgines anteriors és l'augment, els darrers anys, de la incertesa estadística sobre l'evolució dels estocs i dels fluxos de la població estrangera a Catalunya.

Referències bibliogràfiques

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2007). *Informes estadístics. El moviment demogràfic a Barcelona 2006*. Barcelona: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

ARANGO, Joaquín (2004). "La población inmigrada en España". *Economistas*, núm. 99, p. 6-14.

BEDOYA MURIEL, Maria Helena; SOLÉ ALAMARJA, Eduard (2006). *El procés de normalització d'estrangers 2005. Balanç i perspectives*. Informes breus, 3, Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

DE CASTRO, Miguel Ángel (2004). "Fuentes estadísticas sobre la inmigración". *Economistas*, núm. 99, p. 128-145.

DEVOLDER, Daniel; GIL ALONSO, Fernando; FORTE, Pere (2006). "Estimación del grado de error en el registro de la población extranjera en España: un enfoque comparativo". Comunicació per al X *Congreso de la Población Española*. Pamplona, 29 de juny - 1 de juliol de 2006.

DOMINGO, A.; RECAÑO, J. (2007). "Perfil demográfico de la población extranjera en España", an AJA, E. i ARANGO, J. (eds.). *La inmigración en España 2006. Anuario de inmigración y políticas de inmigración*. Barcelona: Fundació CIDOB, p. 20-43.

FERNÁNDEZ CORDÓN, Juan Antonio (2004). "Demografía e inmigración". *Economistas*, núm. 99, p. 16-27.

GARRIDO, Luís (2004). "Para cuantificar a los extranjeros". *Economistas*, núm. 99, p. 28-37.

GIL ALONSO, Fernando; DOMINGO, Andreu (2007). "Estructura i dinàmica demogràfica de la població estrangera a Catalunya: canvis recents", a LARIOS, Maria Jesús i NADAL, Mònica (dirs.). *L'estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2006, Vol. I Anàlisi jurídica i sociodemogràfica*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill - Ed. Mediterrània, p. 223-253. Col. Polítiques, 58.

INE (2008). *Estadística de Variaciones Residenciales. Año 2006. Resumen de resultados*, (en línia) (<http://www.ine.es/daco/daco42/migracion/evr2006.pdf>) (consulta: 12 de febrer de 2008).

LEGUINA, Joaquín (2005). "¿Cuántos somos?". *El País*, 15 de juliol de 2005.

PAJARES, Miguel (2007). "El proceso de regulación de 2005. Sus efectos posteriores sobre la inserción laboral de la población inmigrada", a AJA, E. i ARANGO, J. (eds.). *La inmigración en España 2006. Anuario de inmigración y políticas de inmigración*. Barcelona: Fundació CIDOB, p. 212-225.

2 La població de nacionalitat estrangera a les comarques catalanes

Fernando Gil Alonso
Andreu Domingo i Valls

Aquest capítol presenta una sèrie d'estadístiques bàsiques sobre població de nacionalitat estrangera a les quaranta-una comarques catalanes, a més d'una fitxa addicional corresponent al conjunt de Catalunya i una taula sumatòria que s'inclouen a efectes comparatius. Cada fitxa comarcal consta de tres gràfics. En el primer es mostra la piràmide de població per sexe i edat, diferenciant la de nacionalitat espanyola de la de nacionalitat estrangera. Permet veure d'un cop d'ull l'impacte demogràfic de la immigració internacional sobre l'estructura demogràfica de cada comarca i la seva distribució per sexe i edat, en comparació amb la de la població autòctona, a 1 de gener de 2007, a partir de les dades del padró continu proporcionades per l'Idescat (darreres dades oficials disponibles). Aquesta mateixa font s'utilitza en el segon gràfic, que representa l'evolució de la població estrangera, per grans agregacions continentals, entre el 1998 i el 2007, i mostra, d'una banda, el ritme de creixement de la població de nacionalitat estrangera en cada comarca i, de l'altra, la seva distribució canviant segons l'origen geogràfic. L'últim gràfic mostra les deu nacionalitats principals presents a cada comarca i la seva distribució entre homes i dones a 1 de gener de 2008, a partir de les dades proporcionades per la Secretaria per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya (dades no oficials).

Taula 1.

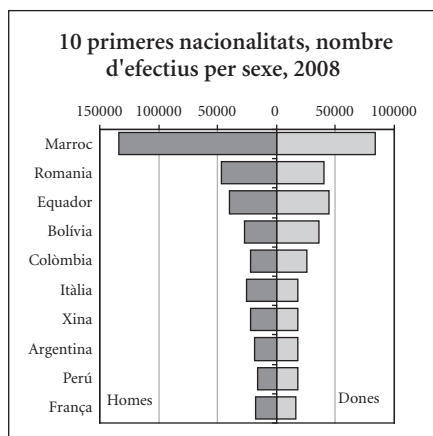
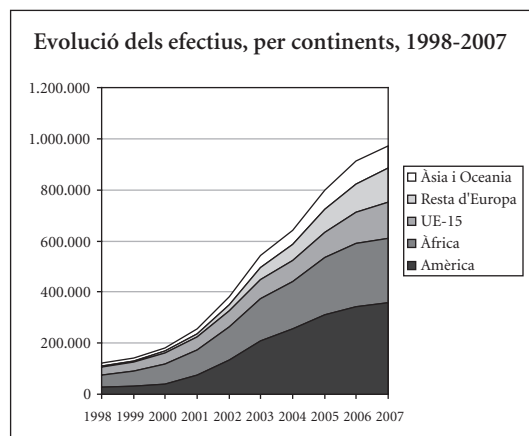
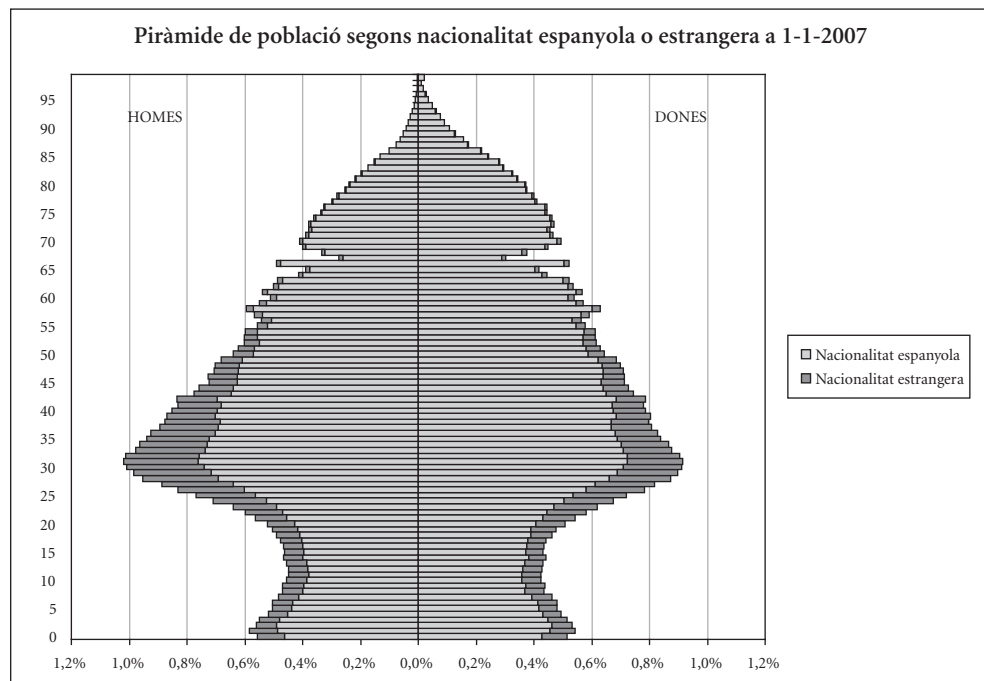
Població per nacionalitat (espanyola, estrangera i agregats continentals) i percentatge de dones, a les comarques catalanes. Catalunya, 2007

	Europa	% dones	Àfrica	% dones	Amèrica	% dones
Alt Camp	1.519	43,2	2.017	34,4	872	53,3
Alt Empordà	13.969	48,1	9.396	37,3	6.663	54,4
Alt Penedès	2.200	42,6	5.239	35,0	3.334	52,6
Alt Urgell	1.624	43,3	228	39,0	869	58,8
Alta Ribagorça	295	35,6	109	22,9	172	45,3
Anoia	2.250	44,4	4.462	35,9	2.269	55,7
Bages	4.005	42,3	7.701	37,8	4.020	56,2
Baix Camp	11.025	47,7	9.529	35,8	7.681	54,2
Baix Ebre	7.042	45,3	3.317	26,2	1.549	55,1
Baix Empordà	9.312	49,0	10.146	39,1	4.364	55,6
Baix Llobregat	19.700	45,2	20.440	35,7	32.916	54,9
Baix Penedès	3.652	47,0	5.353	36,0	3.606	55,1
Barcelonès	81.334	47,3	35.448	36,8	169.435	54,5
Berguedà	1.173	39,6	975	38,6	945	52,1
Cerdanya	1.114	43,5	199	30,7	1.492	50,9
Conca de Barberà	960	42,3	662	33,2	351	54,4
Garraf	9.158	44,8	3.196	38,5	6.471	53,9
Garrigues	1.058	45,3	586	31,7	106	57,5
Garrotxa	1.488	46,8	2.502	33,8	1.168	56,3
Gironès	6.412	47,3	13.724	35,3	8.880	56,4
Maresme	10.366	50,3	19.751	35,4	13.309	56,8
Montsià	7.948	45,0	1.736	34,4	2.083	53,6
Noguera	2.404	46,3	1.758	29,9	781	50,1
Osona	2.512	47,1	11.984	40,0	3.443	55,2
Pallars Jussà	644	44,3	325	25,2	443	56,7
Pallars Sobirà	409	42,5	82	20,7	330	48,5
Pla d'Urgell	2.209	46,5	2.348	31,6	721	53,0
Pla de l'Estany	749	49,5	2.083	40,4	779	55,6
Priorat	487	44,8	250	39,2	132	53,0
Ribera d'Ebre	1.911	45,2	663	32,1	244	51,6
Ripollès	377	47,5	773	32,3	629	56,0
Segarra	2.424	42,5	1.601	31,0	391	56,0
Segrià	8.428	48,2	11.125	26,3	5.606	56,8
Selva	12.902	48,6	6.951	30,7	6.660	52,7
Solsonès	489	37,8	867	39,6	277	53,1
Tarragonès	12.608	47,3	11.665	35,5	10.627	54,2
Terra Alta	1.052	40,9	58	29,3	131	52,7
Urgell	1.912	45,2	2.366	31,4	743	56,0
Vall d'Aran	805	45,2	423	25,1	597	56,6
Vallès Occidental	16.859	45,7	25.110	33,9	37.727	55,3
Vallès Oriental	6.957	46,2	15.868	31,3	14.891	54,4
CATALUNYA	273.742	46,7	253.016	35,0	357.707	54,8

Font: Padró continu (Idescat), dades oficials a 1 de gener.

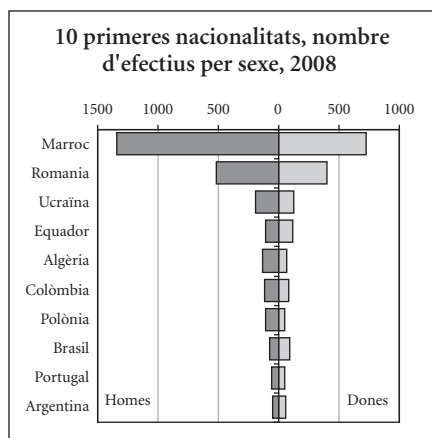
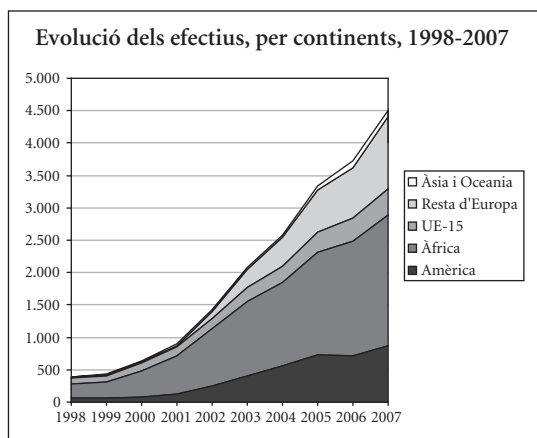
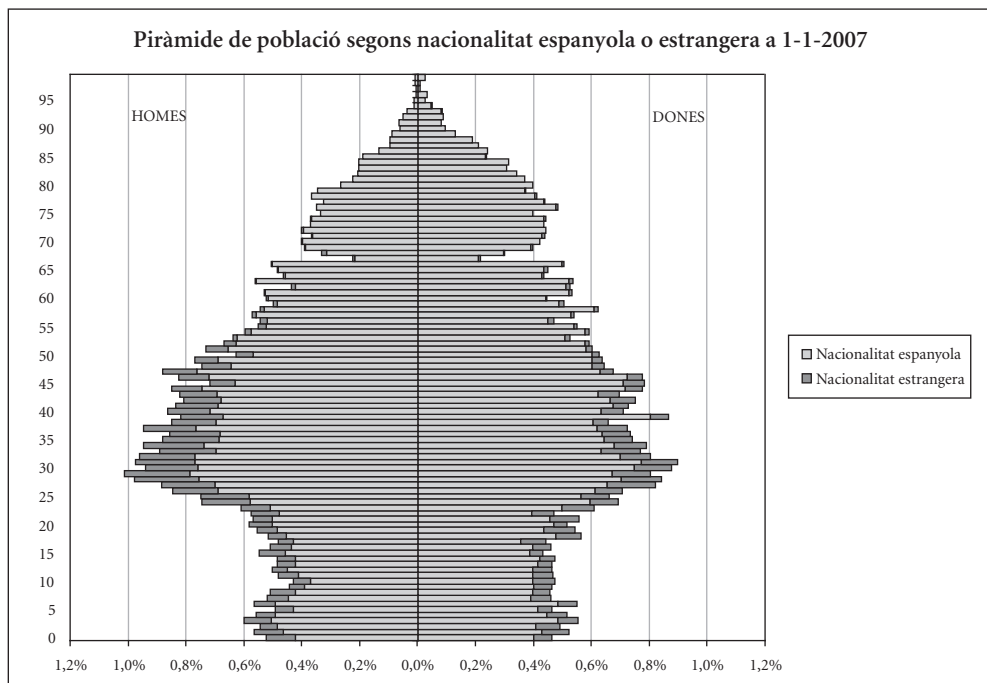
Àsia, Oceania i resta	% dones	Total estrangers	% dones	Nac. espanyola	% dones	Població total	% dones
101	33,7	4.509	41,0	38.077	49,9	42.586	49,0
549	39,2	30.577	46,0	98.581	50,3	129.158	49,2
349	43,6	11.122	42,0	87.734	50,2	98.856	49,3
56	55,4	2.777	48,1	18.789	49,3	21.566	49,1
6	0,0	582	35,7	3.541	48,2	4.123	46,4
344	42,2	9.325	43,0	102.330	50,0	111.655	49,4
705	42,3	16.431	43,6	160.415	51,0	176.846	50,3
1.092	34,4	29.327	45,0	150.869	50,6	180.196	49,7
1.455	17,8	13.363	38,7	65.227	50,5	78.590	48,5
596	45,0	24.418	46,0	102.032	50,1	126.450	49,3
3.578	37,8	76.634	46,5	694.882	50,4	771.516	50,0
294	39,8	12.905	44,5	77.986	49,3	90.891	48,6
59.394	31,4	345.611	47,1	1.867.047	52,9	2.212.658	52,0
128	33,6	3.221	42,7	37.258	50,9	40.479	50,2
23	52,2	2.828	46,6	14.916	47,6	17.744	47,4
111	43,2	2.084	41,5	18.630	49,6	20.714	48,7
474	41,4	19.299	46,7	117.029	50,2	136.328	49,7
40	42,5	1.790	41,5	18.189	48,8	19.979	48,1
1.915	36,7	7.073	41,0	46.434	50,9	53.507	49,6
1.250	34,8	30.266	44,0	139.358	51,2	169.624	49,9
2.833	46,7	46.259	45,6	367.822	50,6	414.081	50,0
441	29,0	12.208	44,4	55.626	50,1	67.834	49,0
115	40,9	5.058	41,1	33.538	49,8	38.596	48,7
778	35,3	18.717	43,6	128.421	50,6	147.138	49,7
14	21,4	1.426	43,5	12.041	49,9	13.467	49,2
4	50,0	825	42,8	6.366	47,8	7.191	47,3
157	40,8	5.435	40,8	29.541	50,0	34.976	48,6
200	50,0	3.811	45,8	25.082	50,7	28.893	50,0
19	31,6	888	44,1	8.897	48,3	9.785	48,0
70	20,0	2.888	42,1	20.431	50,0	23.319	49,0
58	37,9	1.837	43,7	24.739	50,1	26.576	49,7
59	27,1	4.475	39,4	17.228	50,0	21.703	47,8
959	40,7	26.118	40,5	164.440	51,1	190.558	49,6
2.121	27,0	28.634	43,6	129.040	49,5	157.674	48,4
70	31,4	1.703	40,9	11.698	49,5	13.401	48,4
2.146	32,4	37.046	44,7	194.115	50,4	231.161	49,5
42	4,8	1.283	40,4	11.436	49,2	12.719	48,3
150	35,3	5.171	40,2	29.844	50,3	35.015	48,8
17	41,2	1.842	44,2	7.973	47,6	9.815	47,0
4.094	40,1	83.790	46,2	762.152	50,7	845.942	50,3
1.235	40,9	38.951	43,1	338.247	50,2	377.198	49,5
88.042	33,2	972.507	45,4	6.238.001	51,2	7.210.508	50,4

CATALUNYA

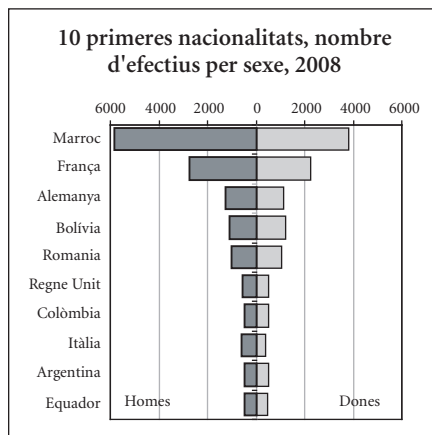
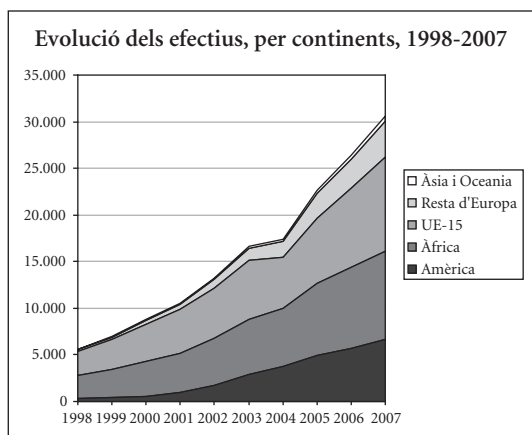
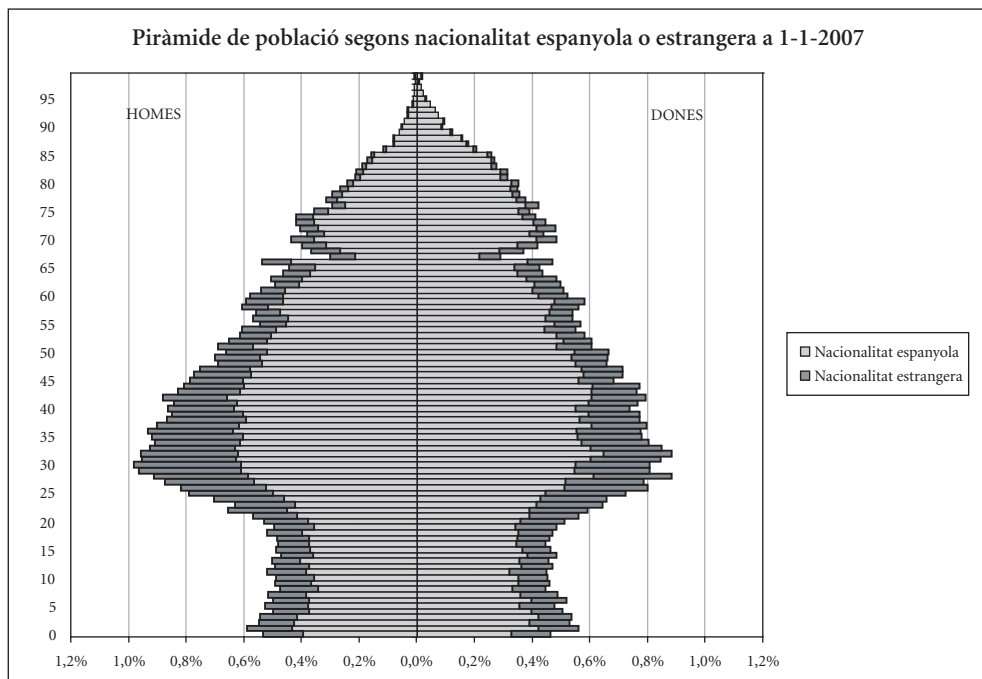
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

ALT CAMP

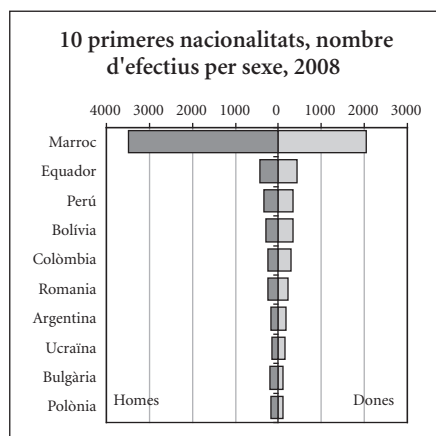
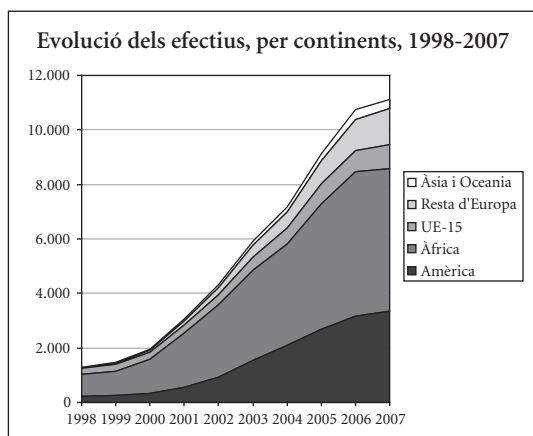
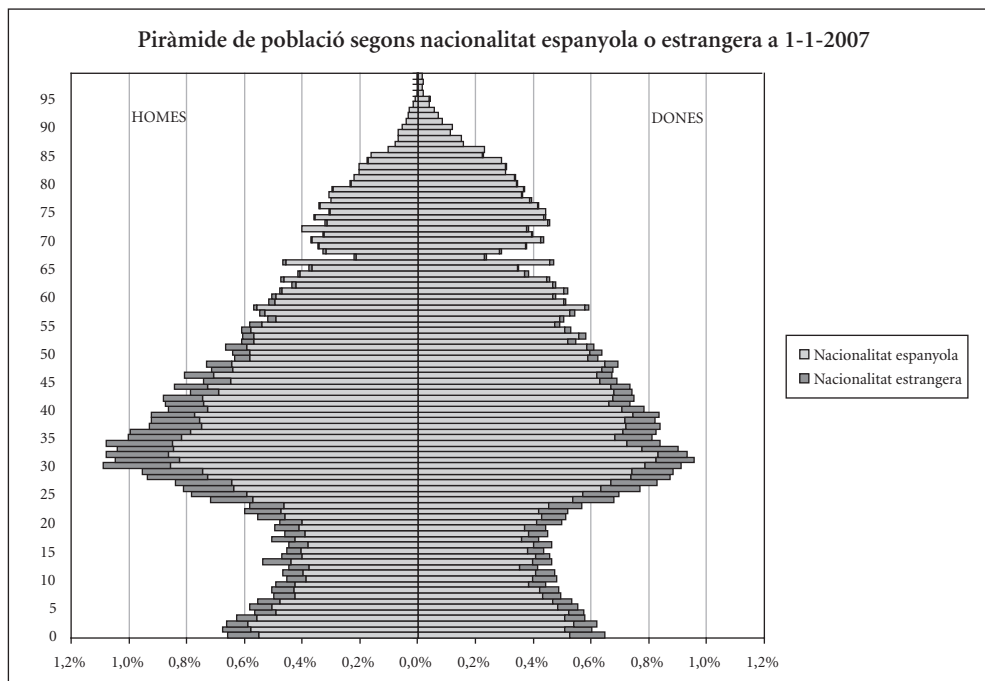
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

ALT EMPORDÀ

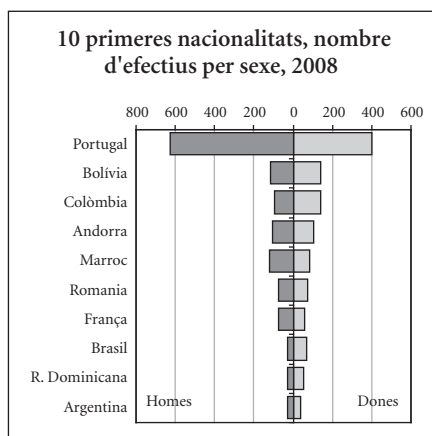
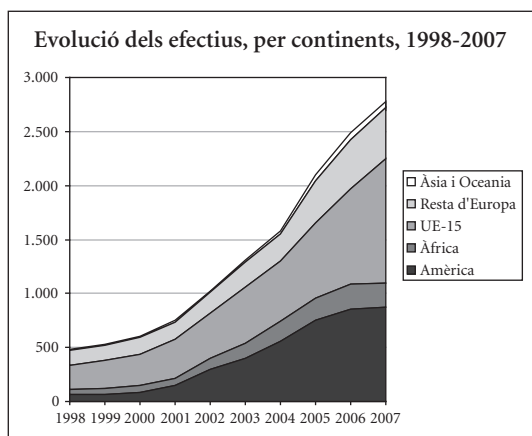
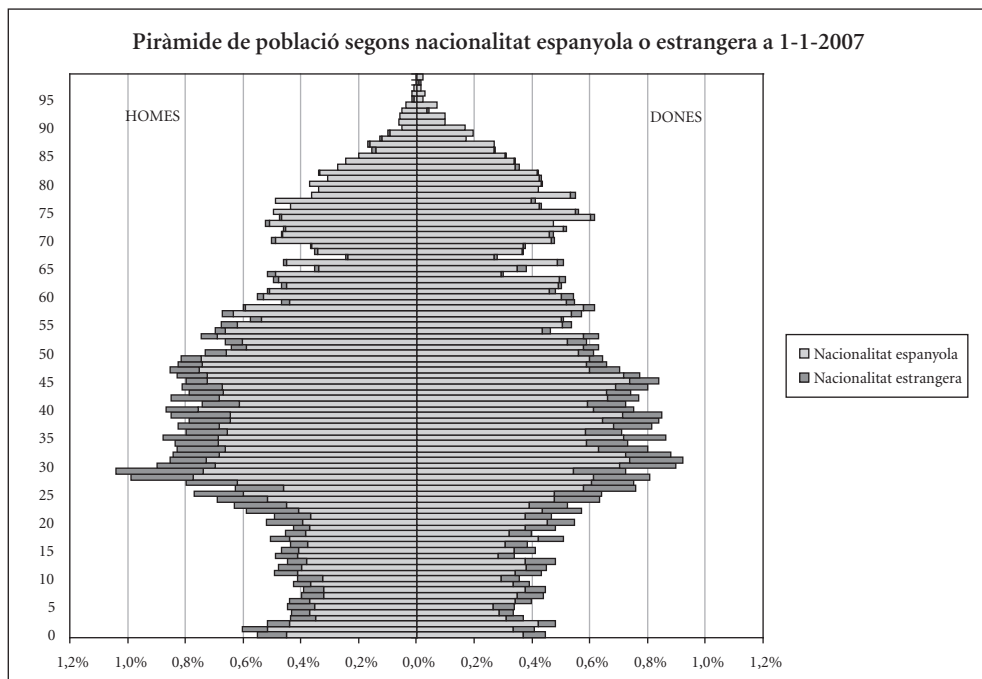
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

ALT PENEDÈS

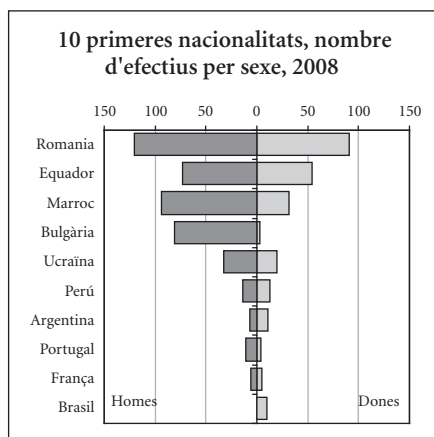
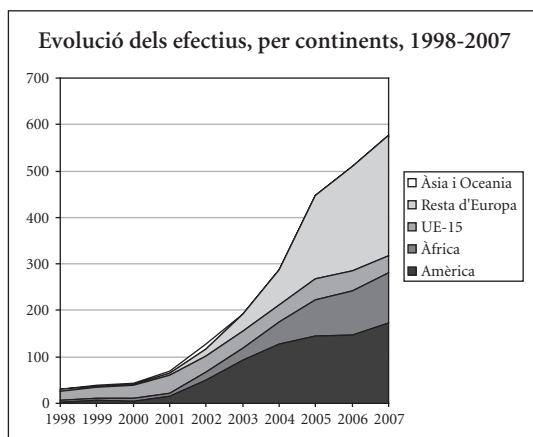
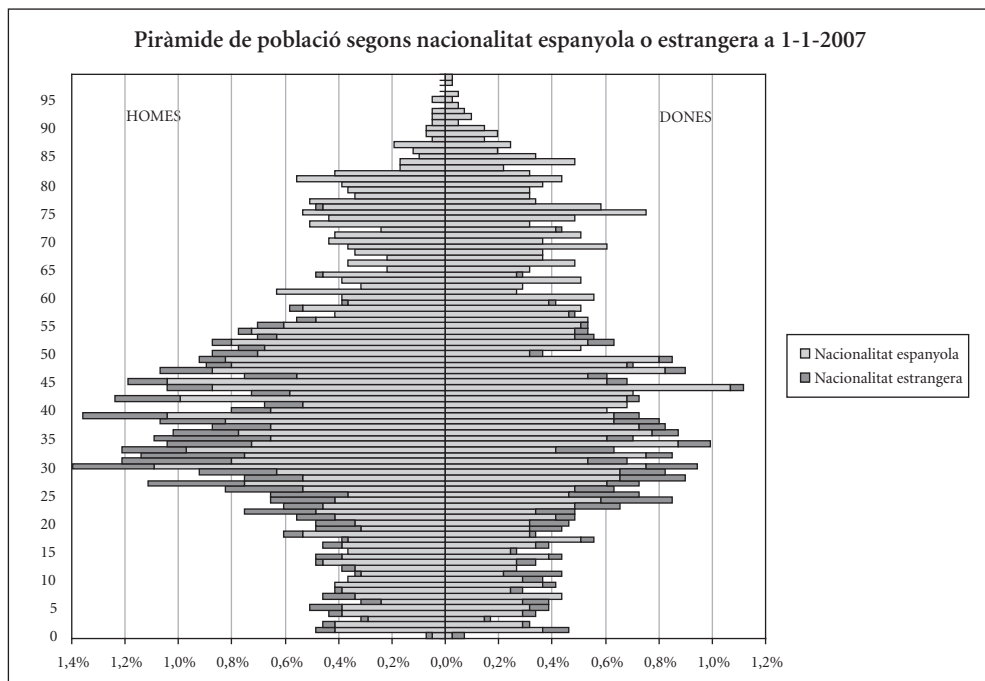
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

ALT URGELL

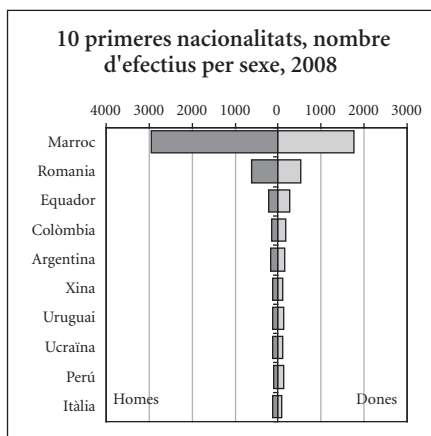
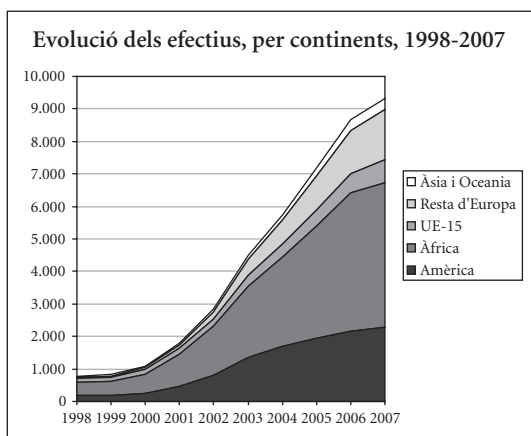
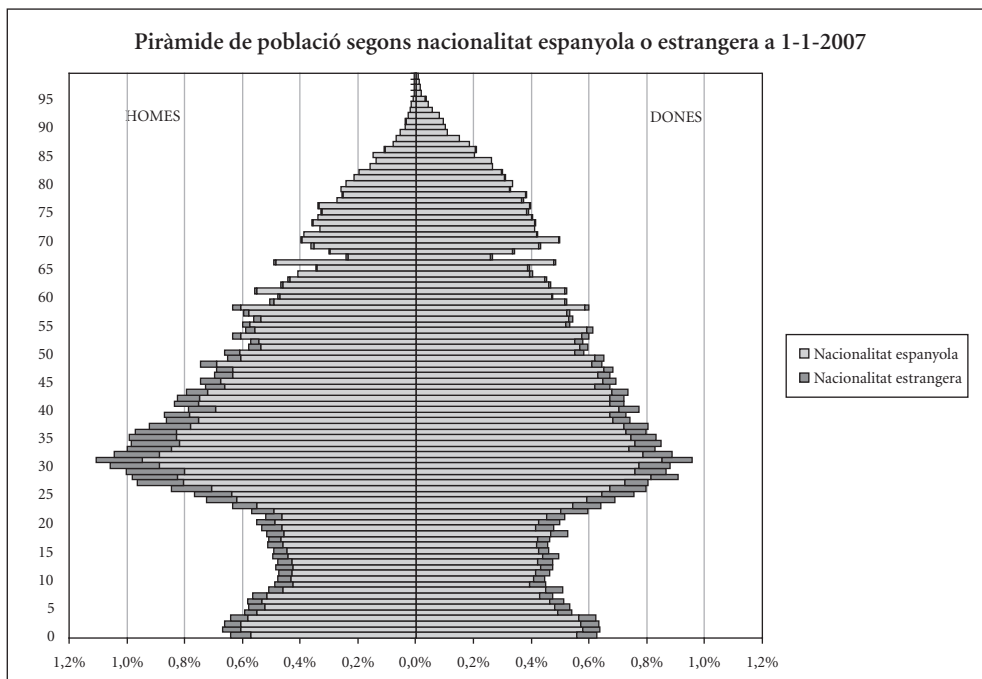
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

ALTA RIBAGORÇA

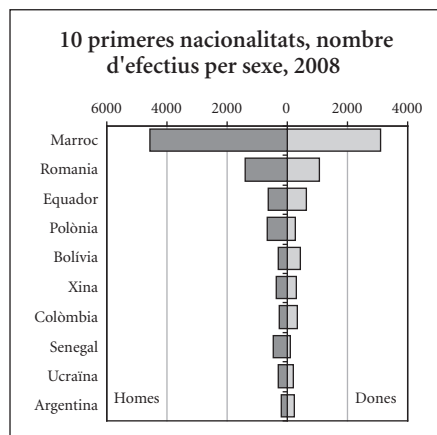
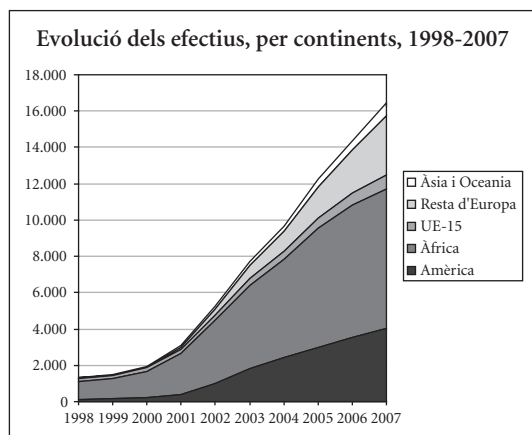
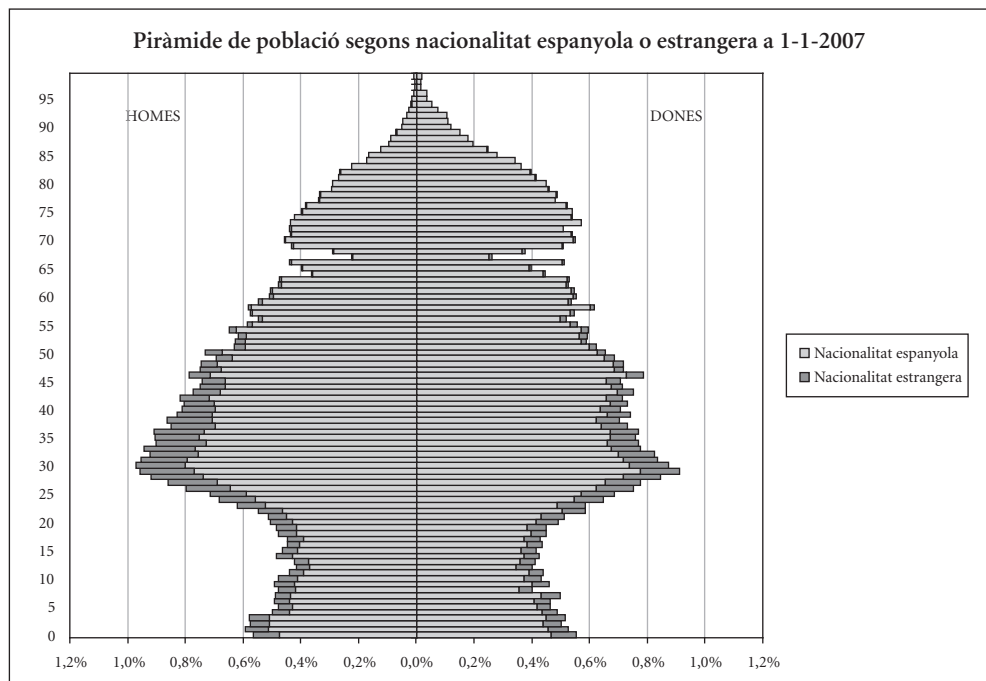
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

ANOIA

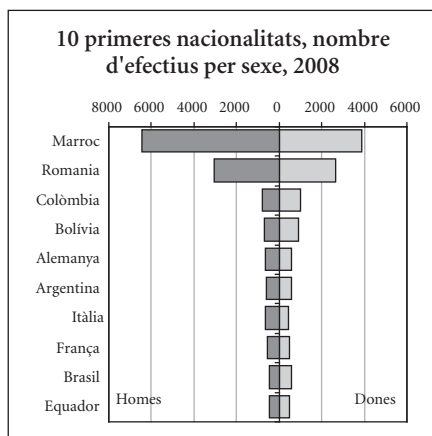
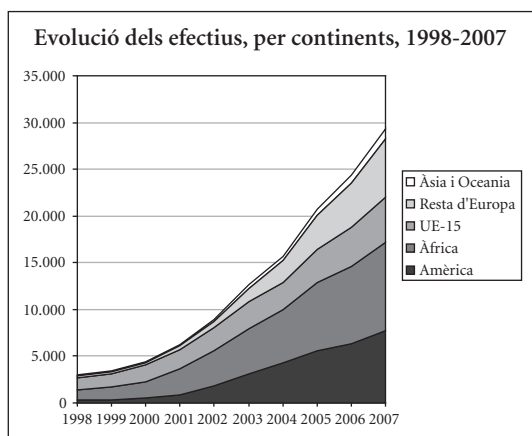
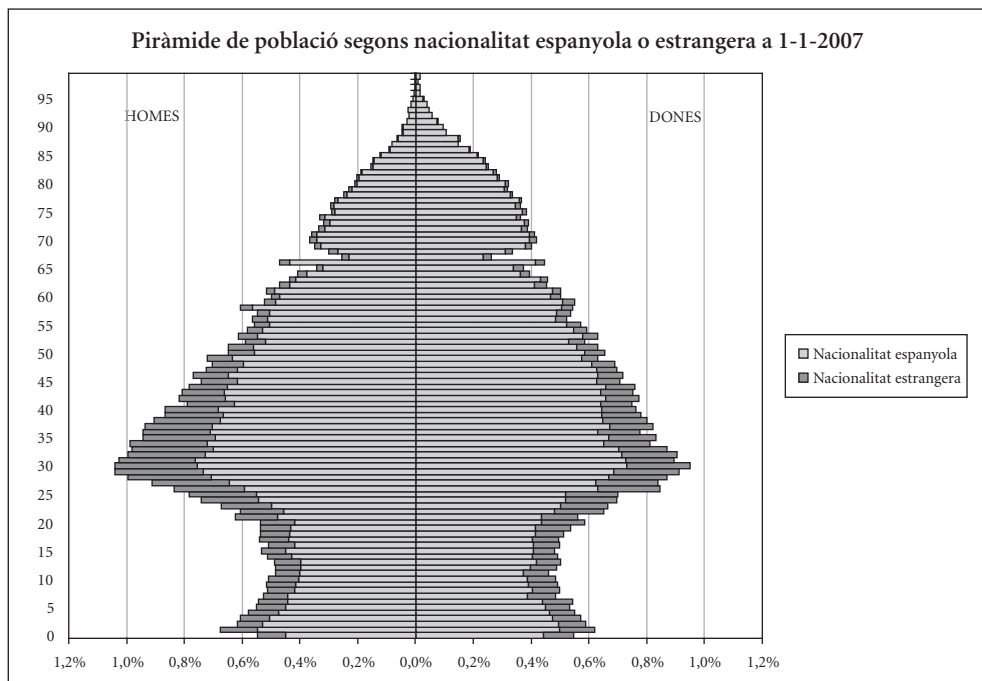
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

BAGES

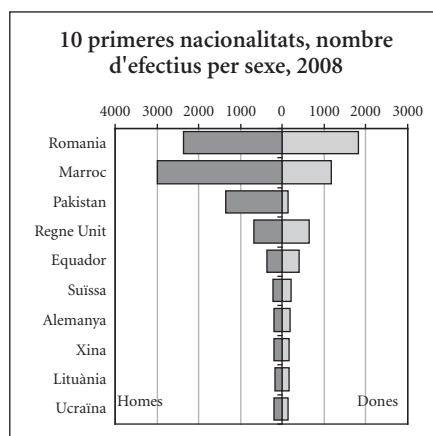
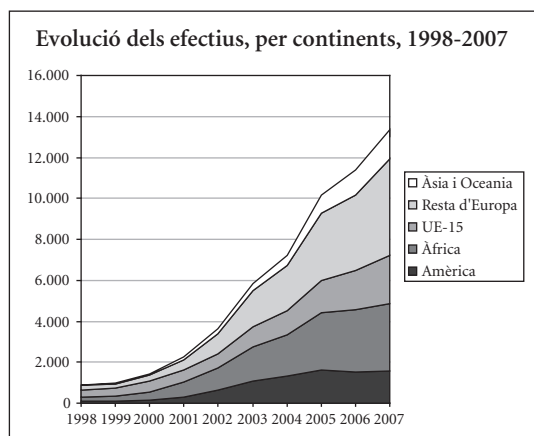
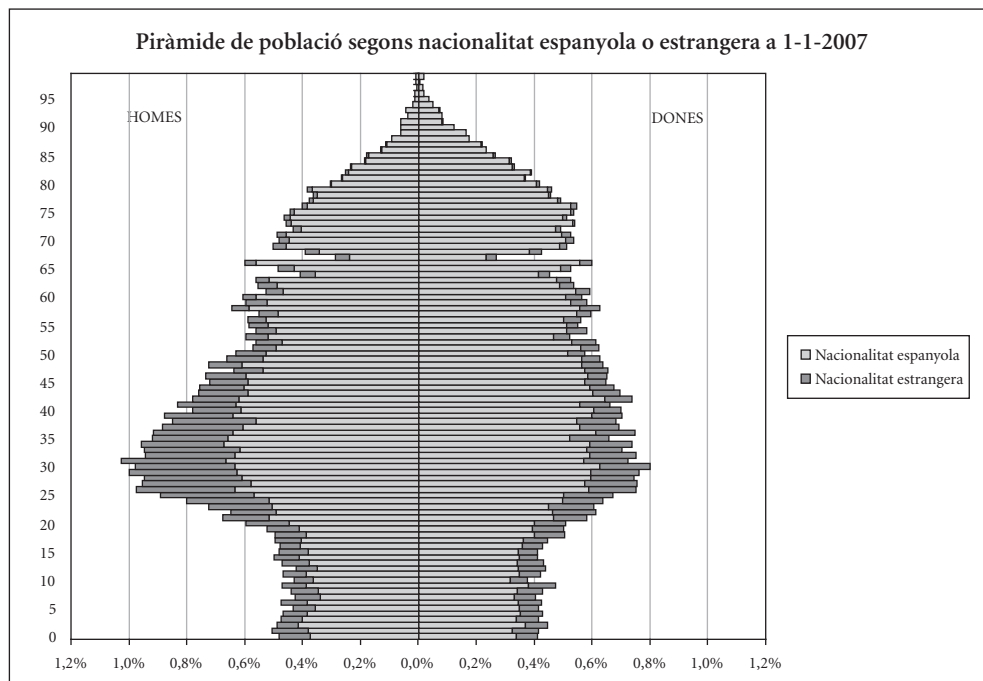
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

BAIX CAMP

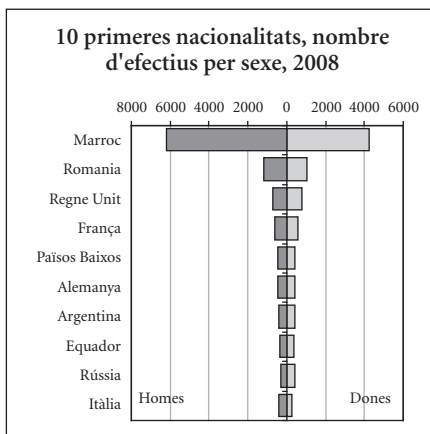
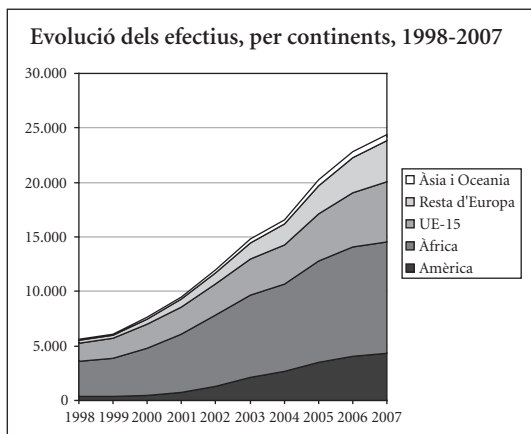
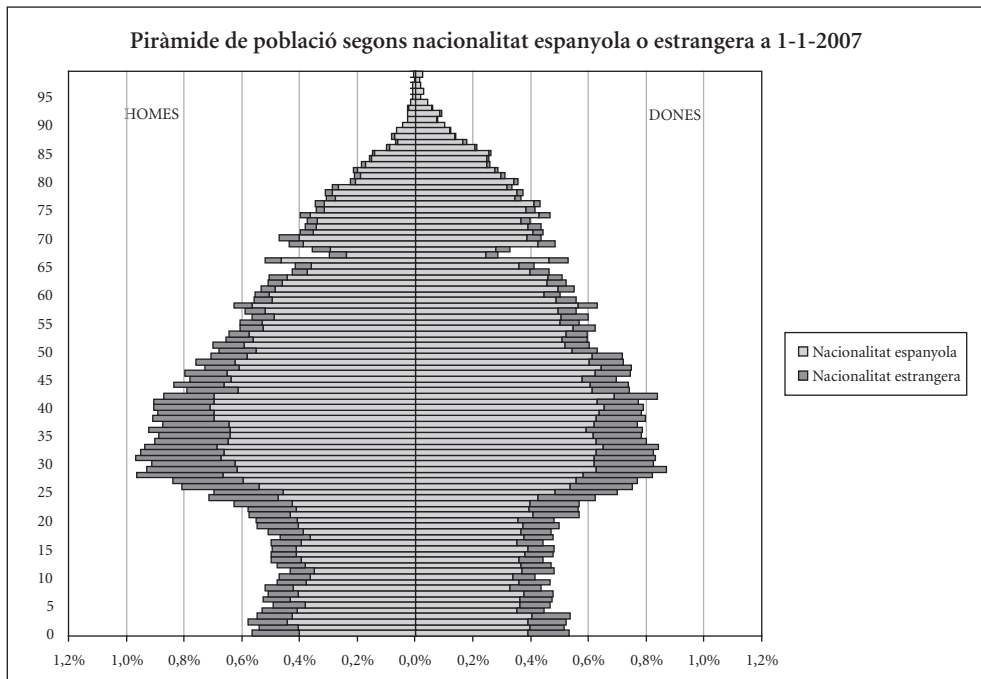
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

BAIX ÈBRE

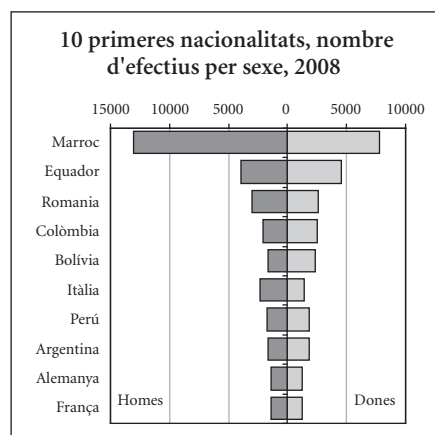
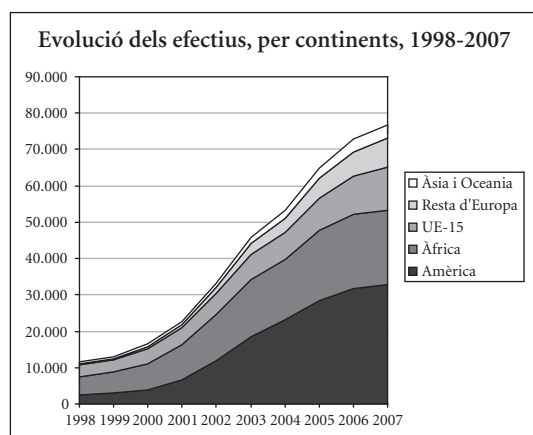
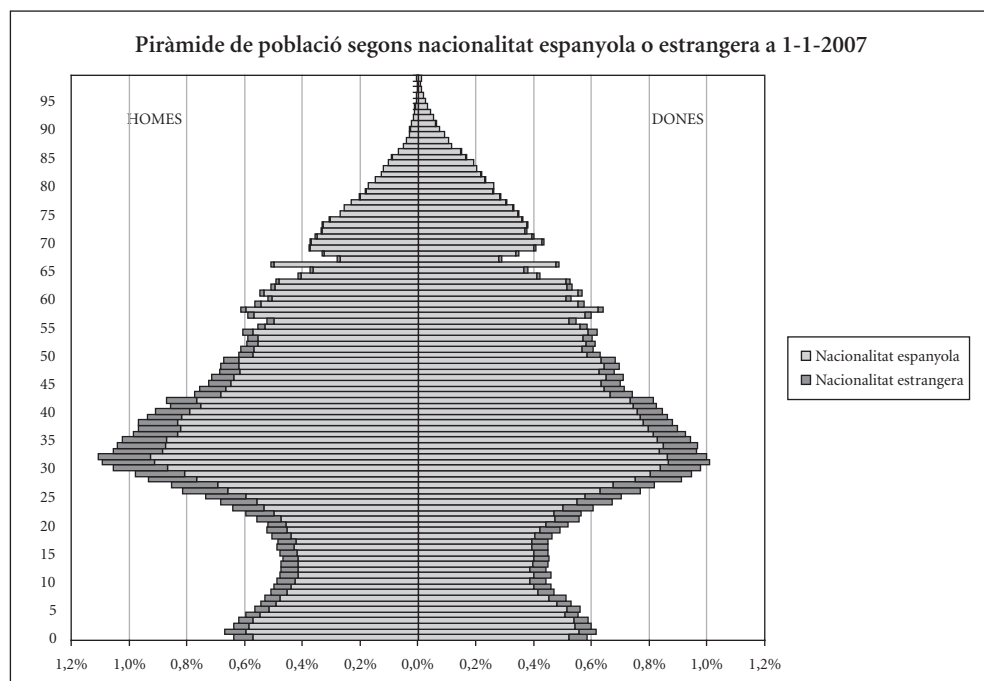
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

BAIX EMPORDÀ

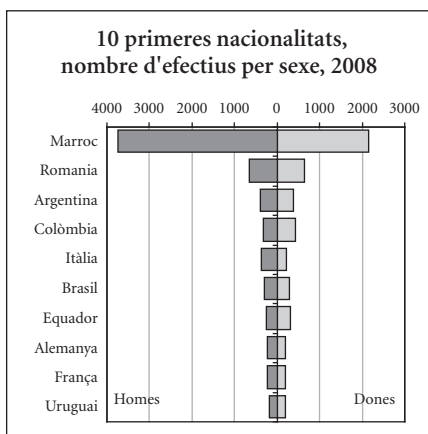
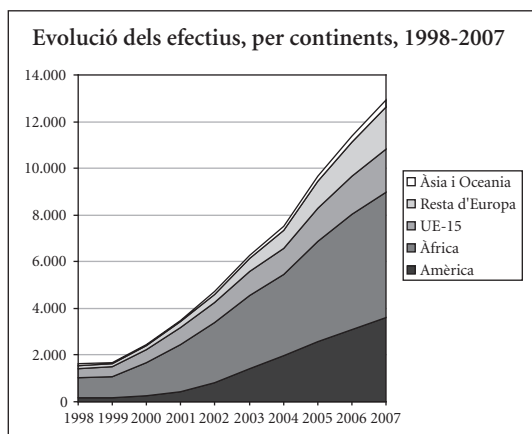
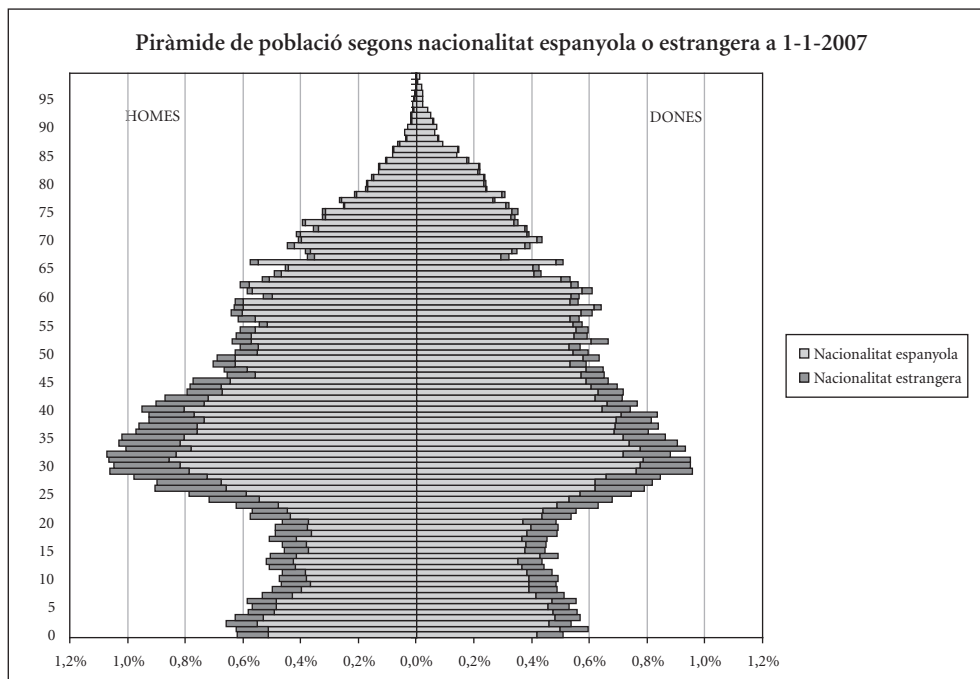
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

BAIX LLOBREGAT

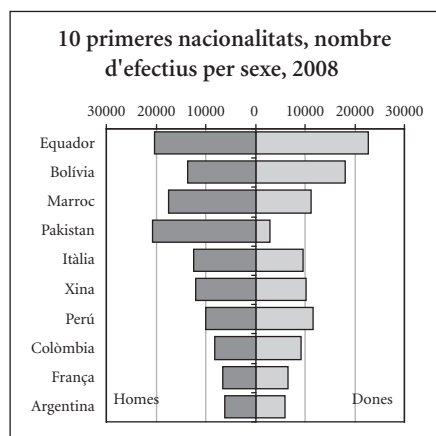
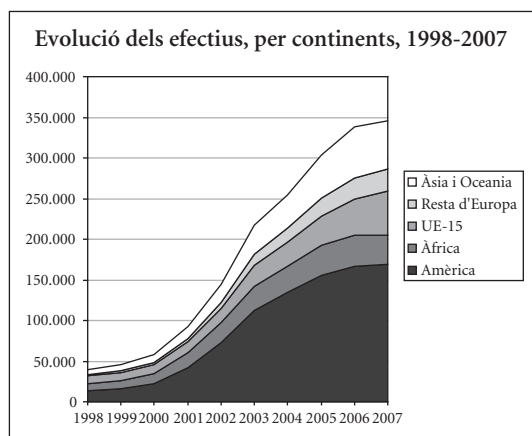
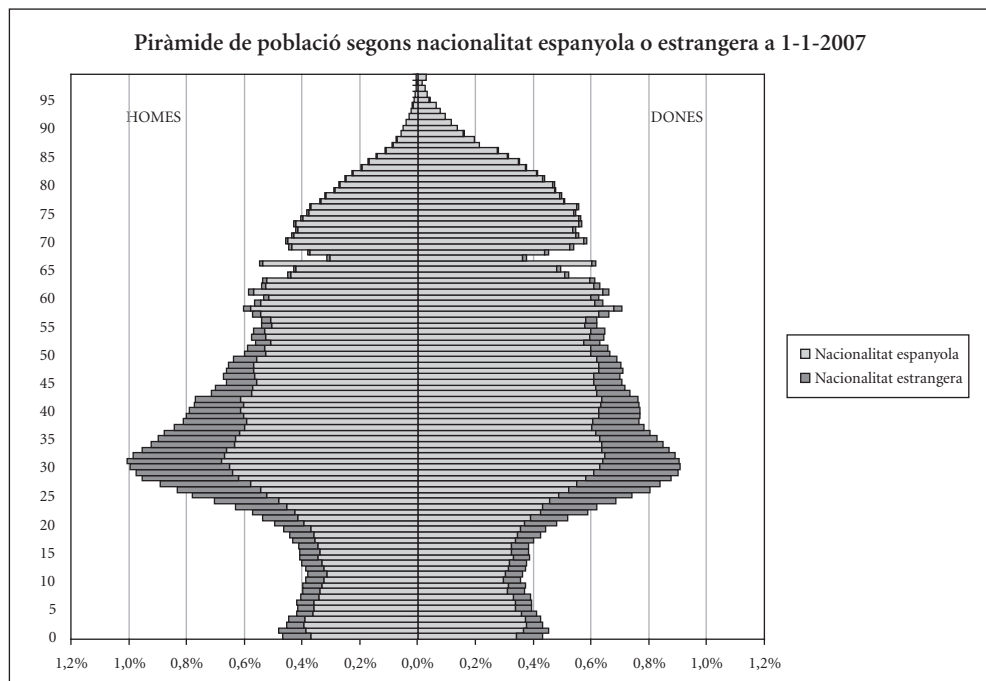
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

BAIX PENEDEÈS

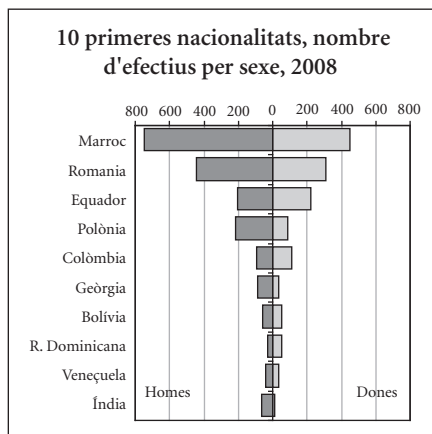
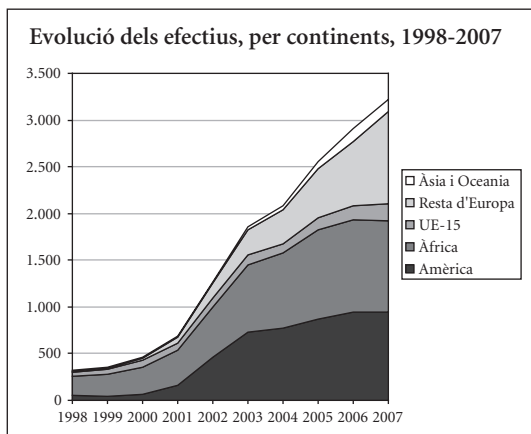
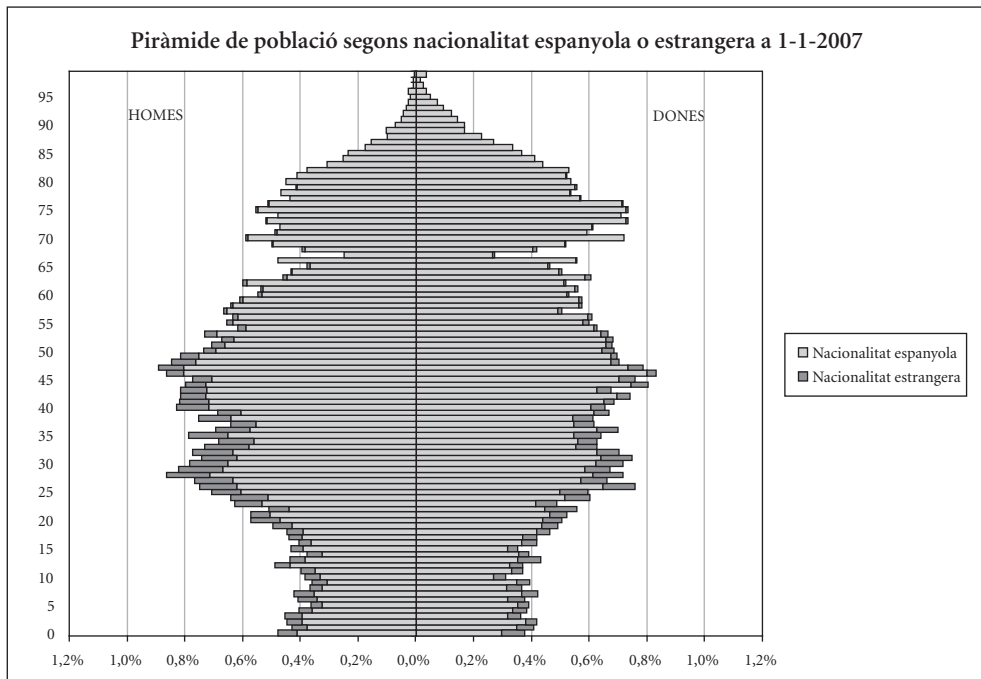
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

BARCELONÈS

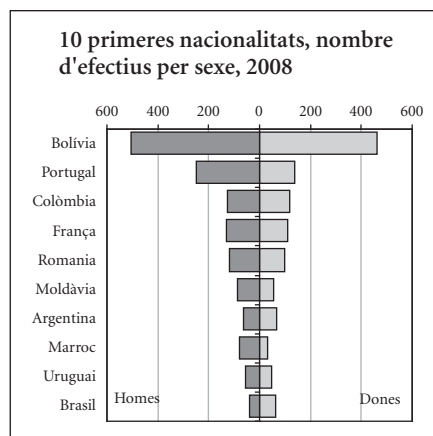
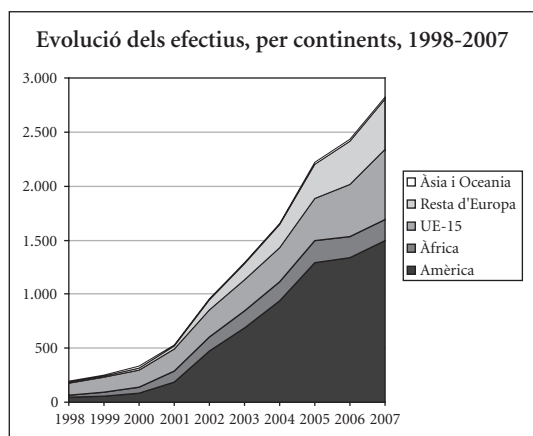
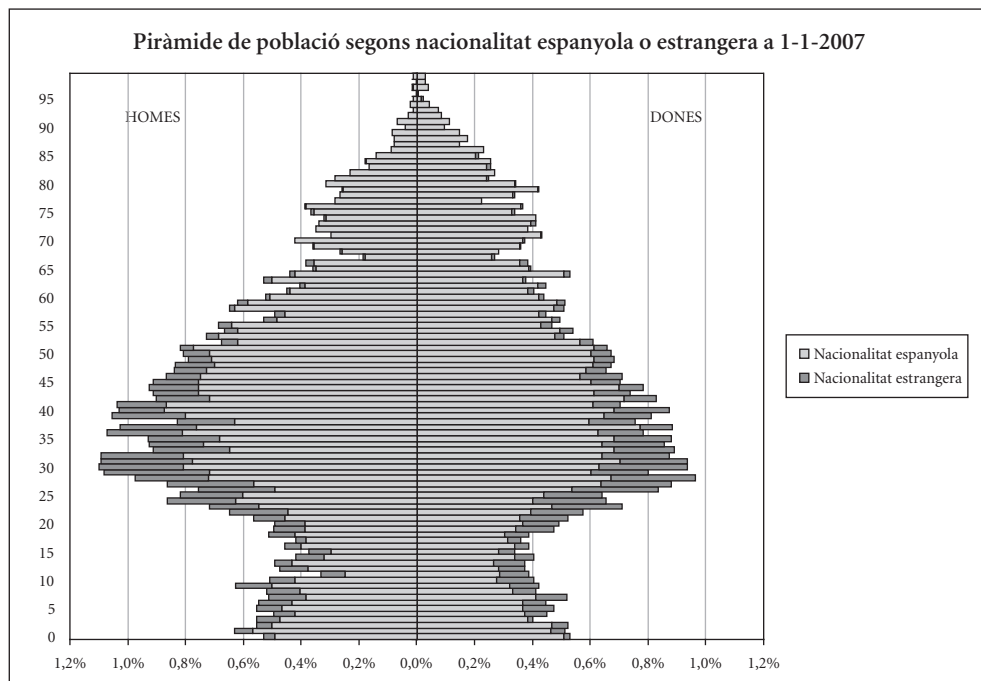
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

BERGUEDÀ

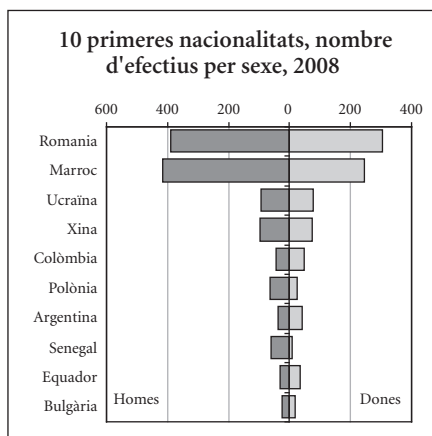
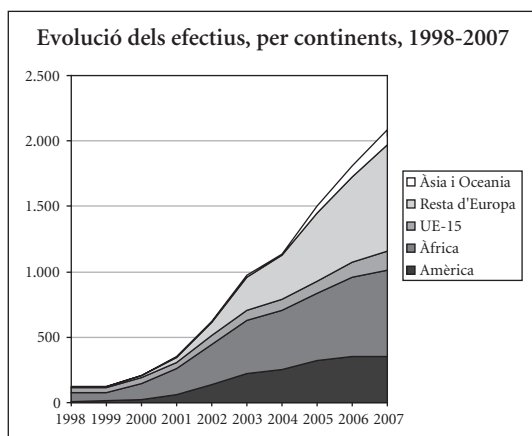
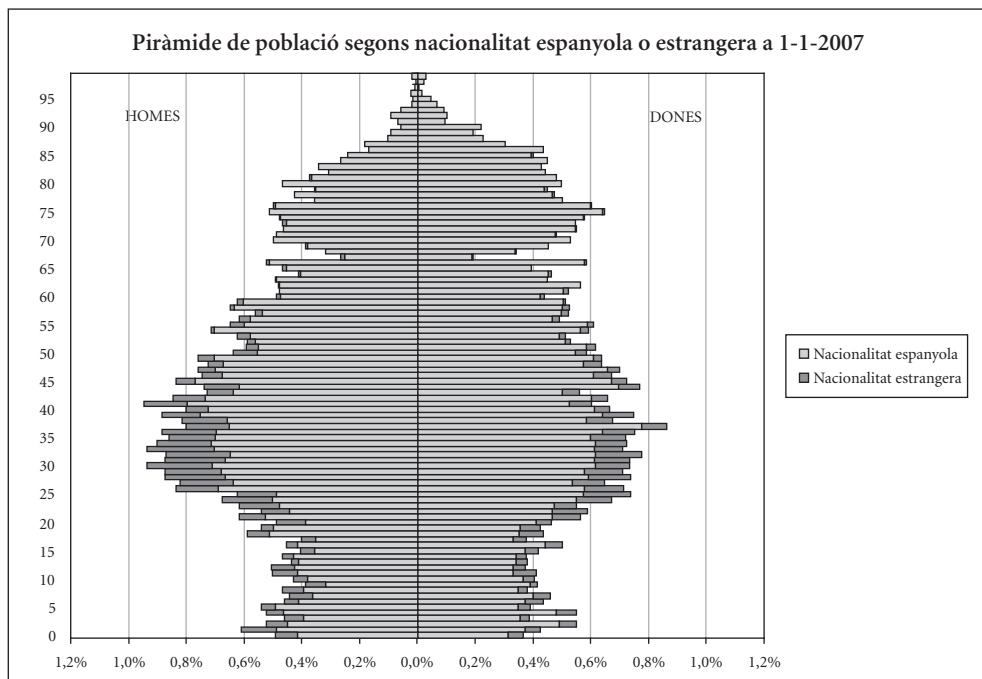
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

CERDANYA

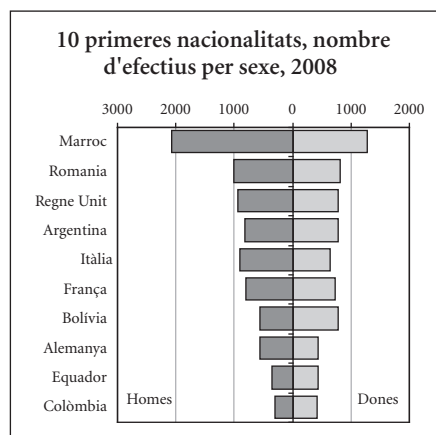
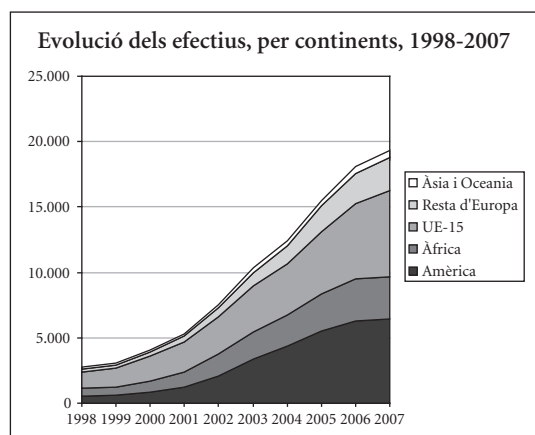
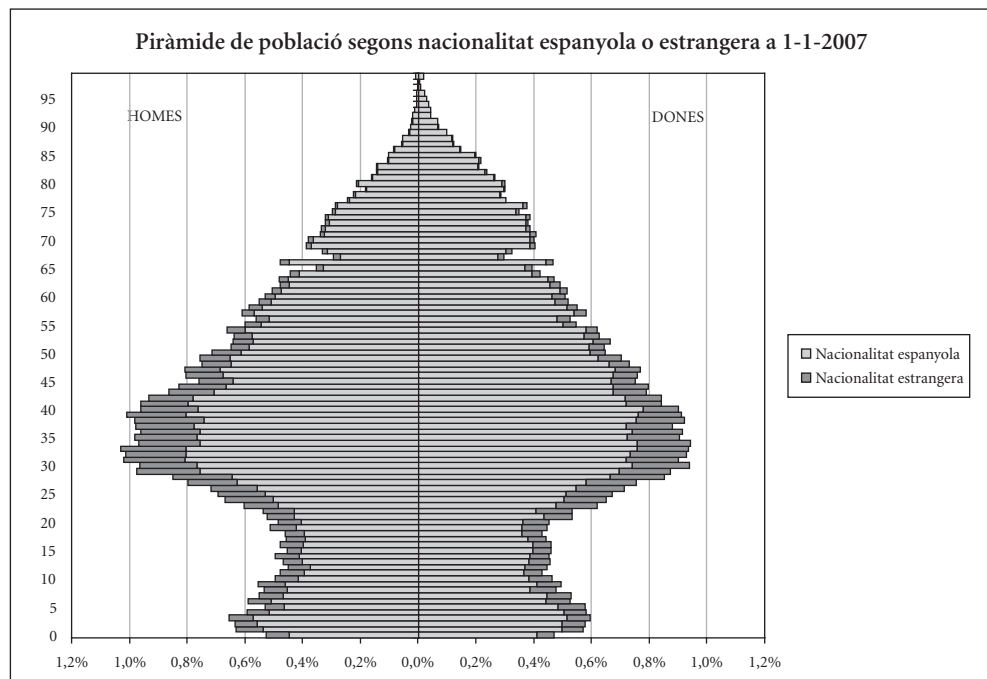
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

CONCA DE BARBERÀ

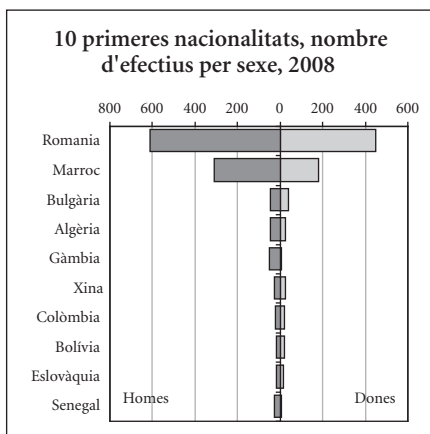
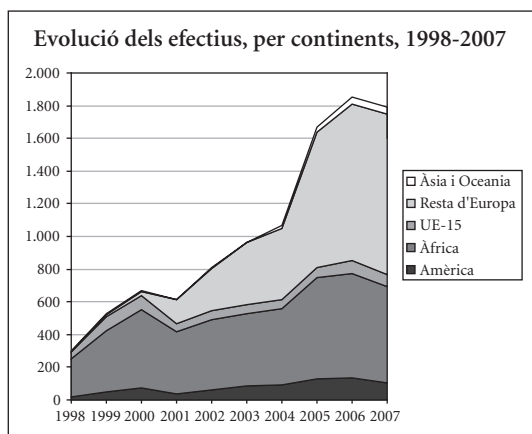
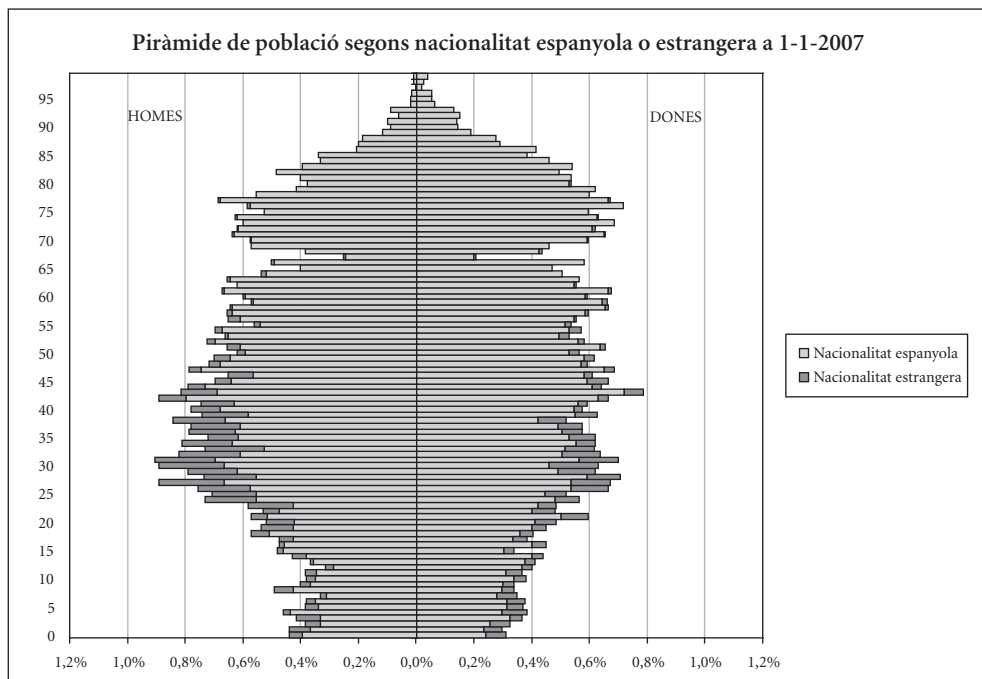
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

GARRAF

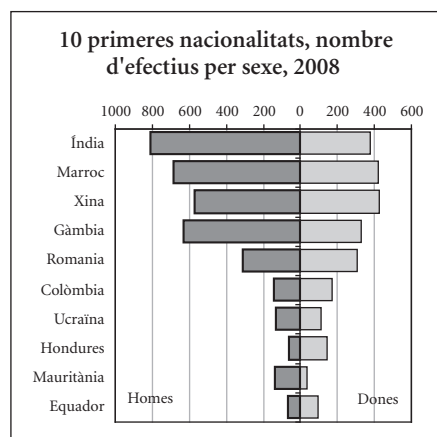
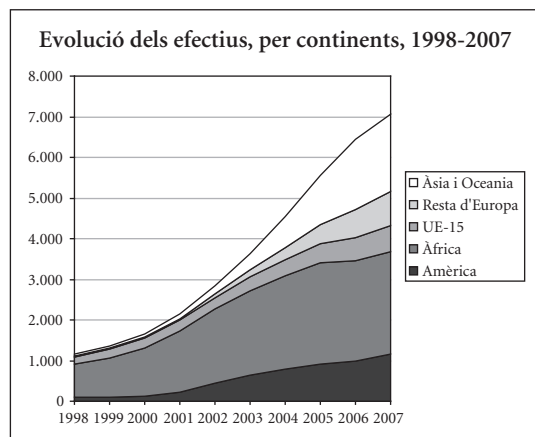
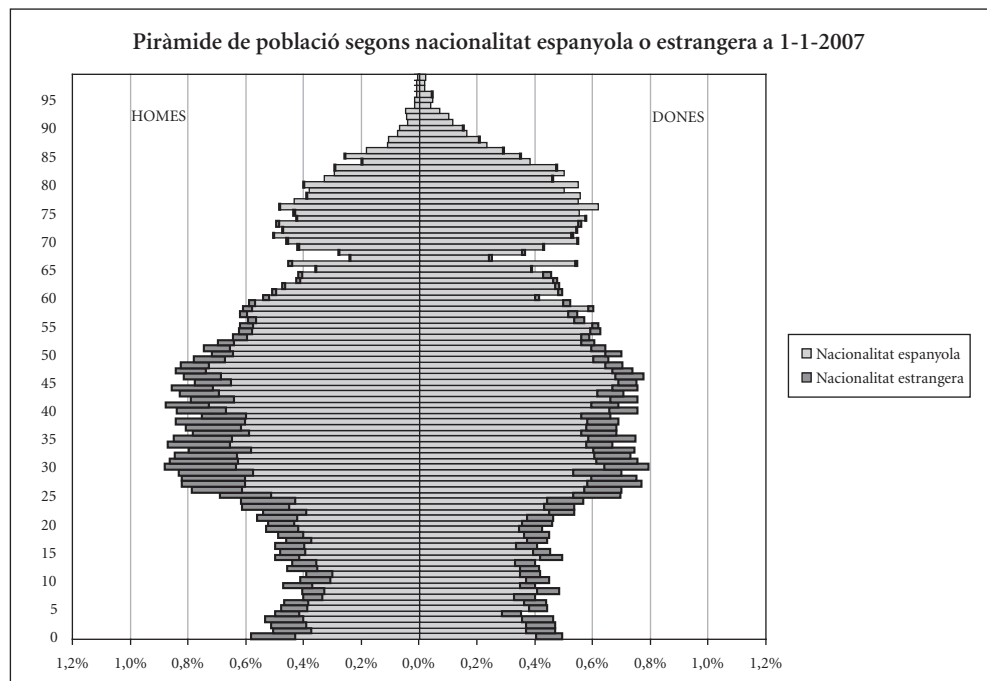
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

GARRIGUES

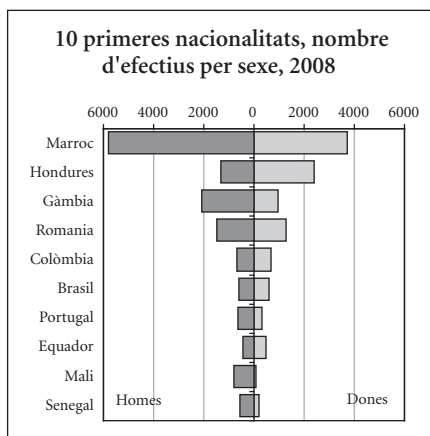
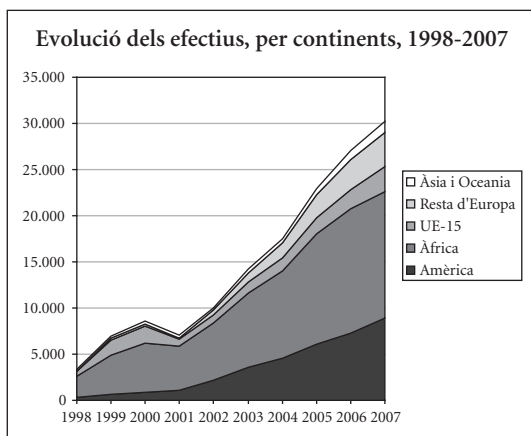
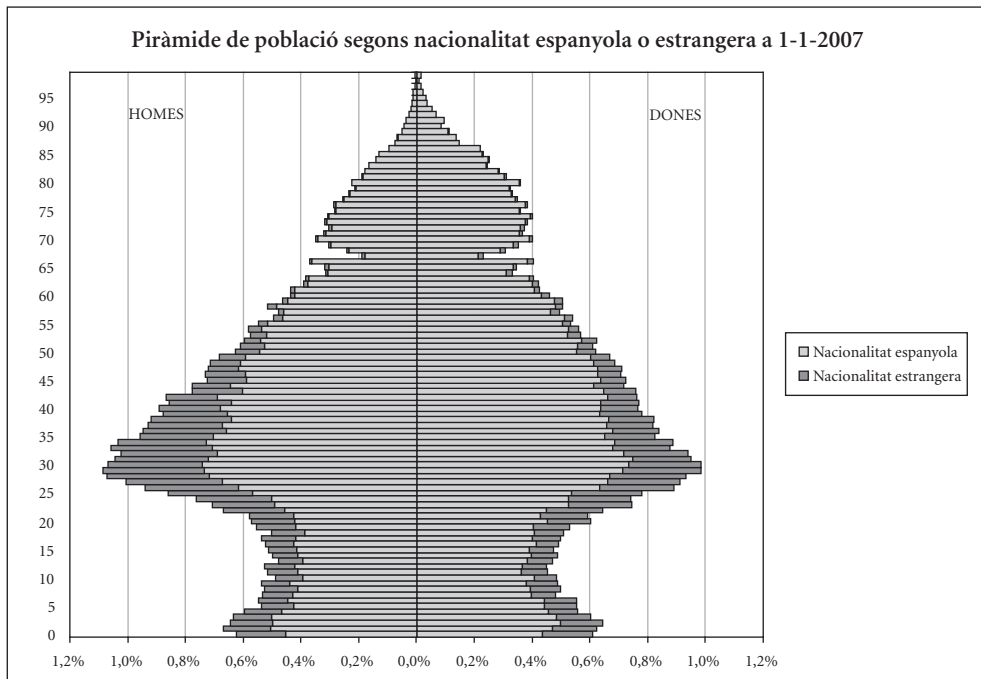
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

GARROTXA

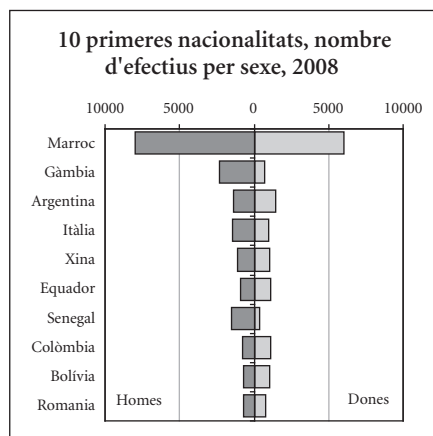
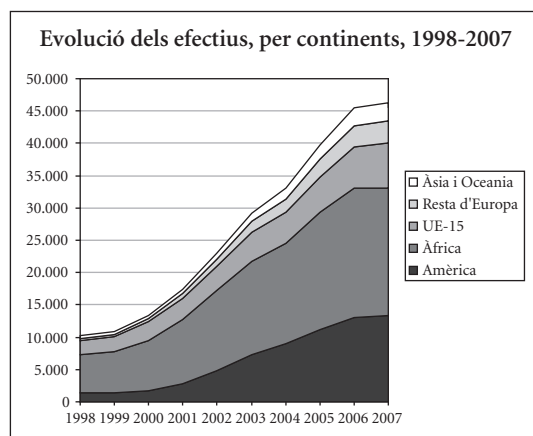
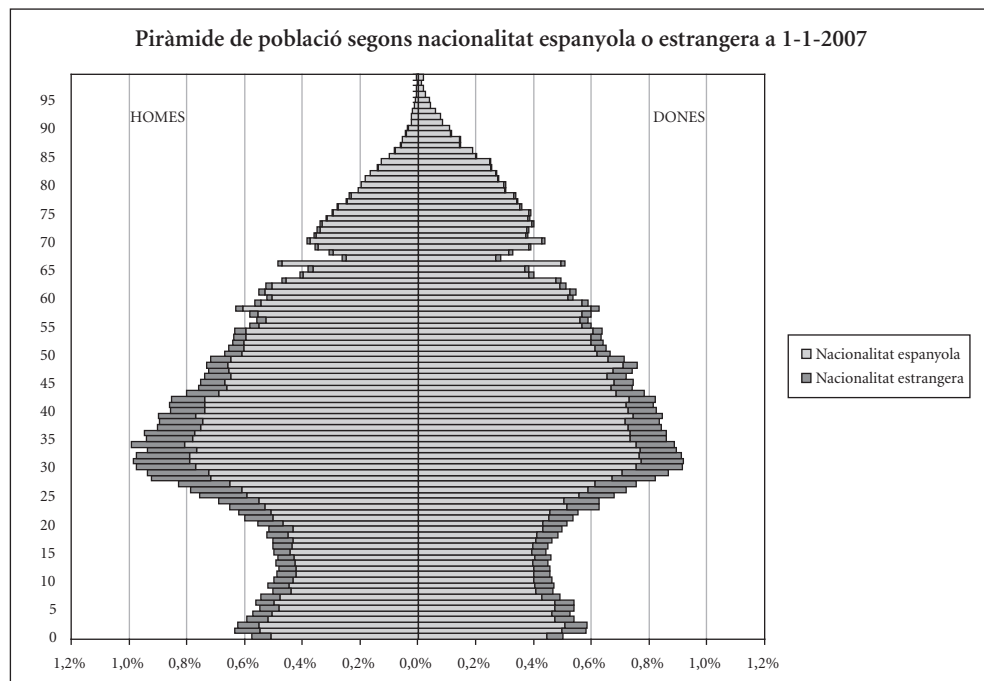
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

GIRONÈS

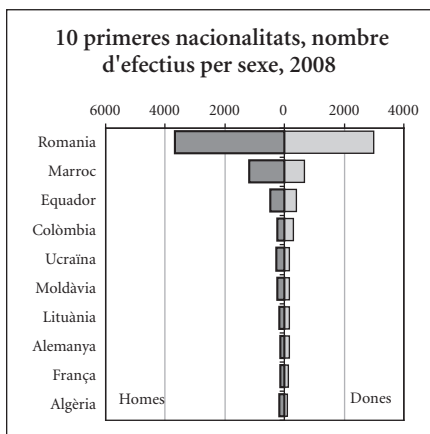
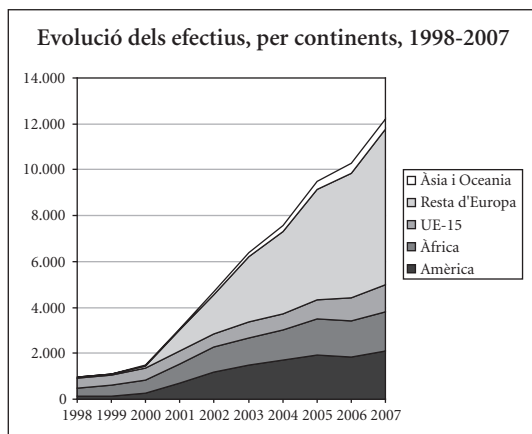
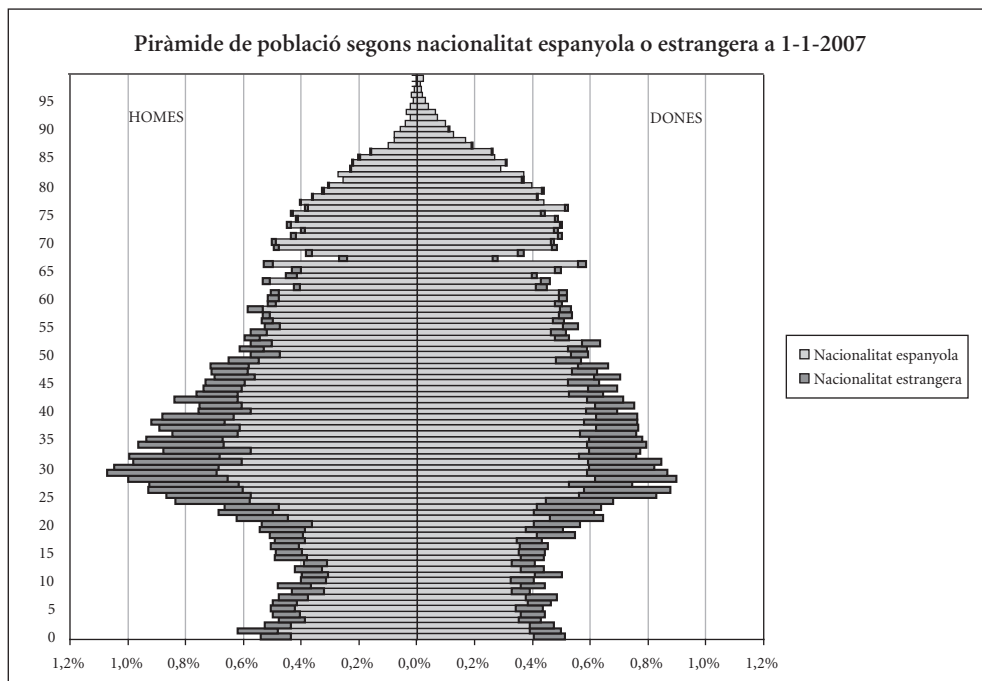
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

MARESME

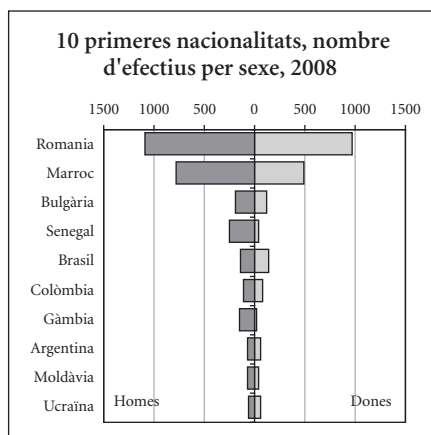
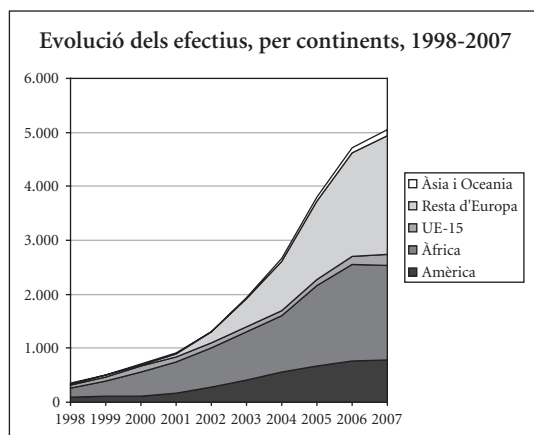
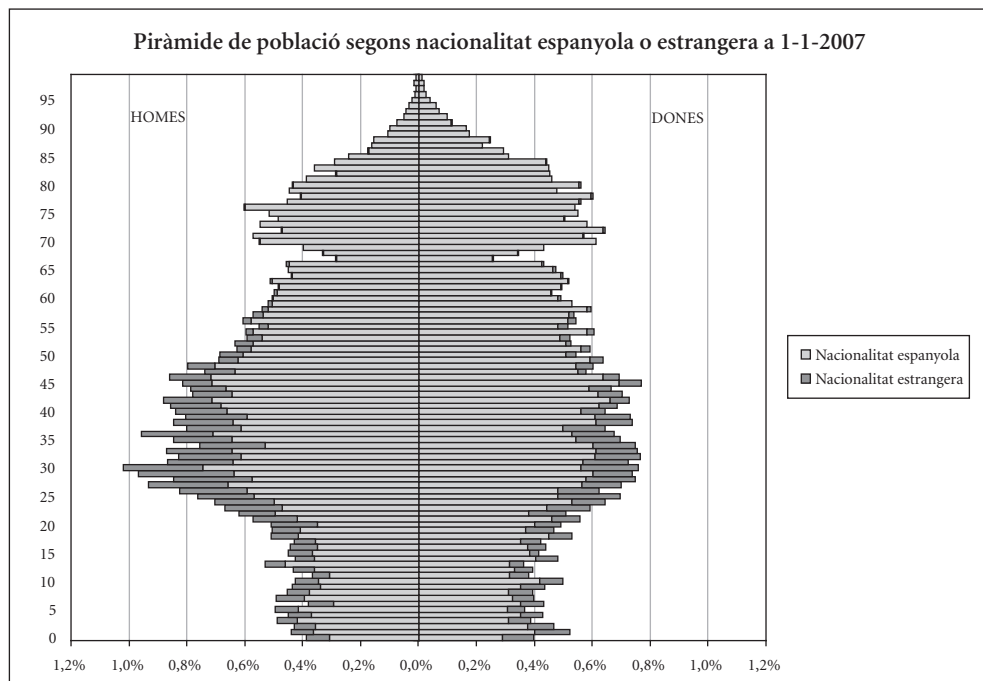
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

MONTSIÀ

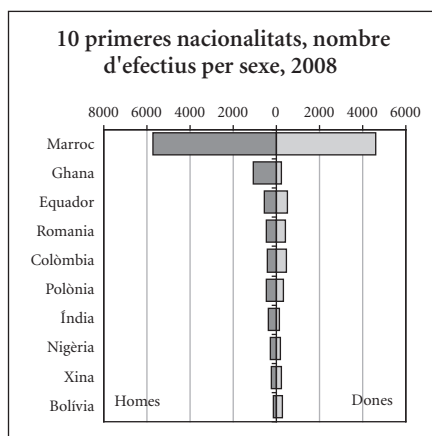
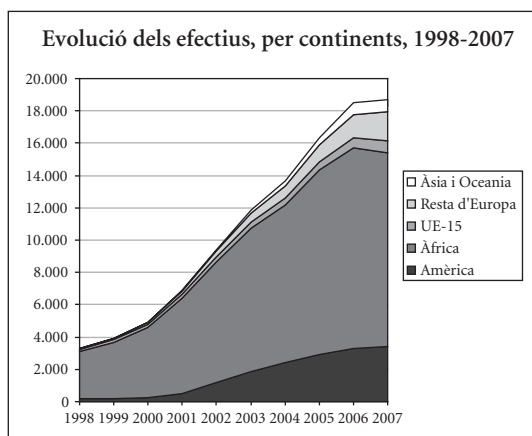
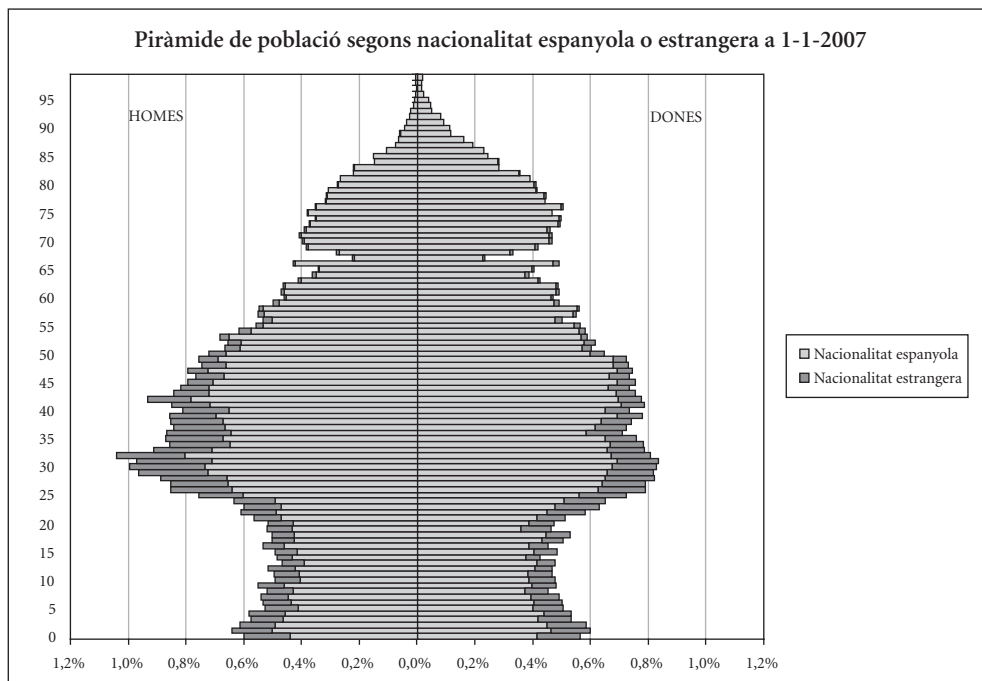
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

NOGUERA

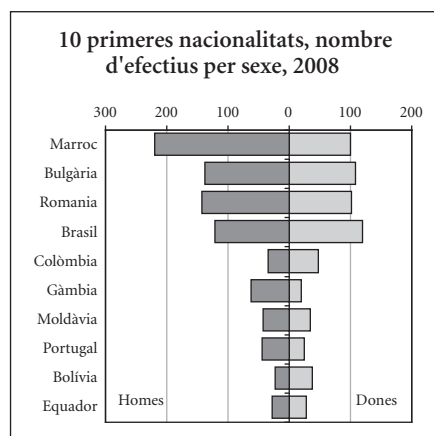
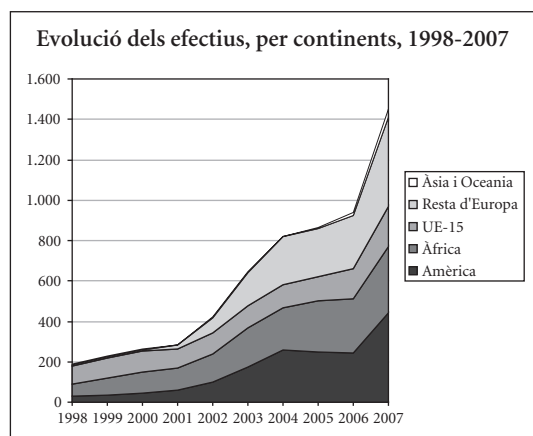
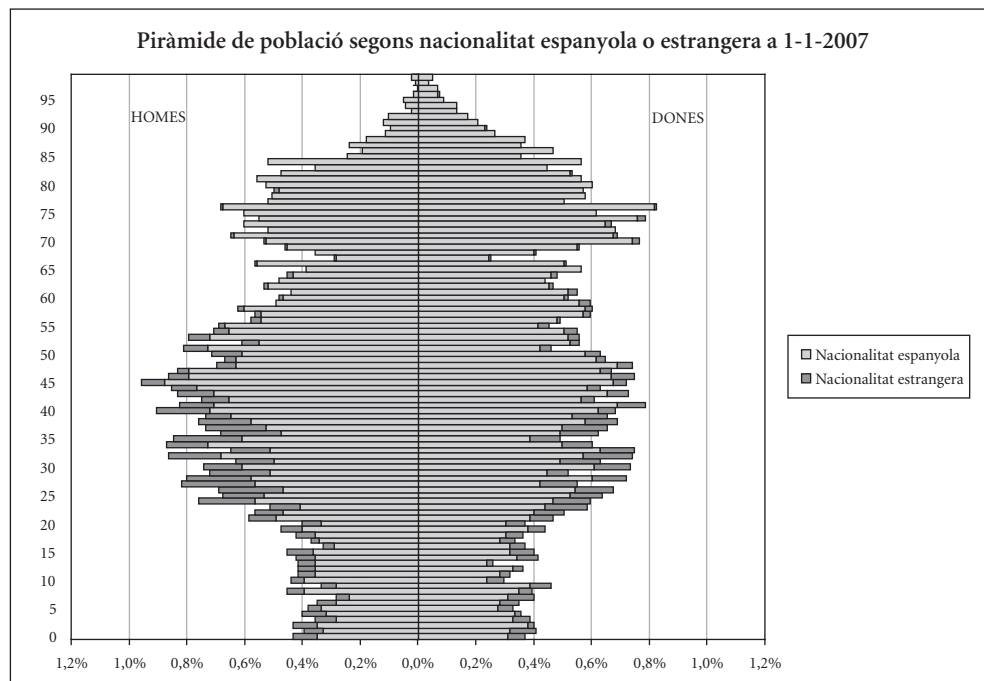
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

OSONA

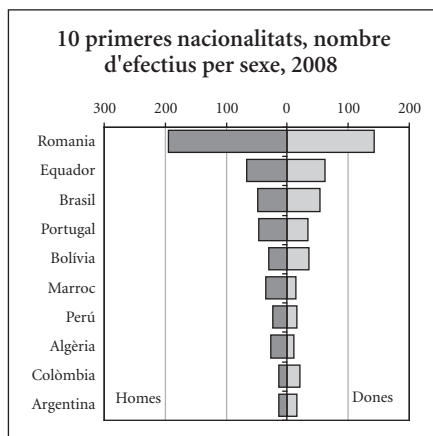
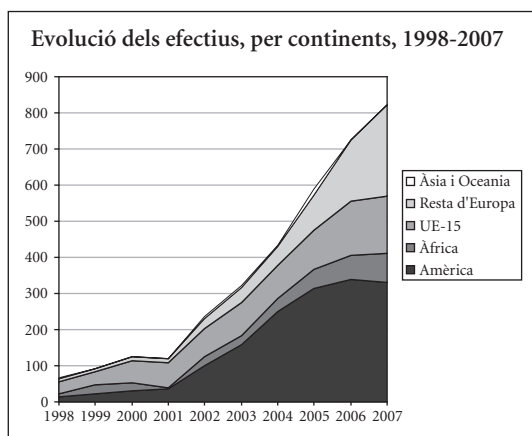
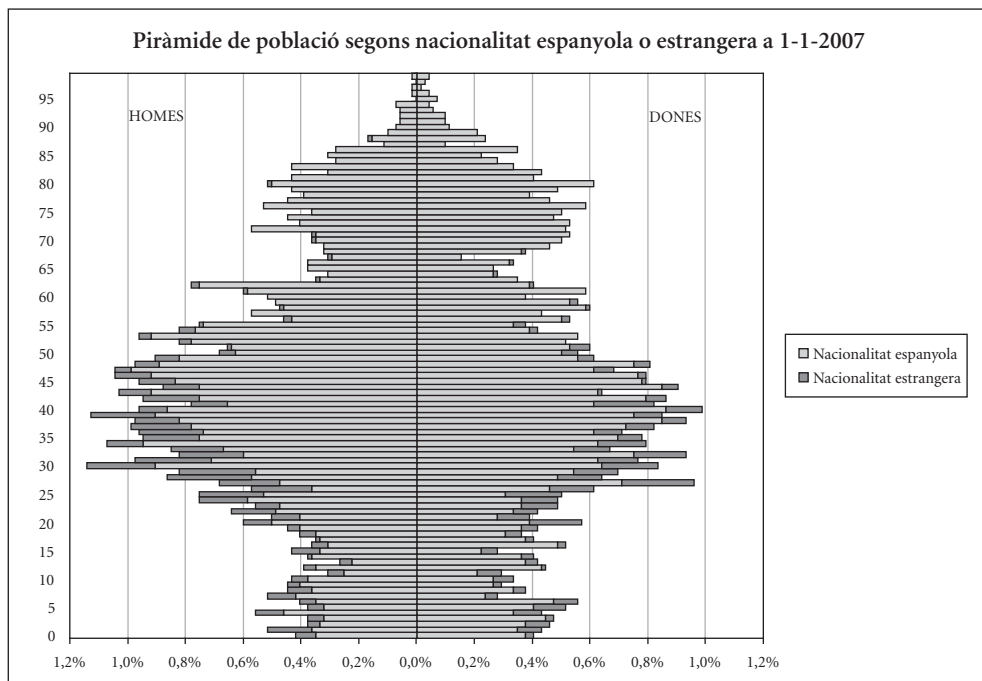
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

PALLARS JUSSÀ

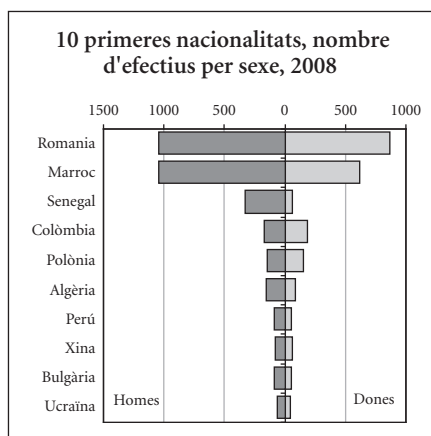
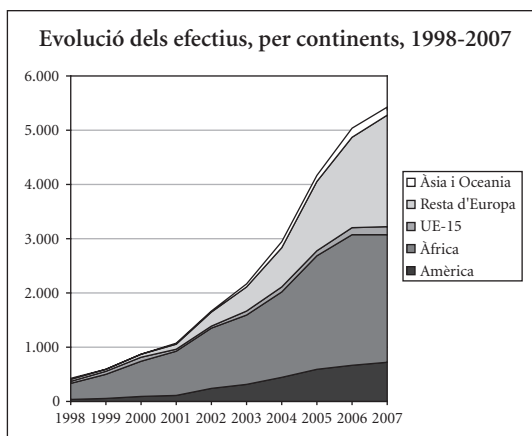
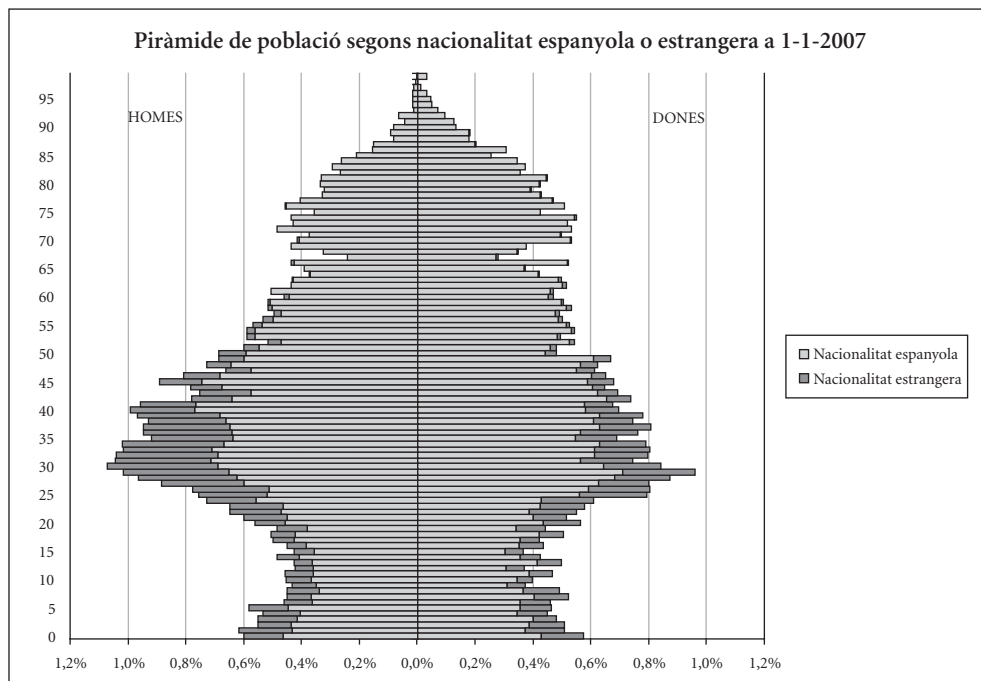
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

PALLARS SOBIRÀ

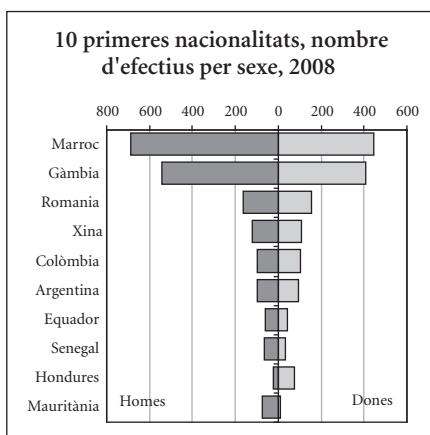
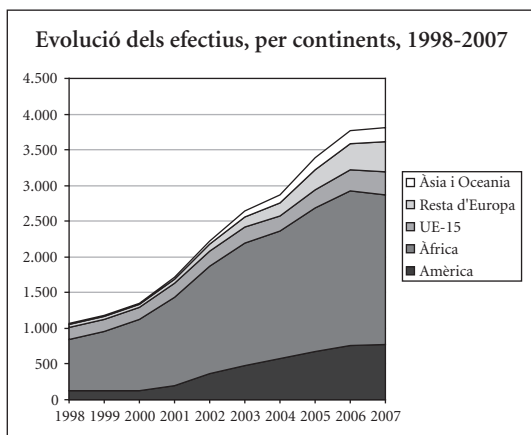
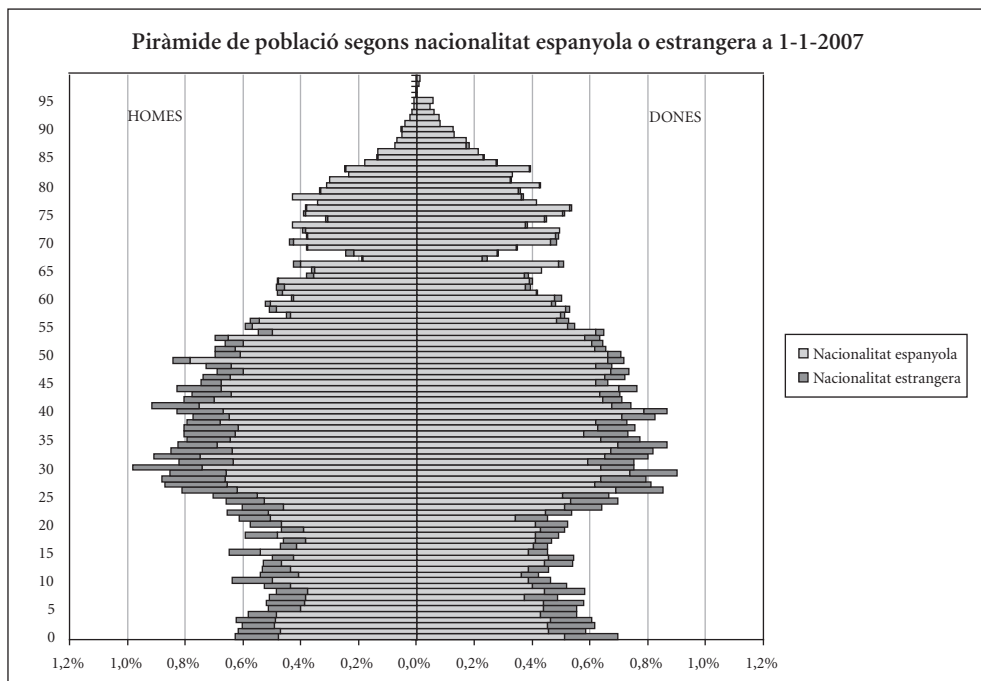
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

PLA D'URGELL

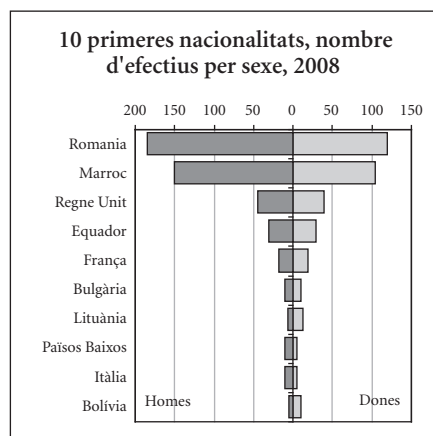
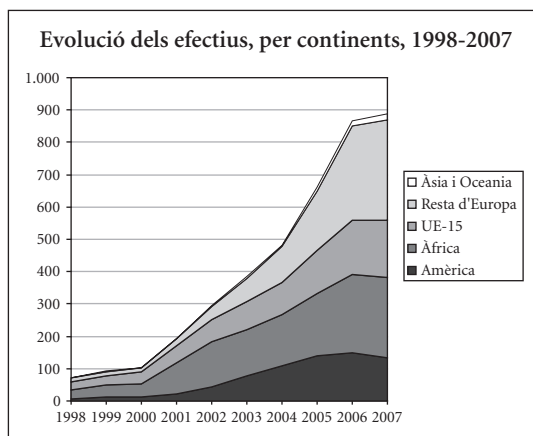
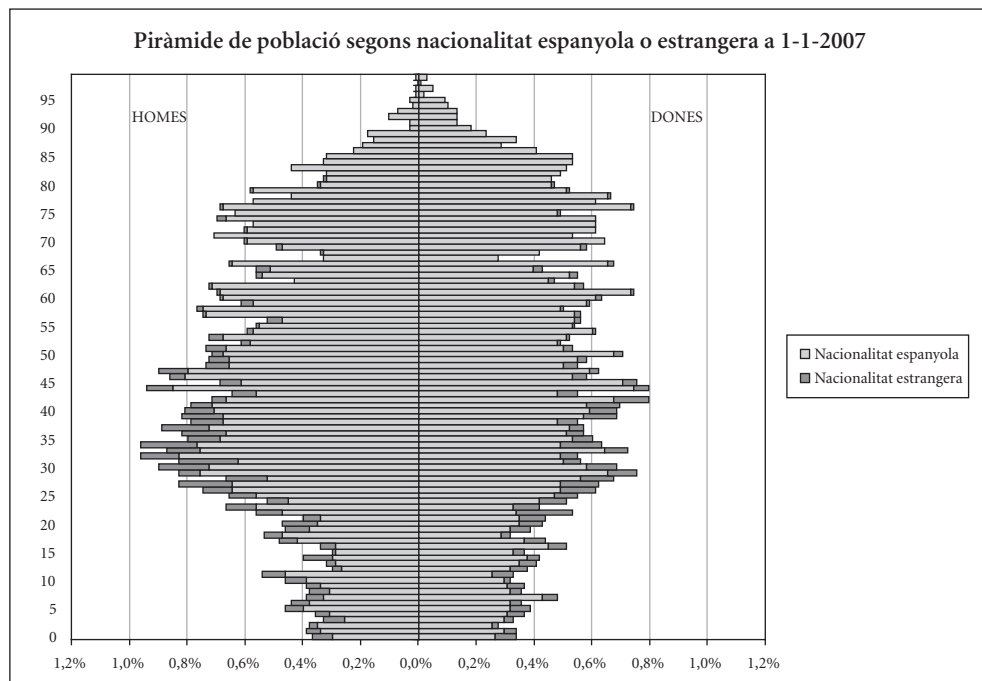
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

PLA DE L'ESTANY

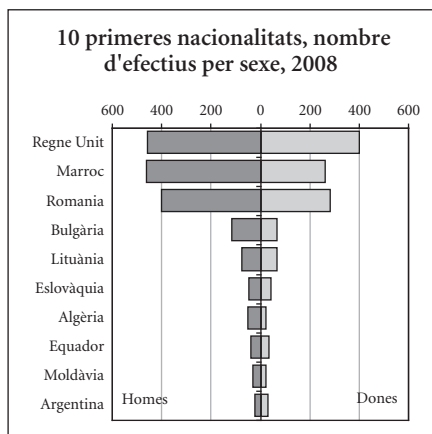
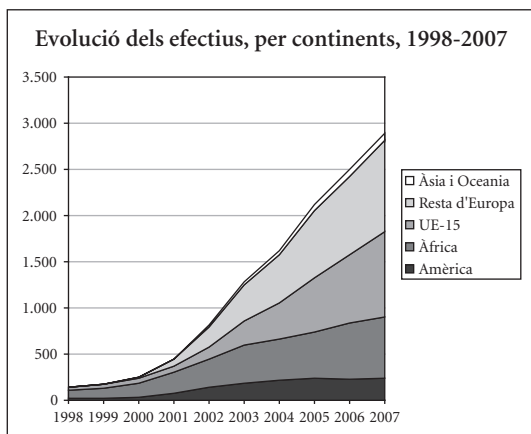
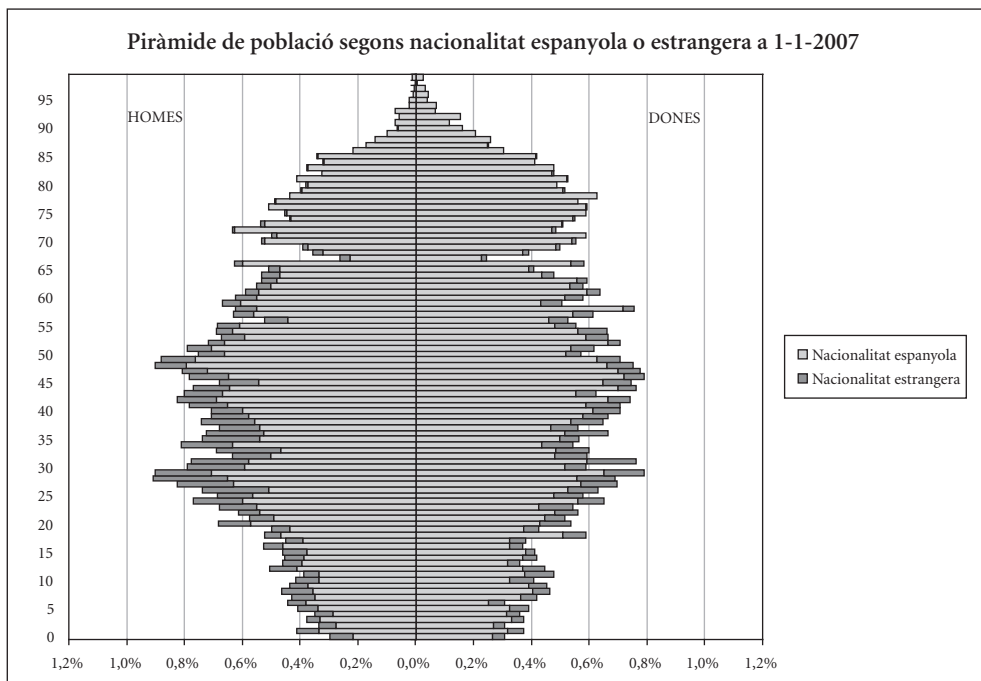
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

PRIORAT

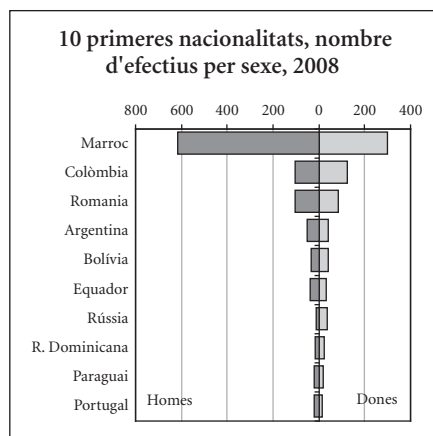
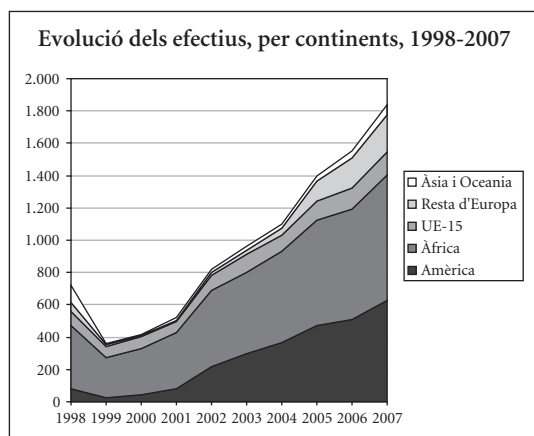
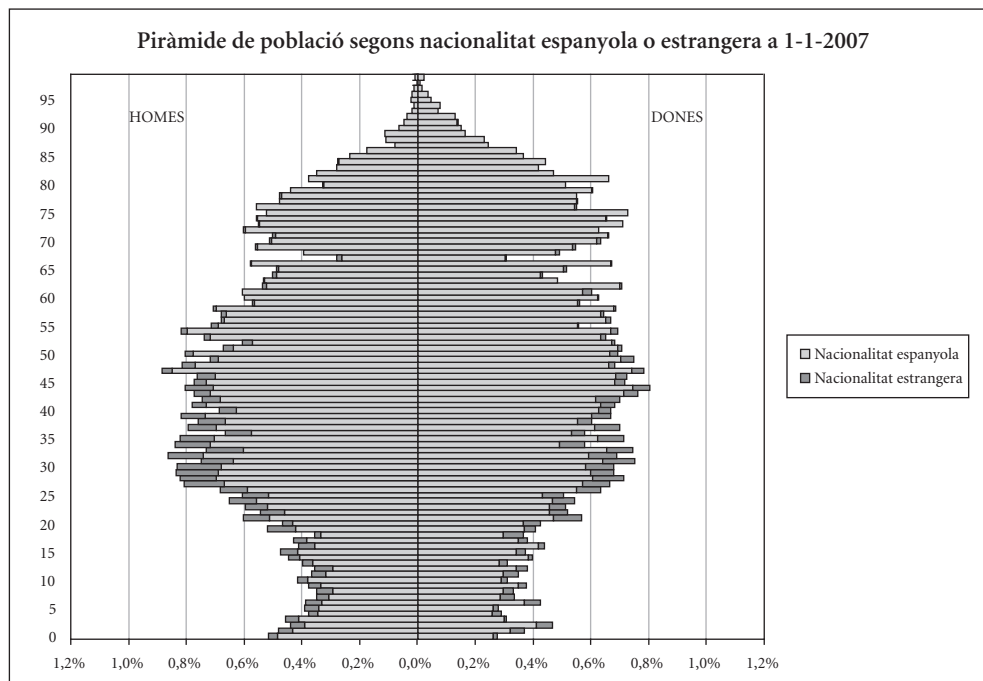
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

RIBERA D'EBRE

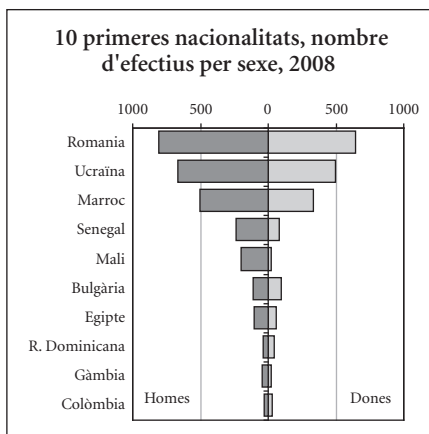
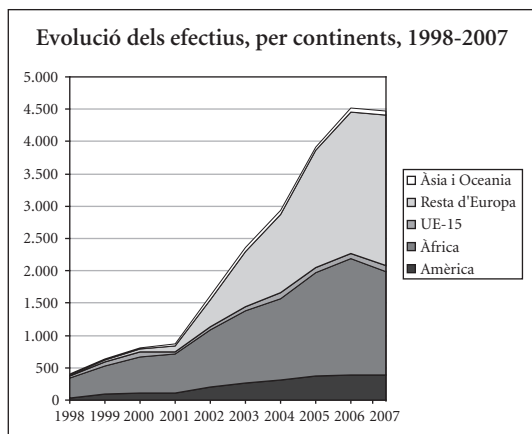
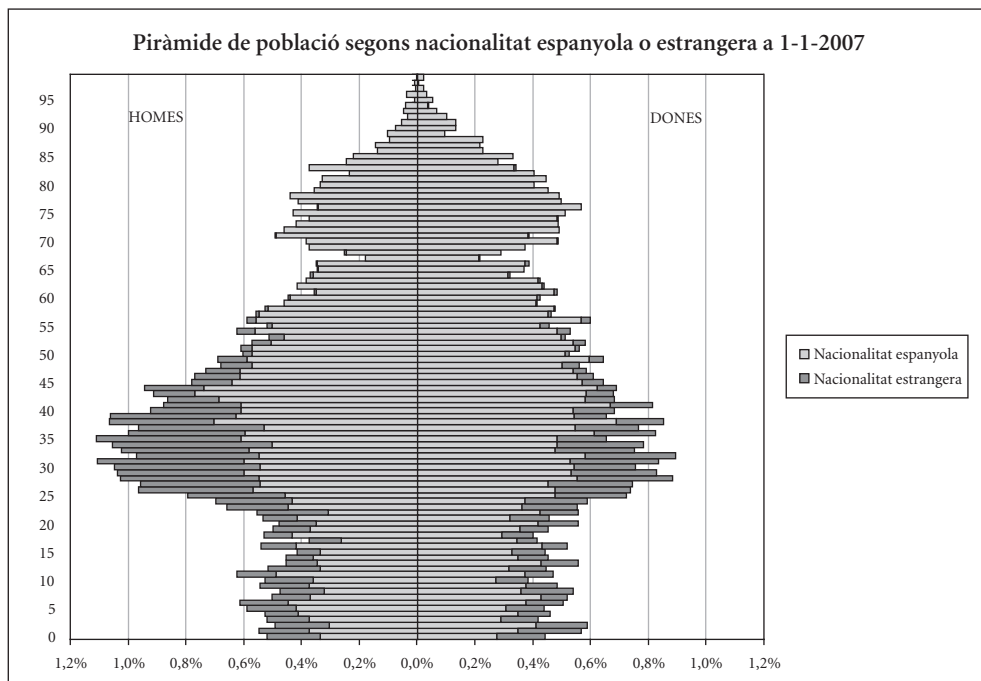
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

RIPOLLÈS

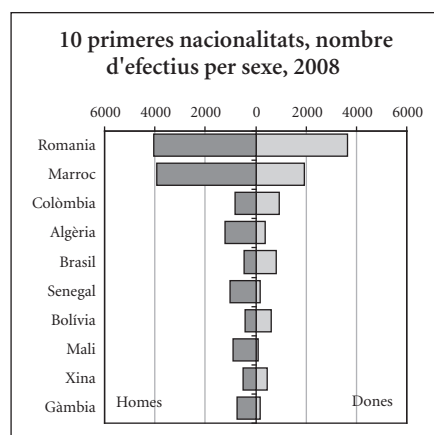
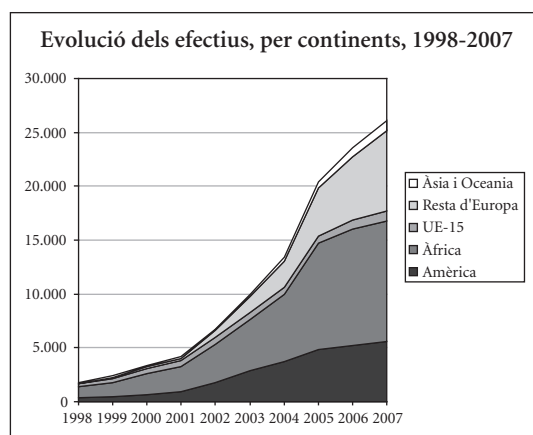
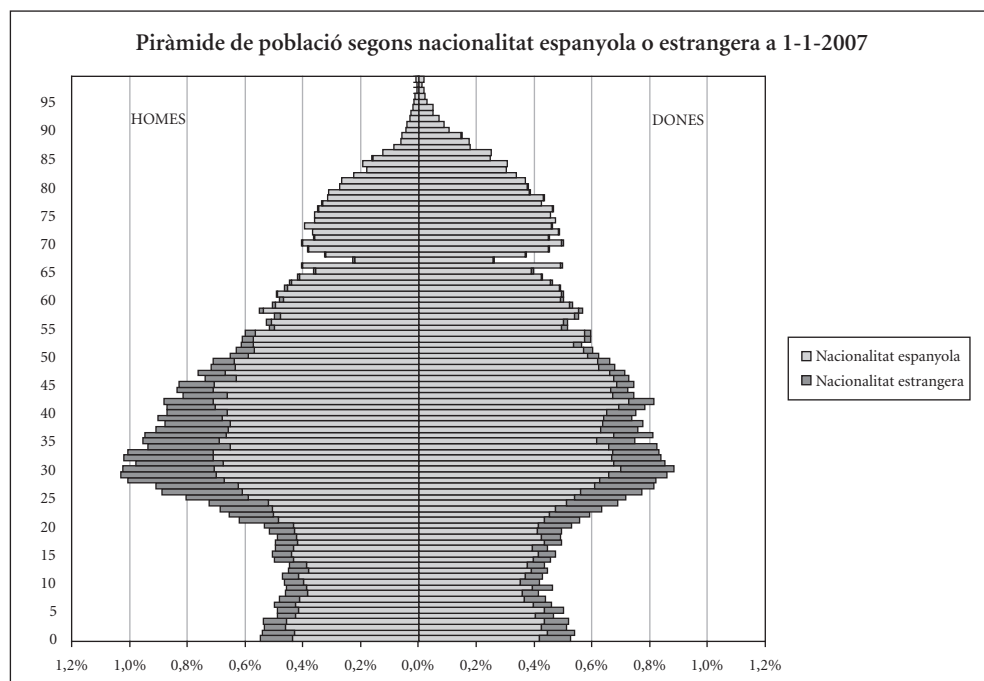
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

SEGARRA

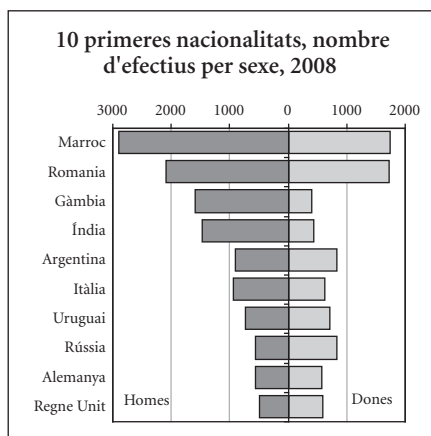
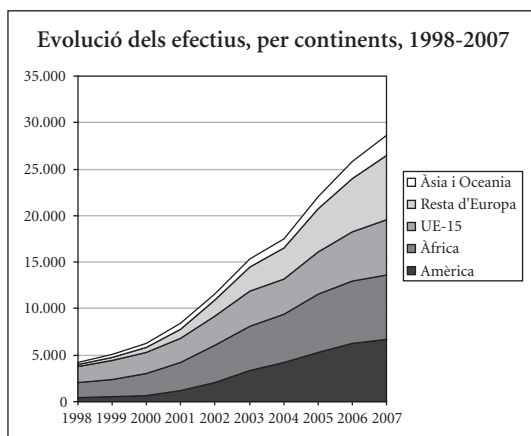
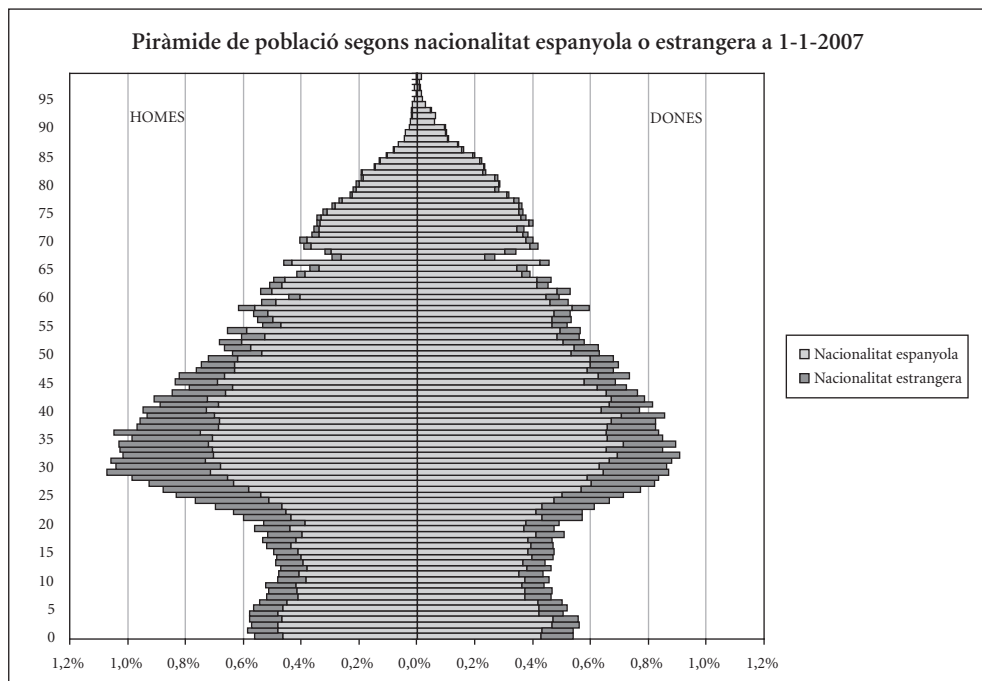
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

SEGRIÀ

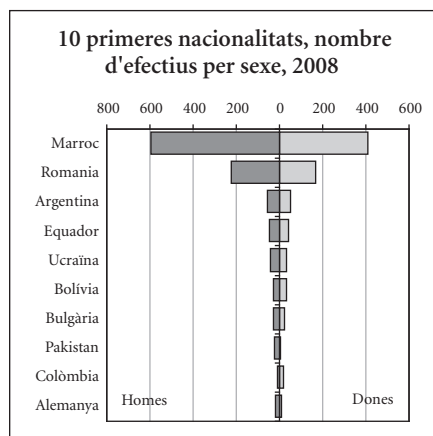
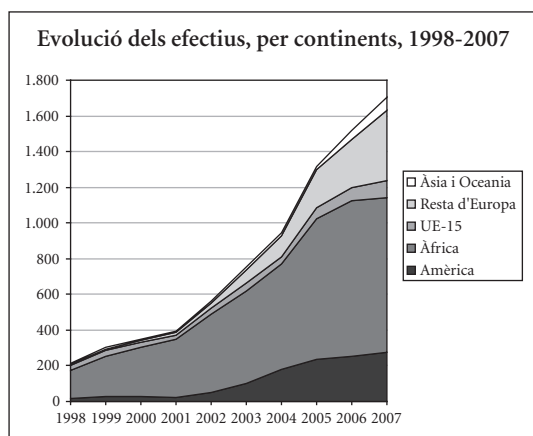
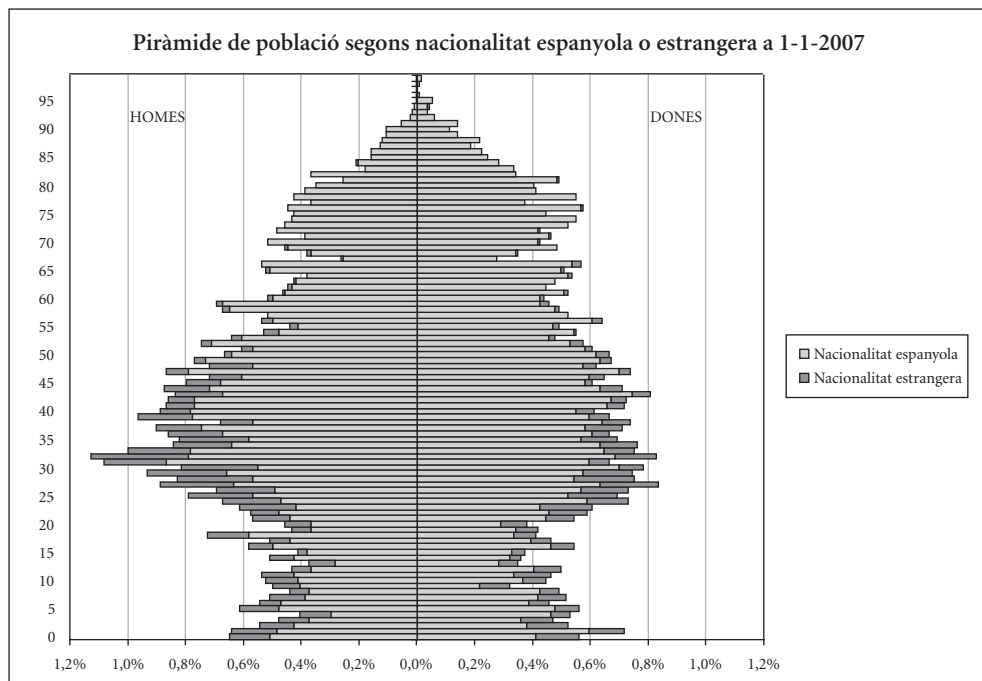
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

SELVA

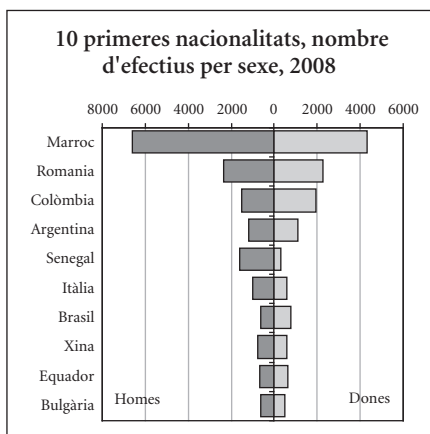
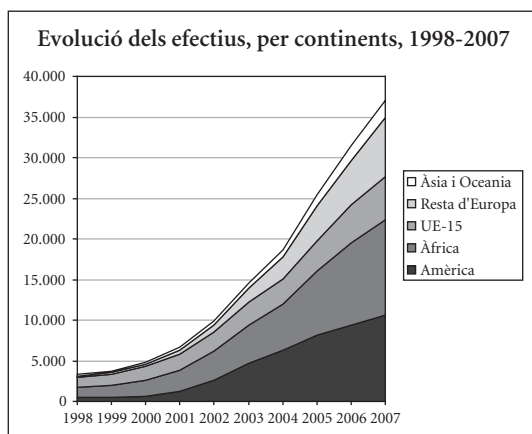
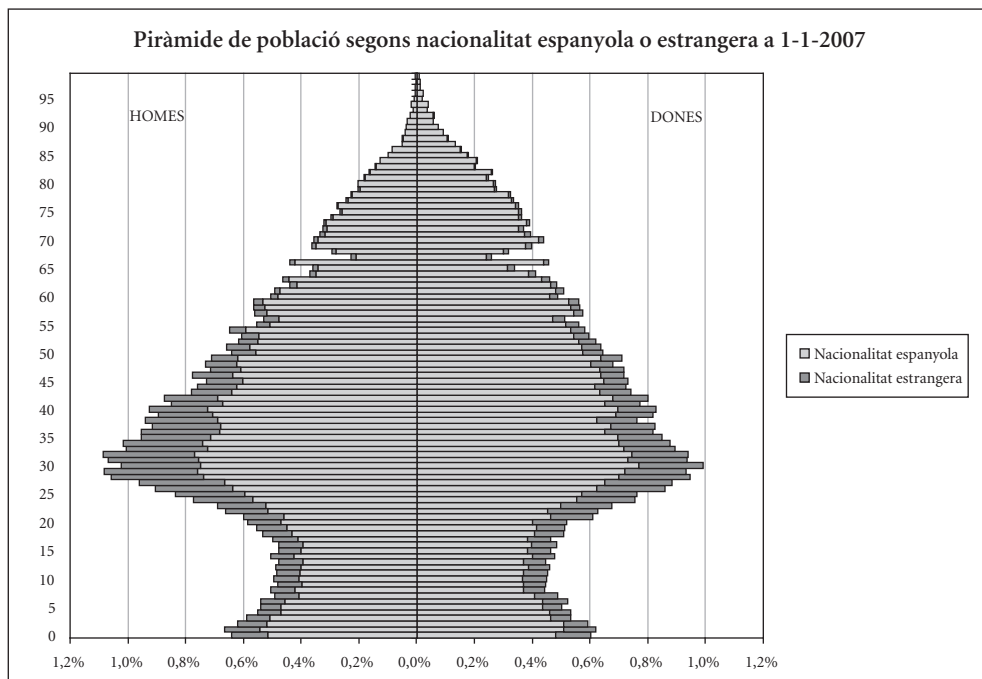
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

SOLSONÈS

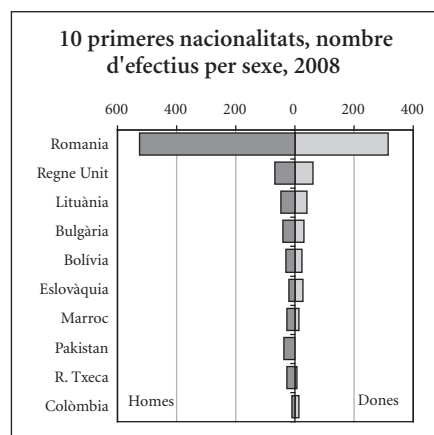
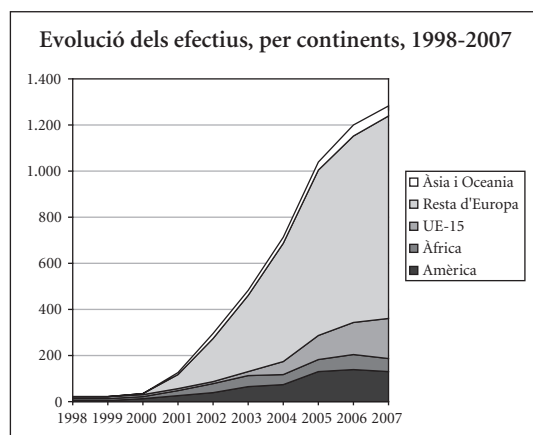
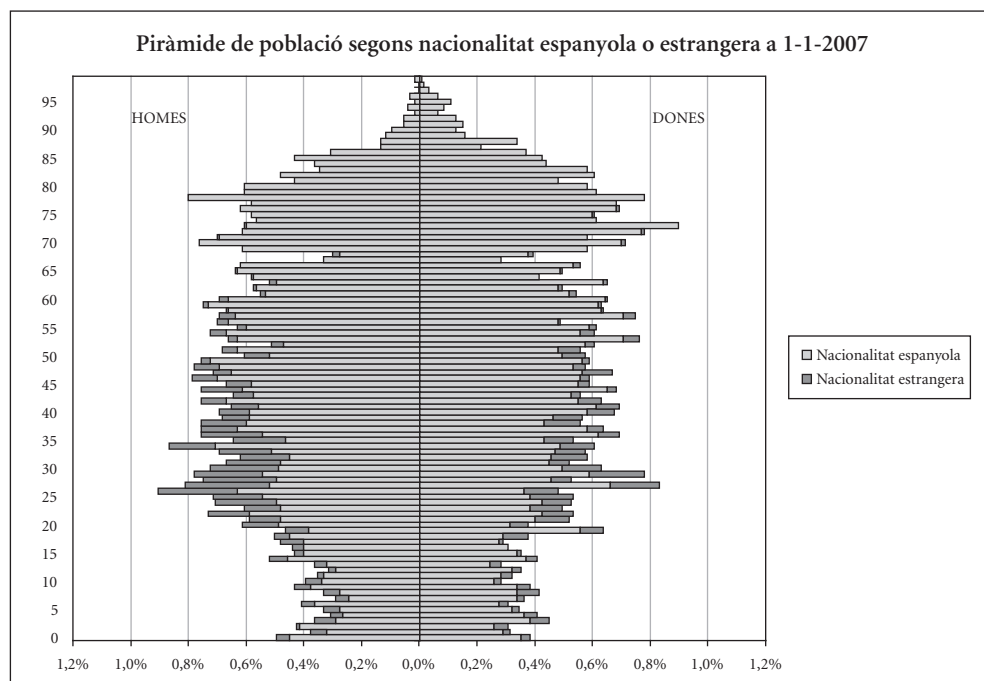
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

TARRAGONÈS

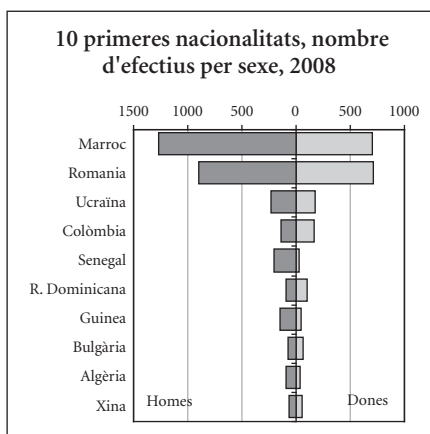
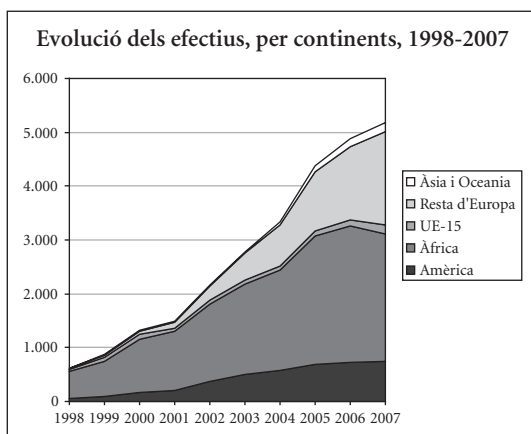
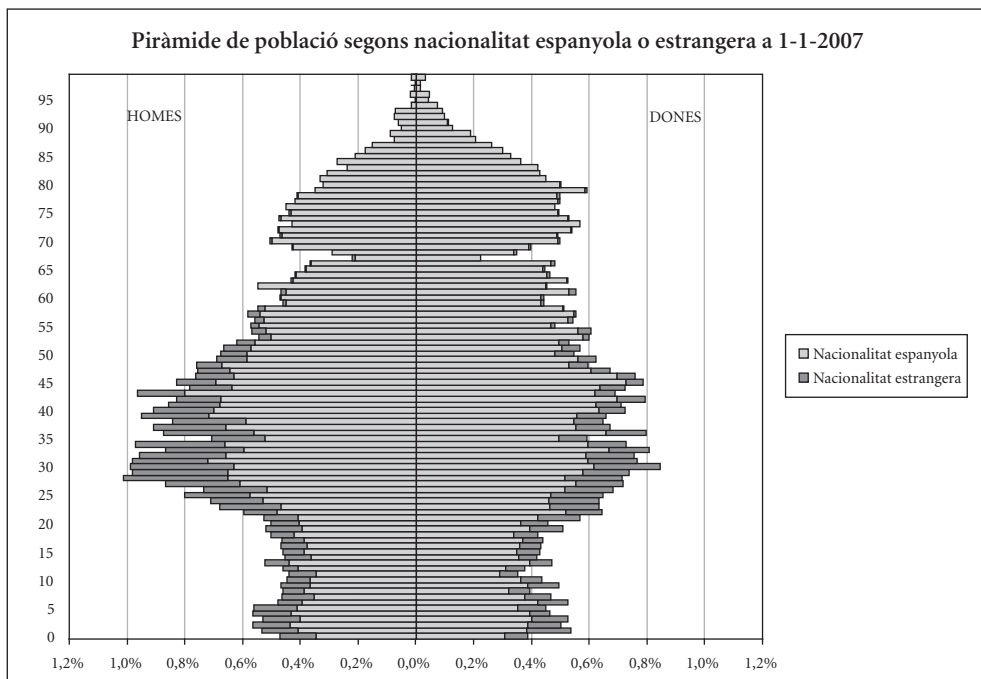
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

TERRA ALTA

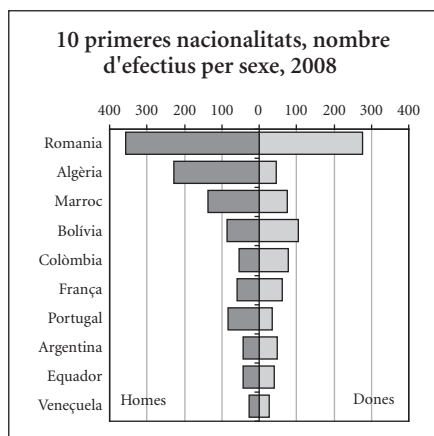
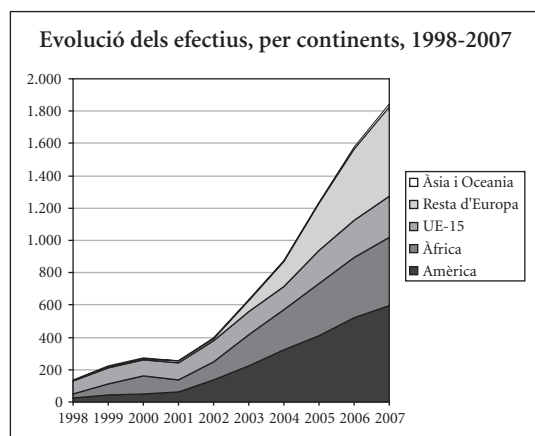
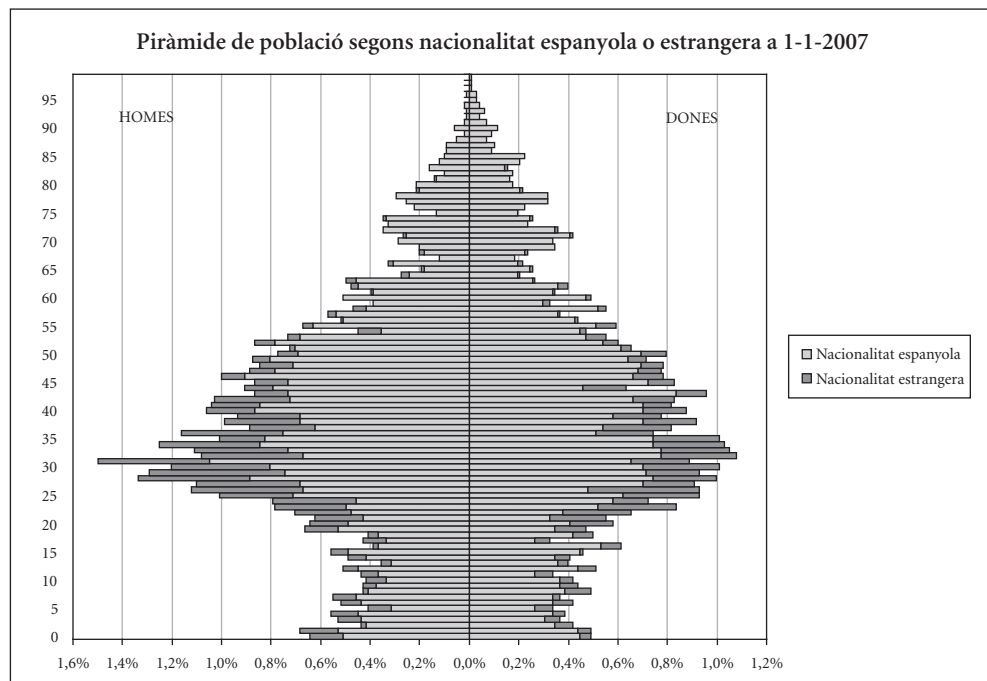
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

URGELL

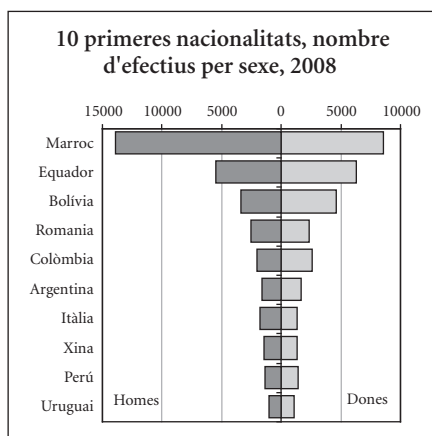
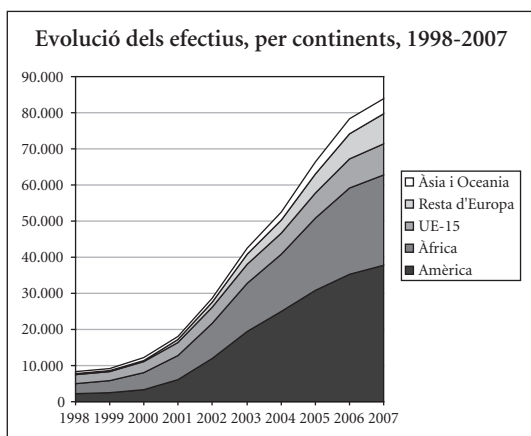
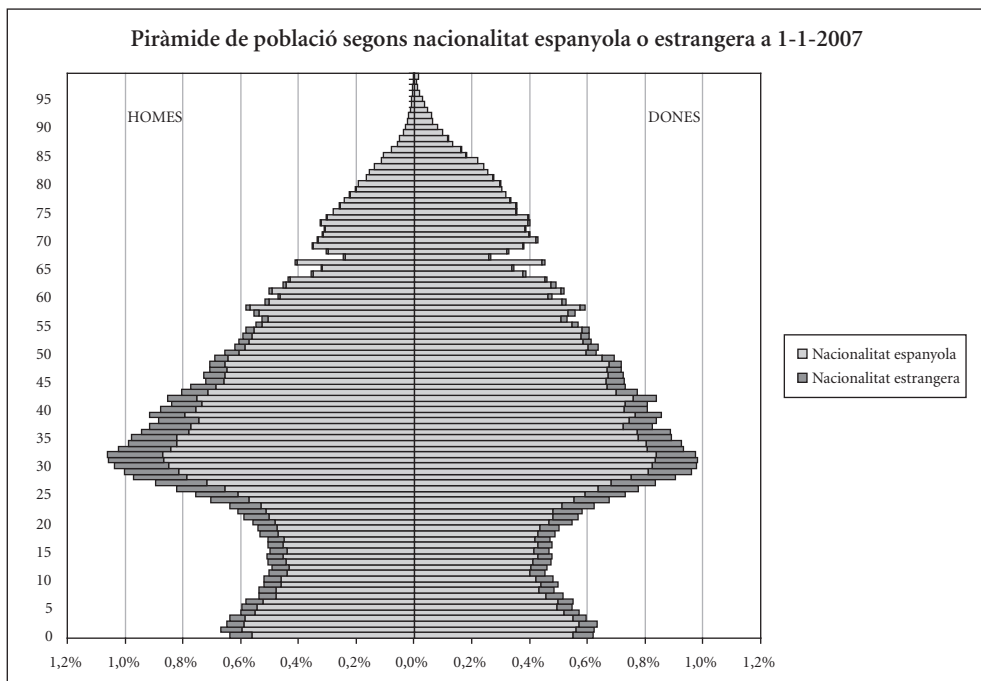
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

VALL D'ARAN

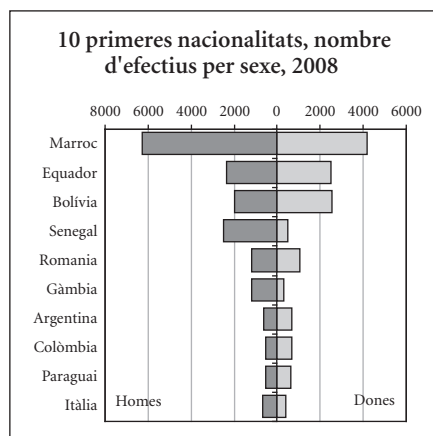
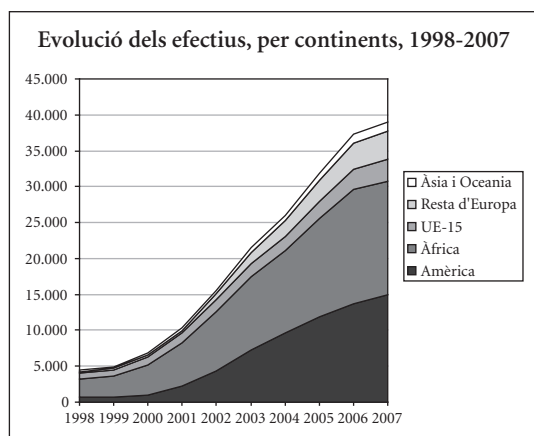
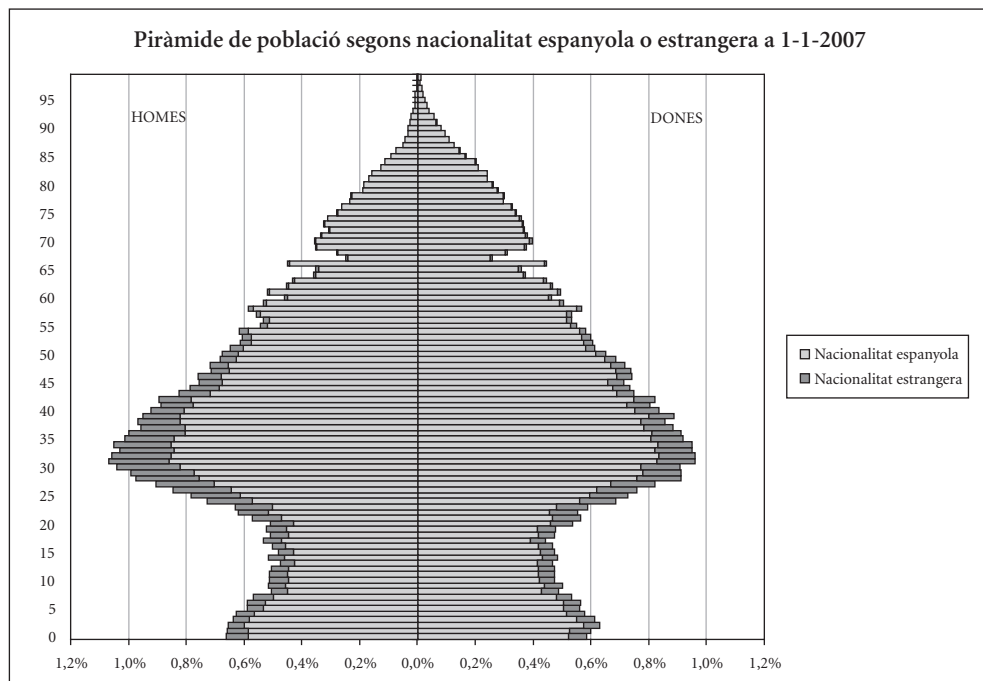
Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

VALLÈS OCCIDENTAL

Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

VALLÈS ORIENTAL

Font: Elaboració pròpia a partir de: padró 1998-2007 (Idescat), dades oficials a 1 de gener; padró 2008 (Secretaria per a la Immigració), dades provisionals a 1 de gener de 2008.

3 Els reagrupaments familiars a Catalunya: evolució i característiques dels fluxos de reagrupament familiar

Rosalina Alcalde Campos

RESUM

En aquest capítol s'exploren les característiques demogràfiques dels fluxos de reagrupament familiar a partir de l'explotació de les sol·licituds de reagrupament familiar presentades pels residents de nacionalitat estrangera a les diferents delegacions del govern de les províncies catalanes. L'anàlisi dels permisos concedits posa en relleu trets diferencials entre els diversos col·lectius tant pel que fa a les pautes de reagrupament familiar com al potencial de reagrupament dels diferents fluxos d'immigració. S'observen, doncs, divergències en funció del sexe dels reagrupats, de l'origen, de l'edat i del parentiu, fet que es plasma també en les característiques d'aquests fluxos a cadascuna de les províncies catalanes. Els resultats que s'exposen en aquest capítol obren interrogants al voltant de les pautes de reagrupament familiar, com ara quines seran les tendències demogràfiques futures d'aquests reagrupaments a Catalunya.

Probablement, un indicador del grau d'assentament dels fluxos immigratoris internacionals a Catalunya siguin els reagrupaments familiars. Qualsevol pot entendre que l'esforç de portar la família cap al país d'immigració ha d'ésser amortitzat temporalment, especialment si considerem que el reagrupament comporta uns costos no només econòmics sinó també emocionals i relacionals dins el si del grup familiar (Lurbe, Bejarano i Martín, 2007; Miranda, Estrada i Firpo-Jiménez, 2002; Suàrez-Orozco, Todorova i Louie, 2002). Així, estaríem d'acord que si bé el reagrupament familiar pot donar lloc a processos de retorn dels membres de la família, el més comú és que la família s'instal·li en la societat receptora, si no definitivament, almenys per un període llarg.

L'estudi de les migracions des d'una perspectiva familiar ha estat abordat des del camp de la sociologia de les migracions a partir de diferents dimensions, essencialment les següents: la immigració com a projecte familiar, la família com a sustentadora del projecte migratori i finalment, els efectes que la migració exerceix sobre les relacions familiars (a Espanya: Fresneda, 2001; Pedone, 2004a; Pedone, 2004b; Parella, Lurbe i Samper, 2006). L'anàlisi dels reagrupaments familiars integra totes aquestes perspectives, a les quals podem afegir les aproximacions que consideren les conseqüències de les experiències migratòries en el benestar biopsicosocial dels membres de la família (Suàrez-Orozco i Suàrez-Orozco, 2003; Suàrez-Orozco, Todorova i Louie, 2002; Lurbe, Bejarano i Marín, 2007; Pávez Soto, 2007) i els efectes que generen en les demandes de

serveis familiars en l'àmbit de l'Administració local (Alcalde, Lurbe, Benítez, Bejarano, Bermann i Solé, 2008).

Des d'una perspectiva més quantitativa, l'estudi dels fluxos de reagrupament familiar ens dona informació tant de les tendències d'assentament dels diferents col·lectius, com de les característiques demogràfiques d'aquests fluxos i del potencial de reagrupament dels diferents col·lectius; també pot servir com a eina de planificació, ja que permet preveure algunes demandes socials d'aquestes famílies reagrupades i dels reagrupants, com ara els informes de disponibilitat d'habitatge, els serveis educatius i de joventut, els serveis a les famílies, etc.

Pel que fa a les dades que aquí s'exploten, fan referència a les sol·licituds de reagrupament familiar realitzades a les quatre províncies catalanes entre l'any 2004 i el 2007 i que es van recopilar en el marc d'elaboració de dues recerques (Lurbe, Bejarano i Marín, 2007; Alcalde, Lurbe, Benítez, Bejarano, Bermann i Solé, 2008). És una informació recollida del registre de sol·licituds de reagrupament presentades pels reagrupants a les delegacions del govern corresponents. Cal advertir que l'accés a les fonts ha estat possible gràcies a la col·laboració de les diferents delegacions del govern provincials i que s'han recopilat les dades província per província. El fet que no existeixi una base de dades centralitzada pel total de Catalunya dificulta, sens dubte, el coneixement dels fluxos de reagrupament. Aquest fet ha generat que l'actualització de les dades hagi estat diferent pel que fa al mes en què es va lliurar la informació relativa a l'any 2007. Així, Barcelona, maig de 2007; Girona, gener de 2008; Lleida, desembre de 2007 i Tarragona, gener de 2008.

D'altra banda, i per tal d'homogeneïtzar les fonts, simplificar el procés de recollida de dades i treballar sobre una base de dades més manejable, ens hem limitat a explotar la informació referent a les sol·licituds de reagrupament en estat administratiu concedit (CO) i concedit pendent d'entrada a Espanya (CP), que són els estats administratius més comuns entre els permisos concedits.¹

1. Es reconeixen els següents estats de sol·licituds de reagrupament.: AR: arxivat; BA: baixa; CA: caducat; CO: concedit; CR: concedit pendent d'entrada a Espanya; CR: concedit per recurs; CS: concedit pendent d'entrada a Espanya per recurs; CT: concedit pendent d'alta a la Seguretat Social; CU: concedit pendent

Les variables analitzades fan referència a la informació sobre el membre familiar reagrupat. Aquestes variables són: nacionalitat, sexe, relació de parentiu del reagrupat respecte del reagrupant i edat. Val a dir que a les bases de dades proporcionades per les diferents delegacions del govern no consta informació demogràfica sobre els reagrupants; sí que queda recollida, però, en el registre documental, la sol·licitud de reagrupament.

Abans d'introduir-nos en l'explotació de les dades, caldria conèixer, encara que sigui de forma molt breu, com es reconeix el dret al reagrupament familiar a Espanya. El marc legal actual en matèria d'immigració a l'Estat espanyol, i per tant el que recull el dret dels estrangers a reagrupar els seus familiars, és la Ley Orgánica de extranjería sobre derechos y libertades de los extranjeros 14/2003. En realitat aquesta llei representa una reforma de les anteriors LO 4/2000 i la posterior LO 11/2003.²

Les condicions legals per poder sol·licitar el reagrupament familiar són que el titular del dret a reagrupar —o reagrupant— hagi residit legalment un any a Espanya i hagi renovat aquesta autorització per un any més; es pot sol·licitar el reagrupament mentre s'està tramitant la renovació de residència. Juntament amb la sol·licitud —que són les dades que aquí analitzem— cal presentar una sèrie de documents, acreditar que es disposa de mitjans econòmics suficients i posseir un habitatge adequat. L'estranger resident que està en disposició de sol·licitar el reagrupament ha de sol·licitar l'autorització de residència temporal per al familiar que vol reagrupar. Pel que fa als reagrupats, han de residir fora d'Espanya, preferiblement en l'estat d'origen del reagrupant; si ja resideixen a Espanya queden exclosos del procediment de reagrupament.

Dels membres de la família reagrupables, el cònjuge és el primer que pot ser reagrupat, entenent per *cònjuge* la persona a la qual està unida en matrimoni el o la sol·licitant.³ Pel

d'alta a la Seguretat Social per recurs; DE: denegat; DR: denegat per recurs; EX: extinció; ID: inadmissió a tràmit; MT: admès a tràmit; NA: no admès a tràmit; PF: possible fora de termini; RE: Remès; RR: recitificació estat anterior; RV: revocada; SU: suspesa; TR: en tràmit.

2. Per conèixer l'evolució del dret al reagrupament familiar a les lleis d'estrangeria de l'Estat espanyol vegeu Lurbe, Bejarano i Consarnau a Alcalde, Lurbe, Benítez, Bejarano, Bermann i Solé, 2008. També Lurbe i Bejarano a Lurbe, Bejarano i Marín, 2007; Quirós, 2006.

3. Existeix la possibilitat de reagrupar el cònjuge del mateix sexe quan el matrimoni s'ha celebrat a Espanya, Holanda, Bèlgica o el Canadà. El cònjuge no pot estar separat de fet. I sobre els matrimonis poligàmics la LO 14/2003 només autoritza el reagrupament d'un cònjuge sense prioritat específica.

que fa als fills, queden exclosos els descendents més enllà de la primera generació i per tant no són reagrupables els néts ni els besnéts. El fills⁴ han de ser menors de divuit anys o estar incapacitats de conformitat amb la llei espanyola o la del país de la seva nacionalitat, i no estar casats. Així mateix, els menors d'edat o incapaços podran ser reagrupats pels seus representants legals. D'altra banda, només es permet el reagrupament dels fills d'un únic cònjuge, bé sigui del reagrupant o del reagrupat. Quant als ascendents reagrupables poden ser tant del reagrupant com del seu cònjuge sempre que estiguin al seu càrrec i es demostrï i justifiqui la necessitat d'autoritzar la seva residència a Espanya. Tenir present aquesta informació ens ajudarà a interpretar millor els apartats que venen a continuació.

EVOLUCIÓ DELS PERMISOS DE REAGRUPAMENT CONCEDITS (CO) I CONCEDITS PENDENTS D'ENTRADA (CP) A CATALUNYA

Catalunya comptava l'1 de gener de 2007 amb una població de nacionalitat estrangera de 966.004 persones, que representava el 21,6% del total de la població estrangera empadronada a Espanya i el 13,4% del total de població empadronada a Catalunya.⁵ En termes absoluts, aquest any, la província de Barcelona era la que absorbia la major part

Taula 1.

Evolució dels permisos de reagrupament familiar en estat CO i CP per província. Catalunya, 2004-2007

	2004	2005	2006	2007
Barcelona	22.348	10.315	19.367	-
Girona	4.086	3.439	5.448	6.251
Lleida	106	2.616	3.124	2.399
Tarragona	4.402	4.097	5.397	3.233
Total	30.942	20.467	33.336	12.498

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de sol·licituds de reagrupament proporcionades per les delegacions del govern de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Per a Barcelona no disposem de dades completes per l'any 2007.

.....
4. La llei que s'aplica per definir el caràcter i contingut de la filiació, inclosa l'adoptiva i les relacions paternofilials, és el marc legal vigent del país de nacionalitat dels fills, i si aquesta no pogués determinar-se, es remetrà a la de la residència habitual dels fills.

5. Font: padró municipal d'habitants a 1 de gener de 2007. Dades Provisionals. INE.

dels residents estrangers a Catalunya, mentre que en termes relatius Girona i Tarragona eren les que tenien un percentatge més elevat de població estrangera residint als seus territoris. Pel que fa als reagrupaments familiars, si bé en termes absoluts Barcelona és la província amb més permisos concedits (CO) i concedits pendents d'entrada (CP), no ho és en termes relatius.

A la taula 2 es calcula la ràtio de reagrupament, és a dir, la proporció de reagrupaments sobre el total d'empadronats d'aquell col·lectiu. Per províncies, Lleida i Tarragona presentaven els valors més alts, seguides de Girona i finalment de Barcelona. Cal advertir que com que la data d'actualització de les dades per província per a l'any 2007 no era coincident, s'ha pres l'any 2006 per tal de fer la comparativa.

Taula 2.
Ràtio de reagrupament familiar per província. Catalunya, 2006

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona
Permisos de reagrupament (CO, CP) (a 31 de desembre de 2006)	19.367	5.448	3.124	5.397
Empadronats estrangers (a 1 de gener de 2007)	669.263	129.183	57.560	116.501
Ràtio de reagrupament	0,029	0,042	0,054	0,046

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del PMH a 1 de gener de 2007 i les dades de les sol·licituds de reagrupament proporcionades per les delegacions del govern de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Prenem les dades de l'any 2006 (a 31 de desembre) perquè no disposem de dades completes per a la província de Barcelona de l'any 2007.

De fet, i si observem l'evolució dels fluxos de reagrupament familiar per província a partir de l'índex de creixement⁶, observem que l'evolució de les sol·licituds de permi-

.....
6. Els índexs o números índexs, tenen com a finalitat mesurar i comparar les diferències de magnitud d'un fenomen que varia en el temps, o respecte de l'espai o circumstància. Es tracta, doncs, d'una comparació en valor relatiu i de manera sintètica de dues situacions anomenades respectivament *situació base* (Sbase) i *situació actual* (Sactual). Calcularem els índexs sobre la base 100. Es calcula

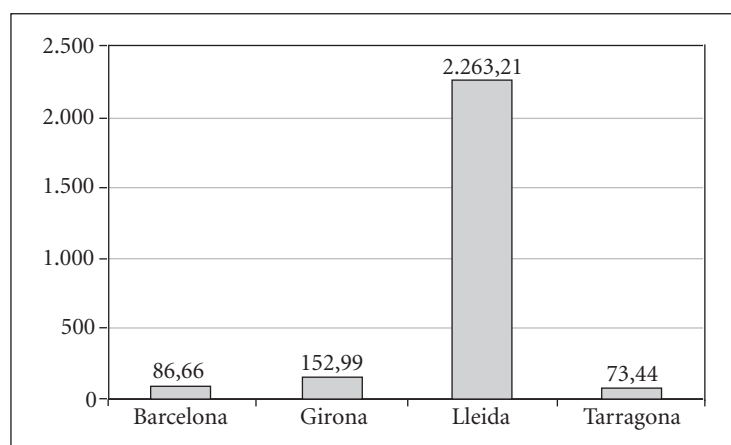
$$I_{100} = \frac{S_{actual}}{S_{Base}} \cdot 100$$

Aquesta mesura permet conèixer el creixement del flux de reagrupament de 2007 respecte de l'any 2004.

sos CO i CP té diferents intensitats segons la província, destacant-se el cas de Lleida (gràfic 1). Si bé totes les províncies han vist incrementat aquest tipus de permisos, ha estat la província de Lleida la que ha vist augmentar en major mesura la seva concessió, situació que coincideix amb el fet que Lleida també presentava la major taxa de creixement de població estrangera per aquest mateix període.

Gràfic 1.

Índex de creixement dels permisos de reagrupament familiar en estat CO i CP. Catalunya, 2004-2007.

Nota: any 2004 = 100.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de sol·licituds de reagrupament proporcionades per les delegacions del govern de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Per a Barcelona s'ha calculat l'índex respecte de 2006.

L'any 2006 es dona un increment general dels permisos de reagrupament com a conseqüència del procés de regularització extraordinària de l'any 2005. Amb tot, i observant el creixement interanual⁷, ens adonem que al 2007 s'alenteix.

7. La taxa de creixement o creixement interanual en un sentit molt ampli són les proporcions que utilitzen una base més gran de cent, com ara mil o deu mil, però específicament es tracta de raons que tenen un caràcter dinàmic, mitjançant les quals s'expressa la relació d'una proporció numèrica existent entre dues

Taula 3.

Creixement interanual dels permisos de reagrupament familiar. Catalunya, 2005-2007

	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Barcelona	-53,84	87,76	...
Girona	-15,83	58,42	14,74
Lleida	23,68	0,19	-0,23
Tarragona	-6,93	31,73	-40,10
Total	-33,85	62,88	-62,51⁸

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de sol·licituds de reagrupament proporcionades per les delegacions del govern de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. No s'ha calculat l'índex del 2007 per a Barcelona per no disposar de dades per tot l'any.

Les dades comentades ens assenyalen un fet clau: no tots els fluxos d'immigració tenen el mateix potencial de reagrupament familiar ni comparteixen les mateixes pautes (taula 4). Si considerem el percentatge de sol·licituds per nacionalitat i província veiem que el col·lectiu marroquí sempre presenta els valors més alts, encara que amb notables diferències entre Barcelona i la resta de províncies catalanes; és a Tarragona on proporcionalment el percentatge és més alt. De fet, en termes relatius, la província de Barcelona té la representació més baixa de reagrupaments de persones marroquines, mentre que alhora posseeix la representació més alta de reagrupaments entre persones equatorianes i pakistaneses. A la resta de províncies, tret del cas marroquí, no s'observen grans concentracions de sol·licituds de reagrupament familiar en estat CO i CP en altres col·lectius; destaquen a Girona els reagrupaments entre persones xineses i colombianes; a Lleida, les persones colombianes i ucraïneses, i a Tarragona, les xineses i peruanes. Les explicacions d'aquests trets diferencials probablement tenen a veure

sèries de dades, en el sentit de creixement relatiu d'una magnitud al llarg del temps. Per calcular una taxa es divideix l'increment real de la magnitud durant el període considerat per la grandària de la població al començament del mateix període. Aquesta mesura ens permet conèixer el ritme de creixement, d'any en any, del flux de reagrupament.

8. Si considerem les dades de Barcelona de l'any 2006, suposant una tendència similar, el valor del creixement interanual el 2007 seria de 0,31.

amb el diferent grau d'assentament dels col·lectius a cada província i a les pautes de reagrupament de cada grup, tal com veurem a continuació.

Taula 4.

Permisos de reagrupament familiar CO i CP per nacionalitat i província. Catalunya, 2007

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Total
Argentina	0,34	1,22	0,33	1,33	0,58
Bolívia	0,38	1,95	1,33	0,28	0,49
Colòmbia	7,52	7,23	9,59	8,63	8,30
Equador	18,05	5,25	3,71	5,51	13,20
Marroc	21,24	40,63	39,35	51,10	30,24
Pakistan	13,81	0,85	1,54	6,50	8,7
Perú	9,36	1,89	2,00	2,32	6,6
República Dominicana	4,82	1,34	4,50	2,72	3,97
Xina	7,08	9,50	6,79	7,61	6,3
Total general	100%	100%	100%	100%	100%

Nota: Per a Barcelona s'han calculat els percentatges referents a l'any 2006.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de sol·licituds de reagrupament proporcionades per les delegacions del govern de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona.

Si considerem les dades d'empadronament a Catalunya per nacionalitat i les comparem amb les sol·licituds de reagrupament familiar en estat CO i CP, observem que és el col·lectiu procedent del Pakistan el que presentava el 2006 un potencial més gran de reagrupament —considerant la relació entre el nombre d'empadronats i les sol·licituds— seguit dels col·lectius ucraïnès, dominicà, peruà i xinès. Amb tot, i de nou, hem de tenir present que l'any 2006 es va viure un creixement general dels reagrupaments a causa de les possibilitats que va oferir el procés de regularització extraordinària del 2005. En termes generals, però, aquests mateixos col·lectius són els que al llarg dels anys presenten els valors més alts.

Taula 5.**Potencial de reagrupament per nacionalitat. Catalunya, 2004-2006**

	2004	2005	2006
Argentina	0,19	0,33	0,30
Bolívia	0,00	0,15	0,46
Colòmbia	4,81	3,49	5,83
Equador	1,92	2,08	5,14
Marroc	8,70	4,36	5,52
Pakistan	19,34	8,11	11,32
Perú	11,13	5,14	6,09
República Dominicana	10,44	6,29	6,25
Ucraïna	4,32	3,86	6,25
Xina	20,37	5,40	6,15
Total general	4,81	2,56	2,77

Font: Elaboració pròpia a partir de l'explotació de les dades sobre permisos de reagrupament familiar proporcionades per les delegacions de govern de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona i de les dades del Padrón Municipal de Habitantes (INE). Les dades comprenen fins l'any 2006 atès que per a Barcelona no disposem de dades per tot l'any 2007.

D'altra banda, observant l'evolució de les sol·licituds concedides i concedides pendents d'entrada s'observen diferències segons la nacionalitat. En primer lloc, a la taxa de creixement per a l'any 2007 s'evidencia una tendència general a l'alentiment de les sol·licituds CO i CP, encara que més accentuadament entre el col·lectiu pakistanès, peruà, equatorià i dominicà; aquest fet sembla raonable si considerem el gran augment que van tenir aquests tipus de sol·licituds de ciutadans equatorians, pakistanesos i colombians el 2006. Només el col·lectiu peruà continua amb una tendència creixent l'any 2007, encara que molt més feble que al 2006. Hem de recordar que per al 2007 no tenim dades completes per a la província de Barcelona. Amb tot, considerant el període 2004-2007 només a les províncies de les quals tenim dades completes per a l'any 2007, es constata aquesta mateixa tendència.

Taula 6.

Creixement interanual dels permisos de reagrupament CO i CP per nacionalitat. Catalunya, 2005-2007

	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Argentina	105,26	65,81	-32,47
Bolívia	0,00	351,35	5,99
Colòmbia	-18,62	95,21	-62,18
Equador	13,84	153,83	-80,65
Marroc	-40,10	41,65	-48,48
Pakistan	-43,10	111,88	-87,36
Perú	-42,23	66,86	-85,17
República Dominicana	-28,47	49,05	-74,70
Ucraïna	15,57	64,16	-32,27
Xina	-62,16	50,89	-49,54
Total de permisos de reagrupament CP i CO	-33,85	62,88	-62,51 ⁹

Font: Elaboració pròpia a partir de l'explotació de les dades sobre permisos de reagrupament familiar proporcionades per les delegacions de govern de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Sense dades completes per a Barcelona l'any 2007.

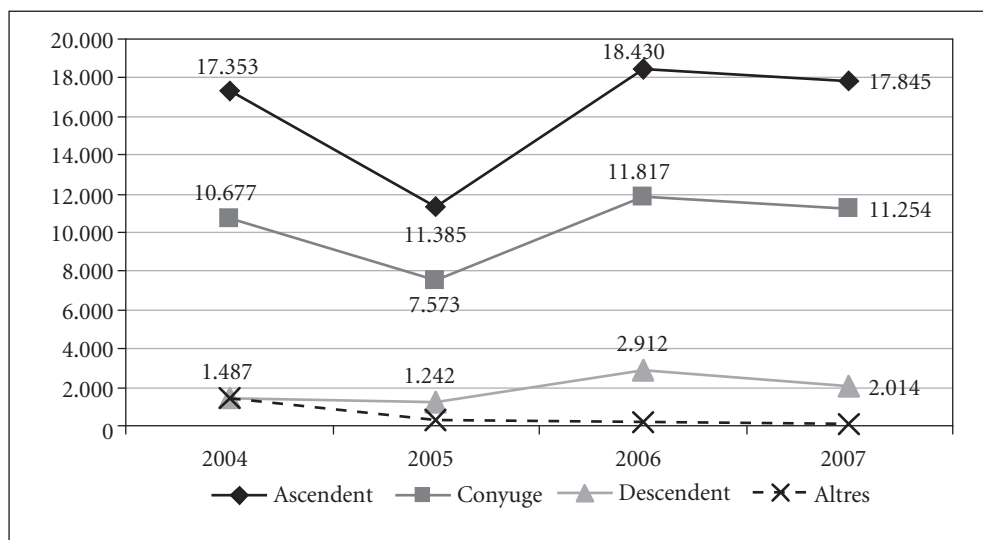
QUI REAGRUPA QUI? EL PARENTIU DE LES PERSONES REAGRUPADES

L'anàlisi de les dades per a Catalunya fa referència al reagrupat i a quin parentiu té amb el reagrupant. Aquestes revelen que els principals reagrupants són, en termes generals, els ascendents o pares, seguits dels cònjuges; és a dir, es reagrupa majoritàriament els fills —descendents— seguits dels marits o les mullers. Aquesta tendència es manté al llarg dels anys. Malauradament, tot i que les delegacions del govern sí que disposen de les dades, no comptem amb la informació necessària que permeti discernir quantes persones són reagrupades per un mateix familiar, informació que donaria més llum a com es produeixen les reagrupaments.

9. Si considerem les dades de Barcelona del 2006, suposant una tendència similar, el valor del creixement interanual el 2007 seria de 0,31%.

Gràfic 2.

Evolució dels permisos CO i CP segons el parentiu del reagrupant. Catalunya, 2004-2007

Font: Elaboració pròpia a partir de l'explotació de les dades sobre permisos de reagrupament familiar proporcionades per les delegacions de govern de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Per al 2007 s'ha pres les dades de Barcelona corresponents a l'any 2006.

Si bé la majoria de les províncies tenen un comportament similar al comportament global, en el cas de Lleida predomina el reagrupament entre els cònjuges i el sol·licitat pels descendents a partir de l'any 2006. Amb tot, aquesta constatació no respon a una tendència “esperable” considerant l'evolució dels parentius dels reagrupants en aquesta província i el canvi de tendència tan fortament acusat a partir del 2005, en què s'inverteix el predomini dels reagrupaments sol·licitats pels ascendents a favor dels reagrupaments sol·licitats pels descendents. Considerant les característiques migratòries del ciutadans marroquins —grup de residents estrangers majoritari a la província de Lleida— en què en general emigra primer el marit i després reagrupa la dona i els fills, crida molt l'atenció aquest canvi. Igualment, s'ha comprovat que no s'observen canvis substancials a la província de Lleida en els grups d'edat de la po-

blació estrangera en general, i marroquina en particular, ni l'any 2006 ni l'any 2007, motiu pel qual hi hauria la possibilitat que es tractés d'un error en la introducció de la informació a la base de dades.

En aquest sentit, la denominació de la variable es presta a confusions: *relació de parentiu amb el reagrupant* on cal registrar qui és, parentalment, qui reagrupa. És a dir, la base de dades dóna informació de si el reagrupant és ascendent, descendent, cònjuge o altres, mentre que la informació que es recull al document de sol·licitud s'inclou en l'apartat *Datos personales del extranjero reagrupado o que se pretende reagrupar*.¹⁰ Alhora que les categories i denominacions de parentiu no són uniformes ni en les bases de dades de cada província ni entre elles,¹¹ fet que dificulta enormement tant la fiabilitat de les dades com la seva explotació.

Observant ara aquestes tendències per nacionalitat (vegeu el gràfic 4), els ciutadans pakistanesos i equatorians, seguits dels bolivians, tenen uns valors superiors als valors generals pel que fa al reagrupament sol·licitat pels ascendents. Mentre que nacionalitats com ara la xinesa presenten uns valors proporcionals molt baixos en aquesta categoria, és a dir, reagrupen en menor mesura els fills. D'altra banda, els reagrupaments entre ciutadans marroquins es donen de forma més intensa entre els cònjuges, mentre que en el cas equatorià els valors per aquesta categoria de parentiu són bastant més baixos que la mitjana. De forma semblant ocorre entre els ciutadans i ciutadanes colombians, bolivians i pakistanesos, que com ja s'ha dit tenen una tendència major a reagrupar els fills.

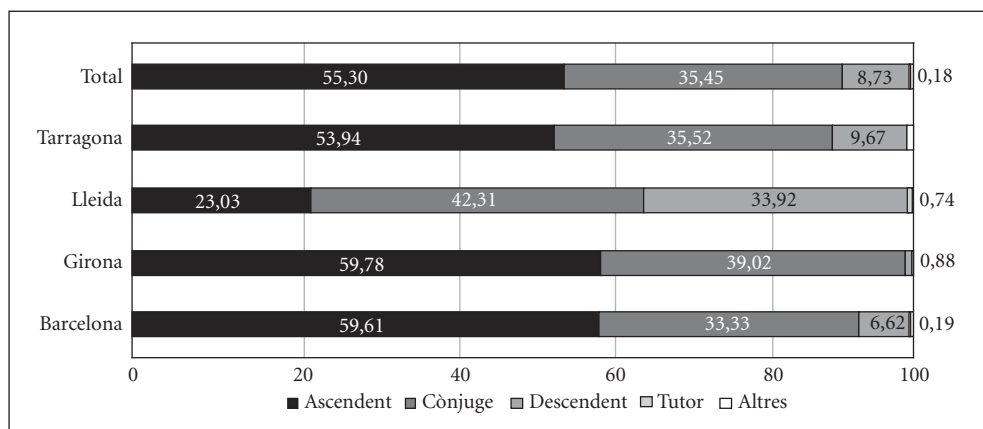
Aquestes diferències obren una línia de recerca interessant al voltant de l'existència de diferents pautes de reagrupament familiar, en particular pel que fa al grau de fragmentació dels processos de reagrupament. En aquest sentit, i a partir d'altres recerques

10. Es pot consultar el formulari de sol·licitud a <http://extranjeros.mtas.es/es/general/ex07.pdf> (Última consulta, 27 de maig de 2008.)

11. Aquestes categories van des de *cónyugue, marido, esposa, hermano, hermana, padrastro, ascendiente, padre, madre, descendiente, hijo, hija*, etc. A efectes d'explotació de les dades s'han unificat quatre categories: ascendent (pare, mare, padastre, madrastra), descendent (fill, filla, fillastres, fills adoptius), tutor (oncles, tietes, germans), altres. Caldria una millora en el registre d'aquestes dades, així com un consens en la denominació de les categories de parentiu.

Gràfic 3.

Relació de parentiu del reagrupat amb el reagrupant. Catalunya i províncies, 2006

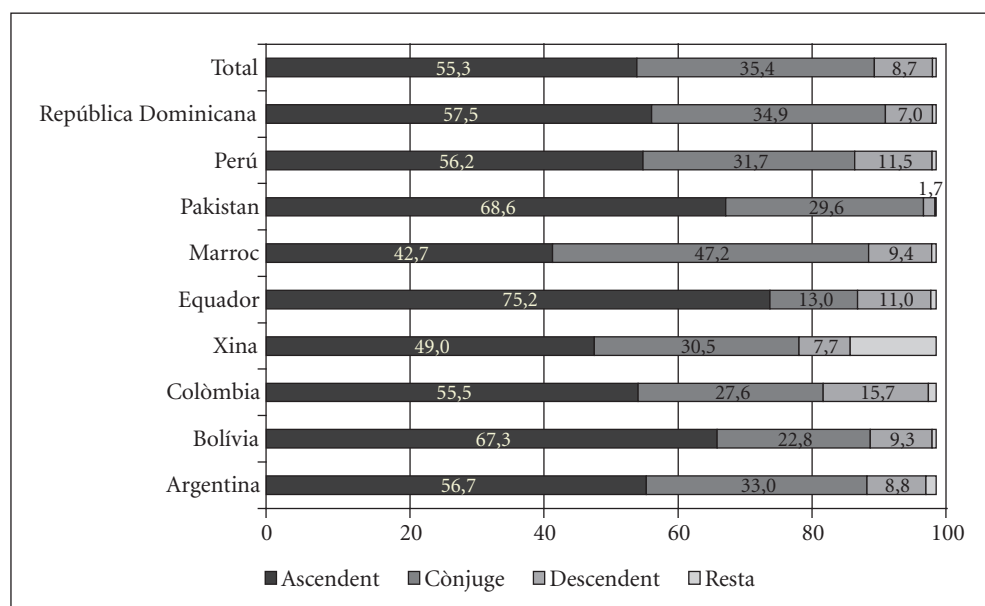

Font: Elaboració pròpia a partir de l'explotació de les dades sobre permisos de reagrupament familiar proporcionades per les delegacions de govern de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Es pren l'any 2006 perquè no disposem de dades completes per a la província de Barcelona a l'any 2007.

qualitatives (Alcalde, Lurbe, Benítez, Bejarano, Bermann i Solé, 2008; Lurbe, Bejarano i Marín, 2007) es poden identificar almenys tres models de reagrupament amb relació al projecte migratori inicial. Un model que aposta clarament des de l'inici per un projecte migratori a llarg termini i que es planteja des del reagrupament familiar a curt termini. Un segon model en què es produeix una transformació del projecte inicial de retorn al de reagrupament, en redefinir-se el projecte per la pròpia experiència migratòria. I finalment un model de reagrupament i retorn posterior de la família després d'haver transcorregut un temps vivint a Espanya; en aquest darrer cas, l'emigració de la família és una estratègia per assolir un projecte econòmic al país d'origen i per formar els fills a Europa. Si considerem el nombre de membres que es reagrupen, s'identifiquen dos models: un model unitari, en què un dels membres del nucli familiar reagrupa la resta —en general el cònjuge reagrupa en bloc l'altre cònjuge i els fills—; i un model fragmentat en què es reagrupen els familiars en diferents fases —el més comú és reagrupar primer el cònjuge i després els fills o alguns fills.

Gràfic 4.

Distribució dels parentius per grup de nacionalitat. Catalunya, 2006

Font: Elaboració pròpia a partir de l'explotació de les dades sobre permisos de reagrupament familiar proporcionades per les delegacions de govern de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Es pren l'any 2006 perquè no disposem de dades completes per a la província de Barcelona l'any 2007.

Per últim, el reagrupament sol·licitat pels descendents presenta uns valors per sobre dels generals entre els grups de colombians, peruans i equatorians. Aquest fet és força interessant i és probable que el reagrupament dels pares pels fills tingui relació amb estratègies de conciliació entre vida familiar i laboral. Alguns informes d'Immigració i Ciutadania locals (Sabadell), apunten aquesta tendència per l'absència de xarxes familiars d'ajut en la societat de recepció entre les famílies immigrades. S'ha de considerar que entre els col·lectius llatinoamericans amb freqüència és la dona qui inicia la cadena familiar migratòria i la que s'incorpora més activament al mercat laboral, i reagrupa posteriorment el cònjuge i/o els fills. La dificultat en la conciliació entre vida laboral, familiar i personal afecta aquestes dones treballadores més intensament quan, en un context en què els serveis d'atenció a la primera infància són escassos i no es

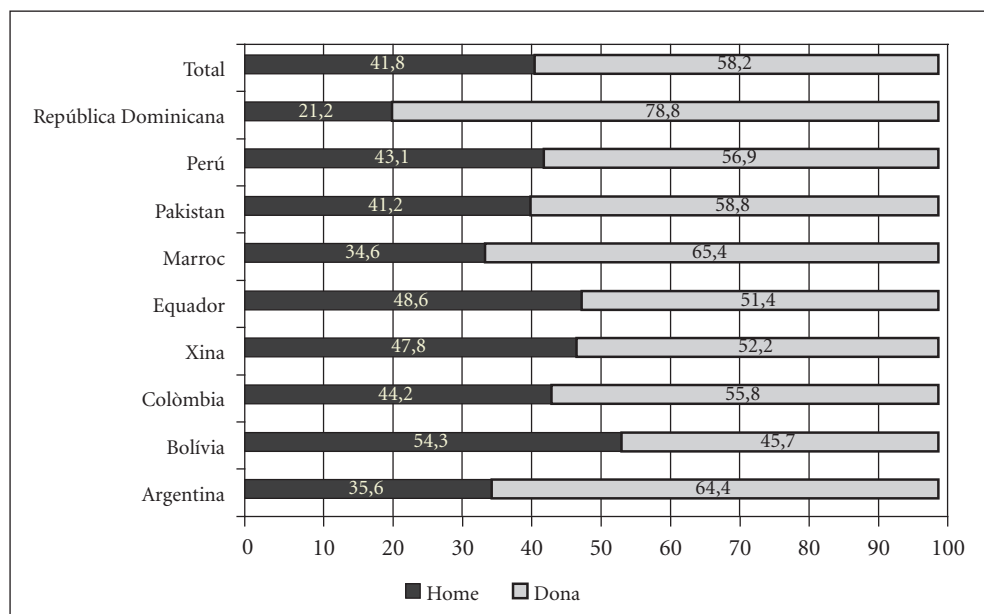
té una xarxa familiar d'ajut. Per altra banda, un altre fet que incidiria en la dificultat de la conciliació és la desestructuració familiar i la monoparentalitat, especialment important entre les dones llatinoamericanes.

ELS REAGRUPAMENTS FAMILIARS: QÜESTIÓ DE SEXE?

L'any 2006, el 56% de les persones reagrupades amb un permís de reagrupament familiar en estat CO i CP eren dones, mentre que un 44% eren homes. Aquesta tendència s'ha mantingut al llarg dels anys i coincideix amb la lleugera masculinització

Gràfic 5.

Distribució del sexe dels reagrupats amb permisos CO i CP per nacionalitat. Catalunya, 2006

Font: Elaboració pròpia a partir de l'explotació de les dades sobre permisos de reagrupament familiar proporcionades per les delegacions de govern de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Es pren l'any 2006 perquè no disposem de dades completes per a la província de Barcelona l'any 2007.

dels fluxos d'immigració internacional. Trobem pautes divergents en les diferents províncies catalanes, que coincideixen amb el grau de masculinització i feminització de determinats orígens geogràfics. D'aquesta forma, les províncies de Lleida i Tarragona, on predominen els ciutadans estrangers de nacionalitat marroquina, tenen un flux de reagrupament familiar molt més feminitzat.

En el gràfic 5 s'evidencien les tendències de reagrupament en relació amb el sexe i la nacionalitat, i es detecta que les nacionalitats dominicana, marroquina i argentina són nacionalitats en què predominen les dones com a membres reagrupats. Contràriament, els originaris de països com Bolívia, l'Equador, la Xina, Colòmbia i el Perú tenen uns fluxos més masculinitzats que els valors mitjans.

LES EDATS DELS MEMBRES FAMILIARS REAGRUPATS

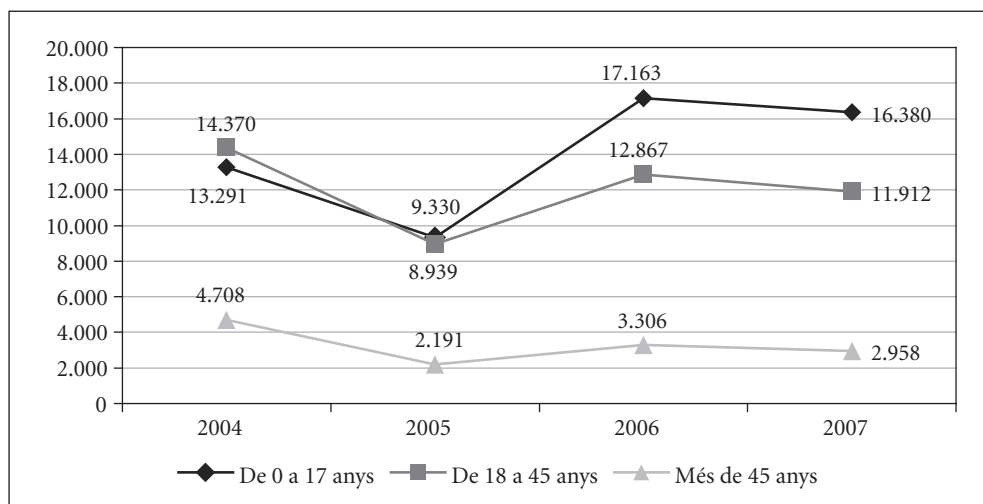
Pel que fa a les edats dels membres familiars reagrupats, cal destacar que a partir de l'any 2006 el grup predominant és el menor de divuit anys, la qual cosa coincideix amb el fet que siguin majoritàriament els fills els qui gaudeixen del reagrupament. Fins a l'any 2005 els reagrupaments es donaven de forma majoritària entre el grup d'edat comprès entre els divuit i els quaranta-cinc anys, probablement corresponent al major reagrupament dels cònjuges.

Observant el comportament a cada província, veiem que Barcelona és la regió on, proporcionalment, predomina més el grup dels menors d'edat, cosa que sembla raonable si considerem que la major part dels reagrupaments (el 60%) són duts a terme pels ascendents. Al contrari, Lleida i Girona presenten uns valors per sobre dels valors totals al grup d'edat entre els divuit i els quaranta-cinc anys. Semblaria raonable pensar que els pròxims anys és molt probable que a Lleida i Girona augmentin els reagrupaments entre els grups de menors a mesura que es vagin assentant els fluxos immigratoris d'adults i els reagrupaments dels cònjuges.

Una dada interessant és la que presenta la província de Tarragona en els valors del grup major de quaranta-cinc anys, que són superiors a la resta de províncies. Marroquí,

Gràfic 6.

Evolució dels grups d'edats dels membres familiars reagrupats. Catalunya, 2004-2007

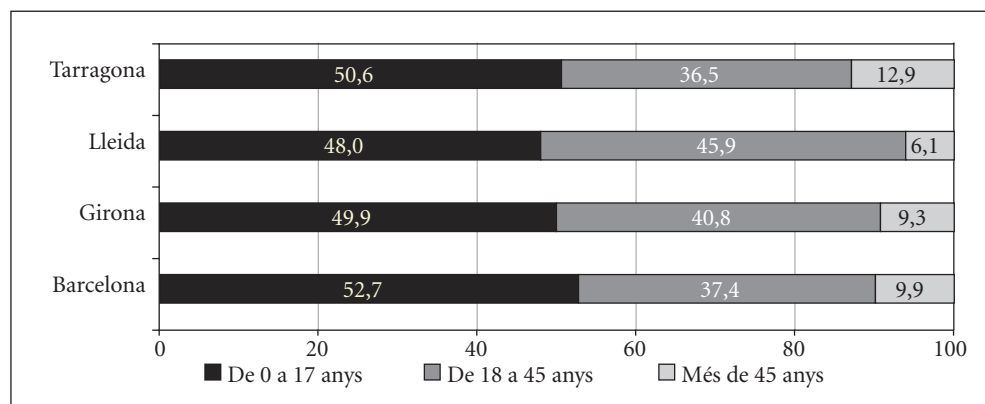
Font: Elaboració pròpia a partir de l'explotació de les dades sobre permisos de reagrupament familiar proporcionades per les delegacions de govern de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Per al 2007 s'ha pres les dades de Barcelona corresponents a l'any 2006.

colombià, pakistanès i xinès són els col·lectius que en termes absoluts donen valors més alts en aquest grup d'edat a Tarragona. Mentre que en termes relatius són els ciutadans argentins, colombians i equatorians els que en proporció reagrupen més els majors de quaranta-cinc anys.

En aquest sentit, i considerant el pes dels grups d'edat a cada col·lectiu segons nacionalitat i pel total de Catalunya, són els ciutadans pakistanesos i equatorians els que tenen un major reagrupament de menors, mentre que els fluxos de reagrupament dels procedents del Marroc i de la Xina, presenten proporcions per sota dels valors generals en aquests grups d'edat. Contràriament, els fluxos d'aquests darrers grups tenen valors per sobre del valor general en els grups d'edat de divuit a quaranta-cinc anys, juntament amb els procedents de la República Dominicana. Per últim, cal assenyalar

Gràfic 7.

Distribució dels grups d'edats dels familiars reagrupats a les províncies catalanes. Catalunya, 2006

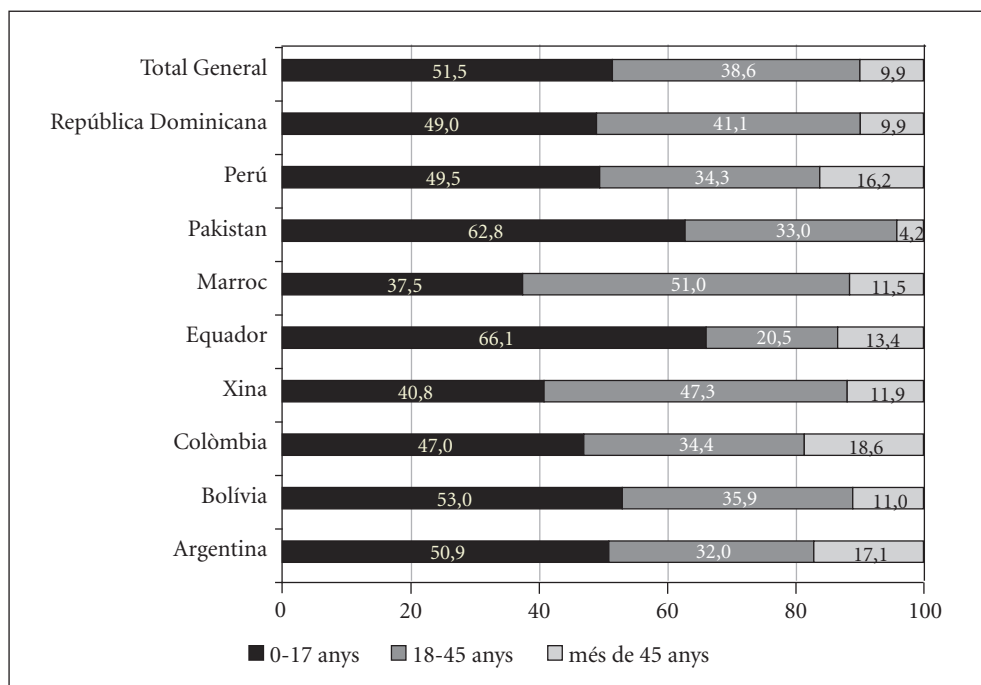

Font: Elaboració pròpia a partir de l'explotació de les dades sobre permisos de reagrupament familiar proporcionades per les delegacions de govern de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Es pren l'any 2006 perquè no disposem de dades completes per a la província de Barcelona l'any 2007.

els fluxos de reagrupament de majors de quaranta-cinc anys entre els ciutadans i ciutadanes procedents de països llatinoamericans com Colòmbia, l'Argentina, el Perú i l'Equador, fet que ja s'havia constatat a Tarragona.

Gràfic 8.

Distribució dels grups d'edat dels familiars reagrupats en estat CO i CP segons la nacionalitat. Catalunya, 2006

Font: Elaboració pròpia a partir de l'explotació de les dades sobre permisos de reagrupament familiar proporcionades per les delegacions de govern de les províncies de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Es pren l'any 2006 perquè no disposem de dades completes per a la província de Barcelona l'any 2007.

CONSIDERACIONS FINALS

La immigració internacional té uns efectes clars en la demografia dels països receptors. Per una part a causa de la seva aportació al creixement natural de la població i per altra gràcies al saldo migratori positiu que hi afegeix. En aquest sentit, d'una forma o d'una altra, la immigració està vinculada o a la fundació de famílies —nous matrimonis i llars; llars i famílies recompostes, naixements de fills de mares estrangeres, etc.— i/o

al retrobament d'aquestes, aportant cònjuges, fills i pares a les nostres estructures poblacionals. Els reagrupaments familiars són, per tant, una part inherent als fluxos d'immigració i cal conèixer-los si volem entendre i preveure els moviments internacionals de persones que arribaran al nostre país en els propers anys.

Amb aquesta intenció, aquest capítol ha tractat d'exposar sintèticament les característiques principals dels fluxos de reagrupament familiar a Catalunya durant els últims tres anys. L'aproximació a la font de dades basada en els registres de sol·licituds de permisos de reagrupament, en senyala l'enorme potencial per conèixer de forma més detallada aquests fluxos. Certament, els treballs quantitativs basats en les dades de reagrupament resulten imprescindibles, però cal no oblidar que només reten compte dels processos de reagrupament en la regularitat. Així, es fa invisible una dimensió essencial d'aquest fenomen, el reagrupament familiar irregular. Per tant, es fa igualment necessari desenvolupar recerques qualitatives que permetin donar llum a la complexitat de situacions i circumstàncies que envolten les experiències de reagrupament.

Per altra banda, i a la llum de les noves directrius que comencen a perfilar-se des del Ministerio de Trabajo e Inmigración —encapçalat en el moment d'elaborar aquest anuari pel ministre Celestino Corbacho—, caldrà estar pendent d'una probable restricció del dret al reagrupament familiar només al nucli familiar (pare, mare i fills menors de divuit anys), que n'exclourà els ascendents. Aquesta mesura representa un pas més en l'evolució de la restricció del dret al reagrupament i per tant del dret a viure en família i a la intimitat familiar, fet que ha estat característic en el desenvolupament de les diferents lleis orgàniques d'estrangeria a l'Estat espanyol, en particular des de les reformes de la LO 4/2000, mitjançant la LO 11/2003 i la LO 14/2003.

Referències bibliogràfiques

ALCALDE, R.; LURBE, K.; BENÍTEZ, I.; BEJARANO, L.; BERMANN, S.; SOLÉ, C. (2008). *La integració comença aquí: els efectes de les reagrupacions familiars en les polítiques i serveis municipals*. Informe d'investigació. Entitat finaçadora: AGAUR. Generalitat de Catalunya.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2004). *Informe d'immigració i ciutadania de Sabadell*.

FRESNEDA, J. (2001). "Redefinición de las relaciones familiares en el proceso migratorio ecuatoriano a España". *Migraciones Internacionales*, vol. 1, núm. 1, p. 135-144.

LURBE, K.; BEJARANO, L.; MARÍN, D. (2007). "La reagrupació familiar des de l'àmbit administratiu jurídic", a ALCALDE, R.; LURBE, K. et al. *La integració comença aquí: els efectes de les migracions familiars en les polítiques i serveis socials*. Informe d'investigació. Entitat finançadora: ICD-UAB.

MIRANDA, A. O.; ESTRADA, D.; FIRPO-JIMENEZ, M. (2002). "Differences in Family Cohesion, Adaptability, and Environment Among Latino Families in Dissimilar Stages of Acculturation". *The Family Journal: counselling and therapy for couples and family*, vol. 8, núm. 4, p. 341-350.

PARELLA, S.; LURBE, K.; SAMPER, S. (2006). *Mujeres inmigrantes con hijos a cargo. Detección de necesidades en el ámbito de las políticas familiares y de salud*. Madrid: Informe IMU.

PÁVEZ SOTO, I. (2007). *La infancia en los procesos migratorios. Las relaciones intergeneracionales en familias peruanas en Barcelona*. Memòria de doctorat. Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia, UAB. Direcció: Dra. Sònia Parella.

PEDONE, C. (2004a). "La inmigración ecuatoriana: pros y contras de una estrategia familiar para enfrentar la crisis", a CARRASCO, S. (ed.). *Inmigración, contexto familiar y educación. Procesos y experiencias de la población marroquí, ecuatoriana, china y senegambiana*. Barcelona: Els Llibres de l'ICE, Serie Educación y Sociedad. Servei de publicacions de la UAB, p. 129-168.

PEDONE, C. (2004b). *Tu siempre jalas a los tuyos. Cadenas y redes migratorias de las familias ecuatorianas hacia España*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, dirigida per M. D. Garcia Ramon.

QUIRÓS, A. (2006). *La reagrupación familiar de extranjeros en España: régimen aplicable i propuestas*. Tesi doctoral dirigida per la professora Dra. María Ángeles Sánchez Jiménez. Múrcia: Universitat de Múrcia, Departament de Dret Financer, Internacional i Processal.

SUÁREZ-OROZCO, C.; TODOROVA, I.; LOUIE J. (2002). "Making up for lost time: The experience of separation and reunification among immigrant families". *Family Process*, núm. 41, p. 625-643.

SUÁREZ-OROZCO, C.; SUÁREZ-OROZCO, M. M. (2003). *La infancia de la inmigración*. Madrid: Ediciones Morata.

4 La discriminació en el reagrupament dels ascendents d'espanyol respecte a la situació de la resta de ciutadans comunitaris. Previsió del Reial Decret 240/2007

Imma Mata i Burgarolas

RESUM

El 2 d'abril de 2007 entrà en vigor el Reial Decret 240/2007, de 16 de febrer, sobre entrada, lliure circulació i residència a Espanya de ciutadans dels estats membres de la Unió Europea i d'altres estats part en l'Acord sobre l'Espai Econòmic Europeu (EEE). En el seu article 2 s'estableix quins són els familiars a qui s'estén el seu àmbit d'aplicació, entre els quals es troben els ascendents directes i els del cònjuge o parella registrada dels ciutadans de la Unió Europea o d'altres estats part en l'Acord sobre l'EEE, però en la seva disposició final tercera exclou els ascendents d'espanyol no espanyols i els remet a la legislació d'estrangeria, de manera que es produeix una greu discriminació dels ciutadans espanyols. En aquest capítol es descriu de forma més detallada el marc normatiu que ha donat lloc a aquesta situació; després, s'analitza i es compara el procediment administratiu aplicable als ascendents de ciutadà espanyol i l'aplicable als ascendents de ciutadà de la Unió Europea i d'altres estats part en l'Acord sobre l'EEE i finalment es planteja una sèrie de valoracions i accions que s'han efectuat entorn del Reial Decret 240/2007.

MARC NORMATIU

Un dels fets més rellevants en l'àmbit de l'estrangeria durant l'any 2007 ha estat l'aprovació i entrada en vigor del Reial Decret 240/2007, de 16 de febrer, sobre entrada, lliure circulació i residència a Espanya de ciutadans dels estats membres de la Unió Europea i d'altres estats part en l'Acord sobre l'EEE,¹ en resposta al mandat de la Directiva 2004/38/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 29 d'abril de 2004, relativa al dret dels ciutadans de la Unió Europea i dels membres de les seves famílies a circular i residir lliurement en el territori dels estats membres.

L'article 2 del Reial Decret 240/2007 estableix que aquest també s'aplica als familiars, que acompanyin o es reuneixin amb un ciutadà de la Unió Europea o d'un altre estat part en l'Acord sobre l'EEE, que es detallen a continuació:

- a) Cònjuge, sempre que no s'hagi declarat nul el matrimoni i no hi hagi divorci ni separació legal.

1. Els estats part de l'Acord sobre l'EEE són Islàndia, Noruega i Liechtenstein. A part d'aquest Acord, la Comunitat Europea i la Confederació Suïssa van signar l'Acord sobre lliure circulació de persones, de 21 de juny de 1999, en virtut del qual als ciutadans suïssos i als membres de la seva família també els és d'aplicació el Reial Decret 240/2007.

- b) Parella amb qui es mantingui una unió anàloga a la conjugal, inscrita en un registre públic establert a aquests efectes en un estat membre de la Unió Europea o en un estat part de l'Acord sobre l'EEE, que impedeixi la possibilitat de dos registres simultanis en aquest estat i sempre que no s'hagi cancel·lat aquesta inscripció.
- c) Descendents directes i els del cònjuge o parella registrada, menors de vint-i-un anys o majors d'aquesta edat que visquin a càrrec seu, o incapaços.
- d) Ascendents directes i els del cònjuge o parella registrada que visquin a càrrec seu.

Paral·lelament, la disposició final tercera del Reial Decret 240/2007 introdueix una disposició adicional dinovena i una disposició adicional vintena al Reglament d'estrangeria, és a dir, al Reial Decret 2393/2004, de 30 de desembre, mitjançant el qual s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

La disposició adicional dinovena estableix la possibilitat de concedir visat de residència o autorització de residència per circumstàncies excepcionals a aquella persona que, tot i que el seu cas no estigui inclòs en l'article 2 del Reial Decret 240/2007, i per tant es trobi fora de l'àmbit de la seva aplicació, acompanyi un ciutadà de la Unió o es reuneixi amb ell i es trobi en alguna de les circumstàncies següents:

- a) Que sigui un altre familiar amb parentiu fins a segon grau, en línia directa o col·lateral, consanguínia o per afinitat, que en el país de procedència estigui a càrrec o visqui amb el ciutadà d'un altre estat membre de la Unió Europea o d'un altre estat part en l'Acord sobre l'EEE, o quan per motius greus de salut o discapacitat, sigui estrictament necessari que aquest ciutadà es faci càrrec de la seva cura personal.
- b) Que sigui la parella, ciutadà d'un estat no membre de la Unió Europea ni part en l'Acord sobre l'EEE, amb la qual el ciutadà de la Unió manté una relació estable degudament provada.

I la disposició adicional vintena estableix que el Reial Decret 240/2007 s'aplica als familiars d'espanyol de l'article 2 que l'acompanyin o es reuneixin amb ell, a excepció dels ascendents directes de ciutadà espanyol o del seu cònjuge que, en el moment

de l'entrada en vigor del Reial Decret 240/2007, no fossin titulars d'una targeta de familiar de resident comunitari. A aquests, els és d'aplicació la secció que regula el reagrupament familiar del Reglament d'estrangeria², és a dir, als ascendents de ciutadà espanyol se'ls dona el mateix tracte que als estrangers extracomunitaris que volen portar els seus ascendents, normalment pares, a viure al nostre país, i es produeix d'aquesta manera una discriminació flagrant dels ascendents dels ciutadans espanyols respecte als ascendents de la resta de ciutadans de la Unió Europea i dels estats part en l'Acord sobre l'EEE.

DIFERÈNCIES ENTRE EL RÈGIM APLICABLE AL REAGRUPAMENT DELS ASCENDENTS DE CIUTADÀ ESPANYOL I EL DELS ASCENDENTS DE CIUTADÀ DE LA UNIÓ EUROPEA I D'ALTRES ESTATS PART EN L'ACORD SOBRE L'EEE

A) Impossibilitat que un ciutadà espanyol pugui reagrupar els ascendents de la seva parella registrada.

Segons l'article 17.1.d) de la Llei d'estrangeria i 39.d) del seu Reglament, es poden reagrupar els ascendents propis i els del cònjuge, quan estiguin a càrrec seu i hi hagi raons que justifiquin la necessitat d'autoritzar la seva residència a Espanya.

Atès que amb l'entrada en vigor del Reial Decret 240/2007 als ascendents de ciutadà espanyol els són d'aplicació aquests articles i que cap dels dos no permet el reagrupament dels ascendents de la parella de fet registrada, als ciutadans espanyols els serà absolutament impossible reagrupar els ascendents de les seves parelles de fet, a diferència de la resta de ciutadans de la Unió Europea o d'altres estats part en l'Acord sobre l'EEE, que sí que ho poden fer.

2. Articles 38 a 44 del Reial Decret 2393/2004, de 30 de desembre, mitjançant el qual s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

B) Aplicació d'un procediment administratiu amb més tràmits i amb l'exigència de molts més requisits. Obtenció d'una autorització de residència de ciutadà estranger i no de familiar de ciutadà de la Unió Europea. Impossibilitat de regularitzar-se a Espanya en cas de trobar-s'hi de forma irregular.

Segons el Reglament d'estrangeria, quan un estranger, o en aquest cas un espanyol, vol portar un ascendent a viure a Espanya ha de presentar una sol·licitud de residència per reagrupament familiar a l'Oficina d'Estrangers de la província on resideix, tot acreditant una sèrie de requisits per demostrar que és apte per poder-lo reagrupar. Primer, i com és lògic, ha de demostrar el vincle de parentiu; segon, que té mitjans de vida suficients per poder-lo mantenir; tercer, que en l'últim any li ha enviat una quantitat de diners prou rellevant per demostrar que hi ha una dependència econòmica; quart, que gaudeix d'un habitatge, de lloguer o de propietat, adequat per atendre les necessitats pròpies i de la família; i finalment, que hi ha raons que justifiquen la necessitat d'autoritzar la residència a Espanya de l'ascendent que es vol reagrupar.

Un cop presentada la sol·licitud amb tots els documents esmentats, l'Oficina d'Estrangers emet una resolució. Si aquesta és favorable, el familiar que es vol portar a Espanya disposa d'un termini de dos mesos per sol·licitar un visat de residència en el consolat espanyol del seu país d'origen. Així que aconsegueix el visat, l'ascendent reagrupat entra a Espanya, on ha de tramitar una targeta d'identificació d'estranger (TIE) per cinc anys —i no una targeta de residència de familiar de ciutadà de la Unió Europea— de manera que se li aplica la legislació d'estrangeria i no el Reial Decret 240/2007.

Totalment diferent és el procediment administratiu del reagrupament familiar d'un ascendent de ciutadà de la Unió Europea o d'algun altre estat part en l'Acord sobre l'EEE. En aquest cas, l'únic que ha de fer l'ascendent que vol venir a viure a Espanya és presentar-se en el consolat espanyol del seu país d'origen i sol·licitar un visat, tot acreditant que té un fill de nacionalitat d'algun altre estat membre de la Unió Europea o d'algun altre estat part en l'Acord sobre l'EEE i que aquest fill el manté. Com es veurà a continuació, els nacionals de determinats països ni tan sols no tenen l'obligació de sol·licitar prèviament aquest visat.

Per sentència del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees de 14 d'abril de 2005, es van suprimir els visats de residència per a reagrupament familiar sol·licitats per beneficiaris dels drets comunitaris de lliure circulació i residència; per això, en aquests casos les sol·licituds de visat per a reagrupament familiar es tramiten com a visats d'estada o de turisme, essent responsabilitat dels interessats realitzar, en el moment de la seva arribada a Espanya i dins del termini de tres mesos, les gestions necessàries per obtenir l'autorització de residència de familiar de ciutadà de la Unió Europea.

Amb la qual cosa ens trobem davant de tres supòsits diferents:

- a) Ascendents que tenen la nacionalitat d'un país als nacionals del qual no s'exigeix visat d'estada per entrar a Espanya, d'acord amb el Reglament (CE) 539/2001 del Consell, de 15 de març de 2001.³ Així ens podríem trobar amb un pare argentí que té un fill italià que resideix a Espanya, el pare podria venir a Espanya com a turista i sense necessitat de demanar prèviament un visat al Consolat d'Espanya corresponent a l'Argentina i, una vegada aquí, podria tramitar una targeta de residència de familiar de ciutadà de la Unió Europea.
- b) Ascendents a qui, d'acord amb el Reglament esmentat, se'ls exigeix visat, perquè pertanyen a un país als nacionals del qual sí que se'ls exigeix visat d'estada per poder entrar a Espanya. Per exemple, un pare de nacionalitat equatoriana i que té un fill de nacionalitat italiana hauria de presentar-se al Consolat Espanyol de Quito i sol·licitar un visat d'estada, tot justificant que reuneix els requisits exigits pel Reial Decret 240/2007, és a dir, que té un fill de nacionalitat italiana que el manté.
- c) Ascendents d'espanyol que, tant si són d'un país als nacionals del qual estan exempts de l'obligació de disposar d'un visat d'estada per entrar a Espanya com si no, hauran de sol·licitar personalment un visat de reagrupament familiar, que no d'estada, al

3. Països als nacionals dels quals no s'exigeix visat d'estada per entrar a Espanya: Andorra, Antigua i Barbuda, Argentina, Austràlia, Bahames, Barbados, Brasil, Brunei, Canadà, Corea del Sud, Costa Rica, Croàcia, El Salvador, Estats Units, Guatemala, Hondures, Israel, Japó, Malàisia, Maurici, Mèxic, Mònaco, Nicaragua, Nova Zelanda, Panamà, Paraguai, Saint Kitts i Nevis, San Marino, Santa Seu, Seychelles, Singapur, Uruguai, Veneçuela, Xile. Pel que fa a Antigua i Barbuda, Bahames, Barbados, Maurici, Saint Kitts i Nevis i Seychelles estaran exempts de visat a partir de la data d'entrada en vigor de l'acord d'exempció de visat signat per la Comunitat Europea amb aquests països.

consolat del seu país d'origen, després d'una complexa tramitació administrativa a l'Oficina d'Estrangers de la província on viu el reagrupant espanyol. Aquest seria el cas d'un pare argentí o equatorià que té un fill de nacionalitat espanyola que el manté.

Però la discriminació procedimental no acaba aquí. L'article 4.4 del Reial Decret 240/2007 estableix que en els supòsits en els quals un ciutadà d'un estat membre de la Unió Europea o d'un estat part en l'Acord sobre l'EEE, o un membre de la seva família, no disposin dels documents de viatge necessaris per poder entrar en territori espanyol o, segons el cas, no tinguin visat, les autoritats responsables del control fronterer els donaran, abans de procedir al seu retorn, les màximes facilitats perquè puguin obtenir en un termini raonable de temps els documents que es requereixen o perquè es pugui confirmar o provar, a través d'altres mitjans, que són beneficiaris de l'àmbit d'aplicació del Reial Decret 240/2007. D'aquesta manera, si, per exemple, un senyor equatorià de setanta anys amb un fill italià que viu a Espanya arriba a l'aeroport de Barajas sense visat, les autoritats responsables del control fronterer li donaran totes les facilitats perquè pugui provar que té un fill de nacionalitat italiana resident a Espanya que el manté i li autoritzaran l'entrada al nostre país; mentre que si aquest fill és espanyol, les autoritats responsables de la frontera el retornaran a l'Equador perquè, estant allà, s'iniciï un procediment de reagrupament familiar d'acord amb la Llei i el Reglament d'estrangeria.

Si tenim en compte que el Reial Decret 240/2007 permet l'entrada a Espanya dels familiars de ciutadà de la Unió Europea o d'algun altre estat part de l'Acord sobre l'EEE, que arriben a les nostres fronteres sense el preceptiu passaport o visat, se'ns planteja la pregunta següent: què passa si aquesta situació no es produeix a la frontera, sinó un cop el familiar ja està dins el territori nacional i ja ha exhaurit el període de tres mesos que el Reial Decret 240/2007 estableix per sol·licitar la targeta de residència de familiar de ciutadà de la Unió Europea?

El Reial Decret 240/2007 ha obviat aquesta qüestió i no hi dona resposta. A la pràctica, les Oficines d'Estrangers de les Subdelegacions de Govern a les quatre províncies catalanes no tenen en compte que s'estigui dins dels tres primers mesos després de l'entrada

i, tot i que hagi passat aquest termini, també documenten les persones beneficiàries del Reial Decret 240/2007. A més, en cap de les Oficines d'Estrangers no es demana la còpia del passaport sencer, amb la qual cosa a l'expedient no queda constància de la data en què es va entrar en territori espanyol.

És evident que els ascendents d'espanyol no tenen aquesta solució. És més: durant el període transitori entre la vigència del Reial Decret 178/2003, que és el que abans regulava aquesta matèria i no discriminava els ascendents d'espanyol, i el Reial Decret 240/2007, a molts ascendents d'espanyol, que van arribar a les nostres terres amb un visat d'estada obtingut a l'empara del Reial Decret 178/2003, l'Oficina d'Estrangers de la Subdelegació de Govern a Barcelona els va obligar a retornar al seu país d'origen a fi de tramitar un visat de reagrupament familiar segons estableix la legislació d'estrangeria. Aquest fet es va denunciar al defensor del poble, que va sol·licitar informació a la Subdelegació de Govern a Barcelona i a la Direcció General d'Assumptes i Assistència Consulars. En l'informe que aquesta Direcció General va remetre al Defensor del Poble es feien, entre altres, les precisions següents:

“Se informa que las Oficinas Consulares españolas han comenzado a aplicar el Real Decreto 240/2007 a partir de su entrada en vigor.

Los expedientes de visado iniciados con arreglo a lo establecido en el Real Decreto 178/2003 se han resuelto según lo establecido en el mismo sin aplicar retroactividad alguna.”

D'altra banda, la Subdelegació de Govern a Barcelona va establir en el seu informe que:

“De conformidad con lo establecido en la disposición transitoria primera del Real Decreto 240/2007, de 16 de febrero, todas aquellas solicitudes de tarjetas de familiar de residente comunitario formuladas por ascendientes de españoles con anterioridad al 2 de abril de 2007 serán tramitadas de conformidad con lo dispuesto en el Real Decreto 178/2003, por ser más favorable a los interesados.

También serán tramitadas aquellas solicitudes presentadas con posterioridad a la fecha indicada cuando se hubiera solicitado cita previa para la presentación de dicha solicitud antes del día 2 de abril de 2007.

Las peticiones de cita recibidas con posterioridad al día 2 de abril de 2007 formuladas por ascendientes de españoles, son contestadas en el sentido de que debe seguirse la tramitación prevista para la reagrupación familiar en el régimen general de extranjería.”

Per tant, és evident que als ascendents d'espanyol a qui se'ls havia concedit un visat per entrar a Espanya a l'empara del Reial Decret 178/2003, però que havien entrat en el nostre país amb posterioritat al 2 d'abril de 2007, se'ls obligava a retornar al seu país d'origen a fi de tramitar un visat de reagrupament familiar segons la legislació d'estrangeria. Davant la resposta donada per la Subdelegació de Govern a Barcelona, el defensor del poble va sol·licitar un informe complementari. En aquest segon informe, la Subdelegació de Govern a Barcelona va respondre que, seguint les instruccions donades per la Direcció General d'Immigració, confirmava el criteri establert en el primer informe. A la vista d'aquesta resposta, el defensor del poble va emetre la següent Recomanació a la Direcció General d'Immigració:

“Que se documente, de conformidad con lo previsto en el Real Decreto 178/2003, a los ascendientes de ciudadanos españoles que obtuvieron el visado durante la vigencia del citado Real Decreto y comparecen ante las Oficinas de Extranjeros solicitando la expedición de la tarjeta en régimen comunitario.”⁴

Per tant, amb la normativa actual, si un ascendent a càrrec d'un ciutadà espanyol es troba de forma irregular en el nostre país, haurà de marxar al seu país d'origen sense cap garantia de poder tornar, per tal de tramitar un procediment de reagrupament familiar segons la secció que ho regula del Reglament d'estrangeria, és a dir, els articles 38 a 44 del Reial Decret 2392/2004. En el context d'aquesta anàlisi comparativa amb

4. En el moment de la redacció d'aquest article, s'està pendent de la resposta de la Direcció General d'Immigració.

el Reial Decret 240/2007, cal tenir molt present l'article 43.1, últim paràgraf, del Reglament d'estrangeria, que estableix que constituirà una causa d'inadmissió a tràmit de la sol·licitud de visat i, en el seu cas, de denegació, el fet que l'estranger es trobés a Espanya en situació irregular. És a dir, que en el cas que l'ascendent de ciutadà espanyol estigués a Espanya de forma irregular, en el moment de la presentació de la sol·licitud de visat, el Consolat d'Espanya no admetria aquesta sol·licitud. Però no només això, a la pràctica les Oficines d'Estrangers de les Subdelegacions de Govern de Catalunya, a excepció de la de Tarragona, deneguen qualsevol sol·licitud de reagrupament familiar d'estrangers, i des de l'entrada en vigor del Reial Decret 240/2007 també d'ascendents d'espanyol, quan hi ha constància que la persona que es vol reagrupar és aquí, tot i que ni la Llei ni el Reglament d'estrangeria no ho estableixen així.

És evident que les condicions d'estada de les persones en situació irregular que estan a càrrec d'un descendent espanyol, són molt més complexes que les dels que estan a càrrec d'un ciutadà d'un altre estat membre de la Unió Europea o d'un altre estat part en l'Acord sobre l'EEE.

Una de les vies que sembla que hi ha per neutralitzar aquest tracte tan discriminatori seria la de l'apartat a) de la nova disposició addicional dinovena del Reglament d'estrangeria, abans esmentada dins del marc normatiu. Segons aquest precepte, i com ja s'ha comentat, les autoritats competents facilitaran l'obtenció d'un visat de residència o d'una autorització de residència per circumstàncies excepcionals als familiars que, sense estar inclosos en l'article 2 del Reial Decret 240/2007, acompanyin o es reunixin amb un ciutadà comunitari i siguin familiars amb parentiu fins a segon grau, en línia directa o col·lateral, consanguínia o per afinitat i que, en el país de procedència, estiguin a càrrec o visquin amb el ciutadà d'un altre estat membre de la Unió Europea o d'un altre estat part en l'Acord sobre l'EEE o quan, per motius greus de salut o discapacitat, sigui estrictament necessari que aquest ciutadà es faci càrrec de la seva cura personal.

Atès que la nova disposició addicional vintena punt 2 del Reglament d'estrangeria exclou els ascendents de ciutadà espanyol de l'àmbit d'aplicació del Reial Decret 240/2007, se'ls pot aplicar la disposició addicional dinovena que d'altra banda, ja que aquesta disposició

es refereix a familiars fins a segon grau, en línia directa o col·lateral, consanguínia o per afinitat, s'ha d'entendre que inclou els pares i els avis propis i del cònjuge.

Ara bé, per una qüestió de redacció, aquesta disposició addicional dinovena planteja un dubte amb relació a si és aplicable als familiars de ciutadà espanyol, ja que parla dels familiars d'un ciutadà d'un *altre* estat membre de la Unió Europea, quan, si inclou els familiars de ciutadà espanyol, hauria de dir *d'un* estat membre de la Unió Europea. Davant d'aquest dubte, es va consultar l'Oficina d'Estrangers de la Subdelegació de Govern a Barcelona, que va respondre que segons la Direcció General d'Immigració "aquesta disposició addicional dinovena no és per si mateixa un nou supòsit d'autorització de residència per circumstàncies excepcionals i que les persones que ho demanin hauran d'invocar l'article 45 del Reglament d'estrangeria",⁵ amb la qual cosa aquesta disposició queda completament buida de contingut. Durant l'any 2007, cap de les Oficines d'Estrangers de les quatre províncies catalanes no ha concedit autoritzacions de residència a l'empara d'aquesta disposició addicional dinovena.

De totes maneres, si bé aquesta via seria una bona alternativa per als ascendents a càrrec de ciutadà espanyol que es troben de forma irregular a Espanya, s'ha de dir que és una solució en la qual segueixen discriminats envers els ascendents de la resta de ciutadans de la Unió Europea i dels altres estats part en l'Acord sobre l'EEE, perquè aquests darrers obtenen, d'acord amb el Reial Decret 240/2007, una targeta de residència de familiar de ciutadà de la Unió Europea per cinc anys, mentre que en el primer cas obtenen una targeta de resident estranger amb un any de vigència.

Aquests ascendents a càrrec de ciutadà espanyol tenen també una segona opció, que consisteix a esperar-se tres anys de forma irregular en el nostre país per acollir-se a la

5. L'article 45 del Reglament d'estrangeria estableix tots aquells supòsits en què es pot concedir una autorització de residència, i en alguns casos de treball, per circumstàncies excepcionals, com són: per arrelament, per raons de protecció internacional, per raons humanitàries, per col·laboració amb les autoritats administratives, policials, fiscals o judicials o per raons d'interès públic o seguretat nacional. Tot i que part de la jurisprudència estableix que aquest article no té caràcter exhaustiu, a la pràctica per via administrativa només es concedeixen autoritzacions de residència a les persones que es troben en algun dels supòsits esmentats de l'article 45.

figura de l'arrelament social, regulada a l'article 45.2.b) del Reglament d'estrangeria, amb la possibilitat que ofereix l'article 46.2.c), últim paràgraf, del mateix Reglament que contempla la possibilitat que l'Ajuntament recomani a la Subdelegació de Govern que s'eximeixi l'estranger de la necessitat d'aportar un contracte de treball, sempre que es puguin acreditar mitjans de vida. En aquest cas, s'aportaria la partida de naixement del fill, per acreditar el vincle de parentiu, i un justificant dels seus mitjans de vida.

VALORACIONS I ACCIONS DAVANT D'AQUESTA DISCRIMINACIÓ

De tot l'esmentat fins aquí, és evident que es produeix un greuge comparatiu pel que fa als ascendents de ciutadà espanyol. Aquesta discriminació sorprèn moltíssim quan per sentència del Tribunal Suprem, de 10 de juny de 2004, es van anul·lar diversos preceptes del Reial Decret 178/2003, que era la norma que anteriorment regulava aquesta matèria, perquè en alguns aspectes discriminava els ciutadans espanyols. La sentència diu que la solució aplicable als familiars dels nacionals dels altres estats membres de la Unió Europea i de l'Acord sobre l'EEE ha de ser la mateixa que l'aplicable als familiars dels ciutadans espanyols. És realment sorprenent que el Tribunal Suprem anul·lés determinats articles del Reial Decret que regulava aquesta matèria amb anterioritat a l'entrada en vigor del Reial Decret 240/2007, per discriminar els ciutadans espanyols respecte a la resta de ciutadans de la Unió Europea i dels altres estats part en l'Acord sobre l'EEE i que en derogar-lo i aprovar-ne un de nou s'ignori la postura que té el Tribunal Suprem sobre aquest tema i s'estableixi una nova discriminació envers els ciutadans espanyols.

Aquest greuge comparatiu ja va ser posat de manifest per diferents entitats socials, en el moment que se'ls va demanar aportacions a l'esborrany del Reial Decret 240/2007, així com pel Consell d'Estat en el dictamen 1829/2006 que va fer amb relació al projecte d'aquest Reial Decret. Aquest dictamen diu textualment:

“Esta diferencia de régimen implica, en la práctica, que a los ciudadanos comunitarios que pretendan que les acompañen, o se reúnan con ellos, sus ascendientes directos a cargo (padres, abuelos) se les aplican las disposiciones del proyecto, y a

los españoles que pretenden lo mismo se les aplica el régimen de residencia temporal en virtud de reagrupación familiar del citado reglamento⁶ —el examen de los preceptos que regulan este supuesto de reagrupación, pensado para los extranjeros que residen legalmente en España, revela la exigencia de una serie de requisitos y de trámites procedimentales— lo que puede ir en contradicción con lo previsto en el artículo 3 y siguientes del propio proyecto— que exceden, con mucho, del régimen que resulta, para los ascendientes a cargo de ciudadanos comunitarios, del mismo proyecto.

[...] Esta diferencia de régimen jurídico, de mayor rigor para los ciudadanos españoles (nacionales españoles), implica una situación menos favorable para éstos respecto de los comunitarios y nacionales de otros Estados parte en el Acuerdo sobre el EEE, que carece de justificación.

Por ello, se propone que el contenido del actual apartado cuarto de la nueva disposición adicional vigésima se acomode a lo que, para los ascendientes directos a cargo de ciudadanos comunitarios, establece el artículo 2 del proyecto.”

Totes aquestes consideracions van ser completament ignorades i el document definitiu va mantenir el tracte diferenciat dels ascendents de ciutadà espanyol. Davant la injustícia creada, l'entitat Andalucía Acoge ha interposat un recurs contenciós administratiu davant el Tribunal Suprem i aquesta entitat, juntament amb altres de l'àmbit social, estan preparant una denúncia per presentar davant la Comissió Europea.⁷ D'altra banda, s'han presentat nombroses denúncies al defensor del poble, que, després d'analitzar el tema amb profunditat, ha emès la següent recomanació al Ministeri de Treball i Assumptes Socials:

“Que promueva la modificación del Real Decreto 240/2007 para dejar sin efecto el apartado 2 de la disposición adicional vigésima del citado Real Decreto, disponiendo

6. Reial Decret 2393/2004, de 30 de desembre, mitjançant el qual s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica. 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

7. En el moment de la redacció d'aquest article, aquesta denúncia està en fase d'elaboració.

que la reagrupación familiar de ascendientes directos de ciudadano español, o de su cónyuge, se regirá por lo previsto en el artículo 2 del Real Decreto 240/2007.”

El motiu pel qual ha estat possible dictar una norma tan discriminatòria envers els ciutadans espanyols està en la normativa comunitària i en la mateixa Directiva 2004/38/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 29 d'abril de 2004, relativa al dret dels ciutadans de la Unió Europea i dels membres de les seves famílies a circular i residir lliurement en el territori dels estats membres. Com el seu títol indica, aquesta directiva estableix una sèrie de normes amb relació als ciutadans europeus, i als seus familiars, que fan ús del dret de lliure circulació i residència previst en l'article 18 del Tractat constitutiu de la Comunitat Europea; els espanyols que viuen a Espanya i volen reagrupar els seus ascendents no estan fent ús d'aquest dret de lliure circulació i residència, de manera que no els és aplicable la directiva esmentada i, per tant, l'Estat espanyol té absoluta llibertat a l'hora de regular-ho. Tanmateix, si bé des d'un punt de vista jurídic aquesta norma pot estar d'acord amb la legalitat comunitària, és molt sorprenent que l'Estat espanyol aprofiti aquesta “prerrogativa” per perjudicar els seus propis nacionals. D'aquest despropòsit sembla deduir-se que el Govern espanyol, a l'hora de dictar aquesta norma, no està pensant en els pares dels espanyols d'origen que, segons els nostre règim de *iure sanguinis* d'adquisició de la nacionalitat, probablement ja són espanyols, sinó en els nous espanyols, és a dir, aquells que després de diversos anys de residència legal a Espanya han obtingut la nacionalitat espanyola.

I dic això, perquè la discriminació reiteradament denunciada no només es produeix en l'àmbit legislatiu, sinó que la pràctica administrativa va en la mateixa línia: quan els ciutadans espanyols intenten reagrupar els seus ascendents per la via establerta en la legislació d'estrangeria, són fortament castigats pels consolats d'Espanya en els seus països d'origen. Tal com ja s'ha esmentat, el reagrupament familiar segons el Reglament d'estrangeria té dues fases: una primera, que es tramita en l'Oficina d'Estrangers de cada província, i una segona, que es tramita en el consolat espanyol del país de residència de l'estranger que es reagrupa. Normalment en la primera fase no hi ha problema si es compleixen els requisits per poder reagrupar; ara bé, en la segona sí, perquè alguns consolats, emparant-se en alguns conceptes jurídics indeterminats, com ara les “raons que justifiquin la necessitat d'autoritzar la seva residència a Espa-

nya”, resolen de forma totalment arbitrària. Durant l’any 2007, s’han donat múltiples casos de resolucions arbitràries. Una resolució que resulta molt il·lustrativa és la d’una senyora equatoriana, de noranta-quatre anys i gairebé cega que vivia amb l’únic nét que quedava a l’Equador. Aquest noi va morir el mes de desembre de l’any 2006, de manera que la seva única filla, que és espanyola i viu a Espanya, la va intentar reagrupar. El consolat de Quito va denegar el visat perquè considerava que no hi havia raons que justifiquessin la seva residència a Espanya. Gràcies a la intervenció del defensor del poble i que el cas va sortir publicat al diari *Avui* i en un reportatge de la televisió de l’Hospitalet de Llobregat, el Consolat d’Espanya a Quito va rectificar i el dia 17 de desembre li va concedir el visat.

5 La gestió municipal de l'empadronament dels immigrants a Catalunya

Laura Díez Bueso

RESUM

En aquest capítol es fa un resum de l'informe monogràfic elaborat pel síndic de greuges sobre la gestió municipal de l'empadronament d'estrangers. Resulta d'especial interès la fotografia que proporciona de les principals problemàtiques que planteja aquesta gestió en els municipis catalans. L'informe parteix d'una enquesta als responsables del padró de setanta municipis catalans, seleccionats a través d'una mostra aleatòria d'entre tots els municipis de més de cinc mil habitants i de les capitals de comarca que no arriben a aquest tall de població (exclosa la ciutat de Barcelona). L'enquesta ha permès determinar com apliquen la normativa del padró. Els resultats mostren fonamentalment una gran diversitat en l'esmenada aplicació, especialment la normativa d'inscripció, sigui pel caràcter genèric de la regulació o per la seva manca de regulació. La investigació ha fet que es formulin una sèrie de recomanacions sobre les possibles línies que cal seguir per tal de superar aquestes disfuncions.

LA IMPORTÀNCIA DEL PADRÓ MUNICIPAL EN L'ESTATUT JURÍDIC DE L'IMMIGRANT

L'augment progressiu de la població estrangera que, en les darreres dècades, s'ha produït tant a Europa com a l'Estat espanyol ha suposat una presa de consciència gradual dels poders públics respecte a la necessitat de fer front i de donar resposta a nous reptes i a noves realitats. Més tard o més d'hora, amb més o menys encert, parlaments, governs i administracions públiques s'han vist abocats a la regulació del fenomen mitjançant normes de diversa categoria i a través de plans sectorials o transversals.

Prova d'aquesta implicació igualment progressiva dels poders públics en la regulació de la immigració han estat a l'Estat espanyol les diverses lleis (i reformes legals) d'estrangeria i els diferents reglaments que les han desenvolupat, així com els diversos plans d'integració, aprovats pel Parlament i el govern estatals. En el camp autonòmic, ha estat comuna l'elaboració de plans d'acollida i la regulació sectorial d'àmbits com l'ensenyament. Més tardanament s'han començat a aprovar plans d'acollida i ciutadania als municipis que, com molts a Catalunya, tenen una població immigrant elevada i/o relativament nova.

Aquests plans municipals intenten afavorir el procés d'integració dels estrangers a través de serveis d'assessoria jurídica, d'informació sobre els sistemes sanitari, edu-

catiu o laboral i sobre el coneixement de les llengües oficials o cooficials. No obstant això, aquestes intervencions i el Fons per a l'Acollida i Integració creat (per primer cop!) l'any 2005 no poden considerar-se suficients atesa la rellevància que té l'àmbit municipal per als immigrants.

Certament, l'Administració municipal és la primera i principal interlocutora de l'estranger en la seva vida quotidiana i, al mateix temps, és la responsable de la prestació de serveis educatius, sanitaris, socials i d'habitatge. A més, l'evolució legislativa mostra com hi ha hagut un augment gradual de la presència de l'àmbit local en l'estrangeria. Per començar, els municipis han intervingut activament en els processos de regularització extraordinària dels immigrants; també participen en el procés de concessió de certs permisos com el de reagrupament familiar i el d'arrelament social i, finalment, són decisius en totes les dinàmiques relatives al padró dels estrangers. Al seu torn, el padró també ha estat protagonista d'una evolució legislativa que ha tendit a dotar aquesta inscripció com un factor clau en l'estatut jurídic de l'estranger. En sentit positiu, des de la perspectiva del reconeixement de drets, la inscripció padronal ha passat a ser una condició d'accés a drets tan bàsics com la salut; des d'un altre punt de vista, per mitjà d'una de les darreres modificacions de la Llei d'estrangeria, les forces i els cossos de seguretat de l'Estat poden accedir a les dades del padró per tal de dur a terme les seves funcions de control de la immigració irregular.

Malgrat la importància del padró municipal, que es desprèn fàcilment de la regulació i el funcionament que té pel que fa als estrangers, no sembla ni que la normativa ni la gestió padronal donin una resposta adequada a totes les necessitats de la població estrangera i als seus drets. Això es desprèn, per exemple, de les queixes que ha rebut el síndic de greuges de Catalunya en els darrers anys, que posen de manifest problemes relacionats amb l'habitabilitat dels habitatges, amb la seva sobreocupació o amb els títols que legitimen l'ocupació de l'habitatge. Si bé és cert que aquests conflictes poden afectar tot tipus de persones, nacionals o no, també ho és que aquestes reclamacions es referien molt majoritàriament a immigrants que vivien a Catalunya.

En aquest context, el síndic va considerar oportú elaborar un informe monogràfic que tractés la gestió municipal de l'empadronament d'estrangers per oferir una fotografia

de les problemàtiques principals que planteja aquesta gestió en els municipis catalans i que, al mateix temps, apuntés una sèrie de recomanacions sobre les possibles línies que calia seguir per superar-les.

Atesa la manca d'estudis sobre la realitat d'aquesta gestió, al febrer del 2006 el síndic va signar un conveni de col·laboració amb la Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autònomic i Locals per tal que elaborés un qüestionari que permetés conèixer quina era la situació de la gestió municipal de l'empadronament dels estrangers. Aquest qüestionari va ser respost en entrevistes presencials pels responsables del padró de setanta municipis catalans, seleccionats a través d'una mostra aleatòria d'entre tots els municipis de més de cinc mil habitants i de les capitals de comarca que no arribessin a aquest tall de població (exclosa la ciutat de Barcelona a causa de la seva concentració, tant nacional com estrangera, que podia tergiversar d'alguna forma els resultats de l'enquesta).

A partir del treball elaborat per la Fundació Carles Pi i Sunyer, el síndic de greuges va elaborar el corresponent informe monogràfic a partir del qual es recullen seguidament les principals conclusions i recomanacions, aquestes darreres transcrits literalment per la seva rellevància. El text complet de l'informe pot trobar-se a la pàgina web www.sindic.cat.

ELS AVANTATGES DEL PADRÓ MUNICIPAL COM A REGISTRE DE LA POBLACIÓ DEL MUNICIPI

El padró municipal és un instrument no homologable a gran part dels països europeus, que es configura a la Llei de bases de règim local de 1985 com a registre de les persones que viuen en un municipi. Les dades que recull el padró d'habitants, relatives al nombre de persones de la població però també a les seves característiques, permeten als ajuntaments planificar els seus serveis en funció del volum de veïns, de la seva distribució en el territori o de la seva mobilitat, en temes tan importants com l'ensenyament, la salut, els serveis socials o en l'elaboració dels ja esmentats plans d'acollida d'immigrants. No obstant això, alguns fenòmens recents han fet que es replantegi la naturalesa i les funcions del padró.

En els darrers anys l'excés d'inscripcions de persones en un mateix habitatge ha fet palès el fenomen conegut com a *llits calents* o *pisos pastera*, que defineix la pràctica de compartir els escassos metres d'un pis entre un nombre elevat de persones, immigrants en molts casos. Aquesta pràctica preocupa totes les administracions i, especialment, la municipal, ja que fa difícil d'assegurar les condicions d'higiene i salubritat dels habitatges i de preservar el respecte per la dignitat de les persones que hi viuen, així com una bona convivència veïnal. En aquest marc, s'han aprovat resolucions dels parlaments estatal i autonòmics en què s'insta la reforma de la Llei de bases de 1985 per dotar els ajuntaments d'instruments que els permetin denegar la inscripció al padró quan se superin determinats límits de residents en un mateix habitatge.

En aquesta línia, l'article 3 de la recentment aprovada Llei catalana 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge ja defineix la sobreocupació com l'habitatge "en què es duu a terme una activitat d'allotjament amb ocupació excessiva en consideració a la superfície i als serveis de l'habitatge, tal com la determinin els estàndards de superfície per persona fixats com a requisits mínims d'habitabilitat de Catalunya. No s'entendrà que constitueixin situació de sobreocupació, a l'efecte d'aquesta Llei, les unitats de convivència vinculades per llaços de parentiu fins a segon grau, encara que superin aquests estàndards".

De forma inconscient o deliberada, darrere de totes aquestes propostes i normatives es debat la naturalesa mateixa i les funcions del padró municipal, que passaria a ser no només un instrument per detectar els casos de sobreocupació, sinó un mecanisme per combatre aquest fenomen. De fet i malgrat no ajustar-se a les previsions vigents que descriuen el padró municipal com a registre administratiu en el qual han de constar totes les persones que resideixen habitualment en un municipi, els ajuntaments de la mostra fan servir el padró com a instrument per combatre el fenomen de la sobreocupació a través de mesures prèvies a la inscripció en el padró o posteriors a aquesta inscripció: tots els municipis empen mesures prèvies i un 25,7% posteriors a l'empadronament, i convé assenyalar que aquestes mesures les han pres majoritàriament els municipis amb un major percentatge d'immigrants i/o aquells amb un creixement important d'estrangers en els darrers anys.

Dins de les mesures prèvies, el 28,6% dels municipis limita el nombre de persones per habitatge; el 17,1% denega l'empadronament sobre la base de la sobreocupació; el 14,3% exigeix la cèdula d'habitabilitat per empadronar-se; el 37,1% accepta únicament un nombre determinat de persones a favor de les quals es poden emetre autoritzacions, i un 17,1% estableix límits a l'empadronament en cadena.

Entre les mesures posteriors a la inscripció en el padró, trobem, per exemple, les relacionades amb la inspecció; en aquest cas, destaca el fet que el 22,9% dels municipis comunica als serveis d'inspecció els casos de sobreocupació detectats en el padró, i que un 21,4% realitza inspeccions per trobar habitatges sobreocupats. D'altra banda, també cal assenyalar que, quan hi ha sospites que l'habitatge no compleix les condicions mínimes, un 62,9% dels municipis no porta a terme cap tipus d'actuació i només un 35,7% sol·licita un informe als serveis municipals. Finalment, un 25,7% dels ajuntaments dona de baixa d'ofici els empadronats en els casos de sobreocupació detectats en el padró.

Davant d'aquesta pràctica municipal que no compleix la normativa vigent quant a la naturalesa del padró, el síndic ha recordat a l'Administració local que s'evitin aquestes pràctiques que impedeixen que el padró reflecteixi la realitat del cens de persones que viuen al municipi. El fenomen de la sobreocupació és força preocupant i requereix la intervenció municipal, per exemple, a través de l'actuació dels serveis socials; tanmateix, emprar el padró com a eina per combatre la sobreocupació d'habitatges no només contradiu la normativa vigent, sinó que impedeix al municipi conèixer el volum i les característiques dels seus veïns i, alhora, perjudica l'immigrant en tant que la seva manca d'inscripció en el padró li impedirà d'accedir a determinats drets.

Concretament, l'informe del síndic adreça a l'Administració un recordatori del deure legal de complir la normativa vigent quant a la naturalesa i les funcions actuals del padró municipal:

“Segons el vigent text de la Llei de bases de règim local de 1985, el padró municipal es configura com un registre administratiu en el qual consten els veïns d'un municipi, és a dir, es tracta d'un registre de la població que ha d'incloure totes les persones que resideixen habitualment al municipi.

Davant d'això, es recorda als responsables municipals la necessitat de complir la normativa vigent i evitar pràctiques que impedeixin que el padró reflecteixi la realitat del cens de persones que viuen al municipi, com ara l'ús del padró com a instrument per tractar la sobreocupació d'habitatges.

De fet, la gran utilitat del padró és la de servir com a reflex de la realitat quant al cens d'habitants d'un municipi, i qualsevol modificació que alteri o modifiqui aquesta naturalesa haurà de ser tinguda en compte en el moment d'abordar reformes legals.”

LA UNITAT DE CRITERIS EN LA GESTIÓ DEL PADRÓ COM A GARANTIA DE LA SEGURETAT JURÍDICA DE L'IMMIGRANT

Els resultats de l'enquesta que es recullen en l'informe monogràfic del síndic han fet palès que la normativa que regula el padró s'aplica amb diversitat de criteris segons els municipis catalans. En bona part dels casos, aquesta manca d'unitat es deu o bé a una interpretació diferent de la normativa vigent, o bé a una absència de regulació que impedeix als responsables municipals saber com han de procedir en cada cas.

La interpretació diferent de la normativa segons els ajuntaments es fa evident en un moment d'especial rellevància: el de la inscripció padronal. L'article 16.2 de la Llei de bases de 1985, que determina les dades obligatòries que han de figurar en el padró, s'ha aplicat de forma diversa en funció de cada ajuntament. Concretament, els municipis sol·liciten documents diferents per acreditar dades tan bàsiques com la identificació de la persona i el seu domicili habitual.

Pel que fa a la identificació dels immigrants, la legislació exigeix una documentació que no sempre és al seu abast, especialment si es tracta d'irregulars, com és el número d'identificació d'estranger o bé el passaport. La major part dels ajuntaments (84,3%) no permet la inscripció si no s'aporten aquests documents. Tanmateix, aquesta dada no és del tot coherent amb el fet que alguns d'aquests ajuntaments reconeixen al mateix temps que procedeixen a la inscripció quan es presenten al-

tres documents; d'aquesta manera, el 47,1% dels municipis afirma no empadronar els estrangers que no disposen dels documents d'identificació exigits legalment, però admet alhora altres documents per procedir a la inscripció padronal, com el resguard de denúncia de pèrdua o sostracció del passaport o la sol·licitud de la targeta d'estranger.

Pel que fa a l'acreditació del domicili, també es detecta diversitat de criteris en l'actuació municipal. Dels set documents acreditatius que accepten els ajuntaments, cap no és admès o denegat per tots els municipis. A més, en els casos dels ajuntaments que procedeixen a l'empadronament sense que hi hagi acreditació del domicili (un 30% dels enquestats), el domicili que hi fan constar també és diferent: en alguns casos és el domicili on l'immigrant afirma viure, en altres una adreça dels serveis socials i fins i tot pot ser el domicili d'algun familiar o amic.

Com s'ha avançat, l'altre origen de la manca d'unitat de criteris en l'actuació municipal és l'absència d'una normativa concreta que indiqui com respondre a cada supòsit. En aquest sentit, pot servir d'exemple el cas següent, que es recull a l'informe del síndic. Els municipis desconeixen com actuar quan l'Institut Nacional d'Estadística els comunica l'adopció d'un acord d'expulsió d'un immigrant empadronat que, al seu torn, es presenta davant les dependències administratives de l'Ajuntament al·legant que continua residint al municipi perquè encara no ha estat expulsat. Davant la manca d'indicacions legals, gairebé la meitat dels municipis desconeix les proves que ha d'admetre a l'estranger per mantenir-lo inscrit i, fins a un 5,7%, no accepta cap prova i dona de baixa d'ofici l'afectat.

Vista aquesta manca d'unitat de criteris emprats pels municipis en la gestió de l'empadronament dels immigrants, el síndic de greuges ha indicat la necessitat d'unificar l'aplicació de la normativa municipal per tal de respectar el principi constitucional de seguretat jurídica. Només així es farà possible que els immigrants coneguin les seves expectatives de dret davant l'Administració i s'evitaran situacions de desigualtat en funció del municipi de residència. D'altra banda, també s'hauria de donar resposta legal als supòsits en què l'absència de normativa no permet a l'Ajuntament conèixer amb certesa quina és la decisió municipal que s'ha de prendre.

Concretament, l'informe del síndic determina la necessitat d'unificar els criteris emprats pels ajuntaments en la gestió de l'empadronament d'immigrants i afirma que la diversitat de criteris que segueixen els ajuntaments en el moment de gestionar el padró municipal afecta els immigrants.

“Aquesta disparitat ve determinada, en la major part d'ocasions, bé per una manca de regulació comuna que permeti als municipis saber puntualment en cada cas com han de procedir, bé per una interpretació diferent de la normativa vigent segons els diferents municipis.

Aquest fet mostra la necessitat d'unificar els criteris emprats pels ajuntaments en la gestió de l'empadronament d'immigrants per complir amb el principi constitucional de seguretat jurídica que permeti als immigrants conèixer les expectatives de dret que tenen en les seves relacions amb el padró municipal, evitant al mateix temps situacions de desigualtat en funció del municipi de residència.”

EL CONEIXEMENT DE LA NORMATIVA I DE L'ÚS DE LES DADES DEL PADRÓ COM A EINES IMPRESCINDIBLES PER A LA GESTIÓ ADEQUADA

Potser com a conseqüència de la relativa novetat de la legislació d'estrangeria que regula qüestions relacionades amb el padró, l'enquesta realitzada demostra que els responsables d'aquest registre no sempre són coneixedors d'alguns extrems d'aquesta normativa. Potser el cas més paradigmàtic s'ha evidenciat en el marc de la tramitació del permís d'arrelament social. Com indiquen l'article 45 i següents del Reglament d'estrangeria, per aconseguir aquest permís cal demostrar una estada a Espanya d'un mínim de tres anys, una oferta de treball que compleixi determinades condicions i un informe sobre el grau d'integració social de l'estranger emès per l'ajuntament on aquesta persona tingui el domicili habitual. Aquest informe d'arrelament ha de concretar el temps d'estada al territori espanyol, els coneixements lingüístics que té l'estranger i la seva inserció en les xarxes socials de l'entorn, és a dir, en associacions

o entitats similars, però també els vincles que presenta amb la mateixa Administració o amb altres subjectes privats, així com el seguiment de programes d'inserció socio-laboral. Igualment, en aquest mateix informe, l'Ajuntament té la facultat de sol·licitar a la Subdelegació del Govern l'exempció del requisit de l'oferta de treball si s'acredita que disposa de recursos suficients.

En aquest punt cal destacar l'elevat grau de desconeixement sobre la possibilitat que aquest informe municipal inclogui aquesta sol·licitud d'exempció del requisit d'oferta de treball si s'acrediten recursos suficients, malgrat que s'ha de tenir en compte que els responsables del padró no són normalment les persones competents per emetre aquest informe i que el coneixement d'aquesta possibilitat augmenta en els municipis amb un percentatge més elevat d'immigració. D'altra banda, entre els ajuntaments que coneixen aquesta facultat, un 38,6% es manifesta contrari a recomanar-ne l'exempció, mentre que el 25,7% està obert a emprar-la en determinades circumstàncies, per exemple, quan l'estranger disposi de recursos propis o depengui d'altres persones.

Un supòsit més greu en la gestió adequada del padró municipal és la manca de coneixement puntual de l'ús que es fa de les dades que recull. La recent incorporació de la disposició addicional setena de la Llei de bases de règim local, mitjançant la Llei Orgànica 14/2003, permet l'accés de la policia a les dades del padró en exercici de les seves competències en matèria d'estrangeria i sota determinades circumstàncies. Aquesta disposició va provocar, a més de la crítica de bona part de la doctrina i d'un recurs contra aquest precepte davant el Tribunal Constitucional, l'oposició de tres ajuntaments catalans, manifestada per mitjà d'acords del ple, que van ser anul·lats pel Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, en sentències com la del 19 de desembre de 2006, per vulneració de la legalitat vigent. A partir d'aquí, tots els municipis enquestats afirmen que permeten a la policia l'accés a les dades del seu padró, ja que així consta en la normativa vigent.

Quan l'accés és sol·licitat pel Cos Nacional de Policia, la Guàrdia Civil o els Mossos d'Esquadra, en la pràctica totalitat dels casos aquest accés s'efectua per mitjà de sol·licitud prèvia; en canvi, quan es tracta de la policia municipal l'accés és directe en el 47,1% dels casos, ja que no es tracta d'un "tercer" sinó que la petició prové de la mateixa Administració municipal. Això, i el fet que les forces i els cossos de seguretat de

l'Estat i la policia autonòmica demanin a vegades a la policia local que els faciliti les dades del padró, provoca que els seus responsables no coneguin amb certesa quin és l'accés real que té la policia al padró municipal. Un 32,9% dels municipis enquestats no sabia el nombre de vegades que la policia havia accedit a les dades del padró en el darrer any.

Cal combinar aquesta dada amb una altra recollida per l'enquesta, que fa referència a la major o menor facilitat d'accés de la policia a les dades del padró. La major part dels municipis (88,6%) demana que s'acrediti el motiu de la petició d'accés en el moment que la policia vol accedir a les dades del padró. El 71,4% dels municipis permet accedir a totes les dades del padró, mentre que el 28,6% hi posa alguna restricció. Cal destacar que en un 11,4% dels municipis, l'accés al padró es pot realitzar amb més facilitat, ja que no es demana cap motivació i, a més, es permet que totes les dades que consten al registre siguin consultades; en tant que en un 29% de municipis es demana una motivació per accedir-hi i només es permet l'accés a determinades dades.

Davant aquesta manca de coneixement del nombre i tipus d'accés de la policia a les dades del padró, el síndic ha recomanat als ajuntaments que es dugui a terme un "seguiment puntual i exhaustiu" del volum d'accessos policials i de la classe de dades consultades per les forces i els cossos de seguretat de l'Estat.

Per acabar, cal fer esment d'algunes altres dades destacables recollides en l'informe i relatives a l'accés policial al padró municipal; per exemple, les que indiquen quin és el motiu que la policia al·lega per justificar l'accés al padró. Malgrat que l'habilitació de la Llei de bases de règim local està pensada per a l'exercici de les competències establertes en la Llei d'estrangeria, solament el 6,5% de les sol·licituds es fonamenta en aquestes competències; un 54,8% ho fa en competències de seguretat ciutadana, mentre que el 6,5% restant es fonamenta en les dues competències alhora.

Finalment, cal tenir en compte que, en el 35,7% dels municipis, la policia té un accés baix a les dades del padró (entre cap i tres consultes per cada mil habitants), mentre que el 15,7% hi té un accés mitjà (entre tres i set) i el mateix percentatge hi té un accés

alt (més de set). Tanmateix, cal recordar que els municipis no tenen constància de totes les vegades que la policia té accés al padró i que els municipis on es detecta un accés superior són localitats amb un percentatge d'immigrants elevat i/o amb taxes de creixement d'immigració més elevades.

EL PRINCIPI DE PUBLICITAT I DE COORDINACIÓ ADMINISTRATIVA COM A GARANTIA DELS DRETS DE L'IMMIGRANT

La legislació de règim local ha procurat aconseguir una correcta conformació del padró municipal i per aquest motiu ha dotat els ajuntaments d'una sèrie de facultats i de potestats administratives orientades al control de la veracitat de les dades padronals i a legitimar-ne la modificació a fi d'adequar-les a la realitat. Aquestes potestats, amb el nom de "potestat genèrica de policia padronal", són les que permeten a l'Administració dur a terme totes les actuacions que estimi necessàries per mantenir actualitzats els corresponents padrons d'habitants, de manera que les dades que continguin concordin amb la realitat. Aquesta potestat genèrica de policia padronal habilita l'Administració local per efectuar la comprovació de la residència habitual dels qui consten empadronats al terme municipal i viceversa, és a dir, que els residents en la demarcació municipal estiguin efectivament empadronats; i faculta l'Ajuntament, consegüentment, perquè acordi la baixa o l'alta d'ofici del padró, segons els casos.

Seguint aquesta mateixa filosofia, l'entrada en vigor de la darrera reforma de la Llei d'estrangeria l'any 2003 va comportar l'obligació dels municipis de donar de baixa d'ofici els estrangers transcorreguts dos anys des de la seva inscripció padronal, sempre que l'afectat no disposi d'un permís de residència permanent. Com resulta evident, aquesta disposició persegueix la finalitat d'aconseguir una adequació entre les dades del padró i la realitat del municipi, però ha provocat problemes en la seva aplicació.

Tal com disposa la Resolució de 28 d'abril de 2005, de l'Institut Nacional d'Estadística i de la Direcció General de Cooperació Local, aquest institut comunicarà als ajunta-

ments aquells casos en què falten tres mesos perquè es compleixi el termini de dos anys des de la inscripció padronal. Un cop rebuda aquesta comunicació, la responsabilitat de dur a terme les actuacions procedimentals pertinents que, si s'escau, acaben amb l'acord de baixa d'ofici del padró, recau de forma íntegra en l'Administració municipal. Aquesta baixa pot ser declarada sense necessitat de donar audiència a l'interessat i, de fet, cap dels ajuntaments esmentats dóna aquesta audiència. En comptes d'això, la totalitat dels municipis procedeix a realitzar un preavís amb anterioritat a l'adopció de l'acord de declaració de baixa de l'empadronament i el 58,6% adverteix l'interessat en el formulari d'empadronament que aquest està subjecte a un termini de caducitat de dos anys. D'altra banda, un 77,1% no considera que una sol·licitud de certificació padronal uns mesos abans que es compleixin els dos anys sigui prova de la continuïtat de residència habitual al municipi.

Davant d'aquesta forma de procedir i atesa la clara afectació dels drets dels estrangers que suposa l'aplicació d'aquesta mesura, el síndic ha recomanat que es doni audiència a l'interessat prèviament a la baixa, sempre que sigui possible i malgrat que no es tracti d'un requisit legalment establert, ja que es tracta d'una pràctica administrativa que contribuiria a adequar el padró a la realitat del municipi. En tot cas, en la mesura de les seves possibilitats, els municipis han de donar les màximes garanties possibles per tal que els estrangers sàpiguin que es durà a terme la baixa del padró.

Per acabar, les enquestes també demostren que els ajuntaments no sempre compleixen els principis constitucionals d'actuació administrativa en el desenvolupament de les funcions que el Reglament d'estrangeria va atribuir als municipis: l'emissió d'un informe que acrediti la disponibilitat d'habitatge, en el procediment de reagrupament familiar, i d'un informe sobre el grau d'integració dels immigrants, en el cas del permís d'arrelament social.

L'any 2005, el nombre de sol·licituds d'informes d'arrelament social i de certificacions positives era encara baix, probablement com a resultat de la regularització extraordinària que s'estava realitzant al mateix temps; a més cal tenir en compte el fet que, com es veurà, els responsables del padró no sempre ho són de l'emissió d'aquests informes, de manera que no sempre coneixen amb exactitud aquesta dada. Concretament, el 44,3%

dels municipis va rebre entre una i deu sol·licituds, i un 42,9% va emetre menys de deu informes positius l'any 2005.

Doncs bé, durant la tramitació d'aquests permisos d'arrelament social, un 45,3% dels municipis exigeix a l'estranger que aporti el volant o certificat d'empadronament, en comptes de realitzar una consulta interna que permeti que el responsable municipal constati que l'estranger està inscrit en el padró d'aquell municipi.

D'altra banda, els municipis han atribuït l'emissió d'aquests informes principalment a departaments o serveis preexistents: els serveis tècnics en l'informe sobre habitatge i els serveis socials en cas d'arrelament. Si bé és adequada la pràctica municipal general que atribueix la gestió dels permisos de reagrupament familiar i d'arrelament social a serveis diferents del padró, ja que tenen una visió general de la situació de l'estranger més enllà de la seva inscripció padronal, el servei del padró hauria de tenir coneixement d'aquests procediments. En aquest marc l'informe recomana una major coordinació del padró amb altres serveis municipals, especialment amb els serveis socials i els d'inspecció municipal per tal de garantir una millor atenció als veïns del municipi.

Concretament, el síndic demana en el seu informe "una major implicació del servei del padró en la gestió dels permisos d'arrelament i reagrupament familiar quan aquests permisos es tramiten en altres serveis municipals. Si bé es considera adequada la gestió d'aquests permisos d'estrangeria per part de serveis diferents del padró que tinguin una visió general de la situació de l'estranger més enllà de la seva inscripció padronal, el servei del padró hauria de tenir un major coneixement d'aquests tràmits. En tot cas, es recomana que no s'exigeixi a l'estranger que aporti el certificat d'empadronament, sinó que es dugui a terme una consulta interna per tal de comprovar aquest extrem."

6 Migracions conscients. L'experiència de contractació en origen d'Unió de Pagesos

Joan Josep Verge Oms

RESUM

Fa setze anys, unes fortes inspeccions als camps de les terres de Lleida van fer que el Sindicat Unió de Pagesos comencés a buscar alternatives de mà d'obra temporal per als pagesos, és a dir, treballadors documentats que volguessin participar en les collites de temporada i així contractar-los en origen com a persones migrants que ja viuen entre nosaltres. El Programa d'Acollida i Integració dels Temporers es duu a terme des dels orígens de la Fundació Pagesos Solidaris, l'any 2001. Durant la campanya se'ls acull, acompanya i se'ls dona la formació necessària per fomentar l'autonomia personal; a partir d'una metodologia de Migració Conscient, des de la legalitat, es para atenció tant a l'impacte produït en la comunitat d'origen com en la de destí, s'acull els treballadors com a persones i se'ls dona suport en els seus projectes i interessos, mitjançant el co-desenvolupament. D'aquesta manera, en tornar al seu país, generen l'enfortiment del desenvolupament rural sostenible de la comunitat i de les seves famílies.

Unió de Pagesos de Catalunya, juntament amb un grup de professionals compromesos, coordinem una experiència de gestió de treball temporer, que anomenem Programa Integral de Gestió de Fluxos de Treballadors de Temporada. Els orígens del programa se situen fa aproximadament setze anys, quan unes fortes inspeccions als camps de les terres de Lleida van fer que ens preocupéssim per buscar alternatives de mà d'obra temporal per als pagesos, amb treballadors documentats que volguessin participar a les nostres collites de temporada. Els reptes eren i continuen sent: portar la gent necessària per recollir la fruita, almenys uns dies abans de començar la campanya; acollir-los dignament, i retornar-los al seu lloc d'origen després que acaba la campanya.

Les primeres experiències d'aquest flux circular de mà d'obra de temporada van ser amb Zamora. A partir de la nostra relació amb la Unión de Campesinos de Zamora es van gestionar els primers grups de temporers. Bastants eren pagesos, com ho havien estat temps enrere per exemple els pagesos de les Garrigues, que fa anys aprofitaven els buits de feina de les seves campanyes per treballar en altres zones on hi havia tasca al camp.

Des d'aleshores ha passat una colla d'anys, carregats de moltes experiències, que han configurat el nostre projecte tal com és avui i en el qual hi ha participat un bon grapat de companys sindicalistes, un gran equip tècnic i, com no pot ser d'altra manera, els mateixos temporers i temporeres. Tots plegats hem construït el camí, on ara som.

CONTRACTACIONS EN ORIGEN, MIGRACIONS CIRCULARS I PAPER DE L'EMPRESARIAT

Abans de continuar voldria aclarir alguns detalls sobre el tema que ens ocupa: la gestió de treballadors i la immigració (ja que més del 90% de les persones que participen a les campanyes agràries són immigrants).

Contractació en origen. Generalment s'entén per *contractacions en origen* aquelles signades amb països tercers. Així, un cop signats els acords entre els països, la contractació en origen és aquella en què l'empresari informa el treballador, on sigui que aquest es trobi, tant si ja és a Espanya, a Colòmbia o a l'oficina d'atenció que té la Unió de Pagesos a Lleida, de les condicions de treball (sous, descomptes per manutenció o altres conceptes, habitatge, horaris, etc.) abans que es desplaci al destí de la feina.

A Unió de Pagesos creiem que abans de portar treballadors de països tercers, la prioritat és la contractació dels treballadors interessats que ja estan a Catalunya i a Espanya, immigrants o no. Per al 2008 i amb el suport de l'Administració obrirem vuit punts d'atenció i informació per a la contractació, situats en diferents llocs de Catalunya, des de Tortosa fins a Figueres passant per les comarques centrals i de Ponent.

Migracions circulars. Les *migracions circulars* es componen de persones que no estan estables en el territori, que circulen. Hi ha migracions circulars constants o bé de temporada. Entre les constants, hi ha persones que no troben estabilitat laboral i/o social i no poden assentar-se en un municipi concret per dificultats importants com ara la indocumentació. Però també hi trobem aquelles persones que no volen assentar-se en un lloc estable i viatgen constantment, com les migracions tradicionals d'una part dels gitanos.

Podem distingir tres tipus de migracions circulars segons l'origen:

- a) Els immigrants temporals del mateix país o zona, com per exemple els andalusos que encara vénen a Catalunya o els pagesos que cultiven oliva o ametlla —conreus

que es recol·lecten ja passada la collita de la fruita—, tot i que són cada vegada menys els qui participen a les collites de fruita de les planes de Lleida. Per la nostra part pensem que des de l'Administració es podrien potenciar i coordinar aquests fluxos interns, a través del Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC) a Catalunya i a través de l'INEM a l'Estat, ja que a curt termini poden portar moltes complicacions si no es gestionen amb una visió de tot l'Estat.

- b) Els immigrants dels països de la Unió Europea o espai Schengen. Polònia, Romania o Bulgària són membres molt recents de la Comunitat Europea i estan aportant fluxos descontrolats de persones que busquen feina i acostumen a anar a les grans ciutats. Aquest és un repte important que s'ha d'afrontar a tot l'Estat a curt termini: com ordenar aquests fluxos descontrolats i evitar les massificacions de persones en alguns barris de les grans capitals on no hi ha feina, i intentar fer que els sectors que necessiten gent per treballar la trobin amb més facilitat.

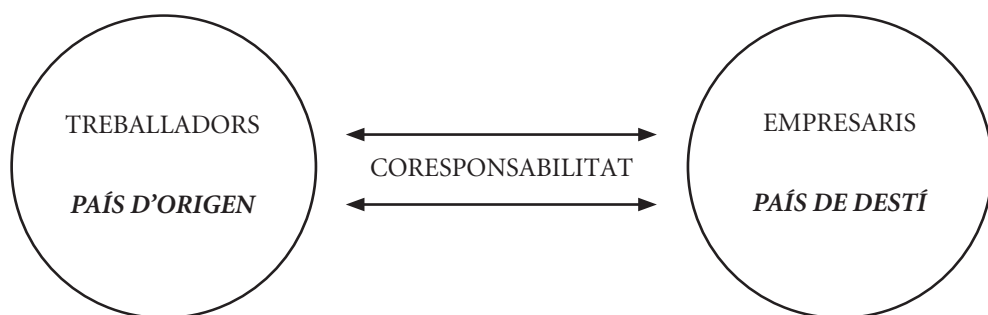
Cada cop es necessiten més treballadors amb una certa especialitat; també cal pensar com ressituar els que treballen a la construcció, en un context de crisi del sector. Aquests són reptes que a curt termini s'hauran d'afrontar indefugiblement i val a dir que els instruments de què disposem (tant la Xarxa EURES europea com l'INEM espanyol) no estan pas preparats per afrontar-los. Caldrà, doncs, buscar alternatives imaginatives i la intermediació mixta entre Administració i empresaris pot ser un camí.

- c) Els immigrants de tercers països, amb un procediment fixat a través del Reglament d'estrangeria i condicionat per la situació laboral a tot l'Estat i pels diferents convenis de col·laboració i/o contractació firmats per l'Estat espanyol amb tercers països. Colòmbia va ser el primer país (i nosaltres hi vam intervenir directament l'any 2001), més tard s'hi van afegir Romania, Bulgària, el Marroc, Polònia i el Senegal. Des d'Unió de Pagesos també hem estat dels primers a col·laborar oferint contractes per recolzar el conveni que ha d'ajudar a frenar el flux de les pasteres. L'eficiència d'aquestes contractacions depèn bastant de diversos elements, com ara la rapidesa de la tramitació dels permisos i la capacitat de les institucions espanyoles al país d'origen, especialment el consolat. A més, s'hi pot afegir la voluntat del govern del país d'origen per controlar i incidir en el procés per bé o per mal, i el compromís dels empresaris i els seus representants; la combinació d'aquests elements fa força complicat tot el procés.

Fluxos migratoris de doble interès. Les migracions més conegudes i tradicionals han estat fins ara les provocades per circumstàncies, en gran part incontrolables, com ara les guerres o els enfrontaments ètnics, per èpoques de sequera, per fam, per catàstrofes naturals, per persecucions, també per canvis en les expectatives de vida, etc. Totes parteixen de la decisió de l'immigrant que pràcticament sempre migra forçat per les circumstàncies. És aquí que les organitzacions humanitàries tenen un paper important per donar suport als migrants i col·laborar amb les administracions públiques. Recentment, hi ha un nou flux de migracions que està agafant cada cop més importància: els fluxos de treballadors, peons i especialistes contractats en origen pels empresaris del país de destí. Estem, doncs, davant d'uns fluxos de doble interès.

D'una banda, l'empresari té unes necessitats i decideix contractar en origen (amb tot el que això comporta, com ara la tramitació, el viatge, l'acollida, la integració laboral, etc.), i de l'altra hi ha les necessitats del treballador, que a partir del contracte signat en origen decideix immigrar al país de destí amb un contracte temporal o estable. En aquests casos la responsabilitat de la gestió d'aquests fluxos no pot ser només de l'Administració del país de destí, ja que pel fet de regular el procés l'estat d'origen també té uns avantatges i per tant també n'és responsable.

En aquests fluxos d'immigració laboral el paper principal el té l'empresari i les seves necessitats. Des d'aquesta perspectiva l'empresari ha de tenir un paper més proactiu en tot el procés i per tant ha d'assumir una part de responsabilitat en tot el procediment i, sobretot, en la gestió de l'impacte que la migració causa tant en la societat d'acollida com en el país d'origen.

Cal, doncs, treballar per implicar els empresaris en el debat de la nova Llei d'acollida que està desenvolupant el Govern de la Generalitat de Catalunya. En aquest projecte ja s'introdueixen aquests conceptes, i també mecanismes i ajudes per definir el nou paper que l'empresariat té en l'acollida i en la integració d'aquests treballadors en les empreses i la societat que els rep. Personalment penso —i així ho he defensat— que s'haurien de condicionar encara més les futures contractacions de treballadors a l'estranger a la presentació i aprovació d'un Pla d'Acollida i Integració per gestionar l'impacte d'aquestes migracions a la societat d'acollida. També cal seguir amb els processos d'inspecció contra les contractacions irregulars d'immigrants en tots els sectors productius amb la mateixa intensitat. Finalment, caldria fomentar la responsabilitat social corporativa de les empreses pel que fa a la immigració establint ajudes per als empresaris que ho facin bé.

ELS ANTECEDENTS

Com ja he dit a l'inici, les primeres experiències van ser l'any 1992 amb els treballadors de Zamora. A partir d'aquella prova, hem treballat també en col·laboració amb CCOO per canalitzar treballadors d'Andalusia durant uns quants anys i també amb UGT, amb treballadors immigrants de la zona periurbana de Barcelona. L'any 1998 també vam intentar contractar estudiants a través de borses de treball a les universitats a l'estiu, però vam tenir molts problemes per trobar joves disposats a treballar a la campanya agrícola.

Després de conèixer experiències d'altres països, com per exemple França amb contractacions al Magrib, l'any 1998 vam pensar i proposar al Ministeri de Treball la possibilitat de contractar a tercers països. De la primera entrevista amb la Direcció General d'Immigració, en vam sortir una mica decebuts, però al cap d'un mes aproximadament ens van cridar un altre cop. Casualment en aquell moment Espanya estava negociant amb el Marroc un acord de pesca i algú des del Govern va veure la possibilitat d'oferir a aquest país una experiència de contractació de treballadors a canvi de permisos de pesca, i ens van plantejar l'experiència de contractar amb el Marroc.

Després de sol·licitar que també volíem una experiència amb països sud-americans, se'ns va donar l'oportunitat d'organitzar una experiència de contractació en origen al Marroc i Colòmbia amb cinquanta permisos per país. En les primeres negociacions amb l'Administració marroquina, la proposta no va reeixir perquè no els convenien els contractes per temporada; no es va iniciar l'experiència fins l'any 2000. Amb Colòmbia va ser diferent. Per iniciativa pròpia, l'any 1999 i després d'escollir uns col·laboradors seriosos i eficaços, vam fer un procés de selecció directa vinculat a les comunitats i els territoris; aquesta estratègia ens ha permès iniciar la contractació de treballadors amb un fort component de relació personal i afectiva; nosaltres en diem *agermanament*, entre comunitats i països.

La primera experiència amb Colòmbia del 1999 va ser la més enriquidora. Aquella campanya amb els primers trenta-cinc colombians que ens van arribar dels cinquanta permisos de què disposàvem va marcar i definir la nostra estratègia. Dues històries, una d'agradable i una altra que va comportar una lesió greu, van condicionar el model d'Unió de Pagesos.

El *Patamocha*, així és com li diuen ara, és un noi colombià a qui després d'un accident greu amb el tractor van haver d'amputar un peu, un fet que evidentment no estava previst. Tot i les bones intencions i els esforços personals d'alguns, es va veure que era convenient contractar una persona per atendre'l en les seves necessitats i limitacions, ja que no tenia ningú proper. La Sole, que actuava com a acompanyant de salut, va ser la primera persona que va començar a treballar al programa de cobertura personal, avui un dels programes més importants de la nostra fundació, el Programa d'Acollida. Ens vam adonar que no tan sols havíem de pensar en els treballadors i la feina que s'havia de fer, sinó que calia pensar en les necessitats personals dels treballadors i que requerien disposar del suport d'un acompanyament personalitzat.

La capella de Siecha és un lloc de pelegrinatge, situat en un indret singular i estratègic a prop de Guasca, al departament de Cundinamarca (Colòmbia) i va ser també un dels símbols del nostre camí. En aquells anys aquesta capella tenia el sostre malmès, i amb la pluja, que és freqüent en aquella zona, es deteriorava cada cop més. Un

dels nois de Guasca, l'Edgar Garzón, ens va fer arribar unes fotos d'aquesta capella (que, per cert, una mica més i les hi requisen a la duana!). Vam decidir ajudar-los fent una rifa d'un lot de productes i amb els diners obtinguts intentar arreglar la teulada. L'any següent, més de cent persones ens van fer arribar les seves sol·licituds d'ajuda; moltes d'aquestes propostes i d'aquests projectes estaven mal estructurats i eren de viabilitat dubtosa, però de molts en vam treure una lliçó positiva. Aquest interès des de la iniciativa personal dels mateixos immigrants és sens dubte la base per treballar en el codesenvolupament. La formació, l'acompanyament i la iniciativa són eixos clau per al Programa de Codesenvolupament de la nostra fundació, avui reconegut internacionalment.

“Humanitat”; sincerament no m'ho esperava pas. Aquest va ser l'únic favor que em va demanar el senyor Verduny, que en aquell moment era el responsable de treball a la zona nord del Marroc, amb seu a Tànger. Feia d'enllaç i organitzador de la contractació del Govern del Marroc en la primera experiència de l'any 2000 i a les següents del 2001 i el 2002. Després de superar el primer procés de selecció de dos dies al Marroc, amb la participació d'un bon grapat de representants del Govern i de la societat, alcaldes, etc., vam triar un grup de seixanta dones. Va arribar el moment del viatge cap a Espanya, amb els comiats dels familiars de les noies, després d'encabir amb dificultat totes les maletes i treballadores a l'autocar i llavors, abans de tancar la porta, el senyor Verduny, amb to sensiblement emocionat, em va fer un prec, i em va demanar que per favor les tractéssim amb humanitat. Des d'aleshores ha estat conscientment un dels nostres objectius principals: donar un tracte humà a totes les persones que ens ajuden en la recol·lecció de les nostres produccions, durant i després de la campanya.

Després d'aquestes experiències pilot amb Colòmbia el 1999 i el 2000 i amb el Marroc el 2000, amb autoritzacions especials del Ministeri de Treball, l'any 2001 el govern va aprovar el Reglament d'estrangeria, un nou procés de contractació en origen a tercers països, que en concret era un permís de temporada per a l'agricultura i altres sectors com l'hostaleria, la construcció, etc. Després es va firmar el primer conveni de migracions amb un tercer país, Colòmbia, l'any 2001. Nosaltres hi vam

participar, i n'és una prova el fet que a proposta nostra l'article 12 d'aquest conveni parla de codesenvolupament, de la implicació dels immigrants i les seves remeses en el desenvolupament de Colòmbia. Un article que no s'ha repetit a cap altre dels convenis que Espanya ha signat després amb l'Equador, Romania, Polònia, Bulgària, el Marroc, etc.

EL PROGRAMA INTEGRAL DE FLUXOS DE TREBALLADORS DE TEMPORADA

És fruit de l'experiència d'aquests setze anys el programa que tenim en marxa avui i que es diu Programa Integral de Fluxos de Treballadors de Temporada. L'objectiu del programa és triple:

- En primer lloc organitzar tot el procés d'intermediació necessari a partir de les demandes dels empresaris agraris, és a dir, la selecció, la contractació, les autoritzacions, els visats, la logística de viatges i el seguiment laboral, per poder participar a les diferents campanyes agràries de Catalunya, procurant sempre que els treballadors arribin uns dies abans de la collita, ja que la fruita no s'espera.
- En segon lloc, acollir i acompanyar les persones migrades que es desplacen a les zones rurals de Catalunya; també facilitar la interrelació amb la societat d'acollida, mitjançant programes innovadors que afavoreixen el coneixement mutu i fomenten el contacte entre les persones temporeres i els municipis de destí; organitzant i gestionant el suport, l'acompanyament i la promoció de la salut i l'atenció personalitzada dels treballadors i treballadores per atendre les possibles incidències que sorgeixin durant la campanya.
- I en tercer lloc la promoció d'iniciatives productives per aconseguir la millora de les oportunitats socioeconòmiques de les comunitats d'origen, a partir dels temporers que treballen en les campanyes agràries de Catalunya.

A continuació descrivim cadascuna de les activitats del programa:

Actuacions abans de campanya

FORMACIÓ DE PRESELECCIÓ DE TEMPORERS

En l'actualitat la Fundació Pagesos Solidaris/Unió de Pagesos (FPS/UP) signa convenis amb ajuntaments i fundacions a Colòmbia que faciliten la preselecció de treballadors de campanya. A partir d'aquesta preselecció, FPS/UP organitza i desenvolupa cursos de formació orientats a seleccionar els temporers que tenen el perfil més adequat pel que fa a situació familiar, nivell acadèmic, experiència laboral en el sector agrícola i ramader, bon funcionament en grup, interessos i motivacions per la campanya (per exemple, l'existència de prioritats d'inversió i de sentit comunitari: projectes productius, construcció d'habitatge, àrees socials, etc.). Aquests darrers elements s'utilitzaran posteriorment com a punt de partida per al pla de campanya, que s'explica més endavant.

FORMACIÓ DEL SERVEI D'Ocupació de Catalunya (SOC)

Des del 2006, el Servei d'Ocupació de Catalunya dependent de la Generalitat i la FPS/UP col·laboren en el procés de formació i contractació en origen de treballadors del sector agrari. L'objectiu d'aquesta formació del SOC, realitzada a través de la FPS, és informar els temporers en origen abans del viatge a Catalunya. Els mòduls que s'imparteixen són:

- *Mòdul d'informació laboral.* Té l'objectiu d'informar els futurs treballadors sobre el funcionament del món laboral a Catalunya i les condicions peculiars del seu futur lloc de treball: els drets i deures recollits en el conveni del sector, el contracte en origen i el funcionament del sistema de la Seguretat Social i de prestacions: altes/baixes laborals, accés als serveis sanitaris, etc.
- *Mòdul de preparació psicoafectiva.* Té com a objectiu facilitar la preparació psicoafectiva de les persones que han de realitzar un treball de temporada lluny de la seva família i comunitat, així com detectar possibles conflictes i donar suport als familiars dels immigrants.
- *Mòdul sociolingüístic.* Té per finalitat facilitar la informació bàsica sociocultural de la societat d'acollida (Catalunya). A més d'informar sobre el lloc de destinació

i sobre la cultura i les tradicions catalanes s'imparteix un curs de coneixements bàsics de llengua catalana.

- *Mòdul de prevenció de riscos laborals.* Amb aquest mòdul es pretén donar a conèixer els riscos relacionats amb el lloc de treball per augmentar la seguretat a la feina, promoure hàbits saludables i millorar la qualitat de vida del treballador del sector agrari.

FORMULACIÓ/REVISIÓ DELS PLANS DE CAMPANYA DELS TEMPORERS

La FPS organitza tallers de formulació dels plans de campanya dels temporers que ja s'havien identificat prèviament des de la Formació de Preselecció. Aquests plans de campanya parteixen d'una primera proposta per escrit feta pels temporers, prèvia al viatge, sobre quines són les seves intencions sobre el destí dels ingressos o remeses obtinguts a partir del treball de campanya: necessitats bàsiques i de consum, iniciatives productives i socials autosostenibles, habitatge familiar, etc. La formulació dels plans de campanya es realitza, en primer lloc, de forma individual (familiar o col·lectiva quan existeixi un pla comú) per després exposar-la al conjunt de participants del taller. Finalment, es discuteixen les iniciatives en el grup amb l'objectiu que el temporer les interioritzi més.

En el cas dels temporers que participen per primera vegada a la campanya agrària a Catalunya, el pla de campanya permet, d'una banda, conscienciar-los dels beneficis de la inversió de les remeses i, de l'altra, identificar iniciatives potencials de manera que tant els mateixos temporers com l'equip de la FPS puguin desenvolupar-les conceptualment durant la campanya a Catalunya. Per als temporers que ja han realitzat la campanya agrària a Catalunya a través del programa amb Unió de Pagesos l'any anterior, es confronta la intenció declarada inicialment en el pla de campanya amb els resultats obtinguts en la pràctica en el moment previ a un nou viatge de campanya. Així, la revisió del pla de campanya permet contrastar les capacitats del temporer per dur a terme de manera efectiva les seves intencions inicials i valorar el grau de responsabilitat i aprofitament real de l'experiència a l'exterior en termes de compliment d'iniciatives. Aquesta anàlisi de compliment dels plans de campanya permet a l'equip de seguiment de la FPS a Colòmbia identificar amb més claredat les persones

i els col·lectius amb més potencial emprenedor als quals, en definitiva, valdrà la pena donar suport. És important remarcar tot això, sense oblidar el caràcter confidencial i voluntari, en qualsevol cas, de les intencions de cada persona a l'hora de migrar per treballar a la campanya agrària a Catalunya.

Selecció i contractació

PREVISIÓ

Abans de tot el procés de selecció i contractació, cal fer una bona previsió del treball disponible, que s'ha de basar en el coneixement exhaustiu de totes les campanyes agràries de temporada, de manera que un cop finalitzada la campanya en una zona es pot proveir de treballadors una altra, sempre que es coneguin les característiques dels possibles destins per seleccionar qui i com pot cobrir la nova demanda i quantes persones calen per fer-ho. Així, doncs, tot just “acabada” una campanya comencem una roda de reunions pels pobles per fer una previsió de la demanda de la campanya següent, partint d'un escenari de collita “normal” i tenint en compte les evolucions climàtiques, els nous regadius o els canvis de varietat, cosa que ens donarà una primera aproximació a les necessitats de mà d'obra, la temporalitat, les condicions de la feina i el perfil requerit.

ORDENACIÓ DE L'OFERTA: ENLLAÇOS

A partir d'aquesta previsió, els nostres tècnics componen el mapa de campanya en què s'ordenen cronològicament, geogràficament i segons el perfil demanat els enllaços de campanya, a fi i efecte, com hem dit abans, que un mateix treballador pugui cobrir l'oferta de campanyes consecutives en el temps. Així, si podem enllaçar dues campanyes que requereixen cadascuna cinquanta treballadors, només se'n contractaran cinquanta (en comptes de cent), que podran treballar un període molt més llarg i obtenir més ingressos.

ELS SERVEIS PÚBLICS D'Ocupació I L'OBTENCIÓ DE LA CERTIFICACIÓ

Un cop tancades aquestes xifres, la demanda global es presenta als serveis públics d'ocupació; en el cas català, el Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC). El SOC registra i fa publicitat de l'oferta a totes les oficines, amb la informació necessària perquè tots els interessats (demandants d'ocupació inscrits) puguin optar a qualsevol dels llocs de treball oferts.

A partir d'aquesta intermediació, i a la vista dels resultats, el SOC emet la certificació de la impossibilitat de donar cobertura a la totalitat de l'oferta. Aquesta certificació és un tràmit previ i condició *sine qua non* per poder presentar l'oferta davant de la Dirección General de Inmigración del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales (MTAS) per procedir a un procés de migració exterior.

EL MINISTERI DE TREBALL I L'APROVACIÓ DE L'AUTORITZACIÓ

Amb aquesta certificació el MTAS, conjuntament amb altres agents socials (organitzacions professionals agràries, sindicats obrers, municipis...), valoren la idoneïtat de l'oferta (condicions laborals, allotjament, justificació de la necessitat, pla d'integració dels temporers...). En cas de fer-ne una valoració positiva, la seu central de la Dirección General de Inmigración emet un informe que torna a analitzar l'oferta per determinar-ne la viabilitat i acceptar o no la modalitat de selecció que es demana per cobrir-la (nominal o genèrica) i el país de procedència dels treballadors. Amb aquesta aprovació es procedeix a la selecció.

SELECCIÓ

Sigui una oferta nominal o sigui genèrica, amb l'aprovació de l'oferta per les autoritats, al país d'origen comença tot el procediment de selecció que variarà lleugerament segons el país escollit.

Per a una oferta genèrica, la majoria del convenis bilaterals signats per l'Estat espanyol estableixen que és el servei públic d'ocupació del país d'origen qui ha de fer una pre-

selecció (sempre respectant les zones de selecció i els perfils sol·licitats) i explicar als candidats les condicions de l'oferta. D'aquesta preselecció (generalment dos candidats per cada lloc ofertat), l'entitat, en aquest cas, Unió de Pagesos, en fa la selecció final.

Per a una oferta nominal (és a dir, adreçada a persones concretes), nosaltres proposem directament els noms dels seleccionats a partir d'un procés realitzat en el país d'origen per les nostres contraparts o organitzacions col·laboradores i en què també s'explica als candidats les condicions de l'oferta. Aquest procediment ens dona més garanties que en els processos de preselecció s'hagin respectat curosament els perfils demanats.

En tots dos casos les dades dels seleccionats són revisades pel Ministerio del Interior que, en cas de no trobar cap antecedent als seleccionats, emet el número d'identificació d'estranger (NIE) i amb aquest NIE ja podem fer i enviar el contracte de treball.

DEL CONTRACTE EN ORIGEN AL VIATGE

Amb el contracte a les mans, els seleccionats revisen que les condicions siguin les exposades anteriorment, el signen i conjuntament amb un certificat mèdic i un certificat de penals al país d'origen, sol·liciten davant de l'autoritat consular espanyola el visat corresponent per viatjar a Catalunya.

Es comunica als treballadors la data i lloc de sortida del viatge, prèviament contractat per nosaltres mateixos, del qual, com estableix la legislació en aquests casos, n'assumim en principi tots els costos, per posteriorment descomptar al treballador la meitat del cost entre fronteres.

Durant la campanya agrària

ACOLLIDA DELS TEMPORERS

El Programa d'Acollida i Integració dels temporers es du a terme des dels orígens de la FPS, l'any 2001. Mitjançant aquest programa es contribueix a establitzar la tempo-

ralitat en l'agricultura ja que garanteix als treballadors contractes de treball successius en les diferents i successives campanyes a Catalunya, València i les Illes Balears, de manera que es produeixi un desplaçament o enllaç dels temporers allà on existeixi la demanda de mà d'obra.

L'arribada dels temporers a les poblacions a les quals es contracten pot ocasionar desequilibris, si no es té en compte la necessitat de creació i desplegament de nous serveis i recursos a la zona, fent especial incidència en l'àmbit de la salut, l'adaptació de l'entorn, etc. També facilitem la interrelació amb la societat d'acollida mitjançant programes que afavoreixen el coneixement mutu i fomenten la participació entre els temporers i els municipis on passen la campanya.

En concret, les principals activitats que es duen a terme en el marc del Programa d'Acollida són les següents:

- Informar i orientar els nouvinguts respecte al lloc d'acollida i les condicions laborals.
- Realitzar el seguiment i la gestió dels allotjaments on resideixen els treballadors durant la campanya agrària.
- Proporcionar la formació necessària per fomentar l'autonomia personal amb cursos de planificació familiar o de prevenció de riscos laborals, entre altres.
- Donar suport, acompanyament i atenció personalitzada a les possibles incidències que puguin sorgir durant la campanya.
- Fer cursos de capacització tècnica i formació continuada per promoure la inserció sociolaboral. Alguns dels cursos ofertats, per exemple, són el de desenvolupament rural, perspectiva de gènere i resolució de conflictes o el d'introducció al codesenvolupament.
- Fomentar el coneixement sociolingüístic de la societat d'acollida, mitjançant cursos de català o sortides programades per conèixer el territori o fomentar les relacions interculturals.
- Incorporar elements que facilitin el procés d'integració de la població immigrant alhora que s'ofereixen activitats socioculturals i de temps lliure; per exemple festes multiculturals amb la societat d'acollida "Connecta't al Camp", o diàlegs previs a la campanya amb els municipis d'acollida, etc.

LA FORMACIÓ DE TEMPORERS EMPRENEDORS COM A AGENTS DE CODESENVOLUPAMENT

Aquesta formació es dirigeix prioritàriament als temporers originaris de Colòmbia amb l'objectiu que es puguin desenvolupar com a agents de codesenvolupament:

- Seran emprenedors econòmics i/o socials. És a dir, seran capaços de generar iniciatives productives o socials autosostenibles, de manera autònoma, amb la finalitat última de millorar les condicions de vida familiars i de la seva comunitat d'origen de tal manera que en un futur pròxim no tinguin la necessitat de migrar.
- Aprofitaran l'oportunitat que els proporciona la migració circular, tant en termes d'ingressos econòmics que es transformaran en inversions productives com en la millora de les capacitats empresarials i socials per a dur a terme l'apoderament amb èxit (migracions conscients).

Si trien el codesenvolupament com una opció per millorar les condicions de la seva comunitat d'origen i per oferir més eines i seguretat a l'hora d'elaborar les seves propostes, el nostre equip realitza dos tipus d'estratègies de formació durant la seva estada en campanya: els cursos de formació i les estratègies d'acompanyament.

A . La formació bàsica.

Una formació bàsica que es durà a terme prioritàriament amb els treballadors colombians que participen per primera vegada en la campanya. Els continguts de formació bàsica en codesenvolupament inclouen:

- El codesenvolupament com a opció per impulsar el desenvolupament de la comunitat.
- Eines bàsiques per al desenvolupament del projecte.
- Introducció al cicle de projectes.

B . Els tallers d'assessoria.

Aquests tallers van dirigits a concretar i formular iniciatives productives i socials sostenibles, ja siguin d'àmbit familiar o individual. En aquest taller participen persones

que, en la formació bàsica anterior, han manifestat la intenció d'emprendre projectes en la seva comunitat d'origen. En aquest taller es treballen les qüestions següents:

- La proposta d'acció que es vol realitzar, en principi, conseqüent amb el pla de campanya del temporer.
- Les característiques i capacitats endògenes del lloc on es desenvoluparà la iniciativa i que poden influir en el pla d'acció.
- La definició dels objectius, actors, activitats que s'han de realitzar, cronograma, recursos i seguiment del projecte.

Quan s'han concretat i formulat les iniciatives que s'han de desenvolupar a les comunitats d'origen, s'ha aconseguit activar el desig de fer coses i d'assolir resultats: el temporer emprenedor es veu capaç d'assumir la responsabilitat individual per assolir el resultat de les seves accions i elaborar una planificació a mitjà termini.

No obstant això, l'èxit d'una idea depèn de la seva qualitat, de la capacitat empresarial i de l'adequació de la promoció al mercat. Addicionalment, el temporer encara haurà d'afrontar, com a mínim, dos obstacles principals en la creació d'iniciatives productives: la formació insuficient en la creació d'empreses i la insuficiència de les eines de finançament formal.¹

C. Curs per a projectes comunitaris de codesenvolupament.

Està dirigit a totes aquelles persones migrants que volen dur a terme un projecte col·lectiu a les seves comunitats d'origen. Els continguts es reparteixen en tres àmbits: formació tècnica per a la planificació de projectes, formació social (resolució de conflictes, gènere i generació, treball en equip) i experiències pràctiques (visites a iniciatives empresarials artesanals i ecològiques). Els professors són professionals tant interns de la fundació com externs. La duració del curs és d'unes noranta hores, incloent-hi els tallers que són part del curs, i es clausura amb l'assistència a les Jornades de Codes-

1. Subdirecció General de Creació d'Empreses i Economia Cooperativa, Generalitat de Catalunya, 2007.

envolupament, l'eix temàtic de les quals aquest any ha estat les remeses de diners als familiars i la seva utilització.

D. Curs per a agents de codesenvolupament en origen.

Qui ha participat als cursos 2 o 3 (impartits a Catalunya) és convidat a participar a un curs en les seves comunitats d'origen per oferir oportunitats de formació a altres persones de les comunitats implicades en els projectes o plans d'acció. L'objectiu és concretar els plans d'acció i els projectes, i definir el Pla d'Acompanyament amb cada agent de codesenvolupament, en coordinació amb la filial colombiana de la Fundació Pagesos Solidaris (FPS). Com a resultats, esperem que els agents de codesenvolupament que al llarg de la campanya agrícola han fet el curs 2 o 3 rebin la formació apropiada a cada necessitat, i assegurar la qualitat dels perfils de projecte i dels plans d'acció.

a) Acompanyament en l'elaboració preliminar del pla d'empresa (PE). A partir de la idea inicial, el temporer emprenedor (o grup de temporers, en el cas d'iniciatives col·lectives) ha d'aconseguir avaluar i presentar la idea de negoci. Aquest és l'objectiu de l'assessorament específic d'elaboració preliminar al pla d'empresa que faciliten els assessors d'Unió de Pagesos i els de la FPS. En aquesta assessoria també poden participar els de la Fundació Un Sol Món, de Caixa Catalunya, tant en la capacitació dels assessors de la FPS com directament participant en l'assessorament, fet que facilita l'accés dels temporers emprenedors a institucions microfinanceres a Colòmbia.

En aquest assessorament participen els temporers emprenedors que han passat per la formació com a agents de codesenvolupament i han mostrat interès per desenvolupar la seva idea inicial. O bé aquells que tenen una iniciativa productiva o social autosostenible en marxa en la seva comunitat d'origen. És a dir, aquells que han passat prèviament pel pla d'assessorament a Colòmbia. Addicionalment, els agents de codesenvolupament veterans també poden tenir lloc en aquesta assessoria perquè constitueixen una font d'experiències vàlides per als nous agents, de manera que es dinamitzarà una xarxa d'agents de codesenvolupament.

El pla d'empresa es planteja com un document de treball i reflexió de l'emprenedor que li ha de permetre: planificar i pensar anticipadament la nova empresa; analitzar

la viabilitat del projecte, tant econòmica (costos, rendibilitat) com tècnica; preveure on poden sorgir els problemes i tenir preparades les alternatives; tenir una visió global de la iniciativa i prendre una decisió sobre l'inici o no de l'empresa; comunicar el projecte a possibles col·laboradors: bancs i entitats financeres, proveïdors, possibles clients i socis, etc.

A partir d'aquesta activitat, s'assigna un assessor a cadascun dels emprenedors o col·lectius que tinguin com a mínim un esquema bàsic de pla d'empresa. Aquest assessor, en coordinació amb el tècnic d'acollida, vetlla per fornir valor a l'estada del temporer emprenedor en termes d'aportació a la idea de negoci.

La introducció al pla d'empresa es completa amb l'assistència de Validació del Pla d'Empresa una vegada el temporer ha tornat a la seva comunitat d'origen.

b) Acompanyament en el desenvolupament del Pla d'Acompanyament. Cada assessor ha de preveure un pla d'activitats per cobrir les necessitats específiques de la iniciativa concreta, que ja s'han identificat des del Pla d'Assessorament en origen, o d'altres de noves que puguin sorgir durant l'estada en la campanya. Així, per exemple: visites a cooperatives o empreses que tinguin relació amb la idea de negoci; facilitació de contactes amb possibles col·laboradors futurs; formació tècnica en aquells àmbits en els quals no existeixi o sigui difícil accedir a l'oferta formativa en origen; assessories específiques (per exemple, UP ha presentat una memòria al COPCA² per estudiar i valorar la possibilitat d'exportar al mercat català la producció de fruites i hortalisses tropicals de petits i mitjans productors de la regió de Cessar a Colòmbia).

Els assessors serveixen, a més, com a enllaç per al treball de seguiment de les iniciatives productives i socials autosostenibles que realitza l'equip de la FPS a Colòmbia.

2. Consorci per la Promoció Comercial de Catalunya, que anualment té convocatòries adreçades als agents empresarials catalans que faciliten el desenvolupament empresarial en països en vies de desenvolupament.

Després de la campanya

Després de la campanya, ve el retorn al país d'origen. Abans el programa de foment d'iniciatives productives encara contempla dues activitats addicionals: la Validació dels Plans d'Empresa i el suport al Desenvolupament dels Plans d'Empresa, que són facilitats, en ambdós casos, per assessors i tècnics locals externs.

- La Validació dels Plans d'Empresa (PE). El taller d'elaboració preliminar del pla d'empresa (PE) que s'haurà dut a terme a Catalunya, servirà per traslladar la idea inicial de projecte cap a un concepte de negoci i concretar les possibilitats d'èxit o fracàs abans d'embarcar-se definitivament en aquesta tasca. No obstant això, el PE preliminar s'haurà de validar una vegada els temporers tornin al seu lloc d'origen, principalment per dues raons. La primera és per avançar en la motivació i l'apoderament de les persones que han participat en la campanya i involucrar les altres persones que participen directament en el projecte però que no han viatjat a la campanya: (familiars, comunitat, etc.). La segona és perquè cal adaptar els PE preliminars al context local i aprofundir-hi, atenent a les condicions reals de l'entorn on es pretén desenvolupar la iniciativa: condicions físiques de la producció i la distribució, capacitats d'accés als mercats, recursos i actors en el desenvolupament econòmic local (i regional), aspectes legals per formalitzar la iniciativa, facilitat d'accés a finançament addicional, etc.
La FPS a Colòmbia facilita l'accés dels temporers emprenedors als assessors locals que realitzen la validació dels PE en la comunitat d'origen. Entre altres, la FPS podrà comptar amb els consultors colombians de la Fundació Un Sol Món de Caixa Catalunya per a la validació del PE, de tal manera que permeti més endavant canalitzar les iniciatives cap a solucions de microcrèdit.
- El desenvolupament dels Plans d'Empresa. A partir dels PE que s'han validat sobre el context local, s'assigna un assessor a Colòmbia a cadascuna de les iniciatives de microempresa amb l'objectiu de realitzar-ne l'acompanyament inicial per un període determinat. L'assessor vetlla per facilitar l'accés als serveis d'empresa, entre altres: assessorament tècnic als emprenedors, tant en la creació de microempreses com en la producció, l'accés al mercat, els recursos financers i de gestió empresarial; les entitats microfinanceres (la FPS/UP està desenvolu-

pant una estratègia conjunta de microcrèdit amb la Fundació Un Sol Món, de Caixa Catalunya, que ha establert convenis amb entitats microfinanceres en el territori); relacions de col·laboració amb empreses, govern local, cambres de comerç, fundacions empresarials, etc. (FPS/UP signa convenis amb els ajuntaments rurals dels quals provenen la majoria de temporers i amb associacions empresarials, com la corporació VallenPaz, Fundació Carboandes, Fundació Carvajal, etc.)

CONCLUSIÓ I MISSIÓ DEL PROGRAMA

La missió del programa és generar un marc lògic de migració conscient des de la legalitat, atenent a l'impacte produït a la comunitat d'origen així com a la de destí, acollint els treballadors com a persones i, per tant, donar-los suport, a partir dels seus interessos, quan tornen al seu país, amb l'enfortiment del desenvolupament rural sostenible de la comunitat i de les seves famílies mitjançant el codesenvolupament.

El nostre Programa de Gestió de Fluxos de Treballadors de Temporada, però, no està aïllat de tota la complexitat que comporta el fet d'afrontar amb èxit el repte de la immigració del país d'origen al de destí. A curt termini i des de l'experiència del nostre programa, pensem que és urgent dissenyar noves estratègies per gestionar els recents fluxos interns d'emigrants europeus que arriben pel seu compte des dels nous països incorporats a la Unió Europea. Vénen amb la il·lusió de trobar feina però si no es gestiona bé aquesta qüestió, acabaran generant impactes negatius a la nostra societat i, per tant, conflictivitat social. Cal, doncs, que tant des de l'Administració central com des de les autonòmiques, es preparin i executin de manera imminent programes de gestió de fluxos interns, també pensant en la reubicació necessària dels treballadors de la construcció que es quedaran sense feina.

Pensem que l'aportació compromesa del món empresarial conjuntament amb l'Administració, amb estratègies d'intermediació mixta adaptada als sectors productius de les diferents comunitats autonòmiques, pot ser una de les estratègies per millorar la gestió d'aquests fluxos de treballadors.

Voldria recordar també que, abans d'iniciar un programa de contractació en origen a països tercers, és del tot necessari que l'empresari i/o l'associació empresària es comprometí a la gestió de l'impacte que aquesta migració ocasiona tant en origen com en destí. En origen, perquè sempre són les persones preparades les que acostumen a migrar i el país d'origen se'n ressent. En destí, perquè cal organitzar eficientment l'acollida i la integració d'aquestes persones, tant en les empreses com en la societat que els acull temporalment.

Pensem que de la mateixa manera que cal perseguir i penalitzar la contractació irregular, també cal incentivar la responsabilitat social corporativa dels empresaris i/o de les seves organitzacions més representatives en la gestió de fluxos tant en origen com en destí. Cal, doncs, que les administracions competents proposin programes que incentivin i ajudin en el foment d'estratègies empresarials compromeses com un element de reconeixement social i eficiència empresarial davant de tota la societat.

Només si som conscients que a partir de les nostres necessitats empresarials provoquem uns fluxos de migració que poden ocasionar impactes negatius tant en el país d'origen com en el de destí, podrem iniciar la millora de la gestió d'aquests fluxos. El paper de les administracions per l'interès general és bàsic, però el paper dels empresaris o les seves organitzacions és la clau per iniciar el camí cap a uns fluxos migratoris que beneficiïn de la mateixa manera tant el país d'origen com el de destí, tant l'empresari com l'immigrant. Per a nosaltres aquest és el model de les migracions conscients pel qual cal treballar.

7 El pont està trencat: reflexions sobre les causes i conseqüències de la STC 236/2000

Andrée Viana Garcés
Itziar Gómez Fernández

RESUM

Amb les sentències sobre la LO 8/2000, el Tribunal Constitucional va perdre una oportunitat. Era el moment de reformular la doctrina constitucional sobre els drets fonamentals dels estrangers, d'allunyar-se definitivament de classificacions artificials i metodologies *ad hoc* i de començar a construir una línia jurisprudencial al voltant dels problemes jurídics que plantegen els límits dels drets, la constitucionalitat de les finalitats, la proporcionalitat de les condicions, l'aplicació del test d'igualtat, etcètera. La primera i més important de les sentències sobre la Llei Orgànica 8/2000 és la STC 236/2007: una sentència plena de paranyes lògics i de raonaments confusos. És una sentència que assigna un nou sentit, equívoc i jurídicament insostenible, a la línia jurisprudencial que la precedeix, que ja presentava seriosos problemes de desarticulació i justícia material. A partir de la reinterpretació de sentències anteriors, el Tribunal declara la inconstitucionalitat de sis preceptes de la llei recorreguda, però sobre la base d'arguments que no convencen en declara la nul·litat d'algun més. Aquestes i altres qüestions són objecte de reflexió en les pàgines següents.

El puente está quebrado,
 ¿con qué lo curaremos?
 con cáscaras de huevo...
 (ronda popular llatinoamericana)

El fenomen migratori va sempre més ràpid que les normes i decisions públiques, transforma la realitat abans que el poder del Dret hi pugui obrar i es basa i es torna a basar en àmbits socials als quals la ciència jurídica arriba amb dificultat.

El fenomen de la immigració ha anat deixant enrere el Tribunal Constitucional (TC), així com la llei i l'articulació de les polítiques públiques. Durant vint anys, el mateix TC havia estat preparant el terreny per córrer una cursa equitativa amb la immigració, per establir un sistema dinàmic capaç d'acompanyar el fenomen en tota la seva envergadura real. Han estat vint anys de jurisprudència tímida, però reorientada —lentament— cap a la normalitat de l'estranger dins del sistema de drets i garanties constitucionals; és a dir, cap a l'equiparació de l'estranger i el nacional. Però, quan calia donar un pas endavant, quan el Tribunal havia d'haver creuat el pont cap a la normalitat total, va fer un gir inesperat i, en comptes de construir el pont i recórrer-lo d'un costat a l'altre, el va trencar.

Per tant, la finalitat d'aquest text és presentar una lectura crítica de l'última generació de sentències del Tribunal Constitucional¹ sobre l'"estatut constitucional de l'estranger"

1. Fem referència a les SSTC 236, i 250 a 265 de l'any 2007. En realitat va haver-hi un recurs d'inconstitucionalitat més contra la LO 8/2000. Si només hi ha vuit sentències és perquè el Govern de les Illes Balears, que va interposar el Recurs d'Inconstitucionalitat núm. 1670/2001, plantejat en relació amb l'art. 1, apartats

a Espanya. Tanmateix, el procés de revisió farà èmfasi en la STC 236/2007, ja que és la que *reconceptualitza* tota la línia jurisprudencial i inaugura la nova *tendència decisòria*, seguida ja per set decisions sobre els mateixos temes.

Oferirem un enfocament general de les decisions judicials que van preparar l'escena constitucional per a l'arribada de la STC 236/2007. Després farem una espècie de zoom sobre aquesta sentència per ressaltar-ne els punts més crítics i explicar amb més detall per què creiem que el pont de transició a la normalitat constitucional de l'estranger està trencat; no només per la metodologia i la repetició de problemes jurídics fútils. I, finalment, tornarem a fer un zoom crític per a englobar totes les sentències de l'últim bloc i analitzar els efectes que el mateix Tribunal va disposar-hi.

En qualsevol cas, com que coneixem la dificultat que comporta el llenguatge i la lògica de creació de la jurisprudència, facilitarem una guia de lectura del bloc de sentències que ha produït el Tribunal durant l'últim trimestre de 2007 i que presentem com a Annex.

Aquí i ara —abans d'aprofundir en l'anàlisi crítica de les sentències— ens agradaria destacar només un parell d'elements essencials:

1. La LO 4/2000 és aprovada al final de la VI legislatura pel Congrés dels Diputats després que es rebutgessin per cent noranta vots les esmenes procedents del Senat i que eren recolzades pel Grup Parlamentari Popular. Uns mesos més tard, el novembre de l'any 2000, i ja en la VII legislatura, amb una majoria absoluta del PP al Congrés dels Diputats, es va aprovar —per cent vuitanta-set vots a favor, dels parlamentaris del PP, CiU i Coalició Canària— la LO 8/2000, que és una reforma de la LO 4/2000. Aquesta LO 8/2000 serà objecte de recurs per uns legitimats que, clarament, se situen ideològicament entre el grup de persones que havia defensat

5, 6, 9 i 16 de la Llei Orgànica 8/2000, va desistir del procediment, i aquest desistiment va ser acceptat pel TC mitjançant ATC 29/2006, d'1 de febrer de 2006. A més, la Sala Contenciosa Administrativa núm. 5 d'Oviedo va plantejar contra la mateixa llei quatre qüestions d'inconstitucionalitat en relació amb l'article 57.1 de la Llei Orgànica 4/2000. Cap ni una (qüestions 422-2007, 731-2007, 3676-2007 i 7425-2007) no va ser admesa per infundades, mitjançant els AATC 409/2007, 454/2007, 455/2007 i 457/2007.

i aprovat la primera “versió” de la Llei Orgànica de drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

És a dir, els recurrents són els integrants del grup parlamentari majoritari de l’oposició (STC 261/2007) o els òrgans col·legiats executius (SSTC 259, 262, 263, 264, 265/2007) o assemblees (SSTC 236, 260/2007) de comunitats autònomes, que adoptaven un color polític diferent del del partit que, amb la seva majoria absoluta al Congrés, havia aprovat la Llei Orgànica en qüestió. És interessant observar el fet que la majoria dels recursos són presentats per entitats autonòmiques que consideren que la llei “afecta el seu propi àmbit d’autonomia” i aquesta actuació és admesa pel Tribunal Constitucional, que s’empara en una interpretació no restrictiva de l’art. 32.2 LOTC i en l’argument següent: les comunitats autònomes poden interposar recurs d’inconstitucionalitat contra una disposició sempre que hi hagi una norma atributiva de competències que els permeti actuar en determinada matèria que formi part del contingut de la regulació que es pretén impugnar. En aquest cas, i malgrat que l’article 149.1.2 CE atorga a l’Estat central competència exclusiva en matèria de *nacionalitat, immigració, emigració, estrangeria i dret d’asil*, és cert que la LO 8/2000 regula aspectes relacionats amb els estrangers que sí que són responsabilitat de les comunitats autònomes en virtut de la seva assumpció de competències sectorials en matèria d’ensenyament, habitatge, policia, menors, assistència social o sanitat, sense oblidar el fet que els drets afectats per la llei poden exercir-se davant de tots els poders, fins i tot els autonòmics.

2. Els drets o principis sobre els quals el Tribunal es pronuncia en les diferents sentències es poden agrupar en tres grans blocs:
 - a. Els drets el gaudi dels quals es limita, no ja als estrangers en general, sinó als immigrants irregulars en particular. Tracta sobre:
 - Les llibertats de reunió i manifestació (art. 21 CE), el dret d’associació (art. 22 CE) i el dret a l’educació [no obligatòria per als menors de divuit anys (art. 27.1 CE)] i el dret a l’assistència jurídica gratuïta (art. 24 CE). No resulta senzill unificar les causes d’inconstitucionalitat que els recurrents identifiquen en la redacció donada per la LO 8/2000 als preceptes que regulen l’exercici que

fan els estrangers dels drets anteriors, però sí que es pot identificar l'argument principal d'inconstitucionalitat: segons els recurrents, la jurisprudència del Tribunal Constitucional permet assegurar que els drets esmentats són drets inherents a la persona i derivats de la dignitat humana (art. 10 CE), de manera que no resulta constitucionalment admissible la distinció entre espanyols i estrangers en el seu exercici.

- *Els drets de sindicació i vaga (art. 28 CE)*, la limitació dels quals podria resultar inconstitucional per vulneració del contingut essencial constitucionalment declarat d'aquests drets.
- b. **El dret a la intimitat familiar**, en la dimensió corresponent al dret de reagrupament familiar. En aquest cas, el problema al qual s'enfronta l'Alt Tribunal és la determinació de si el dret a la vida familiar està integrat com a part del contingut del dret a la intimitat familiar i si, llavors, tot allò que s'hi relaciona queda protegit per la garantia de la reserva de llei.
- c. **Els drets o principis que poden veure's afectats per la regulació que fa la llei de diferents procediments administratius (sancionadors o no) relacionats amb el control de fluxos (concessió de visat, expulsió, tornada, etc.).**
 - *El dret a la llibertat personal (art. 17 CE)*, que es veuria afectat per la regulació que es fa de la tornada i de la possibilitat d'internament previ si no es produeix abans de setanta-dues hores després d'ésser rebutjat a la frontera (art. 60 LO 4/2000) i durant la durada màxima (quaranta dies) de la mesura cautelar d'internament adoptada durant la tramitació d'un expedient sancionador (art. 62 LO 4/2000).
 - *Llibertat de residència i circulació (art. 19 CE)*, que podria veure's limitat per la mesura cautelar prevista en els procediments sancionadors destinats a l'expulsió de l'estranger del territori nacional, que limita —precisament— la llibertat de residència i circulació.
 - *Dret a la tutela judicial efectiva (art. 24 CE)*. Aquest dret és al·legat en les seves dimensions de: a) *dret a la motivació*, respecte de l'obligació o no de motivar la denegació de visat en certs casos (arts. 20.2 i 27.5 LO 4/2000); b) *dret a la tutela judicial efectiva sense indefensió*, que seria retallat pel fet de concedir només quaranta-vuit hores per presentar al·legacions en cas d'incoació de certs expedients d'expulsió (art. 63.2 LO 4/2000); c) *dret a*

la justícia cautelar, que es veuria afectat per la regulació dels articles 1.15 i 1.56 LO 8/2000, dels quals podria deduir-se la impossibilitat d'acordar la suspensió cautelar de l'expulsió acordada per l'autoritat administrativa en el procés preferent.

- *El principi de legalitat penal* (non bis in idem i *predeterminació de les conductes il·lícites i les sancions corresponents*, art. 25.1 CE), que s'al·lega com a vulnerat per la previsió de l'article 1.50 LO 8/2000, que anuncia com a causa d'expulsió la condemna per la comissió d'un il·lícit penal i que, a més, podria contenir habilitacions en blanc a l'Administració a l'hora d'imposar aquest tipus de sancions.

PANORÀMICA I ZOOM SOBRE LA STC 236/2007

La perspectiva que ofereix una mirada al context d'una decisió judicial és àmplia i completa, com la que ofereix un gran angular a un fotògraf de paisatges. En canvi, la imatge que es percep analitzant aïlladament una sentència és reduïda, i probablement falsejada per l'absència dels elements que componen l'escenari general en què va ser dictada. Per això, per a entendre la repercussió de la STC 236/07 convé construir —encara que sigui molt precàriament— la línia jurisprudencial que li serveix d'escenari. Si situem la sentència 236/2007 sobre la línia jurisprudencial que n'esperava l'arribada, en quedaran ressaltats els girs inesperats i la renúncia a passar per la porta que se li obria des de feia vint anys cap a la construcció d'una teoria normalitzadora de l'estatus constitucional de l'estranger a Espanya.

Sense perjudici del que s'ha dit, creiem que no passarà res si assumim una perspectiva d'apropament, una lectura en zoom de la sentència 236/2007, per a ressaltar-ne els detalls metodològics i lògics que fan que sigui una peça jurisprudencial fràgil i, per què no dir-ho, decebedora.

En conseqüència, dividirem aquest capítol en dues parts. En la primera, farem un esbós de la línia jurisprudencial que recull la sentència 236 de 2007, i identificarem (a) el problema jurídic que li serveix de pilar comú; (b) les sentències objectiu de la línia,

les diferents respostes que ha ofert el Tribunal i les metodologies d'argumentació i control que ha utilitzat per a arribar-hi; i (c) també la relectura que fa la STC 236/2007 de tota la línia per a introduir noves confusions a partir d'una cabriola sintàctica que fon dues posicions jurisprudencials metodològicament incompatibles.

A la segona part proposarem una ràpida revisió del detall de la sentència per a ressaltar els efectes concrets de la nova metodologia sobre l'anàlisi de cadascun dels càrrecs d'inconstitucionalitat i rescatar l'*obiter dictum* que permetrà obrir una altra via en aquesta línia jurisprudencial en el futur.

Primera panoràmica: La fractura d'una expectativa. L'escenari malgastat

A) EIX DEL SISTEMA DE CONSTRUCCIÓ JURISPRUDENCIAL: UN PROBLEMA ARTIFICIAL

La jurisprudència sobre els drets dels estrangers és desarticulada. El TC no ha creat conscientment un cos de sentències amb una mateixa lògica ni podem dir que les línies oposades que podríem trobar dins del grup de sentències que tracten aquest tema hagin estat construïdes de manera sistemàtica, amb referències explícites a l'opció contrària. El Tribunal ha anat canviant d'opcions metodològiques per a aproximar-se als problemes plantejats en cada assumpte, aïlladament, sense fer un esforç d'unificació jurisprudencial.

El primer obstacle per compondre una línia jurisprudencial que permeti entendre quin és el règim juridicoconstitucional dels drets fonamentals dels estrangers a Espanya és que no es pot identificar el problema jurídic que resolen les sentències que conformen la línia.

En efecte, el TC, a l'hora de resoldre assumptes referents a drets dels estrangers, no concentra l'argumentació en els problemes materials, sinó que se centra en el problema metodològic. Per això, per a construir una línia jurisprudencial més o menys

comprensible, hem identificat el problema jurídic següent, plantejat tàcitament en les sentències que componen la línia: **els poders públics tenen les mateixes limitacions respecte dels drets i les llibertats constitucionals dels estrangers —exceptuant els de l'article 23—, que respecte dels drets i les llibertats constitucionals dels espanyols?**

Estudiar les sentències del Tribunal des d'aquest problema jurídic permet observar que en totes aquestes sentències el TC s'ha preocupat més de crear categories de drets o mètodes especials per a analitzar els casos en què hi hagués estrangers que de resoldre els problemes de fons mitjançant l'ús dels tests de proporcionalitat, raonabilitat i igualtat, com la LO fa ordinàriament amb els altres assumptes —amb els assumptes d'espanyols.

Això ha impedit que la línia jurisprudencial sobre els drets dels estrangers porti elements a la discussió sobre el sentit de l'article 13.1 en el títol I de la CE sobre la igualtat com a límit al desenvolupament legislatiu d'aquests drets o sobre els criteris de valoració de la constitucionalitat de les finalitats en què recolza una intervenció —legislativa o administrativa— sobre aquells drets.

B) MAPA DE METODOLOGIES I RESPOSTES, APARENTMENT FERMES I PODEROSAMENT TÍMIDES²

Les respostes que la jurisprudència constitucional ha donat al problema jurídic que identifiquem es mouen entre dos *extrems* oposats. Les respostes *extremes* delimiten un camp intermedi, en el qual situarem cadascuna de les sentències de la línia en la posició “geogràfica” més pròxima a l'extrem que coincideix amb la seva tesi. Això ens permetrà visualitzar els punts clau de la narració que hem extret de la jurisprudència del Tribunal en aquesta matèria.

La primera posició (que situarem a la dreta del mapa de la línia jurisprudencial) parteix de la idea que els drets dels estrangers es poden classificar en tres categories.

2. Aquest mètode per a representar gràficament línies jurisprudencials s'ha extret de Diego LÓPEZ MEDINA (2007). *El derecho de los jueces*. Bogotá: Legis.

Una d'aquestes categories és la dels drets vinculats a la dignitat humana. La resposta que el TC dóna al problema jurídic, en aquest extrem, és que els poders públics tenen les mateixes limitacions respecte dels drets dels estrangers i dels espanyols només quan aquests drets resulten indispensables per a la garantia de la dignitat humana. En conseqüència, les sentències que situarem més a prop d'aquesta posició són les que utilitzen la triple classificació de drets com a *ratio decidendi*.

La segona posició (que situarem a l'esquerra del gràfic) suposa que els límits de les intervencions del poder públic sobre els drets, tant d'estrangers com de nacionals, tenen un estàndard mínim en el qual han de ser idèntics: respectar el contingut essencial dels drets. En els punts més propers a aquesta posició situarem les sentències que ni tan sols esmenten la classificació anterior i la *ratio decidendi* de les quals es basa en el respecte al contingut essencial dels drets. També a prop d'aquesta posició, però no en els punts més pròxims a l'extrem, situarem les decisions la *ratio decidendi* de les quals es basa en el contingut essencial però que no deixen d'esmentar les categories, o que utilitzen la *vinculació a la dignitat* com a argument auxiliar del contingut essencial. El mapa de la línia serà, llavors, el que es veu en el quadre de la pàgina següent.

El TC inaugura aquesta línia jurisprudencial amb la sentència 107/1984³, que remet al legislador la competència de configurar tots els drets dels estrangers (ex article 13 CE), exclou l'aplicació de la tutela antidiscriminatòria de l'article 14 de les relacions entre espanyols i estrangers i formula la tan criticada classificació dels drets dels estrangers: els que corresponen per igual a estrangers i espanyols i la regulació dels quals ha de ser igual per a ambdós perquè són indispensables per a la garantia de la dignitat humana; els que no corresponen de cap manera als estrangers (article 23); i els que correspondran o no als estrangers segons ho disposin els tractats i les lleis, i en l'exercici dels quals és admissible la diferència de tracte amb els espanyols. En tot cas, cal dir que, fins i tot en aquesta sentència, el TC va reservar un àmbit indisponible pel legislador: el de la primera categoria, encara que no puguem saber quins són els drets fonamentals que no s'hi poden incloure.

3. Que havia de resoldre si el fet d'exigir permís de residència a un estranger com a requisit de validesa del contracte laboral vulnerava el dret a la igualtat.

<i>Els poders públics tenen les mateixes limitacions respecte dels drets i les llibertats constitucionals dels estrangers —exceptuant els de l'article 23—, que respecte dels drets i llibertats constitucionals dels espanyols?</i>		
El nucli dur o contingut essencial dels drets d'estrangers i espanyols és el límit comú indisponible per a tots els poders públics.		.
		107/1984
	.	
	99/1985	
	.	
	115/1987	
	.	
	144/1990	
	.	
	94/1993	
	.	
	116/1993	
	.	
	91/2000	
	.	
	95/2003	
	.	
	236/2007	
	.	
	259/2007	
	.	
	260/2007	
	.	
	261/2007	
	.	
	262/2007	
	.	
	263/2007	
	.	
	264/2007	
	.	
	266/2007	
		Els poders públics tenen les mateixes limitacions respecte dels drets d'estrangers i dels espanyols <u>només</u> quan aquests drets resulten indispensables per a la garantia de la dignitat humana.

Per al tema que ens interessa, aquesta sentència inaugura la línia jurisprudencial en l'extrem dret, i les cites retòriques constants d'aquesta classificació farien pensar que el desenvolupament de la línia ha estat monòton i fidel a aquesta posició.

Tanmateix, la veritat és que la sentència següent que va emetre el Tribunal va matisar una mica les afirmacions de la STC fundadora. Així, la sentència 99/1985⁴, malgrat

.....
4. Havia de resoldre si la tutela judicial efectiva es veia afectada per l'exigència judicial d'un requisit extra legal de *procedibilitat* per a perseguir el delictes de fals testimoni.

que aplica la classificació de la STC 107/1984 i entén que el dret a la tutela judicial efectiva es troba dins del primer grup de drets, reconduïx l'anàlisi del cas concret a la garantia del nucli essencial del dret.

Però va ser l'any 1987 quan el TC va dictar la sentència que canviaria tímidament la jurisprudència. La STC 115/1987 estudia la constitucionalitat d'alguns articles de la Llei Orgànica 7/1985.⁵ No recorre a la classificació proposada per la sentència de 1984 i, naturalment, no aprofundeix en les innumbrables qüestions que plantejava la seva categorització de drets, sinó que assumeix l'estudi de constitucionalitat de les normes aplicant la garantia del contingut essencial dels drets. A més, introdueix una regla metodològica que d'ara endavant no obviarà: el control al legislatiu quan desenvolupi els drets fonamentals dels estrangers es concentrarà en la garantia del seu nucli essencial i no s'estendrà al problema dels límits del desenvolupament legal del seu contingut.

Amb aquesta sentència, el TC es limita a garantir exclusivament la immunitat del contingut essencial dels drets fonamentals dels estrangers. És com si a partir del 1987 s'hagués deixat enunciat el problema de la igualtat com a límit del desenvolupament legal del contingut d'aquests drets fins que una altra sentència de constitucionalitat assumís el repte de dur el control de constitucionalitat més enllà del nucli dur.

Mentrestant, les sentències⁶ següents van seguir el camí marcat. Per exemple, la STC 144/1990, en canvi, ni tan sols recorre a la classificació del 1987 i, protegint el contingut essencial dels drets compromesos, resol que una decisió d'internament de vuit estrangers amb una motivació genèrica i sense cap mena de concreció sobre cada detingut vulnera els drets de tutela judicial efectiva i de llibertat. La STC 94/1993, que resol que una ordre d'expulsió dictada contra una dona que ja havia sol·licitat la renovació del

5. Abans de l'entrada a la Comunitat Europea, es va aprovar la Llei Orgànica 7/1985, d'1 de juliol, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya, paradoxalment una de les més dures d'Europa, potser perquè es temia que l'entrada a l'Europa comunitària convertís el nostre país en una zona de trànsit per a immigrants la destinació final dels quals eren els països veïns més desenvolupats econòmicament.

6. A causa de les limitacions d'aquest treball, farem referència només a una mínima part d'aquestes sentències.

permís de residència vulnera el seu dret a la lliure circulació, esmenta la classificació però analitza la proporcionalitat de la mesura i basa la *ratio decidendi* de la sentència en la violació del contingut essencial del dret a la lliure circulació que la Constitució reconeix als estrangers residents. La STC 116/1993 ni tan sols no fa al·lusió als criteris que recolzen la classificació tripartida i realitza un examen de constitucionalitat de l'actuació administrativa en la qual el component d'“estrangeria” no estableix cap diferència.⁷ Aquesta sentència resol protegir el dret del recurrent a no ser sancionat si no és en aplicació de normes que defineixin la conducta il·lícita i la sanció corresponent, vulnerat per basar l'expulsió en l'article 29.1 del Decret 522/1974 que infringia directament l'article 25.1 CE, ja que definia les conductes determinants de l'expulsió amb conceptes vagues que deixaven indefinits els tipus punibles mereixedors d'aquesta mesura. D'altra banda, la STC 91/2000 reconduïx hàbilment el discurs de la STC 107/1984 sobre la categoria de drets indispensables per a la garantia de la dignitat humana a la teoria general sobre la garantia del contingut essencial dels drets i orienta la seva anàlisi cap a la identificació del nucli dur dels drets al procés just i a la defensa per a determinar que el poder judicial espanyol pot vulnerar indirectament els drets fonamentals si reconeix, homologa o dóna validesa a resolucions adoptades per autoritats estrangeres, com en un cas concret, quan l'òrgan judicial espanyol va considerar possible el lliurament incondicionat del recurrent en extradició malgrat haver estat jutjat en absència per un delictes greu, entenent que el dret de defensa és disponible. La STC 95/2000 també esmenta la classificació però reconduïx el problema a la garantia del nucli bàsic del dret a la tutela judicial efectiva en un cas en què els tribunals van excloure una estrangera de les prestacions de salut perquè no la van considerar beneficiària del sistema basant-se en una interpretació irraonable de les normes.

L'any 2003 el TC va dictar de nou —i després de gairebé deu anys des de la primera— una sentència sobre la inconstitucionalitat d'una llei que afectava els drets dels estrangers: la STC 95/2003, que resolva un recurs contra l'incís “que resideixin legalment

7. En efecte, aquesta sentència resol protegir el dret del recurrent a no ser sancionat si no és en aplicació de normes que defineixin la conducta il·lícita i la sanció corresponent, vulnerat per haver estat expulsat sobre la base de l'article 29.1 del Decret 522/1974 que infringia directament l'article 25.1 CE, ja que definia les conductes determinants de l'expulsió amb conceptes que, per la seva amplitud i vaguetat, deixaven en la més absoluta indefinició els tipus punibles mereixedors d'aquesta mesura.

a Espanya” de l'apartat a) de l'article 2 de la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta. En aquesta sentència, el Tribunal va centrar l'anàlisi en el problema del respecte al contingut constitucional indisponible que garanteix l'article 119 en configurar el dret a l'assistència jurídica gratuïta, excloent-ne els estrangers no residents. Va esmentar la classificació per a insistir en el tracte idèntic entre espanyols i estrangers en drets de la primera categoria. En aquesta ocasió, el TC no va acabar de trencar amb la doctrina de l'any 1984, però no va retrocedir: es va mantenir ferm en el recurs al nucli dur com a via de protecció dels drets dels estrangers. No va tancar les portes a una futura aproximació al problema de la igualtat com a límit del desenvolupament legal del contingut del dret (no del contingut essencial indisponible), encara que no s'hi va acostar més.

En resum, l'escenari jurisprudencial que s'havia articulat i romania a l'espera de la sentència que resolgués les demandes d'inconstitucionalitat contra la Llei Orgànica 8/2000 era el següent: el TC havia renunciat tàcitament a l'aplicació real de la metodologia de les categories de dret i s'havia mantingut constantment en una línia que —fins i tot recurrent retòricament a la classificació— recorria a la garantia del nucli bàsic dels drets dels estrangers, tal com ho fa amb els drets dels espanyols, però sense passar a estudiar els límits del desenvolupament legislatiu del contingut del dret i, per tant, sense resoldre el problema que va deixar anunciat i en *stand by* des de l'any 1987: la igualtat com a límit de la potestat reguladora del legislador a l'hora d'introduir tractaments diferenciats entre espanyols i estrangers que no afectin el nucli dur del dret i que utilitzin com a fet diferencial únicament la nacionalitat. Vint anys de jurisprudència feien pensar que la barrera de les tres categories havia estat afeblida pel seu ús merament retòric i potser auxiliar per a donar suport a la defensa de la igualtat.

Era més que raonable esperar que es fes un pas endavant per a aclarir per fi l'estatut jurídic constitucional de l'estranger a Espanya, ja que ja hi havia moltes sentències en què el mateix TC, tàcitament —i de manera inconscient— va provar la inutilitat pràctica de la metodologia proposada l'any 1984, la qual cosa va deixar veure entre línies que hi havia una contenció en l'anàlisi, que sempre quedava pendent el graó següent: l'examen de constitucionalitat de les mesures diferencials en el desenvolupament legal del contingut del dret; la qüestió de la igualtat, la tutela antidiscriminatòria davant

de la llibertat legislativa en matèria de drets d'estrangers. Això era el que gran part de la doctrina esperava de la STC 236/2007: que dibuixés per fi el pont per anar des de d'estèril debat sobre la categoria de drets i la intensitat de les seves limitacions fins a l'anàlisi regular de les intervencions sobre aquests temes, fent ús dels tests d'igualtat, proporcionalitat i raonabilitat.

c) EL PONT TRENCAT DE LA STC 236/2007

Al contrari del que s'esperava, la STC 236/2007 va complicar el camí amb una cabriola sintàctica que uneix dues posicions jurisprudencials metodològicament incompatibles: les dues que se situen en els extrems geogràfics oposats de la línia jurisprudencial esmentada, amb la qual cosa construeix un pont sense destinació.

Si la STC 115/1987 va canviar la jurisprudència que havia iniciat estèrilment la 107/1984 va ser precisament perquè va utilitzar la garantia del nucli essencial com a única via de control de constitucionalitat de les intervencions dels poders públics sobre els drets dels estrangers, amb la qual cosa va superar el problema que suposava per al TC el fet d'imposar la igualtat absoluta als drets del primer grup (i la consegüent assumpció que hi ha drets fonamentals que no estan vinculats a la dignitat), evitant la concessió al legislador d'una potestat de reconeixement gracios de drets constitucionals i descartant la immensa discrecionalitat que li atribuïa aquesta sentència per a la seva regulació. Doncs bé, la STC 236/2007 proposa un mètode mixt en què neutralitza els escassos avantatges d'ambdós sistemes; amb això dona un gir que deixa el TC d'esquena (o gairebé) a la possibilitat d'avançar cap a la igualtat i la proporcionalitat com a límits del desenvolupament legislatiu del contingut dels drets.

En efecte, si fent un esforç optimista trobàvem que la 107/1984 tenia un element positiu en la reserva d'un mínim indisponible —per discutible que fos— equiparable a aquells drets indispensables per a la garantia de la dignitat humana, la STC 236/2007 l'anul·la. Si la STC 115/1987 constituïa un pas endavant —cap a la normalització de l'estatut constitucional de l'estranger— perquè va oposar un mètode ordinari de protecció dels drets fonamentals al discurs de la vinculació d'uns pocs drets a la dignitat —la garantia del nucli essencial—, la 236/2007 gira cua i retrocedeix.

La STC 236/2007 és el que s'ha anomenat una sentència *reconceptualitzadora*; és a dir, una sentència que revisa tota una línia jurisprudencial i introdueix noves interpretacions que, segons el seu criteri, expliquen millor el que s'ha dit. En aquest cas, el TC assigna un nou sentit a allò que ha sostingut durant vint anys. Per això, el Tribunal no retrocedeix de manera directa cap a antecedents superats per a recuperar-los i prou, sinó que, mitjançant una espècie d'efecte escombra, recull fragments inconnexos de diverses sentències de la línia i crea un *frankenstein* metodològic que no s'assembla gens ni mica a la "normalització" de la posició de l'estranger a la Constitució.

Precisament perquè és una sentència *reconceptualitzadora*, i perquè a partir de la seva publicació s'inaugura una nova línia, centrem la nostra anàlisi en aquesta decisió. En els seus fonaments jurídics 3 i 4, el TC hi condensa el gruix de l'argument metodològic. El Tribunal torna a la tesi que no tots els drets són de la mateixa mena i que per això la llibertat del legislador per a intervenir-los depèn del dret en qüestió. Per a determinar les limitacions de la tasca legislativa respecte dels drets constitucionals de l'estranger, el TC proposa un mètode d'anàlisi compost per diferents passos que permetrien avançar en una classificació dels drets.

El TC intenta manegar dues categories que en principi es podrien identificar amb les dues més importants del 1984 (drets imprescindibles per a la garantia de la dignitat i drets dels quals són titulars els estrangers en la mesura i sota les condicions de la llei i els tractats), però que en realitat són més de dues, són noves i probablement igual d'inaplicables que les anteriors.

(i) Primera categoria

Si bé el Tribunal torna al criteri de la connexió amb la garantia de la dignitat per a definir quins drets han d'aplicar-se de manera idèntica a espanyols i estrangers, ara hi inclou un judici addicional: el nivell de connexió. És a dir, no és que només hi hagi uns drets imprescindibles per a la dignitat humana, sinó que tots estan vinculats a la dignitat, però amb diferents graus de connexió. Segons el Tribunal, el grau de connexió amb la dignitat es dedueix del procés següent:

1. Identificació del dret abstracte.
2. Identificació del contingut essencial del dret.
3. Identificació del grau de connexió del dret concret amb la dignitat humana utilitzant la Declaració Universal dels Drets Humans (DUDH) i els altres tractats i acords ratificats per Espanya en la matèria.

El més incomprensible d'aquest esforç argumentatiu és que el mateix TC adverteix que el problema del criteri de classificació a partir de la vinculació a la dignitat humana és que tots els drets fonamentals, per la seva naturalesa, el compleixen. Per a resoldre el problema, en comptes de prescindir del criteri inadequat, el Tribunal empitjora l'escenari: ara no és que hi hagi drets que no estiguin vinculats a la dignitat, sinó que tots ho estan, però en graus de connexió diferents. Aquest grau de connexió s'ha de deduir identificant el nucli essencial del dret i buscant la connexió amb la dignitat que li reconguin els tractats internacionals.

Aquesta metodologia té, principalment, tres problemes: el primer consisteix que cap tractat internacional utilitza el criteri del *nivell de vinculació a la dignitat*; el segon és que està construïda sobre un error de lògica jurídica, perquè tots els drets tenen una única vinculació possible a la dignitat: una relació de dependència necessària; i el tercer és que suposa una interpretació que no consulta els criteris que la mateixa Constitució imposa i que, per això, no té efectes útils.

La metodologia proposada pel Tribunal s'aparta dels criteris que la Constitució imposa, ja que suposa emprar la tècnica hermenèutica de la literalitat i afirma que, si el dret és reconegut directament per la Constitució a l'estranger mitjançant fórmules universals com "tots", "totes les persones" o fórmules impersonals com "es garanteix", el legislador no pot negar-lo. Aquest raonament —que no és exclusiu d'aquesta sentència— és, en si mateix, estrany a la lògica constitucional, ja que sembla que insinui que el legislador, en altres ocasions, sí que podria negar l'exercici d'un dret reconegut constitucionalment.

Dit amb altres paraules, el TC recorre a la interpretació literal dels preceptes per a determinar el contingut essencial i l'extensió subjectiva dels drets i redueix el 10.2 a

un mecanisme auxiliar per a determinar el grau de connexió amb la dignitat. Aquesta metodologia s'aparta del que disposa l'article 10.2 CE que, com el TC⁸ ha indicat, permet entendre que els tractats internacionals ratificats per Espanya siguin “instruments valuosos per a configurar el sentit i l'abast dels drets”. Aquest precepte és una clàusula d'integració dels tractats com a eina bàsica per a fixar, per via interpretativa, el contingut dels drets i és de “gran rellevància per als estrangers, ja que la normativa internacional de drets humans ha superat, ja fa dècades, la clàssica distinció nacional-estranger, proclamant d'aquesta manera l'existència d'un conjunt de drets la titularitat dels quals se suposa de qualsevol ésser humà, amb la qual cosa s'ha creat allò que s'anomena estàndard mínim internacional de drets”⁹.

Certament, cap article que reconegui un dret fonamental no pot llegir-se literalment i de manera aïllada dels tractats internacionals subscrits per Espanya, ni de la DUDH, perquè així ho va disposar expressament el constituent. És a dir, el recurs al sistema hermenèutic de la *literalitat* queda exclòs per expressa disposició constitucional quan es tracta de la interpretació d'una norma constitucional que versï sobre drets fonamentals.

D'altra banda, la inaplicació del 10.2 en tot el seu rigor fa que l'alternativa metodològica del Tribunal no tingui efectes útils: n'hi hauria hagut prou amb admetre que les normes constitucionals que reconeixen drets fonamentals mitjançant fórmules excloents com ara “els espanyols” o “els ciutadans” només tenen l'efecte restrictiu que el seu text suggereix si no contradiuen els tractats ratificats per Espanya; en cas contrari, preval la interpretació que hi resulti conforme. A la pràctica, segons ho ha dit el mateix TC, el contingut que les Convencions reconeguin als drets es converteix en el contingut constitucionalment declarat, quan el legislador o qualsevol altre poder públic adopti decisions en relació amb un d'aquests drets o aquestes llibertats reduint el contingut que li atribueixin els Tractats en qüestió.¹⁰

8. Des de la STC 38/1981 fins a la STC 236/2008.

9. María del Camino VIDAL FUEYO (2002). *Constitución y extranjería: los derechos fundamentales de los extranjeros en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, p. 70.

10. STC 36/1991, de 14 de febrer.

I, finalment, el TC recorre amb molt rigor al sistema de la literalitat per a saber quan un dret ha estat reconegut directament per la Constitució i per a deduir-ne una limitació de la llibertat del legislador que, per contra, no seria aplicable a altres articles amb redacció diferent. Podríem pensar que aquesta és la utilitat d'aquest mètode d'interpretació: distingir el nivell de discrecionalitat del poder legislatiu en uns casos i altres, atorgant un plus de llibertat de configuració al legislador respecte dels drets que suposadament no són reconeguts a l'estranger directament per la Constitució perquè d'aquesta manera ho indica el seu tenor literal, i prohibint la restricció de l'exercici d'aquells drets que sí que els són reconeguts. Però el mateix TC diu que, en tot cas, la llei pot establir legítimament condicions a l'exercici de drets reconeguts *ex constitutione* als no nacionals. En altres paraules, el plus de llibertat al legislador —en les teories del Tribunal—, ve donat pel fet que el titular del dret sigui un estranger. D'aquesta manera, hauria pogut prescindir de la literalitat com a mètode de lectura constitucional, ja que segons la seva pròpia argumentació, no aporta cap efecte útil a la tasca de definir el règim especial aplicable als drets dels estrangers a Espanya.

(ii) Segona categoria

A més de la primera categoria en què podria semblar que hi caben tots els drets constitucionals, el TC insisteix en una altra “formalment” extreta de l'any 1984: aquella relacionada amb els “drets dels quals seran titulars els estrangers en la mesura i les condicions que s'estableixin en els tractats i les lleis”. No hi ha pistes sobre quins haurien de ser aquests drets ni sobre els efectes que tindria la seva classificació en aquesta categoria; al llarg de la sentència, el TC no en fa un ús explícit. Sempre, fins i tot per a protegir l'abast prestacional del dret a l'educació, condueix les seves anàlisis segons la metodologia pròpia de la primera categoria.

(iii) Tercera categoria

Finalment, el TC anuncia l'existència d'una altra categoria de drets: aquells “que per la seva *pròpia naturalesa* són incompatibles amb la situació d'irregularitat”. És a dir, hi ha uns drets —no sabem quins— la naturalesa jurídica dels quals sotmet la seva eficàcia al compliment de determinades condicions administratives.

No es tracta de modulacions legals a l'exercici d'un dret fonamental, sinó d'un nou tipus de drets constitucionals naturalment dependents de requisits de dret administratiu. No trobem en aquesta sentència cap aplicació pràctica per a aquesta novetat, per la qual cosa no podem saber a què es refereix el Tribunal. En rigor, només hi ha drets fonamentals, i el legislador —com sempre— té el seu paper a l'hora de desenvolupar-los, respectant-ne el contingut essencial i els límits que més enllà li imposen la igualtat, la proporcionalitat i la raonabilitat; o uns drets no constitucionals de creació legal, o càrregues administratives pròpiament dites... però imaginar una barreja dels tres és forçar massa la doctrina jurídica i suggerir efectes probablement incompatibles amb el sistema de fonts d'un Estat constitucional, com el d'imputar a “la naturalesa jurídica” d'un dret constitucional la seva inferioritat davant de normes de naturalesa administrativa.

Zoom: Els detalls d'una peça complicada

Considerem interessant sistematitzar els arguments esgrimits pel Tribunal en l'estudi dels càrrecs d'inconstitucionalitat resolts en la STC 236/2007 d'acord amb la metodologia que s'hi proposa.

A) UTILITZACIÓ DE LA METODOLOGIA EN L'ANÀLISI DELS MOTIUS D'INCONSTITUCIONALITAT

(i) Motius per a l'estudi dels quals aplica la metodologia sense cap matisació

El dret de reunió i el dret d'associació. Per a analitzar aquests drets, el Tribunal, efectivament, recorre a definicions abstractes extretes de la pròpia jurisprudència i al tenor literal dels articles que reconeixen aquests drets. Després, per a seguir rigorosament el mètode d'anàlisi, aborda la qüestió del “grau de connexió” dels drets amb la dignitat i per a això enumera o transcriu els articles dels tractats o les declaracions de drets humans pertinents, per a deduir-ne directament que aquests tractats i aquestes declaracions “semblen vincular el dret de reunió a la dignitat” i que “el dret d'associació es troba, doncs, vinculat a la dignitat humana” perquè protegeix el valor de la sociabilitat i perquè els tractats el projecten universalment.

Tenint en compte aquestes conclusions, tant per al dret d'associació com per al de reunió, el Tribunal resol que la llei no estableix condicions a l'exercici del dret, sinó que nega aquests drets als estrangers que no tenen autorització d'estada o residència, i per això les normes respectives són inconstitucionals¹¹.

(ii) Motius per a l'estudi dels quals matisa l'esquema metodològic proposat

El dret a **sindicar-se lliurement** és tractat pel Tribunal a partir d'un esquema metodològic diferent. En aquest cas, la *ratio decidendi* de la declaració d'inconstitucionalitat se centra en la discussió sobre si una determinada condició d'exercici d'un dret limita o priva unes persones de l'exercici del seu contingut essencial. En efecte, encara que recorre un altre cop al text per a fer una interpretació literal de l'article 28.1 CE i a la seva pròpia jurisprudència per a explicar l'abast del dret, i relaciona els articles corresponents de la DUDH, del PIDCP, del PI-DESC, del CEDH i dels convenis 87 i 98 de l'OIT, aquesta vegada no esgrimeix l'argument de la vinculació a la dignitat; simplement conclou que la limitació en l'exercici del dret, consistent a posseir una autorització d'estada o residència, nega completament el dret als estrangers sense papers —i, per tant, sense contracte laboral—, la qual cosa no es correspon amb la titularitat del dret fonamental ni amb el seu objecte, que pot consistir precisament en la defensa de l'interès d'obtenir aquest contracte laboral.

Això demostra la dificultat d'aplicar la metodologia proposada pel Tribunal i la necessitat d'abordar els problemes jurídics des d'una perspectiva més realista. Tanmateix

11. Al costat d'aquests dos drets analitzats en la STC 236/2007, la STC 260/2007 també utilitza aquest esquema metodològic per a resoldre el dubte de constitucionalitat relatiu a l'apartat 54 de l'article 1 de la LO 8/2000. En aquest cas s'impugnava la mesura cautelar en virtut de la qual podria imposar-se, en els procediments sancionadors en els quals pugui proposar-se l'expulsió de l'estranger, l'obligació de residència en un lloc determinat. Aquesta mesura limitaria, segons els recurrents, la llibertat de residència i circulació (art. 19 CE), però segons el TC *les persones que no posseeixen la nacionalitat espanyola només tenen dret a residir a Espanya i a circular dins del territori nacional quan la disposició d'una llei o d'un tractat o l'autorització concedida per una autoritat competent els l'atorga, ja que "la llibertat de circulació a través de les fronteres de l'Estat, i el concomitant dret a residir-hi, no són drets imprescindibles per a la garantia de la dignitat humana"*.

en comptes de passar a l'anàlisi de constitucionalitat de les finalitats que justificaven la mesura i a la proporcionalitat d'aquesta última, el Tribunal continua amb la discussió al voltant del dilema limitació-exclusió. Però encara que en el marc d'aquesta aparent disjuntiva, la veritat és que el TC, per a resoldre aquest càrrec, se centra en la protecció del nucli essencial del dret a sindicar-se lliurement, ometent, insistim, qualsevol consideració sobre la "casta" del dret segons les noves categories o sobre el seu nivell de vinculació a la dignitat humana.¹²

El dret a l'educació. La forma com el TC planteja l'estudi dels càrrecs d'inconstitucionalitat per vulneració del dret d'educació deixa oberts molts dubtes. Com en els drets anteriors, per a aquest també recorre a la interpretació literal de l'article corresponent (27 CE) i relaciona el contingut rellevant de la DUDH, el PIDCP, el PIDESC i el CEDH per a concloure sense cap més anàlisi que "de les disposicions transcrits es dedueix la inequívoca vinculació del dret a l'educació amb la garantia de la dignitat humana, atesa la transcendència innegable que adquireix per al ple i lliure desenvolupament de la personalitat i per a la mateixa convivència en societat". Més endavant, el TC aclareix que aquest dret, a més de tenir un contingut primari de dret de llibertat, té una dimensió prestacional que obliga els poders públics a procurar-ne l'efectivitat, no només en el nivell bàsic, sinó que han de garantir "el dret de tots a l'educació mitjançant una programació general de l'ensenyament".

A partir d'aquí, el TC entén que el dret a l'educació inclou l'accés a l'ensenyament no obligatori i que els estrangers sense autorització de residència no en poden ser privats.

El TC tanca el fonament jurídic dedicat a l'educació amb una afirmació que es deriva d'un test de proporcionalitat tàcit, del qual es deriva la inconstitucionalitat de condi-

12. En sintonia amb aquesta argumentació, la STC 259/2007 estableix que el contingut essencial del dret a la vaga no permet establir distincions quant a subjectes titulars del dret sinó que "de manera coherent amb la seva consideració de mitjà legítim per a la defensa dels interessos dels treballadors, el reconeix de manera general per a tothom", independentment que siguin nacionals o estrangers regulars o irregulars.

onar l'exercici del dret d'educació amb mesures pròpies de la política migratòria com l'obtenció d'una determinada situació administrativa d'estrangeria: "Aquest dret d'accés a l'educació no obligatòria dels estrangers menors d'edat forma part del contingut del dret a l'educació, i el seu exercici pot sotmetre's als requisits de mèrit i capacitat, però no a una altra circumstància com la situació administrativa del menor".

Atès que el TC va abstenir-se de presentar el test complet en el cos de la sentència, no podem saber els resultats exactes de cadascun dels judicis propis d'aquest test (constitucionalitat de la finalitat, adequació de la mesura, necessitat de la mesura, proporcionalitat en sentit estricte), però per la redacció de la conclusió a la qual arriba la sentència, podríem arriscar-nos a afirmar que el TC considera que el dret a l'educació no pot ésser intervingut per finalitats alienes a les relacionades amb l'educació mateixa, com ho són les relatives a la política migratòria.

Aquest és el tipus d'anàlisi que hauria de fer el TC en tots els casos. És la manera de plantejar-se un altre problema jurídic, un de diferent d'aquell que ha estancat la seva anàlisi fins ara, un que tingui relació directa amb el cas concret. Aquests judicis concrets sobre la intervenció legislativa a un dret permetran una construcció progressiva del pont cap a la normalitat constitucional de l'estranger com a subjecte de drets.

(iii) Motius per als quals prescindeix totalment de la metodologia de les categories i la vinculació a la dignitat

El dret a la vida familiar. Per a resoldre el problema substancial que es planteja en aquest punt, el Tribunal s'aparta de la metodologia de les categories. El problema plantejat fa referència a la remissió en blanc que fa la llei al Reglament pel que fa al desenvolupament dels requisits per accedir a la reagrupació familiar, ja que pot constituir una violació de la reserva de llei que protegeix el dret a la intimitat familiar.

L'argumentació del TC s'orienta a demostrar que el dret a la vida familiar i la reagrupació familiar no estan integrats en el contingut del dret a la intimitat familiar i que la remissió de la llei al reglament no fa referència a aspectes relacionats amb la intimitat familiar.

Assegura que el reagrupament familiar no ha estat reconegut com a dret fonamental ni a la jurisprudència del Tribunal ni a la del TEDH. Però a més —i aquesta és la gran debilitat d'aquesta part de la sentència—, sosté que el dret consagrat a l'article 18.1 CE, malgrat que coincideix amb allò que es reconeix en l'article 8.1 del CEDH, no conté un dret a la vida familiar; s'aparta expressament de la jurisprudència del TEDH i d'allò que se n'ha establert respecte del contingut de l'article 8 del CEDH. Així, encara que en altres parts de la mateixa sentència ha reconegut la força vinculant que té el contingut del CEDH en els termes fixats per la interpretació del TEDH, se n'aparta expressament. D'aquesta manera, obre una via per a afirmar que la remissió de la llei al reglament, en matèria de requisits per al reagrupament familiar, no versa sobre drets fonamentals protegits per la reserva de llei.

Probablement si el Tribunal s'hagués cenyit a la metodologia amb la qual va estudiar el dret a l'associació o a la que va utilitzar en aquesta mateixa sentència per al dret a l'educació —quan va recórrer expressament i rigorosa a la jurisprudència del TEDH— o si simplement hagués observat amb fermesa el mandat de l'article 10.2, hauria d'haver conclòs que el dret a la vida familiar és part del dret a la intimitat familiar. I, segurament, el reconeixement del dret a la vida familiar com a contingut de l'article 18.1 hauria fet que el TC reconegués que el reagrupament és una eina per a protegir-lo en els casos que aquesta vida familiar no sigui possible en un altre lloc, com ho ha dit repetidament el Tribunal d'Estrasburg.

Dret a la tutela judicial efectiva i a una decisió motivada. El problema plantejat consisteix en el fet que la Llei Orgànica permet que no es motivin les decisions de denegació de visats en alguns supòsits. Aquí, el TC no utilitza el mètode de la classificació de drets en tot el seu rigor. Sí que insisteix que el dret a la tutela judicial efectiva és imprescindible per a la garantia de la dignitat humana, però immediatament després reconduïx el debat a l'àmbit jurídic protegit per l'obligació de motivar les decisions. En un exercici argumentatiu confús, fent referència a sentències anteriors amb cites incompletes i descontextualitzades, el TC sosté que: "La inconstitucionalitat del precepte només podria sostenir-se si la norma impugnada hagués impedit el control jurisdiccional d'aquests actes administratius basant-se en el seu caràcter potestatiu o discrecional, ja que 'amb aquesta fonamentació es nega la projecció que en aquest

àmbit té la pròpia interdicció de l'arbitrarietat dels poders públics que proclama l'art. 9.3 CE' (SCT 163/2002, del 16 de setembre, FJ5). Però la llei jutjada sotmet a control dels Tribunals aquesta activitat administrativa (art 106.1 CE), amb la qual cosa l'Administració haurà d'estar en tot moment en condicions d'explicar que no ha exercit de forma arbitrària les seves facultats discrecionals”.

El mètode d'argumentació del TC en aquest apartat és utilitzat en tota la sentència, però aquest paràgraf, per la força que guanya en la decisió respectiva, és especialment significatiu i problemàtic. Si hagués traçat un pont analògic seriós amb la sentència 163/2002, hauria hagut de variar-ne la conclusió.

En efecte, el que la STC 163/2002 sosté és justament el contrari d'allò que el Tribunal pretén fer-li dir. La tesi de la sentència esmentada està composta per dos arguments complementaris: que l'Administració no pot al·legar el caràcter discrecional de l'acte administratiu per a impedir-ne el control judicial i que, d'acord amb l'article 54.1.f de la LPC, els actes administratius que es dictin en exercici de potestats discrecionals han d'ésser motivats. Coherentment, el TC sosté, en aquesta mateixa sentència, que si un òrgan judicial es nega a controlar un acte administratiu al·legant que és discrecional *“amb aquesta fonamentació es nega la projecció que en aquest àmbit té la pròpia interdicció de l'arbitrarietat dels poders públics...”*. I, finalment, com a reforç d'aquesta garantia constitucional de la interdicció de l'arbitrarietat, el TC adverteix que l'“Administració ha d'estar en tot moment en condicions d'explicar que no ha exercit de forma arbitrària les seves facultats discrecionals”.

En altres termes, el que fa aquesta sentència és recordar que la jurisprudència del Tribunal ha reconegut l'obligació legal de les administracions de motivar actes administratius discrecionals. Per això, quan insistim que l'Administració ha de poder justificar la seva conducta en tot moment, el Tribunal no l'allibera del seu deure de motivar, sinó que, al contrari, l'obliga doblement com a garantia de l'administrat: ha de motivar els seus actes discrecionals i després ha d'ésser capaç d'explicar, davant del jutge, que aquelles motivacions no van ser arbitràries. Això és tot el contrari del que el mateix Tribunal, cinc anys després, vol fer dir a aquesta sentència per a arribar a una conclusió absolutament oposada a la que li imposava la sentència precedent.

Principi de *non bis in idem*.¹³ Els càrrecs d'inconstitucionalitat es basen en el fet que la llei estableix que al mateix subjecte se li pot imposar una sanció penal i una sanció administrativa sobre la base d'un mateix fonament perquè l'única causa d'expulsió (sanció administrativa) és la comissió del fet punible (castigat amb sanció penal). El Tribunal s'absté de determinar el "nivell de connexió" dels principis d'aquest procés amb la dignitat humana, però no reemplaça aquesta metodologia per una argumentació millor; directament sosté que la condemna i l'expulsió protegeixen interessos especials i béns jurídics diferents perquè cadascun s'imposa en el marc de polítiques diferents: la criminal i la d'estrangeria, respectivament. Amb aquest argument, d'alguna manera neutralitza el problema constitucional després d'identificar-lo. Certament, l'existència de diferents tipus de dret sancionador ha ampliat la discussió i el paper del jutge constitucional és, justament, controlar que, dins de polítiques estatals d'intervenció sobre problemàtiques socials específiques, no s'imposin diverses sancions al mateix subjecte pels mateixos fets i amb el mateix fonament. Respecte d'aquesta formulació general, no sembla que la Sentència formuli reserves. Això no obstant, quan es tracta del cas concret, intenta separar absolutament els interessos protegits per la política criminal i la política d'estrangeria, tot i que la norma d'estrangeria fa una remissió directa a motius propis del dret penal.

Si bé celebrem que el TC no hagi utilitzat la metodologia de les classificacions, lamentem que l'estructura argumental d'aquest problema hagi servit per a evitar un estudi del tema constitucionalment rellevant —ben identificat pel TC—: la coincidència d'objectius en determinades mesures de les polítiques criminal i d'estrangeria, i la constitucionalitat d'utilitzar aquests fins per a restringir drets d'estrangers.

13. El mateix apartat 50 de l'article 1 de la LO 8/2000 tornarà a ser analitzat posteriorment per la sentència 260/207 i també per oposició al principi de legalitat penal de l'article 25 de la Constitució. En canvi, en aquest cas, s'analitza si la nova redacció donada als apartats 1, 5, 6 i 7 de l'article 57 LO 4/2000 és respectuosa amb el principi de legalitat penal en sentit estricte, amb l'exigència de predeterminació normativa de les conductes il·lícites i de les sancions corresponents; és a dir, amb la interdicció de la utilització de lleis penals en blanc. El Tribunal analitzarà les previsions que contenen els apartats esmentats per a concloure que no se'n vulnera el principi de legalitat. No s'efectuen, en aquest cas, consideracions rellevants relatives a l'afectació o no d'aquest article als drets dels estrangers.

Dret a un procés que no produeixi indefensió.¹⁴ En l'anàlisi que el TC fa per a determinar si els terminis reduïts del procediment preferent d'expulsió generen o no indefensió, no recorre a les seves classificacions de drets, sinó que el mètode s'acosta més a l'aplicació d'un test de proporcionalitat. Això no obstant, el que fa el Tribunal en aquest últim apartat de la sentència és tot just una enunciació dels elements que hi ha en joc (principi de celeritat, reducció de terminis, finalitat raonable i necessària, principis propis del procediment administratiu d'expulsió) sense arribar a l'exercici ordenat i clar que demanda el judici de proporcionalitat.

(iv) Motius resultats mitjançant remissió a decisions anteriors

Assistència jurídica gratuïta. En aquest apart, per a resoldre que l'exigència del requisit de la legalitat de la residència perquè els estrangers puguin accedir a l'assistència jurídica gratuïta és inconstitucional, el Tribunal es remet a una decisió precedent sobre el mateix tema: la de la sentència 95/2003.

El dret a la llibertat personal.¹⁵ Per a estudiar els càrrecs que pretenen protegir aquest dret, que s'al·lega vulnerat per la regulació legal sobre la tornada i l'internament d'estrangers, el TC es remet a la seva doctrina de la STC 115/1987 sobre la interpretació d'acord amb el procediment d'internament i el seu control judicial per a concloure que, en aquest cas, igual que en l'altre, com que és susceptible d'una interpretació conforme a la Constitució, l'article demandat no és inconstitucional.

14. També el pronunciament de la STC 259/2007 sobre la constitucionalitat dels articles 21.2 i 63.4 de la LO 4/2000 en la redacció donada per la LO 8/2000 encaixa en el mateix esquema argumentatiu. En aquest cas, el Tribunal justifica la raonabilitat del procediment d'expulsió dissenyat per la llei, especialment pel que fa a l'executivitat de l'expulsió i la possibilitat o no de sol·licitar-ne la suspensió cautelar.

15. Aquest dret s'analitza en relació amb la regulació continguda en els articles 60 i 62.2 LO 4/2000. El primer precepte es declara constitucional a la STC 236/2007 i el segon, a la 260/2007. En un cas es qüestiona el termini de retenció a la frontera previ a la tornada, en l'altre, el termini d'ingrés en centres d'internament abans de l'execució de l'expulsió. En ambdós supòsits es desestima la causa d'inconstitucionalitat sobre la base del mateix argument.

B) Un *obiter dictum* per al futur

Amb una primera lectura de la sentència 236/2007, es podria concloure que el TC no només no va avançar cap als temes pendents (igualtat, finalitats que legitimarien tractes diferenciats, aplicació regular del test de proporcionalitat, etc.) sinó que va modificar l'escenari propici per a fer-ho. Caldria admetre que després de l'últim grup de sentències, ja no és raonable esperar un salt fàcil cap a l'anàlisi dels límits del desenvolupament legislatiu —especialment el problema de la igualtat—, sinó que caldrà deixar passar el temps perquè es desmunti de mica en mica el *collage* metodològic que s'imposa des d'ara, per a, llavors sí, avançar en la construcció del pont cap a la normalitat constitucional de l'estranger.

No obstant això, i aquest és el *pilar enterrat* del qual parlàvem al principi, el Tribunal adverteix, en un *obiter dictum*, que “la llibertat del legislador es veu tanmateix restringida per tal com les condicions d'exercici que estableixi respecte dels drets i les llibertats dels estrangers a Espanya només seran constitucionalment vàlides si, respectant-ne el contingut essencial (art. 53.1 CE), s'adrecen a preservar altres drets, béns o interessos constitucionalment protegits i guarden adequada proporcionalitat amb la finalitat perseguida”.

És a dir que, fent una lectura optimista, pot sostenir-se que, encara que explícitament el TC manté la discussió en termes de titularitat i exercici i continua classificant drets, aquest *obiter dictum* obre la porta perquè, en el futur, s'estudiïn els límits del desenvolupament legal més enllà del seu contingut essencial.

En realitat, aquesta és la gran aportació de la sentència: un *obiter dictum per al futur*. El Tribunal haurà de recórrer a aquesta consideració per a deixar de plantejar-se el problema jurídic en termes de límits del poder públic respecte dels drets fonamentals dels estrangers —com si fossin d'una naturalesa diferent de la dels drets fonamentals dels espanyols— i per a superar el debat bizantí que ha estancat la jurisprudència sobre drets dels estrangers: el debat sobre si la limitació és compatible amb el contingut essencial del dret o si és una condició que priva del seu exercici a algunes persones. És

un debat estèril, perquè el respecte del dret no depèn d'aquesta distinció, sinó de la constitucionalitat de la limitació.¹⁶

Dit d'una altra manera, distingir la limitació de l'exercici de privació d'aquest exercici no resol el problema jurídic essencial sobre la constitucionalitat de la intervenció legislativa sobre cap dret, de cap subjecte. Tampoc, naturalment, sobre els drets dels estrangers. El que és important és, com ho ha fet ordinàriament el TC, aplicar el test de proporcionalitat a qualsevol intervenció per a valorar si la finalitat que busca la mesura o la restricció és constitucional, si aquesta mesura és adequada per a assolir la finalitat identificada, si és necessària; és a dir, si és la menys restrictiva de les possibles i si és, en sentit estricte, proporcionada, aplicant la llei de la ponderació: com més gran sigui el grau de perjudici d'un dret, major ha de ser la importància del compliment del dret o bé jurídic protegit amb la mesura que restringeix el primer.

En efecte, si el Tribunal donés un pas endavant i superés la discussió sobre la titularitat dels drets, l'única manera d'establir-ne el règim amb serietat seria elaborant curosament una línia jurisprudencial amb regles i "subregles" jurídiques sobre les finalitats legítimes que poden servir de causa a certes restriccions, així com sobre les relacions entre determinats béns jurídics protegits constitucionalment i determinats drets dels estrangers en casos típics d'aparent col·lisió. Coincidim, doncs, amb E. Roig Moles, que diu que "assumida l'existència del dret, aquest dret és l'únic camí possible per a la concreció del seu règim".

16. Eduard ROIG MOLES (2005). "Los derechos de los extranjeros: titularidad y limitación", a Miguel REVENGA SÁNCHEZ (coord.), *I Problemi Costituzionali dell'immigrazione in Italia e Spagna*. València: Giuferrè Editore, Universidad de Cádiz - Tirant lo Blanch.

UNA ALTRA RUPTURA PER AL PONT. DELS EFECTES DE L'ULTIMA GENERACIÓ DE SENTÈNCIES O D'UNA MUTACIÓ PERVERSA A L'AVENIR

Si ens aturéssim en la lectura dels arguments desenvolupats pel Tribunal Constitucional podríem pensar que, malgrat tot, el resultat final dels seus pronunciaments resulta relativament positiu si fem servir com a clau de lectura la posició dels immigrants —regulars i irregulars— com a titulars de drets fonamentals. El Tribunal reconeix el desajust entre l'opció del legislador de limitar els drets de reunió, manifestació, associació, educació (amb els matisos exposats), sindicació, vaga i assistència jurídica gratuïta i els preceptes de la Constitució que contempen aquests drets. En total, declara inconstitucional una tercera part dels preceptes recorreguts (sis de divuit d'un total de set recursos d'inconstitucionalitat). Però aquest reconeixement perd bona part de la seva força en el mateix instant en què el Tribunal precisa els efectes de les sentències. I aquí no ens referirem només a la sentència 236/2007, sinó a tot el “paquet” que resol els recursos contra la Llei d'estrangeria, perquè resulta molt més interessant realitzar una anàlisi de conjunt. Així, les decisions del Tribunal en relació amb els recursos interposats contra la LO 8/2000 es poden sistematitzar de la manera següent:

Les decisions desestimatòries

ARTICLE RECORREGUT (LO 8/2000) I DRET EN LLIÇA	SENTÈNCIES EN QUÈ ES CONTÉ
Arts. 1.15, 1.56, 1.57 → Tutela judicial efectiva sense indefensió.	259/2007 262/2007 (reitera i es remet a la 259/2007 exceptuant l'apartat 57, analitzat en aquesta sentència per primer cop)
Arts. 1.12 i 1.13 → Intimitat familiar	236/2007 260/2007 (reitera i es remet a la 236/2007)
Art. 1.14 i 1.20 → Tutela judicial efectiva i principi d'interdicció de l'arbitrarietat dels poders públics	236/2007
Art. 1.50 → Legalitat penal	236/2007 i 260/2007 262/2007 (reitera i es remet a la 236/2007)
Art. 1.53 → Llibertat personal	236/2007
Art. 1.56 → Tutela judicial efectiva sense indefensió	236/2007 260/2007; 261/2007 (reitera i es remet a la 236/2007)
Art. 1.54 → Llibertat de residència i circulació	260/2007
Art. 1.55 → Dret a la llibertat personal	260/2007

En els casos —i en relació amb els preceptes— en què el Tribunal ha desestimat el motiu d'inconstitucionalitat entenent que no hi havia vici en la disposició impugnada, els efectes de les sentències són fàcils de descriure: vinculatorietat *erga omnes* i impossibilitat de qualsevol plantejament ulterior del recurs d'inconstitucionalitat o d'un conflicte de competències fundat en la mateixa infracció d'idèntic precepte constitucional, quedant únicament oberta la possibilitat que s'hi plantegi qüestió d'inconstitucionalitat (article 38.2 LOTC).

En les sentències analitzades es desestimen els recursos plantejats contra dotze disposicions de la LO 4/2000 en la redacció donada per la LO 8/2000. En tots els supòsits en què el mateix precepte és impugnat en diversos recursos, el Tribunal manté incòlume la seva declaració d'ajustament constitucional remetent-se per a això —en les successives sentències— al fonament jurídic de la primera en què es va pronunciar sobre el tema. L'acumulació dels recursos (en aplicació de l'article 83 LOTC) hagués evitat aquest exercici de remissió d'unes sentències a unes altres que obliga a llegir sempre la primera en la qual el Tribunal es pronuncia sobre un determinat precepte per a entendre les altres.

La declaració d'inconstitucionalitat (amb nul·litat) i les declaracions de pèrdua sobrevinguda de l'objecte del recurs

ARTICLE RECORREGUT (LO 8/2000) I DRET EN LLIÇA	SENTÈNCIES EN QUÈ ES CONTÉ
Art. 1.9 → Dret a la vaga	259/2007 → Declaració d'inconstitucionalitat (i nul·litat) de l'incís "quan estiguin autoritzats a treballar".
	260/2007; 261/2007; 262/2007; 263/2007; 264/2007; 265/2007 → Pèrdua sobrevinguda de l'objecte del recurs
Art. 1.7 → Dret a l'educació	236/2007 → Declaració d'inconstitucionalitat (i nul·litat) de l'incís "residents"
	262/2007 → Pèrdua sobrevinguda de l'objecte del recurs
Art. 1.16 → Dret a l'assistència jurídica gratuïta (tutela judicial efectiva)	236/2007 → Declaració d'inconstitucionalitat (i nul·litat) de l'incís "residents"
	259/2007; 261/2007; 262/2007; 263/2007; 264/2007; 265/2007 → Pèrdua sobrevinguda de l'objecte del recurs

Les sentències estimatòries o d'inconstitucionalitat produeixen efectes de cosa jutjada —es tanca la possibilitat de revisar de nou l'assumpte—, vinculen tots els poders públics

—de manera que legislador, executiu i legislatiu han de cenyir-se al seu contingut— i produeixen efectes generals —davant de tots o *erga omnes*— des de la data de la seva publicació al BOE (art. 38 LOTC). A més, i segons l'article 39 de la LOTC, una declaració d'inconstitucionalitat va acompanyada indefectiblement de la nul·litat dels preceptes impugnats, la qual cosa significa la seva exclusió de l'ordenament jurídic per sempre.

Aquest tipus de pronunciament concorre en relació amb tres preceptes de la LO 8/2000 que són parcialment anul·lats per la decisió del Constitucional. Aquesta anul·lació parcial es concreta en l'exclusió d'una expressió o d'un incís dels articles en qüestió, de manera que no desapareixen en la seva totalitat, sinó que, modificant la seva redacció després d'anul·lar les expressions considerades inconstitucionals, perden el vici d'inconstitucionalitat.¹⁷

L'exclusió de l'ordenament a la qual ens hem referit és causa d'un efecte lògic, que es contemplarà en els processos que, plantejats davant del TC (i quan no hi hagués hagut acumulació), tinguessin per objecte la mateixa disposició ja declarada inconstitucional (i nul·la); en aquests casos el Tribunal haurà de declarar recursos buits de contingut, és a dir sense objecte, de manera que no podrà tornar a pronunciar-se sobre el fons de l'assumpte, sinó que estarà obligat a declarar extingit el procediment per pèrdua sobrevinguda del seu objecte.

Les sentències estimatòries d'inconstitucionalitat sense nul·litat

ARTICLE RECORREGUT (LO 8/2000) I DRET EN LLIÇA	SENTÈNCIES EN QUÈ ES CONTÉ
Art. 1.5 → Llibertats de reunió i manifestació	236/2007, reiterada a: 259/2007; 260/2007; 261/2007; 262/2007; 263/2007; 264/2007; 265/2007
Art. 1.6 → Llibertat d'associació	236/2007, reiterada a: 259/2007; 260/2007; 261/2007; 262/2007; 263/2007; 264/2007; 265/2007
Art. 1.9 → Llibertat de sindicació	236/2007, reiterada a: 259/2007; 260/2007; 261/2007; 262/2007; 263/2007; 264/2007; 265/2007

17. D'aquesta manera, la redacció actual dels preceptes de la LO 4/2000 declarats inconstitucionals és la següent:

Art. 9. 3. *Els estrangers tindran dret a l'educació de naturalesa no obligatòria en les mateixes condicions que els espanyols. En concret, tindran dret a accedir als nivells d'educació i ensenyament no previstos en*

Aquest tipus de pronunciament concorre en el cas que ens ocupa en relació amb la declaració d'inconstitucionalitat dels apartats 5 (llibertats de reunió i manifestació), 6 (llibertat d'associació) i 9 (llibertat de sindicació) de l'article 1 de la LO 8/2000. Això significa que el Tribunal Constitucional estima que preceptes com aquest van en contra dels dictats de la Constitució, però malgrat això no els anul·la, anant en contra del que la seva mateixa llei orgànica li imposa *ex art.* 39 LOTC i seguint la pràctica de tribunals constitucionals com l'alemany (articles 31 i 47 de la Llei del Tribunal Constitucional Federal). Aquesta pràctica jurisprudencial de dissociació dels efectes d'inconstitucionalitat i nul·litat, que no és habitual perquè suposa que el Tribunal se surt dels límits que —per a la seva pròpia actuació— marca la Llei Orgànica del Tribunal Constitucional, tampoc no és del tot extraordinària.

A) PERÒ PER QUÈ FA AIXÒ EL TRIBUNAL?

Perquè és conscient que l'associació rígida d'aquests dos efectes pot arribar a generar problemes pràctics en l'execució de les decisions de determinades sentències. Per a defugir aquests problemes utilitza diferents tipus de mecanismes o arguments jurídics, dels quals ens n'interessen dos, els dos que empra en aquesta sentència:

En primer lloc s'ha arribat a considerar inconstitucional una disposició sense declarar-la nul·la, perquè una declaració com aquella hagués provocat, segons el Tribunal, efectes més perniciosos sobre l'ordenament, deixant una llacuna de conseqüències negatives per al sector material regulat. Això és el que afirma per al present suposat el TC en el fonament jurídic 17 de la sentència 236/2007, assegurant que l'anul·lació dels articles de la llei que garanteixen els drets de reunió, associació i sindicació *“produiria un buit legal que no seria conforme a la Constitució, ja que conduiria a la denegació d'aquells drets a tots els estrangers*

l'apartat anterior i a l'obtenció de les titulacions que corresponguin en cada cas, i a l'accés al sistema públic de beques i ajudes.

Art. 11.2 – (els estrangers) Igualment podran exercir el dret de vaga.

Art. 22.2. Els estrangers que acreditin insuficiència de recursos econòmics per a litigar tindran dret a l'assistència jurídica gratuïta amb les mateixes condicions que els espanyols en els processos en què siguin part, sigui quina sigui la jurisdicció en la qual se segueixin.

a Espanya, fos quina fos la seva situació". Si el vici de constitucionalitat dels apartats 5, 6 i 9 de l'article 1 LO 8/2000 es xifra en l'exclusió dels irregulars de gaudir dels drets d'associació, reunió, manifestació i sindicació, l'anul·lació dels incisos d'aquests preceptes que condueixen a una exclusió com aquesta no generaria un problema de buit normatiu. A tot estirar es produiria una extensió del règim de gaudir del dret dels estrangers regulars als irregulars, però no un buit. I això ens traslladaria a l'altre argument.

I en segon lloc, el mateix fonament jurídic reflecteix un argument basat en la voluntat del Tribunal d'impedir que la sentència pugui incidir en la llibertat de configuració normativa que correspon al legislador. Fins i tot obviant el fet que, quan el Tribunal dissocia els efectes de les sentències també altera la voluntat d'un legislador que l'any 1979, i de nou el 2007, en reformar la Llei Orgànica del Tribunal Constitucional, va preveure expressament la connexió entre ambdós descartant la possibilitat de dissociació, cal qüestionar aquest argument. Sembla clar que el Tribunal considera inconstitucional l'exclusió dels immigrants irregulars en la descripció dels titulars dels drets en lliça, de la mateixa manera que ho considerava en relació amb els preceptes declarats inconstitucionals i nuls. L'opció legislativa va ser excloure'ls, per tant l'opció legislativa és inconstitucional i és precisament en aquests casos en què el Tribunal està legitimat —per la Constitució, per la seva pròpia Llei Orgànica, per la raó de la seva mateixa existència— a *alterar la voluntat del legislador*. Si empenyéssim l'argument del Tribunal abans exposat fins a les seves últimes conseqüències, hauríem de negar qualsevol intervenció del Tribunal en el control de constitucionalitat de la llei, la qual cosa sembla bastant absurda si tenim en compte que aquest control és la raó d'existir originària de les corts constitucionals. La simple possibilitat de controlar la constitucionalitat de la llei suposa que el Tribunal alterarà la voluntat del legislador. En aquest cas, l'eliminació dels incisos considerats inconstitucionals no hagués suposat més que actuar com a legislador negatiu, de la mateixa manera que ho fa, sense major obstacle, en relació amb els apartats 1.7, 1.9. i 1.16 LO 8/2000.

B) DISTORSIONS EN EL MOMENT EN QUÈ LA SENTÈNCIA HA DE DESPLEGAR ELS SEUS EFECTES

La decisió del Tribunal en aquest punt genera una sèrie de distorsions en el moment en què la sentència ha de desplegar els seus efectes. Els preceptes declarats inconstitu-

cionals no són declarats nuls. Això suposa que segueixen vigents en l'ordenament, la qual cosa significa que jutges i funcionaris de l'Administració pública es trobaran en la tessitura d'haver d'aplicar alguns aspectes de la llei declarats inconstitucionals però que segueixen integrant la llei. Què farà el funcionari que rebí la sol·licitud d'inscripció en el registre d'associacions d'una associació integrada exclusivament per immigrants irregulars? Haurà d'inscriure'ls o no? I si un sindicat rep la sol·licitud d'afiliació d'un treballador estranger irregular, haurà de negar-li la incorporació? Podria l'immigrant irregular acudir davant dels tribunals per a impugnar una decisió en aquest sentit? I que farà el jutge? Evidentment està vinculat per la jurisprudència del Tribunal, com tots els altres ciutadans i poders públics, llavors estarà obligat a aplicar un precepte que el Tribunal ha declarat inconstitucional? Podria elevar qüestió de constitucionalitat al respecte? És a dir, si s'entén que la norma declarada inconstitucional hi és determinant per a la resolució d'un cas, el jutge l'aplicarà o entendrà que cal aplicar directament la "versió constitucional" d'aquell precepte, com resulta de l'exegesi del Tribunal? Realment els dubtes que planteja la decisió constitucional en aquest punt són innombrables i forcen l'actuació dels jutges com a integradors de l'ordenament. Dóna la sensació que la casuística futura hi anirà donant respostes. I la por més gran és que finalment l'aplicació o no de la llei pugui dependre de la voluntat dels funcionaris i dels jutges ordinaris i de la seva posició personal i ideològica en relació amb la llei; tota una oda a la seguretat jurídica.

El Tribunal podria haver fet les coses molt millor. Tot i acceptant que la dissociació d'efectes fos necessària, el màxim intèrpret de la Constitució podria haver precisat l'abast dels efectes d'una decisió tan singular (il·legal) i problemàtica; podria haver donat un termini al legislador, o orientat la labor de jutges i funcionaris obligats a aplicar la llei, o considerat la declaració de nul·litat a partir d'una determinada data si el legislador no actua, manifestant la plena vigència de la llei fins aquell moment, etc.

Però no ho ha fet i, a més, amb aquest ànim de mostrar-se respectuós amb la voluntat del legislador —una voluntat obertament declarada inconstitucional— s'ha fet un flac favor en termes de protecció de la seva pròpia posició constitucional.

ANNEX. GUIA DE LECTURA DE LES SENTÈNCIES SOBRE LA LO 8/2000

Sentència	Ponent	Recurrent	Articles recorreguts ¹⁸		Dret o principi constitucional en qüestió ¹⁹	Decisió de les sentències ²⁰
			LO 8/2000	LO 4/2000		
236/2007, del 7 de novembre Recurs	Maria Emilia Casas	Parlament de Navarra <i>En el moment de la presentació del recurs tenia la majoria al Parlament de Navarra la Unión del Pueblo Navarro.</i>	Art. 1.5	Art. 7.1	Llibertats de reunió i manifestació (Fonament Jurídic —FJ— 6è)	I. sense N. ²¹
			Art. 1.6	Art. 8	Llibertat d'associació (FJ 7è)	I. sense N.
			Art. 1.7	Art. 9.3	Dret a l'educació (FJ 8è)	I. incís "residents"
			Art. 1.9	Art. 11.1	Llibertat de sindicació (FJ 9è)	I. sin N.
			Art. 1.12	Art. 16.3	Dret a la intimitat familiar (FJ 10è i 11è)	D.
			Art. 1.13	Art. 17.2 i 18 (nou)	Dret a la tutela judicial efectiva (art. 24). Principi d'interdicció de l'arbitrarietat dels poders públics (art. 9.3 i 106.1 CE). (FJ 12è). Relatiu al dret a rebre motivació en els acords de denegació de visat.	D.
			Art. 1.14 i art. 1.20	Art. 20.2 i 27.5		
			Art. 1.16	Art. 22.2 (art. 20 abans de la reforma)	Dret a l'assistència jurídica gratuïta, comprès dins del dret a la tutela judicial efectiva de l'art. 24.1 CE (FJ 13è)	I. incís "residents" (vegeu STC 95/2003)
			Art. 1.50	Apts. 2 i 8 de l'art. 57 (abans reforma art. 53)	Dret a la legalitat penal — <i>non bis in idem</i> — art. 25.1 CE (FJ 14è)	D.
			Art. 1.53	Art. 60	Dret a la llibertat personal (art. 17 CE) (FJ 15è)	D.
			Art. 1.56	Art. 63.2 (nou)	Dret a la tutela judicial efectiva sense indefensió, de l'art. 24.1 (FJ 16è)	D.

259/2007, del 19 de desembre RI 1640-200, de 22 de març	Vicente Conde Martín de Hijas (efectua vot particular a aquesta sentència i la resta de sentències —excepte la 261/2007—. Als seus vots s'adhereix D. Jorge Rodríguez-Zapata Pérez)	Junta d'Andalusia <i>En el moment de la presentació del recurs ocupava la presidència de la Junta d'Andalusia el Partit Socialista.</i>	Art. 1.5	Art. 7.1	Libertats de reunió i manifestació	Reitera I. sense N. (Vegeu 236/2007)
			Art. 1.6	Art. 8	Libertat d'associació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.9	Art. 11.1	Libertat de sindicació	Reitera STC 236/2007
				Art. 11.2	Dret a la vaga (FJ 6è)	I. incís “quan estiguin autoritzats a treballar”.
			Art. 1.16	Art. 22.2	Dret a l'assistència jurídica gratuïta, comprès dins del dret a la tutela judicial efectiva de l'art. 24.1 CE	PO (Vegeu STC 236/2007)
			Art. 1.15	Art. 21.2 (abans de la reforma art. 19.2).	Dret a la tutela judicial efectiva (FJ 8è). El Tribunal realitza una anàlisi conjunta d'ambdós preceptes perquè els dos fan referència a qüestions relacionades amb l'executivitat de la resolució d'expulsió adoptada en l'esmentat procediment preferent	D.
				Art. 63.4 (nou)		
Art. 1.56						

-
- 18.** S'esmenta l'article de la LO 8/2000 que es recorre en cadascuna de les demandes d'inconstitucionalitat, així com l'article de la LO 4/2000 a què correspon. La LO 4/2000 és la que ofereix el text consolidat de la llei després de la reforma de novembre de 2000; les decisions de cadascuna de les sentències fan referència als preceptes d'aquesta última reforma.
- 19.** Referència al dret fonamental o al principi constitucional que es considera que entra en conflicte amb la redacció que dona la LO 8/2000 al text normatiu.
- 20.** Es parla de declaració d'inconstitucionalitat sense nul·litat (I. sense N.) quan el TC estima que el precepte de la llei recorregut és contrari a un determinat precepte de la CE, malgrat que no el declara nul; de declaració d'inconstitucionalitat (I) quan aquesta declaració va acompanyada de la declaració de nul·litat del precepte en qüestió; de desestimació (D) quan el TC entén que el precepte impugnat no contradiu cap article de la CE; i de pèrdua sobrevinguda de l'objecte (PO) quan el TC entén que no cal pronunciar-se sobre l'ajustament constitucional d'un precepte de la llei, perquè en una sentència prèvia ja es va declarar inconstitucional i nul.
- 21.** S'han ombrejat en gris les cel·les que recullen els articles recorreguts sobre els quals la sentència a la qual fan referència es pronuncia per primera vegada.

260/2007, del 20 de desembre RI 1644-2001 de 22 de març	Pascual Sala	Parlament Basc <i>En el moment de la presentació del recurs la majoria d'escons al Parlament Basc era detinguda pel PNV.</i>	Art. 1.5	Art. 7.1	Libertats de reunió i manifestació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.6	Art. 8	Llibertat d'associació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.9	Art. 11.1	Llibertat de sindicació	Reitera STC 236/2007
				Art. 11.2	Dret a la vaga	PO (Vegeu STC 250/2007)
			Art. 1.12	Art. 16.3	Dret a la intimitat familiar	D. (Vegeu FJ-11 STC 236/2007)
			Art. 1.13	Art. 17.2 (nou)		
			Art. 1.50	Apartats 1, 5, 6 i 7 de l'art. 57 (abans de la reforma art. 53)	Procés de legalitat penal (art. 25 CE) (FJ 4è). Aquest assumpte guarda una gran connexió amb allò resolt a l'ATC 409/2007, del 6 de novembre per la qual cosa no es va admetre a tràmit una qüestió d'inconstitucionalitat sobre l'art. 57.1 de la LO/2000.	D.
			Art. 1.54	Art. 61.1 b)	Dret a la llibertat de residència i circulació de l'art. 19 CE	D
			Art. 1.55	Art. 62. 2 (nou)	Dret a la llibertat personal (art. 17 CE)	D
			Art. 1.56	Art. 63.2 (nou)	Tutela judicial efectiva sense indefensió	D (vegeu FJ 16 de la STC 236/2007)
261/2007, del 20 de desembre RI 1668-2001, del 23 de març	Ramón Rodríguez Arribas	64 diputats del Grup Parlamentari del PSOE al Congrés.	Art. 1.5	Art. 7.1	Libertats de reunió i manifestació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.6	Art. 8	Llibertat d'associació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.9	Art. 11.1	Llibertat de sindicació	Reitera STC 236/2007
				Art. 11.2	Dret a la vaga	PO (vegeu STC 259/2007)
			Art. 1.16	Art. 22.2 (art. 20 abans de la reforma)	Dret a l'assistència jurídica gratuïta (Dret tutela judicial efectiva , art. 24.1 CE)	PO (vegeu STC 236/2007)
				Art. 63.2 (nou)	Tutela judicial efectiva sense indefensió	D (vegeu FJ 16 de la STC 236/2007)

262/2007, del 20 de desembre RI 1669-2001 del 23 de març de 2001	Pablo Pérez Tremps	Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha <i>En el moment de la presentació del recurs ocupava la presidència de la Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha el Partit Socialista.</i>	Art. 1.5	Art. 7.1	Libertats de reunió i manifestació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.6	Art. 8	Libertat d'associació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.7	Art. 9.3	Dret a l'educació	PO (vegeu STC 236/2007)
			Art. 1.9	Art. 11.1	Libertat de sindicació	Reitera STC 236/2007
				Art. 11.2	Dret a la vaga	PO (vegeu STC 259/2007)
			Art. 1.16	Art. 22.2 (art. 20 abans de la reforma)	Dret a l'assistència jurídica gratuïta (Tutela judicial efectiva art. 24.1 CE)	PO (vegeu STC 236/2007).
			Art. 1.50	Apts. 1, 5, 6 i 7 de l'art. 57 (anterior art. 53).	Principi de legalitat penal (art. 25 CE)	D. (vegeu FI 14 de la STC 236/2007)
			Art. 15	Art. 21.2 (anterior 19.2)	Tutela judicial efectiva sense indefensió, de l'art. 24.1 CE	
			Art. 1.56	Art. 63.2 (nou)		
			Art. 1.57	Art. 64.1 (nou)	La impugnació d'aquest precepte es relaciona amb la dels dos anteriors (art. 1.15, i 1.64 LO 8/2000). Encara que aquest és l'únic recurs en què s'impugna, en realitat el pronunciament no hi afegeix res de nou.	D. (vegeu FI 4 de la STC 259/2007)
263/2007, del 20 de desembre RI 1671-2001, del 23 de març	Elisa Pérez Vera	Diputación General d'Aragó <i>En el moment de la presentació del recurs n'ocupava la presidència una coalició formada pel PSOE i el PAR.</i>	Art. 1.5	Art. 7.1	Libertats de reunió i manifestació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.6	Art. 8	Libertat d'associació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.9	Art. 11.1	Libertat de sindicació	Reitera STC 236/2007
				Art. 11.2	Dret a la vaga	PO (vegeu STC 259/2007)
			Art. 1.16	Art. 22.2 (art. 20 abans de la reforma)	Dret a l'assistència jurídica gratuïta, comprès dins del dret a la tutela judicial efectiva de l'art. 24.1 CE	PO (vegeu STC 236/2007)

264/2007, del 20 de desembre RI 1677-2001 del 23 de març	Javier Delgado Barrio	Junta d'Extremadura <i>En el moment de la presentació del recurs ocupava la presidència de la Junta d'Extremadura el PSOE.</i>	Art. 1.5	Art. 7.1	Llibertats de reunió i manifestació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.6	Art. 8	Llibertat d'associació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.9	Art. 11.1	Llibertat de sindicació	Reitera STC 236/2007
				Art. 11.2	Dret a la vaga	PO (vegeu STC 259/2007)
			Art. 1.16	Art. 22.2 (abans art. 20)	Dret a l'assistència jurídica gratuïta, compres dins del dret a la tutela judicial efectiva de l'art. 24.1 CE	PO (vegeu STC 236/2007)
265/2007, del 20 de desembre RI 1679-2001 del 22 de març	Eugeni Gay Montalvo	Principat d'Astúries <i>En el moment de la presentació del recurs ocupava la presidència del Principat d'Astúries el PSOE.</i>	Art. 1.5	Art. 7.1	Llibertats de reunió i manifestació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.6	Art. 8	Llibertat d'associació	Reitera STC 236/2007.
			Art. 1.9	Art. 11.1	Llibertat de sindicació	Reitera STC 236/2007
				Art. 11.2	Dret a la vaga	PO (vegeu STC 259/2007)
			Art. 1.16	Art. 22.2 (art. 20 abans de la reforma)	Dret a l'assistència jurídica gratuïta (Tutela judicial efectiva art. 24.1 CE)	PO (vegeu STC 236/2007)

8 La inserció laboral de la població immigrada

Miguel Pajares Alonso

RESUM

A final d'any, segons l'EPA, el 17,6% de la població ocupada era estrangera. Els estrangers afiliats a la Seguretat Social, el 13,2% del total dels afiliats a Catalunya. De la diferència entre els ocupats estrangers segons l'EPA i els afiliats a la Seguretat Social es desprèn que el 2007 hi va haver un lleu increment d'estrangers en l'economia submergida. Els dos col·lectius que deuen tenir un nombre més gran de persones afectades per l'economia submergida són l'equatorià i el marroquí. També afecta més les dones immigrades que els homes immigrants. El col·lectiu estranger que té més afiliats a la Seguretat Social a Catalunya és el marroquí, seguit de l'equatorià i el romanès. Aquests darrers són els qui més van créixer pel que fa a l'afiliació l'any 2007. El 37,5% de les persones estrangeres afiliades a la Seguretat Social a Catalunya són dones. El sector de la construcció és el que té més presència de treballadors estrangers (el 32,1% dels ocupats) segons l'EPA, tot i que el 2007 l'increment d'estrangers afiliats a la Seguretat Social en aquest sector ha estat molt petit. En el sector del treball domèstic les persones estrangeres són el 56% del total, però és un sector que perd pes entre els treballadors estrangers afiliats a la Seguretat Social, ja que actualment només el 6,3% dels afiliats estan en aquest règim. Els increments més grans d'afiliació d'estrangers a la Seguretat Social es van produir en l'hostaleria, el comerç i la indústria manufacturera; si més no fins al mes de gener del 2008 l'increment de treballadors estrangers es mantenia amb la mateixa intensitat que en anys anteriors. Per categories, els estrangers es concentren molt en les baixes. El 33,5% dels afiliats estrangers ho està en la categoria de peonatge (mentre que només el 15,1% dels afiliats del conjunt de la població hi és). Val a dir, tanmateix, que s'està produint un ascens, tot i que lent i petit, cap a categories més altes, i els percentatges de les baixes van disminuint. La taxa d'activitat de la població immigrada continua estant tretze punts percentuals per sobre de la del conjunt de la població i la taxa d'ocupació també hi està 9,5 punts per damunt. La taxa d'atur dels estrangers era de l'11,5% al final del 2007, també marcadament més alta que la del conjunt de la població, que era del 6,6%. Els increments d'aturats en termes absoluts van ser petits, però només es van donar en població immigrada, marcant ja una tendència que probablement confirmaran les dades de final del 2008. Per nacionalitats, els que pateixen més l'increment de desocupats són els marroquins, seguits dels romanesos, dos col·lectius molt concentrats en el sector de la construcció. En canvi, entre els llatinoamericans, més dispersos sectorialment i més presents en serveis com ara l'hostaleria i el comerç, no només no va augmentar el nombre d'aturats sinó que va disminuir. Això també podria estar indicant una altra tendència en l'evolució que s'està produint el 2008.

L'anàlisi sobre la inserció laboral de la població immigrada a Catalunya d'aquest any 2008 està marcada per la desacceleració econòmica que es viu dins i fora del país. El fort i continu creixement de població ocupada dels darrers anys ara s'ha aturat, però la desocupació ha començat a augmentar. Sens dubte, aquest fet afecta el fenomen que ha constituït una de les característiques principals de l'evolució recent del nostre mercat laboral: una demanda de mà d'obra que la població autòctona no podia satisfer i que ha motivat l'existència de grans fluxos d'immigració.

Tanmateix, aquesta situació no es veurà gaire ben reflectida en aquesta anàlisi, ja que les dades que s'empren corresponen al final de l'any 2007 o al principi del 2008. Llavors ja havien aparegut els fets que defineixen la situació econòmica actual, però les dades sobre ocupació només els mostraven tímidament. Per aquest motiu, potser en l'anuari de l'any que ve podrem aprofundir en allò que està comportant el canvi del cicle econòmic per a l'evolució de la inserció laboral de la població immigrada a Catalunya. Tot i així, en els apartats següents veurem algunes diferències respecte a anys anteriors.

Les estadístiques que emprarem són la d'afiliats a la Seguretat Social i la de l'Enquesta de Població Activa (EPA) que realitza l'Institut Nacional de Estadística del govern espanyol. Són dues fonts estadístiques de naturalesa molt diferent: la primera compta individus i, per tant, és una font precisa i completament fiable, encara que els individus

que vulguem seleccionar (en funció d'unes variables concretes) siguin pocs; la segona, en canvi, és el resultat d'una enquesta que es pondera per tal que presenti dades sobre la població total però què, en reduir el grup de població objecte d'estudi, perd fiabilitat. Això passa a Catalunya (les dades d'Espanya són més fiables), i encara més quan ens referim a la població estrangera (les dades sobre població total també són més fiables). Per això, només utilitzarem l'EPA de forma complementària, mentre que la nostra font d'informació principal serà l'estadística d'afiliats a la Seguretat Social a Catalunya.

En algun moment compararem ambdues fonts, però volem advertir d'entrada que aquestes comparacions s'han de contemplar molt *grosso modo*, no només pel que acabem de comentar, sinó també perquè l'EPA que utilitzarem és la del quart trimestre de l'any 2007, mentre que les dades d'altres a la Seguretat Social corresponen al gener del 2008; són dates molt properes, però no idèntiques i amb això n'hi ha prou perquè les comparacions no tinguin tanta validesa.

Les dades de la Seguretat Social procedeixen de dues fonts. Una de les fonts són les estadístiques que difon la Seguretat Social mateixa, i en aquest cas les dades que hem utilitzat són les del 31 de gener de 2008. L'altra font són les estadístiques de l'Observatori Permanente de la Inmigración (OPI) i són de l'11 de gener. Aquesta segona font és necessària perquè ens proporciona la variable de nacionalitat, però advertim que es tracta de dues dates diferents i això provoca que els totals que apareixen en diferents taules no siguin exactament els mateixos. Tanmateix, a cada taula fem constar la data de referència. Per aportar dades per nacionalitat hem seleccionat deu països, entre els quals hi ha Romania, que és un país de la Unió Europea i una excepció al criteri que hem fet servir respecte a la selecció exclusiva de països no comunitaris.

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA OCUPADA A CATALUNYA

Comencem aquest apartat amb una anàlisi de les dades que ofereix l'EPA. Segons aquesta enquesta a finals de l'any 2007 hi havia 625.600 ocupats amb nacionalitat estrangera a Catalunya, la qual cosa constitueix el 17,6% del total de la població ocupada, un punt percentual més que l'any anterior. El creixement d'ocupats que s'ha

produït al llarg de 2007 es mostra a la taula 1. Hi podem veure que el creixement que fa referència al conjunt de la població catalana és molt semblant al produït l'any 2006,¹ però el repartiment entre autòctons i immigrants n'és radicalment diferent: mentre que l'any 2006 tot el creixement de l'ocupació es desvia a la població immigrada, el 2007 ha estat repartit entre la immigrada i l'autòctona. Encara que l'ocupació va créixer igual que l'any anterior, l'ocupació de la població immigrada del 2007 només va créixer la meitat del que havia crescut el 2006.

Podríem arribar a la conclusió que el creixement de l'ocupació del 2007 va concentrar-se en els primers trimestres de l'any, ja que va ser al final quan van aparèixer els símptomes de la desacceleració, però la cosa no ha anat així. És cert que el segon trimestre va ser el període en el qual l'ocupació va créixer més, però això passa cada any, i el que és significatiu és que en el quart trimestre d'aquest any va créixer més que en el del 2006. No hem inclòs cap taula en la qual apareguin aquestes dades per no recarregar aquest capítol amb més taules de les necessàries, però amb les dades que ofereix l'INE es pot comprovar que el creixement de l'ocupació al llarg de l'any 2007 va estar repartit d'una forma molt semblant a com ho havia estat el 2006.

Taula 1.

Increment de la població ocupada. Catalunya, 2006 i 2007

	Total de població		Població autòctona		Població estrangera	
	Total	Creixement respecte a l'any anterior	Total	Creixement respecte a l'any anterior	Total	Creixement respecte a l'any anterior
4t trimestre 2005	3.359.200	—	2.899.900	—	459.300	—
4t trimestre 2006	3.452.000	92.800	2.881.200	-18.700	570.800	111.500
4t trimestre 2007	3.547.300	95.300	2.921.700	40.500	625.600	54.800

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de INE (EPA, 4t trimestre dels anys 2005, 2006 i 2007).

Vegem com va créixer el nombre de persones afiliades a la Seguretat Social. La taula 2 mostra que al llarg del 2007 va haver-hi un creixement d'afiliats estrangers semblant

1. Per aquest motiu, a la introducció diem que haurem d'esperar l'anàlisi de l'any que ve per observar millor els efectes que està causant la situació econòmica actual sobre el creixement de l'ocupació, inclosa la dels immigrants.

al de l'any 2006, la qual cosa tampoc no deixa veure la situació de desacceleració econòmica. És cert que aquest creixement va ser molt inferior al del 2005, però aquest any va ser quan es va dur a terme la regularització i, per tant, les comparacions amb el que va succeir aquest any no tenen gaire validesa.

Taula 2.

Increment de la població estrangera afiliada a la Seguretat Social. Catalunya, 2005-2008

	Població estrangera	
	Total a l'inici de l'any	Creixement l'any anterior
Gener 2005	249.974	—
Gener 2006	381.461	131.487
Gener 2007	413.561	32.100
Gener 2008	447.473	33.902

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents del Boletín de estadísticas laborales.

Catalunya és, dins de l'Estat espanyol, la comunitat autònoma amb més estrangers donats d'alta laboral en la Seguretat Social, i el creixement produït al llarg de l'any 2007 també va ser més gran aquí, la qual cosa va fer augmentar la diferència amb la segona comunitat, la de Madrid (amb 435.973 afiliats estrangers). Els 447.473 afiliats estrangers amb els quals comptem representen el 13,2% del total d'afiliats,² mentre que al conjunt de l'Estat espanyol els estrangers són el 10,5% del total.

Aquest 13,2% que, segons les dades de la Seguretat Social, representen els estrangers, constitueix un percentatge inferior a aquell que proporciona l'EPA sobre el total d'ocupats (que era del 17,6%, com ja hem vist). La diferència entre aquests percentatges ens fa sospitar que la presència de treballadors estrangers en l'economia submergida és proporcionalment superior a la de treballadors autòctons. Com és ben sabut, l'EPA informa sobre els ocupats existents amb independència de si l'ocupació és reglada (amb contracte de feina i alta en la Seguretat Social) o no, mentre que les estadístiques d'afiliats a la Seguretat Social només informen sobre els ocupats que tenen una situació reglada.

2. El total d'afiliats a Catalunya era de 3.391.200 a 31 de gener de 2008.

Per tant, és interessant veure com ha evolucionat durant l'any 2007 la diferència entre els ocupats que l'EPA diu que hi ha i els que estan afiliats a la Seguretat Social. A la taula 3 veiem que aquesta diferència ha crescut, encara que de manera moderada. Al final del 2005 partíem d'una diferència especialment baixa gràcies al procés de regularització, però l'any 2006 aquesta diferència va augmentar considerablement i el 2007 ha continuat amb nivells similars a l'any anterior. En definitiva, es manté la proporció de treballadors immigrants que queden atrapats en l'economia submergida.

Taula 3.

Diferència entre les dades de població estrangera ocupada segons l'EPA i les altes a la Seguretat Social. Catalunya, 2005-2008

Final 2005, inici 2006	Ocupats EPA	459.300
	Altes a la Seguretat Social	381.461
	Diferència	77.839
Final 2006, inici 2007	Ocupats EPA	570.800
	Altes a la Seguretat Social	413.561
	Diferència	157.239
Final 2007, inici 2008	Ocupats EPA	625.600
	Altes a la Seguretat Social	447.463
	Diferència	178.137

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de INE (EPA, 4t trimestre dels anys 2005, 2006 i 2007) i Boletín de estadísticas laborales.

Això no implica que les persones que se situen dins l'economia submergida es trobin en situació irregular de residència. Probablement, moltes de les persones que duen a terme feines submergides tenen residència legal però no autorització de treball. Totes les persones majors de setze anys que fa poc han adquirit la residència per reagrupament familiar, i també molts dels romanesos i els búlgars afectats per la moratòria que se'ls ha imposat al dret de lliure circulació de treballadors dins de la Unió Europea, es troben en situacions com aquesta.

Conclourem aquest apartat presentant les dades d'afiliats estrangers a la Seguretat Social de les quatre províncies catalanes. A la taula 4 veiem que la gran majoria es

Taula 4.

Població estrangera afiliada a la Seguretat Social. Catalunya i províncies, 2008

	Estrangers afiliats	% per província	Total afiliats	% d'estrangers sobre el total
Total Catalunya	447.463	—	3.391.200	13,2
Barcelona	315.252	70,5	2.560.400	12,3
Girona	53.867	12	317.900	16,9
Lleida	31.802	7,1	194.300	16,4
Tarragona	46.542	10,4	318.500	14,6

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración) i del Boletín de estadísticas laborales (dades a 31 de gener).

concentra a la província de Barcelona, però Girona i Lleida són les províncies on els estrangers representen un percentatge més alt respecte del total d'afiliats que hi ha a cada província.

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA OCUPADA SEGONS LA NACIONALITAT D'ORIGEN

En aquest apartat fem referència als ocupats basant-nos en l'estadística d'afiliats a la Seguretat Social, ja que en inclou la variable de nacionalitat, l'estadística de l'EPA perd fiabilitat. Per aquest motiu no hi ha inclosos tots els immigrants ocupats sinó només aquells que estan donats d'alta a la Seguretat Social. Tanmateix, després també farem servir les dades de les nacionalitats amb un nombre més gran d'ocupats de l'estadística de l'EPA, que ofereixen més fiabilitat.

La taula 5 presenta els afiliats de les deu nacionalitats seleccionades ordenades per continents, tant homes com dones. A l'apartat següent comentarem les diferències per sexe i ara ens centrarem en les d'origen.

Veiem que el col·lectiu marroquí és aquell que té més afiliats, seguit de l'equatorià i del romanès, i a una distància més gran hi trobem el colombià i el peruà. Això ja era així l'any anterior i, per tant, el que ens interessa més és veure com ha evolucionat al llarg del 2007 el nombre d'afiliats de cada nacionalitat. A la taula 6 es mostra el creixement, que pot comparar-se amb el d'anys anteriors.

Taula 5.

Població estrangera afiliada a la Seguretat Social, per origen i sexe. Catalunya, 2008

	Homes	Dones	Total
Romania	20.761	10.637	31.398
Ucraïna	4.041	3.055	7.096
Marroc	56.464	13.517	69.981
Argentina	7.930	6.198	14.128
Bolívia	5.755	7.675	13.430
Colòmbia	11.143	12.654	23.797
Equador	22.161	26.793	48.955
Perú	9.698	9.636	19.334
República Dominicana	3.254	4.953	8.207
Xina	11.074	7.526	18.600
Total	275.450	165.291	440.742

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración (dades a 11 de gener).

Els romanesos han experimentat l'increment d'afiliats més important durant el darrer any i això mereix una menció específica. L'1 de gener de 2007, amb l'entrada de Romania i Bulgària a la Unió Europea, els immigrants d'ambdós països que es trobaven aquí en situació irregular van poder obtenir l'autorització legal de residència, però com que se'ls va aplicar una moratòria (en principi de dos anys) en el dret al treball, molts d'ells van seguir en l'economia submergida. Però no tots, ja que la moratòria només afecta la feina per compte d'altri, i molts van decidir donar-se d'alta com a treballadors autònoms. Després veurem que els romanesos, que eren un col·lectiu poc introduït

en la feina per compte propi, van passar de tenir 372 treballadors autònoms al gener del 2007 a 5.124 al gener del 2008. En part, això explica l'increment dels afiliats a la Seguretat Social, encara que les altes en el règim general també han augmentat després del termini de la moratòria.

Taula 6.

Evolució i creixement de la població estrangera en alta a la Seguretat Social per nacionalitat. Catalunya, 2005-2008

	% creixement l'any 2004	% creixement l'any 2005	% creixement l'any 2006	% creixement l'any 2007
Romania	63,6	109,4	11,6	40,1
Ucraïna	24,7	62,9	4	4,6
Marroc	12,4	32,7	6,1	-6,8
Argentina	41,6	69,4	3	2,1
Bolívia	78,3	453,3	4,9	20,6
Colòmbia	32,6	66,6	5,1	7,1
Equador	21,4	112,8	-0,8	-0,9
Perú	24,7	20,3	6,6	7,7
República Dominicana	16,4	31,5	8,3	10,6
Xina	33,7	47,3	5,6	6,4
Total	21,3	51,8	8,4	6,6

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración).

En termes percentuals, després del col·lectiu romanès, els creixements més importants en afiliats els han experimentat els col·lectius bolivià i dominicà. El col·lectiu marroquí no ha crescut, però continua tenint un pes molt important a Catalunya, amb un nombre d'afiliats (69.981) molt superior al de qualsevol altra comunitat autònoma (Andalusia és la següent amb 38.860 afiliats d'aquesta nacionalitat).

Ara podem comparar les altes en la Seguretat Social amb els ocupats que l'EPA ha documentat, la qual cosa ens permetrà saber de quines nacionalitats són, majoritàriament,

les persones immigrades que es troben en l'economia submergida. Tanmateix, com assenyalàvem abans, només podem fer-ho quant a les nacionalitats amb un nombre més gran d'ocupats.

Taula 7.

Població estrangera ocupada segons les dades de la Seguretat Social i de l'EPA. Catalunya, 2008

	Altes Seguretat Social	Ocupats EPA
Romania	31.398	51.000
Marroc	69.981	105.000
Argentina	14.128	36.000
Bolívia	13.430	30.000
Colòmbia	23.797	35.000
Equador	48.955	94.000
Perú	19.334	24.000
Total	440.742	625.600

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración, a 11 de gener de 2008) i INE (EPA, 4t trimestre 2007).

A la taula 7 s'observa que els col·lectius que poden tenir un nombre més gran de persones afectades per l'economia submergida són l'equatorià i el marroquí. Però la comparació de dades que s'hi mostra s'ha de considerar molt *grosso modo*, tant per la diferent naturalesa de les dues fonts estadístiques com pel fet que no són exactament de les mateixes dates; simplement és indicativa respecte els col·lectius que poden estar més afectats per l'economia submergida.

DONES IMMIGRADES AFILIADES A LA SEGURETAT SOCIAL SEGONS LA NACIONALITAT

D'acord amb l'EPA, el 41,6% del total de persones estrangeres ocupades que hi ha a Catalunya són dones, un percentatge molt semblant al del conjunt de la població

catalana, en la qual les dones representen el 42,6% de la població ocupada, segons la mateixa font.

Tot i així, del total de persones estrangeres afiliades a la Seguretat Social, les dones representen el 37,5%, un percentatge notablement inferior al proporcionat per l'EPA, mentre que respecte al conjunt de la població catalana, el percentatge de dones que hi ha entre les persones afiliades és semblant al proporcionat per l'EPA. Si abans havíem dit que les dades indiquen que la presència d'estrangers en l'economia submergida és proporcionalment superior a la d'autòctons, ara hem d'afegir que les dones estrangeres són les que es veuen més afectades per l'exclusió de la feina reglada. Efectivament, les dades absolutes que es presenten a la taula 8 mostren que la diferència entre ocupats segons les estadístiques de l'EPA i d'afiliats a la Seguretat Social és major per a les dones que per als homes.

Taula 8.

Població estrangera ocupada, per sexe, segons les dades de la Seguretat Social i de l'EPA. Catalunya, 2008

	Total ambdós sexes	Homes	Dones	% de dones
Ocupats EPA	625.600	365.200	260.400	41,6
Afiliats Seguretat Social	440.742	275.450	165.291	37,5

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'INE (EPA, 4t trimestre 2007) i de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración: gener 2008):

La proporció de dones entre els estrangers afiliats varia notablement segons la nacionalitat. A la taula 9 (observant primer només l'última columna) veiem que a gener del 2008 les proporcions anaven des del 60,4% que les dones representen dins del col·lectiu dominicà, fins al 19,3% que representen en el marroquí. En termes generals, els col·lectius llatinoamericans tenen les proporcions més altes de dones entre els seus afiliats, i els africans les més baixes.

Taula 9.

Evolució del percentatge de dones sobre la població estrangera afiliada a la Seguretat Social per nacionalitats. Catalunya, 2006-2008

	Gener 2006	Gener 2007	Gener 2008
Romania	38,1	37,6	33,9
Ucraïna	41,9	41,9	43,1
Marroc	17,6	17,5	19,3
Argentina	44	43,9	43,9
Bolívia	59,4	57	57,1
Colòmbia	54	52,9	53,2
Equador	54,9	53,9	54,7
Perú	52,3	50,8	49,8
República Dominicana	65,4	61,8	60,4
Xina	39,7	39,7	40,5
Total	37,4	36,6	37,5

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración).

L'evolució que han sofert els percentatges de les dones, segons la nacionalitat, també es mostra a la taula 9, i hi podem veure que les variacions són petites, encara que cal fer-hi un parell d'observacions. La primera és que en el col·lectiu marroquí s'ha produït, durant l'últim any (la qual cosa no havia passat l'any anterior), un increment lleuger de la proporció de dones. I la segona és que en el col·lectiu romanès ha baixat notablement.

Aquesta evolució del col·lectiu romanès no implica que no hi hagi hagut un increment de dones que s'hagin afiliat a la Seguretat Social; al contrari: ha estat un dels col·lectius en què ha augmentat més el nombre de dones afiliades. El descens del percentatge d'aquestes dones és degut al fet que l'afiliació d'homes encara s'ha incrementat més, la qual cosa pot atribuir-se al fet que són els homes (molts d'ells en el sector de la construcció) qui s'han donat més d'alta com a treballadors autònoms.

SECTORS LABORALS D'INSERCIÓ DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA

Abans hem vist que, d'acord amb les estadístiques de l'EPA, els estrangers representen el 17,6% dels ocupats que hi ha a Catalunya. Aquest percentatge varia segons el sector, tal com demostra la taula 10. Dels percentatges per sectors, el més destacat és que el 32,1% dels ocupats en la construcció són estrangers, un percentatge que no havia parat de créixer en anys anteriors, i que és bastant superior al del conjunt de l'Estat espanyol (on representa el 24,3%).

Taula 10.

Distribució de l'ocupació per sectors. Catalunya, 2007

	Total de població ocupada	Estrangers	Percentatge d'estrangers
Total d'ocupats	3.547.300	625.000	17,6
Agricultura	75.100	22.000	29,3
Indústria	763.600	94.000	12,3
Construcció	448.600	144.000	32,1
Serveis	2.260.000	365.000	16,2

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'INE (EPA, 4t trimestre 2007).

Les dades de la Seguretat Social ens permeten distingir l'afiliació en diferents règims. El règim general és aquell que agrupa tots els assalariats de la indústria, la construcció i la major part de les branques del sector serveis; a més existeix el règim d'autònoms i altres règims especials, que són l'agrícola, el de la mineria i el carbó, el de treballadors del mar i el de treballadors de la llar. En la nostra anàlisi ometem el de la mineria i el del mar perquè són molt residuals pel que fa als estrangers, però ens interessen especialment l'agrícola i el de treballadors de la llar, perquè són espais amb una gran inserció de la immigració.

A la taula 11 apareix la distribució per règims dels afiliats estrangers segons la seva nacionalitat i, a banda de les dades de gener del 2008, hem inclòs els increments produïts l'any 2007. En el règim general tots els col·lectius han vist com el seu nombre d'afiliats ha augmentat excepte els marroquins, però cal destacar l'increment dels romanesos.

Taula 11.

Població estrangera afiliada a la Seguretat Social segons el règim, per origen.
Catalunya, 2008

	Valors absoluts a 11 de gener de 2008				
	General	Autònom	Agrari	Treballadors de la llar	Total
Romania	23.283	5.124	1.410	1.556	31.398
Ucraïna	5.987	265	176	663	7.096
Marroc	58.138	4.505	5.173	2.080	69.981
Argentina	12.113	1.370	24	608	14.128
Bolívia	9.845	123	90	3.370	13.430
Colòmbia	20.236	855	179	2.514	23.797
Equador	41.385	1.012	282	6.265	48.955
Perú	16.510	628	33	2.121	19.334
República Dominicana	6.683	266	35	1.222	8.207
Xina	13.964	4.269	59	308	18.600
Total estrangers	358.329	41.775	12.633	27.643	440.742

Incrementos produïts l'any 2007					
Romania	4.696	4.752	121	-599	8.995
Ucraïna	302	87	-9	-73	312
Marroc	-4.960	390	168	-742	-5.059
Argentina	352	158	-4	-224	295
Bolívia	2.582	57	-1	-339	2.301
Colòmbia	2.034	212	-29	-654	1.576
Equador	2.593	402	-7	-3.409	-410
Perú	1.574	82	-1	-316	1.381
República Dominicana	853	27	0	-93	788
Xina	507	808	-31	-169	1.115
Total estrangers	24.205	9.846	499	-7.731	27.181

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración, gener 2008).

En el règim d'autònoms els increments són petits, exceptuant el cas del col·lectiu romanès, que té un augment important d'afiliats per les raons que ja hem esmentat. També són molt petits els increments en el règim agrari; fins i tot alguns col·lectius presenten disminucions. El règim en el qual les disminucions són més grans és el de

treballadors de la llar, la qual cosa ens indica que, malgrat que l'ocupació domèstica continua constituint una activitat important per a la inserció laboral de moltes dones immigrades, cada cop ho és menys, ja que només agrupa el 6,3% dels afiliats estrangers. Tanmateix, cal afegir que el 56% del total de persones que treballen en el sector de la llar a Catalunya són estrangeres.

A la taula 12 podem veure què representa proporcionalment per a cada col·lectiu cadascun dels règims i també l'evolució dels tres darrers anys. Tornem a comprovar que el col·lectiu romanès, que era un dels quals tenien menor proporció d'autònoms, s'ha convertit en el més important després del xinès. El marroquí continua incrementant la seva concentració en el règim general, en detriment del de treballadors de la llar.

Taula 12.

Evolució dels percentatges de població estrangera afiliada a la Seguretat Social, segons el règim. Catalunya, 2006-2008

	General			Autònom			Agrari			Treballadors de la llar		
	Gener 2006	Gener 2007	Gener 2008	Gener 2006	Gener 2007	Gener 2008	Gener 2006	Gener 2007	Gener 2008	Gener 2006	Gener 2007	Gener 2008
Romania	78,7	83,7	74,2	0,9	1,6	16,3	6,9	5,5	4,5	13,4	9,2	5
Ucraïna	80,9	84,5	84,4	1,9	2,5	3,7	3,3	2,6	2,5	13,8	10,3	9,3
Marroc	81,0	84,6	83,1	4,8	5,2	6,4	7,7	6,3	7,4	6,3	3,6	3
Argentina	83,1	85,7	85,7	7,1	8,3	9,7	0,2	0,2	0,2	9,5	5,7	4,3
Bolívia	52,8	66,9	73,3	0,5	0,6	0,9	0,9	0,8	0,7	45,9	31,7	25,1
Colòmbia	76,2	82,7	85	2,5	2,8	3,6	0,9	0,9	0,8	20,4	13,6	10,6
Equador	69,1	79,6	84,5	0,7	1,2	2,1	0,7	0,6	0,6	29,5	18,7	12,8
Perú	79,5	83,9	85,4	2,8	2,9	3,2	0,2	0,2	0,2	17,4	12,9	11
República Dominicana	73,8	79,6	81,4	2,6	3,1	3,2	0,5	0,4	0,4	23,1	16,9	14,9
Xina	79,7	78,1	75,1	16,6	18,8	23	0,7	0,5	0,3	3,0	2,6	1,7
Total	76,6	81,6	81,3	6,8	7,3	9,5	3,4	2,8	2,9	13,1	8,1	6,3

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración).

Els col·lectius llatinoamericans també augmenten la concentració en el règim general, sempre en detriment del de treballadors de llar, els descensos del qual són molt forts. A l'anuari de l'any passat ja vam comentar que hi havia una caiguda important d'afiliats en el règim d'empleats de la llar, que vam atribuir al fet que amb la regularització de l'any 2005 s'havia produït una sobrecàrrega en aquest règim, ja que moltes persones no havien trobat una altra manera de regularitzar la seva situació si no ho feien donant-se d'alta com a treballadors domèstics. Un any després que acabés la regularització, gran part d'aquestes persones es van donar d'alta en les feines que realment duïen a terme o en les noves que havien trobat mentrestant, la qual cosa va comportar una disminució en el règim d'empleats de la llar. Ara observem que la caiguda continua i, en part, ho podem atribuir al mateix motiu, però cal tenir en compte que existeix un flux actiu de l'ocupació domèstica a altres feines, la qual cosa fa que el primer tipus d'ocupació sigui menys important entre la població immigrada.

Si ens centrem ja en el règim general de la Seguretat Social, podem veure què ens proporcionen les dades pel que fa la distribució dels treballadors entre les diferents branques d'activitat en les quals se subdivideix aquest règim. Hem comprovat que aquelles que acullen un major nombre d'afiliats estrangers a Catalunya són la construcció, les empreses de serveis, el comerç, l'hostaleria i la indústria manufacturera. A la taula 13 es mostren les dades d'aquests sectors d'activitat (insistim que només són dades del règim general i, per tant, no inclouen tots els afiliats estrangers d'aquests sectors) i la seva evolució en els darrers tres anys.

Taula 13.

Distribució per sectors d'activitat de la població estrangera afiliada a la Seguretat Social. Catalunya, 2006-2008

Sector d'activitat	Gener 2006	Gener 2007	Gener 2008
Construcció	65.810	79.183	79.917
Empreses de serveis i activitats immobiliàries	48.181	60.524	66.573
Comerç	45.574	50.795	55.662
Hostaleria	41.898	45.949	50.497
Indústria manufacturera	39.977	44.754	50.781

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de la Secretaría de Estado de la Seguridad Social.

Hi veiem que si el 2006 la construcció va representar el sector amb un nombre més alt d'afiliats, el 2007 no va experimentar cap mena d'increment. Les empreses de serveis van veure com augmentaven els afiliats estrangers, però menys que l'any anterior; i, en canvi, el creixement es va mantenir en l'hostaleria, el comerç i la indústria manufacturera.

LA INSERCIÓ LABORAL DE LES DONES IMMIGRADES PER RÈGIMS DE LA SEGURETAT SOCIAL

Les dones també estan més concentrades en el règim general de cotització de la Seguretat Social, com no podia ser d'altra manera, però amb un percentatge inferior al dels homes, com es desprèn de la comparació dels percentatges de la taula 14 amb els de la taula 12, que fan referència al conjunt d'ambdós sexes. El seu percentatge d'autònoms

Taula 14.

Dones estrangeres afiliades a la Seguretat Social segons el règim. Catalunya, 2008

	General		Autònom		Agrari		Treballadors de la llar		Total
		%		%		%		%	
Romania	7.877	74,1	809	7,6	475	4,5	1.470	13,8	10.637
Ucraïna	2.282	74,7	105	3,4	49	1,6	619	20,3	3.055
Marroc	10.883	80,5	503	3,7	453	3,4	1.673	12,4	13.517
Argentina	5.295	85,4	410	6,6	3	0	485	7,8	6.198
Bolívia	4.449	58	39	0,5	16	0,2	3.170	41,3	7.675
Colòmbia	9.929	78,5	412	3,3	63	0,5	2.247	17,8	12.654
Equador	20.508	76,5	280	1	99	0,4	5.902	22	26.793
Perú	7.500	77,8	221	2,3	10	0,1	1.902	19,7	9.636
República Dominicana	3.640	73,5	152	3,1	10	0,2	1.151	23,2	4.953
Xina	5.465	72,6	1.780	23,7	23	0,3	258	3,4	7.526
Total	127.336	77	11.123	6,7	2.037	1,2	24.746	15	165.291

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración).

també és menor, i també ho és en el règim agrari, mentre que en el de treballadors de la llar és molt superior.

Per nacionalitats, els col·lectius llatinoamericans són aquells que presenten els percentatges més elevats de treballadors de la llar, entre els quals destaca el bolivià; el 41,3% de les dones afiliades treballen en l'ocupació domèstica. Tanmateix, en termes absoluts, les equatorianes són les dones que representen un nombre més gran de treballadores de la llar a Catalunya.

Taula 15.

Evolució de les dones estrangeres afiliades en el règim de treballadors de la llar i pes que tenen sobre les dones afiliades segons la nacionalitat. Catalunya, 2008

	Gener 2006	Gener 2007	Gener 2008
Romania	32	22,5	13,8
Ucraïna	30,3	22,7	20,3
Marroc	22,4	14,7	12,4
Argentina	17,2	10,2	7,8
Bolívia	70,8	52	41,3
Colòmbia	33,2	22,6	17,8
Equador	48,4	32,1	22
Perú	29,4	22,7	19,7
República Dominicana	33	25,8	23,2
Xina	6,2	5,3	3,4
Total	28,9	19,4	15

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración).

L'evolució que ha tingut la proporció de treballadores immigrades en el règim de treballadores de la llar s'observa a la taula 15, en la qual tornem a veure el fort descens que s'està produint durant els darrers anys i que s'ha pogut veure abans amb les dades que incloïen ambdós sexes.

DISTRIBUCIÓ PER CATEGORIES LABORALS

L'estadística de la Seguretat Social classifica els seus afiliats en deu grups de cotització, que corresponen a deu nivells de categoria diferents, des del més alt, que agrupa enginyers, llicenciats i caps, al més baix, que correspon a peons i assimilats (aquí s'inclouen tots els treballadors que fan feines no qualificades encara que no s'anomenin peons). Aquesta classificació es fa només amb les dades del règim general (hi inclou també les dades del règim especial de la mineria i el carbó, encara que és molt residual en el cas dels treballadors estrangers). Per això les taules que veurem a continuació no proporcionen el mateix total d'estrangers de la taula 5; aquí el total només és dels afiliats al règim general.

La taula 16 mostra com es reparteixen els treballadors estrangers de Catalunya per categories i permet comparar aquest repartiment amb el del conjunt de la població

Taula 16.

Altes a la Seguretat Social en el règim general i de la mineria i el carbó, per tipus de treball. Catalunya, 2008

	Total població treballadora* %	Total treballadors estrangers a Catalunya %	
Enginyers, llicenciats i caps	8,0	13.886	3,9
Enginyers tècnics, ajudants	6,5	5.256	1,5
Caps administratius	4,4	6.453	1,8
Ajudants no titulats	3,5	6.195	1,7
Oficials administratius	12,4	23.988	6,7
Subalterns	4,4	10.442	2,9
Auxiliars administratius	13,4	35.676	10
Oficials de primera i segona	20,4	71.367	19,9
Oficials de tercera	11,6	64.568	18
Peons i assimilats	15,1	119.997	33,5
Total (d'alta a la Seguretat Social en el règim general)	100,0	358.330	100

(*) Aquests percentatges es refereixen a població treballadora de tot l'Estat espanyol.

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración, a 11 de gener de 2008).

treballadora (si bé els percentatges que es mostren per al conjunt de la població no són de Catalunya, sinó d'Espanya, però donem per fet que els de Catalunya no poden ser gaire diferents). D'entrada s'observa que el 33,5% dels treballadors estrangers duen a terme feines no qualificades, un percentatge molt diferent del 15,1% que correspon al conjunt de la població.

Les altres categories en què es concentren els estrangers són les d'oficial, que vénen a continuació del grup dels peons (i corresponen bàsicament a oficials de la indústria i la construcció, ja que els oficials administratius pertanyen a un altre grup). En la categoria d'oficials de tercera, els estrangers també tenen un percentatge major que el del conjunt de la població. I per sobre dels tres grups esmentats, els percentatges dels estrangers són marcadament menors que els del conjunt de la població. Caldria afegir que el percentatge que els estrangers representen en la categoria de peons a Catalunya (33,5%) és major que el d'Espanya (30,4%).

Taula 17.

Evolució dels percentatges d'estrangers en alta laboral per tipus de treball. Catalunya, 2006-2008

	Gener 2006	Gener 2007	Gener 2008
Enginyers, llicenciats i caps	3,2	3,3	3,9
Enginyers tècnics, ajudants	1,3	1,3	1,5
Caps administratius	1,6	1,7	1,8
Ajudants no titulats	1,6	1,6	1,7
Oficials administratius	5,8	6,0	6,7
Subalterns	2,3	2,5	2,9
Auxiliars administratius	9,2	9,1	10
Oficials de primera i segona	18,0	19,3	19,9
Oficials de tercera	18,4	17,9	18,0
Peons i assimilats	38,4	37,4	33,5
Total	100,0	100,0	100,0

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración).

L'evolució que ha experimentat la distribució percentual per categories dels treballadors estrangers a Catalunya en els darrers tres anys es mostra a la taula 17. S'hi pot observar que els canvis són petits, amb la qual cosa es manté, bàsicament, la norma d'una forta concentració en les categories baixes, però caldria recalcar que el percentatge dels peons disminueix i que això implica un ascens, encara que molt lent i insignificant, cap a categories més altes.

Aquesta distribució per categories no és igual per a totes les nacionalitats de la població immigrada. A la taula 18 es mostra la distribució per a les deu nacionalitats que hem seleccionat (hi hem omès els valors absoluts per categories, presentant directament els percentatges i afegint una darrera columna amb els valors absoluts de cada nacionalitat perquè creiem que els percentatges permeten visualitzar més bé les diferències).

Observem que en la categoria de peons els col·lectius africans són aquells que tenen percentatges més alts i, d'aquesta manera, queda patent que gairebé la meitat dels treballadors marroquins, el col·lectiu més nombrós a Catalunya, duu a terme feines de peonatge o no qualificades. També tenen percentatges alts en peonatge alguns col·lectius llatinoamericans, com l'equatorià i el bolivià.

En les dues categories d'oficials de la indústria i la construcció, el col·lectiu romanès té els percentatges més elevats, encara que també els tenen l'ucraïnès i fins i tot el marroquí. A mesura que avancem cap a les categories més altes, tots els col·lectius mostren la tendència mitjana que hem esmentat abans, excepte l'argentí, els percentatges del qual s'assemblen molt més als del conjunt de la població que als dels altres col·lectius immigrants.

Abans hem vist que per al conjunt dels treballadors estrangers, el percentatge en la categoria de peons ha baixat del 37,4% de gener del 2007 al 33,5% de gener del 2008. No hi hem inclòs cap taula comparativa, però hem comprovat que aquest descens es produeix en tots els col·lectius, excepte el xinès, la proporció de peons del qual s'ha mantingut com l'any anterior. Cal destacar, per la seva importància numèrica, que el col·lectiu marroquí ha baixat del 52,5% al 47,8% i que l'equatorià també ho ha fet del 45,2% al 41,2%.

Taula 18.

Percentatges d'estrangers en alta laboral* segons el tipus de treball i per països.
Catalunya, 2008

	Enginyers, licenciats i caps	Enginyers tècnics, ajudants	Caps administratius i de taller	Ajudants no titulats	Oficials administratius	Subalterns	Auxiliars administratius	Oficials de primera i segona	Oficials de tercera i especialistes	Peons	Total
Romania	0,8	0,4	0,5	1	2,6	1,9	5,4	32,4	22,4	32,7	13.886
Ucraïna	1,2	0,4	0,7	1,1	2,7	2,1	6,7	24,7	24,4	36	5.256
Marroc	0,3	0,2	0,3	0,8	1,5	1,8	3,7	24,5	18,6	47,8	6.453
Argentina	7	2,1	3,5	3,4	14,1	3,5	17,8	18,9	14,2	15,4	6.195
Bolívia	1,4	0,3	0,4	1,3	2,9	4,3	10,1	20,6	17,8	40,9	23.988
Colòmbia	3	1,4	1,4	1,8	6,9	4,6	14,4	18,6	18,4	29,5	10.442
Equador	0,5	0,2	0,4	1,2	3,2	4,2	11,5	19,4	18,2	41,2	35.676
Perú	2,3	1,3	0,9	1,6	6,3	6,8	15,5	16,3	18,6	30,4	71.367
República Dominicana	0,7	0,3	0,6	1,3	4,1	3,7	9,9	17,4	23,6	37,9	64.568
Xina	1	0,2	0,9	1,6	3,1	2	5,5	15,7	32,1	37,9	119.997
Total	3,9	1,5	1,8	1,7	6,7	2,9	10	19,9	18	33,5	358.330

*En el règim general i de la mineria i el carbó.

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración, a 11 de gener de 2008).

DISTRIBUCIÓ PER CATEGORIES LABORALS DE LES DONES IMMIGRADES

La taula 19 mostra la distribució específica de les dones i hi podem veure que els percentatges presenten algunes diferències respecte als de la taula anterior per al conjunt d'ambdós sexes. El percentatge de peons és una mica més baix en el cas de les dones, però no gaire més. No hem inclòs cap altra taula només amb els percentatges dels homes, però sí que destacarem el dels peons, un 36,1%, més alt que el 28,7% de les dones. El col·lectiu en el qual es produeix una diferència més gran entre homes

i dones en la categoria de peonatge és el xinès, ja que un 41,2% són homes i un 32,7%, dones,³ la qual cosa té relació amb l'auge de la inserció dels treballadors xinesos en el sector de la construcció.

Les dones presenten percentatges molt similars (lleugerament més alts) als dels homes en la categoria d'oficials de tercera, però no passa el mateix amb la d'oficials de pri-

Taula 19.

Percentatges de dones estrangeres en alta laboral* segons el tipus de treball i per països. Catalunya, 2008

	Enginyers, licenciats i caps	Enginyers tècnics, ajudants	Caps administratius i de taller	Ajudants no titulats	Oficials administratius	Subalterns	Auxiliars administratius	Oficials de primera i segona	Oficials de tercera i especialistes	Peons	Total
Romania	1,4	1	0,5	1,8	4,8	3,1	12,9	10,5	30,3	33,7	7.877
Ucraïna	1,7	0,8	0,9	1,6	5,3	3,2	14,1	10,3	26,4	35,7	2.282
Marroc	0,4	0,3	0,3	1,7	3,3	4,1	11,2	9,2	24,3	44,7	10.883
Argentina	6,8	2,4	2,9	3,5	17,1	3,9	29,2	8,5	13,1	12,6	5.295
Bolívia	1,4	0,3	0,3	1,8	4,2	6,7	18,4	7,9	20	38,9	4.449
Colòmbia	2,6	1,8	1,3	2,1	9	5,9	22,7	8,6	17,5	28,3	9.929
Equador	0,4	0,2	0,2	1,4	4,5	5,5	18,8	8,1	17,9	42,8	20.508
Perú	2,2	2	0,8	2	7,7	8	24,4	7,4	15,1	30,4	7.500
República Dominicana	0,8	0,2	0,6	1,6	4,8	3,9	13,5	13,4	23,6	37,3	3.640
Xina	1,2	0,3	0,9	1,9	4,2	2,2	7,4	12,7	36,5	32,7	5.465
Total	3,7	2,1	1,8	2,2	10,4	4,3	19,4	8,8	18,4	28,7	127.336

*En el règim general i de la mineria i el carbó.

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'Observatorio Permanente de la Inmigración (Secretaría de Estado de Inmigración y Emigración, a 11 de gener de 2008).

3. Sempre que ens referim al col·lectiu xinès (i serveix també per a la resta) no hem d'oblidar que aquí donem només dades del règim general, i el xinès és precisament un col·lectiu que té molts afiliats en el règim d'autònoms. Els percentatges proporcionats sobre peons fan referència només a aquells que realitzen una feina assalariada.

mera i segona. Precisament aquesta categoria és on les diferències són més marcades (8,8% en el cas de les dones i 26,0% en el dels homes). Per nacionalitats s'hi veuen diferències com la del col·lectiu romanès, en què el 43,6% dels homes disposen de categoria d'oficial de primera i segona, mentre que només ho fan el 10,5% de les dones. Aquesta disparitat és similar a la dels col·lectius marroquí i llatinoamericà, mentre que l'excepció torna a ser el col·lectiu xinès, en el qual tant dones com homes presenten percentatges relativament baixos en aquesta categoria.

Les altres diferències importants es presenten en la categoria d'auxiliars administratius, en què les dones representen un 19,4% i els homes, un 4,8%. En aquest cas les diferències són semblants per a totes les nacionalitats. També respecte als oficials administratius, les dones representen un percentatge més elevat (10,4%) que els homes (4,6%). Tot i així, en les quatre categories més altes, els percentatges de les dones són molt semblants als dels homes.

En definitiva, les dones tenen una presència notablement menor en les categories d'oficials de primera i segona, i major en les administratives. Això suposa una pitjor situació en la distribució per categories, encara que no gaire més. S'ha de tenir en compte, però, que aquí no hi ha inclòs el règim de treballadors de la llar; si s'hi inclou, provoca un desavantatge més gran per a les dones.

TAXES D'ACTIVITAT I D'OCUPACIÓ DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA

Tornem a consultar les dades de l'estadística de l'EPA per comentar les taxes d'activitat i d'ocupació de la població immigrada a Catalunya, i ho farem comparant-les amb les del conjunt de la població. Les taxes d'activitat⁴ es mostren a la taula 20, on veiem que la dels estrangers (75,9%) està tretze punts per sobre de la del conjunt de la població (62,8%), una diferència que és més gran en homes que en dones.

4. La taxa d'activitat és la proporció que hi ha entre la població activa i la població major de setze anys. Es considera població activa el conjunt de les persones que treballen més les que es troben a l'atur (persones que no treballen però que busquen feina).

Taula 20.

Evolució de les taxes d'activitat. Catalunya, 2004-2007

	Total població				Població estrangera			
	4t trimestre 2004	4t trimestre 2005	4t trimestre 2006	4t trimestre 2007	4t trimestre 2004	4t trimestre 2005	4t trimestre 2006	4t trimestre 2007
Total	59,5	61,8	62,4	62,8	74,5	75,1	78,9	75,9
Homes	69,6	72,1	72,0	72,5	90,0	87,5	90,3	88,1
Dones	50,1	51,9	53,0	53,4	58,5	62,0	65,5	64,0

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'INE (EPA, 4t trimestre de 2004, 2005, 2006 i 2007).

L'evolució que hi ha hagut també es veu a la mateixa taula. Si ens fixem primer en les taxes de la població estrangera, veurem que la dels homes es manté més o menys estable, mentre que la de les dones va incrementant i, d'aquesta manera, redueix la diferència amb els homes. En el cas del conjunt de la població, hi ha increments tant en homes com en dones, la qual cosa implica que totes les taxes redueixen distàncies amb la dels homes estrangers, que era la més alta.

Taula 21.

Evolució de les taxes d'ocupació. Catalunya, 2004-2007

	Total població				Població estrangera			
	4t trimestre 2004	4t trimestre 2005	4t trimestre 2006	4t trimestre 2007	4t trimestre 2004	4t trimestre 2005	4t trimestre 2006	4t trimestre 2007
Total	54,3	57,7	58,2	58,6	63,0	65,3	70,0	67,1
Homes	64,9	68,2	68,0	68,4	78,9	79,4	82,3	79,3
Dones	44,3	47,7	48,7	49,2	46,6	50,6	55,5	55,2

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'INE (EPA, 4t trimestre de 2004, 2005, 2006 i 2007).

Pel que fa a les taxes d'ocupació⁵, la dels estrangers (67,1%) també està per damunt de la del conjunt de la població (58,6%), encara que en aquest cas la diferència és de 9,5 punts més petita que la d'activitat. La distància entre els homes estrangers i els homes del conjunt de la població també és major que la de les dones.

.....

5. La taxa d'ocupació és la proporció d'ocupats entre la població major de setze anys.

L'evolució que han experimentat les taxes d'ocupació dels estrangers mostrava una tendència creixent fins l'any anterior, però el 2007 aquesta taxa ha disminuït, encara que només pel que fa als homes. No ha succeït el mateix amb l'evolució de les taxes del conjunt de la població, que han mantingut un lleuger increment com fins ara. Per tant, els homes estrangers són els qui han vist empitjorar lleugerament la seva proporció d'ocupats l'any en què s'ha iniciat la desacceleració econòmica.

ATUR DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA

Malgrat que els estrangers tenen una taxa d'ocupació notablement superior a la del conjunt de la població, la seva taxa d'atur⁶ també és més elevada. Això es deu al fet que la diferència en la taxa d'activitat d'ambdós grups és més gran que la produïda en la taxa d'ocupació; o, amb altres paraules, encara que els estrangers que treballen proporcionalment són més nombrosos, també ho són els que volen treballar i no poden, mentre que els inactius presenten una proporció menor d'estrangers.

Taula 22.

Evolució de les taxes d'atur. Catalunya, 2004-2007

	Total població				Població estrangera			
	4t trimestre 2004	4t trimestre 2005	4t trimestre 2006	4t trimestre 2007	4t trimestre 2004	4t trimestre 2005	4t trimestre 2006	4t trimestre 2007
Total	8,8	6,6	6,7	6,6	15,4	13,0	11,3	11,5
Homes	6,7	5,5	5,6	5,6	12,3	9,3	8,9	9,9
Dones	11,6	8,2	8,1	8,0	20,4	18,5	15,3	13,7

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'INE (EPA, 4t trimestre de 2004, 2005, 2006 i 2007).

A la taula 22 es mostren les taxes d'atur del conjunt de la població i dels estrangers. La del conjunt de la població va caure fa tres anys al 6,6% i a finals del 2007 es mantenia

6. La taxa d'atur és la relació que hi ha entre el nombre d'aturats i el d'actius (aquí la relació no és amb els majors de setze anys, sinó amb els actius).

igual, cosa que ens indica que les dades disponibles a principi del 2008 encara no expressaven la situació econòmica que vivim pel que fa a l'atur.

La taxa d'atur dels estrangers també s'ha mantingut en els nivells de l'any anterior, amb la particularitat que la dels homes ha crescut lleugerament i la de les dones ha disminuït. La tendència que té l'atur de les dones estrangeres de disminuir s'ha mantingut, la qual cosa és un aspecte molt positiu perquè es partia de taxes molt elevades.

En termes absoluts, l'atur va créixer molt poc a Catalunya: menys de cinc mil persones, com es mostra a la taula 23. Si fem distincions entre població autòctona i immigrada, el que s'hi observa és que l'autòctona va experimentar un descens en el nombre de desocupats, mentre que l'increment es reflectia en la segona. És a dir, l'augment de l'atur va ser petit, però va ser representat pels estrangers.

Taula 23.

Incrementos en el nombre d'aturats. Catalunya, 2006-2007

		Aturats 4t trimestre 2006	Aturats 4t trimestre 2007	Increment
Total població	Ambdós sexes	247.100	251.800	4.700
	Homes	117.800	120.800	3.000
	Dones	129.300	131.000	1.700
Població amb nacionalitat espanyola	Ambdós sexes	174.100	170.100	-4.000
	Homes	82.400	80.600	-1.800
	Dones	91.600	89.500	-2.100
Població amb nacionalitat estrangera	Ambdós sexes	72.900	81.700	8.800
	Homes	35.400	40.200	4.800
	Dones	37.600	41.500	3.900

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'INE (EPA, 4t trimestre de 2006 i 2007).

Per esbrinar l'origen nacional dels nous desocupats estrangers de l'any 2007 hem consultat les microdades de l'EPA, però només podem aportar les dades dels tres orígens que presenten un nombre de desocupats més elevat, ja que quan les dades són petites aquesta estadística perd fiabilitat. A la taula 24 veiem que el col·lectiu que més

incrementa el nombre de desocupats és el marroquí; en menor quantitat també ho fa el romanès. El col·lectiu equatorià és el que presenta un increment menor.

Taula 24.

Incrementos en el nombre d'aturats. Catalunya, 2006-2007

	Aturats 4t trimestre 2006	Aturats 4t trimestre 2007	Increment
Romania	3.064	6.938	3.874
Marroc	19.912	27.951	8.039
Equador	13.020	8.894	-4.126

Font: Elaboració pròpia. Dades procedents de l'INE (EPA, 4t trimestre de 2006 i 2007).

Les dades de la resta dels col·lectius llatinoamericans, encara que són menys fiables, mostren la mateixa tendència que l'equatorià: tots disminueixen lleugerament el nombre de desocupats. Per aquest motiu, hem de fer més atenció al col·lectiu marroquí, que abans presentava taxes d'ocupació menors que els altres col·lectius i ara és el que acumula més desocupats.

Els increments de desocupats que mostrem aquí són petits, però ja assenyalaven una tendència: precisament els col·lectius més concentrats en el sector de la construcció són els que veuen augmentar els seus aturats. Les dades de l'any 2008 confirmen de sobres aquesta tendència.

CONCLUSIONS

Durant l'any 2007 va continuar la tendència d'un major pes de la població immigrada entre el conjunt d'ocupats que hi ha a Catalunya. A final d'any, segons l'EPA, hi havia 625.000 ocupats estrangers, el 17,6% del total de la nostra població ocupada. I segons l'estadística de la Seguretat Social, a gener del 2008 els estrangers afiliats eren 447.473, el 13,2% del total dels afiliats a Catalunya. Ambdós percentatges eren una mica superiors als de l'any anterior. Dins de l'Estat espanyol, Catalunya és la comunitat autònoma en

què el nombre d'afiliats estrangers a la Seguretat Social és més gran, i el 2007 també va ser la comunitat que va experimentar el creixement més important de nous afiliats.

La diferència entre el nombre d'ocupats estrangers que diu l'EPA que hi ha a Catalunya i els afiliats a la Seguretat Social ens proporciona una idea de les persones que poden trobar-se atrapades en l'economia submergida. Sobre l'evolució que va produir-se l'any 2007 podem dir, segons la comparació feta amb les dades de l'any anterior, que hi va haver un lleuger increment d'estrangers en l'economia submergida. Per nacionalitats, els dos col·lectius que poden tenir un nombre més important de persones afectades per l'economia submergida són l'equatorià i el marroquí.

El col·lectiu estranger amb més afiliats a la Seguretat Social a Catalunya és el marroquí, amb 69.981 afiliats. Es tracta d'un col·lectiu que es concentra més a Catalunya que a la resta de l'Estat espanyol. Els altres dos col·lectius amb més altes en la Seguretat Social són l'equatorià i el romanès.

Els romanesos són el col·lectiu que va representar una major afiliació al llarg del 2007, amb un increment del 40%. Això es pot atribuir al fet que es convertissin en comunitaris, i que molts que abans es trobaven a Catalunya de forma irregular han regularitzat la seva situació laboral en donar-se d'alta com a treballadors autònoms (més de la meitat dels nous afiliats són del règim de treballadors autònoms).

El 37,5% del conjunt de les persones estrangeres afiliades a la Seguretat Social a Catalunya són dones. La comparació entre sexes entre les dades d'afiliació i les d'ocupació que proporciona l'EPA mostra que les dones immigrades es troben més sotmeses a l'economia submergida que els homes.

El sector de la construcció és aquell que presenta més treballadors estrangers; segons l'EPA representen el 32,1% del total dels ocupats. Però l'any 2007 l'increment d'afiliats estrangers a la Seguretat Social en aquest sector ha estat insignificant.

En el sector de l'ocupació domèstica, les persones estrangeres representen el 56% del total, però es tracta d'un sector que perd importància entre els treballadors estrangers

afiliats a la Seguretat Social, ja que actualment només el 6,3% dels afiliats es troben en el règim de treballadors de la llar.

Els majors increments d'afiliació d'estrangers a la Seguretat Social durant l'any 2007 s'han produït a l'hostaleria, el comerç i la indústria manufacturera. Aquests són els sectors que, almenys fins al gener del 2008, mantenen l'augment de treballadors estrangers amb la mateixa intensitat que en anys anteriors.

Per categories, els estrangers tenen una gran concentració en les baixes. El 33,5% dels afiliats estrangers es troba en la categoria de peonatge, mentre que només el 15,1% dels afiliats del conjunt de la població està en aquesta categoria. Hi ha col·lectius en què això s'aguditza, com és el cas del marroquí, el percentatge de peons del qual és gairebé del 50%. Tot i així, caldria destacar que s'està produint un ascens, encara que lent i petit, cap a categories més altes, la qual cosa fa disminuir els percentatges de les baixes.

L'atur que hi ha entre els treballadors estrangers aquest any ens ha cridat especialment l'atenció. Però abans d'exposar el que les dades ens indiquen, direm que la taxa d'activitat de la població immigrada continua estant tretze punts percentuals per sobre de la del conjunt de la població. I pel que fa a la taxa d'ocupació, també hi està 9,5 punts per damunt.

La taxa d'atur dels estrangers era de l'11,5% a finals del 2007, també molt més alta que la del conjunt de la població, que era del 6,6%. Durant l'any 2007 no hi va haver increments d'aquestes taxes, ni en un cas ni en l'altre, la qual cosa ens indica que les dades de finals d'aquest any encara no expressaven la situació d'increment d'atur que es viu a l'any 2008.

Els increments de desocupats en termes absoluts van ser petits, però només es van produir en la població immigrada, marcant d'aquesta manera una tendència que probablement confirmaran les dades de finals del 2008. I per nacionalitats, els col·lectius que experimenten un increment més gran d'aturats són els marroquins, seguits dels romanesos, dos col·lectius que es concentren en gran part en el sector de la construcció.

En canvi, els llatinoamericans, més dispersos sectorialment i més presents en serveis com l'hostaleria i el comerç, no només no van augmentar el nombre de desocupats, sinó que van disminuir-lo. Això també podria marcar una altra tendència per a l'evolució que s'està produint aquest any 2008.

9 L'autoocupació de la població estrangera a Catalunya. Una aproximació quantitativa

Sònia Parella Rubio
Marc Sabadí Brugués

RESUM

El creixement i la consolidació de l'empresariat immigrant és un fenomen relativament recent, que situa Catalunya en les dinàmiques que ja van començar a experimentar molt abans les societats amb més tradició com a receptores de fluxos migratoris internacionals. Aquest fenomen evidencia la capacitat de la immigració de constituir, per si mateixa, una font de creació de riquesa i d'ocupació. L'objectiu d'aquest capítol és oferir una primera aproximació quantitativa a la població estrangera no assalariada a Catalunya, a partir de l'anàlisi de dos registres: l'estadística sobre *Treballadors Estrangers afiliats a la Seguretat Social*, que publica el Ministeri de Treball i Assumptes Socials (MTAS) i les dades del fitxer d'empreses CAMERDATA per al conjunt de Catalunya (base de dades que recull informació sobre les empreses, a partir de dades procedents dels censos oficials de les cambres de comerç). Les dades que aporta l'estudi permeten concloure, en primer lloc, un predomini de la figura de l'autònom sense assalariats. En segon lloc, que la proliferació i la dispersió geogràfica de l'autoocupació pel territori català reflecteixen fidelment les pautes d'assentament de la població estrangera. Finalment, pel que fa a tipus d'activitats desenvolupades, cal trencar l'associació simplista que equipara tot negoci regentat per persones estrangeres a activitats de tipus comercial minorista. Contràriament, les activitats emprenedores de les persones estrangeres es caracteritzen per l'heterogeneïtat i sovint pel fet d'adreçar-se a una clientela generalista; cosa que evidencia la "normalització" de l'autoocupació de la població estrangera en relació amb les pautes seguides pel conjunt de la població emprenedora.

L'autoocupació de la població d'origen immigrant posa de manifest que la immigració, lluny de tractar-se d'una categoria social homogènia, és diversa pel que fa a projectes, situacions i condicions socials (Aramburu, 2002). Quan es tracta d'iniciatives empresarials, trenquen amb l'estereotip de l'"immigrant genèric", com a subjecte social representat i construït a través d'imatges preconcebudes de pobresa, marginalitat i delinqüència (Cavalcanti, 2007).

Tot i l'experiència relativament curta de Catalunya com a societat receptora d'immigració estrangera, la proliferació i la implantació d'iniciatives empresarials a càrrec d'estrangers residents a Catalunya és un fenomen en plena expansió, que està transformant fisonòmicament i productiva les nostres ciutats —tot i que amb ritmes diferenciats—, especialment durant els darrers anys.

Fins ara, la investigació sobre la inserció laboral de la població immigrada a Catalunya s'ha centrat sobretot en la seva incorporació al mercat laboral general —en qualitat de treballadors assalariats—; però pràcticament no hi ha estudis que s'ocupin de les iniciatives econòmiques desenvolupades per la població estrangera (Recio, Parella, Pajares i Sabadí, 2007). Aquí rau l'interès de dedicar un capítol específic a l'anàlisi de la població estrangera no assalariada, la que treballa per compte propi, amb o sense assalariats.

La dificultat d'accedir a les dades sobre l'empresariat estranger fa difícil quantificar la magnitud d'aquest fenomen, així com la seva ubicació espacial i l'expansió pel territori. Una de les limitacions principals és la inexistència de registres oficials que permetin identificar les activitats empresarials dels estrangers.¹ Trobem un antecedent en la quantificació dels comerços regentats per immigrants, des d'una aproximació geogràfica i a través del registre porta a porta. Dos estudis han examinat el districte barceloní de Ciutat Vella: un primer realitzat pel geògraf Jordi Moreras i finançat per la fundació Centre d'Investigació de Relacions Internacionals i Desenvolupament (CIDOB) (Moreras, 2002). Un segon estudi, més recent, és del geògraf Pau Serra i l'ha publicat la Fundació "la Caixa" (Serra, 2006). Un altre estudi quantitatiu de referència, de caràcter més global, s'ha dut a terme des del Consell Econòmic i Social de Barcelona (CESB) (Recio, Parella, Pajares i Sabadí, 2007). En aquesta investigació s'ha fet una aproximació quantitativa al conjunt de les empreses regentades per estrangers a la ciutat de Barcelona, a partir de l'anàlisi de les dades del fitxer d'empreses CAMERDATA (base de dades que recull informació sobre les empreses, amb dades procedents dels censos oficials de les cambres de comerç).

L'objectiu d'aquest capítol és oferir una primera aproximació quantitativa a la població estrangera no assalariada a Catalunya, a partir de l'anàlisi de dos registres:

- l'estadística sobre *Treballadors Estrangers afiliats a la Seguretat Social*, que publica el Ministeri de Treball i Assumptes Socials (MTAS) i
- les dades del fitxer d'empreses CAMERDATA per al conjunt de Catalunya, actualitzat a 8 de març de 2006.

Quan es parla d'empresariat estranger o d'origen immigrant, habitualment es pensa en les iniciatives comercials dels nouvinguts, que són les més visibles. Sens dubte, els comerços regentats per persones immigrades procedents de països no comunitaris estan transformant el paisatge comercial de les ciutats catalanes. Es tracta generalment de petits

1. Un dels registres és el de l'impost d'activitats econòmiques (IAE), que grava les activitats empresarials, professionals o artístiques, es facin o no en un local determinat, i estiguin o no especificades en les tarifes de l'impost. Cal tenir present que els registres de l'IAE no fan constar la nacionalitat del demandant.

comerços de base familiar que van començar a proliferar durant la dècada dels noranta, sobretot en aquells barris amb una marcada concentració de població estrangera (com ara el Raval i el Casc Antic, en el districte barceloní de Ciutat Vella) (Aramburu, 2001; Aramburu, 2002; Zegrí, Navarro i Aramburu, 2006).² En l'actualitat, la seva expansió ja és un fet consumat i s'ha produït de forma accelerada per tot el territori català.

Al llarg del capítol constatarem com aquesta simplificació no es correspon amb les xifres reals sobre les activitats principals de les empreses regentades per població estrangera. Si bé moltes de les iniciatives emprenedores dels migrants tenen lloc en l'àmbit de les microempreses i el comerç (és el cas de les botigues, els bars, les agències de viatges, les perruqueries, els locutoris, etc.), són cada cop més habituals altres tipus d'activitats, com ONG, agències de cooperació internacional, associacions culturals, espais educatius, mitjans de comunicació social, empreses de serveis domiciliaris, empreses de reformes i construcció, professionals liberals, gabinets jurídics, etc. (Solé, Parella i Cavalcanti, 2007).

Establir un negoci propi no és un projecte que pugui materialitzar-se de forma immediata. Habitualment, la culminació d'una iniciativa empresarial requereix prèviament llargs recorreguts en el mercat de treball general per a la població immigrada, a base de sumar ocupacions poc atractives que permetin acumular finançament i altres tipus de recursos. En aquest sentit, la dificultat a l'hora d'obtenir un crèdit bancari en el moment d'iniciar el negoci obliga sovint, quan no hi ha recursos de classe o estalvis previs en el país d'origen, a mantenir dilatades trajectòries laborals com a assalariats en la societat receptora (Riesco, 2004).

Identificar les causes per les quals alguns immigrants decideixen emprendre iniciatives empresarials posa de manifest l'heterogeneïtat de factors que hi ha al darrere d'aquests projectes. Per a determinats perfils d'immigrants, amb un nivell educatiu baix i sense

2. Un dels elements que sol ser comú a bona part dels comerços regentats per immigrants és la seva ubicació inicial en barris amb importants dèficits sociourbanístics, que ja havien rebut onades migratòries anteriors —exceptuant els comerços xinesos, que presenten un patró de distribució espacial molt més dispers— (Solà-Morales, 2007).

experiència empresarial prèvia, predominen els negocis “de necessitat”. Les seves empreses es caracteritzen per l'escassa innovació i rendibilitat. S'opta per l'autoocupació com a font immediata i complementària d'ingressos, sense perspectiva empresarial a mitjà o a llarg termini (Solé, Parella i Cavalcanti, 2007).

Altres empresaris atribueixen la seva iniciativa als obstacles insalvables que es troben en el mercat de treball com a assalariats, derivats de la seva condició d'immigrants i de les formes de discriminació laboral que se'n deriven. Es tracta, sovint, de persones amb un nivell educatiu elevat, relegades a situacions objectives d'inconsistència “d'estatus” en el mercat general. Saben aprofitar, de forma creativa, les noves oportunitats que brinden els processos de globalització econòmica i migració internacional. Finalment, podem distingir altres iniciatives empresarials resultat no tant de les oportunitats o limitacions del context de recepció català, sinó d'un projecte migratori impregnat, des de la seva gènesi, de la cultura emprenedora i dels recursos materials i formatius necessaris (Solé, Parella i Cavalcanti, 2007).

L'AUTOOCUPACIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA A PARTIR DE LES DADES QUE PROPORCIONA L'ESTADÍSTICA D'AFILIATS A LA SEGURETAT SOCIAL

Per tal d'estudiar les iniciatives empresarials dels immigrants a Catalunya, disposem de l'estadística sobre *Treballadors Estrangers afiliats a la Seguretat Social* que publica el Ministeri de Treball i Assumptes Socials (MTAS). Aquesta estadística fa possible aproximar-nos als immigrants que treballen en el seu propi projecte empresarial a partir de dos indicadors: *a*) la pertinença al Règim Especial de Treballadors Autònoms (RETA d'ara en endavant); *b*) la dependència laboral, és a dir, la distribució entre estrangers que treballen per compte propi i per compte d'altri.

Els immigrants no comunitaris que es vulguin establir per compte propi a Espanya necessiten una autorització específica per tal de poder iniciar la seva activitat. Els tràmits per aconseguir aquesta autorització varien segons quina sigui la situació legal de la persona immigrada. Els casos més freqüents corresponen als supòsits següents:

1) aquells immigrants que desitgen sol·licitar un permís per iniciar una activitat per compte propi a Espanya, des del seu país d'origen; 2) els estrangers que desitgen establir-se com a autònoms un cop a Espanya, però que es troben en situació legal irregular, i 3) els residents i treballadors legals per compte d'altri, que volen modificar la seva autorització de treball i residència a compte propi.

Així, els estrangers que resideixen legalment a Espanya i disposen d'un permís temporal per compte d'altri, han de completar els cinc anys de treball i residència legal per compte d'altri que fan falta per tal d'obtenir un permís permanent. Amb el permís permanent, els estrangers es poden inserir en el mercat laboral, ja sigui per compte d'altri o per compte propi, de la mateixa manera que un treballador nacional. En el moment de sol·licitar el permís de treball i residència per compte propi, la forma més corrent d'inscripció en el règim de la Seguretat Social que pot adoptar l'empresari és el règim especial de treballadors autònoms (RETA).³

L'autoocupació de la població estrangera a partir de les dades sobre treballadors afiliats al Règim Especial de Treballadors Autònoms (RETA) de la Seguretat Social

En aquest apartat procedirem a l'anàlisi del registre de treballadors afiliats al Règim Especial de Treballadors Autònoms de la Seguretat Social. Entenem per treballador autònom aquella persona física que realitza de forma habitual, personal, directa, per compte propi i fora de l'àmbit de direcció i organització d'un tercer, una activitat econòmica o professional a títol lucratiu, amb independència que proporcioni o no ocupació a treballadors per compte d'altri.

Aquest registre constitueix tan sols una aproximació a l'empresariat estranger, ja que l'obtenció de la condició de treballador autònom, si bé és un requisit legal per exercir

3. La normativa sobre la tramitació de l'autorització de residència i treball per compte propi i de la inscripció en el Règim Especial de Treballadors Autònoms queda recollida a Solé, Parella i Cavalcanti (2007, p. 59-60).

com a empresari, no sempre aconsegueix l'ús per al qual se suposa que s'obté. D'una banda, hi ha persones estrangeres que treballen pel seu compte i no s'han donat d'alta com a autònoms, de manera que operen en diferents àmbits de l'economia submergida. Per altra banda, cal tenir en compte el fenomen dels anomenats "falsos autònoms"; és a dir, treballadors a qui els seus patrons exigeixen que es donin d'alta en el registre, amb l'objecte d'estalviar-se taxes i cotitzacions com a assalariats. A la pràctica, aquests treballadors actuen com a treballadors assalariats a tots els efectes.⁴

Un 13% del total de les persones afiliades a la Seguretat Social a Catalunya eren estrangeres a principis de l'any 2007 (vegeu la taula 1). Tanmateix, aquesta presència notable d'immigrants en el mercat laboral català és una realitat relativament recent. Fa cinc anys, l'any 2002, no arribaven al 5%, mentre que l'any 1996 suposaven poc més de l'1%.

Taula 1.

Treballadors estrangers i població total en alta laboral a la Seguretat Social. Catalunya i províncies, 2007

	Treballadors estrangers	%	Total població ocupada	%
Total Catalunya	434.518	100,0	3.339.800	13,0
Barcelona	307.815	70,8	2.528.700	12,2
Girona	53.040	12,2	311.800	17,0
Lleida	26.634	6,6	188.600	15,2
Tarragona	45.029	10,4	310.700	14,5

Font: Pajares (2007, p. 71). Dades a 11 de gener.

La taula 2 mostra els treballadors estrangers en alta laboral a la Seguretat Social segons el règim. Tal com podem observar, 31.929 persones estrangeres estan donades d'alta com

4. Aquesta figura s'ha clarificat amb el Nou Estatut del Treballador Autònom, a partir de la creació del "treballador autònom econòmicament dependent". Aquesta modalitat engloba aquelles persones que realitzen una activitat econòmica o professional a títol lucratiu i de forma habitual, personal, directa i predominant per a una persona física o jurídica, denominada *client*, del qual depenen econòmicament pel fet de rebre d'ell, com a mínim, el 75% dels ingressos per rendiments de treball i d'activitats econòmiques.

a autònoms a la Seguretat Social a gener del 2007 a Catalunya.⁵ Aquests treballadors suposen un 7,4% del total d'estrangers afiliats. Tot i així, la gran majoria d'estrangers en alta pertanyen al règim general (un 82 %), tot i que també cal destacar el règim de treballadors de la llar, amb un 8,1%. Si desglossem les dades per províncies, s'observen diferències entre territoris. Girona presenta un percentatge més alt de treballadors autònoms (9,7%) mentre que a Lleida el percentatge no arriba al 5%. Tarragona té un 6,8% i Barcelona s'aproxima a la mitjana catalana amb un 7,2%. El fet que a la província de Girona hi hagi una presència important del sector del turisme explicaria aquest major percentatge d'autònoms entre els estrangers.

Taula 2.

Treballadors estrangers en alta laboral a la Seguretat Social segons el règim. Catalunya i províncies, 2007

Província	Règim de la Seguretat Social											
	Règim general		Treballadors autònoms		Agrari		Treballadors de la llar		Treballadors del mar		Mineria i el carbó	
	total	%	total	%	total	%	total	%	total	%	total	%
Total Catalunya	354.665	81,6	31.929	7,35	12.134	2,8	35.374	8,1	403	0,1	13	0,0
Barcelona	251.975	81,9	22.326	7,25	3.300	1,1	30.109	9,8	92	0,0	13	0,0
Girona	43.383	81,8	5.158	9,72	2.042	3,8	2.267	4,3	190	0,4	0	0,0
Lleida	23.320	81,4	1.367	4,77	2.865	10,0	1.082	3,8	0	0,0	0	0,0
Tarragona	35.987	79,9	3.078	6,84	3.927	8,7	1.916	4,3	121	0,3	0	0,0

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006. Dades a 11 de gener.

Si observem les dades de Catalunya de forma comparativa amb les de la resta d'Espanya (vegeu la taula annexa 1), s'observa com el percentatge d'autònoms sobre el total de treballadors estrangers afiliats se situa a Catalunya (un 7,3%) per sota del conjunt

5. A gener de 2008, tal com mostra la taula 11 del capítol sobre la inserció laboral de la població immigrada, hi ha un total de 41.775 afiliats al règim especial d'autònoms a Catalunya, 9.846 persones més.

d'Espanya i de bona part de les altres comunitats autònomes.⁶ Els estrangers autònoms afiliats a Catalunya suposen gairebé el 20 % del total d'afiliats en aquest règim de la Seguretat Social per al conjunt d'Espanya (vegeu la taula annexa 2).⁷ Només a la província de Barcelona s'hi concentra el 13,6% del total.

Així mateix, les dades per a Catalunya presenten una distribució poc homogènia dels autònoms estrangers pel territori, amb gairebé un 70% concentrats a la província de Barcelona (vegeu la taula 3). Ens trobem davant d'un patró de distribució territorial en consonància amb les concentracions dels estrangers empadronats, amb un predomini clar de la província de Barcelona.

Taula 3.

Estrangers en alta laboral en el règim especial de treballadors autònoms, per províncies i sexe. Catalunya, 2007

	Total estrangers afiliats		Dones		Homes	
	Treballadors autònoms	Distribució percentual	Treballadors autònoms	Distribució percentual	Treballadors autònoms	Distribució percentual
Catalunya	31.929	100	8.904	100	23.025	100
Barcelona	22.326	69,9	6.402	71,9	15.924	69,2
Girona	5.158	16,2	1.313	14,7	3.845	16,7
Lleida	1.367	4,3	342	3,8	1.025	4,5
Tarragona	3.078	9,6	847	9,5	2.231	9,7

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006. Dades a 11 de gener.

Per sexe, a Catalunya, tal com succeeix per al conjunt d'Espanya i per a la resta de comunitats autònomes, el perfil dels treballadors autònoms està fortament masculinitzat. De cada cent treballadors que no són assalariats, vint-i-vuit són dones. Aquesta

6. Les comunitats autònomes amb percentatges més grans d'autònoms són, de més a menys, Balears, Canàries i Andalusia (en aquesta darrera destaquen els percentatges de les províncies de Màlaga i Cadis, que se situen pels volts del 20%). Les comunitats autònomes amb percentatges inferiors a Catalunya són Aragó, Castella-la Manxa, Madrid, Múrcia, Navarra i La Rioja (vegeu la taula annexa 1).

7. La Comunitat Valenciana i Madrid, amb un 15,7% i un 15,3%, respectivament, ocupen les posicions segona i tercera.

proporció de dones és reduïda si la comparem amb la del conjunt d'Espanya (trenta-una) o amb la de la majoria de comunitats autònomes.⁸

El percentatge de treballadors que opten per establir-se com a autònoms varia depenent de si es tracta d'homes o dones (vegeu la taula 4). A Catalunya, el 8,4% dels

Taula 4.

Població estrangera afiliada al règim especial de treballadors autònoms, segons el sexe. Comunitats autònomes, Catalunya i províncies, 2007

Comunitat autònoma /Província	Homes		Dones		
	Treballadors autònoms	% autònoms sobre total afiliats	Treballadores autònomes	% autònomes sobre total afiliades	% dones sobre total autònoms
Total	113.797	9,6	50.411	6,7	30,7
Andalusia	16.853	13,8	7.977	10,2	32,1
Aragó	2.928	7,1	1.293	6,2	30,6
Astúries	801	10,9	502	8,9	38,5
Balears	7.143	16,8	3.391	11,4	32,2
Canàries	10.082	17,7	5.171	12,0	33,9
Cantàbria	673	10,1	301	6,2	30,9
Castella - la Manxa	2.080	4,3	999	4,6	32,4
Castella i Lleó	2.634	7,5	1.375	6,8	34,3
Catalunya	23.025	8,4	8.904	5,6	27,9
Barcelona	15.924	8,5	6.402	5,3	28,7
Girona	3.845	10,6	1.313	7,9	25,5
Lleida	1.025	5,0	342	4,2	25,0
Tarragona	2.231	7,1	847	6,1	27,5
Com. Valenciana	18.123	12,1	7.682	8,5	29,8
Extremadura	783	10,5	419	11,2	34,9
Galícia	2.458	11,0	1.464	11,3	37,3
Madrid	17.433	7,4	7.724	4,0	30,7
Múrcia	2.894	4,2	1.231	4,0	29,8
Navarra	1.491	8,3	431	4,1	22,4
País Basc	3.094	11,7	1.178	7,6	27,6
La Rioja	899	7,6	265	4,7	22,8
Ceuta	141	9,4	44	5,2	23,8
Melilla	262	12,7	60	3,6	18,6

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006 (dades a 1/11/2007).

8. Comunitats autònomes com Astúries i Galícia i províncies com Càceres, Lleó, Palència, Valladolid i Lugo són les que presenten una feminització més gran del col·lectiu d'autònoms.

homes i el 5,6% de les dones estan afiliats al RETA. Dins de Catalunya, la província de Girona és la que presenta un percentatge de treballadores autònomes més gran (7,9%). Per al conjunt de l'Estat espanyol, gairebé el 7% de les treballadores afiliades són treballadores autònomes.

En aquest sentit, s'observa una relació indirecta entre aquelles comunitats autònomes o províncies on hi ha més presència de treballadores estrangeres en el servei domèstic i el percentatge de dones afiliades al RETA: així, províncies com Barcelona i llocs com la Comunitat de Madrid presenten un percentatge baix de treballadores autònomes (5,3% i 4%, respectivament, del total d'afiliades). Per contra, comunitats autònomes com Canàries, Balears i Galícia tenen una proporció més gran de treballadores afiliades en aquest règim (pels volts del 12%). En qualsevol cas, els resultats dels estudis qualitius que s'han realitzat sobre l'autoocupació entre les dones immigrades apunten cap a l'increment d'aquests percentatges en el futur, ja que els frens i obstacles a l'hora d'abandonar el servei domèstic i accedir a feines més qualificades, motiven moltes d'aquestes treballadores a planificar l'autoocupació a mitjà i a llarg termini com a única estratègia de mobilitat laboral ascendent a la societat receptora (Solé i Parella, 2005; Oso i Villares, 2005).

L'edat mitjana dels treballadors autònoms ens mostra un perfil de treballador de més edat que la del conjunt de treballadors estrangers afiliats (vegeu la taula 5). Per al cas de Catalunya, la diferència és de cinc anys: quaranta i trenta-cinc anys respectivament. Aquesta diferència pot explicar-se pel fet que una de les dificultats d'una bona part de les empreses regentades per immigrants és l'accés al finançament. Els obstacles a l'hora d'accedir a les institucions formals de finançament, per manca de recursos de classe⁹ que els puguin servir d'aval (propietats, familiars, etc.), sovint els obliga a recórrer als estalvis propis. Davant d'aquestes dificultats, els immigrants acostumen a endarrerir el moment d'iniciar el seu negoci (com a mitjana, han d'invertir més temps que els autòctons per poder consumir la iniciativa empresarial), així com recórrer a

9. Aquells recursos que tenen relació amb la classe social de procedència (capital financer, capital humà, capital cultural i capital social).

mecanismes de finançament informal, fonamentalment l'ajuda d'altres membres de la família i amics (Solé i Parella, 2005).¹⁰

Taula 5.

Treballadors estrangers en alta laboral en el règim especial de treballadors autònoms, segons la mitjana d'edat. Espanya, Catalunya i províncies, 2007

	Total		Treballadors autònoms	
	Nombre	Mitjana d'edat	Nombre	Mitjana d'edat
Total Espanya	1.930.266	35	164.210	41
Catalunya	434.518	35	31.929	40
Barcelona	307.815	35	22.326	40
Girona	53.040	35	5.158	42
Lleida	28.634	35	1.367	39
Tarragona	45.029	35	3.078	40

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006. Dades a 11 de gener.

Si analitzem l'evolució temporal dels afiliats estrangers a la Seguretat Social (taula 6), podem comprovar, en primer lloc, com el seu nombre ha augmentat any rere any en termes absoluts. Prenent el període 2002-2007, tal com mostra la taula 6, el nombre de treballadors estrangers a Catalunya s'ha incrementat considerablement al llarg dels primers anys del segle XXI. També ho ha fet el nombre d'autònoms en termes absoluts, si bé en termes relatius la tendència és a la baixa (es passa d'un 9,4% a un 7,7%). És a dir, cada any els autònoms representen un percentatge menor, en benefici dels treballadors afiliats al règim general. L'increment espectacular del nombre d'estrangers afiliats a la Seguretat Social en els darrers anys explicaria aquesta pèrdua de pes específic. En

.....

10. Mentre que comunitats com la pakistanesa o la xinesa disposen de xarxes de finançament informal altament desenvolupades, la resta de col·lectius depenen en major mesura dels recursos propis i dels recursos de classe. És per aquest motiu que diverses organitzacions (com és el cas de la Fundació Un Sol Món, de Caixa Catalunya o Barcelona Activa) estan impulsant microcrèdits específics per a petits empresaris d'origen immigrant que no disposin d'un habitatge en propietat a l'hora d'establir un negoci i sol·licitar un aval bancari.

qualsevol cas, el lleuger increment percentual que es detecta entre el 2006 i el 2007 pot ser el preludi d'un canvi de tendència, que es veu confirmat amb les dades de gener de 2008: el percentatge d'estrangers afiliats que són autònoms assoleix el 8,5% (vegeu la taula 12 del capítol 8 d'aquest anuari).

Taula 6.

Treballadors estrangers en alta laboral a la Seguretat Social segons el règim. Catalunya, 2002-2007

	General i Mineria	Autònom	Agrari	Treballadors de la llar	Mar	Total
Gener 2002	106.502 78,1	12.886 9,4	6.542 4,8	10.219 7,5	293 0,2	136.442 100,0
Gener 2003	147.994 80,0	15.395 8,3	8.070 4,4	13.234 7,2	261 0,1	184.954 100,0
Gener 2004	174.455 80,9	18.502 8,6	10.313 4,8	12.148 5,6	189 0,1	215.607 100,0
Gener 2005	214.635 82,1	22.462 8,6	10.885 4,2	13.193 5,0	274 0,1	261.449 100,0
Gener 2006	304.044 76,6	26.921 6,8	13.466 3,4	52.067 13,1	362 0,1	396.860 100,0
Gener 2007	354.681 81,6	31.929 7,3	12.134 2,8	35.374 8,1	403 0,1	434.521 100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario de estadísticas laborales y asuntos sociales 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 i 2006.

Els treballadors estrangers a Catalunya provenen de molts i diferents orígens nacionals. El seu comportament econòmic i laboral a la societat catalana varia considerablement en funció del lloc de procedència. Els nivells d'autoocupació dels diferents grups immigrants són molt desiguals. Alguns estudis atribueixen les diferències a les variacions en el nivell educatiu, l'experiència empresarial o el capital econòmic. Aquestes diferències permetrien identificar el fet que alguns grups nacionals presentin més "avantatges" a l'hora d'emprendre iniciatives empresarials, com és el cas dels xinesos. D'aquesta manera, algunes diferències qualitatives i quantitatives en l'activitat empresarial podrien ser explicades a partir dels recursos ètnics (pràctiques culturals, ideologies, xarxes socials, valors, etc.). Aquest bagatge cultural distintiu inclou patrons de conducta di-

versos, des de la tradició empresarial en el país d'origen, fins a la propensió a l'estalvi o la capacitat de sublimar la gratificació, així com altres valors culturals afavoridors de la iniciativa emprenedora.

En l'actualitat, els plantejaments culturalistes estan perdent preeminència, ja que es tracta d'explicacions unidimensionals. Així i tot, les variables de tipus cultural segueixen incorporant-se en les anàlisis més complexes, especialment a l'hora d'intentar donar resposta a quins són els elements que distingeixen les diferents comunitats ètniques en el procés de creació d'aquest tipus d'establiments; o de trobar els elements diferenciadors d'aquests negocis respecte als regentats per la població nacional o autòctona, si és que n'hi ha. Es tracta d'aproximacions útils a l'hora de ressaltar algunes diferències intergrupals. Així ho documenten diversos estudis per al cas d'Espanya, com la marcada tradició comercial i la propensió a l'estalvi dels immigrants xinesos (Beltrán, 2000, 2003) o dels senegalesos (*móodu-móodu*)¹¹ (Sow, 2005), per exemple.

Per al cas de Catalunya, la taula 7 mostra com els marroquins són la nacionalitat més nombrosa dins del total de treballadors autònoms, amb 4.511 afiliats al maig del 2007. Els procedents de la Xina ocupen la segona posició, amb 3.767 efectius. Els originaris d'Itàlia aporten 3.374 altes d'autònoms i els francesos, 3.218. Així, trobem en les dues primeres posicions dues nacionalitats no comunitàries: el Marroc i la Xina.

Tanmateix, la taula mostra com, en valors relatius, la nacionalitat que presenta una major proporció d'autònoms sobre el total d'afiliats és el Regne Unit. Ho són gairebé trenta de cada cent afiliats. Els alemanys apareixen en segona posició, amb un 24,4% dels treballadors en règim d'autònoms. El 22,4% dels francesos i el 20,1% dels xinesos estan donats d'alta en aquest règim. D'aquesta manera, podem concloure que els estrangers comunitaris són empresaris en una major proporció que els no comunitaris. Si prenem en conjunt els treballadors procedents de països de la Unió Europea, un

11. Inicialment, el terme *móodu-móodu* designava els migrants estacionals que treballaven a la collita del cacauet; més endavant, va passar a referir-se als migrants que, procedents de zones rurals, anaven a les grans ciutats. Amb l'augment de les migracions internacionals, és un terme utilitzat de manera col·loquial per referir-se als emigrants que surten del Senegal i van cap a Europa.

Taula 7.

Població estrangera afiliada al règim especial de treballadors autònoms de la Seguretat Social, per nacionalitat. Catalunya, 2007

	Autònoms	Total població estrangera afiliada	% dels afiliats
Total UE-25	17.684	111.982	15,8
Alemanya	2.043	8.359	24,4
França	3.218	14.394	22,4
Itàlia	3.374	20.286	16,6
Polònia	808	6.862	11,8
Portugal	1.112	10.490	10,6
Regne Unit	2.208	7.418	29,8
Romania	2.282	26.497	8,6
Extracomunitaris	19.247	341.134	5,6
Marroc	4.511	81.756	5,5
Equador	764	51.255	1,5
Colòmbia	746	24.066	3,1
Perú	595	18.714	3,2
Xina	3.767	18.714	20,1
Argentina	1.304	14.708	8,9
Pakistan	1.194	12.853	9,3
Bolívia	95	12.386	0,8
República Dominicana	245	8.323	2,9
Ucraïna	227	7.366	3,1
Resta països no UE	5.578	91.063	6,1
Total estrangers	36.931	453.116	8,2

Font: Elaboració pròpia a partir de Ministeri de Treball i Assumptes Socials. Avanç de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2007, dades a 31 de maig.

16% són autònoms, en comparació amb tan sols un 5,7% dels no comunitaris. Per nacionalitats, l'excepció la trobem en els xinesos, pakistanesos, argentins i romanesos, col·lectius que, per aquest ordre, presenten un percentatge elevat d'afiliats en el RETA (Solé i Rodríguez, 2004; Beltrán, Bertisey, López i Sáiz, 2006).¹²

12. En el cas de l'Argentina, cal tenir en compte que una part important dels estrangers amb nacionalitat italiana poden ser immigrants argentins amb ascendents italians nacionalitzats.

En el cas concret de Romania, cal tenir present que l'elevat percentatge d'autònoms que mostra la taula 7 (8,6%) respon a un increment molt recent. Les dades més actualitzades que es presenten en el capítol sobre mercat de treball d'aquest anuari (vegeu la taula 12 del capítol 10), mostren com, en només un any, de gener del 2007 a gener del 2008, el percentatge d'afiliats a aquest règim ha passat de ser només un 1,6% a ser un 15,9%. Així mateix, al gener del 2008, el col·lectiu d'autònoms més nombrós a Catalunya és el romanès, amb un total de 5.389 afiliats a aquest règim, que se situa per sobre dels efectius marroquins i xinesos. La raó d'aquest increment espectacular té a veure amb la moratòria que s'ha imposat a Romania al dret de lliure circulació de treballadors dins de la Unió Europea i que ja ha estat comentada en el capítol sobre mercat de treball.

L'autoocupació de la població estrangera a partir de la dependència laboral dels treballadors afiliats a la Seguretat Social

Una altra aproximació a la realitat dels empresaris estrangers és l'estudi de les dades de persones estrangeres afiliades sobre la base de la dependència laboral. Quan desglossem els treballadors en funció de la seva dependència laboral trobem dues categories: els que treballen per compte d'altri i els que ho fan per compte propi. La primera categoria es refereix als treballadors assalariats contractats per una empresa; mentre que la segona recull els treballadors autoempleats.

Això no obstant, no s'ha de confondre als treballadors per compte propi amb els treballadors autònoms. Els autònoms suposen una xifra inferior que els treballadors per compte propi (un total de 31.929 efectius afiliats al RETA i 47.640 treballadors per compte propi, segons les dades recollides a les taules 2 i 10). Aquesta diferència s'explica pel fet que la Seguretat Social inclou com a treballadors per compte propi no només els treballadors autònoms, sinó també els treballadors domèstics que treballen pel seu compte i cotitzen a la Seguretat Social (servei domèstic discontinu), així com els treballadors agrícoles que es troben en aquesta mateixa situació. Per tant, els percentatges de treballadors per compte propi necessàriament són superiors als percentatges de treballadors que cotitzen en el règim d'autònoms. En conseqüència, l'anàlisi de la

dependència laboral presenta importants limitacions quan el que volem és accedir a les xifres d'empresaris d'origen immigrant.

La distribució entre per compte propi i per compte d'altri, per al conjunt de la població catalana afiliada a la Seguretat Social és de 18,3% i 81,7%, respectivament. Per als treballadors estrangers disminueix la proporció de persones que treballen per compte propi (vegeu la taula 8). Només un 11% dels treballadors estrangers afiliats a Catalunya ho està per compte propi. En termes absoluts, Catalunya aporta el 20% del total de treballadors estrangers per compte propi, percentatge només superat per la Comunitat de Madrid (21,1%) (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, 2007). A escala provincial, les diferències entre les quatre províncies catalanes són considerables. Mentre que Barcelona i Girona s'aproximen a la mitjana catalana (amb un 11,5% i un 11,8%, respectivament), Tarragona (8,9%) i sobretot Lleida (6,4%) presenten percentatges baixos de treballadors per compte propi.

Taula 8.

Treballadors estrangers en alta laboral a la Seguretat Social, per província i dependència laboral. Catalunya i províncies, 2007

	Total	Dependència laboral			
		Compte d'altri	Compte propi	% compte d'altri	% compte propi
Catalunya	434.518	386.878	47.640	89,0	11,0
Barcelona	307.815	272.269	35.546	88,5	11,5
Girona	53.040	46.774	6.266	88,2	11,8
Lleida	28.634	26.806	1.828	93,6	6,4
Tarragona	45.029	41.029	4.000	91,1	8,9

Font: elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006.

Tal com mostra la taula 8, la distribució provincial dels treballadors per compte propi no és homogènia. La província de Barcelona concentra gairebé el 75% del total. En l'altre extrem, Lleida només compta amb menys del 4% (vegeu el gràfic 1). El percentatge de persones que treballen per compte propi és considerablement major en el cas de les dones (13,9%) i menor pel que fa als homes (9,3%) (vegeu la taula 9). Per províncies, en tots els casos es manté aquesta supremacia femenina, si bé és a la

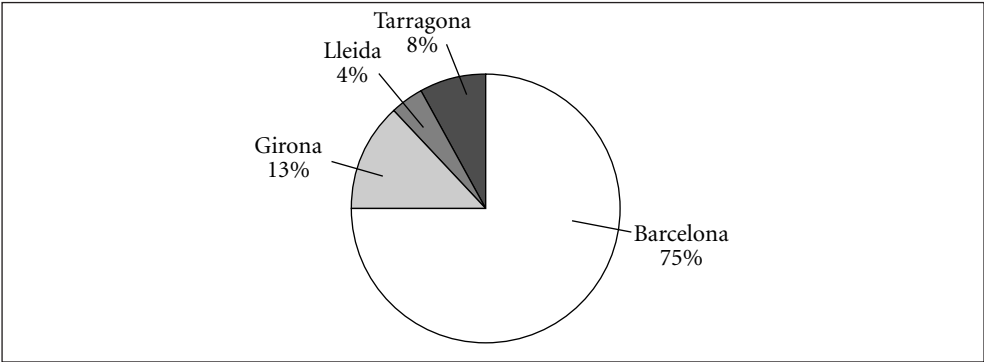
província de Barcelona on la distància és més palesa (gairebé cinc punts). Aquesta diferència a favor de les dones es deu a la major importància que el règim especial de treballadors de la llar té per a les dones. Per tant, la major concentració de treballadors

Taula 9.
Treballadors estrangers en alta laboral a la Seguretat Social, segons el sexe i la dependència laboral. Catalunya i províncies, 2007

	Dones					Homes				
	Total	Dependència laboral				Total	Dependència laboral			
		Compte d'altri	Compte propi				Compte d'altri	Compte propi		
			Nombre	%	Dist. percentual			Nombre	%	Dist. percentual
Catalunya	159.121	137.000	22.121	13,9	100	275.396	249.877	25.519	9,3	100
Barcelona	120.650	103.107	17.543	14,5	79,3	187.164	169.161	18.003	9,6	70,5
Girona	16.632	14.477	2.155	13,0	9,7	36.408	32.297	4.111	11,3	16,1
Lleida	8.056	7.278	778	9,7	3,5	20.578	19.528	1.050	5,1	4,1
Tarragona	13.783	12.138	1.645	11,9	7,4	31.246	28.891	2.355	7,5	9,2

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006.

Gràfic 1.
Distribució per províncies dels treballadors estrangers per compte propi. Catalunya, 2007

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006.

domèstiques a la província de Barcelona és el factor que fa créixer el percentatge de dones estrangeres per compte propi.

Per altra banda, si incorporem a l'anàlisi una perspectiva longitudinal (vegeu la taula 10), s'observa que si bé durant els anys 2004 i 2005 els valors són força estables (10,8%), és l'any 2006 quan la proporció de treballadors per compte propi creix considerablement (15%). A partir de gener del 2007 la tendència canvia i s'assisteix a un decreixement, tot i que els percentatges de treballadors per compte propi assoleixen nivells superiors als del 2004 (12,75%). Aquest increment de l'any 2006 pot explicar-se a partir del procés de regularització del 2005 que es va fer a Espanya, en què molts treballadors estrangers van obtenir un permís de treball presentant una oferta en el règim especial de treballadors de la llar, per compte propi. El servei domèstic va constituir una de les vies més importants que es van emprar per a la regularització, tant per compte propi com per compte d'altri.

Taula 10.

Població estrangera afiliada a la Seguretat Social segons la dependència laboral. Espanya, Catalunya i províncies, 2004-2007

	Espanya			Catalunya			Barcelona		
	Compte propi	Compte d'altri	% compte propi	Compte propi	Compte d'altri	% compte propi	Compte propi	Compte d'altri	% compte propi
Gener 2004	119.202	863.163	13,8	20.969	194.638	10,8	15.505	138.572	11,2
Gener 2005	139.939	1.000.487	14,0	25.448	236.001	10,8	18.649	166.269	11,2
Gener 2006	240.957	1.516.124	15,9	51.680	345.180	15,0	39.182	245.294	16,0
Gener 2007	231.083	1.699.183	13,6	47.640	386.878	12,3	35.546	272.269	13,1
	Girona			Tarragona			Lleida		
	Compte propi	Compte d'altri	% compte propi	Compte propi	Compte d'altri	% compte propi	Compte propi	Compte d'altri	% compte propi
Gener 2004	3.086	23.174	13,3	1.748	18.855	9,3	630	14.037	4,49
Gener 2005	3.649	27.612	13,2	2.230	23.586	9,5	920	18.534	4,96
Gener 2006	6.631	40.647	16,3	4.119	35.108	11,7	1.748	24.131	7,24
Gener 2007	6.266	46.774	13,4	4.000	41.029	9,7	1.828	26.806	6,82

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006.

APROXIMACIÓ QUANTITATIVA A LES CARACTERÍSTIQUES DE LES EMPRESES DE TITULARITAT ESTRANGERA A CATALUNYA

Les dades principals que es desprenen dels registres estadístics no ens permeten accedir a la informació sobre les característiques de les empreses regentades per estrangers. És per això que en aquest apartat procedim a analitzar les empreses regentades per població estrangera a Catalunya, a partir de les dades del fitxer d'empreses CAMERDATA.¹³ Aquest fitxer ens mostra l'empresariat estranger de forma indirecta, un cop filtrats tots aquells empresaris registrats amb un document d'identificació no espanyol. Per tant, si bé aquestes dades no ens proporcionen informació sobre la nacionalitat dels empresaris, sí que és possible quantificar i caracteritzar l'empresariat d'origen estranger a partir de variables com ara: localització concreta de l'empresa (adreça), activitat principal (dos dígits de la Classificació Nacional d'Ocupacions 1994, CNO-94¹⁴), forma jurídica i grandària de la plantilla. Val a dir que la impossibilitat de distingir la població estrangera segons la nacionalitat fa que se situïn en el mateix grup les empreses multinacionals, els establiments regentats per estrangers comunitaris —o per no comunitaris procedents de països rics— i els negocis que són el resultat d'iniciatives empresarials de persones emprenedores que es corresponen amb el perfil d'immigrant econòmic.

Tal com es desprèn de la taula 11, Barcelona, l'Hospitalet de Llobregat, Badalona i Santa Coloma de Gramenet són, per aquest ordre, les ciutats que concentren un major nombre de negocis regentats per persones estrangeres. Aquestes quatre ciutats apleguen un 46,4% del total d'empreses registrades a Catalunya (8.188). Les quatre ciutats

13. Base de dades que registra les empreses procedents dels censos oficials de les cambres de comerç. Els registres estudiats corresponen a l'any 2006 (les dades s'han actualitzat a 8 de març del 2006).

14. La Classificació Nacional d'Ocupacions 1994 (CNO-94), elaborada per l'Institut Nacional d'Estadística, ordena de forma sistemàtica les ocupacions del total de la població activa. La seva estructura presenta, de forma esglaonada, quatre nivells, cadascun dels quals ofereix una major concreció que l'immediatament anterior. El primer nivell està format pels grans grups, a cadascun dels quals s'ha assignat un dígit. Cadascun dels grans grups es divideix en subgrups, que formen el segon nivell, format per dos dígits, cadascun dels quals es torna a subdividir en grups de tercer nivell, amb tres dígits i en grups de quart nivell, amb quatre dígits. Les ocupacions són agrupades tenint en compte la naturalesa del treball o la tasca realitzada. Els subgrups, per norma general, s'estableixen únicament quan hi ha un nombre suficientment elevat de treballadors que en justifiqui l'agrupació.

Taula 11.

Municipis amb major nombre d'empreses regentades per persones estrangeres, segons el sector principal d'activitat. Catalunya, 2006

Municipi	Empreses	Sector principal	% sector
Barcelona	2.736	67- Reparacions	16,2
	33,0	66- Hoteleria	13,4
		50- Construcció	13,2
L'Hospitalet de Llobregat	338	67- Reparacions	19,5
	4,1	64- Comerç al detall	16,3
		50- Construcció	13,9
Badalona	368	45- Indústria confecció	53,5
	4,4	66- Hoteleria	9,0
		64- Comerç al detall	7,3
Santa Coloma de Gramenet	359	45- Indústria confecció	51,3
	4,3	66- Hoteleria	10,6
		64- Comerç al detall	7,5
Roses	164	67- Reparacions	37,2
	2,0	65- Restaurants i cafès	17,1
		50- Construcció	10,4
Empuriabrava	129	67- Reparacions	26,4
	1,6	50- Construcció	19,4
Castelldefels	127	50- Construcció	19,7
	1,5	67- Reparacions	18,1
Lloret de Mar	176	65- Restaurants i cafès	36,9
	2,1	67- Reparacions	25,0
Mataró	170	45- Indústria confecció	22,4
	2,1	67- Reparacions	12,4
Sabadell	95	67- Reparacions	14,7
	1,1	45- Indústria confecció	13,7
Castello d'Empúries	95	67- Reparacions	14,7
	1,1	45- Indústria confecció	13,7
Resta de municipis	3.531		
	42,6		
Total	8.288		
	100		

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades de CAMERDATA.

formen part dels cinc municipis amb un nombre més gran de persones empadronades estrangeres, segons dades del padró municipal a 1 de gener de 2006, i concentren un 27% del total de població estrangera.

Només a la ciutat de Barcelona, que ocupa la primera posició, s'hi ubiquen 2.736 empreses, xifra que suposa un 33% del total de negocis. La resta de municipis amb major nombre d'empreses són localitats costaneres amb molta activitat turística (com és el cas de Roses i Lloret de Mar), així com capitals de comarca amb una forta presència de la indústria de la confecció (Sabadell i Mataró). Pel que fa als tipus d'activitat que majorment desenvolupen les empreses en aquests municipis, destaquen la indústria de la confecció, l'hoteleria, els restaurants i cafès, la construcció i les reparacions.

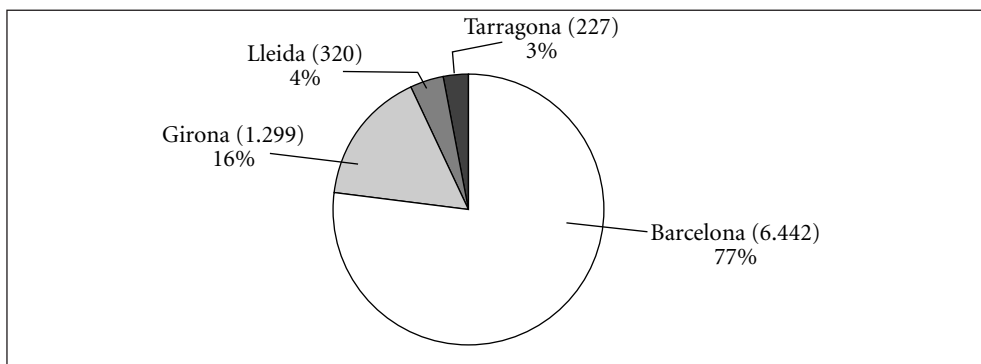
Val a dir que tres dels municipis que apareixen a la taula 11 (Roses, Castelló d'Empúries i Lloret de Mar), són a la vegada els que presenten una proporció més gran d'estrangers respecte al total de població empadronada. A Castelló d'Empúries, un 45,6% dels residents són forans, segons dades del padró municipal a 1 de gener de 2006. Un 34,7 % de la població empadronada a Lloret de Mar és estrangera i, en el cas del municipi de Roses, aquest percentatge arriba al 30%.

Per comarques (vegeu la taula annexa 3), el Barcelonès ocupa la primera posició i concentra gairebé el 47% del total d'empreses. Altres comarques amb una forta presència d'empreses regentades per estrangers són el Baix Llobregat, l'Alt Empordà i el Maresme. Les dades provincials ens mostren la marcada concentració de les iniciatives empresarials a la província de Barcelona (gairebé el 78%) (vegeu el gràfic 2).

Pel que fa a les característiques de les empreses, la taula 12 ens mostra les empreses de titularitat estrangera segons les activitats principals en dos dígit. El rànquing l'encapçalen les iniciatives empresarials vinculades al sector de les reparacions (17,9%), la construcció (15,2%), restaurants i cafès (10,6%), hoteleria (10,5%) i el comerç al detall o minorista (8,9%). Un 14,5% de les empreses catalanes a mans de població estrangera estan vinculades al comerç (vegeu els codis 61, 63 i 64). Pel que fa al sector de l'hoteleria, si sumem l'activitat "restaurants i cafès" amb l'activitat "hoteleria", s'obté que el 21,1% del total d'empreses corresponen a aquest sector. Les indústries de calçat i vestit (6,7%), els serveis personals (3,7%), els serveis a les empreses (2,4%) i el transport terrestre (2,5%) ocupen també llocs destacats, tot i que a una certa distància. En qualsevol cas, aquests sectors són un reflex fidel de les activitats on es concentra principalment la població immigrada com a assalariada (construcció i serveis).

Gràfic 2.

Distribució del total d'empreses regentades per persones estrangeres per províncies. Catalunya, 2006

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades de CAMERDATA.

Taula 12.

Empreses de titularitat estrangera segons l'activitat principal (dos dígit). Catalunya, 2006

Activitat principal	Nombre d'empreses	%
06. Pesca	1	0,0
15. Producció, transport i distribució d'energia elèctrica, gas, vapor i aigua calenta	1	0,0
23. Extracció de minerals no metàl·lics ni energètics. Torberes	2	0,0
24. Indústries de productes minerals no metàl·lics	8	0,1
25. Indústries químiques	4	0,0
31. Fabricació de productes metàl·lics (llevat de màquines i material de transport)	27	0,3
32. Construcció de maquinària i equips mecànics	2	0,0
33. Construcció de màquines d'oficina i ordinadors (inclosa la instal·lació)	2	0,0
34. Construcció de maquinària i material elèctric	4	0,0
35. Fabricació de material electrònic (llevat d'ordinadors)	9	0,1
36. Construcció de vehicles automòbils i les seves peces de recanvi	3	0,0
37. Construcció naval, reparació i manteniment de vaixells	20	0,2
39. Fabricació d'instruments de precisió, òptica i similars	7	0,1
41. Indústries de productes alimentaris, begudes i tabac	14	0,2

42. Indústries de productes alimentaris, begudes i tabac	14	0,2
43. Indústries tèxtils	16	0,2
44. Indústries del cuir	15	0,2
45. Indústries del calçat i vestit, i altres confeccions tèxtils	558	6,7
46. Indústries de la fusta, suro i mobles de fusta	23	0,3
47. Indústries del paper i fabricació d'articles de paper. Arts gràfiques i edició	37	0,4
48. Indústries de transformació del cautxú i de matèries plàstiques	7	0,1
49. Altres indústries manufactureres	36	0,4
50. Construcció	1.263	15,2
61. Comerç a l'engròs	367	4,4
62. Recuperació de productes	11	0,1
63. Intermediaris del comerç	103	1,2
64. Comerç al detall	740	8,9
65. Restaurants i cafès (sense dispensa)	876	10,6
66. Hoteleria	871	10,5
67. Reparacions	1.484	17,9
72. Altres transports terrestres (no ferrocarril)	208	2,5
73. Transport marítim i per vies navegables interiors	2	0,0
74. Transport aeri	1	0,0
75. Activitats afins als transports	28	0,3
76. Comunicacions	21	0,3
81. Institucions financeres	10	0,1
82. Assegurances	6	0,1
83. Auxiliars financers i d'assegurances. Activitats immobiliàries	44	0,5
84. Serveis prestats a les empreses	202	2,4
85. Lloguer de béns mobles	45	0,5
86. Lloguer de béns immobles	16	0,2
91. Administració pública, defensa nacional i Seguretat Social	97	1,2
92. Serveis de sanejament de vies públiques, neteja i similars	38	0,5
93. Educació i investigació	104	1,3
94. Sanitat i serveis veterinaris	11	0,1
95. Assistència social i altres serveis prestats a la col·lectivitat	6	0,1
96. Serveis recreatius i culturals	105	1,3
97. Serveis personals	308	3,7
98. Serveis domèstics	17	0,2
99. Representacions diplomàtiques i organismes internacionals	318	3,8
Altres	176	2,1
Total empreses estrangeres	8.288	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades de CAMERDATA. Dades de març del 2006.

Així mateix, de les dades de la taula 12 es desprèn que ens trobem ben lluny de l'imaginari que redueix les empreses regentades per població estrangera als establiments comercials de tipus minorista. Per tant, assistim a la proliferació d'empreses en altres sectors, molts dels quals es corresponen amb nínxols laborals en què trobem una marcada presència de força de treball assalariada d'origen immigrant, com és el cas de l'hoteleria i la construcció.¹⁵

L'anàlisi de les activitats de les empreses de titularitat estrangera per províncies ens mostra algunes diferències (vegeu la taula annexa 4). En totes les províncies encapçal·len els rànquings els mateixos sectors: construcció, reparacions, hoteleria i comerç. El que varia és el pes específic que hi té cadascun. En el cas de la província de Barcelona, les activitats principals són les reparacions i la construcció (30% en total, 15% i 15%, respectivament), seguides de l'hoteleria (22% de la suma de "restaurants i cafès" i "comerç al detall") i el comerç (15% si sumem el comerç al detall i a l'engròs).

A les províncies de Girona, Lleida i Tarragona, en canvi, el pes relatiu de la suma de la construcció i les reparacions és superior (40% i 53%, respectivament). El comerç se situa en percentatges similars en les tres províncies (pels volts del 10%). L'hoteleria aglutina també el 22% dels negocis en el cas de la província de Girona i pels volts del 15% a Lleida i Tarragona. La província de Tarragona mostra una menor dispersió de les activitats empresarials. Tres sectors (reparacions, restaurants i cafès, comerç al detall) representen el 65% del total d'iniciatives empresarials. Gairebé la meitat de les empreses (44%) es dedica a les reparacions. El sector de la construcció, en canvi, el trobem poc present a Tarragona, amb només sis negocis que suposen només un 3% del total.

La taula 13 ens mostra les iniciatives empresarials regentades per estrangers segons la forma jurídica. Les persones promotores de tota empresa poden adoptar diferents formes jurídiques. Si bé la major part de les persones afiliades al règim especial de treballadors autònoms (RETA) són autònoms pròpiament dits (no estan integrats en

15. Val a dir que un 3,8% del total d'empreses correspon a representacions diplomàtiques i organismes internacionals (codi 99), activitat que s'allunya de les iniciatives empresarials protagonitzades per persones immigrades.

societats mercantils, cooperatives o altres entitats societàries ni són col·laboradors familiars), la nostra base de dades recull altres perfils a més dels autònoms: societat anònima (SA), societat limitada (SL), societat comanditària i cooperativa. L'elecció d'una forma jurídica o una altra dependrà de diversos factors, entre els quals cal destacar el tipus d'activitat que es vol desenvolupar, el nombre de promotors, el capital inicial, els aspectes fiscals, o el grau de responsabilitat que les persones promotores estiguin disposades a assumir (Recio, Parella, Pajares i Sabadí, 2007).

Quadre 1.

Principals formes jurídiques empresarials¹⁶

Tipus de societat	Responsabilitat	Capital inicial
Societat anònima (SA)	Limitada	60.101,21 euros
Societat limitada (SL)	Limitada	3.005,06 euros
Societat comanditària	Mixta	No hi ha mínim si és simple i serà de 60.101,21 euros per a la comandatària per accions
Cooperativa	Limitada	No hi ha mínim

Font: Solé, Parella i Cavalcanti, 2007, p. 61.

.....

16. La *societat anònima* (SA) és aquella societat mercantil que està formada per titulars que ho són en virtut d'una participació en el capital social a través de títols o accions. Els accionistes no responen amb el seu patrimoni personal, sinó únicament amb el capital aportat. La *societat de responsabilitat limitada* (SL), en canvi, és una empresa mercantil en què el capital es troba dividit en quotes socials de diferent valor, amb títols innegociables i en què la responsabilitat dels socis se circumscriu exclusivament al capital aportat per cadascun d'ells. Mentre que la regulació de la societat limitada exigeix un capital mínim de 3.005,06 euros en el moment de la constitució, la societat anònima exigeix un capital social mínim de 60.101,21 euros. La *societat comanditària* és aquella societat mercantil en què existeixen dos tipus de socis: els socis col·lectius o gestors, que responen amb la totalitat del seu patrimoni de les activitats socials (responsabilitat il·limitada i solidària), i els socis comanditaris, que responen únicament amb el capital aportat (responsabilitat limitada). Finalment, una *cooperativa* és una associació de persones, els socis cooperativistes, que s'uneixen de forma voluntària per satisfer en comú les seves necessitats i aspiracions econòmiques, socials i culturals mitjançant una empresa que és de propietat col·lectiva i de gestió democràtica.

Per al conjunt de Catalunya, gairebé el 98% de les empreses presenten la forma jurídica d'autònom (8.112 empreses). Si creuem aquesta variable amb la grandària de la plantilla, es constata que el 88,8% del total d'empreses pertanyen a autònoms sense persones assalariades (vegeu la taula 13). Per províncies no es detecten diferències destacades, si bé el percentatge d'autònoms sense assalariats és més baix a les províncies de Tarragona (83,2%) i Barcelona (88,1%), que no pas a Girona (92,9%) i a Lleida (90,6%).

Taula 13.

Empreses de titularitat estrangera segons la forma jurídica i el nombre de persones assalariades. Catalunya i províncies, 2006

		Sense treballadors	1 a 5 treballadors	De 6 a 10 treballadors	D'11 a 25 treballadors	Més de 25 treballadors	Total
Catalunya	Autònom	7.363	574	33	15	126	8.111
	SA	4	41	35	16	9	105
	SL	1	36	10	7	6	60
	S. comanditària	0	2	0	1	0	3
	Cooperativa	0	2	1	0	0	3
	Associació no definida	1	2	0	2	1	6
	Total	7.369	657	79	41	142	8.288
Barcelona	Autònom	5.677	451	27	11	111	6.277
	SA	0	41	31	16	8	96
	SL	1	34	9	7	6	57
	S. comanditària	0	2	0	1	0	3
	Cooperativa	0	2	1	0	0	3
	Associació no definida	1	2	0	2	1	6
	Total	5.679	532	68	37	126	6.442
Girona	Autònom	1.208	75	3	3	9	1.298
	SA	0		1	0	0	1
	Total	1.208	75	4	3	9	1.299
Lleida	Autònom	290	23	1	1	3	318
	SA	0	0	1	0	0	1
	SL	0	0	1	0	0	1
	Total	290	23	3	1	3	320
Tarragona	Autònom	189	25	2	0	2	218
	SA	4	0	2	0	1	7
	SL	0	2	0	0	0	2
	Total	193	27	4	0	3	227

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades de CAMERDATA.

De l'encreuament entre les principals activitats i la grandària de l'empresa (vegeu la taula annexa 5), s'observa com alguns sectors tenen un percentatge més elevat d'empreses amb assalariats (serveis prestats a les empreses, comerç a l'engròs, intermediaris del comerç, reparacions, indústria del sector tèxtil i sector de l'hoteleria) i, en conseqüència, són els sectors amb un potencial més gran de creació de nous llocs de treball.

Tanmateix, en termes generals, de les dades anteriors es desprèn que la major part dels negocis de titularitat estrangera, de moment, no generen un volum destacat de nous assalariats. Cal tenir en compte, però, les ajudes de familiars i amics sense contracte de treball, que la nostra metodologia no permet identificar, però que els diversos estudis coincideixen a assenyalar que són molt importants per al funcionament i per a l'activitat econòmica de moltes d'aquestes empreses (Solé i Parella, 2005). Així doncs, la forma més habitual no és l'explotació dels recursos humans de membres del grup nacional propi, sinó el perfil d'un autònom (sense assalariats), que aporta personalment els factors de producció: mà d'obra i capital. També és convenient assenyalar que alguns d'aquests negocis es troben en plena fase "d'arrencada", per la qual cosa és difícil pronosticar quina serà la seva futura capacitat de creació d'ocupació a mesura que es vagin consolidant.

CONCLUSIONS

El creixement i la consolidació de l'empresariat immigrant és un fenomen relativament recent, que situa Catalunya en les dinàmiques que ja van començar a experimentar molt abans les societats amb més tradició com a receptores de fluxos migratoris internacionals (Estats Units, França, Països Baixos, etc.), tant pel que fa a les pautes de transformació de les economies urbanes com als patrons d'incorporació laboral de la població estrangera. Aquest fenomen evidencia la capacitat de la immigració de constituir, per si mateixa, una font de creació de riquesa i d'ocupació. Es tracta d'una realitat que fa més complex l'imaginari social sobre els immigrants, generalment conceptualitzats com a mà d'obra poc qualificada, i que posa de manifest el paper que poden assumir com a actors clau en els fluxos econòmics (importació de capital), de

capital humà (habilitats i coneixement) i relacionals (transnacionalisme) (Solé, Parella i Cavalcanti, 2007).

Si bé actualment les dades ens mostren un predomini marcat de la figura de l'autònom sense assalariats, caldrà continuar aprofundint en l'estudi d'aquesta realitat en els propers anys, per tal d'aproximar-nos a les seves estratègies de supervivència, així com per mesurar-ne el potencial per generar llocs de treball i les característiques.

Així mateix, es fa palesa la necessitat d'incorporar l'empresariat immigrant en les anàlisis sobre mobilitat social, tant de manera intrageneracional com intergeneracional, les quals sovint es restringeixen a l'estudi de les trajectòries laborals dels estrangers com a assalariats. Si bé no és possible equiparar sense més l'autoocupació amb la mobilitat social ascendent, quan aquesta es produeix es materialitza en l'accés a recursos educatius (estudis universitaris per als fills i filles) i capital econòmic i social (compra d'habitatge, inversió en altres negocis, etc.). En els casos que s'assisteix a una major concentració espacial dels connacionals i dels seus negocis, l'impacte positiu d'aquestes empreses pot arribar a transcendir la dimensió individual de la mobilitat ascendent i beneficiar el conjunt de la comunitat (Solé i Parella, 2005). D'aquesta manera, un dens teixit empresarial, com pot ser el cas de la comunitat xinesa, condueix a la conformació de recursos de classe potents per a les generacions següents (transmissió de patrimoni i de la "cultura empresarial", etc.), de pares a fills.

La proliferació i la dispersió geogràfica de l'autoocupació pel territori reflecteix fidelment les pautes d'assentament de la població estrangera a Catalunya. La concentració a l'àrea metropolitana de Barcelona, així com a determinades zones turístiques del litoral és un fet (cal recordar que només la ciutat de Barcelona aglutina el 33% de les empreses regentades per persones estrangeres, segons dades del CAMERDATA).

Finalment, pel que fa a tipus d'activitats desenvolupades, hem de trencar l'associació automàtica entre negoci regentat per estrangers i activitats de tipus comercial minorista. Les dades presentades mostren que, a Catalunya, el rànking l'encapçalen les iniciatives vinculades al sector de les reparacions, la construcció, els restaurants i cafès, etc. En tot cas, es tracta d'activitats adreçades a una clientela generalista, més independents

de les pautes de concentració residencial de la població estrangera, que evidencien la “normalització” de les característiques de l'autoocupació de la població estrangera en relació amb les pautes seguides pel conjunt de la població.

Referències bibliogràfiques

ARAMBURU, M. (2001). “El mito de la ‘huída’ autóctona. El caso de Ciutat Vella”. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, núm. 94, p. 66. Número extraordinari dedicat al III Coloquio Internacional de Geocrítica (Actes del Col·loqui). Barcelona: Universitat de Barcelona. (en línia) (<http://www.ub.es/geocrit/c3-aram.htm>).

ARAMBURU, M. (2002). “Los comercios de inmigrantes extranjeros en Barcelona y la recomposición del ‘immigrante’ como categoría social”. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Universitat de Barcelona, vol. VI, núm. 108 (en línia) (<http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-108.htm>).

BELTRÁN, J. (2000). “La empresa familiar. Trabajo, redes sociales y familia en el colectivo chino”. *Ofrim/ Suplementos*, núm. 6, p. 119-153.

BELTRÁN, J. (2003). *Los ocho inmortales cruzan el mar: chinos en extremo Occidente*, Barcelona: Edicions Bellaterra.

BELTRÁN, J.; BETRISEY, D.; LÓPEZ, A.; SAIZ, A. (2006). *Población y actividades económicas de las comunidades asiáticas en España*. Barcelona: Fundació CIDOB.

CAVALCANTI, L. (2007). “Negocios étnicos: importación y repercusiones de una categoría”, dins E. SANTAMARÍA (ed.). *Los retos epistemológicos de las migraciones transnacionales*. Barcelona: Ed. Antrophos.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (INE) (diversos anys). *Padrón municipal de habitantes*. Madrid: INE. (en línia) (www.ine.es).

MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (2007). *Anuario Estadístico de Inmigración 2006*. Madrid: MTAS. (en línia) (www.mtas.es).

MORERAS, J. (2002). *Les activitats comercials dels estrangers a Ciutat Vella*. Barcelona: Fundació CIDOB.

OSO, L.; VILLARES, M. (2005). “Mujeres inmigrantes latinoamericanas y empresariado étnico: dominicanas en Madrid, argentinas y venezolanas en Galicia”. *Revista Galega de Economía*, vol. 14, núm. 1-2, p. 261-278.

PAJARES, M. (2007). "La inserció laboral de la població immigrada", a M.J. LARIOS i M. NADAL. *L'estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2006*. Barcelona: Ed. Mediterrània - Fundació Jaume Bofill.

RECIO, A.; PARELLA, S.; PAJARES, M.; SABADÍ, M. (2007). *Immigració i mercat de treball a la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill i Consell Econòmic i Social de Barcelona.

RIESCO, A. (2004). "Enclaves étnicos, economías étnicas y relaciones salariales". Ponència presentada en el VIII Congreso Español de Sociología, Alacant, 23-25 de setembre de 2004.

SERRA, P. (2006). *El comercio étnico en el Distrito de Ciutat Vella de Barcelona*. Barcelona: Fundació "la Caixa".

SOLÀ-MORALES, R. (2007). *Actuacions Municipals en l'àmbit de la Immigració 2005*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

SOLÉ, C.; PARELLA, S. (2005). *Negocios étnicos. Los comercios de los inmigrantes no comunitarios en Catalunya*. Barcelona: Fundació CIDOB.

SOLÉ, C.; PARELLA, S.; CAVALCANTI, L. (2007). *El empresariado inmigrante en España*. Barcelona: Fundació "la Caixa".

SOLÉ, M.; RODRÍGUEZ, J. (2004). "Pakistanies en España: un estudio basado en el colectivo de la ciudad de Barcelona". *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, núm. 68, p. 97-118.

SOW, P. (2004). "Prácticas comerciales transnacionales y espacios de acción de los senegaleses en España", dins A. ESCRIVÀ i N. RIBAS (coords.). *Migración y Desarrollo*. Córdoba: CSIC.

ZEGRÍ, M.; NAVARRO, J.M.; ARAMBURU, M. (2006). "El encaje de los comercios extranjeros en el tejido comercial de acogida". *Migraciones*, núm. 20, p. 233-258.

TAULA ANNEXA 1. TREBALLADORS ESTRANGERS AFILIATS A LA SEGURETAT SOCIAL SEGONS RÈGIM. COMUNITATS AUTÒNOMES, CATALUNYA I PROVÍNCIES, 2007

	Règim de Seguretat Social						Total
	Règim General %	Treballadors autònoms %	Agrari %	Treballadors de la llar %	Treballadors del mar %	Mineria i el carbó %	
Andalusia	58,1	12,4	21,4	7,8	0,2	0,0	100
Aragó	77,0	6,8	8,3	7,6	0,0	0,3	100
Astúries	67,1	10,0	2,3	16,3	1,6	2,7	100
Balears	74,4	14,6	1,3	9,5	0,1	0,0	100
Canàries	77,3	15,3	2,4	4,6	0,4	0,0	100
Cantàbria	73,2	8,5	1,8	15,8	0,7	0,0	100
Castella - la Manxa	73,2	4,4	15,2	7,2	0,0	0,0	100
Castella i Lleó	73,4	7,3	7,5	11,3	0,0	0,5	100
Catalunya	81,6	7,3	2,8	8,1	0,1	0,0	100
Barcelona	81,9	7,3	1,1	9,8	0,0	0,0	100
Girona	81,8	9,7	3,8	4,3	0,4	0,0	100
Lleida	81,4	4,8	10,0	3,8	0,0	0,0	100
Tarragona	79,9	6,8	8,7	4,3	0,3	0,0	100
Com. Valenciana	70,3	10,7	11,2	7,7	0,1	0,0	100
Extremadura	46,5	10,7	34,2	8,6	0,0	0,0	100
Galícia	72,8	11,1	2,7	10,1	3,3	0,0	100
Madrid	79,4	5,9	0,4	14,3	0,0	0,0	100
Múrcia	53,1	4,1	37,8	4,9	0,1	0,0	100
Navarra	75,7	6,7	9,0	8,6	0,0	0,0	100
País Basc	71,2	10,2	4,5	13,4	0,7	0,0	100
La Rioja	66,0	6,7	19,7	7,6	0,0	0,0	100
Ceuta	64,0	7,9	0,1	26,1	1,9	0,0	100
Melilla	58,5	8,6	0,4	32,2	0,3	0,0	100
Total	73,6	8,5	8,2	9,5	0,2	0,0	100

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006.

TAULA ANNEXA 2. ESTRANGERS EN ALTA LABORAL EN EL RÈGIM ESPECIAL DE TREBALLADORS AUTÒNOMS, PER COMUNITATS AUTÒNOMES I PROVÍNCIES. ESPANYA, 2007

	Treballadors autònoms	
	Nombre	%
Andalusia	24.830	15,1
Aragó	4.221	2,6
Astúries	1.303	0,8
Balears	10.534	6,4
Canàries	15.253	9,3
Cantàbria	974	0,6
Castella - la Manxa	3.079	1,9
Castella i Lleó	4.009	2,4
Catalunya	31.929	19,4
Barcelona	22.326	13,6
Girona	5.158	3,1
Lleida	1.367	0,8
Tarragona	3.078	1,9
Com. Valenciana	25.805	15,7
Extremadura	1.202	0,7
Galícia	3.922	2,4
Madrid	25.159	15,3
Múrcia	4.125	2,5
Navarra	1.922	1,2
País Basc	4.272	2,6
La Rioja	1.164	0,7
Ceuta	185	0,1
Melilla	322	0,2
Total	164.210	100

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Anuario Estadístico de Inmigración 2006. Dades a 11 de gener.

TAULA ANNEXA 3. EMPRESES REGENTADES PER PERSONES ESTRANGERES SEGONS COMARQUES I SECTOR PRINCIPAL

	Nombre	% del total	Sector principal	% sector
Barcelonès	3.829	46,8	67- Reparacions 66- Hoteleria 45- Indústria confecció	14,6 12,6 12,1
Baix Llobregat	724	8,8	50- Construcció 67- Reparacions 66- Hoteleria	21,5 17,4 11,5
Alt Empordà	657	8,0	67- Reparacions 50- Construcció 65- Restaurants i cafès	27,9 14,3 11,7
Maresme	613	7,5	67- Reparacions 65- Restaurants i cafès 50- Construcció	17,3 15,0 11,4
Vallès Oriental	363	4,4	50- Construcció 67- Reparacions 64- Comerç al detall	32,5 12,7 9,6
Selva	291	3,6	65- Restaurants i cafès 67- Reparacions 50- Construcció	24,7 22,7 10,3
Vallès Occidental	260	3,2	67- Reparacions 61- Comerç a l'engrós 65- Restaurants i cafès	16,9 13,5 9,6
Garraf	229	2,8	67- Reparacions 50- Construcció 65- Restaurants i cafès	20,1 16,6 14,8
Gironès	129	1,6	66- Hoteleria 67- Reparacions 65- Restaurants i cafès	19,4 11,6 10,1
Osona	129	1,6	50- Construcció 67- Reparacions 64- Comerç al detall	31,0 15,5 13,2
Bages	127	1,5	50- Construcció 66- Hoteleria 67- Reparacions	34,6 15,7 11,8
Baix Empordà	127	1,5	67- Reparacions 65- Restaurants i cafès 50- Construcció	39,4 11,0 7,9
Segrià	110	1,3	50- Construcció 67- Reparacions 66- Hoteleria	21,8 20,0 12,7
Baix Camp	85	1,0	67- Reparacions 65- Restaurants i cafès	44,7 7,1
Anoia	79	1,0	50- Construcció 66- Hoteleria 67- Reparacions	31,6 20,3 13,9

Alt Penedès	76	0,9	50- Construcció 64- Comerç al detall 67- Reparacions	30,3 15,8 14,5
Tarragonès	75	0,9	67- Reparacions 65- Restaurants i cafès	42,7 21,3
Alt Urgell	59	0,7	50- Construcció	88,1
Cerdanya	39	0,5	50- Construcció 67- Reparacions 65- Restaurants i cafès	33,3 20,5 10,3
Baix Penedès	35	0,4	67- Reparacions 65- Restaurants i cafès	57,1 14,3
Vall d'Aran	34	0,4	50- Construcció 67- Reparacions 65- Restaurants i cafès	26,5 26,5 23,5
Pla d'Urgell	32	0,4	67- Reparacions 50- Construcció 65- Restaurants i cafès	25,0 15,6 9,4
Garrotxa	27	0,3	50- Construcció 64- Comerç al detall 67- Reparacions	22,2 18,5 18,5
Segarra	20	0,2	50- Construcció 64- Comerç al detall	15,0 10,0
Noguera	17	0,2	67- Reparacions 64- Comerç al detall	35,3 23,5
Pla de l'Estany	17	0,2	50- Construcció 64- Comerç al detall	17,6 17,6
Ripollès	15	0,2	67- Reparacions 50- Construcció	46,7 26,7
Berguedà	13	0,2	50- Construcció 67- Reparacions	23,1 23,1
Pallars Sobirà	13	0,2	50- Construcció 64- Comerç al detall	53,8 23,1
Solsonès	13	0,2	50- Construcció 67- Reparacions	38,5 23,1
Baix Ebre	10	0,1	65- Restaurants i cafès	40,0
Montsià	9	0,1	67- Reparacions	66,7
Alt Camp	8	0,1	67- Reparacions	25,0
Pallars Jussà	7	0,1	50- Construcció	28,6
Urgell	6	0,1	67- Reparacions	66,7
Garrigues	5	0,1	67- Reparacions	40,0
Ribera d'Ebre	3	0	66- Hoteleria	33,3
Alta Ribagorça	1	0	50- Construcció	100
Conca de Barberà	1	0	25- Indústria química	100
Terra Alta	1	0	65- Restaurants i cafès	100
Priorat	0	0		
Total	8.288	100		

TAULA ANNEXA 4. EMPRESES DE TITULARITAT ESTRANGERA SEGONS L'ACTIVITAT PRINCIPAL. CATALUNYA, 2006

Barcelona		
Activitat principal	Nombre	%
31. Fabricació de productes metàl·lics (llevat de màquines i material de transport)	21	0
45. Indústries del calçat i vestit, i altres confeccions tèxtils	547	8
47. Indústries del paper i fabricació d'articles de paper. Arts gràfiques i edició	31	0
49. Altres indústries manufactureres	29	0
50. Construcció	983	15
61. Comerç a l'engròs	299	5
63. Intermediaris del comerç	72	1
64. Comerç al detall	619	10
65. Restaurants i cafès (sense despesa)	635	10
66. Hoteleria	745	12
67. Reparacions	986	15
72. Altres transports terrestres (no ferrocarril)	180	3
75. Activitats afins als transports	21	0
76. Comunicacions	76	1
83. Auxiliars financers i d'assegurances. Activitats immobiliàries	23	0
84. Serveis prestats a les empreses	177	3
85. Lloguer de béns mobles	24	0
91. Administració pública, defensa nacional i Seguretat Social	60	1
96. Serveis recreatius i culturals	75	1
97. Serveis personals	235	4
99. Representacions diplomàtiques i organismes internacionals	274	4
Altres	330	5
Total empreses estrangeres	6.442	100

Girona		
Activitat principal	Nombre	%
50. Construcció	173	13
61. Comerç a l'engròs	53	4
63. Intermediaris del comerç	26	2
64. Comerç al detall	83	6
65. Restaurants i cafès (sense despesa)	184	14
66. Hoteleria	100	8
67. Reparacions	335	26
72. Altres transports terrestres (no ferrocarril)	25	2
91. Administració pública, defensa nacional i Seguretat Social	27	2
97. Serveis personals	57	4
99. Representacions diplomàtiques i organismes internacionals	25	2
Altres	211	16
Total empreses estrangeres	1.299	100

Lleida		
Activitat principal	Nombre	%
50. Construcció	101	32
61. Comerç a l'engròs	9	3
64. Comerç al detall	22	7
65. Restaurants i cafès (sense despesa)	25	8
66. Hoteleria	21	7
67. Reparacions	67	21
91. Administració pública, defensa nacional i Seguretat Social	10	3
99. Representacions diplomàtiques i organismes internacionals	15	5
Altres	50	16
Total empreses estrangeres	320	100

Tarragona		
Activitat principal	Nombre	%
50. Construcció	6	3
61. Comerç a l'engròs	5	2
64. Comerç al detall	16	7
65. Restaurants i cafès (sense despesa)	32	14
66. Hoteleria	5	2
67. Reparacions	100	44
93. Educació i investigació	7	3
96. Serveis recreatius i culturals	7	3
97. Serveis personals	10	4
Altres	39	17
Total empreses estrangeres	227	100

Font: Elaboració pròpia a partir de la base de dades de CAMERDATA.

TAULA ANNEXA 5. EMPRESES DE TITULARITAT ESTRANGERA SEGONS ACTIVITAT PRINCIPAL I NOMBRE DE PERSONES ASSALARIADES. DISTRIBUCIÓ PERCENTUAL

Activitat principal	Sense assalariats	Amb assalariats	Total
45. Indústries del calçat i vestit, i altres confeccions tèxtils	90,3	9,7	100
47. Indústries del paper i fabricació d'articles de paper. Arts gràfiques i edició	86,5	13,5	100
49. Altres indústries manufactureres	88,9	11,1	100
50. Construcció	95,2	4,8	100
61. Comerç a l'engròs	60,5	39,5	100
63. Intermediaris del comerç	70,9	29,1	100
64. Comerç al detall	94,7	5,3	100
65. Restaurants i cafès (sense despesa)	88,2	11,8	100
66. Hoteleria	97,7	2,3	100
67. Reparacions	86,9	13,1	100
72. Altres transports terrestres (no ferrocarril)	93,8	6,3	100
83. Auxiliars financers i d'assegurances. Activitats immobiliàries	84,1	15,9	100
84. Serveis prestats a les empreses	58,4	41,6	100
85. Lloguer de béns mobles	86,7	13,3	100
91. Administració pública, defensa nacional i Seguretat Social	97,9	2,1	100
92. Serveis de sanejament de vies públiques, neteja i similars	89,5	10,5	100
93. Educació i investigació	74,0	26,0	100
96. Serveis recreatius i culturals	90,5	9,5	100
97. Serveis personals	93,8	6,2	100
99. Representacions diplomàtiques i organismes internacionals	97,5	2,5	100
Altres	82,3	17,7	100
Total empreses estrangeres	88,9	11,1	100

10 La salut de la població a Catalunya.
El paper de la immigració

Rosa Puigpinós i Riera
Rodrigo Villegas Ríos
Maica Rodríguez Sanz
Carme Borrell i Thió

RESUM

L'objectiu del capítol és descriure l'estat de salut de la població immigrant de Catalunya així com alguns dels seus determinants a partir dels resultants de l'Enquesta de Salut de Catalunya. L'enquesta es va fer entre el desembre del 2005 i el juny del 2006 entrevistant més de divuit mil persones. L'anàlisi es du a terme tenint en compte el lloc d'origen així com el gènere i la classe social i aquestes variables i les interaccions entre elles són alguns dels determinants principals de la salut de les persones. Quant a determinants socials, les persones autòctones nascudes fora de Catalunya i els immigrants procedents de països en vies de desenvolupament (PVD) presenten la proporció més gran de persones de classes socials més desavantajades; també és entre les persones de PVD on hi ha una proporció més alta d'universitaris que fan feines manuals, més persones amb ingressos mensuals inferiors a nou-cents euros i ingressos familiars inferiors a sis mil euros bruts anuals. També declaren majoritàriament treballar amb contractes temporals i afirmen en major proporció que viuen en condicions d'amuntegament. En general les persones de PVD tenen estils de vida més saludables quant al consum de tabac i alcohol però fan menys activitat física en temps de lleure. Pel que fa a la salut percebuda, no es constaten diferències importants segons el lloc d'origen, però sí que es posen de manifest importants desigualtats de gènere i classe sigui quin sigui el lloc d'origen de les persones. Les dones tenen més mala salut que els homes i també les classes socials més desafavorides tenen més mala salut que les més avantatjades. Quant a la salut mental, de nou es posa de manifest la mateixa tendència de gènere i classe que en la salut percebuda, però a més, es detecta també més presència de mala salut mental en les persones provinents de PVD i de manera més marcada en els homes. Pel que fa a l'ús de serveis, l'ús de serveis d'atenció primària és molt semblant en tots els grups. Però les persones de PVD visiten menys especialistes i, en el cas dels homes, tenen una major tendència a anar a urgències. Aquesta visió global que aporten les dades de l'enquesta, posa de manifest que les persones immigrants tendeixen a tenir el mateix comportament en salut que la resta de la població, si bé s'evidencia una menor pràctica de conductes preventives, sobretot les relacionades amb la salut de la dona; es posen de manifest una vegada més, desigualtats de gènere i de classe per damunt de lloc d'origen.

L'ESTAT DE SALUT I LA IMMIGRACIÓ

A partir de finals dels anys noranta i sobretot a partir del 2000 es produeix un important augment de la població immigrant arreu de l'Estat espanyol i en concret a Catalunya, que és la comunitat autònoma que més població immigrant acull de l'Estat, amb un 21% de la immigració total l'any 2006, seguida de la comunitat autònoma de Madrid amb un 19% (Ministerio de Trabajo e Inmigración, 2007). Aquest moviment migratori gran i ràpid ha generat, des de tots els àmbits de la societat, la necessitat d'adaptar els recursos existents a la nova realitat social.

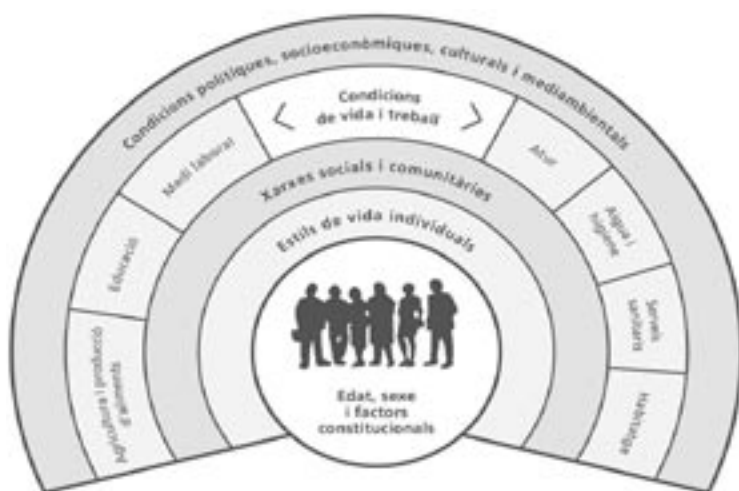
Aquesta nova situació requereix una planificació coherent que passa en primera instància per una correcta identificació i priorització de les necessitats de salut d'aquesta població. Durant els darrers anys han anat apareixent articles, informes i presentacions que han posat sobre la taula l'estat de la qüestió. En la dècada dels noranta, diferents treballs (Bada i Bada, 1996; Durán, Cabezos, Ros i col·l., 1996; Balanzó, 1991; Jansà i Villalbí, 1995; Puigpinós, Borrell, Pasarín, Rohlf, Brugal, Jansà i De Andrés, 1999; Atxotegui, 2000) van posar de manifest que, en general, les persones que emigren són joves i sanes, fet que els ajuda a afrontar el fet migratori que, tot i això, no els deixa immunes al procés del dol migratori. A l'inici del nou segle s'elaboren documents amb les dades de què es disposen fins ara, com per exemple, la descripció de la situació de salut d'aquesta població a partir de les estadístiques vitals a la ciutat de Barcelona (Institut

Municipal de la Salut Pública, 2002), o una revisió de la literatura sobre quines són les principals necessitats de salut i utilització dels serveis sanitaris de la població immigrant (Berra, Elorza-Ricart, Bartomeu, Hausmann, Serra-Sutton i Rajmil, 2004). El Col·legi de Metges de Barcelona elabora un *Quadern de la bona praxi* sobre els immigrants i la seva salut (Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 2003) i a més, es fa algun treball directament amb els professionals de la salut per tal de saber quines són les necessitats que perceben en la pràctica diària (Vázquez, Terraza i Vargas, 2008). Es comença a analitzar també el fenomen migratori com un important eix de desigualtat juntament amb la classe social i el gènere (Puigpinós, Borrell, Pasarín, Rohlf, Brugal, Jansà i De Andrés, 1999; Jansà i García de Olalla, 2003) així com les interaccions entre aquests diferents eixos (Borrell, Muntaner, Solà, Artazcoz, Puigpinós, Benach i Noh, 2008).

La salut de les persones va més enllà de la presència o absència de malaltia i està en funció, d'una banda, de la biologia pròpia de cada individu i el seu comportament, així com de tota una sèrie de determinants (estils de vida, influències socials i comunitàries, condicions de vida, laborals, d'habitatge... i també el fet migratori). En aquest sentit, existeixen diversos models conceptuals sobre els factors determinants de la salut. Un

Figura 1.

Model dels determinants de la salut modificat de Dahlgren i Whitehead

dels més emprats en el nostre àmbit és el model conceptual de Dahlgren i Whitehead (Beaglehole, 2002; Dahlgren i Whitehead, 1991) (figura 1) que mostra, en capes concèntriques, els diferents aspectes que influeixen en la salut de les persones, des dels més propers, com ara els estils de vida, fins als més allunyats, com els condicionants polítics i socioeconòmics. Tots aquests factors influeixen en la salut de les persones immigrants.

Les persones immigrades són joves i sanes, però no s'ha d'oblidar que, sobretot els immigrants econòmics, solen arribar de països amb una epidemiologia pròpia quant a malalties cròniques i infeccioses. Les condicions d'estrès i precarietat en què solen viure les persones immigrants, almenys durant els primers temps de l'arribada al país d'acollida, afavoreixen el deteriorament del seu estat de salut i l'adquisició de malalties (Jansà i García de Olalla, 2003; Agència de Salut Pública de Barcelona, 2007; Agència de Salut Pública de Barcelona, 2008; Novoa, García de Olalla, Clos, Orcau, Rodríguez-Sanz i Caylà, 2008).

Les enquestes de salut són una de les principals eines per mesurar l'estat de salut d'una població i alguns dels seus determinants, així com l'ús de serveis i altres pràctiques, sobretot de tipus preventiu. La limitació principal per tenir dades consistents sobre la població immigrant a partir de les enquestes de salut fetes fins ara és l'escàs nombre de persones immigrants enquestades, ja que durant la dècada dels noranta la proporció de persones immigrants encara no era tan important com a l'actualitat. L'any 2006, en què es realitza l'última enquesta de salut de Catalunya, la situació ja és diferent, ja que els immigrants ja són gairebé el 13% de tota la població catalana, i representen, doncs, un nombre d'efectius important dins la mostra. Tenint en compte aquest fet, durant el procés de preparació del qüestionari, es va crear un grup assessor de persones expertes per tal de revisar el qüestionari i adaptar-lo als col·lectius d'immigrants.

Així doncs, l'enquesta de salut de Catalunya de l'any 2006 és una oportunitat important per obtenir dades consistents i representatives de la població immigrant i comparar-les amb les obtingudes en la població autòctona.

OBJECTIUS I METODOLOGIA

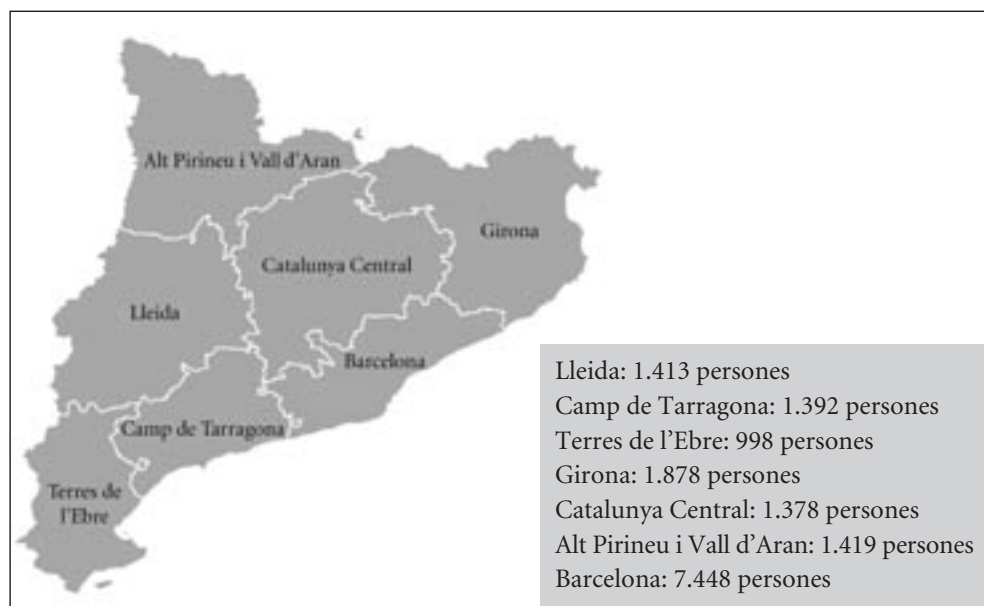
L'objectiu d'aquest capítol és descriure l'estat de salut, els seus determinants i l'ús de serveis sanitaris de les persones immigrants residents a Catalunya durant l'any 2006 i comparar-la amb els de les persones autòctones. La font d'informació ha estat l'Enquesta de Salut de Catalunya de l'any 2006 (ESCA 2006), que inclou una mostra representativa dels ciutadans i ciutadanes de Catalunya. La mostra es va obtenir a partir de les dades del Registre de Població de Catalunya de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), excloent de la mostra les persones que habitualment viuen en residències o establiments col·lectius (residències sociosanitàries, convents, quarters, presons...) (Mompарт, Medina, Brugulat i Tresserres, 2006). A aquestes persones, se'ls va entrevistar a domicili utilitzant el qüestionari revisat per diferents comissions de treball.

L'enquesta es va realitzar entre els mesos de desembre del 2005 i juny del 2006, entrevistant un total de 18.126 persones, de les quals dues mil dues corresponen a menors de quinze anys i la resta, 15.926, a persones majors de quinze anys (que són les que s'inclouen en aquest estudi). En el cas dels menors el qüestionari va ser respost per un familiar i el mateix en aquells casos en què la persona pateix una incapacitat o malaltia que li impedeixen respondre el qüestionari. Al mapa 1 es presenten les regions sanitàries i les persones entrevistades a cada una d'elles.

Les dades han estat analitzades tenint en compte els tres eixos principals de desigualtat, que són: la classe social, el lloc d'origen de les persones i el gènere. La classe social, es va establir a partir de l'ocupació de les persones entrevistades o, en el seu defecte, la del cap de família seguint la proposta de la Sociedad Española de Epidemiología (Grupo de trabajo de la Sociedad Española de Epidemiología, 1995; Grupo SEE i Grupo semFYC, 2000); posteriorment les persones de les classes socials més avantatjades (I, II i III) es van agrupar com a classe social no manual i les de classes socials més desavantatjades (IV i V) com a classe social manual. Quant al lloc d'origen, en els autòctons es va diferenciar entre els nascuts a Catalunya i els nascuts a la resta de l'Estat espanyol (EE) i que per tant en algun moment també van emigrar dins del territori i pels quals s'han descrit uns indicadors de salut pitjors (Borrell, Muntaner, Solà, Artazcoz, Puigpinós, Benach i Noh, 2008); en el cas de les persones

Mapa 1.

Regions sanitàries i nombre de persones adultes entrevistades a l'Enquesta de Salut de Catalunya (ESCA). Catalunya, 2006

immigrants es van agrupar en persones provinents de països desenvolupats (PD) (bàsicament de la Unió Europea i els Estats units) i persones provinents de països en vies de desenvolupament (PVD).

S'han analitzat alguns factors de condicions de vida de les persones, l'estat de salut percebut, la presència de trastorns crònics, la salut mental, la utilització de serveis i les pràctiques preventives segons el lloc d'origen, comparant-los entre ells i estratificant per gènere i classe social. S'ha plantejat d'aquesta manera l'anàlisi, pel fet abans esmentat: que tant el gènere com la classe social i el lloc d'origen són factors clau en les desigualtats en salut i, a més, aquests tres eixos de desigualtat estan relacionats entre ells. Així, sovint ens preguntem fins quin punt algunes de les desigualtats observades en les persones d'origen immigrant poden ser degudes al fet de provenir d'àmbits cul-

turals diferents o a la classe social, que de vegades apropa (o allunya) més les persones de diferents orígens que les provinents de la mateixa cultura.

Els resultats es presenten en forma de percentatges estandarditzats per edat, que ajusten l'efecte que l'edat pot tenir en els resultats de salut observats; és a dir, si es descriu per exemple el percentatge de persones que diuen que tenen algun trastorn crònic segons la classe social, l'ajust permet comparar els percentatges entre les classe socials que tenen diferent estructura d'edat (les persones de la classe V són més grans que les de la classe I).

LES CARACTERÍSTIQUES SOCIODEMOGRÀFIQUES DE LA POBLACIÓ

Com ja s'ha comentat anteriorment, en total es van entrevistar 15.926 persones adultes a tot Catalunya, de les quals 7.881 (49,5%) eren homes i 8.045 (50,5%) dones. Aquesta proporció de més dones que homes s'inverteix en el cas de les persones provinents de països en vies de desenvolupament, en què els homes són el 53,1% i les dones el 46,9%.

Taula 1.

Descripció de la mostra de la població adulta de l'ESCA 2006 segons el sexe, la classe social i el lloc d'origen

	Homes						Dones					
	Manuals		No manuals		Total		Manuals		No manuals		Total	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Nascuts a Catalunya	2.936	53,1	2.597	46,9	5.533	100,0	2.775	51,1	2.657	48,9	5.432	100,0
Nascuts a la resta de l'EE	1.090	67,1	534	32,9	1.624	100,0	1.341	77,5	389	22,5	1.730	100,0
Nascuts en PD	52	49,5	53	50,5	105	100,0	46	43,0	61	57,0	107	100,0
Nascuts en PVD	399	80,8	95	19,2	494	100,0	353	81,5	80	18,5	433	100,0
No consta	30	78,9	8	21,1	38	100,0	19	76,0	6	24,0	25	100,0

Font: ESCA 2006.

Pel que fa a la distribució segons la classe social, en un petit percentatge dels enquestats no es va poder atribuir la classe, però tant en homes com en dones, és major el nombre de persones de classes socials manuals (57,8% dels homes i 58,7% de les dones), observant però que és en els grups de persones autòctones nascudes fora de Catalunya i immigrants de PVD en què la proporció de persones de classes manuals és molt més elevada, sent de 67,1% en els homes i 77,5% en les dones autòctones nascudes fora de Catalunya i del 81% tant en homes com en dones immigrants de PVD (taula 1).

La informació obtinguda en l'ESCA sobre alguns dels determinants de la salut indica que hi ha una major tendència a trobar persones universitàries fent feines manuals entre les persones de PVD, principalment en els homes; és també el grup en què hi ha més persones que tenen uns ingressos mensuals individuals inferiors o iguals a nou-cents euros (a excepció de les dones de classe no manual en què és en les dones autòctones nascudes fora de Catalunya) i és també el grup en què hi ha més famílies que viuen amb uns ingressos bruts anuals per persona inferiors a sis mil euros.

Quant a les condicions laborals, destaca que les persones de PVD són les que majoritàriament declaren treballar amb contractes temporals, (arribant a més del 45% en el cas dels homes de classe manual). Quant a treballar de manera remunerada més de quaranta hores setmanals es constaten dos aspectes: aquesta condició es dóna més en els homes que en les dones i entre aquests, són els autòctons nascuts a Catalunya i a la resta de l'EE els que més manifesten treballar més de quaranta hores a la setmana; en el cas de les dones, són de nou les de PVD les que més manifesten aquest nombre elevat d'hores, pels volts d'un 30%. L'altre aspecte que es constata és que aquest és un fenomen que es dóna més en les persones de classe social més afavorida.

Pel que fa a les condicions de vida, és d'especial interès les persones que manifesten viure en condicions d'amuntegament, definit com aquelles llars en què hi ha més d'una persona per habitació excloent la cuina i el bany; són les persones de PVD tant homes com dones i d'ambdós grups de classe social els que més viuen en aquestes condicions, i es constata, a més, una desigualtat de classe important i principalment en les dones, en què els valors oscil·len entre un 7,4% en les de classe manual i un 36,6% en les de classe no manual (vegeu la taula A de l'Annex).

ELS ESTILS DE VIDA

Els estils de vida són aquelles conductes de les persones que influeixen en el seu estat de salut i que estan determinades pels factors socials. La Comissió Europea de Salut Pública els inclou en les estratègies sanitàries a nivell europeu (Comissió Europea de Salut Pública) i afirma la importància d'aquells determinants que afecten diferents aspectes de la salut de les persones, com ara el tabac, l'alcohol i l'alimentació. Així doncs, els principals estils de vida analitzats són: l'hàbit tabàquic, el consum de risc d'alcohol, el consum d'altres substàncies addictives com el cànnabis, la cocaïna i els tranquil·litzants, tots ells en persones de quinze a quaranta-quatre anys, que són les de major risc, i l'activitat física en el temps de lleure.

Pel que fa a l'hàbit tabàquic, s'han agrupat els fumadors diaris i els fumadors ocasionals i, tal com es pot veure a la taula 2, els homes fumen més que les dones i tant en homes com en dones, en general fumen més els de classe manual, si bé en les dones de PVD s'observa la tendència contrària.

Quant al consum d'alcohol s'han estudiat els bevedors de risc, definits en els homes com els que consumeixen vint-i-vuit unitats o més (una unitat igual a deu grams d'alcohol pur) a la setmana o cinc consumicions seguides almenys un cop al mes; en les dones, les que consumeixen disset unitats o més a la setmana o cinc consumicions seguides almenys un cop al mes. Com es pot observar a la taula 2, els homes consumeixen més que les dones; en uns i altres no hi ha una tendència clara quant a la classe social, si bé destaquen els autòctons nascuts fora de Catalunya i els de PD, en què el consum de risc és més freqüent en els de classes més avantatjades. En uns i altres, els homes de PVD són els que menys alcohol consumeixen. En el cas de les dones destaquen com a grups de més consum de risc les dones no manuals de PD, tot i que el nombre de dones de PD a la mostra va ser molt baix i per tant les conclusions que se n'extreuen han de ser considerades amb molta prudència.

Quant al consum d'altres substàncies addictives destaca el cànnabis, que consumeixen més els homes i dones de classe no manual igual que s'observa en el consum de cocaïna i de tranquil·litzants.

En el cas de l'activitat física intensa i excloent caminar, durant el temps de lleure, apareixen desigualtats de classe i de gènere en tots els grups: els homes fan més esport que les dones i les classes socials avantatjades més que les manuals; a més, les persones provinents de PVD tenen una menor tendència a fer esport durant el temps de lleure.

Taula 2.

Estils de vida d'homes i dones segons la classe social i el lloc d'origen. ESCA. Catalunya, 2006

	Homes		Dones	
	Manuels	No manuels	Manuels	No manuels
Fumadors de 15 a 44 anys				
• Nascuts a Catalunya	47,9	31,8	43,9	33,5
• Nascuts a la resta de l'EE	49,1	30,9	37,4	36,5
• Nascuts en PD	31,7	38,2	36,7	22,9
• Nascuts en PVD	33,9	32,2	13,8	37,6
Fumadors (45 a 64 anys)				
• Nascuts a Catalunya	32,1	29,3	19,6	17,5
• Nascuts a la resta de l'EE	38,1	28,9	20,4	19,6
• Nascuts en PD	34,1	46,9	0,0	18,4
• Nascuts en PVD	34,1	23,4	22,2	28,3
Bebedors de risc				
• Nascuts a Catalunya	11,0	8,4	2,1	2,6
• Nascuts a la resta de l'EE	12,1	15,8	5,0	1,4
• Nascuts en PD	8,7	22,4	0,0	10,4
• Nascuts en PVD	6,7	5,6	1,8	2,2
Cànnabis (15 a 45 anys)				
• Nascuts a Catalunya	22,8	16,0	12,1	12,7
• Nascuts a la resta de l'EE	11,6	15,7	1,1	16,5
• Nascuts en PD	10,3	17,3	6,3	20,2
• Nascuts en PVD	9,7	15,6	5,2	12,1
Cocaïna (15 a 45 anys)				
• Nascuts a Catalunya	4,2	3,5	1,4	2,2
• Nascuts a la resta de l'EE	3,2	4,8	0,5	1,9
• Nascuts en PD	8,6	9,7	0,0	4,7
• Nascuts en PVD	3,1	4,8	2,5	5,4
Tranquil·litzants (de 15 a 45 anys)				
• Nascuts a Catalunya	6,5	5,0	5,8	10,7
• Nascuts a la resta de l'EE	2,6	4,8	3,7	11,9
• Nascuts en PD	9,4	0,0	4,7	8,5
• Nascuts en PVD	5,1	7,7	6,4	12,1
Activitat física en temps de lleure (excloent caminar)				
• Nascuts a Catalunya	28,8	43,3	19,3	29,8
• Nascuts a la resta de l'EE	22,0	43,8	14,4	29,8
• Nascuts en PD	33,3	46,8	28,3	39,6
• Nascuts en PVD	22,4	35,9	16,6	25,3

% estandarditzats per edat.

Font: ESCA 2006.

LA SALUT PERCEBUDA, ELS TRASTORNS CRÒNICS, LA LIMITACIÓ DE L'ACTIVITAT I LES LESIONS

La salut percebuda mesura com les persones consideren la seva salut, combinant l'experiència subjectiva de malalties agudes i/o cròniques i sensacions com l'esgotament. Malgrat la subjectivitat aparent d'aquest concepte, diversos treballs posen en evidència la forta associació entre aquest indicador i el fet d'emmalaltir i morir (Idler i Beyamini, 1997; Pietz i Petersen, 2007).

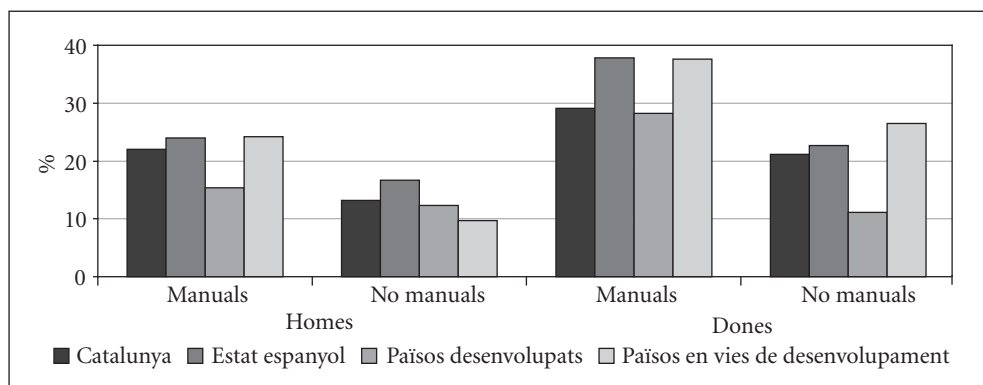
En el gràfic 1, es presenten els percentatges de persones que van declarar tenir mala salut percebuda. El primer que es constata són importants diferències de gènere i també de classe; les dones pateixen més mala salut que els homes i tant homes com dones de classe social manual presenten pitjor salut que els de classe social no manual. Quant al lloc d'origen, les desigualtats de classe són més accentuades en els de PVD; així pel que fa als homes, els de classe no manual són els que declaren en menor proporció tenir mala salut, mentre que en els de classe manual, no hi ha diferències en funció del lloc d'origen, destacant però que són els provinents de països rics els que diuen en menor proporció que tenen mala salut.

En les dones, les de PVD de classe manual igual que les autòctones nascudes fora de Catalunya, amb més d'un 37% en ambdós grups, són les que més mala salut declaren. En les dones de classe més avantatjada són les de PVD, amb un 26,5%, les que declaren en major proporció tenir mala salut.

Les dones presenten majors percentatges de tenir més de dos trastorns crònics, i amb diferències de classe en tots els grups amb algunes excepcions. Quant al lloc d'origen, en els homes s'observa que els de PVD no són els que declaren en major proporció tenir un nombre elevat de trastorns; de fet, estan per darrere dels autòctons tant els nascuts a Catalunya com a la resta de l'Estat espanyol. No passa el mateix en els homes de classe més avantatjada ja que, en aquests, són de nou els de PVD els que major nombre de trastorns diuen tenir enfront dels altres grups, malgrat ser els que millor salut percebuda declaren. En les dones, les de PVD són les que declaren en menor

Gràfic 1.

Homes i dones que declaren tenir salut dolenta i molt dolenta segons la classe social i el lloc d'origen. Catalunya, 2006

Font: ESCA 2006.

proporció un elevat nombre de trastorns crònics tant en les de classe manual com en les no manuals.

Pel que fa als tipus de trastorn més freqüents, tal com es pot observar en la taula 3, són el mal d'esquena i l'obesitat. Quant a la distribució per gènere, classe social i lloc d'origen no s'observa una tendència clara; així, el mal d'esquena és més present en dones que en homes i en les classes manuals; quant al lloc d'origen més afectat va canviant segons el grup.

La limitació crònica de l'activitat afecta principalment dones de classe manual de països rics, dones de classe no manual autòctones de fora de Catalunya i homes de classe manual de PVD. Finalment, pel que fa a les lesions per accidents durant l'any anterior a l'entrevista, el grup més afectat, amb un 23,9%, són els homes de PVD de classe no manual i en les dones, amb un 28,9%, les de PD de classe manual.

Taula 3.

Trastorns crònics, limitació de l'activitat i lesions per accident en homes i dones segons la classe social i el lloc d'origen. ESCA. Catalunya, 2006

	Homes		Dones	
	Manuals	No manuals	Manuals	No manuals
Patiment de més de 2 trastorns crònics				
• Nascuts a Catalunya	38,6	31,1	58,3	49,4
• Nascuts a la resta de l'EE	40,7	34,5	60,9	49,6
• Nascuts en PD	26,6	25,1	61,4	53,1
• Nascuts en PVD	33,2	38,6	50,8	49,1
TRASTORNS ESPECÍFICS				
Depressió, ansietat				
• Nascuts a Catalunya	11,7	9,1	25,2	17,5
• Nascuts a la resta de l'EE	12,4	10,0	30,7	19,1
• Nascuts en PD	6,8	10,2	30,1	19,5
• Nascuts en PVD	12,9	14,5	21,3	7,9
Mal d'esquena, lumbar i cervical				
• Nascuts a Catalunya	31,8	25,1	47,7	40,3
• Nascuts a la resta de l'EE	36,0	27,8	49,0	39,0
• Nascuts en PD	24,2	20,7	51,3	36,9
• Nascuts en PVD	33,2	34,3	44,6	35,0
Obesitat				
• Nascuts a Catalunya	14,6	10,7	15,8	7,9
• Nascuts a la resta de l'EE	16,6	10,7	14,2	8,4
• Nascuts en PD	22,0	9,9	7,8	5,6
• Nascuts en PVD	12,5	7,7	18,1	13,8
Limitació crònica de l'activitat				
• Nascuts a Catalunya	15,0	11,3	20,6	16,4
• Nascuts a la resta de l'EE	14,5	11,2	23,6	19,6
• Nascuts en PD	13,8	9,8	31,8	12,4
• Nascuts en PVD	18,3	13,7	15,9	11,4
Limitació aguda de l'activitat				
• Nascuts a Catalunya	12,1	8,7	18,6	14,7
• Nascuts a la resta de l'EE	12,4	13,3	22,3	12,7
• Nascuts en PD	18,0	3,0	18,3	15,8
• Nascuts en PVD	13,4	20,9	18,0	16,8
Lesions per accidents				
• Nascuts a Catalunya	18,1	14,6	17,5	15,4
• Nascuts a la resta de l'EE	18,9	14,5	14,5	21,0
• Nascuts en PD	14,8	9,7	28,9	17,8
• Nascuts en PVD	15,6	23,9	22,7	20,4

% estandarditzats per edat.

Font: ESCA 2006.

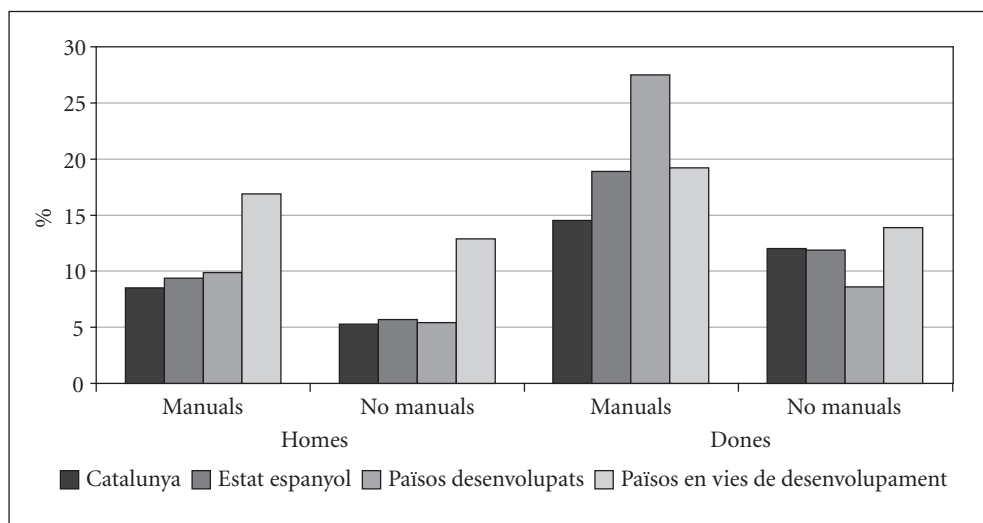
LA SALUT MENTAL

En l'enquesta de salut s'utilitza una bateria de preguntes sobre el benestar emocional de la persona (si s'ha pogut concentrar bé durant els últims trenta dies, sobre les seves preocupacions, si sent que fa un paper útil en la vida, si se sent capaç de prendre decisions, si se sent en tensió, sobre les seves dificultats, i altres), totes elles encaminades a saber si la persona està en risc de tenir un patiment mental que el pugui conduir a una depressió o qualsevol altre trastorn de tipus psicològic. Aquestes preguntes estan basades en el qüestionari de Goldberg de dotze preguntes (Goldberg, Cooper, Eastwood, Kedwart i Shepherd, 1970) traduït i validat al nostre context (Muñoz Rodríguez, 1993).

Així, quant al risc de patiment psicològic o de mala salut mental (gràfic 2), apareixen una altra vegada desigualtats de gènere en el sentit que les dones estan més afectades que els homes. I també apareixen desigualtats de classe, sent les persones de les classes

Gràfic 2.

Mala salut mental en homes i dones segons la classe social i el lloc d'origen. Catalunya, 2006

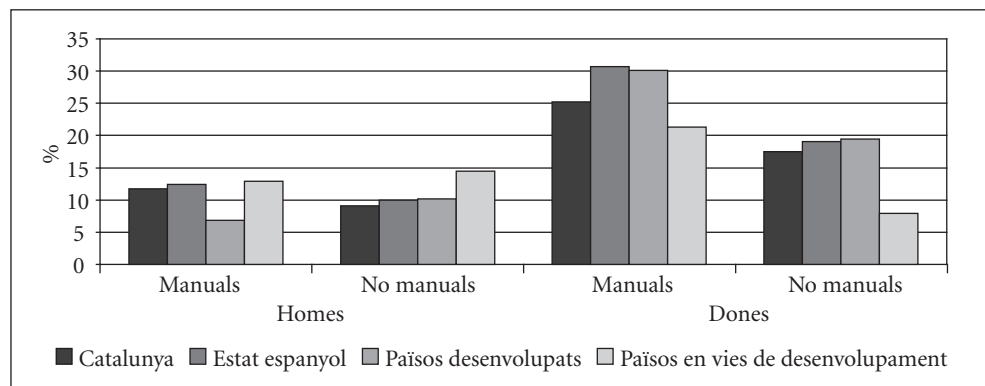

Font: ESCA 2006.

socials més desavantajades les que presenten percentatges més alts. D'altra banda, en el cas dels homes, apareixen desigualtats segons el lloc d'origen sent els homes de PVD els que tenen una pitjor salut mental en ambdós grups de classes socials. En el cas de les dones clarament són les de classe manual i especialment les de PD amb un 27,5% les més afectades de mala salut mental; en el grup de les de classe no manual, les més afectades són també les de PVD.

Gràfic 3.

Depressió i/o ansietat en homes i dones segons la classe social i el lloc d'origen. Catalunya, 2006

Font: ESCA 2006.

Aquests resultats concorden força amb els obtinguts en preguntar directament a les persones si han patit els han diagnosticat depressió i/o ansietat. Com es pot observar en el gràfic 3, també són les dones i especialment les de classe manual les més afectades, si bé les dones de PVD són les que menys declaren tenir depressió i/o ansietat, tant en la classe manual com en la no manual.

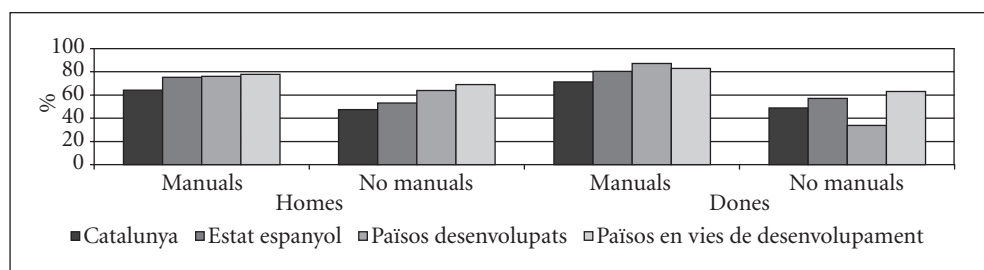
LA UTILITZACIÓ DE SERVEIS SANITARIS I LES PRÀCTIQUES PREVENTIVES

Al nostre país, el sistema de salut és d'accés universal per a tothom i en aquest sentit podem afirmar que no hi ha desigualtats quant a serveis oferts. Tot i això, continuen havent-hi sectors de població que utilitzen menys determinats tipus de serveis, sobretot els no oferts pel Servei Català de la Salut o alguns serveis preventius (Borrell i Benach, 2005). Cal assenyalar que, a Catalunya, hi ha un percentatge important de persones que, a part de la sanitat pública, paguen una mútua privada i per tant disposen d'una doble cobertura, principalment les persones de les classes socials més afavorides.

Així el gràfic 4 mostra com el percentatge de persones que només tenen cobertura sanitària pública és força baix sobretot en els homes i dones nascuts a Catalunya de les classes socials no manuals, on no arriba ni al 50%. Les que més declaren tenir només cobertura pública són les dones de la classe manual de tots els llocs d'origen, sobretot immigrants, tant de PD com de PVD.

Gràfic 4.

Homes i dones amb cobertura sanitària exclusivament pública segons la classe social i el lloc d'origen. Catalunya, 2006

Font: ESCA 2006.

Quant a la utilització dels serveis de salut, tant els homes com les dones de la classe manual procedents dels PVD són els que menys diuen haver anat al metge de capçalera durant els últims dotze mesos, mentre que en les classes no manuals els que menys

declaren haver anat al metge són els de PD. Tant en homes com en dones i de totes les classes socials, els de PVD són els que menys han visitat l'especialista, concretament el dentista. No passa el mateix en la visita a urgències, en què els homes de PVD, tant de la classe manual com de la no manual, són els que més declaren haver-hi anat, amb un 37,2% i un 31,8% respectivament. En el cas de les dones, les que més declaren haver anat a urgències són les autòctones nascudes fora de Catalunya, seguides per les de PVD i en ambdues classes socials. En tots els casos les persones de PVD són les que menys hospitalitzacions han tingut durant l'any previ a l'enquesta.

Taula 4.

Cobertura sanitària i ús de serveis en homes i dones segons la classe social i el lloc d'origen. Catalunya, 2006

	Homes		Dones	
	Manuais	No manuals	Manuais	No manuals
Visita al metge de capçalera				
• Nascuts a Catalunya	69,0	66,0	76,1	72,5
• Nascuts a la resta de l'EE	72,3	72,2	80,5	71,8
• Nascuts en PD	71,6	61,1	86,1	62,4
• Nascuts en PVD	67,8	70,4	71,2	69,0
Visita al dentista				
• Nascuts a Catalunya	29,3	35,0	34,9	44,4
• Nascuts a la resta de l'EE	31,5	38,9	30,1	46,3
• Nascuts en PD	33,6	43,8	33,9	50,2
• Nascuts en PVD	20,5	32,2	26,0	30,7
Visita a urgències				
• Nascuts a Catalunya	28,2	23,5	33,9	30,3
• Nascuts a la resta de l'EE	33,6	26,7	36,3	35,4
• Nascuts en PD	29,7	20,3	44,5	29,5
• Nascuts en PVD	37,2	31,8	35,6	32,1
Hospitalització durant l'últim any				
• Nascuts a Catalunya	8,1	5,8	11,3	9,3
• Nascuts a la resta de l'EE	7,5	7,7	12,7	10,7
• Nascuts en PD	7,8	5,5	22,4	4,2
• Nascuts en PVD	6,2	4,7	10,7	9,2

% estandarditzats per edat.

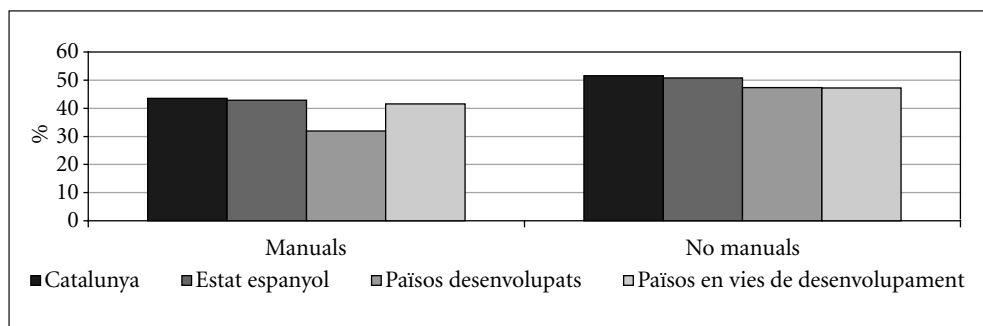
Font: ESCA 2006.

En general, tant en homes com en dones, les persones de classe manual acudeixen més que les no manuals al metge de capçalera i a urgències, però menys al dentista (taula 4).

Quant a pràctiques preventives lligades a la salut de la dona, com es pot observar en el gràfic 5, les dones de classes més avantatjades visiten més el ginecòleg de manera regular sigui quin sigui el seu lloc d'origen, i les immigrants són les que menys es controlen tant de les classes manuals com de les no manuals i tant si són de PD com de PVD.

Gràfic 5.

Visites al ginecòleg segons la classe social i el lloc d'origen. Catalunya, 2006

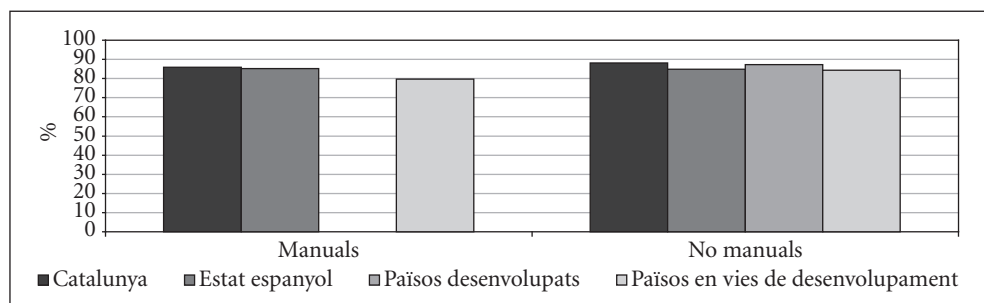

Font: ESCA 2006.

En el grup de dones de cinquanta a seixanta-nou anys, tributàries de cribratge poblacional de càncer de mama, és notori que en tots els grups estudiats declaren fer-se mamografies de manera regular si bé no queda clar que sigui amb periodicitat constant, pels volts del 80% o més. Són les dones de PVD i de classe manual les que, amb un 79,7%, declaren menys controls regulars, tal com es pot observar en el gràfic 6. Altrament, és interessant, però, el fet que la via per la qual diuen fer-se els controls mamogràfics les dones de classes manuals de tots els orígens, és a través del Programa Poblacional de Detecció Precoç estès a tot Catalunya, cosa que posa en evidència la contribució del programa a la disminució de les desigualtats vinculades tant a la classe social com a l'origen de les persones (vegeu la taula B de l'Annex).

Gràfic 6.

Dones de cinquanta a seixanta-nou anys que es fan controls mamogràfics de manera regular segons la classe social i el lloc d'origen. Catalunya, 2006

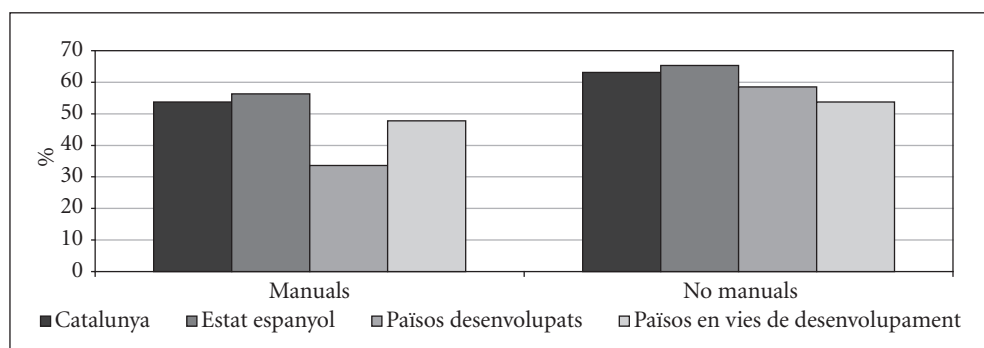

Font: ESCA 2006.

Pel que fa al control de càncer de cèrvix a través de la realització de citologies regulars, en primer lloc s'observa menys control que en el cas de la mamografia, desigualtat segons la classe social (les dones de classes no manuals es controlen més) i de nou les dones immigrants en general realitzen menys controls (gràfic 7).

Gràfic 7.

Dones que es fan citologies de manera regular segons la classe social i el lloc d'origen. Catalunya, 2006

Font: ESCA 2006.

CONCLUSIONS

Els resultats posen en evidència que les persones d'origen immigrant viuen en unes condicions laborals i d'habitatge més precàries que la resta de la població, fets que són determinants en la seva salut. Respecte als estils de vida, fumen menys i consumeixen menys altres substàncies addictives. Declaren un estat de salut similar al de la resta de persones de la seva classe social i juntament amb els autòctons nascuts fora de Catalunya tenen una salut lleugerament pitjor que els autòctons nascuts a Catalunya. No acudeixen en major mesura als serveis assistencials d'atenció primària, si bé, sobretot els homes, tenen una major tendència a acudir als serveis d'urgències tot i que no de manera més accentuada que la resta de la població. En el cas de les dones, les immigrants van a urgències en menor mesura que les autòctones nascudes fora de Catalunya. Hi ha una lleugera tendència a fer menys pràctiques preventives en la salut de les dones. La majoria tenen cobertura pública, si bé el nombre de persones immigrants que ja tenen doble cobertura és notable.

Els resultats exposats van en la mateixa línia d'estudis duts a terme anteriorment i que posen en evidència que les persones immigrants solen ser persones joves, amb estils de vida més saludables que els autòctons (Carrasco-Garrido, Gil de Miguel, Hernández Barrera i Jiménez-García, 2007) i amb bona salut. Però a mesura que passen els anys, la seva salut empitjora si no milloren les condicions de vida i treball del país d'acollida (Jansà i García de Olalla, 2004; Bates, Acevedo-García, Alegría i Krieger, 2008). En el nostre àmbit, però, encara no es pot analitzar l'efecte dels anys ja que la immigració és encara un fenomen molt recent i, per tant, caldrà doncs ser capaços d'aprendre de l'experiència prèvia de països amb més anys de tradició migratòria.

Quant a l'ús dels serveis, si bé en els resultats de l'enquesta es posa de manifest que utilitzen els serveis d'atenció primària en la mateixa mesura o menor que la població autòctona, alguns estudis com el que es va fer a Lleida durant el 2005 troben que la població immigrant en fa més ús, sobretot acudint als serveis mèdics per damunt dels d'infermeria, probablement a causa del desconeixement del sistema sanitari i de tenir una patologia diferent (Soler-González, Serna, Rué, Bosch, Ruíz i Gervilla, 2008). Quant a l'ús dels serveis d'urgències pels immigrants, només és major en el cas dels homes i,

en el de les dones, és inferior a les autòctones nascudes fora de Catalunya, la qual cosa explicaria les contradiccions aparents en alguns dels estudis fets i que fa que en definitiva no hi hagi una evidència clara de diferències d'ús (Carrasco-Garrido, Gil de Miguel, Hernández Barrera i Jiménez-García, 2007); mentre que en uns casos es constata un major ús d'urgències hospitalàries i en conseqüència d'hospitalitzacions (Rué, Cabré, Soler-González, Bosch, Almirall i Serna, 2008; Cots, Castells, García, Riu, Felipe i Vall, 2007) altres estudis mostren el contrari (Burón, Cots, García, Vall i Castells, 2008) i a més amb una casuística diferent, lligada a l'edat, al gènere (major nombre de parts) i també influït per factors culturals (Cots, Castells, Ollé, Manzanera, Varela i Vall, 2002). Caldrà veure com evoluciona l'ús dels serveis a mesura que les persones es van assentant i per tant van coneixent els serveis sanitaris i van desapareixent les barreres idiomàtiques i culturals, entre altres; l'experiència sembla mostrar que si bé al principi és major l'ús d'urgències, amb el temps la situació es va regularitzant i igualant a la de la resta de la població, que acudeix més a l'atenció primària (Leduc i Proulx, 2004). A més, amb el pas del temps, la població immigrant anirà envellint també i utilitzarà més els serveis (Jansà, 2006).

Quant a les pràctiques preventives, s'evidencia una menor pràctica dels immigrants i sobretot pel que fa a les relacionades amb la salut de la dona, sense que apareguin grans diferències entre lloc d'origen tot i que es mantenen les desigualtats de classe. De fet, l'experiència de països amb una més llarga tradició en matèria d'immigració mostra que, igual com succeeix en les classes socials més desfavorides, els serveis preventius són els menys utilitzats per la població immigrant en general i les dones en concret (Abraído-Lanza, Chao i Gammon, 2004). Aquest fet, està influenciat tant per factors i creences culturals com pels fets relacionats amb el procés de la immigració, que fa que la necessitat d'adaptar-se a la nova realitat i de fer-se un lloc a la nova societat deixi la cura de la salut en un segon terme (Remenick, 2003; Peek i Han, 2004).

Els resultats que s'acaben d'exposar i que són fruit d'una enquesta de salut adreçada a la població general mostren, per primera vegada, la salut percebuda per la població immigrant a Catalunya, i poden servir de base per posar en marxa polítiques socials i sanitàries adreçades a aquesta població. De tota manera, cal assenyalar que l'Enquesta de Salut de Catalunya només ha recollit informació sobre la població que està registrada;

per tant, no mostra informació sobre aquells sectors de la població més ocults i amb més necessitat. Tampoc recull informació sobre problemes de salut vinculats a patologies infectocontagioses com la tuberculosi i la sida, que tenen a veure amb l'endemicitat pròpia, sobretot, dels països en vies de desenvolupament, i amb les condicions de precarietat en què alguns d'aquests immigrants viuen en els països d'acollida (Agència de Salut Pública de Barcelona, 2007; Agència de Salut Pública de Barcelona, 2008; Novoa, García de Olalla, Clos, Orcau, Rodríguez-Sanz i Caylà, 2008) vinculades a la seva situació d'irregularitat, a canvis constants de país, ciutat, habitatge i lloc de treball i que fan, a més, que els tractaments de les malalties siguin més complexos.

Així doncs, aquesta visió poblacional que aporta l'enquesta de salut posa de manifest que les persones immigrants tendeixen a tenir el mateix comportament de salut que la resta de la població, dibuixant també per igual el mapa de desigualtats de classe i de gènere. Tot això fa pensar que cal implementar mesures, no sempre fàcils, per abordar les barreres percebudes per les persones immigrants, que són tan diverses com cultures i individus hi ha, fent difícils les generalitzacions (Scheppers, Van Dongen, Dekker, Geertzen i Dekker, 2006). Entre aquestes mesures cal, entre altres coses, facilitar al màxim els tràmits administratius necessaris per accedir i conèixer els serveis de salut així com una normativa clara i general per a tots els municipis de Catalunya per tal de millorar les condicions de vida i treball i d'evitar condicions al límit de la indigència (Síndic de Greuges de Catalunya, 2008). També cal formar i sensibilitzar la societat i els professionals de la multiculturalitat (Vázquez, Terraza i Vargas, 2008) i continuar treballant contra les desigualtats socioeconòmiques i la pobresa que, en definitiva, són uns dels principals causants de malalties i desigualtats de salut (Benach i Amable, 2004). Tots aquests temes han de ser considerats prioritaris en l'agenda política actual.

Referències bibliogràfiques

ABRAÍDO-LANZA, A. F.; CHAO, M. T.; GAMMON, M. D. (2004). "Breast and cervical cancer screening among latinas and non-latina whites". *Am J Public Health*, núm. 94(8), p. 1393-1398.

AGÈNCIA DE SALUT PÚBLICA DE BARCELONA (2007). *La tuberculosi a Barcelona, Informe 2006*. Barcelona: Agència de Salut Pública de Barcelona.

AGÈNCIA DE SALUT PÚBLICA DE BARCELONA (2008). *La salut de la població immigrant de Barcelona*. Barcelona: Agència de Salut Pública de Barcelona.

ATXOTEGUI, J. (2000). "Los duelos de la migración: una aproximación psicopatológica y psicosocial", a E. PERDIGUERO, J.M. COMELLES (eds.). *Medicina y cultura*. Barcelona. Col. Estudios entre la Antropología y la Medicina.

BADA, J. L.; BADA, R. M. (1996). "Repercusiones sociosanitarias de la inmigración en España". *FMC*, núm. 3(5), p. 277-278.

BALANZÓ, X. (1991). "Enfermedades importadas y medicina de la inmigración". *Aten Primaria*, núm. 8, p. 527-529.

BATES, L. M.; ACEVEDO-GARCÍA, D.; ALEGRÍA, M.; KRIEGER, N. (2008). "Immigration and generational trends in body mass index and obesity in the United States: results of the National Latino and Asian American Survey, 2002-2003". *Am J Public Health*, núm. 98 (1), p. 70-77.

BEAGLEHOLE, R. (2002). "Determinants of health and disease, overview and framework", a R. DETELS, J. McEWAN, R. BEAGLEHOLE, H. TANAKA. *Oxford Textbook of Public Health*, 14ª edició, Oxford: The Scope or Public Health; Oxford University Press.

BENACH, J.; AMABLE, M. (2004). "Las clases sociales y la pobreza". *Gac Sanit*, núm. 18 (Supl. 1), p. 16-23.

BERRA, S.; ELORZA-RICART, J.M.; BARTOMEU, N.; HAUSMANN, S.; SERRA-SUTTON, V.; RAJMIL, L. (2004). *Necessitats en salut i utilització dels serveis sanitaris en la població immigrant a Catalunya, Revisió exhaustiva de la literatura científica*. Barcelona: Agència d'Avaluació de Tecnologia i Recerca Mèdiques, CatSalut, Departament de Sanitat i Seguretat Social, Generalitat de Catalunya.

BORRELL, C.; BENACH, J. (coords.) (2005). *Evolució de les desigualtats en la salut a Catalunya*. Informe CAPS-Fundació Jaume Bofill. Barcelona: Editorial Mediterrània.

BORRELL, C.; MUNTANER, C.; SOLÀ, J.; ARTAZCOZ, L.; PUIGPINÓS, R.; BENACH, J.; NOH, S. (2008). "Immigration and self-reported health status by social class and gender: the importance of material deprivation, work organisation and household labour". *J Epidemiol Community Health*, núm. 62(5), e7.

BURÓN, A.; COTS, F.; GARCÍA, O.; VALL, O.; CASTELLS, X. (2008). "Hospital emergency department utilisation rates among the immigrant population in Barcelona, Spain". *BMC Health Services Research*, núm. 8, p. 51 (<http://www.biomedcentral.com/1472-6963/8/51>).

CARRASCO-GARRIDO, P.; GIL DE MIGUEL, A.; HERNÁNDEZ BARRERA, V.; JIMÉNEZ-GARCÍA, R. (2007). "Health profiles, lifestyles and use of health resources by the immigrant population resident in Spain". *Eur J of Public Health*, núm. 17 (5), p. 503-507.

COL·LEGI OFICIAL DE METGES DE BARCELONA (2003). "Els immigrants i la seva salut". *Quaderns de la bona praxi*, núm. 16. Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona.

COMISIÓN EUROPEA DE SALUD PÚBLICA. "Estilo de vida". Dirección General de Sanidad y Protección de los Consumidores. (http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/lifestyle_es.htm).

COTS, F.; CASTELLS, X.; GARCÍA, O.; RIU, M.; FELIPE, A.; VALL, O. (2007). "Impact of immigration of the cost of emergency visits in Barcelona (Spain)". *BMC Health Services Research*, núm. 7, p. 9 (<http://www.biomedcentral.com/1472-6963/7/9>).

COTS, F.; CASTELLS, X.; OLLÉ, C.; MANZANERA, R.; VARELA, J.; VALL, O. (2002). "Perfil de la casuística hospitalaria de la población inmigrante en Barcelona". *Gac Sanit*, núm. 16(5), p. 376-384.

DAHLGREEN, G.; WHITEHEAD, M. (1991). *Policies and strategies to promote equity in health*. Copenhagen: World Health Organisation.

DURÁN, E.; CABEZOS, J.; ROS, M. i Col·l. (1996). "Tuberculosis en inmigrantes recién llegados a Barcelona". *Med Clin*, núm. 106, p. 525-528.

GOLDBERG, D. P.; COOPER, B.; EASTWOOD, M. R.; KEDWART, H. B.; SHEPHERD, M. (1970). "A standardized psychiatric interview for use in community surveys". *Br J Prev Soc Med*, núm. 24, p. 18-23.

GRUPO DE TRABAJO DE LA SOCIEDAD ESPAÑOLA DE EPIDEMIOLOGÍA (1995). *La medición de la clase social en ciencias de la salud*. Barcelona: SG Editores.

GRUPO SEE; GRUPO SEMFYC (2000). "Una propuesta de medida de la clase social". *Aten Primaria*, núm. 25, p. 350-363.

IDLER, E. L.; BEYAMINI, Y. (1997). "Self-rated health and mortality: a review of twenty-seven community studies". *J Health Soc Beha*, núm. 38, p. 21-37.

INSTITUT MUNICIPAL DE LA SALUT PÚBLICA (2002). *La salut dels immigrants. Informe 2001. Anàlisi de les estadístiques vitals a la ciutat de Barcelona, 1995-1999*. Servei d'Informació Sanitària, Institut Municipal de la Salut Pública.

JANSÀ, J. M. (2006). "Inmigración y envejecimiento, nuevos retos en salud pública". *Gac Sanit*, núm. 20 (supl. 1), p. 10-14.

JANSÀ, J. M.; GARCÍA DE OLALLA, P. (2003). "Desigualtats en la salut i la immigració" a *Les desigualtats en la salut a Catalunya*. Informe CAPS-Fundació Jaume Bofill. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

JANSÀ, J. M.; GARCÍA DE OLALLA, P. (2004). "Salud e inmigración: nuevas realidades y nuevos retos". *Gac Sanit*, núm. 18 (supl. 1), p. 207-212.

JANSÀ, J. M.; VILLALBÍ, J. R. (1995). "La salud de los inmigrantes y la atención primaria". *Aten Primaria*, núm. 15(5), p. 320-327.

LEDUC, N.; PROULX, M. (2004). "Patterns of Health Utilization by Recent Immigrants". *Journal of Immigrant Health*, núm. 6 (1), p. 15-27.

MINISTERIO DE TRABAJO E INMIGRACIÓN (2007). *Anuario Estadístico de Inmigración 2006*. Gobierno de España, Ministerio de Trabajo e Inmigración (en pdf).

MOMPART, A.; MEDINA, A.; BRUGULAT, P.; TRESSERRES, R. (2006). *Encuesta de Salud de Catalunya 2006. Un instrumento de planificación sanitaria*, Índice; p. 19-22.

MUÑOZ RODRÍGUEZ, P. E. (1993). "Estudio de validación predictiva del General Health Questionnaire (GHQ) en población general urbana (expediente 93/0905)" a *Anales del Fondo de Investigación Sanitaria* 1993. Madrid: Fondo de Investigación Sanitaria, p. 221.

NOVOA, A. M.; GARCÍA DE OLALLA, P.; CLOS, R.; ORCAU, A.; RODRÍGUEZ-SANZ, M.; CAYLÀ, J. A. (2008). "Increase in the Non-HIV-Related Deaths Among Aids Cases in the HAART Era". *Current HIV Research*, núm. 6(1), p. 1-5.

PEEK, M. E.; HAN, J. H. (2004). "Disparities in Screening Mammography". *J Gen Intern Med*, núm. 19, p. 184-194.

PIETZ, K.; PETERSEN, L. A. (2007). "Comparing self-reported health status and diagnosis-based risk adjustment to predict 1- and 2 to 5-year mortality". *Health Serv Res*, núm. 42(2), p. 629-643.

PUIGPINÓS, R.; BORRELL, C.; PASARÍN, M. I.; ROHLFS, I.; BRUGAL, T.; JANSÀ, J. M.; DE ANDRÉS, J. (1999). "La salut de la població marginal i/o vulnerable a la ciutat de Barcelona". *Barcelona Societat*, núm. 10, p. 38-45.

REMENICK, L. (2003). " 'I have no time for potential troubles': Russian immigrant women and breast cancer screening in Israel". *J Immigrant Health*, núm. 5(4), p. 153-163.

RUÉ, M.; CABRÉ, X.; SOLER-GONZÁLEZ, J.; BOSCH, A.; ALMIRALL, M.; SERNA, M. C. (2008). "Emergency hospital services utilization in Lleida (Spain): a cross-sectional study of immigrant and Spanish-born populations". *BMC Health Services Research*, núm. 8, p. 81 (<http://www.biomedcentral.com/1472-6963/8/81>).

SCHEPPERS, E.; VAN DONGEN, E.; DEKKER, J.; GEERTZEN, J.; DEKKER, J. (2006). "Potential barriers to the use of health services among ethnic minorities: a review". *Family Practice*, núm. 23, p. 325-348.

SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA (2008). *La gestió municipal de l'empadronament dels immigrants. Informe Extraordinari*. Barcelona: Síndic de Greuges de Catalunya.

SOLER-GONZÁLEZ, J.; SERNA, C.; RUÉ, M.; BOSCH, A.; RUÍZ, M. C.; GERVILLA, J. (2008). "Utilización de recursos de atención primaria por parte de inmigrantes y autóctonos que han contactado con los servicios asistenciales de la ciudad de Lleida". *Aten Primaria*, núm. 40 (5), p. 225-233.

VÁZQUEZ, M. L.; TERRAZA, R.; VARGAS, I. (2008). *Atenció a la salut dels immigrants: necessitats sentides pel personal responsable*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Salut, Consorci Hospitalari de Catalunya.

ANNEX

Taula A.

Nivell d'estudis, ingressos, situació laboral i condicions de vida en homes i dones segons la classe social i el lloc d'origen. ESCA. Catalunya, 2006

	Homes		Dones	
	Manuais	No manuals	Manuais	No manuals
NIVELL D'ESTUDIS				
Primaris o inferiors				
• Nascuts a Catalunya	76,9	36,4	79,3	37,8
• Nascuts a la resta de l'EE	84,7	38,6	89,2	48,6
• Nascuts en PD	67,9	28,2	57,2	7,5
• Nascuts en PVD	65,7	28,7	69,1	32,2
Secundaris o intermeds:				
• Nascuts a Catalunya	20,6	31,1	18,0	29,0
• Nascuts a la resta de l'EE	12,9	30,5	10,5	20,3
• Nascuts en PD	23,7	24,3	31,9	29,6
• Nascuts en PVD	21,2	32,3	21,3	31,8
Universitaris				
• Nascuts a Catalunya	2,4	32,4	2,6	33,1
• Nascuts a la resta de l'EE	2,5	30,9	0,3	31,3
• Nascuts en PD	8,3	47,6	10,8	62,8
• Nascuts en PVD	13,1	48	9,6	36,0
Ingressos individuals <900 euros/mes				
• Nascuts a Catalunya	33,3	21,9	63,7	33,9
• Nascuts a la resta de l'EE	33,5	16,2	65,5	38,6
• Nascuts en PD	37,6	13,6	70,4	33,9
• Nascuts en PVD	46,8	43,4	71,0	31,5
Ingressos familiars <6.000 euros per persona i any				
• Nascuts a Catalunya	27,1	15,5	32,8	16,9
• Nascuts a la resta de l'EE	34,9	14,9	36,3	18,5
• Nascuts en PD	27,7	14,4	39,8	12,4
• Nascuts en PVD	48,9	42,1	53,0	20,1
SITUACIÓ LABORAL (en persones menors de 65 anys)				
Quants treballen				
• Nascuts a Catalunya	78,5	80,9	58,5	72,3
• Nascuts a la resta de l'EE	80,5	82,9	58,2	66,6
• Nascuts en PD	86,7	78,4	84,0	64,2
• Nascuts en PVD	81,4	76,1	64,6	62,8

Quants sense contracte				
• Nascuts a Catalunya	0,4	0,0	6,7	1,3
• Nascuts a la resta de l'EE	0,0	0,0	7,1	1,3
• Nascuts en PD	4,9	0,0	25,0	0,0
• Nascuts en PVD	4,5	3,8	10,9	0,0
Quants amb contracte temporal				
• Nascuts a Catalunya	16,4	7,1	19,5	12,4
• Nascuts a la resta de l'EE	18,1	6,8	22,6	15,3
• Nascuts en PD	20,7	16,8	16,1	11,8
• Nascuts en PVD	45,4	30,1	35,3	18,8
Quants treballen >40 h. setmanals				
• Nascuts a Catalunya	45,1	46,0	22,0	18,1
• Nascuts a la resta de l'EE	50,1	48,0	16,3	20,8
• Nascuts en PD	41,1	25,5	9,9	13,8
• Nascuts en PVD	40,1	42,7	31,4	30,2
Amuntegament				
• Nascuts a Catalunya	7,8	5,6	10,2	6,3
• Nascuts a la resta de l'EE	9,9	10,0	11,0	4,3
• Nascuts en PD	19,5	2,3	5,8	3,0
• Nascuts en PVD	29,0	17,3	36,6	7,4

% estandarditzats per edat.

Font: ESCA 2006.

Taula B.

Pràctiques preventives en dones segons la classe social i el lloc d'origen. ESCA. Catalunya, 2006

	Manuals	No manuals
Visita al ginecòleg		
• Nascudes a Catalunya	43,5	51,5
• Nascudes a la resta de l'EE	42,8	50,8
• Nascudes en PD	31,9	47,3
• Nascudes en PVD	41,5	47,2
Dones de 40 a 49 anys que es fan mamografies periòdicament		
• Nascudes a Catalunya	58,2	74,1
• Nascudes a la resta de l'EE	53,8	71,4
• Nascudes en PD	13,6	50,0
• Nascudes en PVD	55,3	55,3
Dones de 50 a 69 anys que es fan mamografies periòdicament		
• Nascudes a Catalunya	85,9	88,2
• Nascudes a la resta de l'EE	85,2	84,9
• Nascudes en PD	0,0	87,2
• Nascudes en PVD	79,7	84,3
Lloc de realització de la mamografia les dones de 50 a 69 anys		
Privat		
• Nascudes a Catalunya	12,0	33,1
• Nascudes a la resta de l'EE	9,0	24,3
• Nascudes en PD	0,0	28,8
• Nascudes en PVD	10,4	24,2
Públic		
• Nascudes a Catalunya	31,4	24,0
• Nascudes a la resta de l'EE	34,6	29,2
• Nascudes en PD	0,0	20,1
• Nascudes en PVD	24,9	21,4
Programa de detecció precoç del càncer de mama		
• Nascudes a Catalunya	56,6	43,0
• Nascudes a la resta de l'EE	56,4	46,5
• Nascudes en PD	0,0	51,0
• Nascudes en PVD	64,7	54,3
Citologies periòdiques		
• Nascudes a Catalunya	53,7	63,1
• Nascudes a la resta de l'EE	56,3	65,3
• Nascudes en PD	33,6	58,5
• Nascudes en PVD	47,8	53,7

% estandarditzats per edat.

Font: ESCA 2006.

11 La presència de l'alumnat estranger en el sistema educatiu de Catalunya els cursos 2006-2007 i 2007-2008

Mònica Nadal Anmella

RESUM

En aquest capítol es recullen les dades corresponents als cursos 2006-2007 i 2007-2008, aquestes darreres encara provisionals en el moment de finalitzar el text. Les dades mostren que en el darrer curs s'ha reprès el ritme de creixement de l'alumnat estranger, després de tres anys en què semblava que s'alentia. En començar el curs 2007-2008 hi havia al voltant de 138.000 alumnes estrangers en el sistema educatiu català, el 15% del total. Aquest percentatge és superior en els centres de titularitat pública, on sumen al voltant del 20%, que en els centres de titularitat privada, on representen al voltant del 5%. Per orígens, el 43,7% procedeix d'algun país de l'Amèrica central i del sud (60.000 alumnes), una quarta part del Magreb i el 18% d'Europa, amb un pes creixent dels països de l'est d'Europa. L'alumnat estranger és present en totes les comarques catalanes, tot i que amb intensitats i perfils distints.

Un any més, recollim en aquest capítol les dades més recents i actualitzades sobre l'alumnat estranger a les aules de Catalunya. Farem servir les dades consolidades del curs 2006-2007 i les de matriculació per al curs 2007-2008, considerades provisionals en el moment de redactar aquestes línies però, segons el Departament, no gaire allunyades de les definitives en tancar el curs.¹

Agraïm un cop més al Servei d'Estadístiques del Departament d'Educació la seva col·laboració amb la cessió de les dades per a la realització d'aquest capítol, cosa que ens permet disposar en aquesta edició d'una sèrie que es remunta al curs 2001-2002. Per construir les taules que es presenten en aquesta publicació depenem de la manera com es recullen i com se'ns ofereixen. Així, si bé les dades de l'ensenyament primari, l'ESO, el batxillerat i els cicles formatius són recollides de manera molt semblant (un registre per alumne), el primer cicle d'infantil, l'educació especial i els programes de garantia social tenen un altre funcionament. Remetem al lector a l'Anuari 2005 i 2006, on s'explica la manera com són recollides aquestes dades i les limitacions que tenen a l'hora de disposar de sèries completes i homogènies. Així veurem que sempre que ha estat possible hem incorporat les dades

1. Són dades proporcionades el mes de març del 2008. Com hem assenyalat en altres edicions de l'Anuari, el Departament ens informa que les dades d'un curs escolar són les referents a les matriculacions a l'inici del curs. És a dir, les incorporacions tardanes un cop iniciat el curs escolar es comptabilitzen separatament; l'alumnat que arriba durant el curs "emergeix" en la matrícula del curs següent. Evidentment, aquesta comptabilitat administrativa no té implicacions acadèmiques per a l'alumne que fa aquesta incorporació fora de termini.

d'educació especial i les dels programes de garantia social, però no en disposem per tots els anys. Això implica que les xifres es poden interpretar de manera força fidedigna però hi ha marge per a alguns petits errors. En qualsevol cas, i més enllà de la xifra concreta, ens interessa proporcionar al lector informació sobre les tendències detectades en la composició de l'alumnat estranger i la seva presència en el sistema educatiu.

També advertim que per al curs 2007-2008, els alumnes romanesos i búlgars han estat incorporats a la Unió Europea, ja que tenen estatut de ciutadans comunitaris, encara que amb algunes limitacions. Tanmateix, es recomana la seva presència a les estadístiques que s'elaboren.

Com ja hem advertit en altres edicions, per parlar de la presència de l'alumnat immigrant en el sistema educatiu hem de recórrer a les dades sobre la nacionalitat de l'alumnat, cosa que dóna lloc a una reducció de l'abast de la noció d'"immigrant". Així, les taules s'han elaborat seguint un criteri administratiu i no "social"; així exclouen aquell alumnat que té nacionalitat espanyola (encara que sigui immigrant ell mateix o fill de famílies immigrades) i incorporen alumnat que, tot i haver nascut i haver-se socialitzat exclusivament al nostre país, té una nacionalitat diferent de l'espanyola. Com en altres àmbits referits a la immigració, copsar la realitat social a partir d'instruments dissenyats amb una altra voluntat (administrativa, en aquest cas) presenta limitacions, encara que és l'única manera d'aproximar-se a un fet tan complex.

Són molts i nombrosos els comentaris que es poden fer sobre les dades; però hem preferit aportar taules i gràfics amb comentaris breus i deixar que el lector explori les xifres ell mateix quan els comentaris resultin insuficients.

EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER

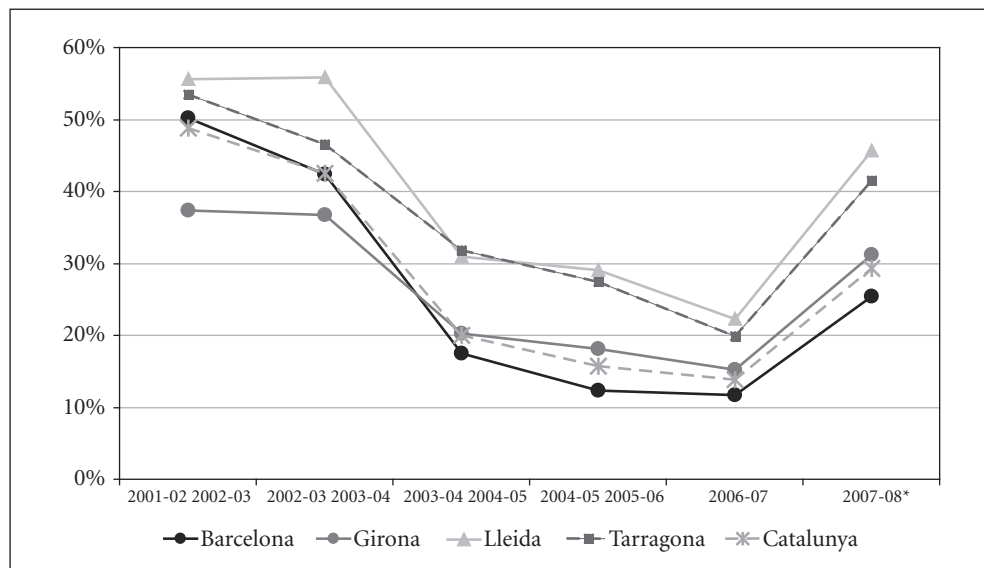
La taula 1 i el gràfic 1 ens mostren l'evolució de l'alumnat estranger a les aules catalanes en els darrers cursos. El curs 2007-2008 hi havia gairebé quatre alumnes estrangers per cada alumne en el curs 2001-2002. En termes relatius, aquest creixement és encara superior a les províncies de Lleida i Tarragona, ja que per cada alumne en el curs 2001-2002 n'hi ha ara sis i cinc, respectivament.

El gràfic 1 ens permet veure els creixements experimentats. Així veiem que totes les províncies catalanes han seguit una evolució semblant, encara que amb algunes petites diferències: creixements molt elevats en el primer curs de referència, una davallada intensa en el creixement experimentat entre el curs 2004-2005 i el 2006-2007 i un nou increment força considerable en el curs 2007-2008.

Les províncies amb increments percentuals més moderats són Barcelona i Girona, tot i ser les províncies amb més alumnat estranger des de fa més temps. Cal destacar que, de la mateixa manera que s'evidencia en el capítol sobre la població immigrada a Catalunya, Lleida i Tarragona són les províncies on els increments han estat més notables; en el darrer curs el creixement ha estat superior al 40%.

Gràfic 1.

Evolució del ritme de creixement de l'alumnat estranger. Catalunya i províncies, cursos 2001-2002 a 2007-2008

* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

Taula 1.

Evolució del nombre d'alumnes estrangers. Catalunya i províncies, cursos 2001-2002 a 2007-2008

Província	Nombre d'alumnes							Creixement anual						
	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008*	2001-2002 2002-2003	2002-2003 2003-2004	2003-2004 2004-2005	2004-2005 2005-2006	2006-2007	2007-2008*	
Barcelona	25.668	38.561	54.886	64.483	72.423	80.894	90.791	50,2%	42,3%	17,5%	12,3%	11,7%	25,4%	
Girona	5.621	7.719	10.559	12.691	14.985	17.268	19.656	37,3%	36,8%	20,2%	18,1%	15,2%	31,2%	
Lleida	1.571	2.445	3.810	4.988	6.438	7.872	9.375	55,6%	55,8%	30,9%	29,1%	22,3%	45,6%	
Tarragona	3.441	5.281	7.740	10.207	13.005	15.588	18.398	53,5%	46,6%	31,9%	27,4%	19,9%	41,5%	
Catalunya	36.301	54.006	76.995	92.369	106.851	121.622	138.220	48,8%	42,6%	20,0%	15,7%	13,8%	29,4%	

* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

Així doncs, a Catalunya el 15% de l'alumnat és estranger. Tal i com podem observar a la taula 2, aquest percentatge és superior en l'escolarització obligatòria (primària i ESO) i menor en la resta de nivells educatius. També veiem com aquest alumnat es

Taula 2.

Pes de l'alumnat estranger en el sistema educatiu de Catalunya, segons el nivell. Cursos 2003-2004 a 2007-2008

	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008*
Educació infantil	7,0%	7,6%	9,1%	10,3%	10,7%
Educació primària	9,0%	10,9%	12,5%	16,1%	17,4%
ESO	7,9%	9,1%	11,9%	15,7%	18,7%
Batxillerat	3,4%	4,2%	5,0%	6,3%	7,3%
C. F. Grau Mitjà	4,3%	5,8%	7,7%	10,7%	12,3%
C. F. Grau Superior	3,7%	4,8%	5,8%	7,1%	7,9%
Educació especial	8,2%	10,4%	--	--	--
PGS	--	--	19,3%	22,3%	35,7%
Total	7,4%	8,7%	10,6%	13,3%	14,9%

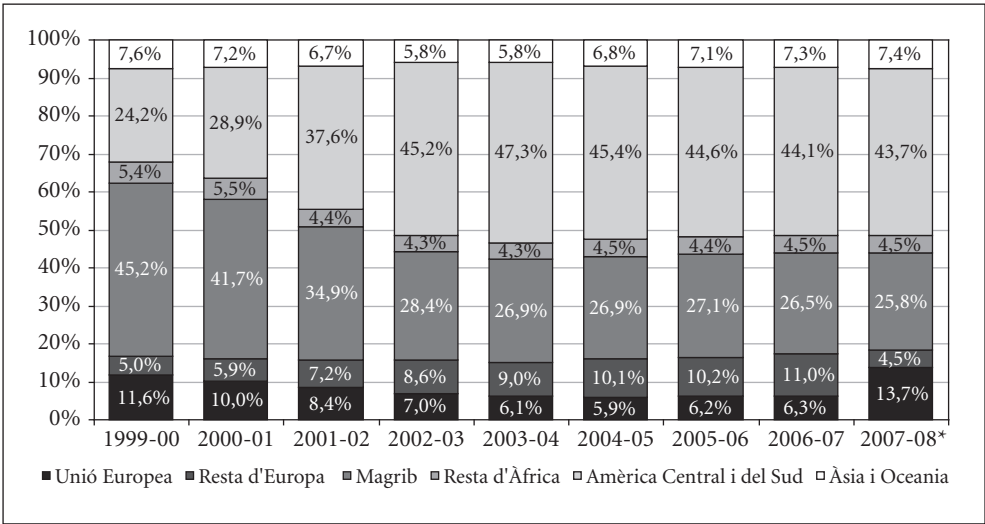
* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

troba sobrerrepresentat en els programes de garantia social, on representen més d'un terç del total.

Si fem una ullada al gràfic 2 veurem quina és la composició de l'alumnat estranger per grans grups continentals. Fixem-nos en els canvis esdevinguts, que reflecteixen els diferents fluxos migratoris dels darrers deu anys, així com les pautes d'assentament i les estratègies familiars dels col·lectius immigrants a Catalunya. El gràfic 2 es remunta al curs 1999-2000 per valorar millor com en menys d'una dècada la composició de l'alumnat estranger s'ha modificat substancialment. El predomini de les nacionalitats africanes (concretament l'alumnat procedent del Magrib, la major part del qual

Gràfic 2.
Evolució del percentatge d'alumnat estranger segons el grup continental.
Catalunya, cursos 1999-2000 a 2007-2008

* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008

Nota: En aquesta taula no s'han tingut en compte les persones de nacionalitat nord-americana, atès que numèricament són poc nombroses. En el curs 2007-2008, Romania i Bulgària són comptabilitzades dins de la Unió Europea.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

és marroquí) ha deixat pas a partir del curs 2001-2002 a l'alumnat llatinoamericà. Així, i en començar el curs 2007-2008, el 43,7% de l'alumnat estranger procedeix d'algun país d'Amèrica Central i del Sud (seixanta mil alumnes) enfront del 25,8% de l'alumnat del Magrib (35.640). Les nacionalitats europees sumen el 18,2%, amb un pes creixent dels països de l'est d'Europa (recordem que Romania i Bulgària apareixen com a països comunitaris a partir del curs 2007-2008). L'alumnat asiàtic i el de la resta d'Àfrica ha continuat creixent però de manera més moderada, cosa que explica que en termes relatius es mantinguin pels volts del 7,4% i del 4,5% respectivament del conjunt d'alumnat estranger.

La taula 3 ens permet observar l'evolució en xifres absolutes de les nacionalitats més nombroses, així com el pes que tenen a cada curs sobre el conjunt de l'alumnat estranger. En aquesta taula hem recollit les dades d'una selecció de cursos i no tota la seqüència, per evitar carregar la taula; remetem al lector a altres edicions de l'Anuari. Més enllà del pes dels grans grups continentals, s'observen dins de cada grup grans canvis pel que fa a les nacionalitats que en formen part.

Així, veiem que la nacionalitat més nombrosa és la marroquina, que amb 34.725 alumnes suma el 25% de tot l'alumnat estranger. A continuació trobem l'alumnat de l'Equador, amb més de disset mil alumnes (12,4%). En tercer lloc, l'alumnat procedent de Romania, amb gairebé deu mil nois i noies; el creixement d'aquest col·lectiu ha estat espectacular si recordem que el curs 2001-2002 no arribaven al mig miler d'estudiants. Aquests països, juntament amb Bolívia i Colòmbia (més de set mil alumnes cadascun), l'Argentina (amb sis mil) i el Perú i la Xina (prop de cinc mil cadascun), són al capdavant d'un llistat de més de cent seixanta nacionalitats presents a les aules catalanes, de les quals només vint-i-cinc tenen més de mil estudiants. Afegim també aquí la importància relativa dels escolars del Pakistan (que han passat de menys de cinc-cents a més de dos mil) o de l'alumnat de Gàmbia (gairebé tres mil) i del Senegal (poc més de mil), per la seva presència destacada en alguns territoris de Catalunya (vegeu la taula 8).

Taula 3.

Evolució del nombre d'alumnes estrangers per zona d'origen i nacionalitats principals. Catalunya, cursos 2001-2002 a 2007-2008

	2001-2002	% total	2003-2004	% total	2005-2006	% total	2006-2007	% total	2007-2008*	% total
Unió Europea	3.043	8,4%	4.723	6,1%	6.622	6,2%	7.634	6,3%	18.919	13,7%
Romania	-	-	-	-	-	-	-	-	9.079	6,6%
Itàlia	483	1,3%	993	1,3%	1.262	1,2%	1.517	1,2%	1.833	1,3%
Regne Unit	494	1,4%	858	1,1%	1.090	1,0%	1.191	1,0%	1.237	0,9%
Bulgària	-	-	-	-	-	-	-	-	1.186	0,9%
França	600	1,7%	872	1,1%	968	0,9%	1.020	0,8%	1.133	0,8%
Alemanya	598	1,6%	723	0,9%	843	0,8%	916	0,8%	942	0,7%
Resta de nacionalitats	868	2,4%	1.277	1,7%	2.459	2,3%	2.990	2,5%	3.509	2,5%
Resta d'Europa	2.613	7,2%	6.955	9,0%	10.922	10,2%	13.337	11,0%	6.162	4,5%
Romania	434	1,2%	2.475	3,2%	5.214	4,9%	6.934	5,7%	-	-
Rússia	446	1,2%	1.006	1,3%	1.477	1,4%	1.716	1,4%	1.967	1,4%
Ucraïna	287	0,8%	818	1,1%	1.355	1,3%	1.561	1,3%	1.839	1,3%
Bulgària	-	-	-	-	952	0,9%	1.063	0,9%	-	-
Resta de nacionalitats	1.446	4,0%	2.656	3,4%	1.924	1,8%	2.063	1,7%	2.356	1,7%
Magrib	12.676	34,9%	20.718	26,9%	28.982	27,1%	32.250	26,5%	35.640	25,8%
Marroc	12.414	34,2%	20.245	26,3%	28.324	26,5%	31.462	25,9%	34.725	25,1%
Resta de nacionalitats	262	0,7%	473	0,6%	658	0,6%	788	0,6%	915	0,7%
Resta d'Àfrica	1.600	4,4%	3.312	4,3%	4.664	4,4%	5.446	4,5%	6.261	4,5%
Gàmbia	848	2,3%	1.852	2,4%	2.486	2,3%	2.770	2,3%	2.891	2,1%
Senegal	-	-	-	-	806	0,8%	975	0,8%	1.166	0,8%
Resta de nacionalitats	752	2,1%	1.460	1,9%	1.372	1,3%	1.701	1,4%	2.204	1,6%
Amèrica del Nord	288	0,8%	393	0,5%	436	0,4%	468	0,4%	485	0,4%
Amèrica Central i del Sud	13.643	37,6%	36.396	47,3%	47.604	44,6%	53.664	44,1%	60.463	43,7%
Equador	3.558	9,8%	14.699	19,1%	15.382	14,4%	15.762	13,0%	17.177	12,4%
Bolívia	348	1,0%	1.558	2,0%	4.084	3,8%	6.331	5,2%	7.726	5,6%
Colòmbia	2.728	7,5%	4.911	6,4%	6.231	5,8%	6.754	5,6%	7.519	5,4%
Argentina	1.291	3,6%	4.326	5,6%	5.591	5,2%	5.910	4,9%	6.079	4,4%
Perú	1.429	3,9%	2.590	3,4%	3.917	3,7%	4.369	3,6%	4.995	3,6%
República Dominicana	1.184	3,3%	1.888	2,5%	2.445	2,3%	2.753	2,3%	3.216	2,3%
Uruguai	429	1,2%	1.542	2,0%	2.544	2,4%	2.761	2,3%	2.922	2,1%
Brasil	-	-	-	-	1.487	1,4%	2.042	1,7%	2.672	1,9%
Xile	592	1,6%	1.245	1,6%	1.957	1,8%	2.253	1,9%	2.501	1,8%
Resta de nacionalitats	2.084	5,7%	3.637	4,7%	3.966	3,7%	4.729	3,9%	5.656	4,1%
Àsia i Oceania	2.438	6,7%	4.498	5,8%	7.621	7,1%	8.823	7,3%	10.290	7,4%
Xina	995	2,7%	2.215	2,9%	3.661	3,4%	4.026	3,3%	4.819	3,5%
Pakistan	412	1,1%	693	0,9%	1.582	1,5%	2.037	1,7%	2.202	1,6%
Resta de nacionalitats	1.031	2,8%	1.590	2,1%	2.378	2,2%	2.760	2,3%	3.269	2,4%
Total d'alumnes estrangers	36.301	100%	76.995	100%	106.851	100%	121.622	100%	138.220	100%

* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

L'ALUMNAT ESTRANGER EN ELS CICLES EDUCATIUS

Les taules 4 i 5 ens presenten les dades sobre l'alumnat estranger en els diferents cicles educatius. La taula 4 ens presenta les xifres absolutes de l'alumnat estranger a cada cicle i ens diu quina és la composició d'aquest alumnat en cada un dels cicles i en el conjunt del sistema. La taula ens permet observar el pes diferenciat dels grups continentals a cada nivell. Així, veiem que en el conjunt del sistema educatiu, el 44% de l'alumnat és procedent d'Amèrica Central i del Sud però en el cicle infantil només representa el 29% i en el batxillerat i els cicles formatius són més de la meitat de tots els estudiants.² En canvi, els infants del Magrib sumen més d'un terç en el cicle infantil i es troben clarament subrepresentats en el batxillerat i els cicles formatius.

Aquestes diferències s'expliquen en part per la particular estructura per edats dels diferents col·lectius estrangers. El llatinoamericà, arribat recentment, incorpora nous efectius al sistema educatiu per la via del reagrupament familiar, és a dir sovint després de l'escolarització infantil, cosa que podria explicar que es trobin més concentrats en els nivells superiors de l'escolaritat i que de la secundària obligatòria en endavant tinguin un pes superior al que tenen en el conjunt del sistema educatiu.

Però també, com hem indicat en edicions anteriors de l'Anuari,³ aquestes diferències poden fer palesa una menor continuïtat dels estudis un cop finalitzada l'escolarització obligatòria d'alguns col·lectius. Així, el predomini dels nois i les noies del Marroc en l'escolarització infantil, primària i a l'ESO, es redueix molt notablement en passar a

2. Cal assenyalar que també es produeixen diferències entre les nacionalitats aplegades sota l'epígraf d'Amèrica Central i del Sud. Així, les nacionalitats més importants en tot el sistema educatiu són l'equatòria i la colombiana, excepte en el batxillerat, en què s'hi afegeix l'argentina, i en els cicles formatius de grau superior, en què són majoria els joves peruans.

3. Remetem als lectors al capítol de Carles Serra i Josep Maria Palaudàries "L'alumnat de nacionalitat estrangera en els estudis postobligatoris" a M. J. Larios i M. Nadal (2007). *L'estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2006*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill - Editorial Mediterrània. També a M. À. Alegre i M. Nadal "L'alumnat estranger a Catalunya", a M. J. Larios i M. Nadal (2006). *L'estat de la immigració a Catalunya. Anuari 2006*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill - Editorial Mediterrània.

Taula 4.
Presència de l'alumnat estranger en els cicles educatius segons la nacionalitat.
Catalunya, cursos 2006-2007 i 2007-2008

	Curs 2006-2007							
	Conjunt del sistema educatiu	Infantil	Primària	ESO	Batxillerat	C.F. Grau Mitjà	C.F. Grau Superior	PGS
Alumnat estranger	121.622 100%	19.932 100%	53.920 100%	35.888 100%	5.140 100%	3.596 100%	2.643 100%	503 100%
Unió Europea	7.634 6,3%	1.457 7,3%	3.134 5,8%	1.980 5,5%	507 9,9%	220 6,1%	318 12,0%	18 3,6%
Resta d'Europa	13.337 11,0%	2.235 11,2%	5.613 10,4%	3.971 11,1%	805 15,7%	391 10,9%	281 10,6%	41 8,2%
Magrib	32.250 26,5%	7.309 36,7%	14.678 27,2%	8.349 23,3%	539 10,5%	956 26,6%	251 9,5%	168 33,4%
Resta d'Àfrica	5.446 4,5%	1.530 7,7%	2.525 4,7%	1.068 3,0%	96 1,9%	135 3,8%	82 3,1%	10 2,0%
Amèrica del Nord	468 0,4%	103 0,5%	174 0,3%	103 0,3%	67 1,3%	9 0,3%	11 0,4%	1 0,2%
Amèrica Central i del Sud	53.664 44,1%	5.801 29,1%	24.106 44,7%	17.370 48,4%	2.767 53,8%	1.756 48,8%	1.626 61,5%	238 47,3%
Àsia i Oceania	8.823 7,3%	1.497 7,5%	3.690 6,8%	3.047 8,5%	359 7,0%	129 3,6%	74 2,8%	27 5,4%
	Curs 2007-2008 (dades provisionals)							
	Conjunt del sistema educatiu	Infantil	Primària	ESO	Batxillerat	C.F. Grau Mitjà	C.F. Grau Superior	PGS
Alumnat estranger	138.220 100,0%	21.592 100,0%	60.044 100,0%	42.453 100,0%	5.779 100,0%	4.565 100,0%	3.101 100,0%	686 100,0%
Unió Europea	18.919 13,7%	3.439 15,9%	8.070 13,4%	5.248 12,4%	1.050 18,2%	560 12,3%	488 15,7%	64 9,3%
Resta d'Europa	6.162 4,5%	870 4,0%	2.404 4,0%	1.925 4,5%	472 8,2%	246 5,4%	221 7,1%	24 3,5%
Magrib	35.640 25,8%	8.052 37,3%	16.094 26,8%	9.376 22,1%	569 9,8%	1.092 23,9%	258 8,3%	199 29,0%
Resta d'Àfrica	6.261 4,5%	1.714 7,9%	2.867 4,8%	1.273 3,0%	89 1,5%	169 3,7%	120 3,9%	29 4,2%
Amèrica del Nord	485 0,4%	97 0,4%	183 0,3%	125 0,3%	59 1,0%	10 0,2%	10 0,3%	1 0,1%
Amèrica Central i del Sud	60.463 43,7%	5.599 25,9%	26.310 43,8%	20.906 49,2%	3.102 53,7%	2.294 50,3%	1.925 62,1%	327 47,7%
Àsia i Oceania	10.290 7,4%	1.821 8,4%	4.116 6,9%	3.600 8,5%	438 7,6%	194 4,2%	79 2,5%	42 6,1%

* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008.
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

Taula 5.

Distribució de l'alumnat estranger en els diferents cicles educatius segons la nacionalitat. Catalunya, cursos 2006-2007 i 2007-2008

	Curs 2006-2007							
	Infantil	Primària	ESO	Batxillerat	C.F. Grau Mitjà	C.F. Grau Superior	PGS	Total
Alumnat total	212.641 20,6%	389.861 37,7%	264.797 25,6%	86.151 8,3%	37.048 3,6%	40.047 3,9%	2.758 0,3%	1.033.303 100%
Alumnat autòcton	21,1%	36,8%	25,1%	8,9%	3,7%	4,1%	0,2%	100%
Alumnat estranger	16,4%	44,3%	29,5%	4,2%	3,0%	2,2%	0,4%	100%
Unió Europea	19,1%	41,1%	25,9%	6,6%	2,9%	4,2%	0,2%	100%
Resta d'Europa	16,8%	42,1%	29,8%	6,0%	2,9%	2,1%	0,3%	100%
Magrib	22,7%	45,5%	25,9%	1,7%	3,0%	0,8%	0,5%	100%
Resta d'Àfrica	28,1%	46,4%	19,6%	1,8%	2,5%	1,5%	0,2%	100%
Amèrica del Nord	22,0%	37,2%	22,0%	14,3%	1,9%	2,4%	0,2%	100%
Amèrica Central i del Sud	10,8%	44,9%	32,4%	5,2%	3,3%	3,0%	0,4%	100%
Àsia i Oceania	17,0%	41,8%	34,5%	4,1%	1,5%	0,8%	0,3%	100%
	Curs 2007-2008							
	Infantil	Primària	ESO	Batxillerat	C.F. Grau Mitjà	C.F. Grau Superior	PGS	Total
Alumnat total	222.990 20,9%	404.235 37,8%	269.349 25,2%	85.343 8,0%	41.662 3,9%	42.472 4,0%	2.610 0,2%	1.068.661 100%
Alumnat autòcton	21,6%	37,0%	24,4%	8,6%	4,0%	4,2%	0,2%	100%
Alumnat estranger	15,6%	43,4%	30,7%	4,2%	3,3%	2,2%	0,5%	100%
Unió Europea	18,2%	42,7%	27,7%	5,5%	3,0%	2,6%	0,3%	100%
Resta d'Europa	14,1%	39,0%	31,2%	7,7%	4,0%	3,6%	0,4%	100%
Magrib	22,6%	45,2%	26,3%	1,6%	3,1%	0,7%	0,6%	100%
Resta d'Àfrica	27,4%	45,8%	20,3%	1,4%	2,7%	1,9%	0,5%	100%
Amèrica del Nord	20,0%	37,7%	25,8%	12,2%	2,1%	2,1%	0,2%	100%
Amèrica Central i del Sud	9,3%	43,5%	34,6%	5,1%	3,8%	3,2%	0,5%	100%
Àsia i Oceania	17,7%	40,0%	35,0%	4,3%	1,9%	0,8%	0,4%	100%

* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008.

Nota: En el curs 2007-2008, Romania i Bulgària estan comptabilitzades dins de la Unió Europea.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

la postobligatòria. Un cop en la postobligatòria, els diferents col·lectius semblen manifestar preferències diferenciades.⁴

Aquestes dades poden complementar-se amb els percentatges que ens aporta la taula 5. La taula 5 ens presenta la manera com l'alumnat (total, autòcton i estranger) es distribueix al llarg del sistema educatiu, cosa que ens permet establir comparacions entre col·lectius. A grans trets, observem que si bé aproximadament un 9% de l'alumnat autòcton cursa el batxillerat, aquest percentatge es redueix al 4% entre l'alumnat estranger. Només els europeus, comunitaris i extracomunitaris, s'acosten a aquest percentatge (a banda dels nord-americans, poc representatius estadísticament, i que gairebé doblen el percentatge).

Els estudiants europeus es troben sobrerrepresentats en l'ensenyament postobligatori. Així, segons la taula, per al curs 2007-2008 el 13,7% de l'alumnat estranger és de la Unió Europea (amb Romania i Bulgària), mentre que representen el 18,2% en el batxillerat i el 15,7% en els cicles formatius de grau superior (CFGS).

La major presència de l'alumnat europeu i americà a la postobligatòria i la clara subrepresentació de l'alumnat africà ens indiquen molt probablement un major abandonament dels estudis per aquests últims col·lectius un cop acabada l'escolarització obligatòria.

CENTRES PÚBLICS I CENTRES PRIVATS CONCERTATS

Un apartat habitual en aquesta publicació és l'anàlisi de les dades sobre la distribució de l'alumnat estranger entre els centres finançats amb diners públics de

4. Els joves equatorians i colombians es distribueixen de manera més o menys equilibrada entre els cicles formatius de grau mitjà i el batxillerat (amb una lleugera preferència per aquesta darrera opció), la major part de la resta de nacionalitats (argentins, xinesos, romanesos, etc.) prefereixen clarament el batxillerat, excepte els estudiants marroquins, que opten molt clarament pels CFGM (en el curs 2006-2007, 728 estudiants marroquins feien primer de CFGM, mentre que només 339 feien primer de batxillerat).

titularitat pública i de titularitat privada. Aquesta anàlisi respon a la preocupació per la tendència dualitzadora del sistema educatiu; és a dir, la doble xarxa educativa es reparteix desigualment l'escolarització de l'alumnat amb més dificultats socials, econòmiques o culturals, alumnat que tendeix a concentrar-se en els centres de titularitat pública.

L'evidència que any rere any el gruix de l'alumnat estranger s'escolaritza en centres de titularitat pública (un percentatge força estable, pels volts del 85%), no ens ha de fer pensar que és l'única font de segregació escolar. L'informe extraordinari elaborat pel síndic de greuges el maig del 2008, *La segregació escolar a Catalunya*, ens alerta de simplificacions excessives, entre les quals destaca la de reduir la segregació escolar a la doble xarxa educativa del nostre país. Partint de la constatació que la segregació i la concentració escolar s'han consolidat en els darrers anys, l'informe assenyalava que hi ha més segregació dins dels sectors públics i privats que entre sectors de titularitat: "[...] en la majoria de municipis la segregació dins dels sectors de titularitat és superior a la

Taula 6.

Pes de l'alumnat estranger en els centres públics i privats per cicle educatiu. Catalunya, cursos 2003-2004 a 2007-2008

Cicle educatiu	Titularitat pública					Titularitat privada				
	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008*	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008*
Educació infantil	10,1%	10,9%	12,3%	14,4%	14,7%	3,0%	3,1%	3,1%	3,4%	3,5%
Educació primària	13,0%	15,4%	17,5%	23,7%	25,3%	3,0%	3,9%	4,5%	5,2%	5,8%
ESO	11,2%	12,6%	16,8%	23,4%	27,7%	3,5%	4,2%	5,0%	6,1%	7,5%
Batxillerat	4,6%	5,6%	6,8%	8,7%	10,1%	1,3%	1,6%	2,0%	2,4%	2,7%
C. F. Grau Mitjà	5,0%	6,7%	9,1%	12,6%	14,3%	2,9%	3,7%	4,5%	6,7%	7,8%
C. F. Grau Superior	3,5%	4,8%	5,8%	7,1%	7,9%	4,1%	4,9%	5,6%	7,0%	7,8%
Educació Especial	11,0%	13,5%	—	—	—	6,2%	8,0%	—	—	—
Programa de Garantia Social	—	—	24,3%	28,0%	45,8%	—	—	9,9%	13,8%	22,1%
Total	10,4%	12,0%	14,4%	18,9%	20,7%	3,1%	3,7%	4,2%	5,0%	5,7%

* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

segregació entre sectors; en altres paraules, que les desigualtats entre escoles públiques són més grans que entre aquestes i les escoles privades, i el mateix succeeix entre escoles privades i entre aquestes i el sector públic” (p. 99). Aquesta segregació escolar no es reduïble ni explicable només per la segregació residencial, que no explica enterament la segregació escolar: “la segregació escolar és superior a la segregació urbana, i aquesta circumstància constata les possibilitats d’actuació existents des de l’àmbit de la política educativa” (Ibidem, p. 98). Ara bé, és una evidència que “la segregació entre sectors de titularitat existeix, i que el sector públic escolaritza més de tres vegades més l’alumnat estranger que el sector privat” (Ibidem, p. 98).

Efectivament, i si ens atenem a les grans xifres per tot Catalunya, en els centres de titularitat pública l’alumnat estranger representa pels volts del 20% (18,9% el curs 2006-2007 i 20,7% el curs 2007-2008) de tot l’alumnat, mentre que en els centres de titularitat privada suma només pels volts del 5%.

Si bé és cert que l’escola de titularitat privada va incrementant el percentatge d’alumnat estranger que incorpora a les seves aules, aquest esforç és clarament insuficient, ja que lluny d’escurçar-se les distàncies, cada any s’incrementen. Si la diferència entre el percentatge d’alumnat estranger als centres públics i privats era de set punts el curs 2003-2004, per als cursos 2006-2007 i 2007-2008 ha estat de catorze i quinze punts respectivament. Aquesta distància s’incrementa en l’escolarització obligatòria: les diferències són de vint punts percentuals en la primària i l’ESO (25,3% *versus* 5,4% a la primària i 27,7% *versus* 7,5% a l’ESO per al curs 2007-2008). Només en els cicles formatius gairebé no hi ha diferència, però cal tenir present que la tria del centre respon fonamentalment a l’elecció del curs formatiu que es vol rebre.

La taula 7 ens presenta el percentatge d’alumnat estranger que opta pels centres públics i privats i ho compara amb la distribució que té l’alumnat total i l’alumnat autòcton. Les diferències són evidents. Tant per al curs 2006-2007 com per al curs 2007-2008, el 85% de l’alumnat estranger va estudiar en centres públics davant del 60% de l’alumnat autòcton. Veiem que, de fet, gairebé tots els col·lectius estrangers (excepte el nord-americà) tenen percentatges molt inferiors que els de la població autòctona d’escolarització en centres de titularitat privada. Hi ha algunes diferències entre l’alumnat de diferents

orígens. Destaquem aquí, només, el baix percentatge d'escolarització en centres privats de l'alumnat magribí (11,1%) i el relativament més elevat de l'alumnat asiàtic (23%).⁵

Taula 7.

Percentatge d'alumnat estranger que estudia en els centres de titularitat pública i privada segons l'origen de l'alumnat. Catalunya, curs 2006-2007

	curs 2006-2007		curs 2007-2008*	
	Públic	Privat	Públic	Privat
Alumnat total	63,1%	36,9%	63,9%	36,1%
Alumnat autòcton	60,1%	39,9%	60,8%	39,2%
Alumnat estranger	85,2%	14,8%	84,7%	15,3%
Unió Europea	82,2%	17,8%	86,0%	14,0%
Resta d'Europa	84,6%	15,4%	78,5%	21,5%
Magrib	89,2%	10,8%	88,9%	11,1%
Resta d'Àfrica	87,0%	13,0%	86,2%	13,8%
Amèrica del Nord	67,5%	32,5%	68,7%	31,3%
Amèrica Central i del Sud	84,5%	15,5%	83,7%	16,3%
Àsia i Oceania	77,5%	22,5%	77,0%	23,0%

* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

L'ALUMNAT ESTRANGER AL TERRITORI: PROVÍNCIES I COMARQUES

En aquest apartat presentem les dades de l'alumnat estranger a les províncies i comarques de Catalunya. Farem servir exclusivament les dades referides al curs 2006-2007, per estar consolidades en el moment d'escriure aquest article i per evitar així errors,

.....

5. Per evitar sobrecarregar les taules, no hem presentat les dades per cicles educatius. Veuríem que la tendència a l'escolarització majoritària en centres públics s'accentua en el cicle infantil i primària per a gairebé tots els col·lectius. La diferència entre l'alumnat autòcton i l'estranger és més evident a l'escolarització obligatòria, en què més del 40% de l'alumnat autòcton estudia en centres privats davant del 15% de l'alumnat estranger, aproximadament. Només en els cicles formatius gairebé no hi ha diferència de comportament, però cal tenir present que la tria del centre respon fonamentalment a l'opció formativa.

atès que treballem amb unitats territorials molt més petites.⁶ Així i tot, a la taula 8, sobre les nacionalitats més nombroses a les províncies i als mapes que presentem, fem servir les dades del curs 2007-2008, per poder establir algunes comparacions.

Les taules de la 9 a la 12 contenen informacions diverses. En primer lloc s'hi troben les xifres absolutes de l'alumnat total i de l'alumnat estranger agrupat per grans unitats continentals, tant per províncies com per comarques. A sota de la xifra absoluta de cada comarca, es detalla el percentatge d'alumnat d'aquesta nacionalitat que estudia en aquella comarca d'entre l'alumnat del mateix grup que estudia a la província de referència. El percentatge de sota d'aquest, ens parla del pes d'aquest alumnat sobre el conjunt de l'alumnat estranger de la comarca; és a dir, la tercera fila ens explica la composició de l'alumnat estranger de cada comarca. La darrera columna ens dóna el pes de l'alumnat estranger sobre el conjunt de l'alumnat.

És en el nivell comarcal on s'observen les particularitats de la desigual distribució territorial dels col·lectius immigrants. Així, algunes nacionalitats amb escassa presència en el conjunt de Catalunya tenen una gran importància en algunes zones. Així, s'observa que hi ha col·lectius amb una forta implantació arreu del país, mentre que altres tendeixen a concentrar-se en algunes comarques, on són majoritaris. La taula 8 ens mostra el rànquing de nacionalitats a cada una de les províncies en els dos cursos de referència. Com és previsible, d'un curs a l'altre no s'observen grans variacions, i les primeres nacionalitats es mantenen estables. Així i tot, és a partir de la quarta o cinquena posició on es detecten variacions d'un curs per l'altre, traduint així la naturalesa encara variable dels fluxos migratoris que s'estableixen al nostre país. La progressiva estabilització d'aquests fluxos i les dinàmiques demogràfiques que es generaran fan preveure que en els propers anys encara es veuran canvis importants en la composició de l'alumnat estranger.

6. Recordem aquí que treballar amb les dades del curs 2005-2006 implica que Romania i Bulgària es comptabilitzen en el bloc de Resta d'Europa i no en la Unió Europea com sí que hem vist en les dades del curs 2007-2008.

Taula 8.

Quinze primeres nacionalitats estrangeres a les escoles. Províncies catalanes, curs 2007-2008

Barcelona				Girona			
Curs 2006-2007		Curs 2007-2008*		Curs 2006-2007		Curs 2007-2008*	
Marroc	19.000	Marroc	20.610	Marroc	5.440	Marroc	5.995
Equador	13.808	Equador	15.072	Gàmbia	1.806	Gàmbia	1.837
Bolívia	5.135	Bolívia	6.321	Romania	953	Romania	1.311
Colòmbia	4.386	Colòmbia	4.862	Argentina	782	Argentina	838
Perú	4.017	Perú	4.535	Equador	663	Hondures	723
Argentina	4.009	Argentina	4.092	Colòmbia	617	Equador	717
Xina	3.271	Xina	3.878	Bolívia	609	Colòmbia	714
Romania	2.332	Romania	2.940	Hondures	512	Bolívia	705
República Dominicana	2.235	República Dominicana	2.568	Uruguai	473	Uruguai	529
Uruguai	1.934	Uruguai	2.012	França	391	Índia	437
Pakistan	1.856	Pakistan	1.979	Rússia	381	França	413
Xile	1.739	Xile	1.896	Índia	364	Rússia	408
Brasil	1.200	Brasil	1.516	Regne Unit	343	Brasil	376
Itàlia	1.095	Itàlia	1.316	Xina	295	Xina	364
Rússia	1.029	Rússia	1.183	Ucraïna	288	Ucraïna	331
Lleida				Tarragona			
Curs 2006-2007		Curs 2007-2008*		Curs 2006-2007		Curs 2007-2008*	
Marroc	1.838	Romania	2.120	Marroc	5.184	Marroc	6.037
Romania	1.636	Marroc	2.083	Romania	2.013	Romania	2.708
Colòmbia	541	Colòmbia	584	Colòmbia	1.210	Colòmbia	1.359
Equador	353	Equador	361	Equador	938	Equador	1.027
Brasil	259	Brasil	340	Argentina	880	Argentina	897
Bolívia	242	Ucraïna	287	Regne Unit	361	Brasil	440
Argentina	239	Bolívia	285	Bolívia	345	Bolívia	415
Bulgària (pre UE)	239	Bulgària	273	Brasil	315	Regne Unit	407
Ucraïna	233	Andorra	268	Xina	309	Xina	376
Gàmbia	180	Argentina	252	Uruguai	306	Uruguai	329
Algèria	172	Xina	201	Ucraïna	255	Ucraïna	303
Andorra	170	Algèria	197	República Dominicana	245	República Dominicana	290
Portugal	166	Portugal	192	Xile	227	Xile	274
Xina	151	Gàmbia	184	Bulgària (pre UE)	220	Bulgària	244
República Dominicana	150	República Dominicana	165	Alemanya	202	Rússia	232

* Curs 2007-2008, dades provisionals de març de 2008.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

La província de Barcelona aplega el 71% de tot l'alumnat de Catalunya, però només el 66,5% de l'alumnat estranger. Respecte al curs precedent, 2005-2006 (que pot trobar-se en l'anterior edició de l'Anuari), cal destacar que la província de Barcelona escolaritza un percentatge un xic menor de tot l'alumnat estranger de Catalunya, doncs aquell curs eren el 67,8% d'alumnes. Així, tot haver-se incrementat el nombre d'escolars estrangers és en altres províncies, com veurem, on més alumnes s'han incorporat, fent perdre pes, així, a Barcelona.

Més de la meitat de l'alumnat estranger és d'Amèrica Central i del Sud (51,7%), seguit de l'alumnat del Magrib (24%), l'asiàtic (9%) i el de l'Europa no comunitària (recordem que per aquest curs les dades disponibles exclouen Romania i Bulgària de la Unió Europea).

Ara bé, per nacionalitats el Marroc, amb dinou mil alumnes (majoritari a totes les comarques menys al Barcelonès), l'Equador (13.808), Bolívia (5.137), Colòmbia (4.386), Perú (quatre mil disset), l'Argentina (quatre mil), la Xina (3.270) i Romania (2.330) són per aquest ordre les més nombroses.

Barcelona

El Barcelonès és la comarca amb més alumnat estranger; de fet, el 45% de tots els escolars estrangers de la província estan escolaritzats en aquesta comarca (mentre que només ho està el 40% de l'alumnat total). El 12,3% del seu alumnat és estranger i està format en un 60% per escolars d'Amèrica Central i del Sud, entre els quals destaquen els equatorians i els peruans. Després de l'equatoriana, la segona nacionalitat és la marroquina, seguida del Perú, Bolívia, la Xina i el Pakistan. Cal recordar que en aquesta comarca hi estudien més de tres quartes parts de tots els escolars procedents d'Àsia que hi ha a Catalunya; la gran concentració territorial d'aquest col·lectiu (en especial el pakistanès i el filipí) explica que com a grup continental sumin el 15% de l'alumnat estranger de la comarca (només tenen més pes a la Garrotxa).

La segona comarca en nombre d'alumnat estranger és el Vallès Occidental (11.634 alumnes estrangers); així i tot, aquests només representen el 9% del total de l'alum-

Taula 9.

Alumnat estranger a les comarques de la província de Barcelona, curs 2006-2007

Comarca	Unió Europea	Resta d'Europa	Magrib	Resta d'Àfrica	Amèrica del Nord	Amèrica Central i del Sud	Àsia i Oceania	Total d'estrangers	Total	Estrangers / Total
Catalunya	7.634	13.337	32.250	5.446	468	53.664	8.823	121.622	1.033.323	11,8%
Barcelona	3.938	5.764	19.336	2.370	379	41.816	7.291	80.894	759.117	
Total Catalunya	51,6%	43,2%	60,0%	43,5%	81,0%	77,9%	82,6%	66,5%	73,5%	10,7%
Total estrangers	4,9%	7,1%	23,9%	2,9%	0,5%	51,7%	9,0%	100%	-	
Alt Penedès	63	100	764	11	9	547	28	1.522	14.386	
% província (1)	1,6%	1,7%	4,0%	0,5%	2,4%	1,3%	0,4%	1,9%	1,9%	10,6%
% dels estrangers (2)	4,1%	6,6%	50,2%	0,7%	0,6%	35,9%	1,8%	100%	-	
Anoia	75	199	617	22	3	473	48	1.437	17.334	
% província (1)	1,9%	3,5%	3,2%	0,9%	0,8%	1,1%	0,7%	1,8%	2,3%	8,3%
% dels estrangers (2)	5,2%	13,8%	42,9%	1,5%	0,2%	32,9%	3,3%	100%	-	
Bages	98	290	1.136	65	5	792	100	2.486	24.947	
% província (1)	2,5%	5,0%	5,9%	2,7%	1,3%	1,9%	1,4%	3,1%	3,3%	10,0%
% dels estrangers (2)	3,9%	11,7%	45,7%	2,6%	0,2%	31,9%	4,0%	100%	-	
Baix Llobregat	474	720	2.886	86	39	5.263	365	9.833	108.150	
% província (1)	12,0%	12,5%	14,9%	3,6%	10,3%	12,6%	5,0%	12,2%	14,2%	9,1%
% dels estrangers (2)	4,8%	7,3%	29,4%	0,9%	0,4%	53,5%	3,7%	100%	-	
Barcelonès	1.557	2.385	4.066	575	193	22.173	5.699	36.648	299.035	
% província (1)	39,5%	41,4%	21,0%	24,3%	50,9%	53,0%	78,2%	45,3%	39,4%	12,3%
% dels estrangers (2)	4,2%	6,5%	11,1%	1,6%	0,5%	60,5%	15,6%	100%	-	
Berguedà	27	101	191	2	0	190	15	526	4.815	
% província (1)	0,7%	1,8%	1,0%	0,1%	0,0%	0,5%	0,2%	0,7%	0,6%	10,9%
% dels estrangers (2)	5,1%	19,2%	36,3%	0,4%	0,0%	36,1%	2,9%	100%	-	
Garraf	376	253	438	13	8	922	58	2.068	18.381	
% província (1)	9,5%	4,4%	2,3%	0,5%	2,1%	2,2%	0,8%	2,6%	2,4%	11,3%
% dels estrangers (2)	18,2%	12,2%	21,2%	0,6%	0,4%	44,6%	2,8%	100%	-	
Maresme	426	343	2.405	720	27	1.981	258	6.160	59.890	
% província (1)	10,8%	6,0%	12,4%	30,4%	7,1%	4,7%	3,5%	7,6%	7,9%	10,3%
% dels estrangers (2)	6,9%	5,6%	39,0%	11,7%	0,4%	32,2%	4,2%	100%	-	
Osona	98	141	2.135	85	7	627	90	3.183	22.505	
% província (1)	2,5%	2,4%	11,0%	3,6%	1,8%	1,5%	1,2%	3,9%	3,0%	14,1%
% dels estrangers (2)	3,1%	4,4%	67,1%	2,7%	0,2%	19,7%	2,8%	100%	-	
Vallès Occidental	514	817	3.132	346	69	6.284	472	11.634	130.613	
% província (1)	13,1%	14,2%	16,2%	14,6%	18,2%	15,0%	6,5%	14,4%	17,2%	8,9%
% dels estrangers (2)	4,4%	7,0%	26,9%	3,0%	0,6%	54,0%	4,1%	100%	-	
Vallès Oriental	230	415	1.566	445	19	2.564	158	5.397	59.061	
% província (1)	5,8%	7,2%	8,1%	18,8%	5,0%	6,1%	2,2%	6,7%	7,8%	9,1%
% dels estrangers (2)	4,3%	7,7%	29,0%	8,2%	0,4%	47,5%	2,9%	100%	-	

(1) fa referència al percentatge d'alumnat de la província d'aquest origen que estudia a la comarca.

(2) fa referència al pes de l'alumnat d'aquest origen sobre el conjunt de l'alumnat estranger de la comarca.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

nat. Amèrica Central i del Sud (54%) i Marroc (27%) són els grups majoritaris. Les nacionalitats més nombroses són, per aquest ordre, el Marroc (tres mil), l'Equador (2.172), Bolívia (gairebé mil), Colòmbia i l'Argentina.

El Baix Llobregat és la tercera comarca en nombre d'escolars estrangers, 9.833. Aquesta comarca també es troba per sota de la mitjana de Catalunya (9,1%). El Marroc (amb aproximadament dos mil vuit-cents escolars), l'Equador (poc més de mil cinc-cents) i Colòmbia (636), l'Argentina (634), el Perú (468) i Bolívia (451) són les més importants.

El Maresme i el Vallès Oriental són les següents en nombre d'alumnat estranger; totes dues comarques es troben per sota de la mitjana de Catalunya pel que fa al pes de l'alumnat estranger (10,3% i 9,1% respectivament). Al Maresme, la nacionalitat marroquina és la més nombrosa (suma gairebé el 40% de tot l'alumnat) seguida a molta distància de l'alumnat argentí (494) i gambià (428); per darrere, hi trobem altres nacionalitats llatinoamericanes, que sumen globalment gairebé un terç de l'alumnat).

Al Vallès Oriental, els marroquins són el 30% de l'alumnat seguits dels escolars de l'Equador i Bolívia i altres nacionalitats llatinoamericanes, que sumen el 47,5% de tot l'alumnat estranger.

Finalment, destaquem Osona, la comarca amb el pes més gran d'alumnat estranger sobre el conjunt (14,1%). El 67% són nois i noies magribins (2.133), seguits a molta distància de diverses nacionalitats d'Amèrica Central i del Sud (19,7%) entre les quals destaquen l'Equador (dos-cents) i Colòmbia (cent quaranta-sis).

Taula 10.

Alumnat estranger a les comarques de la província de Girona, curs 2006-2007

Comarca	Unió Europea	Resta d'Europa	Magrib	Resta d'Àfrica	Amèrica del Nord	Amèrica Central i del Sud	Àsia i Oceania	Total d'estrangers	Total	Estrangers / Total
Catalunya	7.634	13.337	32.250	5.446	468	53.664	8.823	121.622	1.033.323	11,8%
Girona	1.823	2.026	5.557	2.263	50	4.737	812	17.268	101.584	
Total Catalunya	23,9%	15,2%	17,2%	41,6%	10,7%	8,8%	9,2%	14,2%	9,8%	17,0%
Total estrangers	10,6%	11,7%	32,2%	13,1%	0,3%	27,4%	4,7%	100%	—	
Alt Empordà	644	366	1.424	155	12	1.063	64	3.728	17.523	
% província (1)	35,3%	18,1%	25,6%	6,8%	24,0%	22,4%	7,9%	21,6%	17,2%	21,3%
% dels estrangers (2)	17,3%	9,8%	38,2%	4,2%	0,3%	28,5%	1,7%	100%	—	
Baix Empordà	396	321	1.597	160	3	626	69	3.172	16.869	
% província (1)	21,7%	15,8%	28,7%	7,1%	6,0%	13,2%	8,5%	18,4%	16,6%	18,8%
% dels estrangers (2)	12,5%	10,1%	50,3%	5,0%	0,1%	19,7%	2,2%	100%	—	
Cerdanya	44	55	12	5	2	247	2	367	1.997	
% província (1)	2,4%	2,7%	0,2%	0,2%	4,0%	5,2%	0,2%	2,1%	2,0%	18,4%
% dels estrangers (2)	12,0%	15,0%	3,3%	1,4%	0,5%	67,3%	0,5%	100%	—	
Garrotxa	60	93	217	350	4	198	298	1.220	7.221	
% província (1)	3,3%	4,6%	3,9%	15,5%	8,0%	4,2%	36,7%	7,1%	7,1%	16,9%
% dels estrangers (2)	4,9%	7,6%	17,8%	28,7%	0,3%	16,2%	24,4%	100%	—	
Gironès	212	488	1.406	852	14	1.361	163	4.496	29.424	
% província (1)	11,6%	24,1%	25,3%	37,6%	28,0%	28,7%	20,1%	26,0%	29,0%	15,3%
% dels estrangers (2)	4,7%	10,9%	31,3%	19,0%	0,3%	30,3%	3,6%	100%	—	
Pla de l'Estany	35	48	154	314	4	117	28	700	4.427	
% província (1)	1,9%	2,4%	2,8%	13,9%	8,0%	2,5%	3,4%	4,1%	4,4%	15,8%
% dels estrangers (2)	5,0%	6,9%	22,0%	44,9%	0,6%	16,7%	4,0%	100%	—	
Ripollès	7	21	115	1	2	91	9	246	2.855	
% província (1)	0,4%	1,0%	2,1%	0,0%	4,0%	1,9%	1,1%	1,4%	2,8%	8,6%
% dels estrangers (2)	2,8%	8,5%	46,7%	0,4%	0,8%	37,0%	3,7%	100%	—	
Selva	425	634	632	426	9	1.034	179	3.339	21.268	
% província (1)	23,3%	31,3%	11,4%	18,8%	18,0%	21,8%	22,0%	19,3%	20,9%	15,7%
% dels estrangers (2)	12,7%	19,0%	18,9%	12,8%	0,3%	31,0%	5,4%	100%	—	

(1) fa referència al percentatge d'alumnat de la província d'aquest origen que estudia a la comarca.

(2) fa referència al pes de l'alumnat d'aquest origen sobre el conjunt de l'alumnat estranger de la comarca.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

Girona

Girona és la segona província en nombre d'alumnat estranger (17.268). S'hi escolaritza el 12,5% de tot l'alumnat estranger de Catalunya. En conjunt, Girona és la província amb un pes major de l'alumnat estranger a les aules: el 17%, percentatge que se supera en tres de les vuit comarques; de fet, només el Ripollès té un percentatge d'alumnat estranger inferior a la mitjana de Catalunya (que, recordem-ho, és de l'11,8%).

La marroquina és la nacionalitat més important (més de cinc mil), seguida de Gàmbia (mil vuit-cents), Romania (953) i diverses nacionalitats llatinoamericanes (entre les quals destaquen l'Argentina, l'Equador, Colòmbia, Bolívia i Hondures, aquesta darrera al Gironès). És destacable també la importància de la comunitat índia a la Garrotxa, o algunes nacionalitats de la UE15, com França a l'Alt Empordà o el Regne Unit al Baix Empordà; sempre lluny, però, dels nombres de la nacionalitat capdavantera, la marroquina. De fet, a Girona destaca la diversitat existent entre les diferents comarques.

L'Alt i el Baix Empordà, el Gironès i la Selva són les comarques que apleguen més alumnat estranger.

L'Alt Empordà aplega més del 20% de tot l'alumnat estranger de la província, 3.728 alumnes, que representen el 21,3% dels escolars de la comarca. La nacionalitat més nombrosa és la marroquina (38%) seguida de lluny de la boliviana (7%) i la francesa (6%). De fet, les diferents nacionalitats europees sumen el 17% de l'alumnat estranger (644 alumnes).

Al Baix Empordà, els 3.172 alumnes estrangers representen el 18,8% de tot l'alumnat. La composició de l'alumnat estranger és lleugerament diferent del de la comarca veïna: un major pes dels marroquins (50%) i un pes menor de les nacionalitats llatinoamericanes (19% de l'alumnat estranger); a continuació trobem els europeus comunitaris (12%), entre els quals destaquen els britànics (tercera nacionalitat, amb el 4,3%) i els no comunitaris (10%), fonamentalment romanesos (5%).

El Gironès té gairebé quatre mil cinc-cents alumnes estrangers, que representen el 15,3% de l'alumnat total. Novament, el Marroc és la nacionalitat majoritària, amb el 30,5% del total, 1.376 alumnes d'aquesta nacionalitat), seguida de Gàmbia (14,7%). De fet, les nacionalitats de la resta d'Àfrica són el 20% de l'alumnat. La tercera nacionalitat en nombre d'escolars és l'hondurenya (8,1%), la més nombrosa d'entre les d'Amèrica Central i del Sud, que globalment representen el 30%. Els europeus no comunitaris representen el 10%.

L'alumant estranger a la Selva representa el 15,7% de l'alumnat total de la comarca. El 31% són d'Amèrica Central i del Sud (els més nombrosos són els argentins, amb el 8,4%), un 19% de l'Europa no comunitària, i un altre 19% del Magrib. Les nacionalitats més nombroses són, per aquest ordre, la marroquina (18,5%), la gambiana (9,7%) i l'argentina.

La Garrotxa i el Pla de l'Estany presenten dos casos interessants. La primera destaca per la importància de les nacionalitats africanes (28%), d'entre les quals destaca Gàmbia (tres-cents trenta alumnes, el 27% de l'alumnat estranger), i les asiàtiques (24,5%), molt fortament representades per l'Índia (cent vuitanta-dos alumnes, el 15%) i la Xina (cent onze alumnes); els marroquins són, juntament amb els escolars indis, la segona nacionalitat estrangera. Al Pla de l'Estany el grup més important el representen els africans, amb Gàmbia al capdavant (41%), seguits del Marroc (20,3%) i, a certa distància, els argentins (7%). Finalment, cal mencionar la Cerdanya, la comarca més petita de la província, que només escolaritza el 2% de l'alumnat estranger de la província. Els poc més de tres-cents cinquanta alumnes estrangers representen el 18,4% de l'alumnat de la comarca; el 67,3% són d'Amèrica Central i del Sud (Bolívia i Colòmbia són les nacionalitats més nombroses. A continuació trobem l'alumnat portuguès (vint-i-vuit alumnes, el 7,6%).

Lleida

Lleida escolaritza el 6,5% de tot l'alumnat estranger de Catalunya, 7.872 alumnes. Aquests representen el 13,2% de tot l'alumnat, percentatge que se supera a la meitat de les comarques.

Taula 11.

Alumnat estranger a les comarques de la província de Lleida, curs 2006-2007

Comarca	Unió Europea	Resta d'Europa	Magrib	Resta d'Àfrica	Amèrica del Nord	Amèrica Central i del Sud	Àsia i Oceania	Total d'estrangers	Total	Estrangers / Total
Catalunya	7.634	13.337	32.250	5.446	468	53.664	8.823	121.622	1.033.323	11,8%
Lleida	403	2.488	2.032	625	5	2.124	195	7.872	59.498	
Total Catalunya	5,3%	18,7%	6,3%	11,5%	1,1%	4,0%	2,2%	6,5%	5,8%	13,2%
Total estrangers	5,1%	31,6%	25,8%	7,9%	0,1%	27,0%	2,5%	100%	-	
Alt Urgell	139	162	29	5	0	146	7	488	2.949	
% província (1)	34,5%	6,5%	1,4%	0,8%	0,0%	6,9%	3,6%	6,2%	5,0%	16,5%
% dels estrangers (2)	28,5%	33,2%	5,9%	1,0%	0,0%	29,9%	1,4%	100%	-	
Alta Ribagorça	2	18	3	0	0	32	0	55	545	
% província (1)	0,5%	0,7%	0,1%	0,0%	0,0%	1,5%	0,0%	0,7%	0,9%	10,1%
% dels estrangers (2)	3,6%	32,7%	5,5%	0,0%	0,0%	58,2%	0,0%	100%	-	
Garrigues	4	116	59	5	0	21	10	215	2.172	
% província (1)	1,0%	4,7%	2,9%	0,8%	0,0%	1,0%	5,1%	2,7%	3,7%	9,9%
% dels estrangers (2)	1,9%	54,0%	27,4%	2,3%	0,0%	9,8%	4,7%	100%	-	
Noguera	19	287	222	28	0	166	13	735	4.867	
% província (1)	4,7%	11,5%	10,9%	4,5%	0,0%	7,8%	6,7%	9,3%	8,2%	15,1%
% dels estrangers (2)	2,6%	39,0%	30,2%	3,8%	0,0%	22,6%	1,8%	100%	-	
Pallars Jussà	16	67	30	9	0	107	1	230	1.598	
% província (1)	4,0%	2,7%	1,5%	1,4%	0,0%	5,0%	0,5%	2,9%	2,7%	14,4%
% dels estrangers (2)	7,0%	29,1%	13,0%	3,9%	0,0%	46,5%	0,4%	100%	-	
Pallars Sobirà	17	22	8	0	0	68	0	115	849	
% província (1)	4,2%	0,9%	0,4%	0,0%	0,0%	3,2%	0,0%	1,5%	1,4%	13,5%
% dels estrangers (2)	14,8%	19,1%	7,0%	0,0%	0,0%	59,1%	0,0%	100%	-	
Pla d'Urgell	29	239	278	35	0	151	16	748	4.777	
% província (1)	7,2%	9,6%	13,7%	5,6%	0,0%	7,1%	8,2%	9,5%	8,0%	15,7%
% dels estrangers (2)	3,9%	32,0%	37,2%	4,7%	0,0%	20,2%	2,1%	100%	-	
Segarra	7	313	166	73	0	81	14	654	3.039	
% província (1)	1,7%	12,6%	8,2%	11,7%	0,0%	3,8%	7,2%	8,3%	5,1%	21,5%
% dels estrangers (2)	1,1%	47,9%	25,4%	11,2%	0,0%	12,4%	2,1%	100%	-	
Segrià	119	970	767	426	4	1.088	111	3.485	30.167	
% província (1)	29,5%	39,0%	37,7%	68,2%	80,0%	51,2%	56,9%	44,3%	50,7%	11,6%
% dels estrangers (2)	3,4%	27,8%	22,0%	12,2%	0,1%	31,2%	3,2%	100%	-	
Solsonès	8	40	113	0	1	52	6	220	2.012	
% província (1)	2,0%	1,6%	5,6%	0,0%	20,0%	2,4%	3,1%	2,8%	3,4%	10,9%
% dels estrangers (2)	3,6%	18,2%	51,4%	0,0%	0,5%	23,6%	2,7%	100%	-	
Urgell	19	226	335	43	0	151	17	791	5.264	
% província (1)	4,7%	9,1%	16,5%	6,9%	0,0%	7,1%	8,7%	10,0%	8,8%	15,0%
% dels estrangers (2)	2,4%	28,6%	42,4%	5,4%	0,0%	19,1%	2,1%	100%	-	
Vall d'Aran	24	28	22	1	0	61	0	136	1.259	
% província (1)	6,0%	1,1%	1,1%	0,2%	0,0%	2,9%	0,0%	1,7%	2,1%	10,8%
% dels estrangers (2)	17,6%	20,6%	16,2%	0,7%	0,0%	44,9%	0,0%	100%	-	

(1) fa referència al percentatge d'alumnat de la província d'aquest origen que estudia a la comarca.

(2) fa referència al pes de l'alumnat d'aquest origen sobre el conjunt de l'alumnat estranger de la comarca.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

Per grups continentals, el més nombrós és el de l'Europa no comunitària (31,6%), seguit del d'Amèrica Central i del Sud (27%) i el del Magrib (25,8). La nacionalitat més important, i de més antiguitat a la zona, és el Marroc (1.838). En els darrers anys han crescut considerablement els col·lectius de l'est d'Europa (Romania, la segona més nombrosa, i Bulgària) i els d'Amèrica Central i del Sud (Colòmbia, la tercera nacionalitat més nombrosa, seguida de l'Equador, el Brasil i Bolívia).

El Segrià és la comarca que escolaritza més alumnes: el 50% de tot l'alumnat i el 44,3% de l'estranger. A la comarca, hi estudien dues terceres parts dels escolars dels països de la resta d'Àfrica i més de la meitat dels llatinoamericans i dels asiàtics de tota la província. Tot i això, el pes dels 3.485 alumnes estrangers a les aules del Segrià és inferior a la mitjana provincial, i se situa pels volts de l'11%. La nacionalitat més nombrosa és la romanesa (747 alumnes, el 21,4% de l'alumnat estranger), seguida de la del Marroc (18%), de Colòmbia (8,4%), l'Equador (6%), Bolívia (4%) i Gàmbia (4%).

La segona posició pel que fa al nombre d'escolars estrangers, la comparteixen tres comarques, que apleguen aproximadament el 10% d'alumnes estrangers cadascuna: L'Urgell, el Pla de l'Urgell i la Noguera. A totes tres comarques el perfil de l'alumnat és força semblant, així com també el pes d'aquest alumnat sobre el conjunt de la comarca, pels volts del 15%. El Marroc i Romania són les nacionalitats majoritàries. A l'Urgell i al Pla de l'Urgell la tercera posició l'ocupa Colòmbia i, a la Noguera, Bulgària. De fet, en aquesta darrera comarca el 40% de tot l'alumnat estranger procedeix de l'Europa no comunitària.

La Segarra és la comarca amb un percentatge més elevat d'alumnat estranger, el 21,5%. La meitat dels 654 alumnes són de l'Europa no comunitària (Romania, 25%, i Ucraïna, 17%). A l'Alt Urgell el col·lectiu més important és el d'andorrans (24,5%), seguit dels portuguesos (23,8 %), cosa que s'explica per la proximitat a Andorra i les dinàmiques socials i econòmiques que genera; Colòmbia ocupa la tercera posició.

Tot i que, com hem vist, la marroquina i la romanesa són les nacionalitats més importants a la província, hi ha algunes comarques on el col·lectiu llatinoamericà és el més important. Destaquem, per la seva particularitat, el cas del Pallars Jussà, on la

més nombrosa és la nacionalitat brasilera; el Pallars Sobirà, amb l'Equador i Bolívia al capdavant, o l'Alta Ribagorça, amb el col·lectiu equatorià. Es tracta de comarques on l'alumnat estranger, tot i ser numèricament escàs, té un pes superior al 10%.

Tarragona

A Tarragona, el curs 2006-2007 s'hi van escolaritzar 15.588 alumnes estrangers (el 12,8% del de tot Catalunya). Aquest alumnat representa el 13,8% de tot l'alumnat. El Magrib i Amèrica Central i del Sud apleguen dos terços d'aquest alumnat i un 20% són de l'Europa no comunitària. Les nacionalitats més nombroses són el Marroc (5.184), Romania (2.013), Colòmbia (1210), l'Equador (938) i l'Argentina (vuit-cents vuitanta).

El Tarragonès és la comarca que escolaritza més alumnat estranger (4.591, el 29,5%), tot i que només representen el 12,4% de tot l'alumnat. Globalment, els nois i noies d'Amèrica Central i del Sud constitueixen el 40% de tot l'alumnat estranger; el segon gran grup són els escolars procedents del Magrib (31,4%). Les nacionalitats més nombroses són el Marroc (31% de l'alumnat estranger), Colòmbia (12,7%), l'Argentina (8,6%) i Romania.

La segona comarca en nombre d'alumnes estrangers és el Baix Camp (4.148). Els escolars estrangers sumen el 14,9% del total. Els grups del Magrib i d'Amèrica Central i del Sud són més del 70% de tot l'alumnat estranger. Per països, el Marroc representa el 37% dels escolars estrangers, seguit de Romania (9,3%) i Colòmbia (7,4%).

El Baix Penedès, amb poc més de dos mil escolars estrangers, és la tercera comarca en importància. Gairebé el 50% són escolars magribins i un terç són d'Amèrica Central i del Sud. Destaca en aquesta província el baix pes relatiu dels escolars de la resta d'Europa (8,5%). Per nacionalitats, els 967 escolars marroquins sumen el 48% del total d'estrangers i, a molta distància, hi ha els argentins (7,2%) i els colombians (6,4%).

El Montsià i el Baix Ebre escolaritzen cadascuna el 10% i l'11% respectivament de l'alumnat estranger de la província; el pes d'aquest alumnat a les aules és del 16,4% i

Taula 12.

Alumnat estranger a les comarques de la província de Tarragona, curs 2006-2007

Comarca	Unió Europea	Resta d'Europa	Magrib	Resta d'Àfrica	Amèrica del Nord	Amèrica Central i del Sud	Àsia i Oceania	Total d'estrangers	Total	Estrangers / Total
Catalunya	7.634	13.337	32.250	5.446	468	53.664	8.823	121.622	1.033.323	11,8%
Tarragona	1.470	3.059	5.325	188	34	4.987	525	15.588	113.104	13,8%
Total Catalunya	19,3%	22,9%	16,5%	3,5%	7,3%	9,3%	6,0%	12,8%	10,9%	
Total estrangers	9,4%	19,6%	34,2%	1,2%	0,2%	32,0%	3,4%	100%	-	
Alt Camp	49	136	321	2	0	189	8	705	6.232	
% província (1)	3,3%	4,4%	6,0%	1,1%	0,0%	3,8%	1,5%	4,5%	5,5%	11,3%
% dels estrangers (2)	7,0%	19,3%	45,5%	0,3%	0,0%	26,8%	1,1%	100%	-	
Baix Camp	327	640	1.567	44	7	1.420	143	4.148	27.900	
% província (1)	22,2%	20,9%	29,4%	23,4%	20,6%	28,5%	27,2%	26,6%	24,7%	14,9%
% dels estrangers (2)	7,9%	15,4%	37,8%	1,1%	0,2%	34,2%	3,4%	100%	-	
Baix Ebre	253	455	542	11	0	348	90	1.699	11.468	
% província (1)	17,2%	14,9%	10,2%	5,9%	0,0%	7,0%	17,1%	10,9%	10,1%	14,8%
% dels estrangers (2)	14,9%	26,8%	31,9%	0,6%	0,0%	20,5%	5,3%	100%	-	
Baix Penedès	158	171	973	9	5	659	40	2.015	12.872	
% província (1)	10,7%	5,6%	18,3%	4,8%	14,7%	13,2%	7,6%	12,9%	11,4%	15,7%
% dels estrangers (2)	7,8%	8,5%	48,3%	0,4%	0,2%	32,7%	2,0%	100%	-	
Conca de Barberà	19	68	80	0	0	64	0	231	2.567	
% província (1)	1,3%	2,2%	1,5%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	1,5%	2,3%	9,0%
% dels estrangers (2)	8,2%	29,4%	34,6%	0,0%	0,0%	27,7%	0,0%	100%	-	
Montsià	152	710	260	2	2	399	50	1.575	9.607	
% província (1)	10,3%	23,2%	4,9%	1,1%	5,9%	8,0%	9,5%	10,1%	8,5%	16,4%
% dels estrangers (2)	9,7%	45,1%	16,5%	0,1%	0,1%	25,3%	3,2%	100%	-	
Priorat	23	29	49	0	0	23	6	130	1.082	
% província (1)	1,6%	0,9%	0,9%	0,0%	0,0%	0,5%	1,1%	0,8%	1,0%	12,0%
% dels estrangers (2)	17,7%	22,3%	37,7%	0,0%	0,0%	17,7%	4,6%	100%	-	
Ribera d'Ebre	109	105	87	1	0	46	7	355	2.986	
% província (1)	7,4%	3,4%	1,6%	0,5%	0,0%	0,9%	1,3%	2,3%	2,6%	11,9%
% dels estrangers (2)	30,7%	29,6%	24,5%	0,3%	0,0%	13,0%	2,0%	100%	-	
Tarragonès	344	665	1.442	119	20	1.821	180	4.591	37.014	
% província (1)	23,4%	21,7%	27,1%	63,3%	58,8%	36,5%	34,3%	29,5%	32,7%	12,4%
% dels estrangers (2)	7,5%	14,5%	31,4%	2,6%	0,4%	39,7%	3,9%	100%	-	
Terra Alta	36	80	4	0	0	18	1	139	1.376	
% província (1)	2,4%	2,6%	0,1%	0,0%	0,0%	0,4%	0,2%	0,9%	1,2%	10,1%
% dels estrangers (2)	25,9%	57,6%	2,9%	0,0%	0,0%	12,9%	0,7%	100%	-	

(1) fa referència al percentatge d'alumnat de la província d'aquest origen que estudia a la comarca.

(2) fa referència al pes de l'alumnat d'aquest origen sobre el conjunt de l'alumnat estranger de la comarca.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

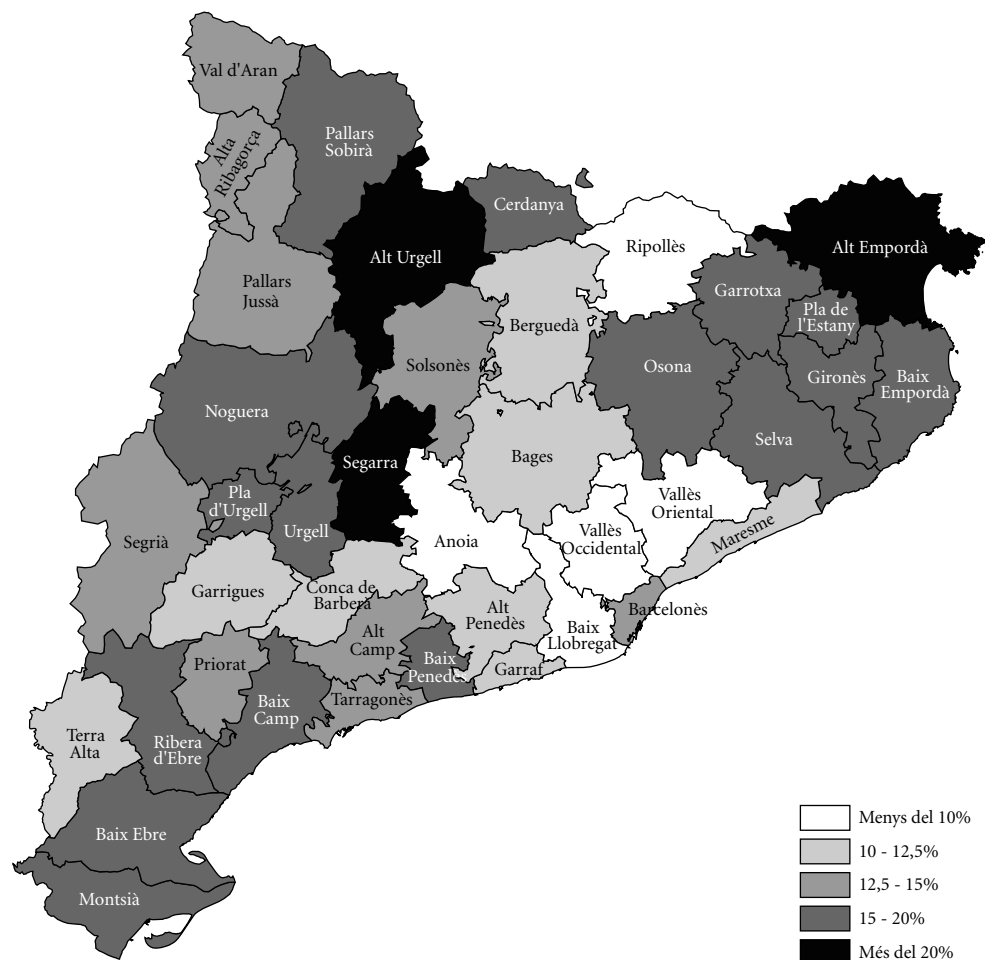
del 14,8% respectivament. A la primera comarca dominen clarament els escolars de l'Europa no comunitària (45%, constituïts per alumnes de Romania, Moldàvia, Ucraïna i Rússia, principalment) seguits d'Amèrica Central i del Sud (25,3%). Romania, el Marroc i l'Equador són, per aquest ordre, les nacionalitats més nombroses. Al Baix Ebre, els més nombrosos són els magribins (31%) i les nacionalitats principals són el Marroc (30,7%), Romania (19%) i l'Equador (9,6%).

Finalment, volem mencionar encara algunes particularitats comarcals. A la Terra Alta, els europeus (comunitaris i no comunitaris) són més del 80% dels cent trenta-nou alumnes estrangers; la majoria són de Romania, el Regne Unit i Bulgària. A Ribera d'Ebre, els escolars del Regne Unit sumen una quarta part del total d'escolars estrangers.

Acabem amb la presentació gràfica de la distribució d'aquest alumnat arreu del territori. El primer mapa ens mostra el percentatge d'alumnat estranger a les comarques de Catalunya pel curs 2007-2008. El segon, el grup continental més nombrós a les comarques en aquest mateix curs.

Mapa 1.

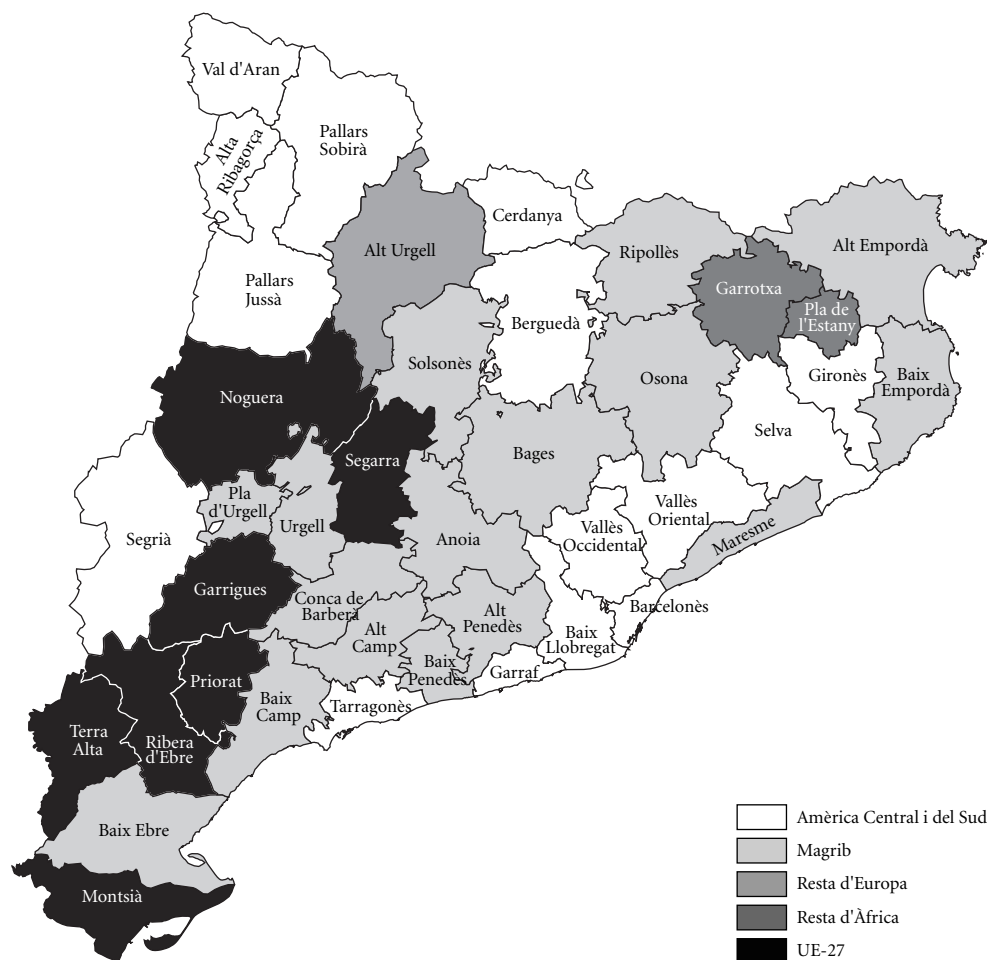
Pecentatge d'alumnat estranger a les comarques catalanes. Curs 2007-2008

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

Mapa 2.

Principal grup continental d'alumnat estranger a les comarques catalanes. Curs 2007-2008

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

12 Les menors migrants no acompanyades
marroquines: una nova tendència?

Violeta Quiroga Raimúndez

RESUM

Aquest capítol pretén oferir una aproximació al fenomen de les nenes i adolescents menors migrants no acompanyades d'origen marroquí a Catalunya (MMNA) i analitzar les seves particularitats enfront del cas dels nois, força estudiat al llarg dels darrers anys. Es tracta de mostrar i d'estudiar les característiques de gènere d'una realitat nova, apareguda principalment a partir de l'any 2006, que destaca per la seva escassa visibilitat, principalment a causa de les diferents formes d'explotació (laboral, econòmica, sexual, etc.) de les quals són víctimes aquestes menors migrants. La causa principal de l'emigració de les MMNA és la fugida del conflicte familiar. Normalment emigren amagades dins d'un camió o com a passatgeres en un autobús, i els principals intermediaris del pas de fronteres són els conductors de camions i les famílies emigrades a Europa. No hi ha gairebé cap família que sàpiga que les seves filles tenen la intenció d'emigrar, només les poques que han planificat conjuntament amb elles la sortida. Quan arriben a Catalunya, la principal xarxa de suport informal són les dones de les famílies marroquines que les acullen. Moltes noies treballen en el sector informal: servei domèstic en la família marroquina acollidora; *petites bonnes* (petites minyones) explotades en el servei domèstic informal; i també fan feina en el sector del serveis. Un cop són detectades pels cossos de seguretat, les administracions locals i les entitats sense ànim de lucre, les MMNA són ateses per la DGAIA en el circuit normalitzat de les noies del territori. Una característica important de les noies és l'afany de llibertat, davant de la manca de llibertat viscuda amb la família d'origen al Marroc.

Aquest capítol pretén oferir una aproximació al fenomen de les nenes i adolescents menors migrants no acompanyades d'origen marroquí a Catalunya i analitzar les seves particularitats enfront del fenomen dels nois, bastant estudiat al llarg dels darrers anys. Es tracta de mostrar una realitat nova, que apareix principalment a partir del 2006, i d'estudiar-ne les característiques de gènere. Una realitat que destaca per la seva escassa visibilitat, a causa principalment de les diferents formes d'explotació (laboral, econòmica, sexual, etc.) de les quals són víctimes aquestes menors migrants.

La recerca que presenta aquest capítol s'emmarca en la investigació més àmplia del projecte "Els menors migrants no acompanyats a Espanya. Situació actual i noves tendències", finançat pel Programa Nacional d'I+D+i 2004-2007 de l'antic Ministeri d'Educació i Ciència, atorgat al Grup de recerca IFAM (Infància i Família en Ambients Multiculturals) de la Fundació Pere Tarrés de la Universitat Ramon Llull.¹ Un dels objectius principals d'aquest projecte és fer visible el fenomen de les nenes i les adolescents menors migrants no acompanyades i, entre elles, les d'origen marroquí.

1. Aquesta recerca se centra en l'estudi del fenomen dels menors i les menors migrants no acompanyats (MMNA) a Espanya, amb especial atenció als nous col·lectius emergents: noves nacionalitats i presència de nenes i noies. Els resultats d'aquesta recerca es publicaran a finals del 2008. Per a més informació sobre les nenes MMNA mireu l'informe sobre aquesta temàtica de l'Institut Català de la Dona presentat al desembre de 2007.

Abans d'aprofundir en el tema, volem definir què entenem com a menors migrants no acompanyats (MMNA), perquè així el lector, des de bon principi, prengui consciència de la complexitat que el fenomen ha anat adquirint al llarg d'aquests últims anys.

“Els/les nens/es i adolescents menors de divuit anys que emigren fora del país d'origen sols i/o separats dels pares o tutor legal o persona que per llei o costum els tingués al seu càrrec o acompanyats d'alguna persona de la família extensa o persona a la qual el tutor legal ho ha encarregat per llei o costum del país, i que per alguna circumstància acaben sols o no són atesos adequadament, o sorgeix algun dubte sobre la relació entre el/la menor i l'adult “ (CONRED, 2005).

Actualment un o una MMNA no només és aquell menor que emigra sol, sinó també aquell que, estant acompanyat d'un adult (ni els pares, ni els tutors legals), està “mal acompanyata” (per parents, veïns, coneguts, xarxes migratòries, xarxes d'exploació...). Ampliant el concepte de MMNA ens aproximem més a la diversitat de situacions que presenta aquest fenomen des de la seva aparició fins a l'actualitat.

A finals dels anys noranta la nostra societat va prendre consciència de l'existència de menors migrants no acompanyats que arribaven sols a casa nostra, principalment del Marroc. Els primers casos es van començar a detectar a partir del 1994, però no va ser fins als anys 1998 i 1999 que l'increment d'arribades d'aquests menors va desbordar la Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència (DGAIA) de la Generalitat de Catalunya, la qual cosa aviat va fer necessària la creació de nous recursos i centres per atendre aquests nois i noies nouvinguts. Des de les primeres arribades dels MMNA, els menors eren majoritàriament de sexe masculí.

Ha passat més d'una dècada des de les primeres arribades de menors i el fenomen s'ha diversificat, tant per les pautes migratòries, com pels orígens, com també per la circulació de la informació entre els menors i els adults. En els primers anys, l'arribada de noies marroquines MMNA era molt rara, malgrat que l'any 2000 es va detectar una noia que seguia el model migratori dels seus contemporanis. No és fins als anys

2006 i 2007 que les noies, encara tímidament, comencen a plantejar-se un projecte migratori. I ho fan, com veurem, repetint generalment els models dels nois, però també innovant i adaptant-se a les característiques que configuren la construcció de gènere al seu país d'origen.

Estem convençuts que només amb un coneixement adequat d'aquesta realitat, encara molt incipient i en bona part invisible, i tenint en compte les seves particularitats de gènere, es podran abordar els mecanismes de protecció i d'atenció necessaris i efectius i prevenir les situacions de risc d'aquestes nenes i adolescents.

METODOLOGIA

Per tal d'oferir una visió descriptiva i explicativa del fenomen i alhora també predictiva, hem utilitzat tant una metodologia d'investigació qualitativa com quantitativa. Amb més èmfasi, tanmateix, en les tècniques de recollida d'informació qualitatives, perquè eren més adients per copsar la realitat de l'objecte d'estudi, a causa del gran desconeixement inicial.

Pel que fa a les tècniques quantitatives, hem procedit a la consulta de fonts secundàries i hem recopilat informació estadística, principalment del 2006 i el 2007, en els organismes de protecció de la infància, en els cossos policials i en les entitats que treballen en l'atenció d'aquest col·lectiu. Pel que fa a les tècniques qualitatives, hem analitzat les fonts documentals secundàries (d'experts, d'agents clau, de professionals...) i hem fet entrevistes en profunditat a informants clau. Concretament hem dut a terme cinc entrevistes a membres dels cossos policials, set entrevistes a representants de les administracions i a professionals d'atenció i una entrevista a una advocada. I alhora cinc entrevistes² a nenes i adolescents, a partir de les quals hem construït relats de vida des del seu país d'origen fins al moment actual a Catalunya. Quatre de les menors entrevistades són noies que van arribar entre l'abril del 2006 i el juliol del 2007 i que

2. Hem canviat tots els noms reals de les nenes i adolescents entrevistades per garantir-ne l'anonimat, malgrat que algunes ens havien donat el consentiment per fer servir el seu nom de veritat.

es trobaven en el moment de l'entrevista en algun centre de la DGAIA (centre d'acollida, centre residencial o residència maternal). Només una de les noies entrevistades, ja major d'edat, va ser detectada el 1997 i ara segueix vinculada a l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats.³

Volem assenyalar que per completar la informació de les noies entrevistades hem fet un buidatge dels expedients de totes les menors que van arribar del gener del 2006 al juliol del 2007. D'aquesta manera, sovint no només parlarem de cinc noies (el 50% de les noies detectades), sinó de vuit o de deu noies segons la informació obtinguda als expedients (80% de les noies detectades). Per tant, la representativitat de les dades sobre el conjunt de l'univers estudiat de noies detectades per la DGAIA és molt elevat, malgrat que molts aspectes de l'acollida a Catalunya no els trobarem en les noies que s'han escapolit dels centres.

Pel que fa a l'univers no detectat, és a dir, aquella part del fenomen de les noies MMNA que resta ocult o invisible perquè no ha estat detectat pels canals habituals, només disposem d'indicis o del coneixement directe d'alguns casos per poder afirmar que existeix, però no podem estimar-ne encara les dimensions. I en el present estudi no l'hem pogut abordar ni quantitativament ni qualitativa, per les dificultats que hem trobat per aproximar-nos-hi, malgrat que intentarem fer-ho en pròximes recerques.

Finalment, volem remarcar que en ocasions hem ampliat el coneixement amb altres casos que hem entrevistat al País Basc, amb l'objectiu d'obtenir la màxima informació sobre aquest nou fenomen de les MMNA marroquines.

3. Aquesta noia no va ser considerada MMNA quan es va detectar, perquè vivia amb la seva tia materna. En aquells anys, com hem vist, només aquells menors que arribaven sols s'etiquetaven com a MMNA. Tanmateix, actualment entraria dins d'aquest col·lectiu a causa del mal acompanyament d'aquesta parenta i per l'explotació domèstica a què va sotmetre la noia.

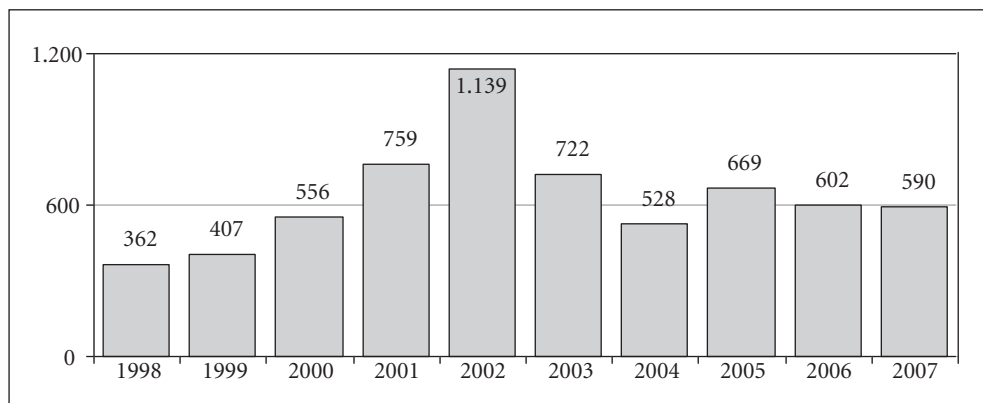
DADES SOCIODEMOGRÀFIQUES

La dimensió del fenomen

Des de l'any 1998 fins al 2007 han estat atesos per la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA) un total de 6.634 menors migrants no acompanyats. A continuació mostrem un gràfic amb l'evolució del fenomen durant aquests anys:

Gràfic 1.

Evolució dels menors migrants no acompanyats atesos. Catalunya, 1998-2007

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA). Generalitat de Catalunya, 2008.

El punt d'inflexió d'arribada dels MMNA va produir-se sobretot l'any 2002, amb 1.139 menors atesos. Al 2003 i al 2004 es redueix considerablement l'arribada, i entre el 2005 i el 2007 es manté més o menys estable. Al 2007 més del 31% dels menors acollits als centres⁴ de la DGAIA eren MMNA.

4. Un total de 2.458 infants, adolescents i joves van ser atesos i acollits en centres de primera acollida, centres d'acollida, centres residencials d'acció educativa i pisos assistits (inclosos aquells de l'Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats).

Al llarg d'aquests anys la principal àrea geogràfica d'origen d'aquests menors ha estat el Magrib, d'on ve més del 80% dels MMNA atesos,⁵ la majoria procedents del Marroc.

En els primers anys els nois arribaven sobretot a la ciutat de Barcelona, provinents de ciutats del nord i del centre del Marroc, principalment de Tànger i rodalies. I arribaven de manera irregular amb l'objectiu de trobar feina i ajudar econòmicament les seves famílies. A finals del 2002 es comença a observar una diversificació en la procedència dels menors i en les seves expectatives. Aquell any es detecta per primera vegada l'arribada de nois d'altres zones del Marroc, principalment del sud. Però no és fins als anys 2004 i 2005 que comencen a arribar nois d'altres nacionalitats, principalment d'Europa de l'Est. I el 2006 arriben menors subsaharians traslladats des de Canàries i comença a haver-hi indicis de l'arribada creixent de nenes i adolescents.

Malgrat que el nombre d'arribades de noies detectades per la DGAIA continua essent molt petit, si el comparem amb el de nois (quinze noies i sis-cents dos nois el 2006 —un 2,5%—, i vint noies i cinc-cents noranta nois el 2007 —un 3,4%—), convé remarcar que ha anat augmentant, sobretot a partir del 2006.⁶ El primer cas es va detectar l'any 2000 i era una noia de nacionalitat marroquina, segons el testimoni d'un educador de carrer (entrevista 12/11/2007). Segons el mateix educador, “des de llavors al carrer no s'hi va detectar més d'una o dues noies l'any fins al 2006”. Això també ho vam confirmar en l'entrevista a la Rosa Pérez, cap del Servei Territorial de la ciutat de Barcelona de la DGAIA.

Tanmateix, a més de mostrar l'increment d'arribades detectades d'aquestes noies durant aquests dos anys, també volem alertar sobre totes aquelles noies que no són detectades per la DGAIA. En el treball de camp vam comprovar que algunes d'aquestes noies no arribaven als circuits de protecció, i si ho feien se n'escapolien ràpidament. Entre aquestes hi havia, per exemple, noies de països de l'Est que exercien la prostitució o la

5. Mitjana des del 2002 fins al 2007 (font: DGAIA. Dades de menors atesos a 31 de desembre de cada any).

6. Abans de l'any 2006 les dades estadístiques de la DGAIA no diferencien l'arribada segons el sexe i per aquesta causa les poques dades que tenim provenen de les entrevistes realitzades als professionals del sector.

mendicitat amb la família del marit,⁷ o bé noies marroquines explotades laboralment per altres famílies marroquines.⁸

Així, doncs, pensem que una part important del fenomen de les noies MMNA resta ocult i que, per tant, arriba molt més lluny dels deu casos que hem pogut estudiar. Per afirmar-ho disposem de diversos indicis que apunten en aquesta direcció i que suggereixen que el fenomen és més important del que sembla o es fa visible: altres estudis europeus que alerten de l'arribada creixent de noies MMNA que no són detectades; Quiroga, Alonso i Armengol, 2005; Memòries de l'associació Jeunes Errants, 2002, 2003, 2004; l'audiovisual *Les petites bonnes*, produït per l'associació francesa Jeunes Errants, sobre les nenes marroquines kafalades per a fer de minyones a Europa (2004) i els relats d'educadors socials, agents socials i policies que fan referència a casos que no figuren en les estadístiques de detecció.

D'altra banda, volem remarcar que algunes de les noies detectades que hem entrevistat han estat durant molt temps fora dels circuits de protecció i detecció, i que fàcilment s'haurien pogut fer majors d'edat en aquesta situació. Per això és probable que altres noies en condicions semblants s'hagin fet efectivament majors d'edat sense haver estat detectades en cap moment.

Les noies MMNA arribades el 2006 i 2007 són principalment de dues àrees geogràfiques: de l'Europa de l'Est i del Magrib.

D'aquestes dades⁹ es desprèn que les nacionalitats més importants són dues: la romanesa i la marroquina. L'any 2006 les romaneses representaven el 40%, davant del 27%

7. En moltes ocasions aquestes noies no són considerades MMNA sinó menors acompanyades per familiars. Quan ens hem endinsat en el tema han sorgit molts dubtes d'aquest acompanyament. Prova d'això es que la fiscal de la comunitat autònoma de València ha començat a alertar sobre aquestes noies, i ha començat a retirar-les d'aquests suposats familiars. En altres casos, aquestes noies són de segona generació i estan acompanyades pels pares. En pròximes recerques creiem que s'hauria d'aprofundir en aquest tema.

8. Al desembre del 2007 vam presentar un informe a l'Institut Català de la Dona en què especificàvem aquests tres casos d'invisibilitat, i on alertàvem que segurament hi ha més noies en aquestes condicions.

9. Entre el 2006 i el 2007 s'han detectat unes trenta-cinc noies. Aquestes dades les hem obtingudes fins al juliol de 2007 a través del buidatge que hem realitzat, expedient per expedient, de tot el territori català,

Taula 1.

Nenes i adolescents d'acolliments nous de la DGAIA segons el país de procedència. Catalunya, 2006-2007

País de procedència	2006		2007	
	Nombre	(%)	Nombre	(%)
Romania	6	40	5	25
Bulgària	1	6,7	1	5
Armènia	1	6,7	-	0
Sèrbia	-	0	1	5
Rússia	-	0	1	5
Marroc	4	26,7	6	30
Nigèria	1	6,7	1	5
Portugal	-	0	1	5
Alemanya	1	6,7	1	5
França	-	0	2	10
Bolívia	-	0	1	5
Es desconeix	1	6,7	-	0
Total	15	100	20	100

Font: Elaboració pròpia a partir del buidatge d'expedients, 2006-juliol 2007, de les dades de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA), 2008.

de les noies marroquines. No obstant això, l'any 2007 les noies marroquines ja eren la nacionalitat principal, un 30%, davant del 25% de les romanese. Pel treball de camp realitzat ens adonem que part de les noies romanese arriben a la DGAIA via Policia Nacional a causa de la seva detecció en el món de la prostitució (carrer o club), o bé a través dels Mossos d'Esquadra per furtos o mendicitat. Algunes de les noies que vam entrevistar no van ser detectades per la DGAIA quan eren menors.¹⁰ En canvi, gran part de les noies marroquines havien estat detectades per la DGAIA després d'haver estat

mentre que des del mes d'agost fins al mes de desembre del 2007 són dades facilitades per la DGAIA de la província de Barcelona. Per tant, d'aquests cinc mesos últims és possible que hi hagi alguna noia més en les altres delegacions provincials.

10. Per a més informació sobre tot el col·lectiu de noies vegeu l'informe "Nenes i adolescents invisibles a Catalunya. Les menors migrants no acompanyades des d'una perspectiva de gènere" que vam presentar a l'Institut Català de la Dona, al desembre del 2007. I en concret, sobre les noies romanese treballadores sexuals, vegeu la tesina de la UAB de juliol de 2008 "En terra de ningú. Una aproximació a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyades de l'Europa de l'Est a Catalunya" de l'Ariadna Alonso, membre del grup IFAM i participant en aquesta mateixa recerca.

acollides o explotades laboralment per famílies marroquines. I també vam detectar noies marroquines fora del circuit de protecció.

En aquest article només ens referirem al cas de les noies marroquines (onze noies), tant les detectades (una el 1997, quatre el 2006 i sis el 2007), com les no detectades però de les quals en tenim notícia a través d'educadors o d'entitats que les han atès en algun moment.

Les edats

A continuació mostrem una taula de les noies MMNA que han estat detectades principalment per la DGAIA des del 2006 fins al juliol del 2007 (a partir del buidatge d'expedients), comparant els seus anys de naixement, l'edat actual, l'edat detectada i l'edat d'arribada a Catalunya:¹¹

Taula 2.
Edats de les nenes menors migrants no acompanyades detectades per la DGAIA a la província de Barcelona

	Noms	Anys de naixement	Edat actual	Edat detectada	Edat d'arribada a Catalunya
1997	Naja	1984	23	14	12
2006	Nora	1988	19	17	–
	Farah	1988	19	17	–
	Adila	–	–	–	–
	Nora	1990	17	16	15
Juliol 2007	Asma	1990	17	17	12
	Zora	1990	17	17	–
	Nadia	1991	16	16	16
	Mounira	1991	16	16	14
	Karima	1990	17	17	–

Font: Elaboració pròpia a partir del buidatge d'expedients, 2006-juliol 2007, de les dades de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA), 2008.

11. Només tenim la informació de les noies entrevistades, ja que aquesta dada no queda recollida en els expedients de la DGAIA.

De les noies que han estat detectades els anys 2006 i 2007, si en tenim en compte els anys de naixement veiem que totes han nascut entre el 1988 i el 1991, la qual cosa vol dir que actualment tenen entre setze i dinou anys. Només una de les noies, la Naja, la més gran, detectada al 1997, va néixer el 1984.

La mitjana d'edat de les MMNA en el moment de la detecció per la DGAIA és de 16,3 anys; mentre que la mitjana d'edat d'arribada a Catalunya (segons els cinc casos en què tenim aquesta informació) és de 13,8 anys. Volem remarcar també que aquesta mitjana baixa dos punts per sota perquè dues de les noies van arribar quan tenien només dotze anys, però una va venir acompanyada de la seva família.

Les zones d'origen

Per situar-nos indicarem algunes dades quantitatives sobre el context d'origen dels i de les MMNA. La població del Marroc ha crescut dels 17,3 milions que hi havia el 1975 als 31,2 milions al 2007 (United Nations Statistical Division, 2007), amb un creixement anual fins al 2005 de l'1,9%. Al 2005 l'esperança de vida era de 70,4 anys. La població menor de quinze anys suposava el 30,3% de la població i la taxa de fecunditat durant el període 2000-2005 era de 2,5 infants per dona, un descens notable respecte als 6,9 infants per dona que hi havia entre el 1970 i el 1975. El 2005 el Marroc se situava en un índex de desenvolupament humà mitjà i ocupava el lloc cent vint-i-sis de la classificació amb un 0,65%, i al 2008 el PNUD classificava al Marroc en el lloc seixanta-vuit del seu índex de pobresa humana en una classificació dels cent vuit països considerats més pobres. Aquesta realitat ha intensificat que la població rural hagi emigrat a les ciutats, passant d'una població urbana del 37,8% l'any 1975, a més de la meitat de la població, el 58,7% el 2005.

Les primeres arribades de nois MMNA ja ens mostraven com el nord del país (pròxim a Espanya) era la principal zona de sortida. Els primers estudis i recerques ens mostren (Comas, 2001; Quiroga, 2002; Capdevila i Ferrer, 2003; Quiroga, 2003; Jiménez, 2003) com Tànger era la ciutat emissora per excel·lència. Més del 75% dels MMNA marroquins eren del nord del Marroc, i concretament el 62% de Tànger; el 14,9%

eren del centre i el 9,6% eren del sud (Capdevila i Ferrer, 2003; Quiroga, 2003). També aquestes recerques ens mostraven com aquests menors tenien unes pautes migratòries diferenciades dels seus referents adults. A partir del 2002 comencen a arribar menors d'altres zones del Marroc, principalment del sud. A la recerca de la Fundació Jaume Bofill (Comas i Quiroga, 2005) ja s'indicava que entre els menors entrevistats el 60% era del nord del Marroc (53% de Tànger), el 10% del centre (10% de Casablanca), i el 30% del sud del Marroc.

A continuació presentem una taula amb els llocs d'origen de les MMNA:¹²

Taula 3.
Llocs d'origen al Marroc de les menors migrants no acompanyades. Catalunya, 2006-juliol 2007

Zones de procedència	Municipi	Nombre	(%)
Del nord	Tànger	3	37,5
	Tetuan	1	12,5
	Larraix	1	12,5
	Total del nord	5	62,5
Del centre	Casablanca	2	25
	Khemisset	1	12,5
	Total del centre	3	37,5
Total menors amb informació	—	8	100
Total menors sense informació		2	—
Total nenes MMNA (DGAIA)		10	—

Font: Elaboració pròpia a partir del buidatge d'expedients, 2006-juliol 2007, de les dades de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA), 2008.

Com podem comprovar, les zones i ciutats d'origen dels nois que van arribar fins a l'any 2002 coincideixen amb les de les noies MMNA. Així, de les vuit noies de les quals tenim la informació, el 62,5% són del nord del Marroc, i concretament tres són

.....
12. També hi ha el lloc d'origen de la noia detectada el 1997.

de Tànger; mentre que la resta procedeix del centre del Marroc, dues de Casablanca i una de Khemisset.

Tànger, Tetuan i Larraix són les principals zones d'emissió de MMNA del nord del Marroc. Tànger i Tetuan són les ciutats més grans del nord del país (un milió d'habitants i 750.000 habitants respectivament), mentre que Larraix és una ciutat petita (cent set mil habitants) però només a seixanta quilòmetres de Tànger. La capital des del 1997 de la regió nord, Tànger, està situada a l'extrem nord-oest del Marroc, sobre l'estret de Gibraltar, a només catorze quilòmetres de les costes espanyoles.

Casablanca és l'altra zona principal d'emissió. Aquesta ciutat és la més gran del Marroc, amb una població estimada de cinc milions d'habitants. La proporció de nois MMNA que arriben a Catalunya des de Casablanca és insignificant, si tenim en compte la importància d'aquesta ciutat. Generalment els MMNA que arriben a Catalunya procedents d'aquesta ciutat primer viatgen fins a Tànger i des d'allà fan el pas de frontera. Aquest també és el cas de la Zora, una noia que va agafar un autobús de Casablanca a Tànger amb el seu germà, i des de Tànger va fer el salt cap a Europa. O bé de la Naja, que va viatjar amb cotxe des de Casablanca amb la seva família, i va passar pel port de Tànger per arribar amb el ferri fins a Algesires.

LES FAMÍLIES

La composició familiar

La família marroquina tradicional s'ha anat transformant considerablement en aquests últims anys. El model tradicional marroquí correspon a una societat patriarcal en què la màxima autoritat és la del pare, i l'autoritat familiar està jerarquitzada per les diferents generacions d'homes (avi, fill, nét). L'espai de l'home està situat en l'espai públic, mentre que el de la dona s'ubica en l'àmbit privat o domèstic de la llar. La funció social principal de la dona és tenir cura del marit, dels avis i dels fills. No obstant això, actualment en la societat marroquina, que pateix una forta crisi econòmica i social, els elements de la família tradicional coexisteixen amb els de la família moderna: coexistència d'elements

de la família extensa i de la família nuclear, disminució del nombre de fills, millora del nivell d'instrucció femenina, endarreriment de l'edat del matrimoni de les dones, incorporació de la dona al món laboral... (Bennani-Chraïbi, 1995).

Les característiques familiars coincideixen entre els nois i les noies MMNA. Totes les noies provenen de famílies nuclears. Les noies que provenen de Tànger i de Casablanca, ciutats grans que han experimentat una important reducció de la natalitat en els últims anys, pertanyen a famílies amb tres o quatre fills. En canvi, les noies de les altres dues ciutats més petites, Tetuan i Larraix, pertanyen a famílies amb set fills.

Amb relació a la posició que ocupen en la unitat familiar, el més comú entre els nois MMNA és que siguin els germans més grans (i en aquest cas la responsabilitat d'ajudar econòmicament la família té un paper clau com a motivació migratòria) o bé els més petits (Quiroga, 2003). En el cas de les noies, trobem també aquests trets, per bé que només l'Asma és la germana gran, i compleix molt bé el seu rol de responsable de la família (els altres germans són força més petits); en els altres tres casos són les petites de la família i només en un cas, el de la Naja, ocupa la posició central en ésser la segona de tres germans.

La relació familiar

Els conflictes familiars no són una variable significativa entre la gran majoria dels nois MMNA, però sí que ho és en el cas de les noies MMNA. En quatre dels cinc casos documentats a Catalunya (el 80%), en espera d'una mostra més gran,¹³ hi ha mala relació amb la família d'origen. És bastant comú que existeixi un conflicte de parella, normalment visualitzat pel maltractament de la mare, la qual cosa repercuteix en les vides dels fills i filles.

“Un dia, jo era molt petita, el meu pare estava barallant-se amb la meva mare, llavors, estaven a la cuina barallant-se i la meva mare es va tallar amb un ganivet

13. La mostra del País Basc també confirma aquesta hipòtesi.

petit, no ho sé, moltes baralles. Jo he d'estudiar, he d'estar tranquil·la i quan me'n vaig a la meua habitació, ells es posen a barallar-se i em quedo plorant sola..." (Nora, 5/10/2007)

Només en un cas, el de la Naja, no hi apareix aquest conflicte. En canvi, en tots els altres casos hi ha episodis constants de violència. La Nadia no vol parlar del seu pare, comenta que no en té bons records. L'Asma i la Mounira indiquen que els seus pares són alcohòlics i que sovint desapareixen de casa dos o tres dies.

Algunes de les noies reconeixen que no són felices en aquest ambient familiar. Però aquesta situació s'agreuja quan les noies MMNA comencen a ser preadolescents i adolescents. Com hem vist anteriorment, estem en una societat patriarcal, en què els pares i germans ostenten l'autoritat familiar, i en què les dones es mantenen en l'àmbit privat o domèstic. No obstant això, actualment la majoria de les noies de les ciutats tenen accés a l'educació, i per tant, en aquests moments la noia accedeix a l'espai públic autoritzat. A mesura que la noia creix, la seva major visibilitat comença a produir conflictes amb els homes de la casa. Així, és comú que en aquestes edats sorgeixin conflictes fruit d'aquesta situació i de les petites transgressions producte de l'etapa evolutiva de l'adolescència; gradualment comencen els conflictes intergeneracionals entre filles i pares, mencionats pel 80% de les noies. Les mares sovint reforcen les actituds controladores dels pares. La Naja tampoc no cita aquests conflictes amb el pare puix que ella ja vivia a Espanya quan va començar la pubertat i l'adolescència.

En dos dels casos, el de la Nora i el de la Mounira, els germans (en un cas és el germà gran, però en un altre és el germà més petit) també exerceixen aquest paper controlador. Els germans assumeixen les funcions parentals envers la germana en absència del pare. Les dues noies ens assenyalen que són maltractades pels germans. A més ens indiquen també com pateixen una manca de llibertat en general.

"No me dejaban escuchar música, ni amigas. Y yo al principio: no pasa nada. Pero luego ya... ni instituto ni nada, ni viajar, nunca viajar. Solo me dejaban salir para comprar algo, si no, no. [...] Si tengo alguna amiga para salir o algo, no me deja

salir mi padre, no me dejan hacer nada. Cuando hago algo mis padres le dicen a mi hermano que me pegue. [...] Hay otras chicas que sus padres son más abiertos que pueden hablar con ellos.” (Mounira, 20/9/2007)

En arribar a aquestes edats, tres de les noies ens comenten que les seves sortides al carrer són molt controlades pels pares i germans.

Hi ha altres factors que influeixen directament en les males relacions de les noies amb les seves famílies, com els costums imposats pel model de les famílies més tradicionals. Per exemple, la Mounira ens indica els matrimonis pactats amb homes més grans. Ens explica que si no hagués emigrat estaria casada, com la seva germana.

“Mi hermana esta está casada, vive en la casa desde hace ocho meses, está casada con un hombre de cuarenta y siete años. [...] Tienen problemas. [...] No, se ha separado no, pero tienen problemas... a veces viene, a veces no. No están juntos ni separados. [...] Mi padre quiere que sus hijas se casen con un hombre mayor. Si yo no hubiera venido hubiera tenido que casarme con un hombre.” (Mounira, 20/9/2007)

L'economia i la feina

La major part dels pares dels nois MMNA treballen en activitats no qualificades definides dins de la categoria d'artesans, obrers, comerciants i serveis, i gairebé sempre dins l'economia informal, amb la inseguretat i precarietat de tot tipus que això comporta. Els pares de gran part de les noies MMNA també comparteixen les mateixes característiques, sobretot en el sector comerç (en el mercat). Només el cas de la Naja és diferent, ja que el pare és cap de duanes.

Al Marroc cada vegada hi ha més dones que treballen. La presència de la dona dins el sector artesanal segueix essent important, sobretot en aquells oficis tradicionals ocupats per la dona: costura, brodats i fabricació de catifes. La feina de la dona en el sector dels serveis ha augmentat sobretot en el servei domèstic, però també en feines

d'administració i de comerç. Les mares dels nois MMNA treballen principalment en dos sectors: l'industrial tèxtil i l'alimentari; i en els serveis, sobretot en el servei domèstic. Pel que fa a les noies, veiem com dues mares treballen en el servei domèstic, una altra en el tèxtil, i una altra en el sector del comerç. Només dues mares són mestresses de casa, que es corresponen amb els pares que tenen una feina més estable.

El 80% de les noies valora la situació econòmica de la família com a precària. Tanmateix, el cas que viu amb més precarietat és el de la família de l'Asma: són nou membres en la unitat familiar, només treballa la mare i el pis és de lloguer.

El nivell d'instrucció de la família i de la menor

El 80% dels pares de les noies MMNA entrevistades són analfabets funcionals. En canvi, el 60% de les mares són analfabetes absolutes i només una és analfabeta funcional. Només el cas de la Naja és diferent: el pare va acabar secundària i la mare va accedir a la primària, tot i que no la va acabar. Pel que fa als germans, tots han estat escolaritzats, i l'abandonament de l'escola es produeix principalment a partir dels quinze anys.

Dues de les famílies valoren positivament el paper de l'escola en l'educació dels fills, i en concordança els pares i germans més grans fan un seguiment dels deures dels fills i filles i germans més petits. Aquestes dues famílies són les que han aconseguit que gairebé tots els seus fills acabin la secundària.

El 80% de les noies entrevistades ha arribat a la secundària: una noia l'ha acabat, mentre que tres han cursat un any o dos anys de secundària, tot i que no sabem si els han assolit satisfactòriament. Només l'Asma no ha anat mai a l'escola, essent la germana gran de set fills d'uns pares separats.

L'abandonament de l'escola es produeix, en el cas de les noies, sobretot a partir dels tretze anys. Les causes principals de l'abandonament són la manca de mitjans econòmics de la família per seguir pagant els estudis i el pes de la tradició.

La tradició al Marroc marca l'entrada al mercat laboral dels nois i de les noies. Els nois ajuden els seus pares o són reclutats com a aprenents en tasques masculines, i les noies ajuden les mares tant en les tasques domèstiques com si treballen. Només dues de les noies han treballat al Marroc. El cas anterior està ben representat per l'Asma: ajuda la mare a tenir cura dels germans (és la germana gran) i treballa amb ella passant mercaderies de Tetuan a Ceuta. La Nadia ha treballat al port de Tànger ajudant els turistes, portant equipatges, etc.

EL PROJECTE MIGRATORI

Els antecedents migratoris a Europa

Els nois i les noies MMNA segueixen diferents models. Els nois MMNA repeteixen el model dels adults, malgrat tenir les seves pròpies singularitats com a menors. Una part de les noies (el 37,5%) segueix el patró dels seus germans MMNA, amb dues modalitats:

1. Emigració prèvia del germà. L'Asma i la Nadia tenen germans que van emigrar a Espanya. En el primer cas, el germà hi viu actualment, concretament a Cadis, en un centre de menors des de fa vuit anys. En el segon cas, el germà és a Tànger després d'haver estat reagrupat amb la família d'origen com a menor.
2. Emigració conjunta de la menor i del germà. Del buidatge d'expedients realitzats s'especifica que una de les noies, la Zora, va sortir de Casablanca acompanyada del seu germà petit. Els dos van anar amb autobús fins a Tànger on van passar quinze dies i després van travessar l'estret de Gibraltar sota d'un camió. Van arribar a Barcelona dos dies després.

Aquesta pot ser una de les causes de l'emigració de les noies, que ja s'ha donat entre els germans més petits d'alguns MMNA que viuen a Catalunya i en altres comunitats autònomes. Per tant, hem d'estar atents a si aquest fet se segueix produint i es consolida.

Les causes principals i els detonants de l'emigració

Les noies entrevistades comencen a tenir les primeres idees d'emigrar normalment entre els tretze i els quinze anys. Només l'Asma comença a pensar-hi als deu anys, ja que el seu germà va emigrar quan tenia vuit anys.

No hi ha una única causa, sinó que se n'interrelacionen moltes. L'informe del CONRED (Quiroga, Alonso, Armengol, 2005) assenyala principalment tres motius principals pels quals els MMNA volen emigrar: polítics, econòmics i estratègies de millora de les expectatives socials i culturals, i entre aquests hi ha també algunes particularitats. Els nois marroquins principalment obeeixen al segon i al tercer motiu, però havent ara estudiat el cas de les noies pensem que caldria afegir-hi un quart motiu: fugir d'una situació familiar conflictiva i alliberar-se del rol de submissió de les noies.

Aquesta última és la causa principal, que sobresurt en el 80% dels relats de vida de les noies, per motius diversos: maltractaments del pare i dels germans, maltractament del pare a la mare i als fills, conflictes intergeneracionals amb el pare, alcoholisme del pare, matrimonis forçats, manca de llibertat...

D'aquesta causa principal se'n deriven altres motius que apareixen en els discursos: seguir estudiant, alliberar-se de la pressió dels membres masculins de la família, treballar, casar-se lliurement...

“Ya no puedo aguantar más esta situación, me voy, sí. Porque no me gusta esta vida. Pero no puedo aguantar más. [...] Sí, salí de casa por las peleas y más cosas.”
(Asma, 4/10/2007)

“Jo volia estudiar d'auxiliar d'infermeria, llavors allà, el meu pare no té diners per seguir més i encara que estudiis allà, al final et quedes a casa i jo volia estudiar. [...] Quan vaig tenir el títol, amb el meu pare ens barallem molt, no vol que surti, estic cansada.” (Nora, 5/10/2007)

“Mis papás, mi familia, mi hermana están muy... todos problemas, la casada problemas. Moha, ni trabajo ni nada, muchas broncas, muchos problemas. Todos siempre problemas. Conmigo también. [...] No me dejaban escuchar música, ni amigas, y yo al principio: no pasa nada. Pero luego ya... ni instituto ni nada, ni viajar, nunca viajar. No me dejaban pasarlo bien, solo salía para comprar algo, si no, no. Un día después de pelear por esto me enfado mucho, sólo quiero salir de casa, sola mejor, me voy.” (Mounira, 20/9/2007)

Exemplificarem el cas de la Mounira perquè és bastant diferent dels altres. Com hem vist en la cita anterior, la noia s'escapa de casa, i quan es troba sola truca a un suposat amic de quaranta-set anys per demanar-li que l'ajudi. Sembla que és un conegut de la família.

“Yo quiero irme, si hay problema no pasa nada. Yo no consultar nada, salir de mi familia y ya está. Yo llamé a amigo. Él vive en Tánger, le conozco y ya está. Amigo familia. [...] Estoy tres o cuatro semanas, un mes en su casa. Es mayor, tiene cuarenta y siete años, no está casado. Me trata bien. Mientras estaba con él todos los días comíamos fuera, íbamos a restaurantes, muy bien, tiene dinero.” (Mounira, 29/10/2008)

A l'inici de l'entrevista la noia era molt reticent a explicar res de la història amb aquest home, però finalment digué que aquest l'ajudava a canvi de deixar-se “tocar”.

“Mi amigo me respetó, no me violó. Sólo ir a restaurantes a comer, acompañarle, yo tranquila, él también tranquilo. No pasó nada, nada, él se portó bien. No se pasó por abajo, solo por arriba (explica a través de gestos que la tocava en general (els pits, la vulva..., i que li feia petons, però que no va la penetrar). [...]. Soy virgen.” (Mounira, 29/10/2007)

La virginitat de les dones és molt respectada al Marroc, com a tants altres països del món. Es considera que totes les noies han de ser verges fins al casament i, per tant, s'inculca a les noies des de ben petites que només poden perdre la virginitat amb el seu marit. Les noies que no compleixin aquests paràmetres són estigmatitzades i rebutja-

des socialment. Per això no ens ha d'estranyar que la Mounira accepti ser “tocada” o accepti certs jocs sexuals, però sense arribar a la penetració, si més no vaginal, per tal de reservar-se per al seu futur marit i allunyar-se així de l'estigmatització.¹⁴

En altres recerques ens agradaria comprovar la hipòtesi que moltes noies que s'escapen de casa al Marroc, i que no tenen l'oportunitat d'emigrar, acaben en el món de la prostitució. Durant més de cinc anys, en diferents estades de treball de camp a Tànger, vam descobrir que moltes noies menors d'edat es prostitueixen en els hotels de luxe de la ciutat, en les discoteques o en els bars musicals del passeig marítim.

ESTRATÈGIES MIGRATÒRIES

Principals fronteres de pas i mitjans de transport

Totes les noies (sis de les noies de les quals tenim aquesta informació) han passat per les fronteres de pas més pròximes a Espanya, les del nord-oest del Marroc, és a dir, per la de Tànger o per la de Ceuta. Concretament, el 66% de les noies per Tànger i el 34% per Ceuta. En el cas dels nois, fins al 2002 el 75% sortia des de Tànger i només un 8% sortia des de Ceuta (Capdevila i Ferrer, 2003).

Des d'aquestes dues ciutats hi ha un trànsit continu de ferris, camions, autobusos, cotxes i persones (emigrants, comerciants i turistes). A causa de tot el moviment portuari les companyies marítimes han hagut d'ampliar de forma considerable en els últims anys la freqüència de vaixells entre les dues ribes de l'estret, especialment en el trajecte Tànger-Algesires.

Els nois del nord i centre del Marroc es traslladen a la Península principalment com a polissons dels camions o dels autobusos que embarquen als vaixells que travessen l'estret de Gibraltar per Tànger i per Ceuta (el 81% dels nois segons Capdevila i Ferrer,

14. Aquest tema està extensament tractat en la novel·la *L'últim patriarca*, de Najat El Hachmi, premi Ramon Llull 2008.

2003; Quiroga, 2003). Mentre que els nois del sud arriben principalment amb pasteres (Quiroga, 2003; Comas i Quiroga, 2005). En canvi, les noies utilitzen altres mitjans de transport, més minoritaris entre els nois.

Només la Nadia de Tànger, que correspon a un perfil de noia que està més de tres anys pensant a passar la frontera, ho intenta múltiples vegades amb diferents mitjans de transport, de forma similar a aquells nois MMNA que passen molt de temps esperant el pas de frontera als carrers de Tànger. Finalment ho aconsegueix amb un dels mitjans més utilitzats per les noies MMNA, dins d'un camió.

Els mitjans de transport més utilitzats per les noies MMNA són: amagades dins d'un camió (el 37,5%), com a passatgeres dins d'un autobús (el 37,5%), amagades sota d'un camió (12,5%) i com a passatgeres dins d'un cotxe (12,5%).

- a) Dins o sota d'un camió. La Mounira i la Nadia ho fan amagades a dins del contenidor del camió, i l'Asma sota de la cabina del conductor. Només, la Zora, que repeteix el model dels nois, fa el pas de frontera sota d'un camió.
- b) Dins d'un autobús com a passatgera. En els tres casos que es dona és perquè les noies viatgen acompanyades d'una família marroquina emigrant que resideix a Espanya o a França.
- c) Dins d'un vaixell de càrrega. La Nadia l'utilitza en el seu primer intent de pas de frontera. Aquest mitjà de transport és molt poc utilitzat pels nois MMNA al pas fronterer de Tànger, però sí que ho és pels que hi van des de Casablanca.
- d) Dins del ferri com a passatgera. La Nadia fa el segon intent amb aquest mitjà. En el nois MMNA només es dona en un 10% dels casos (Capdevila i Ferrer, 2003; Quiroga, 2003).
- e) Dins d'un cotxe. La Naja viatja amb la seva família de forma regular en el cotxe del seu pare.

De les cinc noies entrevistades, el 80% aconsegueix passar la frontera en el seu primer intent. No obstant això, aquest fet no és casual, ja que les tres primeres han pactat (elles mateixes o un adult) el pas de frontera: en dos casos amb un camioner i en un cas amb una família marroquina. La quarta passa amb la seva família. Aquest fet augmenta

considerablement les possibilitats d'èxit. Només la Nadia ho aconsegueix al tercer intent, i també després de pactar amb un camioner. En el segon intent és retornada¹⁵ des del port d'Algesires.

La implicació de la família

Només una de les famílies coneixla intenció de la filla d'emigrar i obtenen aquesta informació perquè ells mateixos en decideixen el projecte migratori. El pare pacta l'emigració amb una família marroquina (mare i filla). La Nora accepta la decisió del pare per fugir dels conflictes intergeneracionals que té amb el pare i els germans, i aconseguir l'oportunitat de seguir estudiant.

“El meu pare, estic vivint aquí i ens barallem molt i... llavors hi ha una senyora, el meu pare ha parlat amb ella, diu que té una filla [...] No la conec, és coneguda del meu pare. [...] perquè ella treballa i volia una noia per cuidar la seva filla. No sé, el pare ha parlat amb ella [...] Però, millor per oblidar els problemes i això. [...] A mi no em sabia greu, perquè hi havia molts problemes.” (Nora, 5/10/2007)

La família de dues de les noies no té cap constància de la decisió migratòria, ja que les noies volen fugir dels conflictes familiars. El cas de la Nadia és contradictori, perquè per una banda explica que no diu res a la família, però per una altra ella mateixa ens comenta que ha passat una nit fora de casa a la comissaria de policia. Aquest cas es podria comparar amb aquells nois que no diuen res però que són descoberts per l'evidència dels fets (Quiroga, 2003). En el cas de la Naja, ni ella, ni la seva família tenen un paper actiu en aquesta decisió en origen, ja que tota la família se'n va de vacances a Barcelona i una vegada aquí és quan es produeix la decisió.

15. El retorn, contemplat en l'article 60 (Llei Orgànica 8/2000), equival a la denegació d'entrada en ports i aeroports. En aquests casos, com que la persona ja es troba en territori de jurisdicció espanyola, cal treure-la del país de forma voluntària o forçosa.

Intermediaris per passar la frontera

A l'informe comparatiu europeu CONRED (Quiroga, Alonso i Armengol, 2005) sobre MMNA a Europa, ja s'assenyalava que en el cas del nois del nord i centre del Marroc no hi havia organitzacions migratòries clandestines (informals o formals) o organitzacions clandestines de caràcter criminal per fer el pas de frontera, només de forma ocasional alguns nois utilitzaven intermediaris, amb els quals arribaven a acords. Aquests eren principalment amb conductors de camions. En canvi, en la recerca transnacional realitzada entre Catalunya i el Marroc per la Fundació Jaume Bofill i Unicef-Marroc, es demostrava que aquestes organitzacions existeixen en el cas dels menors del sud del Marroc (Comas i Quiroga, 2005). En el mateix estudi, s'indicava que el 65% dels nois del sud havien pagat una quantitat d'entre cinc-cents i mil cinc-cents euros.

Pel que fa a les noies marroquines hem comprovat que és bastant comuna la figura d'intermediaris, presents en les històries del 75% de les noies. Entenem per intermediari "alguna persona que a títol individual" pacta amb el noi o la noia, amb un adult o amb un familiar, el pas de frontera fins a la Península. Aquest pas pot ser remunerat amb una quantitat de diners acordada o remunerat en espècie, amb favors personals entre la família i l'intermediari o l'adult i l'intermediari; de favors sexuals...

Hi ha dues modalitats d'intermediaris característiques del fenomen de les noies MMNA:

- a) Un conductor de camió. Un 37,5% de les noies utilitzen aquesta modalitat. En el cas de l'Asma, una amiga de vint-i-dos anys pacta amb un conductor espanyol d'un camió, tot i que no sap quines condicions van pactar. En el cas de la Nadia, ella és qui pacta amb un camioner marroquí que coneix, i no li paga res, segons ella. Finalment, en el cas de la Mounira és un adult, amb qui viu un mes a Tànger, qui pacta amb un camioner holandès amic seu, també com a favor personal. Ens queda tanmateix el dubte que aquests favors personals siguin a canvi de res. En aquests casos comprovem que el pas pactat amb un conductor de camió com a estratègia migratòria augmenta les possibilitats d'èxit. Tanmateix constatem la vulnerabilitat d'aquestes noies davant d'aquest procés, tant si ho pacten elles soles

com si ho fa un adult per elles. En tots els casos es troben desprotegides, i és fàcil que pateixin algun abús sexual durant la preparació de la sortida o durant el recorregut.

- b) Una família marroquina. Es dona en un 37,5% dels casos. Aquesta segona modalitat l'hem pogut comprovar també en la recerca que estem realitzant a la resta de l'Estat espanyol. És una nova modalitat de pas, no esmentada en recerques anteriors, que apareix a partir del 2004, segons els informants clau entrevistats.

Aquesta nova modalitat s'està donant tant en noies com en nois, malgrat que en aquests últims de forma més minoritària. En el cas de les noies hi ha un component de gènere i cultural que ho explica. Tradicionalment al Marroc, i encara amb més intensitat en l'àmbit rural, les noies d'entre cinc i quinze anys arriben a les ciutats fugint de la pobresa del camp. Els pares moltes vegades, sense tenir coneixement del que passa després, confien les seves filles a una família marroquina de la ciutat amb l'esperança que millorarà el seu benestar, a canvi que la noia treballi en el servei domèstic. Aquest fenomen, molt conegut al Marroc, és anomenat *petites bonnes* ('petites minyones'). Aquestes noies treballen jornades laborals de més de dotze hores diàries, sobreviuen menjant les restes que deixa la família, i moltes vegades dormen en un matalàs a terra. És un fenomen acceptat socialment, i que actualment s'està produint no només del camp a la ciutat, sinó també de la ciutat a Europa.

Un estudi del 2002 fet pel Ministeri de Previsió Econòmica, amb la col·laboració d'Unicef i el Fons de Nacions Unides per la Població, va fer una enquesta a la província de Casablanca per valorar la dimensió d'aquest tipus d'esclavitud del segle XXI. Els resultats van ser contundents: gairebé vint-i-tres mil nenes, la majoria d'entre onze i disset anys, però també nenes petites de cinc anys, treballaven com a minyones en la capital econòmica del Marroc. Aquest estudi va obligar el govern marroquí a iniciar contactes amb organitzacions locals per crear programes de control i eradicació d'aquesta pràctica. En aquest últim any el govern marroquí s'ha conscienciat encara més sobre la problemàtica del fenomen i ha iniciat una campanya per acabar amb l'explotació d'aquestes petites minyones (Fibla, 2007). Està documentat que s'ha reproduït el model a França (Memòries de centre, Jeunes Errants, 2004, audiovisual *Les petites bonnes* produït per Jeunes Errants). A Espanya, a partir del 2006 tenim indicis,

segons entrevistes fetes a alguns professionals, que també s'està donant, principalment a Ceuta i a Melilla, i de forma més reduïda a la Península en famílies marroquines emigrades. Més endavant aprofundirem més en aquest tema.

La Nora és una d'aquestes petites minyones. El pare confia la seva filla de quinze anys a una coneguda que viu a Catalunya. El pacte és que la noia realitzarà les tasques domèstiques i tindrà cura de la filla de la família, a canvi que pugui estudiar auxiliar d'infermeria. Aquesta compensació no s'arribarà a materialitzar mai, com veurem. De les altres dues noies que conviuen durant un temps amb una família marroquina no en tenim més informació (dades obtingudes del buidatge d'expedients).

L'ARRIBADA A CATALUNYA

Els primers dies

Els nois MMNA comencen el camí de l'emigració sense cap destí fix, malgrat tenir algunes idees al cap, com ara Barcelona i Madrid. Moltes vegades l'atzar esdevé l'element que determinarà el seu primer destí en territori espanyol. En canvi, les noies MMNA sí que tenen un destí clar, malgrat que no sigui planificat sinó casual —també com els nois—, perquè dependrà del pacte amb el camioner o amb la família marroquina que les ajudarà a passar la frontera.

L'Asma i la Nadia pacten amb el camioner que Algesires serà el final del trajecte. En el primer cas, la seva amiga tenia dues conegudes marroquines que vivien a Algesires. En canvi, la Nadia es troba sola a l'arribada a Algesires i es posa a plorar davant del camioner, que finalment la porta fins a Santa Coloma de Gramenet. Tot just arribar, la primera setmana, l'Asma truca a la seva mare per comunicar-li que està bé. Llavors, la seva mare insisteix que vagi a Barcelona perquè allà hi viu la germana del seu pare, i li envia diners.

La Mounira, la Nadia i la Nora arriben directament a Barcelona. Aquestes tres noies passen els primers dies al carrer, una experiència molt dura per a unes noies estrangeres i soles en una ciutat desconeguda, sense cap xarxa de suport i desconeixent la llengua

del país. De forma semblant als nois MMNA, les primeres experiències no tenen res a veure amb allò que s'havien imaginat.

La Mounira i la Nadia es veuen soles al carrer en un parc, on les dues s'hi passen tres dies i tres nits sense saber què fer. La Nora només arribar s'havia escapolit de la família que l'acompanyava en comprovar que la volien convertir en una petita minyona. La primera nit la va passar al parc del costat de la plaça de les Glòries de Barcelona; la segona, al parc del Motocross o al parc dels Músics¹⁶ de Santa Coloma de Gramenet; i la tercera, al parc de l'Espanya Industrial, a prop de l'estació de Sants.

Les dues primeres verbalitzen un gran patiment durant el temps que dura aquesta situació.

“Me deja en la calle y ya está. En la plaza de Glòries y ya está. Tenía mucho miedo, No dormir ni nada de noche, muy cansada . [...] Mucho miedo, no sabes nada, ni idioma, ni gente, ni nada. [...] Piensas que con su familia mejor, mejor con familia que estar sola.” (Mounira, 20/9/2007)

“Me dejaron en Santa Coloma. Viví tres días en el parque, dónde se sientan los chicos marroquíes. [...] He sufrido mucho, he hablado con mucha gente, nunca he pedido ayuda y el tercer día ya no podía más y fui a un chico marroquí y él me dijo que el único favor que me puede hacerme es llevarme a la puerta de la comisaría y que después yo entrara a la comisaría a hablar con ellos.” (Nadia, 20/9/2007)

La xarxa social de suport informal

Però aquesta situació canvia ràpidament. Al cap de poques hores o pocs dies les noies reben ajuda de la xarxa social informal, que es tradueix en suport de la comunitat marroquina que viu a Catalunya.

16. El parc del Motocross i el parc del Músics són dos espais on la població marroquina, tant adulta com menor, passa moltes estones i, entre ells, els MMNA (Quiroga, 2003).

Com indiquen altres recerques (Capdevila i Ferrer, 2003; Quiroga, 2003; Comas i Quiroga, 2005; Quiroga, Alonso i Armengol, 2005), aquest fet es dona de forma semblant en els nois marroquins MMNA. Tanmateix, a diferència dels nois, el temps d'estada de les noies MMNA amb aquestes persones d'origen marroquí és de com a mínim d'un o dos mesos, i com a màxim de quatre anys. Les noies són acollides per dones amb fills i, com ja hem dit, probablement moltes esdevenen majors d'edat en aquestes xarxes informals sense ésser detectades en cap moment.

Concretament el 75% de les noies són acollides per famílies, el 37,7% per famílies marroquines, el 25% per algun familiar d'origen, i el 12,5% per una família espanyola. Només el 25% arriba directament a la DGAIA.

- a) *Les famílies acollidores marroquines.* Exemplificarem un cas per entendre el model. La Nora està plorant sola en un parc al costat de l'estació de Sants i llavors se li apropa una dona marroquina que finalment l'acull a casa seva. La noia se sent molt agraïda, i ajuda en tot el que pot la seva nova família, sobretot en les tasques de la llar. Viu amb aquesta família durant dos mesos i hi manté bona relació. No obstant això, després d'aquest temps la dona que l'acull li diu que no pot quedar-s'hi més, es posa en contacte amb els serveis socials de Terrassa i aquests li diuen que poden buscar-li un centre per a la noia.
- b) *Les famílies extenses d'origen.* Poden arribar a Catalunya directament amb aquestes famílies extenses d'origen, o bé una vegada que han arribat s'hi reuneixen. El primer cas el podem exemplificar amb la Naja, i el segon amb l'Asma. La primera arriba de vacances amb els seus pares i germans a casa de la seva tia materna a Barcelona. A l'hora de tornar a Casablanca la tia convenç els pares perquè les dues filles es quedin amb ella, amb el compromís que aniran a l'escola i l'ajudaran en les tasques domèstiques. En el segon cas, l'Asma es trasllada d'Algesires a Barcelona perquè la mare li diu que vagi a viure amb la seva tia paterna, que viu a Manresa (no en tenia cap intenció a priori, ni l'havia vista mai). Les condicions de vida de les tres noies amb les seves respectives ties són molt dolentes. Durant el temps d'estada amb elles les noies seran les petites minyones de la casa.

- c) *Les famílies espanyoles.* El cas de la Mounira té molta semblança amb el de la Nora. La diferència és que qui l'acull és una família espanyola. La primera aproximació la fa una dona, en aquest cas una dona gran amb la seva filla que passeja pel parc de les Glòries. Després d'un mes de tenir-la acollida, la família espanyola es posa en contacte amb els serveis socials del districte i aquests parlen amb la policia i amb la DGAIA per buscar una solució per a la Mounira.

A més d'aquestes famílies, les noies MMNA troben altres xarxes de suport:

- a) *Altres dones de la comunitat marroquina.* L'Asma es cansa de l'explotació a mans de la seva tieta i demana ajuda a altres dones de la comunitat marroquina. Contacta amb una coneguda de la seva tieta, que li ofereix d'anar-se'n amb ella. No comunica a la seva tia que se'n va. Quan fa catorze anys l'Asma es trasllada a viure a Vilanova, a casa d'una amiga també marroquina.
- b) *Altres col·lectius d'immigrants.* El contacte amb espais que comparteixen altres col·lectius d'immigrants els apropa a obrir-se moltes vegades a altres realitats culturals. Un espai molt emblemàtic, i digne de qualsevol estudi, és el de les relacions i interrelacions que es donen en els locutoris, que moltes vegades esdevenen un espai de trobada, de reunió i d'informació. Aquest és el cas de l'Asma, que allà troba un anunci d'un pis per compartir amb una parella i tres colombians, on viurà més d'un any.
- c) *Parelles.* Una altra sortida en la xarxa social de caràcter informal és aconseguir parella i anar-se'n hi a viure. Hem realitzat dos relats de vida amb aquesta trajectòria (un a Catalunya i un altre al País Basc): el d'una noia aparellada amb un noi marroquí, i el d'una altra amb un algerià. En els dos casos les noies no expliquen a les seves famílies respectives que estan vivint amb ells, sinó només que tenen parella.

Dissortadament, alguns dels models que aquestes noies han viscut en origen es repeteixen amb les seves parelles del mateix origen. L'Asma, filla de pare alcohòlic i maltractador, conviu amb un company que després d'un any també la maltracta i es queda embarassada a l'edat de disset anys.

“Ahora tengo una orden de alejamiento porque me pegó una vez, estaba borracho. Me tiraba del pelo, me pegó. Estaba celoso, decía que yo estaba otro pero no es verdad. [...] No sabía que estaba embarazada, estaba de un mes. [...] Yo no quería quedarme embarazada, no estoy casada, yo tomaba pastillas, pero una vez no.”
(Asma, 4/10/2007)

El fet de quedar-se embarassada canvia la vida d'aquesta noia radicalment, puix que durant més de quatre anys s'havia mantingut fora del circuit oficial de protecció de la infància, de la sanitat, dels contractes laborals... i a partir d'aquest fet s'esdevé la seva detecció per la DGAIA.

La xarxa laboral

De forma semblant als nois MMNA, les noies ràpidament s'adonen de la dificultat de trobar feina de forma regular. Principalment treballen en el servei domèstic (en les seves diferents modalitats) i en el sector dels serveis, concretament en la restauració.

1. SERVEI DOMÈSTIC INFORMAL

a) Ajuda a casa de la família marroquina acollidora

Com hem dit anteriorment, les noies acollides per famílies marroquines se senten agraïdes i repeteixen el seu paper de dona en origen ajudant en les tasques domèstiques de la llar i en la cura dels fills petits. En aquest cas ajuden només, sense prendre tota la responsabilitat de la llar. Pels seus serveis no reben cap remuneració. Les noies ho viuen com un intercanvi del favor que els fa la família de tenir-les a casa seva sense pagar lloguer ni manutenció. En aquests casos les MMNA estan a gust amb la família i amb el tracte que reben.

b) Petites minyones amb la família d'origen o amb una família marroquina acollidora

És un cas ben diferent. L'estudi anteriorment citat, del Ministeri de Previsió Econòmica, amb la col·laboració d'Unicef i el Fons de Nacions Unides per la Població (2002), va

comprovar que aquestes nenes “*eran las primeras en levantarse y las últimas en acostarse, ocupándose de la casa, de la comida, de hacer la compra y en muchas ocasiones cuidando a niños mayores que ellas. Además, el 86% eran insultadas y agredidas físicamente, el 55% las castigaban a menudo y el 4,6% declaraba haber sufrido abusos sexuales por parte de sus empleadores. [...] Solo en el 20% de los casos les pagan un sueldo (de entre 22 y 55 euros al mes)*”. (Fibla, 2007).

Els casos de l'Asma i de la Naja exemplifiquen aquest model. L'Asma té tretze anys quan arriba a Manresa per viure amb la seva tia paterna, no és escolaritzada mai i comença a fer de petita minyona:

“Estuve con mi tía, su hija tenía siete años, iba al colegio. Yo la llevaba al cole y cuidaba la casa. [...] después iba a trabajar de limpieza con mi tía, cada día, por la mañana, por la tarde a cualquier hora, sábado y domingo no. El sábado y domingo llevo a su hija al parque, la cuidaba. [...] No me pagaba nada. [...] Dormía en el sofá, no tenía más camas, no me daba de comer, solo sobras y trabajaba todo el día, me iba a dormir tarde. No me gustaba nada, no me trataba nada bien. [...] Trabajaba todo el día y llegaba cansada. No me daba comida.” (Asma, 4/10/2007)

Durant el temps que passa amb la seva tia, l'Asma se sent maltractada. Finalment, la noia se sent ofegada per la situació. Recordem que l'Asma s'ha passat la seva curta vida tenint cura dels germans petits i ajudant la mare a vendre a Ceuta i que va fugir per escapar d'aquella situació i dels conflictes amb el pare. Després d'un mes té molt clar que no vol continuar així.

El cas de la Naja i la seva germana són molt semblants. No obstant això, com que les dues germanes van estar més de dos anys en aquesta situació, el maltractament físic i psíquic va ser molt més gran, segons la noia. Finalment, les dues germanes s'escapen i es presenten elles mateixes a la Guàrdia Urbana per denunciar els maltractaments:

“Cuando yo vine aquí, no sabía ni servir un vaso de agua, no sabía coger una fregona, no sabía hacer la comida. Cuando estuvimos con ella, tuvimos que hacer todo y con malos tratos. Había días que no nos dejaba ir al colegio, que teníamos

que limpiar, no nos dejaba llevar bocata al colegio. Cuando decíamos algo en el colegio, se lo decían a ella y ella nos pegaba otra vez.“ (Naja, 5/2/2008)

Al llarg del treball de camp a Catalunya hem tingut constància de dos casos més no detectats per la DGAIA sinó per algunes associacions d'ajuda i suport als immigrants. Una d'aquestes noies es va aproximar a aquesta institució per intentar regularitzar-se, però una vegada allà va explicar que era explotada com a petita minyona per una família marroquina. També va indicar que una altra amiga seva estava en la mateixa situació. Les condicions d'explotació laboral d'aquestes noies estan ben reflectides en l'autobiografia de la Kaoutar, una noia de segona generació marroquina, *La niña de la calle* (Morrón i Haik, 2006).

c) Servei domèstic informal

També és el cas de l'Asma i de la Naja el que ens introdueix en aquest apartat. L'Asma està més d'un any ajudant l'amiga que l'acull en el treball domèstic informal, i passa de petita minyona en l'etapa anterior a guanyar sis-cents euros mensuals i amb l'habitatge resolt, de manera que l'Asma segueix residint a Catalunya sense ser detectada per la xarxa de protecció. També és el cas la Naja i la seva germana, que treballen en diferents cases fent neteja alhora que segueixen estudiant.

2. SECTOR DELS SERVEIS

El sector dels serveis, principalment la restauració, absorbeix part de la mà d'obra immigrada femenina. I no sempre de forma discreta, com podríem pensar, ja que l'Asma va treballar a Vilanova i la Geltrú més de deu mesos atenent el públic com a cambrera d'un bar, sense permís de treball i sense contracte laboral. La noia estava contenta amb aquesta feina, podia ser independent, i amb el seu sou (vuit-cents cinquanta euros mensuals) i el de la seva parella van poder llogar un pis a nom del noi, que tenia permís de residència. De forma semblant als nois MMNA, l'Asma quan pot envia diners a la seva mare. En canvi, la Naja va treballar en aquest sector només quan va aconseguir el permís de treball. Va treballar de cambrera a la cadena de restauració Bocatta i als supermercats Caprabo durant més de quatre anys, i actualment és l'encarregada d'un establiment de la cadena Pans & Company.

LA XARXA INSTITUCIONAL: LA SORTIDA DE LA INVISIBILITAT

La detecció

La detecció dels nois MMNA per les administracions protectores es dona principalment a través dels cossos de seguretat, concretament en el 75% dels casos (Quiroga, 2003). En les noies, en canvi, el percentatge és d'un 50%, i les administracions locals destaquen com un altre agent detector important.

La Nadia és una de les noies detectades per la policia.

“Al tercer día ya no podía más y fui a este chico y él me dijo que el único favor que me puede hacer es llevarme a la puerta de la comisaría y que después yo entrara a la comisaría a hablar con ellos. [...] La policía me empezó a hablar pero no entendía nada. Me subieron a la primera planta, escribí mi nombre y todo y después me llevaron al centro de menores que está en Zona Franca.” (Nadia, 20/9/2007)

En el buidatge dels expedients apareix una noia que es va presentar ella mateixa a la comissaria dels Mossos d'Esquadra després de viure amb una família marroquina a Cornellà durant dos mesos i mig. Al seu expedient hi deia que havia “marxat de la família per regularitzar la seva situació, recomanada per una altra menor tutelada”. També la Naja i la seva germana es presenten elles mateixes a la Guàrdia Urbana per denunciar la seva tia per maltractament.

Les administracions locals van detectar i derivar aproximadament un terç dels casos (37,5%). En els tres casos estudiats es tracta dels serveis socials dels ajuntaments de Terrassa, de Barcelona i de Vilanova i la Geltrú. En els dos primers, són les famílies que acullen la menor les que s'adrecen als serveis socials. El cas de l'Asma és diferent.

“Iba a hacer el empadronamiento y me han dicho que tú eres menor y me han traído. Del Ayuntamiento, Servicios Sociales avisaron. [...] Fui a empadronarme para la tarjeta sanitaria, porque no me venia la regla. [...] He ido a urgencias otras veces pero no me han pedido tarjeta, he dicho que me la he dejado en casa y ya está. [...] cuando fui a empadronarme llamaron a Servicios Sociales y llamaron a la policía.”

[...] *La policía me llama por teléfono y me dice si puedo pasar por la comisaría. Yo me he ido a la comisaría y me han llevado a un centro.*” (Asma, 4/10/2007)

L'última institució de detecció és una entitat sense ànim de lucre, Càritas de Viladecans, un municipi amb un alt índex de població marroquina.

La xarxa de protecció a la infància i a l'adolescència

Els estudis realitzats fins al 2004 (Garreta, 2001; Comas, 2001; Rognoni, 2002; Quiroga, 2002; Capdevila i Ferrer, 2003; Quiroga, 2003; Jiménez, 2003,) destaquen la desconfiança dels nois envers un sistema de protecció desconegut per a ells. Tanmateix, en els darrers anys (Comas i Quiroga, 2005) s'observa una inflexió important: s'ha passat de la desconfiança i el rebuig a la seguretat i predisposició que comporta el fet de conèixer i tenir informació sobre el sistema de protecció. Actualment hi ha molts nois que s'adrecen directament a la policia perquè saben que és el camí més ràpid per arribar als centres de protecció i, per aquesta via, a la regularització i a un treball remunerat, que és el que la majoria està buscant. Saben que, essent menors, l'única via possible per a la seva legalització és la tutela i la protecció de l'Administració catalana.

De les vuit noies de què tenim informació, el 50% segueix d'alguna manera el model dels nois, de qui reben la informació. La Zora, la Nadia i l'Asma tenen algun germà MMNA, com ja hem vist anteriorment, i pel que fa a la Karima, al seu expedient s'indica que va arribar amb altres nois a la Península. Les quatre noies restants, per contra, no tenen cap informació prèvia sobre el sistema de protecció.

L'atenció dels nois MMNA a Catalunya des de l'any 2000 ha estat marcada per la creació d'una doble xarxa d'atenció, és a dir, d'una xarxa especialitzada en MMNA que conviu amb la xarxa general. Des de llavors fins a l'actualitat el circuit de protecció s'ha anat apropant progressivament a les expectatives dels menors. En la recerca de la Fundació Jaume Bofill (Comas i Quiroga, 2005), hi trobem una anàlisi de l'evolució dels sistema de protecció de l'any 1998 al 2004.

Tant a Catalunya com a les altres comunitats autònomes, les noies MMNA són ateses en el circuit de protecció per a noies i nois autòctons, segurament a causa del seu baix nombre. Quan són detectades són traslladades a un centre de primera acollida de qualsevol delegació territorial de la DGAIA.

A Barcelona, si la noia té més de dotze anys (tots els casos enregistrats) ingressa als centres de primera acollida Alcor Riereta o Dolors Aleu. Abans del 2006, les noies també podien anar a la Fundació Idea Coda o el centre de primera acollida Roure.¹⁷ Llevat de Roure, són centres exclusivament per a noies, on s'acullen tant noies espanyoles com estrangeres.

El centre de primera acollida és un servei de caràcter immediat tan bon punt el menor és detectat. Només la delegació territorial de Barcelona té aquest tipus de centres per a noies, les altres delegacions no (Tarragona, Girona i Lleida).

En el cas de Barcelona, una vegada la noia és atesa pel centre de primera acollida, si no té cap documentació realitza la prova d'edat en un centre hospitalari (normalment a l'Hospital Clínic), acompanyada per un educador de la DGAIA, per determinar l'edat aproximada, malgrat la poca fiabilitat de la prova radiològica (Capdevila i Ferrer, 2003).

La valoració negativa dels centres de primera acollida que fan les noies MMNA és semblant a la que formulen els nois MMNA: pèrdua de llibertat, sensació de lentitud i de perdre el temps i frustració de les seves expectatives (Quiroga, 2003). Passats dos

17. És el cas de la Naja; recordem que arriba als serveis d'urgències de la DGAIA l'any 1997. L'objectiu d'aquest centre era crear un servei d'allotjament d'emergència per a menors de tres a divuit anys, sense distinció de sexes, en les hores que romanien tancades les dependències d'urgències de la DGAIA. L'any que ingressa la Naja al centre, Roure ja es caracteritza per l'acollida de molts nois marroquins MMNA. Respecte a l'atenció rebuda, el cas de la Naja és bastant diferent de les altres noies. Després d'una setmana al centre d'acollida Roure, el servei d'urgències de la DGAIA resol retornar-les (a ella i a la seva germana) amb els seus pares, al Marroc. Van valorar que estarien millor amb la seva família d'origen, ja que era una família ben normalitzada, sense conflictes familiars i sense grans problemes econòmics. En aquells anys no s'havia produït cap reagrupament familiar de nois MMNA, puix que els dos primers es donen l'any 2000.

o tres mesos en els centres de primera acollida anteriors¹⁸ són traslladades al centre d'acollida Talaia.

Un centre d'acollida és un centre de caràcter temporal perquè el o la menor espera la resolució de la seva situació, allà es fa un diagnòstic i es fa una proposta d'intervenció socioeducativa per a cada cas.

Fins al setembre del 2007 aquest era el procediment més habitual, del centre de primera acollida al centre d'acollida. No obstant això, segons l'entrevista realitzada a Rosa Pérez, la cap del Servei Territorial de Barcelona ciutat (juliol del 2007), on estan ubicats els dos centres,¹⁹ s'està reestructurant el centre Dolors Aleu per múltiples conflictes en el centre, que van derivar en la dimissió de tot l'equip educatiu. Per tant, fins que duri aquesta reestructuració del servei totes les menors MMNA ingressen al centre d'acollida Talaia.

Una vegada en els centres d'acollida es valora la possibilitat de retorn al país d'origen com determina l'article 62 del Reglament d'execució de la llei, que estableix el retorn del menor al seu país d'origen amb caràcter general en un termini màxim de nou mesos, atès que la legislació d'estrangeria preval sobre la legislació de protecció de menors. Malgrat l'excepcionalitat del cas de la Naja, com hem vist, no és fins l'any 2006 que també es contempla aquesta possibilitat en el cas de les noies MMNA.

“M’han dit que no estic allà per sempre [al centre d’acollida], havien de portar-me al Marroc o un altre centre. [...] Llavors ells diuen, l’equip tècnic, que volien portar-me al Marroc, però estaven amb el meu cas... No però és que aquest centre volia fer un estudi del meu cas, la directora del centre... molt de rollo. I llavors, han decidit que no marxava.” (Nora, 5/10/2007)

Segons dades oficials de la Delegació de Govern, el 2006 fou reagrupada per primera vegada una noia marroquina.

18. Malgrat que una de les noies entrevistades hi ha estat més de sis mesos.

19. El centre de la Fundació Idea Coda ja no és al centre de Barcelona, sinó que s'ha traslladat a l'Hospitalet de Llobregat.

Pel que fa a la percepció que tenen les noies del centre d'acollida, hi ha diferents opinions. Hi ha algunes noies que veuen un avanç positiu respecte al centre de primera acollida: fan tallers, castellà, les deixen sortir algunes tardes soles quan ja fa un cert temps que hi són...

Com hem dit, una vegada s'ha acabat el diagnòstic es fa una proposta d'intervenció. Normalment, en el cas de les noies MMNA, en no conèixer cap família, són derivades a un CRAE (centre residencial d'atenció educativa). Aquests recursos són de caràcter definitiu. En aquest cas les noies poden ser derivades a qualsevol CRAE de la delegació territorial de Barcelona i, si no hi ha places, a una altra delegació territorial. La Nora viu des de fa set mesos en un centre residencial de Girona ciutat, traslladada des de Barcelona.

En aquest tipus de centre es regularitza el o la menor si encara no ho està, se'l forma a través d'educació reglada o informal, i s'ofereix formació professional, és dir, es prepara el menor per a la seva sortida a partir dels divuit anys. Normalment, els recursos que tenen per objectiu la inserció sociolaboral són els que satisfan més els i les menors, ja que s'aproximen força a les seves expectatives.

En aquest sentit, per preparar l'autonomia i la desinstitucionalització, si hi ha algun familiar o alguna família disposada a implicar-se en la situació de la noia s'afavoreixen les sortides de cap de setmana. Per exemple, la Nora té sortides molts caps de setmana amb la família marroquina de Terrassa que la va acollir els primers mesos. La Mounira rep visites al centre d'acollida de la família espanyola que la va acollir.

Un altre recurs, que és exclusiu per a les noies, és el centre o residència maternal, per a les noies que estan embarassades. Actualment l'Asma hi està acollida. En aquests recursos, les noies poden quedar-s'hi amb els seus fills encara que siguin majors d'edat.

Més enllà de la competència de protecció de menors que té assignada la DGAIA, des de fa anys s'ha impulsat un pla interdepartamental per facilitar la inserció laboral i l'habitatge als nois i noies extutelats que assoleixen la majoria d'edat. A partir del 2007 passa a ser l'Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat. L'objectiu és preparar el o la jove de disset anys, a través d'un pis semiassistit, per a la seva independència en tots els

sentits. Aquest menor pot estar en aquest recurs com a màxim fins als vint-i-un anys. No obstant això, i malgrat any rere any qué augmenta el nombre de places, encara està lluny de donar resposta a la demanda real.

En el cas de les noies MMNA, moltes, pel volum reduït de noies abans del 2006, han tingut l'oportunitat d'accedir a alguna plaça. La Naja va estar en un d'aquests pisos i tant ella com la seva germana valoren molt positivament el seu pas per aquest programa. Actualment, les dues germanes són independents, estan satisfetes amb la seva feina (malgrat que treballen moltes hores) i agraeixen profundament el seu pas per aquest recurs. Confirmen que ha estat de vital importància per a la seva inserció personal i laboral a Catalunya.

La relació amb la família en el país d'acollida de les noies és diversa. Hi ha dues tipologies de MMNA segons la relació amb la família en el país d'origen, una que la recupera molt ràpid (les primeres setmanes a la Península) i l'altra que fins que no arriba al centre de la DGAIA no ho fa. Aquestes últimes corresponen a aquells casos que han patit forts conflictes familiars.

EXPECTATIVES DE FUTUR

Gairebé tots els nois i totes les noies MMNA busquen solucions a la seva situació desfavorable, tant al país d'origen com al país d'acollida. Per això podem afirmar que elsi les MMNA són menors resilients, és a dir, "que tenen la capacitat de reaccionar i de recuperar-se davant les adversitats, la qual cosa implica tot un conjunt de qualitats que permeten un procés de transformació i d'adaptació amb èxit" (Bernard, 1997). Tanmateix, quan arriben, els riscos que suposa la migració precoç i la manca d'un referent positiu adult erosionen sovint aquesta resiliència. Mentre que alguns es desanimen, d'altres lluiten contínuament per seguir endavant.

Per això, una vegada a casa nostra, és interessant conèixer quines expectatives de futur tenen i en què es diferencien de les seves expectatives del passat. En el cas dels nois trobàvem principalment les següents: obtenir el permís de residència i de treball per-

manent, trobar una feina i visitar la família al Marroc; realitzar algun curs de formació professional; tenir una casa i formar una família (Quiroga, 2003). En les noies MMNA aquestes premisses també apareixen.

“Quiero tener papeles y trabajar. De lo que sea, de peluquera o cocinera, quiero quedarme en Barcelona, me gusta, [...] ya se verá si puedo ir de vacaciones a Marruecos. [...] todo lo contrario, no me he arrepentido nunca de venir.” (Nadia, 20/9/2007)

“Al març agafaré el títol i ja acabaré, com es diu, ja acabaré pràctiques a un hospital (auxiliar d'infermeria de formació professional). Vull seguir estudiant i començar la carrera d'infermeria. [...] No vull tornar al Marroc.” (Nora, 5/10/2007)

El cas de l'Asma ens mostra una diferència molt important respecte als nois MMNA. Aquesta noia ha estat mare, el seu fill ha nascut a Catalunya. Aquesta circumstància n'augmenta l'arrelament a casa nostra. Vol fer créixer al seu fill en aquest nou país que l'ha acollit, vol donar-li totes les oportunitats que ella no va tenir.

“Pues, voy a tener a mi hijo aquí, no lo voy a dar. Tengo ganas de tirar para adelante. [...] Me están tramitando mis papeles y así poder encontrar un trabajo, estar con mi hijo bien. [...] Y no sé si me caso con el padre de mi hijo. No lo sé. No importa. [...] Ahora quiero vivir aquí con mi hijo, mi hijo será de aquí y yo también con él...” (Asma, 4/10/2007)

Per acabar, cal esmentar una altra diferència important que es dóna en totes les noies: l'afany de llibertat, davant de la manca de llibertat viscuda amb la família d'origen al Marroc. De forma inequívoca la Mounira ho expressa d'aquesta manera:

“Quiero quedarme en España. Quiero trabajo, dinero, comprar, tener cosas, tener casa. Pero lo más importante a mí me gusta estar libre: quiero hacer lo que quiero y lo que no quiero, no. Quiero hacer lo que me da la gana. [...] Falda corta, jersey de tirante sin que nadie me mire mal, quiero salir, quiero ser libre...” (Mounira, 20/9/2007)

Acabem amb aquestes paraules, que resumeixen l'aspiració de moltes dones, encara que no siguin MMNA i no hagin emigrat. Com diria Dolores Juliano (2004), són les “refugiades de gènere” que, com la Mounira, volen ser lliures.

PRINCIPALS CONCLUSIONS

- El 28,5% de les MMNA detectades per la DGAIA els anys 2006 i 2007 són d'origen marroquí. La mitjana d'edat en el moment de la detecció per part de la DGAIA és de 16,3 anys; mentre que la mitjana d'edat d'arribada a Catalunya és de 13,8 anys. El 62,5% de les MMNA són del nord del Marroc, de forma semblant als MMNA, i més concretament el 37,5% de Tànger.

Les seves famílies

- Les seves famílies són totes nuclears, i tenen entre cinc i nou membres. Són les filles grans i les filles petites.
- Gairebé totes les MMNA tenen conflictes amb les seves famílies, sobretot conflictes intergeneracionals amb els pares.
- Els pares i les mares de les MMNA treballen en el sector informal. Els pares principalment en el sector del comerç i les mares en el servei domèstic.
- El nivell d'instrucció dels pares i de les mares és molt baix: els pares són tots analfabets funcionals, i les mares gairebé totes analfabetes absolutes.
- El 80% de les noies MMNA ha arribat a la secundària. La mitjana d'edat de l'abandonament de l'escola és de tretze anys.

El projecte migratori

- Algunes MMNA repeteixen els models migratoris dels seus germans, que van arribar a la Península quan encara eren menors.
- La principal causa de l'emigració de les MMNA és la fugida del conflicte familiar.

- Les fronteres de pas més utilitzades per les MMNA són Tànger i Ceuta, i els mitjans de transport principals són amagades dins d'un camió o de passatgeres dins d'un autobús.
- Gairebé cap de les famílies no coneix la intenció d'emigrar de les filles. Només ho saben les que han planificat juntament amb elles la sortida.
- Els principals intermediaris del pas de frontera són els conductors de camió i les famílies emigrades a Europa.

L'arribada i l'atenció a Catalunya

- La principal xarxa de suport informal són les dones de les famílies marroquines que les acullen.
- Les trajectòries laborals dins del sector informal són: servei domèstic en la família marroquina d'acollida; *petites bonnes* ('petites minyones') explotades en el servei domèstic informal, i tasques en el sector dels serveis (bars i restaurants).
- La detecció de les MMNA la fan principalment els cossos de seguretat, les administracions locals (serveis socials dels ajuntaments) i les entitats sense ànim de lucre.
- Les MMNA són ateses per la DGAIA en el circuit normalitzat de les noies espanyoles.
- Hi ha dues tipologies de MMNA segons la relació amb la família del seu país d'origen: les que recuperen la relació molt ràpidament (les primeres setmanes d'estar a la Península), i les que no ho fan fins que arriben a un centre de la DGAIA.

Les seves expectatives

- Les expectatives de les MMNA són semblants a les dels MMNA: obtenir el permís de residència i el de treball, visitar la família durant les vacances, realitzar algun curs de formació, tenir una casa i formar una família. Tanmateix, en el cas de les noies apareix també el desig d'arrelament al país d'acollida en tenir un fill i el desig de llibertat davant l'opressió viscuda en el país d'origen.

Referències bibliogràfiques

ALONSO, Ariadna (2008). *En terra de ningú. Una aproximació a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyades de l'Europa de l'Est a Catalunya*. Tesina del Departament d'Antropologia Social i Cultural de la Universitat Autònoma de Barcelona.

BENNANI-CHRAÏBI, Mounia (1995). *Soumis et rebelles les jeunes au Maroc*. Casablanca: Le Fennec.

BERNARD, Van Leer (1997). *Concepto de resiliencia en proyectos sociales*. Lanus: Universidad Nacional de Lanus.

CAPDEVILA, Manel; FERRER, Marta (2003). *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídic i Formació Especialitzada del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

COMAS, Marta (coord.) (2001). *L'atenció als menors immigrants no acompanyats a Catalunya. Anàlisi de la realitat i propostes d'actuació*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, col. Finestra Oberta, 19.

COMAS, Marta; QUIROGA, Violeta (2005). *Menors que emigren sols del Marroc a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània - Fundació Jaume Bofill, Polítics, 51.

EL HACHMI, Najat (2008). *L'últim patriarca*. Barcelona: Planeta.

FIBLA, Carla (2007). "Marruecos inicia una campaña para acabar con la explotación de las niñas criadas". *La Vanguardia*, 25/1/2007.

GARRETA, Jordi (2001). "Infants i adolescents de les minories ètniques en els centres d'acollida de Catalunya. Vides i experiències". (Recerca inèdita. Es pot consultar a la Fundació Jaume Bofill.)

Jeunes Errants. Memòria de centre. Marsella. 2002, 2003, 2004. Material inèdit.

JIMÉNEZ, Mercedes (2001). "Los menores extranjeros no acompañados en Andalucía", a Carlos Giménez i Liliána SUÁREZ (coords.). *Los Menores Extranjeros No Acompañados en el Estado español*. Madrid: IMSERSO.

JIMÉNEZ, Mercedes (2003). *Buscarse la vida. Análisis transnacional de los procesos migratorios de los menores de origen marroquí en Andalucía*. Madrid: Editorial SM.

JULIANO, Dolores (2004). *Excluidas y marginadas*. Barcelona: Càtedra - Ediciones Feminismos.

MORRÓN, Virtú; HAIK, Kaoutar (2006). *La niña de la calle*. Barcelona: Styria.

PNUD (2008). *Informe sobre Desarrollo Humano 2007/2008*. Madrid: Programa Naciones Unidas para el Desarrollo.

QUIROGA, Violeta (2002). *Atenció als menors immigrants: col·laboració Catalunya-Marroc*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, col. Finestra Oberta, 26.

QUIROGA, Violeta (2003). *Els petits Harraga. Menors immigrants no acompanyats d'origen marroquí a Catalunya*. Tesi doctoral. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.

QUIROGA, Violeta; ALONSO, Ariadna; ARMENGOL, Carles (2005). "Rutas de los pequeños sueños. Menores migrantes no acompañados en Europa". Informes: *Informe comparativo*. Barcelona. Fundació Pere Tarrés - Universitat Ramon Lull.

QUIROGA, Violeta; BERGA, Anna; ALONSO, Ariadna (2007). "Nenes i adolescents invisibles a Catalunya. Les menors migrants no acompanyades des d'una perspectiva de gènere". Barcelona: Institut Català de la Dona (informe no publicat).

ROGNONI, Irma (coord.) (2002). "Laboratori sociojurídic sobre el seguiment d'aplicabilitat de mesures d'infants i joves immigrants indocumentats no acompanyats". Barcelona: Fundació FICAT. (Recerca inèdita que es pot consultar a la Fundació Jaume Bofill.)

UNICEF (2008). *Acción Humanitaria UNICEF. Informe 2008*. Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia.

UNITED NATIONS (2007). "Populations and Vital Statistics Report". *Statistical Papers*, Series A, vol. LIX, núm. 1. Department of Economic and Social Affairs.

13 El tractament dels menors sense referents
familiars a Catalunya: règim normatiu,
jurisprudència destacada i noves tendències

David Moya Malapeira

RESUM

En ocasions anteriors s'ha abordat en aquest Anuari el fenomen dels menors estrangers sense referents familiars (MEINA, tradicionalment), fonamentalment dels procedents del nord del Marroc, i la resposta que hi han donat les administracions catalanes, tant des d'una perspectiva sociològica com jurídica. Aquest capítol aborda de nou aquest àmbit, oferint primer una breu contextualització del moment actual, que ens permetrà presentar les novetats i jurisprudencials més destacades de l'any 2007, així com els principals problemes a què s'enfronta actualment el sistema de protecció de menors. Acabarem aquesta anàlisi amb algunes reflexions sobre la problemàtica que planteja la immigració de menors d'origen subsaharià, fonamentalment del Senegal, Mali, Mauritània i Nigèria, que està obligant a reorientar alguns dels plantejaments d'intervenció que s'havien anat consolidant aquests darrers anys.

CONTEXTUALITZACIÓ DEL FENOMEN DELS MEINA I BREU DESCRIPCIÓ DEL SISTEMA D'INTERVENCIÓ PROTECTORA

En quin moment ens trobem? Antecedents de la situació actual

Tot i que a Europa el fenomen dels MEINA data de principis dels anys noranta, a Espanya és només a la meitat dels noranta quan aquest fenomen comença a detectar-se incipientment, primer a Ceuta i Melilla, així com a Andalusia, més tard a Catalunya i Madrid. A Catalunya, però, la presència de menors immigrants sols als carrers de diverses ciutats de l'entorn metropolità de Barcelona en condicions lamentables, només va atraure l'atenció de l'opinió pública a partir del 1998 quan la premsa va generar una gran alarma social en informar sobre les condicions de vida d'alguns grups de menors a les nostres ciutats i sobre el seu comportament delictiu, situació que inicialment va crear algunes tensions sobre l'administració responsable de la protecció dels menors. De fet, és a partir d'aquestes dates que comença a plantejar-se la necessitat de donar una resposta a aquests menors, contextualitzada en un programa específic d'intervenció sobre aquest col·lectiu, que presentava molts trets comuns. Aquesta primera fase d'intervenció, que podríem datar molt aproximadament entre el 1998 i el 2003, es va caracteritzar per una certa improvisació en la recerca urgent de solucions per evitar la cronificació al carrer dels menors i pel desbordament inicial dels serveis socials. En aquesta fase es posen, però, les bases del sistema d'intervenció sobre els menors,

primer amb adopció d'acords interinstitucionals de coordinació de la intervenció sobre els menors, el 1999 i el 2000 instituint la intervenció precoç i la col·laboració entre les diverses administracions (Govern de la Generalitat, Delegació del Govern de l'Estat a Catalunya, ajuntaments de Barcelona i Santa Coloma de Gramanet i Fiscalia del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya) i el consegüent desplegament d'educadors de carrer. Més tard, es recolza en un seguit de disposicions normatives que des de llavors constitueixen l'estructura normativa bàsica de la intervenció sobre els menors: en l'àmbit estatal mitjançant la creació d'un procediment específic per intervenir sobre els MEINA a la nova Llei d'estrangeria 4/2000 i el Reglament del 2001; en l'àmbit autonòmic amb la reforma catalana de la regulació del desemparament i de la protecció dels adolescents amb conductes d'alt risc social, introduïda per la Llei 8/2002 del Parlament de Catalunya.

En una segona fase, que podem datar entre el 2004 i probablement l'actualitat, entrem en una etapa d'aparent "normalització" de la intervenció sobre els menors (en el sentit que aquest fenomen deixa de ser percebut com a excepcional), com a mínim a Catalunya. Aquesta fase es caracteritza per la sortida dels menors del carrer i l'acollida en els diversos centres de protecció, una progressiva clarificació dels itineraris d'intervenció, un control intens sobre els serveis i el personal de protecció de menors, principalment pel síndic de greuges però també pels tribunals, ja que des del 2006 comença a existir un important cos jurisprudencial sobre el tractament dels menors (i que analitzarem amb més deteniment a l'apartat 3); les ONG també han exercit un fort control social i mediàtic en aquest àmbit. Igualment, l'atenció que el fenomen ha despertat entre el món acadèmic i els responsables polítics ha permès un millor coneixement del fenomen i una aproximació política relativament provada. En l'àmbit normatiu, les bases ja s'havien fixat en l'etapa anterior, raó per la qual el Reglament d'estrangeria del 2004 aprofundirà en allò establert a la llei, estratègia complementada amb la signatura d'alguns acords específics de repatriació amb el Marroc, Romania i el Senegal. Per contra, aquesta és una etapa en la qual també afloren els veritables problemes de fons de la intervenció de protecció: distribució dels menors, finançament dels costos de la protecció, coordinació administrativa, necessitat de suport dels països d'origen, necessitat d'assegurar majors garanties en el tractament dels menors, etc. Es tracta, doncs, d'una etapa en què comencen a esmerçar-s'hi importants recursos

econòmics i humans, tot i que els resultats són molt magres, ja que el flux de menors no sembla invertir-se, més aviat al contrari, el fenomen dels MEINA s'expandeix per tot Espanya. Tothom és conscient de la paradoxa que planteja el tractament d'aquests menors: com més millora la protecció més s'incrementa l'atractiu pels menors de venir a Espanya; la reacció a aquesta paradoxa ha variat des d'una actitud inicial bastant més restrictiva (article 127 del Reial Decret 864/2001, de 20 de juliol; Reglament d'estrangeria, Instrucció del fiscal general de l'Estat 3/2003 sobre la procedència del retorn dels menors estrangers, disposicions actualment derogades) fins a la solució política actual, que sembla decantar-se per assumir la protecció de tots aquells menors que no puguin ser repatriats amb unes mínimes garanties, confiant que la millora en els controls de la frontera sud i en la col·laboració dels països d'origen pot reduir la pressió sobre els recursos d'atenció als menors. Però no és clar que aquesta opció actualment estigui donant fruits i que el precari consens polític sobre la qüestió no pugui canviar per adoptar mesures més restrictives. De fet, el nombre de menors que entren en pasteres i *cayucos* s'ha incrementat en els darrers anys¹ (l'any 2007 van arribar a les Canàries 752 menors, 265 dels quals es van traslladar a la Península, però en cent setanta-dos casos les Canàries ha hagut de mantenir-ne la tutela enfront dels noranta-tres en què el trasllat ha implicat un canvi de tutela), contràriament a l'entrada d'adults per aquesta via, que des del període 2006-2007 ha disminuït sensiblement (el 2007 18.057, dels quals 12.478 via Canàries, enfront del total de 39.180 entrades registrades l'any 2006). Aquesta dada té importants implicacions i pot indicar un canvi de tendència en l'origen i el possible tractament de la immigració de menors, com comentarem més endavant.

1. L'acumulació de menors als centres canaris portava la consellera de Benestar Social de Canàries a manifestar l'any 2008 que més de mil tres-cents infants i adolescents de nou a disset anys es trobaven sota la protecció del seu departament, dels quals 368 havien arribat aquell any abans de l'agost, i que se n'havien traslladat cent quaranta-tres a la Península. Si ho comparem amb el 2006, llavors Canàries va protegir prop de set-cents cinquanta menors tutelats incloent-hi els nacionals, i aquell any només va repatriar-se un d'estranger menor.

Breu recordatori del procediment general d'intervenció sobre els MEINA

Els articles 35 LODILE i 92 REDILE estableixen l'esquema general d'intervenció sobre els menors immigrants en situació de desemparament. Aquests preceptes parteixen de l'obligació de l'Administració autonòmica² d'oferir assistència protectora d'urgència així com tota l'assistència material i personal posterior, d'informar la fiscalia perquè exerceixi les funcions que li corresponen en defensa de la legalitat i els interessos del menor, entre les quals hi ha la investigació de l'edat del menor en els casos que sigui dubtosa, investigació per a la qual podrà sol·licitar la col·laboració de les institucions sanitàries.³ Seguidament, l'actuació dels poders públics s'orienta a comprovar si efectivament els menors estrangers es troben a Espanya en situació de desemparament a efectes de l'assumpció de la seva tutela, comprovació que passa ineludiblement per esbrinar si els familiars més propers resideixen a l'estranger. En aquest cas, la regla general és la reintegració del menor a la seva família, a través d'un procediment detallat a l'article 35 LODILE però especialment a l'article 92 REDILE, que se sol denominar *repatriació*. La reintegració del menor, o la repatriació si es vol, no s'han de realitzar a qualsevol preu, però, ja que altres drets o interessos legítims del menor poden entrar en joc, com els drets a la vida, la integritat física o psíquica, etc., i poden fer que calgui inclinar-se a favor de la permanència al nostre país per assegurar l'interès superior del menor. Com se sap, la decisió sobre la repatriació correspon a l'autoritat governativa, amb un informe previ dels serveis autonòmics de protecció, que també tenen la responsabilitat de tramitar la seva documentació de residència i treball i, si escau, la sol·licitud de nacionalitat espanyola, si bé la decisió final sobre aquests aspectes recau novament sobre l'autoritat governativa. L'autoritat

2. En sintonia amb l'article 172 del Codi Civil i amb allò establert en termes generals per a la protecció de menors a la LO 1/1996, de protecció jurídica de menors, que assignen a l'Administració autonòmica les competències en matèria d'assistència d'urgència i tutela del menor. La Llei 37/1991 de protecció dels menors desemparats i la Llei 9/1998, de 15 de juliol, del codi de família (ambdues sotmeses a nombroses reformes posteriors), recull també les institucions de tutela i l'activitat protectora que ha de desplegar l'Administració catalana.

3. *Protocol de menors estrangers no acompanyats 2005* (http://www.mtas.es/inicioas/observatoriodeinfancia/documentos/Protocolo_MENA_2005.pdf).

responsable del menor que n'assumeix la tutela és la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA) del Departament de Benestar Social de la Generalitat, si bé la detecció a través dels serveis de proximitat (educadors socials de carrer, serveis d'atenció primària, etc.) o de la mateixa policia municipal, pot correspondre a l'Administració municipal. En aquest sentit, els serveis municipals hauran de prestar l'assistència inicial d'urgència i posar immediatament la situació en coneixement de la DGAIA. En un estadi posterior els serveis municipals també poden intervenir sobre els menors com a administració prestadora de serveis generals o per delegació de la Generalitat, que en manté la tutela.

Un cop sota la tutela de l'Administració, correspon també als serveis autonòmics de protecció dotar amb una formació educativa i laboral suficient el menor perquè pugui transitar cap a la majoria d'edat amb un nivell d'integració social adequat, ja que els menors tutelats tenen dret a totes les prestacions socials previstes a l'ordenament, per la doble condició de menors i tutelats. Això significa que en l'àmbit educatiu poden accedir a tots els cursos acadèmics que els corresponguin en funció de l'edat i els coneixements, escolarització que haurà de realitzar-se amb els ajustaments curriculars necessaris per a la seva integració educativa. També implica que, posteriorment, podran accedir a aquelles activitats de formació sociolaboral necessàries per a la seva futura integració laboral (programes de garantia social que passen a ser substituïts pels programes de qualificació professional inicial, cursos ocupacionals, etc.), tal com reconeix l'article 92.5 REDILE. En tot cas, el Reglament reconeix expressament que la manca de permís de residència no pot ser un obstacle per a l'accés del menor a activitats i programes educatius o formatius que, a criteri de l'entitat protectora del menor, siguin beneficiosos per al menor. El seguiment profitós d'aquests programes pot afavorir la concessió d'un permís de residència i treball per raons excepcionals de l'article 93.5 REDILE, permís que podrà instar l'autoritat tutelar (STSJ Castella-la Manxa C-A secció 2 núm. 10095/2004), tot i que a la pràctica moltes vegades es tramita més aviat una exempció del permís de treball per tal que puguin treballar, sobretot durant les primeres etapes d'incorporació al mercat laboral.

En assolir la majoria d'edat, els menors extutelats poden obtenir un permís de residència permanent sota determinades condicions (article 72.3.e REDILE) o fins i tot

la nacionalitat després d'un any de residència legal si acrediten haver estat subjectes legalment a tutela, guarda o acolliment d'una persona o institució espanyola durant dos anys consecutius, fins i tot quan aquesta situació continués en el moment de realitzar la sol·licitud (article 22.2 del Codi Civil), sol·licitud que caldrà presentar davant el Ministeri de Justícia (article 63 de la Llei del registre civil 220 i 221 del Reglament de la Llei del registre civil), per l'interessat si es troba emancipat o ha assolit la majoria d'edat, així com els més grans de catorze anys assistits pels seus representants legals o bé el mateix representant legal del menor de catorze anys o el representant legal de l'incapacitat o el mateix incapacitat, per si sol o degudament assistit, segons resulti de la sentència d'incapacitació (article 21.3 del Codi Civil).

NOVETATS EN EL TRACTAMENT DELS MEINA AL LLARG DEL 2007

Novetats normatives en el tractament dels menors sense referents familiars al llarg del 2007

Com és sabut, la immigració de menors implica tots els nivells de l'Administració pública. En exercici de les respectives competències cada un d'aquests nivells administratius adopta polítiques que afecten la vida dels MEINA, però en fer-ho de vegades s'oblida la necessitat que aquestes polítiques encaixin adequadament amb les dels altres nivells, generant un dels problemes més greus i persistents en aquest àmbit: la manca de coordinació entre administracions. Els quatre nivells administratius que aquí abordarem són la Unió Europea, l'Estat espanyol, la Generalitat de Catalunya i els ens locals.

La Unió Europea, que disposa de les competències en matèria de visats, immigració i asil recollides al títol IV TCE així com de capacitat normativa en les matèries de cooperació policial i penal en virtut del títol VI TUE, ja ha adoptat algunes disposicions de referència en matèria de menors, si bé des de la Resolució del Consell de 26 de juny de 1997 sobre menors no acompanyats nacionals de països tercers, la Unió no ha tornat a abordar una regulació tan directa del règim jurídic dels MEINA. De manera indirecta, però, moltes de les disposicions sobre control de fronteres, immigració i

asil afecten els MEINA. Així, per exemple, la directiva de reagrupament familiar limita als menors estrangers tutelats la possibilitat de reagrupar els seus familiars per línia ascendent, la inclusió d'identificadors biomètrics en les bases de dades europees permet incloure els MEINA (SIS i EURODAC); la normativa de lluita contra el tràfic persegueix protegir-los com a víctimes especialment vulnerables, i la normativa sobre residència de llarga durada o reagrupament familiar conté disposicions que afecten el seu règim jurídic. Més recentment, la Carta de Drets Fonamentals, annexa al Tractat de Lisboa, contempla en l'article 24 el dret dels menors a la protecció i cura necessàries, a la llibertat d'opinió, a que es tingui en compte la seva edat i maduresa en la presa de decisions sobre ells mateixos, el dret a un contacte periòdic amb els seus pares i a la protecció de l'interès superior del menor. Igualment, al llarg del 2007 s'han produït els debats entorn de la proposta de directiva sobre els estàndards mínims i procediment de retorn d'estrangers (directiva de retorn), que inclou l'aplicació del retorn als MEINA, en una regulació molt polèmica que va dur el Parlament Europeu a introduir inicialment importants esmenes al text original de la Comissió. Aquest punt posteriorment generaria diferències en el si del Consell però finalment va ser superat al juny del 2008, data en què es va aprovar la directiva en primera lectura, que al seu torn era condicionant de l'entrada en funcionament del Fons Europeu per al Retorn,⁴ que també serà d'aplicació al retorn dels menors. Igualment, l'any 2007 la nova Agència Europea de Gestió de Fronteres Exteriors (FRONTEX) adoptava uns plans d'intervenció i acció ràpida per afrontar l'increment d'embarcacions que creuaven el Mediterrani cap al sud d'Europa (RABBIT), en gran part per la demanda d'ajuda cursada pel Govern espanyol. Un punt central d'aquests plans era el tractament i la protecció dels menors interceptats en aquestes embarcacions.

L'Estat espanyol, per la seva banda, centrat com els anys anteriors en l'entrada de menors i adults estrangers pel sud, ha redoblat esforços en l'àmbit interior i exterior.

4. Adoptat al desembre de 2006 i publicat al 2007, el Fons va ser condicionat pel Parlament a l'adopció de l'esmentada directiva, com a part, conjuntament amb altres fons, del programa general de solidaritat i gestió dels fluxos migratoris del Consell i el Parlament. Decisió núm. 575/2007/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 23 de maig de 2007, per la qual s'estableix el Fons Europeu per al retorn per al període 2008-2013 com a part del programa general de solidaritat i gestió dels fluxos migratoris (DOCE núm. 144, de 6 de juny de 2007).

En l'àmbit intern, acudint a la seva major capacitat financera, l'Estat ha reforçat amb mitjans tècnics i humans els controls fronterers a Ceuta, Melilla i també a Canàries, on arriben embarcacions cada vegada de majors dimensions, que ja no només procedeixen del Marroc sinó també d'altres punts de la costa africana, com el Sàhara occidental, Mauritània o el Senegal. En segon lloc, i en previsió de l'augment d'immigrants a la frontera sud, l'Estat ha assumit una sèrie de despeses econòmiques extraordinàries: d'una banda —seguint la línia ja encetada el 2006, per millorar el control de les fronteres i la lluita contra l'immigració il·legal— ha atorgat directament subvencions per via reglamentària a Canàries, Andalusia i Ceuta i Melilla, així com al Regne del Marroc.⁵ Igualment, l'Estat ha assumit també el finançament directe mitjançant subvencions a les entitats del tercer sector prestadores d'atenció humanitària, aquest cop, però, a partir d'una regulació general sobre la concessió directa d'aquest tipus de subvencions adoptada el mateix 2007, distingint entre les subvencions generals a entitats encarregades de l'atenció a immigrants i les específiques a aquelles que atenen els MEINA.⁶ D'altra banda, l'Estat ha transferit fons mitjançant subvencions a les comunitats autònomes receptores de menors que participen al programa especial per al trasllat i atenció de menors estrangers no acompanyats desplaçats des de la comunitat autònoma de Canàries⁷, un mecanisme de redistribució dels menors immigrants entre centres de protecció situats a la Península, pactat entre les comunitats autònomes i l'Estat, el funcionament del qual a la pràctica ha donat lloc a tensions entre les diferents comunitats, amb Canàries i Andalusia reclamant una major implicació d'altres comunitats, i amb l'Estat en tant que darrer garant del funcionament del sistema de redistribució donant suport econòmic per incentivar aquesta col·laboració voluntària però necessària i fins i tot exigible en virtut dels principis de solidaritat i lleialtat institucional. Aquest suport econòmic complementa les quantitats previstes pel Fons d'Acollida per donar

5. Reial Decret 603/2006, de 19 de maig, BOE de 29 de maig de 2006, núm. 127, p. 20082, Reial Decret 1142/2006, de 6 d'octubre, BOE de 7 d'octubre de 2006, núm. 240, p. 34861, Reial Decret 845/2006, de 7 de juliol, BOE de 8 de juliol de 2006, núm. 162, p. 25574. Al 2007 les subvencions directes a Ceuta i Melilla es recullen al Reial Decret 1260/2007, de 21 de setembre, BOE núm. 228, de 22 de setembre de 2007 i BOE núm. 230, de 25 de setembre de 2007.

6. Reial Decret 441/2007, de 3 d'abril, BOE núm. 94, de 19 d'abril de 2007, Reial Decret 868/2007, de 2 de juliol, BOE núm. 168, de 14 de juliol de 2007.

7. Reial Decret 1515/2006, de 7 de desembre, BOE de 8 de desembre de 2006, núm. 293, p. 43104.

suport al programa de distribució de menors estrangers de Canàries per a la Península (deu milions d'euros a repartir en funció de les places assignades a cada comunitat autònoma, 42.485.635 euros en total d'inversió a Catalunya).

En el pla exterior, com que l'abast d'aquesta crisi excedeix la capacitat de l'Estat espanyol, ha permès d'encetar una doble iniciativa diplomàtica dirigida, d'una banda, a activar la ja esmentada col·laboració de les institucions comunitàries, com la nova agència FRONTEX i la cooperació i solidaritat dels seus estats membres; i de l'altra, a crear un marc de col·laboració en la gestió migratòria i el control de fronteres amb els estats africans d'origen de la immigració però vinculant-los al desenvolupament d'aquests països (Pla Àfrica 2006-2008), que ha constituït un dels eixos de l'activitat exterior del Govern al llarg del 2007, tot implicant diversos ministeris (Exteriors, Treball i Assumptes Socials, Interior). Un dels resultats evidents del pla —recolzat en una sèrie de compromisos pressupostaris— i de la conseqüent atenció a la cooperació migratòria són els convenis en aquesta matèria adoptats amb diversos països africans, així com els més específics de readmissió, en concret amb el Marroc i el Senegal⁸ que comentarem amb més detall en l'apartat següent (també amb Romania). Juntament amb els aspectes de control migratori, l'abril de 2007 el Govern central aprovava definitivament el Plan de Integración y Ciudadanía 2007-2010, i consolidava els mecanismes de finançament de les comunitats autònomes i entitats locals en programes de reforç de les accions d'acollida, integració i intervenció educativa amb immigrants finançats a través del Fons d'Acollida, ja comentat.

En l'àmbit autonòmic català, i un cop tancat el procés de reforma estatutària, les competències sobre aspectes importants d'immigració com la integració, primera

8. Acord entre el Regne d'Espanya i el Regne del Marroc sobre cooperació en l'àmbit de la prevenció de l'emigració il·legal de menors no acompanyats, la seva protecció i el seu retorn concertat, fet a Rabat el 6 de març de 2007 (BOCG núm. 429, de 14 de setembre de 2007). Acord entre la República del Senegal i el Regne d'Espanya sobre cooperació en l'àmbit de la prevenció de l'emigració de menors d'edat senegalesos no acompanyats, la seva protecció, repatriació i reinserció, fet a Dakar el 5 de desembre de 2006 (BOCG núm. 371, de 20 d'abril de 2007). Acord entre Romania i Espanya sobre cooperació en l'àmbit de la protecció dels menors d'edat romanesos no acompanyats a Espanya, la seva repatriació i lluita contra l'explotació, fet a Madrid el 15 de desembre de 2005 (BOE núm. 195, de 16 d'agost de 2006).

acollida, educació, formació ocupacional, serveis socials, etc. esdevenen competències autonòmiques susceptibles de desplegament normatiu, cosa que ha passat amb motiu de l'aprovació de la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials de Catalunya, o amb la presentació del Projecte de llei d'educació al Parlament l'agost de 2008 o el procés d'elaboració d'un text de base per a la futura Llei d'acollida. A Catalunya, a finals de 2007 la Generalitat va establir els primers contactes per negociar amb l'Estat el desplegament de l'Estatut en matèria de permisos de treball inicials, que requereix un acord per fer efectius els traspassos, acord negociat i assolit al llarg del 2008. La Secretaria per a la Immigració també donava llavors les primeres passes cap a un Pacte Nacional d'Immigració, que entre altres qüestions, aborda la situació dels joves immigrants, el sistema de protecció de menors i les relacions exteriors. Finalment, val la pena destacar que la Llei catalana 13/2006, de 27 de juliol, de prestacions socials de caràcter econòmic, va reconèixer als menors extutelats menors de vint-i-un anys la possibilitat de beneficiar-se d'un seguit de prestacions econòmiques si compleixen els requisits que s'hi estableixen.

Convenis internacionals de repatriació assistida de menors immigrants no acompanyats

Mereixen especial atenció els tres convenis de repatriació assistida adoptats pels volts del 2007, ja que constitueixen un element essencial per fer efectiva la política de repatriació amb una certa garantia d'èxit i així mateix una novetat entre els convenis de repatriació perquè suposa una especialització progressiva per raó de la matèria, justificada d'altra banda pel doble fet que la repatriació no és una sanció a la legislació espanyola i per les especialitats que requereix un procediment d'aquest tipus amb un menor, garanties diferenciades que s'allunyen de les establertes als convenis generals de readmissió d'adults.

Tot i ser signat el 15 de desembre de 2005, es va publicar a l'agost de 2006 l'acord entre Romania i Espanya sobre cooperació en l'àmbit de la protecció dels menors d'edat romanesos no acompanyats a Espanya, la seva repatriació i lluita contra l'explotació, fet a Madrid. Poc després se signava a Dakar l'acord sobre cooperació

en l'àmbit dels menors immigrants no acompanyats entre Espanya i el Senegal de 5 de desembre de 2006, publicat al 2008. Un any més tard, a l'octubre de 2007 el Congrés va aprovar l'acord entre els Regnes d'Espanya i el Marroc sobre cooperació en l'àmbit de la prevenció de la emigració il·legal de menors no acompanyats, la seva protecció i el retorn concertat, fet a Rabat el 6 de març de 2007, que reemplaça i deroga el memoràndum anterior signat a Madrid el 23 de desembre de 2003, d'aplicació molt limitada.

Tots tres convenis parteixen de l'obligació d'Espanya d'informar de la situació de qualsevol menor a les autoritats competents del seu país al cap de pocs dies (deu dies en el cas del Senegal, trenta dies el Marroc, en el termini més breu possible amb Romania) des de l'entrada del menor al territori, mentre que les autoritats competents de l'altre país es comprometen a dur a terme les accions necessàries per a la correcta identificació del menor i la seva família, i per a l'expedició de la documentació del menor en un termini una mica més ampli des de la comunicació espanyola (amb el Senegal en els vint dies posteriors, amb Romania en trenta dies i amb el Marroc en tres mesos), a més les autoritats espanyoles hauran de comunicar també les actuacions realitzades sobre el menor així com la seva situació. Els acords amb Romania i el Marroc estableixen a més un marc de treball bilateral permanent —un amb Romania i un altre amb el Marroc—, per tal d'intercanviar informació i coordinar les autoritats competents a través de la creació d'un comitè de seguiment, de reunió bianual.

Pel que fa al finançament de les actuacions sobre els menors, amb el Senegal, Espanya es compromet únicament a finançar la protecció dels menors que es trobin al seu territori, però un cop els menors arribin al Senegal els costos de repatriació i reinserció es repartiran entre les dues parts; amb el Marroc, Espanya finança completament les accions de protecció i repatriació; l'acord amb Romania estableix un criteri semblant al del Senegal, si bé remet la concreció de determinats aspectes a les disposicions del conveni relatiu a la readmissió de persones en situació irregular de 29 d'abril de 1996. Pel que fa al finançament de les accions preventives, aquestes són cofinançades entre Espanya i els països d'origen, amb el Senegal, per exemple, a través dels instruments establerts al marc de col·laboració general derivat del Pla Àfrica, en què l'Estat espanyol finança actuacions de reinserció i formació laboral al Senegal, donant suport a

la Direcció d'Educació Vigilada i Protecció Social del Ministeri de Justícia senegalès. Els acords amb el Senegal i el Marroc preveuen la possibilitat d'encetar accions preventives conjuntes consistents en el desenvolupament de les zones d'origen i la inserció sociolaboral dels menors, tot concretant la necessitat que la repatriació es faci o bé a les famílies o bé a les institucions tutelars d'origen, idea que els acords dilueixen en mencionar també les ONG especialitzades, la qual cosa pot implicar de fet un trasllat i acollida del menor per aquestes i no de serveis de titularitat estrictament pública. Potser el més sorprenent és que a l'acord amb el Marroc, a banda de l'acord previ sobre la repatriació de cada menor concret, es preveu expressament també acordar el nombre de menors repatriables, la qual cosa apunta a la possibilitat d'establir quotes per raons polítiques.

LA INTERVENCIÓ CORRECTORA DELS TRIBUNALS EN LA INTERPRETACIÓ DE LA NORMATIVA SOBRE MENORS DESEMPARATS

En el punt anterior hem apuntat algunes de les novetats normatives sobre els MEINA, aquí repassarem la contribució dels tribunals a la interpretació de la normativa sobre menors. De fet, la novetat en si mateixa és l'existència d'un creixent cos jurisprudencial nacional específic sobre menors immigrants desemparats al qual acudir en aquesta matèria, ja que fins fa molt poc, l'única jurisprudència de què disposàvem era la del Tribunal Europeu de Drets Humans —comentada en edicions anteriors d'aquest anuari⁹—, o alternativament de sentències d'òrgans judicials ordinaris dictades en procediments de protecció o justícia juvenil respecte d'infants i joves autòctons, l'aplicació analògica de les quals als menors immigrants sempre plantejava dificultats a la vista de l'existència d'una normativa específica de protecció creada per a ells. Això explica la necessitat d'acudir constantment a fonts secundàries d'interpretació, com les instruccions i circulars de fiscalia o els informes del defensor del poble o dels

9. STEDH Bouamar v. Bèlgica de 29 de febrer de 1988, STEDH Nsona v. Països Baixos de 28 de novembre de 1996, STEDH Japukovic v. Àustria, de 6 de febrer de 2003, STEDH Maire v. Portugal, de 26 de juny de 2003. STEDH Koua Poirrez v. França de 30 de setembre de 2003, STEDH Mubilanzila-Makeya I Kanini-Mitunga v. Bèlgica de 12 d'octubre de 2003.

síndics autonòmics. Ara, anys després de la primera regulació de la matèria a la Llei Orgànica 4/2000, comencem a comptar ja amb una font interpretativa de primer ordre i especialitzada en la matèria.

En una etapa de “normalització” del fenomen dels MEINA, caracteritzada per la inserció majoritària dins els itineraris del sistema de protecció o justícia, l’actuació dels tribunals en aquest àmbit sembla haver-se concentrat per ara en la consolidació d’un seguit de garanties mínimes a l’entorn del procediment de repatriació, com la presumpció de minoria d’edat, les condicions de repatriació dels menors, el dret d’audiència del menor, la participació preceptiva del ministeri fiscal en el procediment i les condicions per acordar la suspensió judicial de la repatriació.

La presumpció de la minoria d’edat

En general, els tribunals han seguit el camí marcat per la circular 2/2006 sobre diversos aspectes relatius al règim dels menors estrangers i la instrucció 6/2004, de la Fiscalia General de l’Estat, sobre tractament jurídic dels menors immigrants no acompanyats, que imposava als fiscals l’ús d’una presumpció *iuris tantum* de minoria d’edat per als menors l’edat dels quals es trobi per sota dels divuit anys, i mentre no se’n pugui acreditar fefaentment l’emancipació conforme a la seva llei personal, és a dir, que calia considerar-los com a menors amb caràcter general. Igualment, aquesta circular instruïa els fiscals perquè una vegada determinada l’edat i sempre que l’indocumentat resulti ser menor fos posat sense dilació a disposició dels serveis competents de protecció de menors, mesura que també calia prendre si persistien dubtes que pogués ser-ho. Així, per exemple, la sentència del Tribunal Superior de Justícia de Castella-la Manxa núm. 10095/2004 feia ja referència a la prova de la minoria d’edat per a l’obtenció del permís de residència excepcional a menors d’edat la repatriació dels qual no fos possible. A més, el tribunal considerava que en els casos de menors estrangers no era possible aplicar amb el rigor ordinari les regles de la càrrega de la prova, ja que havien d’interpretar-se en funció de les circumstàncies concurrents en aquest tipus de situacions i de la mateixa finalitat de la institució regulada a l’article 35 LODILE sobre la determinació de l’edat amb concurs dels serveis sanitaris. La norma assignava aquesta

tasca als poders públics i per tant, no podia redundar en perjudici de l'estranger la manca de prova de la seva condició de menor d'edat.

Ara bé, són nombroses les decisions judicials que es dicten quan el menor ha assolit la majoria d'edat. En aquests casos l'acte administratiu de repatriació impugnat deixa de ser aplicable, de manera que els tribunals consideren que es produeix una pèrdua sobrevinguda del mateix objecte del procés i acaben desestimant els recursos que sol·liciten la nul·litat de l'acord de repatriació, no sense abans posicionar-se generalment en sentit contrari a la decisió administrativa. En paraules d'una sentència: "L'adquisició de la majoria d'edat impedeix tramitar un nou expedient sobre repatriació, convertint aquesta anul·lació judicial d'acte recorregut en estèril, en no poder tenir cap incidència sobre la situació de qui en el seu moment va ser repatriat com a menor, però avui ja és major d'edat. El que duu a apreciar que el recurs a l'hora de dictar sentència ha perdut el seu objecte, perquè en el transcurs del procés ha quedat privat de tot interès o utilitat real, la qual cosa força la seva desestimació" (sentències del Tribunal Superior de Justícia d'Andalusia núm. 708, 710, 739/2007, STSJ Andalusia 1672/2006 i STSJ d'Andalusia 106 i 166/2007).

Les condicions de repatriació del menor

La repatriació de menors en situació de desemparament parteix del principi de reagrupament familiar del menor, expressió inadequada que apunta al dret a la vida i la convivència familiar del menor així com a les obligacions d'alimentació i vigilància del menor atribuïdes als pares i derivades de la pàtria potestat. Per aquesta raó, quan la sortida del fill del nucli familiar amb el resultat que l'exercici de les obligacions inherents a la pàtria potestat esdevé impossible, ni directa ni indirectament, i el resultat és una situació de desemparament del menor, l'ordenament considera procedent el retorn assistit del menor al seu país d'origen o a aquell en el qual es trobin els seus familiars o institucions tutelars equivalents a les espanyoles; només en defecte d'això, la repatriació decau i s'opta per la seva permanència i integració a Espanya sota la tutela de les administracions autonòmiques. La decisió sobre la repatriació dels menors correspon a la Delegació o Subdelegació del Govern, que haurà de decidir-la a la

vista dels informes de la DGAIA i com a màxim en un termini de nou mesos. Quan la repatriació no sigui possible, l'Administració estatal haurà d'emetre un permís de residència al menor, que no és obstacle per a la posterior repatriació si aquesta posteriorment esdevé factible (article 92.5 REDILE).

El Tribunal Constitucional s'ha encarregat de recordar a la interlocutòria del Tribunal Constitucional 372/2007 de 17 de setembre que la repatriació assistida es diferencia d'altres mesures previstes en la legislació d'estrangeria com l'expulsió o la devolució, en què la seva naturalesa no és sancionadora. Al contrari, la repatriació de menors es regeix pel fet d'assegurar l'interès superior del menor, principi bàsic que guia totes les actuacions sobre el menor. Tot i això, el posterior raonament d'aquesta interlocutòria és més que discutible, ja que admet que un Jutjat de Menors pugui autoritzar la sortida del menor i arxivar el procés per delictes d'un menor en una mena d'aplicació analògica de l'autorització judicial de l'expulsió administrativa prevista pels estrangers adults que han comès delictes.

En tot cas, d'acord amb la normativa i la jurisprudència, perquè s'acordi la repatriació del menor és necessari el compliment de tres requisits de fons: primer, que s'hagi localitzat els familiars del menor o en defecte d'això els serveis de protecció de menors que es fessin responsables d'ells; segon, que es donin les condicions per a l'efectiva reagrupació familiar del menor o per a l'adequada tutela dels serveis de protecció de menors del país d'origen; tercer, que no existeixi risc o perill per a la integritat del menor, la seva persecució o la de la seva família. Igualment, en tota repatriació cal assegurar també el compliment d'altres condicions d'ordre més aviat processal, com l'audiència del menor i la intervenció del ministeri fiscal.

Partint del principi de reintegració familiar del menor desemparat, per a la seva repatriació cal arbitrar tota una sèrie d'accions adreçades a garantir la protecció de l'interès superior del menor, entre les quals hi ha la realització de gestions per a l'efectiva localització de la família del menor, gestions que en principi correspondria realitzar a través de les ambaixades o consolats o —en el seu defecte— a través del Ministeri d'Afers Exteriors, però que a la pràctica acaben realitzant els serveis d'atenció als menors, a Catalunya la DGAIA, amb les dificultats que suposa encetar

una investigació des de Catalunya sobre la família dels menors a altres països, problemàtica agreujada per l'actual increment de menors subsaharians, com detallarem a la darrera secció d'aquest treball. És, doncs, una obligació bàsica per a la repatriació la localització dels familiars del menor. A més, la jurisprudència considera insuficient la identificació o localització dels pares del menor a través de les manifestacions realitzades pel mateix menor, ja que cal portar a terme les diligències necessàries destinades a confirmar les dades donades pel menor i també aquelles destinades a verificar l'absència d'un risc o perill per a la integritat del menor, la seva persecució o la de la seva família (SSTSJ d'Andalusia núm. 111/2007, núm. 112/2007 334/2007 i núm. 1671, 1672 i 1673/2007).

D'altra banda, a la sentència núm. 296/2006, de 13 octubre, del Jutjat Contenciós Administratiu d'Aragó, Osca, es posa de manifest no només la necessitat de localitzar en el país d'origen els familiars del menor sinó que a més determinades circumstàncies d'aquests familiars han de ser tingudes en compte ja que si no es donen les condicions adequades per a la reagrupació familiar la repatriació no es pot portar a terme. En aquest cas el pare del menor es trobava a la presó i la mare il·localitzable, de manera que el jutjat raona que encara que es portés a terme el reagrupament familiar no seria possible, situació familiar a la qual s'afegia la manca de gestions de les autoritats espanyoles amb els serveis de protecció de menors del país d'origen del menor, raó per la qual va declarar nul l'acord de repatriació. En la sentència del TSJ de Madrid núm. 767/2007 el tribunal arriba a considerar que la voluntat manifestada per la mare del menor, que es trobava al Marroc, que el seu fill no tornés al seu país va ser considerada suficient per mostrar la falta de fonamentació d'una repatriació basada en el reagrupament familiar.

Al seu torn, la sentència del Jutjat del Contenciós Administratiu de la comunitat de Madrid (núm. 1) de 7 de maig de 2007 ens diu que si la repatriació del menor es porta a terme sense complir els requisits exigits, sense determinar exactament la destinació i sense comunicar el trasllat als pares, l'Administració repatriadora estaria creant una situació potencial de desemparament a l'arribada al seu país, que vulneraria el dret fonamental reconegut en l'article 15 de CE a la integritat física i moral. La sentència diu:

“La repatriació no pot constituir una fi en si mateixa, sinó que ha de ser adequada, i si el risc o perill per a la integritat del menor encara que sigui potencial, deriva de qualsevol situació d’abandonament o desemparament, en el present cas, és factible parlar de vulneració d’aquest dret fonamental amb l’adopció de la mesura de repatriar-lo no només perquè no s’ha verificat sobre el terreny, a través dels serveis socials o una institució equivalent del Marroc, i que aquesta situació no es donarà quan torni a aquest país, sinó perquè tampoc existeix la més mínima evidència o indici que sigui reintegrat a la seva família amb èxit. Aquesta situació ha de ser qualificada com de desemparament i de risc per a la integritat física i moral del menor.”

Sens dubte, aquesta sentència es fa ressò de les STEDH de 28 de novembre de 1996 *Nsona v. Països Baixos* i de la STEDH de 12 d’octubre de 2003 *Mubilanzila-Makeya i Kanini-Mitunga v. Bèlgica*, en què el Tribunal Europeu va fer un raonament molt semblant en relació amb la potencial violació de l’article 3 CEDH que comportava la repatriació de nenes molt petites sense assegurar-se que serien rebudes pels familiars en origen o destí, i per tant exposant-les a greus riscos, en el primer cas perquè la mare havia mort i no es coneixia el pare i en el segon perquè precisament la mare era una refugiada resident al Canadà que havia fet sortir la seva filla del país d’origen, al qual va ser retornada.

De fet, a la vista de tot això, es pot concloure com apunta Arce Jiménez (2006), que l’Administració autonòmica que tutela el menor haurà d’emetre un informe valorant la situació personal del menor en el qual manifesti a la Subdelegació del Govern competent l’alternativa que considera més idònia per al menor, i en cas que aquesta alternativa fos la repatriació, ha de constar en l’informe que: *a)* s’han comprovat les circumstàncies familiars del menor i es considera que no està en situació de desemparament i llavors dictar una resolució administrativa de cessament de la tutela de l’Administració autonòmica (això en cas que la tutela s’hagués assumit formalment en algun moment i s’hagués declarat el desemparament); *b)* que s’ha contactat amb els serveis de protecció de menors del país d’origen i aquests s’han compromès a fer-se càrrec del menor. I només posteriorment encetar els tràmits dirigits a dictar la resolució administrativa de repatriació del menor per la Subdelegació del Go-

vern corresponent, que posa fi a l'expedient de repatriació, on haurà de constar que s'ha escoltat el menor i el lloc en coneixement del ministeri fiscal de totes les actuacions conforme a l'article 92 del REDILE. Aquesta resolució, en aplicació de la Llei 30/1992 de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú i de la Llei d'estrangeria, haurà (o hauria) d'indicar els recursos que contra ella caben. Aquí tornen a sorgir múltiples interrogants sobre qui és el representant del menor en aquesta fase del procediment, quina legitimació jurídica existeix per retenir o detenir un menor i conduir-lo de tornada al seu país d'origen, etc. Cal potser discrepar d'aquesta autora quan apunta el fet que això suposa a la pràctica dos procediments mentre, també és defensable considerar-ho més aviat un típic acte pressupostat emès per una administració diferent de la que adopta l'acte administratiu final, situació típica d'un procediment participat com és el que recull l'article 35 LODILE.

El dret d'audiència del menor

Respecte a la necessitat de donar audiència al menor en els procediments és rellevant la sentència del Jutjat del Contenciós Administratiu d'Aragó, Osca, núm. 296/2006 de 13 d'octubre, en la qual considera que l'audiència del menor constitueix un requisit de tot procediment administratiu o judicial en el qual aparegui com a interessat, si aquesta audiència no es permet al menor ens trobaríem amb una infracció del que està previst en l'article 92.4 del Reglament i l'article 9 de la LO 1/1996 fet pel qual el procediment s'hauria de retrotraure al moment adequat per permetre l'audiència al menor. La STSJ de Madrid núm. 767/2007 també es pronuncia en aquest sentit. La STSJ d'Andalusia núm. 106/2007 arriba fins i tot a considerar que si no es dona l'oportunitat al menor de participar en el procediment s'estaria infringint l'ordenament jurídic i vulnerant garanties susceptibles d'empara com el dret de defensa reconegut en l'article 24 CE, que determina la seva nul·litat conforme a l'article 62 Llei 30/92 o en tot cas per causar manifesta indefensió. Per contra, la sentència del Tribunal Superior de Justícia de Madrid núm. 682/2007 també es pronuncia respecte a aquest requisit formal d'audiència del menor concloent que l'omissió d'aquesta audiència no pot ser considerada com una vulneració del dret fonamental a una tutela judicial efectiva, reconegut en l'article 24

de la Constitució. El tribunal considera que d'acord amb la doctrina constitucional aquest dret es refereix a l'actuació dels jutges i tribunals i que no s'estén a tota actuació de l'Administració, només amb certs matisos s'estenen algunes de les seves garanties al procediment administratiu sancionador. Se cita l'ATC de 19 de desembre de 2005 que estableix: "Ha d'assenyalar-se com a punt de partida que aquest Tribunal ha establert que les garanties de l'article 24 de CE no són traslladables com a drets fonamentals al procediment administratiu, excepte en els supòsits de procediments sancionadors, per això manca de rellevància constitucional la queixa relativa a la suposada indefensió patida al llarg del procediment administratiu...". El TSJ de Madrid posa de manifest que el procediment administratiu de repatriació de menors no té naturalesa sancionadora sinó que és una conseqüència prevista en la llei davant la presència irregular en el nostre país d'un menor estranger no acompanyat, sense que sigui una resposta sancionadora per la comissió d'una infracció. Tenint en compte això, les infraccions de procediment que puguin produir-se en el procediment de repatriació de menors no són vulneradores del dret a la tutela judicial efectiva sinó qüestions que afecten a la legalitat ordinària.

Per contra, la sentència del Jutjat Contenciós Administratiu de la comunitat de Madrid (núm. 1) de 7 de maig de 2007 (RJCA 2007/415) considera que no haver tingut com a part interessada en l'expedient el menor (no la simple omisió d'un tràmit d'audiència) ni en conseqüència, permetre-li l'accés als recursos és generadora de desigualtat manifesta per raó d'edat i consegüentment d'indefensió clara per al menor per no haver estat escoltat. Aquesta desigualtat de tracte és vulneradora de l'article 14 de la Constitució que materialitzada en el procediment de repatriació dóna lloc a indefensió en la vulneració de l'article 24 de la Constitució.

La sentència de l'Audiència Provincial de Biscaia núm. 39/2006 de 4 d'agost (JUR 2007/134811) fa referència al tràmit d'audiència del menor en fase judicial. Quan el menor és considerat culpable en un procediment judicial és necessari que el jutge n'autoritzi la repatriació. L'acord de repatriació ha de ser adoptat per l'Administració competent seguint el procediment legalment establert i és necessari que una vegada adoptat l'acord de repatriació sigui autoritzat pel jutge competent. L'Audiència Provincial considera que en aquesta fase judicial no és necessari, i per tant no és causa de nul·litat de l'acord no donar audiència el menor, això provoca que el procediment

(article 92 del RD 2393/2004) no prevegi que el menor sigui escoltat en seu judicial abans de dictar la resolució que correspongui respecte a l'autorització judicial de la repatriació. Aquesta visió pot entendre's rebatuda per la interlocutòria del Tribunal Constitucional 372/2007 de 17 de setembre, que salva una situació semblant sobre l'argument que en el recurs davant la instància judicial superior el menor va poder posar de manifest les seves al·legacions contra l'esmentada autorització de repatriació, la qual cosa evitava un resultat d'indefensió que hagués pogut anul·lar la resolució judicial. Ja hem apuntat la nostra consideració crítica respecte a la figura de l'autorització judicial de repatriació.

La participació preceptiva del ministeri fiscal

Si bé és cert que l'article 92 del Reglament, en senyalar la intervenció del ministeri fiscal, no explicita res sobre el caràcter de la intervenció, els tribunals consideren que aquesta intervenció ha d'estar relacionada amb les funcions tuïtives dels menors que se li encomanen en aquesta institució, a més de les relacionades amb la defensa de la legalitat, la qual cosa inclou el control i la vigilància sobre la puresa i garantia del procediment, al servei i en benefici i interès del menor. Aquesta visió del paper del fiscal permet entendre l'actuació supervisora que assumeix el ministeri fiscal en relació amb l'actuació de la Delegació del Govern, fins al punt que la circular 2/2006 sobre diversos aspectes relatius al règim dels menors estrangers anima a recórrer per via contenciosa administrativa contra qualsevol acte que vulneri les condicions de repatriació assenyalades anteriorment. D'acord amb aquesta circular la legitimació del ministeri fiscal per recórrer aquestes decisions troba suport legal en els articles 3.7 EOMF i 8.2 LECiv. Els fiscals hauran de tenir en compte, a més, el protocol de menors estrangers no acompanyats 2005, en la redacció del qual va participar també la fiscalia.

De fet, la circular prèvia núm. 3/2001 sobre l'actuació del ministeri fiscal en matèria d'estrangeria, ja indicava l'obligació de l'autoritat governativa de posar en coneixement del ministeri fiscal totes les actuacions portades a terme en el procediment de repatriació d'un menor. Els tribunals, al seu torn, han donat suport a aquesta previsió per tal

que el ministeri fiscal pugui vetllar perquè la decisió adoptada sigui la més adequada per al menor. A més, assenyalen que la intervenció del ministeri fiscal cal que sigui prèvia a l'adopció de l'acord de repatriació o reintegració, essent necessari que hagi estat informat també de les gestions portades a terme per localitzar els parents dels menors i per descartar qualsevol perill per a la seva integritat. Per tant, les gestions de l'autoritat governativa s'hauran de realitzar abans de tancar la fase declarativa del procediment i no a la fase executiva, de manera que el fiscal pugui intervenir de manera efectiva en el procediment i incidir en la resolució final. És tan important la intervenció del ministeri fiscal en aquests procediments que si l'Administració no dóna trasllat ni audiència al ministeri fiscal l'acte de repatriació serà nul encara que l'Administració hagi localitzat els pares en el país d'origen (STSJ Andalusia núm. 108 i 109/2007, en el mateix sentit les sentències del mateix tribunal núm. 1671/2006, núm. 1672/2006, núm. 1673/2006, núm. 108, 109, 111, 112 i 166/2007, així com les núm. 334, 708, 710 i 739/2007, totes gairebé idèntiques). En totes elles l'incompliment del tràmit d'audiència al ministeri fiscal va esdevenir una infracció del procediment de caràcter tan essencial que suposava la nul·litat de la repatriació, havent estat impulsor dels recursos el mateix ministeri fiscal.

Les condicions de suspensió judicial de la repatriació

Sobre la suspensió judicial de la repatriació dels MEINA comença a existir un notable cos jurisprudencial, creat pels jutjats contenciosos administratius mitjançant interlocutòries (autos) que atorguen la suspensió cautelar del repatriament de menors acordat per les delegacions i subdelegacions del Govern. Entre les primeres decisions es troben dos casos tramitats pels procediments preferents i sumari de protecció dels drets fonamentals, en què la suspensió de l'execució de la repatriació es canalitza a través d'unes mesures cautelarríssimes en virtut de l'article 135 de la Llei 29/1998 de la Jurisdicció Contenciosa Administrativa. De fet la suspensió es va acordar just quan els menors es trobaven ja a l'aeroport i va ser immediatament executada (interlocutòria de 20 de juny de 2006, peça separada de suspensió núm. 3/06 del jutjat contencios administratiu núm. 15 de Madrid, interlocutòria de 22 de juny de 2006, peça separada de suspensió núm. 81/06 del Jutjat contencios administratiu núm. 18 de Madrid), tot i que els van seguir suspensions dictades

també en procediments ordinaris (interlocutòria de 4 d'agost de 2006, peça separada de suspensió núm. 61/06 del Jutjat contenciós administratiu núm. 1 d'Oscà).

És significatiu el raonament de la interlocutòria del Jutjat contenciós administratiu de Madrid de 6 d'abril de 2006 que també suspenia la repatriació del menor al Marroc fins que no es dictés sentència sobre la nul·litat o validesa de l'acte administratiu pel qual s'acordava la repatriació del menor. El jutge va optar en aquest cas per la suspensió en aplicació del criteri de la irreparabilitat del perjudici causat, considerant més gran el perjudici que generaria al menor l'execució de la repatriació si posteriorment la sentència acordés la nul·litat de l'acte administratiu, ja que el menor hauria de tornar al nostre país.

L'entrada de menors subsaharians desemparats a Catalunya: un fenomen nou per a problemes ja tradicionals del nostre sistema de protecció de menors

Un cop exposades les darreres novetats normatives i jurisprudencials que semblen evidenciar una progressiva "normalització" del règim dels menors immigrants desemparats, segurament val la pena dedicar alguns comentaris a l'increment del nombre de menors procedents de les regions de l'Àfrica subsahariana en els darrers anys.

Dades estadístiques i contextualització del fenomen dins els fluxos migratoris actuals

Abans de tot, cal contextualitzar la migració de menors subsaharians en el marc migratori més general del continent africà i d'alguns països en particular de l'Àfrica subsahariana cap a Espanya com a cap de pont cap a Europa. De fet, la migració, tant la interior com l'exterior, és consubstancial a la història africana recent i hom pot parlar fins i tot de l'existència de subsistemes migratoris dins la mateixa Àfrica: immigració austral cap a Sud-àfrica, immigració occidental cap a Nigèria o Costa d'Ivori i d'altres circuits migratoris més reduïts dins la mateixa Àfrica central (Gabon), els

Grans Llacs (ruandesos i burundesos cap a la República Democràtica del Congo o Tanzània), del Corn d'Àfrica cap a Kenya, etc.. En aquests circuits també participen joves i menors, si bé no solen ser aquests els que arriben sols a Espanya, i òbviament són circuits canviants.

D'altra banda, l'altre component de la migració africana, que és l'emigració cap a altres continents, ha anat variant pel que fa als països de destí, però en si mateixa no és nova, ja als anys cinquanta i seixanta del segle xx hi havia migracions de les excolònies cap a les metròpolis (França, Regne Unit, Holanda, Bèlgica), emigració que als anys setanta va començar a diversificar-se (Alemanya, Països Baixos, Escandinàvia), tot apareixent nous destins a partir dels noranta, com Itàlia, Portugal o Espanya. De fet, a Europa, i amb l'excepció de Portugal, que té un importantíssim contingent d'emigrants procedents de Cap Verd, Angola i Guinea, la subsahariana no és ni de lluny la població immigrant més nombrosa, a diferència de la marroquina, tunisiana o argelina, ja que es calcula que hi ha uns 4,6 milions de subsaharians residents a Europa, més uns set o vuit milions que hi sojornen irregularment. De l'Àfrica subsahariana, hi ha un increment persistent d'immigrants cap a França, Alemanya, Itàlia i el Regne Unit, procedents fonamentalment de Ghana, Nigèria i el Senegal, és a dir, de l'Àfrica occidental.

Tot i que és una dada ben coneguda, cal subratllar que la totalitat dels països subsaharians es troben a la cua del desenvolupament mundial, de fet són alguns dels països més pobres del planeta: el Senegal amb un PIB per càpita de 1.759 \$ se situa el 157è en l'Índex de Desenvolupament Humà de 2005 (IDH); Nigèria, tot i el seu creixement econòmic els darrers anys, té un PIB per càpita de 1.500 \$, fet que el situa el 158è a l'IDH; Guinea Equatorial amb un enganyós PIB per càpita de 12.500 \$ derivat de la producció de petroli que passa principalment a les mans de les elits dominants és el 121è a l'IDH; Mauritània amb un PIB per càpita de 2.402 \$ i una obertura democràtica escapçada recentment se situava al 2007 al lloc 137, després d'haver arribat al lloc 152 de l'IDH al 2005; Mali al seu torn té un PIB per càpita molt baix, d'uns 1.154 \$ que el situava entre els cinc països menys desenvolupats del món, 174è de l'IDH. Tot i les diferències entre ells, la distància que hi ha amb el PIB per càpita espanyol és abismal, ja que aquest se situa prop dels 31.500 \$ i l'IDH la situa tretzena al rànquing. Evidentment, la persistència de la pobresa en aquests països unida a una tan gran dis-

paritat de riquesa amb Europa i concretament amb Espanya expliquen el fet migratori i òbviament també l'aparició de xarxes de traficants i passadors. Sens dubte, aquestes disparitats persistents continuaran afegint pressió sobre les fronteres espanyoles i europees (Sandell, 2007).

En tant que nou país de destí, la immigració africana subsahariana a Espanya suposava l'any 2006 un total de 176.350 persones residents legals. D'aquestes, hi ha 14.398 joves menors de dinou anys residents legals a Espanya, dels quals 8.433 tenen menys de quinze anys (4.545 homes i 3.888 dones), amb una presència d'uns dos mil joves procedents de Guinea Equatorial, uns mil quatre-cents del Senegal, prop de set-cents cinquanta de Gàmbia, uns set-cents de Nigèria i una quantitat semblant de Mauritània, uns cinc-cents de Guinea, i uns quatre-cents de Guinea Bissau, mentre que angolesos, malians o camerunesos constitueixen contingents d'unes tres-cents persones cada un. Els joves d'entre quinze i dinou anys sumaven unes 6.636 persones (4.120 homes i 2.516 dones), amb gairebé mil vuit-cents de Guinea Equatorial, mil dos-cents del Senegal i semblant proporció de Gàmbia amb més de sis-cents menors, prop de quatre-cents de Ghana, Guinea Bissau, Mauritània o Nigèria essent aquesta una franja d'edat molt més masculinitzada, a diferència de l'anterior.

L'entrada a Espanya d'immigrants d'origen africà sense papers es produeix per la frontera sud, i en els darrers anys fonamentalment per Canàries, tot partint del sud del Marroc i la regió del Sàhara Occidental, Mauritània i fins i tot el Senegal, en embarcacions que poden transportar desenes de persones (*cayucos*). A mesura que els sistemes de vigilància s'han anat sofisticant, els punts de partida han anat desplaçant-se cap al sud de la costa nord-occidental africana, allargant així les jornades de navegació i incrementant el risc de naufragis o de desaparició.

En concret, val la pena destacar que amb molts d'aquests països l'Estat espanyol ha millorat les relacions i existeix una col·laboració fluïda en la gestió de la immigració, inclosa la readmissió de nacionals (Nigèria, acord de 2001; el Senegal, Mauritània més recentment), amb l'excepció més destacada de Guinea Equatorial amb el règim de la qual s'han produït friccions importants i també alguns canvis de política, tot i l'estreta col·laboració en àmbits com l'educatiuformatiu, universitari o cultural. Aques-

tes relacions expliquen que Espanya tingui a Nigèria ambaixada a Abuja i consolat general a Lagos; a Guinea Equatorial, ambaixada a Malabo i consolat general a Bata; al Senegal també ambaixada a Dakar i una secció consolar amb jurisdicció sobre el mateix Senegal però també Gàmbia, Guinea, Guinea Bissau, Serra Lleona i Cap Verd. Al seu torn, Guinea Equatorial disposa d'ambaixada a Madrid des del 2007, Senegal compta amb un cònsol honorari a Balears des del 2005, etc. Com es pot imaginar aquesta dada és fonamental per a la identificació i documentació dels menors immigrants que vénen sols.

Aquesta necessitat de comptar amb uns referents diplomàtics o consulars demostra ser essencial, atesa la greu mancança de registres o documents administratius fiables per identificar els menors. Ghana n'és potser l'exemple paradigmàtic, però fins i tot a Guinea Equatorial aquests serveis no estan plenament normalitzats, com demostra el fet que les mateixes institucions espanyoles col·laborin en la modernització dels arxius i registres, projecte en fase de desplegament.

Fins ara, els itineraris seguits pels menors subsaharians per entrar a Espanya han estat els mateixos que els dels adults; en aquest sentit, els tres grans itineraris que tenen per destí les illes Canàries parteixen de: (1) immigrants procedents de Libèria, Serra Lleona, Guinea, Guinea-Bissau, Senegal, Gàmbia, Mauritània i el Sàhara Occidental que es concentren a la costa nord del Marroc per accedir-hi; (2) els immigrants de Costa d'Ivori, Ghana, Burkina Faso, Togo i Benín creuen el Sàhara per concentrar-se a la costa nord-occidental africana (costa sud del Marroc i Sàhara Occidental) per tal de navegar fins a les illes Canàries en barcasses, (3) com a alternativa a la pressió policial sobre la ruta anterior, les barcasses comencen a salpar també de Mauritània o fins i tot del Senegal, tot allargant les jornades de viatge per mar. A aquestes rutes, s'hi afegeixen altres d'immigrants procedents del sud de Níger, via Camerun i Nigèria (punt neuràlgic de les rutes africanes i internacionals de tràfic de persones i immigració il·legal), amb destí Espanya i/o Itàlia, i la ruta "asiàtica" que utilitzen emigrants indis i pakistanesos expulsats (o a través) dels països àrabs del Golf Pèrsic, i que utilitza cada vegada més Burkina Faso com a centre d'operacions per a entrar amb les desferres d'antics vaixells a les illes Canàries, ruta també utilitzada pels immigrants subsaharians. En funció de les rutes els preus poden variar molt, essent les més barates les que introdueixen

immigrants per via marítima des de l'Àfrica a les Canàries (entre mil i mil cinc-cents euros per passatger, segons informes de l'ONU).

Els nous problemes que plantegen els menors subsaharians als sistemes de protecció de menors autonòmics

Les circumstàncies que envolten l'entrada dels menors d'origen subsaharià a Espanya planteja tot un seguit de problemes nous —i alhora alguns de vells només en aparença resolts.

Per començar, el principal itinerari d'entrada a Espanya, compartit amb els adults del mateix origen, parteix de la costa africana per arribar a les illes Canàries mitjançant *cayucos*, desferres de vaixells antics, etc. Tot i que el nombre d'aquestes embarcacions ha disminuït, el nombre de menors arribats entre el 2007 i el 2008 ha crescut, la qual cosa significa que, proporcionalment, viatgen més menors a cada barca que arriba a les Canàries en comparació amb anys anteriors. Com hem apuntat, aquesta circumstància permet extreure algunes suposicions: d'una banda, vistos els costos del transport (mil cinc-cents euros de mitjana, més car que un espai en una de les pasteres que creuen l'Estret, que costa entre vuit-cents i mil tres-cents euros) només pot significar que el projecte migratori dels menors forma part d'una estratègia familiar de millora de les seves condicions en origen, raó per la qual la família s'endeuta; també significa que els menors no viatgen sols, ara ho fan recurrent als serveis de passadors professionals, siguin els patrons de les embarcacions o d'organitzacions més àmplies i especialitzades, la qual cosa pot ser igualment perillosa, i els posa a l'abast de les màfies de tràfic de persones o de persones sense escrúpols, com alguns patrons de vaixells en desús i que sovint s'espantlen o són abandonats al mar. En aquest sentit, el transport de menors és un negoci lucratiu per a les màfies, i fins i tot més segur ja que els menors rarament són repatriats. La combinació dels factors anteriors augura un probable increment en el nombre de menors que entren per aquest mitjà. Finalment, el tercer element problemàtic és que el destí d'aquestes embarcacions és precisament les illes Canàries, una comunitat autònoma allunyada de la Península, on els serveis de menors es poden saturar fàcilment en rebre la major part de la pressió migratòria actual d'estrangers

que entren irregularment per mar (aproximadament dotze mil dels divuit mil que ho van fer el 2007) i de la major part dels menors subsaharians, ja que Ceuta i Melilla cada vegada en reben menys.¹⁰

En conseqüència, la clau del sistema és la distribució dels menors en virtut de l'acord de redistribució dels menors immigrants de Canàries a la Península, el problema és que aquests compromisos troben fortes resistències per al seu compliment, com demostra que al 2007 només es redistribuïssin 265 menors, la qual cosa va obligar a intervenir el ministre de Treball i Assumptes Socials, Jesús Caldera, comproment-se a que l'excés de menors dels centres canaris seria enviat a la Península, tot assumint que la capacitat del sistema canari era d'unes tres-centes places i en aquell moment hi havia prop de set-cents setanta menors. La crida, i les mesures econòmiques d'acompanyament van ser insuficients, i el fet és que va caldre recórrer al trasllat de noranta-cinc d'aquests menors a dues ONG de Madrid i Castella-Lleó, respecte dels quals la Comunitat de Canàries va haver de mantenir la tutela. Suposant que el sistema millori el 2008, és possible que ni així es puguin descongestionar els centres de Canàries, sotmesos a una pressió semblant a la de l'any anterior. Aquesta saturació dels centres pot convertir-se en potencialment conflictiva, com apunta indiciàriament el fet que l'any 2007 van començar a presentar-se denúncies de maltractaments i abusos als menors, investigades i finalment desestimades per la fiscalia.

D'altra banda, pot ser interessant posar en relleu que d'acord amb la legislació nacional d'alguns dels països d'origen dels menors, la majoria d'edat està fixada en els vint-i-un anys (Guinea, Costa d'Ivori, Mali o Nigèria), i en dret privat la majoria d'edat es regeix per la llei personal. Òbviament, en l'àmbit del dret públic es poden oferir arguments per sostenir l'aplicació de la norma espanyola, però en tot cas caldria signar convenis bilaterals amb aquests estats en què aquest extrem quedi clarificat i evitar l'acusació

10. De fet, darrerament participen en la redistribució dels menors procedents de Canàries per solidaritat, i també per l'existència de serveis creats a aquest efecte i per la inversió que acompanya l'acceptació dels menors; una situació semblant podria produir-se aviat a Andalusia, que al 2007 encara es ressentia del retard en vuit-cents expedients de retorn que l'ambaixada del Marroc es demorava en resoldre per la dificultat de localitzar les famílies, perquè l'arribada de menors al 2007 es va reduir prop d'un 10% respecte a anys anteriors.

que estiguem expulsant com a adults persones que continuen essent menors d'edat als seus països d'origen. Afortunadament, el Senegal, Mauritània i Guinea Equatorial tenen fixada la majoria d'edat en divuit anys.

En aquest sentit, és important recordar el que s'ha apuntat anteriorment sobre el nivell de desplegament de l'Administració d'alguns d'aquests països, especialment a efectes de comprovar la identitat dels menors. Aquí, els problemes comencen a multiplicar-se ja que en alguns casos, simplement no existeixen registres de naixements o mecanismes fiables de determinació de la identitat o la nacionalitat, raó per la qual la col·laboració de les ambaixades o consolats d'aquests països és clau, per exemple per detectar l'ús de passaports autèntics però falsificats per fer passar per menors persones que eren adultes. La intervenció de l'ambaixada de la República de Ghana va ser crucial per avisar que mancava un segell als passaports¹¹, però no sempre existeixen ambaixades o consultats d'aquests països a Espanya i llavors només queda confiar en la consulta a les ambaixades espanyoles o consolats als països d'origen, si bé tot i els esforços realitzats tampoc n'hi ha a tots els països africans. A partir d'aquí només la col·laboració d'altres ambaixades o consolats de països de la Unió Europea pot solucionar aquest problema. Però les dificultats s'incrementen a mesura que s'allunya el punt de contacte.

Un problema semblant es produeix quan s'intenta localitzar els familiars dels menors als països d'origen. Les dificultats idiomàtiques i materials perquè els serveis autonòmics puguin contactar amb aquestes famílies són de vegades tan descoratjadores que per si mateixes acaben impeding la repatriació del menor. D'altra banda, aquest contacte podria ser més fàcil a través de les ambaixades o consolats espanyols a aquests països (si existeixen), però aquest canal no sembla funcionar ja que no hi ha cap unitat administrativa al Ministeri d'Afers Exteriors a la qual els serveis de protecció puguin adreçar-se amb certa agilitat per realitzar consultes. Si construir una xarxa de relacions amb el Marroc perquè la informació comencés a fluir va ser difícil en temps i esforços, la necessitat de començar de zero amb països més allunyats, i sobretot, completament desconeguts, amb els quals els vincles són pràcticament inexistents,

11. *El País* 11 de juliol de 2008.

és tot un repte. Un recurs fonamental per contactar i comunicar-se adequadament amb les famílies són evidentment les associacions d'immigrants d'aquests països presents a Catalunya.

Un altre problema detectat com a fruit del trasllat dels menors subsaharians procedents de Canàries a Catalunya (quaranta-sis l'any 2006) és que no sempre la situació administrativa dels menors era clara, en ocasions la tutela havia estat decretada, en altres el procediment de repatriació estava en fase de proposta i per tant pendent d'adopció, etc. En aquest punt conflueixen dos problemes tradicionals en aquest àmbit: la manca d'un fitxer unificat amb totes les dades dels menors més enllà dels fitxers policials com a instrument de col·laboració entre administracions, i sobretot l'establiment de criteris d'articulació i reconeixement (o no) de les decisions administratives entre comunitats autònomes, que permetin donar d'alta o de baixa els expedients dels menors. En aquest sentit cal apuntar també que de vegades no s'instrueix adequadament els menors que podrien demandar asil, un règim molt més beneficiós que el de menors en protecció, ni tampoc de la possibilitat d'acollir-se al règim de protecció de les víctimes de tràfic derivat de la decisió-marc del Consell 2002/269/JAI de 19 de juliol de 2002 sobre la lluita contra el tràfic d'éssers humans (DOCE L-203/2002), que senyala els nens com a víctimes especialment vulnerables, així com la directiva del Consell 2004/81/CE, de 29 d'abril sobre l'expedició d'un permís de residència a nacionals de tercers països que siguin víctimes del tràfic d'éssers humans.

CONCLUSIONS

Amb els recursos de primera atenció de menors sota una intensa pressió a Ceuta i Melilla, les ciutats de la costa andalusa i Canàries, però també a altres parts de la geografia espanyola, no és estrany que es produeixin tensions sobre el repartiment dels menors procedents de la costa sud entre la resta de comunitats autònomes, i d'aquestes amb l'Estat en tant que coordinador, finançador i garant últim del funcionament del sistema. Cal entendre que en alguns casos el rebuig de les comunitats es deu a la saturació dels seus propis serveis així com a la manca d'una mínima perspectiva de solució en el futur, tot i que en d'altres és tracta simplement de manca

de solidaritat i lleialtat institucional. Al mateix temps, l'absència de mecanismes articulats de col·laboració administrativa entre comunitats autònomes i d'aquestes amb l'Administració de l'Estat (per exemple amb ambaixades i consolats als països subsaharians) amplifica encara més la ineficiència de l'actual sistema de protecció pel que fa als menors subsaharians.

En el fons, es tracta de vells problemes de fons que darrerament eren pal·liats pel major coneixement i col·laboració amb el Marroc, però que en projectar-se sobre països nous amb els quals fins fa poc gairebé no existien relacions internacionals —més enllà dels contactes diplomàtics i l'habitual intercanvi comercial—, tornen a posar sobre la taula les peces que manquen en el sistema de protecció de menors: col·laboració interautonòmica i coordinació amb l'Estat. El Pla Àfrica i els convenis de repatriació assistida poden ser una peça fonamental, juntament amb la cooperació exterior, però cal que aquí els ministeris d'Afers Exteriors i d'Interior comptin amb les comunitats autònomes per implementar una política integral que inclogui el control en fronteres, la lluita contra el tràfic, la repatriació assistida, però també la inversió en el codesenvolupament, la formació laboral de les zones d'origen dels menors i, segurament, una política flexible de visats.

En tot cas és ineludible el reforçament de les ambaixades i consolats a aquests països, perquè actuïn de pont amb els serveis de protecció de les comunitats, sigui directament o a través d'alguna unitat que centralitzi les peticions de les comunitats autònomes adreçades als consolats, una finestra única que al mateix temps permeti recopilar i distribuir la informació sobre aquests països (documents, etc.). De la mateixa manera, caldria que la tasca de contactar amb les famílies pogués facilitar-la també l'ambaixada o el consolat i no que sigui cada comunitat la que contacti pel seu compte amb els familiars d'un menor. Si no, les comunitats acabaran organitzant la seva pròpia xarxa de contactes a l'exterior, però de manera no coordinada.

Referències bibliogràfiques

ARCE JIMÉNEZ, Elena (2006). “Menores extranjeros no acompañados”, a Isabel E. LÁZARO GONZÁLEZ, Irene CULEBRAS LLANA (coords.). *Nuevos retos que plantean los menores extranjeros al Derecho*.

BARROS, Lucile; LAHLOU, Mehdi; ESCOFFIER, Claire; PUMARES, Pablo; RUPINI, Paolo. *La inmigración irregular subsahariana a través y hacia Marruecos*, Informe núm. 54 S, Programa de Migraciones Internacionales, OIT Ginebra. Es pot consultar a: <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp54s.pdf>

JABARDO VELASCO, Mercedes (2007). *Senegaleses en España: conexiones entre origen y destino*. Madrid: Ed. MTAS-OPI. Es pot consultar a: <http://extranjeros.mtas.es/es/general/senegaleses.pdf>

KILKELLY, Ursula (1999). *The Child and the European Convention on Human Rights*. Ed. Ashgate.

MCGLYNN, Clare. “Rights for children? The potential impact of the European Union Charter of Fundamental Rights”. *European Public Law*, vol. 8, núm. 6, p. 387-400.

RUIZ-GIMÉNEZ ARRIETA, Itziar; CEBOLLA BOADO, Héctor (2007). *Origen y causas de la emigración de África a España*. Madrid: Ed. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Colección Foro, 12. Es pot consultar a: http://www.cepc.es/include_mav/getfile.asp?IdFileImage=1303

SANDELL, Rickard (2006). *¿Saltaron o les empujaron? El aumento de la inmigración subsahariana*. Real Instituto Elcano, Àrea de Demografia i Población – ARI, núm. 133/2005, de 19/01/2006. Es pot consultar a: <http://www.realinstitutoelcano.org>

14 Normativa i jurisprudència destacada de l'any 2007

Natalia Caicedo Camacho

DISPOSICIONS ADOPTADES PER LA UNIÓ EUROPEA

- Reglament 168/2007 del Consell, de 15 de febrer de 2007, pel qual es crea l'Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea (DOUE L 53, de 22/2/2007).
- Reglament 311/2007 de la Comissió, de 19 de març de 2007, que modifica el Reglament 574/72 del Consell pel qual s'estableixen les modalitats d'aplicació del Reglament 1408/71 relatiu a l'aplicació dels règims de Seguretat Social als treballadors per compte d'altri, als treballadors per compte propi i als membres de les seves famílies que es desplacin dins la Comunitat (DOUE L 82, de 23/3/2007).
- Reglament 862/2007 del Parlament Europeu i del Consell, d'11 de juliol de 2007, sobre les estadístiques comunitàries en l'àmbit de la migració i la protecció internacional i pel qual es deroga el Reglament 311/76 del Consell relatiu a l'elaboració d'estadístiques de treballadors estrangers (DOUE L 199, de 31/7/2007).
- Reglament 1239/2007 de la Comissió, de 23 d'octubre de 2007, pel qual es modifica per vuitanta-setena vegada el Reglament 881/2002 del Consell pel qual s'imposen determinades mesures restrictives específiques dirigides contra determinades persones i entitats associades amb Ossama Bin Laden, la xarxa al-Qaida i els talibans i pel qual es deroga el Reglament 467/2001 del Consell (DOUE L 280, de 24 /10/2007).

- Reglament 863/2007 del Parlament Europeu i del Consell, d'11 de juliol de 2007, pel qual s'estableix un mecanisme per a la creació d'equips d'intervenció ràpida a les fronteres i que modifica el Reglament 2007/2004 del Consell quant a aquest mecanisme i regula les funcions i competències dels agents convidats (DOUE L 99, de 31/7/2007).

- Decisió 575/2007 del Parlament Europeu i del Consell, de 23 de maig de 2007, per la qual s'estableix el Fons Europeu per al Retorn per al període 2008-2013 com a part del programa general "Solidaritat i Gestió dels Fluxos Migratoris" (DOCE 144, de 6/6/2007).

- Decisió 473/2007 del Consell, de 25 de juny de 2007, relativa a la invalidació de determinades parts del Manual Sirene adoptat pel Comitè executiu establert pel Conveni d'aplicació de l'acord Schengen, de 14 de juny de 1985 (DOCE L 179, de 7/6/2007).

- Decisió 573/2007/CE i Decisió 574/2007/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 23 de maig de 2007, per la qual s'estableix el Fons Europeu per als Refugiats per al període 2008-2013 com a part del programa general "Solidaritat i Gestió dels Fluxos Migratoris" i per la qual es deroga la Decisió 2004/904/CE del Consell (DO L 144, de 6/ 6/2007). Sobre les normes d'aplicació de la Decisió. Vegeu la Decisió 2008/22/CE de la Comissió, de 19 de desembre de 2007 (DOCE L 7, de 10/1/2008) i la Decisió 2007/837/CE de la Comissió, de 30 de novembre de 2007 (DO L 330, de 15/12/2007).

- Decisió del Consell, de 19 d'abril de 2007, relativa a la celebració de l'acord entre la Comunitat Europea i la Federació Russa sobre la facilitació de l'expedició de visats de curta durada (DOUE L129, de 17/5/2007).

- Comunicació de la Comissió al Parlament Europeu, al Consell, al Comitè Econòmic i Social Europeu i al Comitè de les Regions "Una política comuna d'immigració" (COM 2007/780, de 5/12/2007).

- Comunicació de la Comissió al Consell, al Parlament Europeu, al Comitè Econòmic i Social Europeu i al Comitè de les Regions "Tercer informe anual sobre immigració i integració" (COM 2007/512, d'11/9/2007).

- Comunicació de la Comissió al Parlament Europeu i al Consell “Una sòlida política europea de veïnatge” (COM/2007/774, de 5/12/2007).
- Dictamen del Comitè de les Regions sobre la situació dels menors no acompanyats en el procés migratori: el paper i els suggeriments dels ens locals i regionals (DO C 51, de 6/3/2007).
- Dictamen del Comitè de les Regions sobre el Pla de política en matèria de migració legal i lluita contra la immigració il·legal i sobre el futur de la Xarxa Europea de Migració (DO C 146, de 30/6/2007).
- Dictamen del Comitè de les Regions sobre la Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament Europeu per la qual s'estableix un programa marc de solidaritat i gestió dels fluxos migratoris per al període 2007-2013 (DO C 115, de 16/5/2006).
- Actualització de la llista de passos fronterers contemplats en l'article 2, apartat 8, del Reglament 562/2006 del Parlament Europeu i del Consell, de 15 de març de 2006, pel qual s'estableix un codi comunitari de normes per a l'encreuament de persones per les fronteres (codi de fronteres Schengen) (DO C 316, de 28/12/2007).
- Acord entre la Federació Russa i la Comunitat Europea sobre readmissió (DO L 129, de 17/5/2007).
- Llibre Verd sobre el futur sistema europeu comú d'asil (COM 2007/0301, de 6/6/2007).

DISPOSICIONS ESTATALS

Tractats internacionals

- Entrada en vigor de l'acord entre el Regne d'Espanya i la República Dominicana relatiu a la regulació i l'ordenació dels fluxos migratoris laborals, fet a Madrid el 17 de desembre de 2001 (BOE, núm. 73, de 26/3/2007).
- Aplicació provisional de l'acord de cooperació en matèria d'immigració entre el Regne d'Espanya i la República de Guinea, fet *ad referendum* a Conakry el 9 d'octubre de 2006 (BOE, núm. 26, de 30/1/2007).
- Denúncia del Bescanvi de Notes de 26 de març de 1962 entre Espanya i Bolívia pel qual supprimeixen els visats entre ambdós països, fet a La Paz el 26 d'abril de 2007 (BOE, núm. 136, de 7/6/2007).
- Aplicació provisional del Protocol d'Execució entre el Regne d'Espanya i la Federació de Rússia relatiu als terminis de resposta a les sol·licituds de readmissió de conformitat amb l'acord sobre readmissió entre la Comunitat Europea i la Federació de Rússia de 25 de maig de 2006, fet a Moscou l'1 de febrer de 2007 (BOE, núm. 269, de 9/11/2007).
- Aplicació provisional de l'acord entre el Regne d'Espanya i la República Islàmica de Mauritània relatiu a la regulació i l'ordenació dels fluxos migratoris laborals entre ambdós estats, fet a Nuakchott el 25 de juliol de 2007 (BOE, núm. 260, de 30/10/2007).

Legislació i disposicions reglamentàries

- Llei 19/2007, d'11 de juliol, contra la violència, el racisme, la xenofòbia i la intolerància en l'esport (BOE, núm. 166, de 12/7/2007).
- Llei Orgànica 13/2007, de 19 de novembre, per a la persecució extraterritorial del tràfic il·legal o la immigració clandestina de persones (BOE, núm. 278, de 20/11/2007).

- Reial Decret 1262/2007, de 21 de setembre, pel qual es regula la composició, les competències i el règim de funcionament del Consell per a la Promoció de la Igualtat de Tracte i no Discriminació de les Persones per l'Origen Racial o Ètnic (BOE, núm. 237, de 3/10/2007).
- Reial Decret 732/2007, de 8 de juny, pel qual s'estableixen les normes especials sobre ajudes en l'àmbit de la cooperació policial internacional (BOE, núm. 140, de 12/7/2007).
- Reial Decret 1260/2007, de 21 de setembre, pel qual es regula la concessió d'una subvenció directa a les ciutats de Ceuta i Melilla per a la millora de l'atenció a menors estrangers no acompanyats (BOE, núm. 228, de 22/9/2007).
- Reial Decret 868/2007, de 2 de juliol, pel qual es regula la concessió directa de subvencions a les entitats encarregades de l'atenció de menors estrangers no acompanyats en el marc del programa especial per al trasllat i l'atenció de menors estrangers no acompanyats des de la comunitat autònoma de Canàries (BOE, núm. 168, de 14/7/2007).
- Reial Decret 441/2007, de 3 d'abril, pel qual s'aproven les normes reguladores de la concessió directa de subvencions a entitats i organitzacions que realitzen actuacions d'atenció humanitària a persones immigrants (BOE, núm. 94, de 19/4/2007).
- Reial Decret 87/2007, de 26 de gener, pel qual es crea la Conselleria de Treball i Assumptes Socials de la Missió Diplomàtica Permanent d'Espanya a la República Popular de la Xina (BOE, núm. 35, de 9/2/2007).
- Reial Decret 7/2007, de 12 de gener, pel qual es crea la Conselleria de Treball i Assumptes Socials de la Missió Diplomàtica Permanent d'Espanya a la República d'Ucraïna (BOE, núm. 22, de 25/1/2007).
- Reial Decret 8/2007, de 12 de gener, pel qual es crea la Conselleria de Treball i Assumptes Socials de la Missió Diplomàtica Permanent d'Espanya a la República de l'Equador (BOE, núm. 22, de 25/1/2007).

- Resolució de 5 de març de 2007, per la qual es publica l'Acord del Consell de Ministres, de 23 de febrer de 2007, pel qual es formalitzen, per a l'any 2007, els criteris de distribució, així com l'assignació resultant dels compromisos financers, informats favorablement pel Consell Superior de Política d'Immigració (BOE, núm. 69, de 21/3/2007).

- Resolució de 2 de juliol de 2007, de la Secretaria General Tècnica, per la qual es publica el protocol pel qual es prorroga per a l'any 2007 el conveni de col·laboració entre el Ministeri de Treball i Assumptes Socials i la comunitat autònoma de Catalunya per al desenvolupament d'actuacions d'escollida i integració de persones immigrants, així com de reforç educatiu (BOE, núm. 169, de 16/7/2007).

- Resolució de 2 de juliol de 2007, per la qual es disposa la publicació de l'Acord de Consell de Ministres, de 29 de juny de 2007, pel qual s'aproven les instruccions per les quals es determina el procediment per tramitar les sol·licituds d'autorització de residència i treball d'estrangers no comunitaris enrolats en bucs espanyols inscrits en el registre especial de bucs i empreses navilieres (BOE, núm. 175, de 23/7/2007).

- Resolució de 28 de febrer de 2007, per la qual es disposa la publicació de l'Acord de Consell de Ministres, de 16 de febrer de 2007, pel qual s'aproven les instruccions per les quals es determina el procediment per autoritzar l'entrada, la residència i el treball a Espanya d'estrangers en l'activitat professional dels quals concorrin raons d'interès econòmic, social o laboral, o siguin relatives a la realització de treballs d'investigació i desenvolupament, o docents, que requereixin alta qualificació, o d'actuacions artístiques d'especial interès cultural (BOE, núm. 65, de 16/3/2007).

- Resolució de 20 de març de 2007, per la qual s'aprova la Carta de Serveis dels Centres d'Acollida a Refugiats (BOE, núm. 76, de 29/3/2007).

- Resolució de 14 de febrer de 2007, per la qual es disposa la publicació de la Resolució de les Secretaries d'Estat, de Seguretat, del Ministeri de l'Interior i d'Immigració i Emigració, del Ministeri de Treball i Assumptes Socials, per la qual es determinen les rutes sobre les quals s'estableixen obligacions d'informació per part de les companyies, empreses de transports o transportistes (BOE, núm. 42, de 17/2/2007).

- Resolució de 17 de desembre de 2007, per la qual es publica el catàleg d'ocupacions de difícil cobertura, per al primer trimestre de 2008 (BOE, núm. 26, de 30/1/2008).
- Ordre PRE/2729/2007, de 21 de setembre, per la qual s'habilita el port del Rosario (Fuerteventura) com a lloc fronterer (BOE, núm. 228, de 22/9/2007).
- Ordre PRE/1282/2007, de 10 de maig, sobre mitjans econòmics la disposició dels quals hauran d'acreditar els estrangers per poder efectuar l'entrada a Espanya (BOE, núm. 113, d'11/5/2007).
- Ordre PRE/1283/2007, de 10 de maig, per la qual s'estableixen els termes i requisits per a l'expedició de la carta d'invitació de particulars a favor d'estrangers que pretenquin accedir al territori nacional per motius de caràcter turístic o privat (BOE, núm. 113, d'11/5/2007).
- Instrucció de 28 de març de 2007, de la Direcció General dels Registres i del Notariat, sobre competència dels Registres Civils municipals i altres regles relatives als expedients de declaració de nacionalitat espanyola amb valor de simple presumpció (BOE, núm. 86, de 10/4/2007).
- Instrucció de 26 de juliol de 2007, de la Direcció General dels Registres i del Notariat, sobre tramitació de les sol·licituds d'adquisició de la nacionalitat espanyola per residència (BOE, núm. 189, de 8/8/2007).

DISPOSICIONS CATALANES

- Resolució ASC/169/2007, de 26 de gener, per la qual s'obre convocatòria per a la concessió de subvencions del Departament d'Acció Social i Ciutadania per a ajuntaments de més de vint mil habitants, els consells comarcals i altres entitats locals supramunicipals, per a la cooperació interadministrativa en matèria de serveis socials, infància i família i immigració, dins l'exercici 2007 (DOGC, núm. 4811, de 31/1/2007).

JURISPRUDÈNCIA DESTACADA

Jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans

Assumpte Salah Sheekh v. Holanda, d'11 de gener de 2007 (secció 3). El Tribunal declara la violació de l'article 3 del CEDH per al supòsit de ciutadà de nacionalitat somali sol·licitant d'asil, que va entrar a Holanda amb documentació i noms falsos. No obstant això, el Tribunal considera que hi ha suficients proves sobre el risc real de sofrir un tracte contrari a l'article 3 del Conveni en cas d'expulsió al seu país d'origen.

Assumpte John v. Grècia, de 10 de maig de 2007 (secció 1). Sobre la violació de l'article 5.1 del CEDH. L'expulsió d'un nacional nigerià, després de termini revist per la llei (tres mesos) i quan s'ha provat que les autoritats no van actuar de forma eficient en no adoptar cap mesura, en el termini establert, per executar l'ordre d'expulsió, viola les normes sobre procediment consagrades en l'article 5.1.

Assumpte Musa v. Bulgària, d'11 de gener de 2007 (secció 5). Un ciutadà de nacionalitat jordana, que viu de forma estable a Bulgària des de fa quinze anys amb la seva dona i fills. Les autoritats no li renoven el permís de residència i és expulsat de Bulgària, mitjançant una ordre policial no susceptible de recurs i sense explicar els fets concrets atribuïts. El Tribunal considera que hi va haver una violació de l'article 8 del CEDH atès que no existia cap dubte sobre la solidesa de la vida familiar.

Assumpte Estrikh v. Letònia, de 18 de gener de 2007 (secció 5). Segons el Tribunal de Luxemburg, en la protecció de l'article 8 del CEDH s'estén també al concepte de família no tradicional vinculada per llaços de família *de facto*. Es reconeix la violació del dret a la vida familiar a un nacional rus que va ésser expulsat de Letònia, on tenia un fill, tot i que mai no havia viscut amb ell.

Assumpte Tatishvili v. Rússia, de 22 de febrer de 2007 (secció 1). Sobre la violació del dret a la lliure circulació (article 2 del protocol núm. 4 del CEDH). Una ciutadana nascuda a Geòrgia, que continuava sent nacional de la desapareguda URSS, sol·licita davant les autoritats russes, país en el qual resideix, un certificat de residència. Les autoritats

deneguen la seva petició per no tenir nacionalitat russa i requerir un visat de residència que no tenia. El Tribunal dictamina que la negativa de les autoritats a la inscripció no és conforme amb la legislació interna russa i declara la violació dels drets al·legats.

Assumpte Sissanis v. Romania, de 25 de gener de 2007 (secció 3). Relativa a la violació del dret a la lliure circulació (article 2 del protocol núm. 4 del CEDH). Un nacional grec estava sent investigat per delictes fiscals; les autoritats romaneses com a mesura preventiva van prohibir que abandonés el país des del 20 de febrer de 1998 fins al 10 de juny de 2004. El Tribunal considera que la mesura adoptada no era conforme a la legislació nacional vigent i per tant va haver-hi violació del dret.

Assumpte Maslov v. Àustria, de 22 de març de 2007 (secció 1). Sobre la violació de l'article 8 del CEDH, a un ciutadà de nacionalitat búlgara, immigrant de segona generació al qual se li va imposar una prohibició de residència de deu anys en territori austríac com a conseqüència de la comissió de diversos delictes. El Tribunal considera que va haver-hi violació del dret en valorar que feia dotze anys que el demandant residia a Àustria, la rellevància dels delictes comesos era menor (petits robatoris) i la inexistència de vincles familiars i/o socials a Bulgària.

Assumpte Perry v. Letònia, de 8 novembre 2007 (secció 3). Sobre la violació de l'article 9 del CEDH per denegació d'un permís de residència permanent per a activitats religioses i, en conseqüència, no pot seguir exercint les activitats que fins al moment realitzava. El Tribunal considera que cap disposició del dret letó vigent en l'època dels fets permetia a la Direcció indicar a un estranger beneficiari d'un permís de residència allò que havia o no havia de fer en relació amb l'exercici d'activitats religioses en territori letó i, per tant, declara la violació del dret.

Jurisprudència del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees

Assumpte Yunying Jia v. Migrationsverket, de 9 de gener de 2007. Sobre la interpretació del terme "estar al seu càrrec" de la Directiva 73/148/CEE del Consell, de 21 de maig

de 1973, relativa a la supressió de les restriccions al desplaçament i a l'estada, dins la Comunitat, dels nacionals dels Estats membres en matèria d'establiment i de prestació de serveis. En paraules del Tribunal, "estar al seu càrrec" significa que els membres de la família d'un ciutadà comunitari, establert en un altre Estat membre a l'empara de l'article 43 CE, necessiten el suport material d'aquest ciutadà o del seu cònjuge per subvenir a les seves necessitats bàsiques en l'Estat d'origen o de procedència d'aquests membres de la família en el moment que sol·liciten establir-se amb aquest ciutadà. L'article 6, lletra b, d'aquesta Directiva ha d'interpretar-se en el sentit que la prova de la necessitat d'un suport material pot efectuar-se per qualsevol mitjà adequat, encara que pot considerar-se que el mer compromís, del ciutadà comunitari o del seu cònjuge, d'assumir al seu càrrec als membres de la família en qüestió, no demostra que existeixi una situació real de dependència d'aquests membres.

Assumpte Regne Unit v. Consell, de 18 de desembre de 2007. Se sol·licita l'anul·lació del Reglament núm. 2007/2004, per infracció de l'article 5 del Protocol de Schengen, donada la negativa del Consell de permetre al Regne Unit participar en l'adopció del Reglament. El Tribunal no dóna la raó al Regne Unit en considerar que les propostes i les iniciatives basades en un àmbit del patrimoni de Schengen en el qual s'ha admès la participació del Regne Unit i/o d'Irlanda es desenvolupen conformement a l'article 4 d'aquest Protocol i no a l'article 5 com pretenia el Regne Unit.

Assumpte Polat v. Stadt Rüsselsheim, de 4 d'octubre de 2007. L'article 14, apartat 1, de la Decisió núm. 1/80, que ha d'interpretar-se en el sentit que no s'oposa que s'ordini l'expulsió d'un nacional turc que hagi estat objecte de diverses condemnes penals, sempre que el seu comportament personal constitueixi una amenaça real i suficientment greu que pugui afectar un interès fonamental de la societat. Correspon a l'òrgan jurisdiccional remitent comprovar si aquest és el cas en l'assumpte principal.

Assumpte Comissió v. Regne dels Països Baixos, de 7 de juny de 2007. Es condemna el Regne dels Països Baixos per haver incomplert la Directiva 64/221/CEE del Consell, de 25 de febrer de 1964, per a la coordinació de les mesures especials per als estrangers en matèria de desplaçament i residència, justificades per raons d'ordre públic, seguretat i salut pública, en no haver aplicat als ciutadans de la Unió Europea aquesta Directiva,

sinó una legislació general sobre els estrangers que permet establir una relació sistemàtica i automàtica entre una condemna penal i una mesura d'expulsió.

Assumpte Kerstin Sundelind López v. Miguel Enrique López Lizazo, de 29 de novembre de 2007, sobre la interpretació dels articles 6 i 7 del Reglament (CEE) núm. 2201/2003 del Consell, de 27 de novembre de 2003, relatiu a la competència, el reconeixement i l'execució de resolucions judicials en matèria matrimonial i de responsabilitat parental, pel que fa als Tractats amb la Santa Seu. Segons el Tribunal, han d'interpretar-se en el sentit que, en el marc d'un procediment de divorci, quan el demandat no té la seva residència habitual en un Estat membre i no és nacional d'un Estat membre, els òrgans jurisdiccionals d'un Estat membre no poden basar la seva competència en el seu Dret nacional per resoldre aquesta demanda, sinó que els òrgans jurisdiccionals d'un altre Estat membre són competents conformement a l'article 3 d'aquest Reglament.

Assumpte Derin v. Landkreis Darmstadt-Dieburg, de 18 de juliol de 2007. El Tribunal assenyala que un nacional turc, autoritzat a entrar quan era nen en el territori d'un Estat membre en el marc del reagrupament familiar i que ha adquirit el dret a accedir lliurement a qualsevol activitat per compte d'altri només perd el dret de residència a l'Estat d'acollida en els supòsits legalment previstos en l'article 14 del Conveni d'associació.

Assumpte Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie v. R. N. G. Eind, d'11 de desembre de 2007. Una petició de decisió prejudicial sobre la interpretació de l'article 18 CE, del Reglament (CEE) núm. 1612/68 del Consell, de 15 d'octubre de 1968, relatiu a la lliure circulació dels treballadors dins la Comunitat per al cas de la denegació d'un permís de residència a una nacional del Surinam perquè el seu cònjuge, després d'haver exercit una activitat laboral en un altre Estat membre, torna al seu país d'origen i es troba laboralment inactiu. Segons el Tribunal, l'article 10, apartat 1, lletra a), del Reglament núm. 1612/68, resulta aplicable per analogia el dret a residir en l'Estat membre del qual és nacional el treballador, tot i que no hi exerceixi una activitat econòmica real i efectiva.

Jurisprudència del Tribunal Constitucional

STC 20/2007, de 12 de febrer de 2007, recurs d'empara interposada per un advocat d'un detingut a Fuerteventura per intentar entrar en pastera, contra l'acte d'inadmissió a tràmit de la sol·licitud d'*habeas corpus* pel jutjat d'instrucció. El Tribunal reconeix l'empara remetent-se als fonaments jurídics de la STC 169/2006. En el mateix sentit,

STC 19/200, de 12 de febrer de 2007, i STC 355/2007, de 18 de desembre de 2007.

STC 356/2007, de 12 de desembre de 2007, recurs d'inconstitucionalitat interposat per la lletrada del Parlament de Navarra contra diversos preceptes de la Llei Orgànica 8/2000, de 22 de desembre, de reforma de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social. Segons el Tribunal, els estrangers amb independència de la seva situació administrativa, són titulars dels drets de llibertat de reunió (article 7), associació (article 8), accés a l'educació de naturalesa no obligatòria (article 9, apartat 3), llibertat de sindicació (article 11.1) i del dret a l'assistència jurídica gratuïta (article 22). D'altra banda, declara la inexistència en el dret constitucional espanyol dels drets al respecte de la vida familiar i al reagrupament familiar i la constitucionalitat dels preceptes relatius a l'absència de motivació de l'acord de denegació de visat (articles 20 i 27); l'autorització de l'expulsió dels estrangers condemnats per conducta dolosa que constitueixi delictes sancionats amb pena privativa de la llibertat superior a un any (article 57, apartats 2 i 8) i el termini d'al·legacions de quaranta-vuit hores en el procediment preferent d'expulsió (article 63). Finalment, sobre l'internament dels estrangers en els supòsits de retorn, el Tribunal declara la constitucionalitat del precepte sempre que s'interpreti en els termes assenyalats en la sentència.

STC 259/2007, de 19 de desembre de 2007, recurs d'inconstitucionalitat contra l'article 11.2 de la Llei 8/2000, promogut per la Junta d'Andalusia. S'assenyala que els estrangers en situació irregular són titulars del dret de vaga i, per tant, es declara la inconstitucionalitat de l'article.

Jurisprudència del Tribunal Suprem

STS de 8 de gener de 2007, secció cinquena CA. Es resol un recurs contenciós administratiu interposat per l'associació de xinesos a Euskadi contra el Reial Decret 2393/2004, de 30 de desembre, pel qual s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica 4/2000. El recurs conté una petició principal de nul·litat basada en el fet que durant el procediment d'elaboració del reglament no es va donar audiència a les organitzacions i associacions interessades. Segons el Tribunal, la pretensió no prospera atès que durant el procés d'elaboració de la norma consta que s'ha escoltat àmpliament el parer d'aquestes entitats. La pretensió subsidiària consisteix en la impugnació de nombrosos preceptes del Decret per entendre que aquests preceptes no se cenyien a allò que estableix la LODYLE, el Tribunal desestima cadascuna de les impugnacions en considerar que l'exercici de la potestat reglamentària del Govern, sense contravenir-los, ha de desenvolupar els preceptes de la llei i no limitar-se'n a la mera repetició.

STS de 9 de gener de 2007, secció cinquena CA, recurs d'inconstitucionalitat interposat per l'Associació Solidària Dab, contra el Reial Decret 2393/2004, de 30 de desembre, pel qual s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica 4/2000. El recurs al·lega la inconstitucionalitat de nou preceptes. Per la seva banda, el Tribunal entén que la norma s'ajusta al desenvolupament de la llei.

STS de 20 d'abril de 2007 i STS de 28 de febrer, secció cinquena CA, relativa a la denegació de l'entrada al territori espanyol. El fet que consti en l'expedient que l'estranger estava indocumentat i, per tant, sense acreditar-ne la identificació ni filiació, ignorant-se quan i per on va entrar en el territori nacional, és una circumstància que justifica l'opció de la sanció d'expulsió en comptes de la de multa.

STS de 20 d'abril de 2007, secció cinquena CA. La sentència tracta el tema de la resolució d'expulsió d'un ciutadà en els casos que, a més de l'estada irregular, s'al·legui l'existència d'altres dades negatives sobre la conducta de l'interessat o les seves circumstàncies, i que aquestes dades siguin de tanta rellevància que, unides a la permanència il·legal, justifiquin l'expulsió. En aquest cas és necessari que l'Administració esbrini quin va ser-ne el resultat i deixar-ne constància en l'expedient administratiu, ja que si no l'elecció de l'expulsió seguirà sent immotivada.

STS de 16 de març de 2007, secció cinquena CA. S'impugna una ordre d'expulsió basant-se en la impossibilitat de recórrer l'acord d'iniciació del procediment administratiu sancionador, acte de tràmit però que decideix indirectament el fons de l'assumpte, fet que produeix indefensió. El Tribunal entén que l'acte administratiu recorregut, a més d'iniciar un procediment sancionador, suposa una condició imprescindible perquè el jutge d'instrucció adopti la mesura cautelar d'internament i, per tant, estima el recurs. En el mateix sentit, STS de 25 de juliol de 2007 i STS de 28 de juny de 2007.

STS de 21 de març de 2007, secció cinquena CA. Un treballador de nacionalitat colombiana recorre la denegació de la sol·licitud de permís de treball i residència com a "mosso de magatzem". La Sala denega el recurs en entendre que l'existència de demanda espanyola per a aquesta ocupació l'exclou d'aquells subjectes a concessió de permisos de treball. Recorda la seva doctrina sobre la importància de la valoració de la situació nacional d'ocupació per a la concessió del permís de treball i residència i també es refereix a la interpretació del lloc de confiança al qual es refereix la Llei Orgànica 4/2000.

STS de 27 d'abril de 2007, secció cinquena CA. Segons el pronunciament del Tribunal, la necessitat del tràmit d'esmena de l'article 71 de la Llei 30/1992 es presenta quan a la sol·licitud del permís de residència temporal s'ha fet referència a requisits procedimentals. Diferent és l'omissió o existència de defectes que afecten la pròpia existència dels requisits de fons necessaris per al reconeixement de la situació jurídica del permís de residència per raons d'arrelament; en aquests casos, no és procedent ni preceptiu el requeriment d'esmena, sinó que l'existència d'aquests defectes, imputable al sol·licitant, afecta el dret pretès i no la via procedimental instada.

STS de 12 d'abril de 2007, secció cinquena CA. El Tribunal reconeix el dret d'arrelament a un ciutadà basant-se en la resolució de la Subdelegació del Govern que interpretava els requisits que l'Administració havia de valorar per als casos de la concessió d'arrelament anteriors a la seva regulació en el Reglament. La Sala assenyala que, si bé aquestes notes informatives no tenen valor de norma, sí que tenien un reflex en els formularis que l'Administració proporciona als usuaris i, en protecció als principis de seguretat jurídica i interdicció de l'arbitrarietat, havien de donar-los valor jurídic. Aquesta mateixa idea la recull la STS de 29 de març de 2007.

STS de 18 d'abril de 2007, secció cinquena CA, relativa a la impugnació, per part d'una ciutadana de nacionalitat boliviana, contra la Resolució del Cap de Fronteres de l'aeroport de Madrid-Barajas basant-se en l'absència del tràmit d'audiència. El Tribunal recorda la doctrina del TC relativa al fet que l'omissió del tràmit d'audiència com a infracció susceptible d'empara no és traslladable sense més a qualsevol tramitació administrativa, atès que aquesta audiència pot ser corregida pels òrgans judicials. Denega el recurs en comprovar que es van complir els requeriments relatius a l'assistència lletrada i la presentació d'al·legacions. Finalment, es refereix la tutela cautelar concloent que l'establiment d'un recurs administratiu previ no obstaculitza ni impedeix l'accés al procés judicial, sinó que és més aviat una garantia per als interessats. En el mateix sentit, la STS de 25 de maig de 2007.

STS de 19 d'abril de 2007, secció cinquena CA, referida a l'aplicació directa de l'article 5.1 de l'Acord Schengen sobre la denegació d'entrada i retorn. Segons l'Alt Tribunal, el Conveni suposa una norma de directa aplicació que ha d'interpretar-se en el sentit que la no presentació dels documents justificatius pot emparar una decisió de denegació de l'entrada quan hi hagi dades o circumstàncies que aixequin sospites que: *a*) l'objecte i/o les condicions de l'estada declarades no es corresponen amb la realitat o *b*) quan per la seva naturalesa o per la seva singularitat, sigui usual que el viatger estigui en possessió de documents que justifiquin aquell objecte. Tanmateix, les directrius establertes en la norma comunitària no exoneren l'Administració d'haver de justificar raonablement el motiu de la denegació i, per absència de tal motivació, procedeix a atorgar el recurs.

STS de 3 desembre, secció primera, Sala penal, relativa al delictes de tràfic il·legal d'immigrants procedents de Romania amb la finalitat d'exercir la prostitució. El Tribunal considera que des de la integració d'aquest país a la Unió Europea, l'entrada dels seus ciutadans Espanya és lliure i no està sotmesa a condició o requisit administratiu. Per aquesta raó, sosté l'atípia en el delictes d'emigració clandestina respecte a ciutadans de països com Romania i, en conseqüència, els absol del delictes de tràfic il·legal. En allò referit a la possible afectació a la llibertat del ciutadà estranger, s'aplica l'article 188 del CP, sense que, en aquest cas, existeixi diferenciació segons el subjecte passiu sigui nacional romanès, ciutadà de la Unió Europea o extracomunitari.

STS de 27 desembre, secció primera, Sala penal, relativa a la competència de la jurisdicció espanyola per conèixer el delictes d'immigració il·legal comès a alta mar. El Tribunal afirma la seva competència per conèixer aquest tipus de delictes, argumentant d'una banda els deures provinents de les normes del dret internacional relatives al tràfic il·lícit d'immigrants i del dret del mar. Per altra banda, conjuga els principis del dret internacional de protecció dels interessos, el principi d'universalitat i el principi de la justícia supletòria. En aquest sentit, i a l'empara de l'art. 23.4 h) LOPJ, declara la competència del Tribunal per conèixer el delictes d'immigració comès a alta mar.

Jurisprudència del Tribunal de Justícia de Catalunya

STSJ de Catalunya, de 12 de febrer de 2007, secció cinquena CA, sobre la sol·licitud de suspensió d'una ordre d'expulsió d'un nacional nigerià al qual se li havia denegat la sol·licitud d'autorització inicial de residència i de treball per no complir amb el requisit de figurar empadronat en un municipi espanyol amb almenys sis mesos d'anterioritat al 7 de febrer de 2005, data d'entrada en vigor del RD 2393/2004. La Sala considera que no es donen les condicions necessàries per suspendre l'ordre atès que l'actor pretén obtenir, per via cautelar i anticipada, allò que en tot cas ha d'ésser objecte de la resolució final del procés, és a dir, el dret a romandre legalment i treballar en aquest país, per a la qual cosa, cal dir, no acredita una aparença de bon dret en aquest moment processal, quan es va haver de denegar-li'n la sol·licitud, encara en les condicions particularment favorables del procés normalitzador. Denega el recurs.

STSJ de Catalunya, de 16 de gener de 2007, secció cinquena CA, sobre la denegació de la segona renovació del permís de residència per considerar-se que no s'havia acreditat l'habitualitat en la realització d'una activitat laboral durant la vigència del permís que s'havia de renovar. Segons el Tribunal del patrimoni probatori, no pot apreciar-se l'existència de la realització habitual, quant a real i constant, de treball mentre va estar vigent el permís, sinó que l'actor va estar més d'un any i onze mesos sense treballar. Denega el recurs.

STSJ de Catalunya, de 24 d'abril de 2007, secció cinquena CA. Recurs contra la Resolució dictada pel Subdelegat del Govern a Girona el 20 de setembre de 2005, que va

desestimar la sol·licitud inicial d'autorització de treball i residència perquè estava en vigència una ordre de prohibició d'entrada al territori Schengen a petició d'Alemanya fins al 20 de març de 2006. El Tribunal estima en part el recurs en entendre que les autoritats espanyoles no es van posar en contacte per aclarir les circumstàncies del cas i, per aquesta raó, es retrotrauen les actuacions.

STSJ de Catalunya de 26 de juny de 2007, secció cinquena CA. Recurs contenciós administratiu contra la resolució per la qual es va acordar l'expulsió d'un nacional equatorià del territori espanyol. L'al·legació es fonamenta en el fet que el recurrent no va poder atendre, perquè havia estat expulsat, a la sol·licitud d'esmena dels defectes relatius a la falta de poder notarial o atorgament apud acta, així com la concessió del benefici de justícia gratuïta, sota prevenció de procedir-se a l'arxivament de les actuacions en el cas de no verificar-se. La Sala estima el recurs, assenyalant que s'ha de procedir a l'esmena de falta de representació processal de la part actora, per la via diplomàtica o consular, prevista en l'article 65.2 de la Llei d'estrangeria. Segons redacció conferida per la LO 14/2003, de 20 de novembre, s'haurà de concedir a l'estranger un termini raonable i suficient, si ho sol·licita.

L'estat de la Immigració a Catalunya. Anuari 2007 és la novena edició d'una sèrie començada l'any 1999 i dedicada a analitzar els aspectes i les dades més destacades a l'entorn de la immigració al llarg de l'any. El projecte aglutina la perspectiva jurídica i la socio-demogràfica. Presenta de manera sistemàtica dades actuals, descrivint i analitzant diferents aspectes de la presència i participació de la població immigrada al nostre país.

L'edició d'enguany s'inicia amb una anàlisi sobre les tendències migratòries recents i la presència de la població estrangera a les comarques catalanes. La gestió de certs aspectes dels fluxos migratoris (els menors d'edat que emigren sols, l'empadronament, els reagrupaments familiars com a via d'accés al país o la contractació en origen, entre d'altres) ocupa també una part important del contingut.

Com en altres edicions, s'aborda la participació de la població estrangera en el sistema educatiu i en el mercat de treball. Com a novetat, enguany s'incorpora una anàlisi de l'autoocupació i la iniciativa empresarial de la població estrangera, i una explotació de l'Enquesta de Salut de Catalunya centrada en la salut de la població estrangera.

El recull de la jurisprudència i la normativa més rellevant produïda al llarg del 2007 i l'anàlisi crítica de la Sentència del Tribunal Constitucional sobre els drets fonamentals dels estrangers completen un volum que pretén consolidar l'Anuari com a publicació de referència en el coneixement de la immigració al nostre país.

**Editorial
Mediterrània**

